

เทคนิคของการมีธรรมะ (ศีลธรรมกลับมา)

คำบรรยายปาฐกถาพิเศษ

ทางสถานีวิชยกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ถ่ายทอดทุกสถานี
ครั้งที่ ๑ - mb

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยเงินทุนธรรมทานปริวรรตน์ เป็นอันดับที่สิบเอ็ด แห่งทุนนี้
เป็นการพิมพ์ครั้งแรกของหนังสือเล่มนี้ในชุดธรรมโฆษณห์หมวดสี่
อันดับที่ ๓๗ ก. บนพื้นแถบสีน้ำเงิน ชุดชุมนุมธรรมบรรยาย
จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม, พฤษภาคม ๒๕๒๖

ฉบับที่ระลึกครบ ๕๐ ปีสวนโมกข์

(ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน สงวนเฉพาะพิมพ์จำหน่าย)

และสิ่งที่มีที่ทุกคนเข้าใจกันนั้นมา ครอบงำหมด ว่าเราจักต้องมี
พระศาสดา หรือ พระศาสดาโลก ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม, ที่
เป็นอยู่ในศีลธรรม, ที่ประกอบอยู่ด้วยศีลธรรม, ที่ประกอบด้วยศีล
ธรรม ทั้งหลาย เป็นเพื่อคนทุกใจได้แก่ใจของตน ด้วยกันทั้งหมด
ทั้งสิ้น" มิใช่เกิดมาเพื่อใครไว้แต่ไปรับกันและกันได้ โดยวิธี
เสรีประชาธิปไตย นั้นเอง. สหัชชีนั้นแหละ การผลิตกันไว้
ซึ่งบุคคล ในลักษณะแห่งการสัมพันธ์กันตั้ง ออกจากสิ่งอื่น เช่นนั้น ก็
จะหมดไปจากโลกไป.

ถ้ามาแล้ว มีเวลาเป็นกว่า ชรรษาคนปรือบรรดา ที่เป็นไป
อย่างทั่วถึงใน หมู่ชนชน ที่นั่น ที่ละช่องให้แต่ละคน ทำความ
เข้าใจกันเอง และเข้าใจผู้อื่น แล้วเข้าใจโลกส่วนรวมกับหมด
ได้ทั้งที่สด, สัมผัสช่องที่ทุกคน มีพระเจ้าของในตน, มีศาสนา
มีธรรมะ อยู่ในที่ใด ก็ต้องมีศีลธรรมอยู่ทั่วไป ที่ทุกและเวลา
อย่างนี้ละ สหัชชีกับศาสนาสอนแล้ว หรือสอน สัมผัสกันมา ไม่ได้ใคร,
และสามารถได้ บัญชีของของ อย่างที่กล่าวถึง เสด็จในใจ,
ที่ ได้ของพร้อมไปอยู่กับ เสนอคนต่าง, ไม่ว่าแต่ใน โลกนี้
หรือธรรมชาตินี้ใด ๆ มันจะสัมพันธ์ไป ในลักษณะ อย่างนี้.

โลกที่ลึกลับหรือลึกลับ ที่แยกธรรมหรือศาสนา ออกจาก
การที่กระทำไป, แยกกันออกจากไปเรื่อย, แยกออกจากกัน
เมื่อมีชนชั้นบุคคล หรือ แม้แต่ความเป็นของชน : มีแต่การที่กระทำ
ที่นั่นที่โน่นเป็นไป มิอาจอยู่ได้ต่อไป มิใช่ที่กระทำ ให้มีศีลธรรมกันโดย
ที่ ยึดถือยึดถือกันแล้วกัน ว่าและทำที่ใด ๆ ที่กระทำ สหัชชี เป็นไปเรื่อย
คนพวกอื่น; หรือ ถึงกับประกาศตน เป็นที่ที่ศีลธรรม ว่าตลอด
ทั้งกับ มีในสิ่งที่มีหลายอย่างกับเมื่อ เมื่อ ซึ่งที่เห็นนั้น เป็น
ทุกมา แห่ง ความสัมพันธ์ การประกาศ; จึงหาที่กันที่ทุก ๆ คนที่
ในเมื่อ มี การกล่าวถึง การปฏิบัติศีลธรรม. ทุกคน มีส่วนต่อแต่จะ
ยอมไปโดยวิธีนี้ แห่ง ความสัมพันธ์กับผู้อื่น อย่างใดไป; ไรเดมการ
สอนกันไว้ มีที่สัมพันธ์กัน ออกจากความสัมพันธ์กันทุก ๆ คนที่
ที่เห็นความที่ชัดเจนของมนุษย์ ! แต่แล้ว ที่นั่นที่นั่น เราได้คิด
ที่ความที่นั่นที่นั่น และที่ที่นั่นที่นั่น ที่นั่นที่นั่น เป็น โลก

คำปรารภ

ธรรมโฆษณเล่มนี้ ให้ชื่อว่า “เทคนิคของการมีธรรม” เป็นคำบรรยายปาฐกถาธรรมทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ถ่ายทอดทุกสถานีเดือนละครั้ง เริ่มมาตั้งแต่วันอาทิตย์ที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๑ เวลา ๘.๐๐ น. — ๘.๓๐ น. เมื่อบรรยายมาถึงวันอาทิตย์ที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๒๔ รวม ๓๖ ครั้ง ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก ให้ชื่อว่า “ศีลธรรมกลับมา” แบ่งเป็นสามเล่ม เล่มละตอน : ตอนที่ ๑—๒—๓ สำหรับแจกเป็นธรรมบรรณาการทางสวนโมกขพาราม; ส่วนที่ท่านอาจารย์ยังคงบรรยายออกอากาศต่อไป ท่านให้ชื่อว่า “ปรมัตตธรรมกลับมา”.

คณะผู้จัดทำพิจารณาเห็นสมควรรวบรวมคำบรรยายดังกล่าวเข้าชุดหนังสือธรรมโฆษณไว้ เป็นเอกสารตำราสำหรับศึกษาค้นคว้าแก่ผู้สนใจต่อไป จึงนำคำบรรยาย “ศีลธรรมกลับมา” ทั้งสามตอน มารวมพิมพ์เป็นเล่มเดียวกัน ขออนุมัติท่านอาจารย์ใช้ชื่อใหม่ว่า “เทคนิคของการมีธรรมะ” ด้วยมุ่งหมายให้ผู้อ่านเกิดความสนใจในวิธีการของการมีธรรมะ, ใช้ธรรมะ, และพยายามช่วยเหลือกันทุกวิถีทางที่จะให้ศีลธรรมกลับมาสู่จิตใจของเพื่อนมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ทุกเพศวัย มีเลือก ชาติ ชั้นวรรณะ.

คำบรรยายทุกครั้งขอวิงวอนให้รำลึกถึงพระคุณของศีลธรรม ระลึกถึงอานุภาพของศีลธรรม, ศีลธรรมสามารถควบคุมถึงส่วนของจิตใจ ทำให้คนกล้าบาป แล้วจักไม่ประพฤตินิดศีลธรรม. ศีลธรรมไม่กลับมา สันติสุข สันติภาพจักมีไม่ได้.

หนังสือชุดธรรมโฆษณ์ ของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ คณะผู้รวบรวมได้จัดพิมพ์มาถึงเล่มนี้ เป็นเล่มที่ ๓๗ ก. และกำลังเตรียมงานสำหรับเล่มอื่นๆต่อไปเท่าที่กำลังปัจจัยมีพอ. หากท่านผู้ใดประสงค์จะช่วยงานสร้างหนังสือชุดเผยแผ่ธรรมโฆษณ์ จะติดต่อได้ที่ธรรมทานมูลนิธิ อ้าเภอไชยา หรือสวนอนุคมมูลนิธิ ๗๗ สุขุมวิท ซอย ๑๐๓ เขตพระโขนง กรุงเทพฯ ๑๐๒๖๐.

ธรรมทานมูลนิธิ

๒๗๘ ทลาคไชยา อ.ไชยา ๘๔๑๑๐

สารบาญ

เทคนิคของการมีธรรมะ

ลำดับเรื่อง	หน้า
๑. ธรรมะทำไมกัน ?	๑
๒. ธรรมะโดยวิธีใดกัน ?	๑๓
๓. ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่ ?	๒๗
๔. ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง	๓๙
๕. ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ	๕๑
๖. ธรรมะ ในฐานะระบบการศึกษา	๖๓
๗. ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต	๗๗
๘. ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์	๙๐
๙. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย	๑๐๒
๑๐. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา	๑๑๕
๑๑. ธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา	๑๒๗
๑๒. ธรรมะ ในฐานะหน้าที่รับผิดชอบของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน	๑๔๐
๑๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรีบกลับมาสู่โลกปัจจุบัน	๑๕๓
๑๔. ธรรมะ เป็นสิ่งที่วิธีทำให้กลับมา	๑๖๖
๑๕. ธรรมะ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งโดยภาษาคนและโดยภาษาธรรม	๑๗๘
๑๖. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษาทั้งชนิดมีตัวตนและไม่มีตัวตน	๑๙๒
๑๗. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องมีใช้เพียงแต่เรียนรู้	๒๐๗
๑๘. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง	๒๑๙

๑๙.	ธรรมะ	ในฐานะที่เป็นพระเป็นเจ้า	— — — — —	๒๓๓
๒๐.	ธรรมะ	ในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย	— — — — —	๒๔๗
๒๑.	ธรรมะ	ในฐานะเครื่องมือแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ	— — — — —	๒๖๐
๒๒.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่โลกสำนักพระคุณน้อยเกินไป	— — — — —	๒๗๕
๒๓.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา	— — — — —	๒๘๘
๒๔.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกฝาถูกตัว	— — — — —	๓๐๑
๒๕.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการความมีหัวมีหาง	— — — — —	๓๑๔
๒๖.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการควบคุมคงควบคุมคอ	— — — — —	๓๒๙
๒๗.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องการถอนตอแล้วลงหลัก	— — — — —	๓๔๓
๒๘.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กงจักรหรือดอกบัว	— — — — —	๓๕๗
๒๙.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นคน	— — — — —	๓๗๒
๓๐.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังมีไข่มุนุษย์	— — — — —	๓๘๖
๓๑.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา	— — — — —	๔๐๒
๓๒.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ปัญญาต้องคู่กับสติ	— — — — —	๔๑๖
๓๓.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ทิฐิต้องเป็นสัมมา	— — — — —	๔๓๐
๓๔.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า วิชาต้องส่องแสง	— — — — —	๔๔๔
๓๕.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า	— — — — —	๔๕๘
๓๖.	ธรรมะ	ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น	— — — — —	๔๗๓

โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป

สารบัญละเอียด

เทคนิคของการมีธรรมะ

๑. ธรรมะทำไมกัน?

หน้า

การบรรยายปาฐกถาธรรมนี้ เป็นครั้งแรก	— — — —	๑
ต้องรู้เสียก่อนว่า ธรรมเป็นอย่างไร? คืออะไร	— — — —	๒
ธรรมคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นตอน	— — — —	๓
ระบบปฏิบัติคือการปฏิบัติหลาย ๆ ข้อรวมกันและต้องเป็นการกระทำ	— — — —	๔
ระบบที่ถูกต้องและจำเป็นนั้นต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ	— — — —	๕
ธรรมชาติมีกฎตายตัวบังคับทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎ	— — — —	๖
“ธรรม” ในฐานะเป็นหน้าที่นี้ ถูกต้องตามกฎธรรมชาติจำเป็นต้องทำ	— — — —	๗
การปฏิบัติธรรมนั้นถูกต้องและจำเป็นในทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์	— — — —	๘
ธรรมะเท่านั้นเป็นคู่วิตแต่จริงของคน	— — — —	๙
สังคมต้องการธรรมะเป็นรากฐาน, เป็นมัชฌิมาปฏิบัติเพื่เข้ากันได้	— — — —	๑๐
หลักพุทธศาสนาถูกตามกฎธรรมชาติ ที่ให้อยู่กันด้วยเมตตา	— — — —	๑๑
ธรรมะจึงเป็นระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์	— — — —	๑๒

๒. ธรรมะโดยวิธีใดกัน?

ธรรมะทำไมกัน? นั้นเป็นการบอกให้รู้จักค่าและประโยชน์ของธรรม	— — — —	๑๓
เพื่อสันติสุขหรือสันติภาพของโลก ทุกคนต้องช่วยกันทำ	— — — —	๑๔
ธรรมวินัยของพระพุทธเจ้ามีประโยชน์ทั้งเทวดาและมนุษย์	— — — —	๑๕
คือจะดับทุกข์ให้แก่บุคคลทั้งที่มีภูมิและยากจน (เทวดา – มนุษย์)	— — — —	๑๖

การปฏิบัติต้องถูกกฎธรรมชาติ ตามความหมายทั้ง ๔ ของธรรม	---	---	๑๗
กฎธรรมชาติ มีความหมายเท่ากับ “พระเจ้า” ทุกประการ	---	---	๑๘
ปฏิบัติตามกฎของกรรมก็คือกฎของอิทัปปัจจยตา – หัวใจพุทธศาสนา	---	---	๑๙
เมื่อต้องการผลเป็นสันติภาพจะต้องปฏิบัติตามกฎของกรรมด้วย	---	---	๒๐
การปฏิบัติให้ถูกต้องมองเห็นสังขธรรมและธรรมสังขะ	---	---	๒๑
การทำงานถูกต้องในหน้าที่ นั่นคือการปฏิบัติธรรม	---	---	๒๒
การปฏิบัติธรรม ต้องฝึกให้มี “การบังคับความรู้สึก”	---	---	๒๓
อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน (ในปัจจัย ๔) แล้วจะมีธรรมะ	---	---	๒๔
โลกจะวินาศ เพราะคนในโลกบวชส่วนเกิน	---	---	๒๕
พึงถืออุดมคติว่า “ไม่ให้เสียที่ที่เป็นมนุษย์ได้พบพุทธศาสนา”	---	---	๒๖

๓. ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

โลกกำลังมีปัญหาย่างยิ่ง คือไม่มีสันติภาพ	---	---	---	๒๗
หาความสงบเย็นไม่ได้ เพราะไม่มีธรรมะคุ้มครอง	---	---	---	๒๘
ทุกศาสนาชี้ให้เห็นว่า ความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดปัญหา	---	---	---	๒๙
โลกต้องมีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครอง, ควบคุมไปในทางถูก	---	---	---	๓๐
ธรรมะต้องมีคู่กับโลก เพราะสามารถจัดปัญหาทั้งปวง	---	---	---	๓๑
มีธรรมะแล้วทุกคนเป็นสัตว์บุรุษ ก็ไม่มีความทุกข์	---	---	---	๓๒
ธรรมะเข้ามา อบายมุขและทุนนิยมจะหายไป เพราะเลิกหลงบูชากาม	---	---	---	๓๓
คนบูชากามสุขัลลิกานุโยคจึงเสียหายในการดำรงชีพ	---	---	---	๓๔
ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด แต่เป็นเครื่องล้างยาเสพติด	---	---	---	๓๕
เดี๋ยวนี้ไม่มีสันติภาพเพราะวัตถุนิยมส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค	---	---	---	๓๖
คนไม่ยอมสนใจธรรม เพราะสนใจแต่วัตถุนิยม จึงเกิดความวินาศ	---	---	---	๓๗
อยู่กันเป็นสุขได้ต้องมีธรรมะมาปฏิบัติหาคู่กับโลก	---	---	---	๓๘

๔. ธรรมะในฐานะลัทธิการเมือง.

การเมืองลัทธิไหน ๆ ปราศจากธรรมะแล้วเป็นเรื่องสกปรกทั้งนั้น	---	---	๓๙
ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองของพระเป็นเจ้า	---	---	๔๐
ความหมายของธรรมมี ๔ : ธรรมชาติ, กฎ, หน้าที่, ผลที่ได้รับ	---	---	๔๑
การเมืองเป็นธรรมะในความหมายที่ ๓ : หน้าที่ตามกฎหมาย ๆ	---	---	๔๒
การเมือง มุ่งหมายทำให้โลกมีสันติโดยไม่ต้องใช้อาชญา	---	---	๔๓
กฎของธรรมชาติดีอยู่ก่อนสิ่งใด มีค่าเท่ากับพระเจ้า	---	---	๔๔
การเมืองบริสุทธิ์ต้องเป็นไปตามกฎของพระเจ้า	---	---	๔๕
“พระเจ้า” มิได้ทรงอย่างบุคคลและธรรมมีหน้าที่สร้างสันติภาพ	---	---	๔๖
สังคมนิยมตามแบบศาสนาต้องประกอบอยู่ด้วยธรรมะ	---	---	๔๗
ธรรมะในความหมายที่ ๓ เป็นลัทธิการเมืองอยู่ในตัวเอง	---	---	๔๘
การเมืองที่เป็นธรรมะจะทำให้โลกให้พ้นจากความเลวร้ายต่าง ๆ	---	---	๔๙
หน้าที่ตามกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นการเมืองของมนุษย์	---	---	๕๐

๕. ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ.

ทัศนะของพุทธบริษัทย่อมเห็นธรรมในที่ทั่วไป แม้ในเศรษฐกิจ	---	---	๕๑
เพราะเศรษฐกิจก็เป็นหน้าที่ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง	---	---	๕๒
พระเจ้าเป็นยอดนักเศรษฐกิจเพราะปรากฏขึ้นด้วยอำนาจของกฎ ๆ	---	---	๕๓
การดำเนินเศรษฐกิจอย่างถูกต้องก็คือการประพฤติธรรม	---	---	๕๔
ธรรมชาติได้ให้ทรัพย์ากรสำหรับเศรษฐกิจของมนุษย์เต็มโลก	---	---	๕๕
มนุษย์ทำลายทรัพย์ากรอันเป็นธรรมชาติเพื่อเสริมกิเลสตน	---	---	๕๖
เศรษฐกิจที่ปราศจากธรรมนั้นเป็นสิ่งทำลายโลก	---	---	๕๗
การอบรมจิตใจให้สูง มนุษย์ไปถือว่าเสียเวลา เพราะเห็นแก้ววัตถุ	---	---	๕๘
กฎหมายเศรษฐกิจของธรรมชาติ ตนต้องไม่เอาส่วนเกินมาใช้เอง	---	---	๕๙

ถ้าไม่ทำผิดเศรษฐกิจ ก็จะไม่เกิดกิเลสที่เห็นแก่ตัว	---	---	---	๖๐
หลักเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้าคืออุโบสถศีล แต่คนว่าครี	---	---	---	๖๑
ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะ จะช่วยให้โลกอยู่กันเป็นผาสูก	---	---	---	๖๒

๖. ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา.

การศึกษาเป็นธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ	---	---	---	๖๓
ระบบการศึกษากับธรรมะต้องเป็นสิ่งเดียวกันคือต้องถูก	---	---	---	๖๔
การศึกษาควรมี ๓ ระบบ : รู้หนังสือ, รู้อาชีพ, รู้เรื่องจิตหรือธรรมะ	---	---	---	๖๕
ถ้าปราศจากธรรมะมนุษย์ก็ไม่แตกต่างไปจากสัตว์	---	---	---	๖๖
การศึกษาที่ขาดศีลธรรม เป็นการศึกษาสูญเปล่า	---	---	---	๖๗
มีผลเสียต่าง ๆ เช่นติดยาเสพติด, มีจิตทรมาน, เป็นอันธพาลทั่วไป	---	---	---	๖๘
เด็ก ๆ ไม่รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, เข้าใจกันไม่ได้ระหว่างบุคคล	---	---	---	๖๙
มนุษย์ไม่รู้ค่าของคุณธรรมเพราะมีจิตทรมาน	---	---	---	๗๐
คนเห็นแก่ตัว, ทำลายทรัพย์สิน, เกียจคร้าน, หลงสิ่งยั่ว	---	---	---	๗๑
การศึกษาไม่พอ คนไม่รู้จักสัมมาคารวะ, ไม่รู้จักบาป	---	---	---	๗๒
การสูญเปล่าของการศึกษาทำคนให้โง่, งมงาย, ทุศีล, เป็นอลัชชี, ทำส่วนเกิน	---	---	---	๗๓
ต้องแก้ด้วยศึกษาธรรมะข้อที่ ๓ ปฏิบัติให้ถูกกฎของธรรมชาติ	---	---	---	๗๔
การแยกศาสนาออกไปจากการศึกษาเป็นเรื่องผิด, ต้องจัดคืนมา	---	---	---	๗๕
จัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์จึงจะมีจิตใจสูง	---	---	---	๗๖

๗. ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต.

ธรรมะกับระบบการดำเนินชีวิตนั้นคือสิ่งเดียวกัน	---	---	---	๗๗
การดำเนินชีวิตต้องประกอบไปด้วยธรรม, เป็นตัวธรรมอยู่ในชีวิต	---	---	---	๗๘

ต้องรู้ว่า เราเกิดมาทำไม? จะไปทางไหน? --- --- --- ---	๗๙
ถ้าไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม ก็จะทำให้แต่ในทางเป็นทาสกิเลส --- --- ---	๘๐
ต้องรู้จักปลายทางของชีวิต คือ มีสันติภาพทั้งตนเองและผู้อื่น --- ---	๘๑
รักเพื่อนมนุษย์ทุกคน, ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ---	๘๒
จะถึงจุดหมายปลายทางได้ด้วยปฏิบัติเป็นมัชฌิมาปฏิปทา --- --- ---	๘๓
ความเป็นอยู่อย่างมัชฌิมา ๆ ต้องไม่เกิน, ต้องพอดีพอเหมาะ --- ---	๘๔
มัชฌิมาปฏิปทาช่วยเปลื้องปัญหาทั้งบุคคลและสังคม --- ---	๘๕
เมื่อมนุษย์ทั้งศาสนา ก็เกิดคนที่เห็นแก่ตัว, ความโหดร้ายจึงเกิดขึ้น ---	๘๖
นายทุนกับกรรมกรต้องอาศัยกันและกัน จึงต้องมีธรรมะ --- ---	๘๗
เอกลักษณ์ไทย ต้องมีวิธีดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา --- ---	๘๘
ต้องฟื้นฟูเอกลักษณ์ไทยให้กลับมาแล้วจะไปสู่อันติสุขสันติภาพถาวร ---	๘๙

๘. ธรรมะในฐานะระบบการพัฒนาคนมนุษย์.

ทบทวนธรรมะ ๔ ความหมาย เพื่อรู้ค่าของธรรม --- --- ---	๙๐
ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ ๆ เป็นเครื่องพัฒนามนุษย์ --- ---	๙๑
สมัยโบราณจัดมนุษย์เป็นสัตว์ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง --- ---	๙๒
ปัจจุบันนี้เป็นสัตว์สังคมก็ปลูกกิเลสจนไม่รู้จักรักรวม --- ---	๙๓
ความเป็นสัตว์ทุกประเภทวิวัฒนาการอย่างไร ก็ยังไม่ทำให้เป็นมนุษย์เต็มที่ ---	๙๔
ต้องเปลี่ยนมาเป็นสัตว์ศาสนา, ศีลธรรม, สันติภาพ, จึงจะเป็นมนุษย์ ---	๙๕
ศีลธรรม, ศาสนา, สันติภาพ นี้เป็นลักษณะเดิมแท้ของคนไทย --- ---	๙๖
สัญลักษณ์ของคนไทยจะ "ยิ้มเสมอ" เหมือนกันหมด --- --- ---	๙๗
ถ้าตั้งอยู่ในระบบเดิม ปัญหาครอบชั้นจะไม่มี --- --- ---	๙๘
เอกลักษณ์ไทยเดิมต้องเป็นผู้รู้ ผู้ตน ผู้เบิกบาน, ไม่ใช่เป็นสัตว์ต่าง ๆ ---	๙๙

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนาจะช่วยให้พ้นทุกข์	---	---	---	---	๑๐๐
ถ้าสัตว์โลกมีศีลธรรม, ศาสนา, สันติภาพ, จะนับว่าวิวัฒนาการสูงสุด	---	---	---	---	๑๐๑

๘. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย.

“ความรักผู้อื่น” ซึ่งเป็นหัวใจของทุกศาสนานี้เป็นเอกลักษณ์ไทย	---	---	---	---	๑๐๒
พุทธบริษัทอบรมกันให้ รักษาศีล, ให้ทาน, เจริญเมตตา, นี้คือรักผู้อื่น	---	---	---	---	๑๐๓
คนไทยมีความรักผู้อื่นอยู่ในสายเลือด เพราะมีพระพุทธรูปศาสนา	---	---	---	---	๑๐๔
เมื่อรักผู้อื่นแล้ว ศีลทุกข้อก็บริบูรณ์ ทำความชั่วไม่ได้	---	---	---	---	๑๐๕
โลกนี้ขาดสันติภาพ เพราะไม่มีความรักผู้อื่นจริงแท้	---	---	---	---	๑๐๖
เอกลักษณ์ไทย “รักผู้อื่น, ยิ้มเสมอ” เพราะอิสระจากกิเลส	---	---	---	---	๑๐๗
ความเห็นแก่ตัวเป็นเหตุให้ไม่รักกัน, รักผู้อื่นต้องไม่เห็นแก่ตัว	---	---	---	---	๑๐๘
หมดตัวนั้นคือรักผู้อื่น, ความเห็นแก่ตัวเป็นศัตรูของมนุษย์	---	---	---	---	๑๐๙
รักผู้อื่นเป็นธรรมะสูงสุด ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน	---	---	---	---	๑๑๐
รักผู้อื่นตามหลักพุทธศาสนาเรียกว่าเมตตาอัปมัญญา	---	---	---	---	๑๑๑
แผ่เมตตาไปทุกทิศรอบด้านไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ	---	---	---	---	๑๑๒
เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เราต้องรักกันเดี๋ยวนี้	---	---	---	---	๑๑๓
เป็นไทยต้องกำจัดความเห็นแก่ตัว แล้วรักผู้อื่นสมเอกลักษณ์	---	---	---	---	๑๑๔

๑๐. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา.

อะไรเป็นตัวแท้ของศาสนา ที่เข้าใจให้ถูกต้อง	---	---	---	---	๑๑๕
สิ่งเกี่ยวกับศาสนา : วัตถุ พิธี บุคคล รูปแบบการปฏิบัติ ยังมีใช้ตัวแท้	---	---	---	---	๑๑๖
ความถูกต้อง คือธรรมะที่ทำให้เกิดทุกข์	---	---	---	---	๑๑๗
ถูกต้องตามหลักมัชฌิมา คือ ไม่มาก ไม่เกิน ไม่เอียง	---	---	---	---	๑๑๘

ความถูกต้องจะมีได้ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ	---	---	---	---	๑๑๙
ตัวแท้ของศาสนามีอยู่ในชีวิตที่กำลังเป็นอยู่อย่างถูกต้องตามธรรมชาติ	---	---	---	---	๑๒๐
ชีวิตที่แท้ตัวแท้ของศาสนา คือ จิตเป็นอิสระและรักผู้อื่น	---	---	---	---	๑๒๑
เป็นอิสระคือหลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัวแล้วจึงรักผู้อื่นได้	---	---	---	---	๑๒๒
ถ้ายังมีอหังการ มมังการ มันหมายเป็นเรา—ของเรา ก็รักผู้อื่นไม่ได้	---	---	---	---	๑๒๓
ความรักผู้อื่นเป็นหัวใจของทุกศาสนา	---	---	---	---	๑๒๔
ธรรมะที่เป็นตัวแท้แห่งศาสนาอยู่ที่ชีวิต ที่ปฏิบัติธรรมนั้น ๆ	---	---	---	---	๑๒๕
จิตเป็นอิสระจากความมีตัวกู—ของกู คือแก่นแท้ของศาสนา	---	---	---	---	๑๒๖

๑๑. ธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา.

ปัญหาจะเกิดขึ้น ในเมื่อการศึกษาของโลกไม่ประกอบด้วยธรรม	---	---	---	---	๑๒๗
ระบบธรรมะนั้นแหละเป็นศาสนาหนึ่ง ๆ ในโลก	---	---	---	---	๑๒๘
การศึกษาเพียงรู้หนังสือและอาชีพนั้นไม่เป็นสัตบุรุษ	---	---	---	---	๑๒๙
การศึกษาที่ขาดธรรมะจะเรียกว่าระบบการศึกษาหมางด้าน	---	---	---	---	๑๓๐
วัตถุนิยมดึงจิตใจคนให้หลง เหมือนเป็นกบั้งบั้งทางหมาชาติ	---	---	---	---	๑๓๑
ขาดธรรมะ โลกจึงไม่มีศีลธรรม มีแต่วิกฤตการณ์ต่าง ๆ	---	---	---	---	๑๓๒
ต้องแก้ไขเรียนหนังสือให้ฉลาด, เรียนอาชีพ, แล้วต้องมีธรรมะ	---	---	---	---	๑๓๓
สอนให้รักผู้อื่นแล้วจะแก้ปัญหาก็ทุกอย่าง	---	---	---	---	๑๓๔
พุทธศาสนาสอนให้รักผู้อื่นอยู่แล้ว แต่ทำไม่พอ	---	---	---	---	๑๓๕
ปัญหาต่าง ๆ ต้องแก้ทางศีลธรรมก่อนแล้วปัญหาจะคลาย	---	---	---	---	๑๓๖
รักผู้อื่นแล้วจะขจัดความเลวร้ายออกไปได้หมดสิ้น	---	---	---	---	๑๓๗

ร่วมมือกันปรับปรุงแก้ไขให้มีระบบการศึกษาประกอบด้วยศีลธรรม คนก็จะไม่เห็นแก่ตัว	---	---	---	๑๓๘
ขอให้ช่วยกันจัดระบบการศึกษาให้กลับมามีธรรมะหรือศาสนาเถิด	---	---	---	๑๓๘
๑๒. ธรรมะ ในฐานะหน้าที่รับผิดชอบของมนุษย์แห่งยุคปัจจุบัน.				

ทบทวนให้เข้าใจธรรมะ ๔ ความหมาย	---	---	---	---	๑๔๐
หน้าที่อันรับผิดชอบคือปรับปรุง ๓ : การศึกษา, ปัญหาคอมมิวนิสต์, จิตมีสถาบันทั้งสาม	---	---	---	---	๑๔๑
ปรับปรุงการศึกษา คือให้พ้นจากเป็นหมาหางด้วน	---	---	---	---	๑๔๒
ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ อย่าทำให้ผิดเป็นอย่างอื่น	---	---	---	---	๑๔๓
แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ ก็เนื่องด้วยนายทุน	---	---	---	---	๑๔๔
ต้องแก้ด้วยจัดระบบการศึกษาที่มีธรรมะกลับมา	---	---	---	---	๑๔๕
และแก้ด้วยความรักผู้อื่น ไม่แก้ด้วยใช้อาวุธ	---	---	---	---	๑๔๖
จัดโลกให้มีสันติภาพ โดยมีวิธี "รักผู้อื่น" แล้วจะไม่มีคอมมิวนิสต์	---	---	---	---	๑๔๗
การทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม ต้องรู้ความหมายของสิ่งนี้	---	---	---	---	๑๔๘
สถาบันทั้งสามจักกุมกันอยู่ได้ต้องมีธรรมะประจำชาติ	---	---	---	---	๑๔๙
ระบบทั้งสามต้องให้มีอยู่ในจิตใจ มิใช่พูดแต่ปาก	---	---	---	---	๑๕๐
สถาบันทั้งสามฝังแน่นในจิตใจแล้วมนุษย์จะอยู่กันเป็นผาสุก	---	---	---	---	๑๕๑
การทำให้มนุษย์อยู่อย่างผาสุก เป็นการได้บุญสูงสุด	---	---	---	---	๑๕๒

๑๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรับกลับมาสู่โลกปัจจุบัน.

ต้องรีบทำให้ธรรมะกลับมา เพราะโลกกำลังวินาศทางจิตใจ	---	---	---	๑๕๓
เหตุที่ธรรมหายไป เพราะข้อ ๑. โลกก้าวหน้าทางวัตถุ	---	---	---	๑๕๔

ข้อ ๒.	พลโลกเพิ่มมากขึ้นไปจนศีลธรรมควบคุมไม่ไหว	}	๑๕๕	
.. ๓.	สื่อมวลชนมีแต่ส่งเสริมกิเลส			
ข้อ ๔.	การศึกษาหันไปรับใช้เศรษฐกิจและการเมือง	---	๑๕๖	
โทษที่ขาดธรรมะ	ข้อ ๑	มนุษย์อยู่ด้วยความเครียดต่างๆ	---	๑๕๗
	ข้อ ๒.	คนเป็นโรคประสาทหรือโรคจิตกันมาก	---	๑๕๘
	.. ๓.	เทคโนโลยีก้าวหน้า ทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น	---	๑๕๙
	.. ๔.	พลเมืองเพิ่มมากขึ้น อับทวยะยิ่งมากขึ้น	---	๑๖๐
	.. ๕.	การศึกษาไร้ศีลธรรม ยิ่งมีอันธพาลปราบยาก	---	๑๖๑
	.. ๖.	พลเมืองไม่มีศีลธรรม จะปกครองอย่างไรก็ดีไม่ได้	---	๑๖๒
สมัยก่อนคนมีธรรมะเหมือนเงาตามตัว	ปกครองง่าย	---	๑๖๓	
สมัยนี้ต้องช่วยให้ธรรมะกลับมา	โลกจึงจะพ้นภัย	---	๑๖๔	
พุทธบริษัทควรต้องริบจัดให้ธรรมะกลับสู่คนไทย		---	๑๖๕	

๑๔. ธรรมะเป็นสิ่งที่มัวร์ทำให้กลับมา.

การทำให้ธรรมะกลับมา	มีได้ด้วยอำนาจของสัมมาทิฐิ	---	๑๖๖
สัมมาทิฐิเป็นเหมือนรุ่งอรุณของความถูกต้องอื่นๆ แยกได้ ดังนี้ :		---	๑๖๗
สัมมาทิฐิข้อ ๑.	ทำดูจคำโบราณว่า ชนทางไหน ให้ลงทางนั้น	---	๑๖๘
.. .. ๒.	มองให้เห็นว่า การศึกษาในโลกไม่สมบูรณ์	---	๑๖๙
เด็กสมัยนี้ไม่กลัวบาป, ไม่รักบุญ, ไม่เคารพบิดามารดาครูอาจารย์		---	๑๗๐
พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศาสนาจะหมด เพราะพุทธบริษัท ๔, ควรระวัง		---	๑๗๑
สัมมาทิฐิข้อ ๓.	โลกปัจจุบันมีอารยธรรมทำลายวัฒนธรรม	---	๑๗๒
.. .. ๔.	ต้องปรับปรุงเยาวชนให้ติดตั้งที่เราต้องการ	---	๑๗๓
เราสอนกันในแง่จริยธรรมมากกว่าศีลธรรมคือรู้หลักแต่ไม่ปฏิบัติ		---	๑๗๔
วิทยาที่จะสร้างตัวตนอันยัง ก็คือวิชาศีลธรรม (ปฏิบัติ)		---	๑๗๕

ควรให้เด็ก ๆ รู้จักบุญบาป นรกสวรรค์ นิพพาน, พระพุทธเจ้า, อย่างถูกต้อง	๑๗๖
ผู้ทรงอำนาจควรจัดให้มีสัมมาทิฐิอันถูกต้อง แล้วศีลธรรมจะกลับมาก	๑๗๗

๑๕. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษาทั้งโดยภาษาคนภาษาธรรม.

ต้องรู้จักธรรมะอย่างถูกต้องทั้งภาษาคนภาษาธรรม	---	---	---	๑๗๘
ธรรมะภาษาคนเพ่งถึงวัตถุ, ภาษาธรรมเพ่งถึงดวงตาปัญญา	---	---	---	๑๗๙

ตัวอย่าง	ภาษาคน	ภาษาธรรม		
๑. พระพุทธเจ้า :	เป็นบุคคลตายแล้ว	ยังอยู่ตลอดกาล	---	๑๘๐
๒. พระธรรม :	วัตถุคัมภีร์	ความรู้ที่ถูกต้องในจิต	---	๑๘๑
๓. พระสงฆ์ :	คนบวชเป็นบรรพชิต	คุณธรรมในจิต	---	๑๘๒
๔. ศาสนา :	วัตถุศักดิ์สิทธิ์	การประพฤติอย่างประเสริฐ	---	..
๕. พระเป็นเจ้า :	รูปร่างอารมณ์อย่างคน	กฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ	---	๑๘๓
๖. โบสถ์วิหาร :	วัตถุ	สิ่งควรจดจำทางปัญญา	---	๑๘๔
๗. อบายภูมิ ๔ :	มีลักษณะเป็นคน ๆ	เป็นเรื่องทางจิตใจ	---	๑๘๕
๘. ความเกิด :	เกิดจากท้องแม่	เกิดทางจิตใจ	---	๑๘๖
๙. นิพพาน :	ตายหรือเมือง	ความดับแห่งทุกข์	---	๑๘๗
๑๐. ความสุข :	ทาสกิเลส	ทำลายกิเลสหมด	---	..
๑๑. บุญกุศล :	ทำใจให้สบายหลงไหล	เป็นเครื่องล้างบาป	---	..
๑๒. ทาน :	ลงทุนค้ากำไร	การกระทำด้วยเมตตา	---	๑๘๘
๑๓. สิ่งเสพติด :	อ้อยทางวัตถุ	อ้อยทางกิเลส	---	..
๑๔. วรณะ ๔ :	ต่างกันตามบัญญัติ	ไม่ต่างกันเลย	---	..
๑๕. ชาติ :	ประเทศ	คุณสมบัติของความมีชาติ	---	๑๘๙
ศาสนา :	วัตถุในศาสนา	คุณค่าของศาสนา	---	..
พระมหากษัตริย์ :	บุคคล	คุณค่าหรือความจำเป็นที่ต้องมี	---	..

เราไม่ได้สอนให้รู้จักสถาบันทั้ง ๓ อย่างถูกต้องจึงก่อปัญหาต่าง ๆ --- ---	๑๙๐
ต้องรู้ธรรมชาติของภาษาคนภาษาธรรมจึงจะแก้ปัญหาได้ --- ---	๑๙๑

๑๖. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษาทั้งชนิดมีตัวตนและไม่มีตัวตน.

เรื่องนี้มีมีความสงสัยกันอยู่ว่า เป็นอย่างไร ? --- --- ---	๑๙๒
ทรงสอนทั้งชนิดมีตัวตน และไม่มีตัวตน --- --- ---	๑๙๓
พระองค์ตรัสรู้แจ้งเรื่องไม่มีตัวตน แต่ต้องสอนคนมีตัวตนไปก่อน ---	๑๙๔
ถ้าสอนเรื่องตัวตนเป็นบุพพภาคจะให้รู้เรื่องไม่มีตัวตน --- ---	๑๙๕
สัมมาทิฐิเบื้องต้นก็ทรงสอนอย่างมีตัวตน มีนั่นมีนี่ --- ---	๑๙๖
สูงขึ้นจะไปทรงสอนแต่เรื่องอริยสัจ, อิทัปปัจจยตา --- ---	๑๙๗
ตอนต้นทรงสอนให้มีตัวตนดี ๆ, หมกดี - ชั่ว จะเห็นแจ้งที่ไม่มีตัวตน ---	๑๙๘
โดยที่แท้ตัวตนเป็นเพียงมายา ทุกอย่างมิใช่ตัวตนมีแต่เหตุปัจจัย ---	๑๙๙
ความรู้สึกว่าตัวตนเกิดทีหลังความอยาก, มีอนัตตาซ่อนอยู่ข้างใต้ ---	๒๐๐
คนรู้จัก "ตัวตน" ตามความยึดมั่นนั้นนแกยาก --- --- ---	๒๐๑
ศึกษาตามหลักพุทธศาสนาไม่มีอะไรเป็นตัวตน มีแต่ธรรมชาติ --- ---	๒๐๒
เรื่องอนัตตา เป็นความจริงตามหลักวิทยาศาสตร์ --- --- ---	๒๐๓
อัตตา เป็นสมบัติใจที่เรามี อนัตตาเข้ามาเป็นแสงสว่างแก่จิต --- ---	๒๐๔
อนัตตา เป็นความจริงของธรรมชาติ ควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่ --- ---	๒๐๕
รู้จักอัตตา - อนัตตา แล้วจะไม่หลงผิด --- --- ---	๒๐๖

๑๗. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องมีใจเพียงแต่เรียนรู้.

คนเรียนรู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะ สันติสุขในโลกจึงไม่มี --- ---	๒๐๗
ในโลกมีเรื่องศีลธรรมมากแต่ปฏิบัติตามศาสนาแท้จริงหายาก --- ---	๒๐๘

ควรอบรมเด็กให้มีอุดมคติสัก ๗ ประการตามแนวที่เคยพูดมาแล้ว	---	๒๐๙
การรู้ธรรมต่างจากมีธรรม ซึ่งต้องมีอยู่ที่กาย วาจา ใจ	---	๒๑๐
คนไม่มีธรรมะ เพราะขาดการบังคับตนเองขาดหิริโอตตปปะ	---	๒๑๑
มีธรรมะนั้น ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ บริสุทธิ์ถูกต้อง	---	๒๑๒
หน้าที่ เพื่อให้รอดชีวิตอยู่ได้ และได้รับสิ่งดีที่สุดในมนุษย์ควรได้	---	๒๑๓
ทำหน้าที่การทำงาน คือการปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นบุญกุศลแท้จริง	---	๒๑๔
ทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้องเป็นบุญกุศล เป็นนวดอยู่ที่ตัวเรา	---	๒๑๕
บุญที่แท้จริง เมาไม่ได้, การเมาบุญทำให้เสียเศรษฐกิจ	---	๒๑๖
ทำงานเพื่อเอาบุญ ดีกว่าทำงานเพื่อเอาเงิน	---	๒๑๗
บาปที่ร้ายแรงเลวทราม คือการไม่ทำหน้าที่ตนให้ถูกต้อง	---	๒๑๘

๑๘. ธรรมะ ในฐานะสิ่งให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง.

คำว่า "บุญ" มีในโลกก่อนพุทธกาล เป็นคำสูงที่มนุษย์ปรารถนา	---	๒๑๙
บุญแท้จริงเป็นเครื่องล้างบาปเป็นเหตุให้เกิดสุข	---	๒๒๐
บุญนั้นล้างบาป ล้างความเมาได้ ควรรู้จักให้ถูกต้อง	---	๒๒๑
บุญที่แท้จริงไม่ทำให้เสียเศรษฐกิจ, ไม่เกิดอุปัทวะ	---	๒๒๒
บุญแท้จริงทำให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเองและผู้อื่น	---	๒๒๓
ธรรมะคือความถูกต้องในการกระทำทุกขั้นตอนของมนุษย์	---	๒๒๔
ฉะนั้นธรรมะทำให้เกิดบุญ เนื่องมาจากความถูกต้องนั่นเอง	---	๒๒๕
บาปคือผิดธรรมชาติ การไม่สงเคราะห์จึงเป็นบาปเพราะผิดธรรมชาติ	---	๒๒๖
โลกกำลังมีบาปนิรันดร คือวิกฤติการณ์อันถาวร	---	๒๒๗
สมัยโบราณความซื่อตรง, ช่วยเหลือกัน, มีง่าย, แต่ปัจจุบันหายาก	---	๒๒๘
จะแก้ปัญหาก็ได้ ก็ต้องทำให้ธรรมะกลับมา, บุญกุศลกลับมา	---	๒๒๙

	หน้า
ไม่ว่าใครทำหน้าที่ใด ต้องทำเพื่อเอาบุญ --- --- --- ---	๒๓๐
ทุกคนก้มหน้าปฏิบัติธรรม แล้วก็เชื่อว่าได้ทำบุญ --- --- ---	๒๓๑
ช่วยกันทำให้มนุษย์มีบุญเป็นพื้นฐาน แล้วจะหมดปัญหา --- ---	๒๓๒

๑๕. ธรรมะ ในฐานะที่เป็นพระเจ้า.

เหตุที่พูดเรื่องพระเจ้า เพราะชาวโลกเป็นปฏิบัติกับพระเจ้า --- ---	๒๓๓
คนในโลกกำลังเห็นคนมีพระเจ้าว่าเป็นคนโง่, ศาสนาไม่จำเป็น ---	๒๓๔
รู้จักความหมายของคำ "พระเจ้า" เสียให้ถูกต้องก่อน --- ---	๒๓๕
ความหมายคำว่า "พระเจ้า" ทุกศาสนา มีทำนองเดียวกัน --- ---	๒๓๖
คุณสมบัติของพระเจ้า ถือว่าใหญ่ยิ่งกว่าสิ่งทั้งปวงฯ --- ---	๒๓๗
ธรรมะก็เป็นพระเจ้าในความหมายเดียวกันได้ทุกศาสนา --- ---	๒๓๘
แต่ไม่ใช่พระเจ้าอย่างบุคคล, เป็นคุณสมบัติของกฎธรรมชาติ --- ---	๒๓๙
ธรรมะในฐานะเป็นกฎธรรมชาติมีลักษณะตรงความหมายของคำ "พระเจ้า" ๒๔๐	
พระเจ้าอยู่ที่ไหน? ก็อยู่ในทุกสิ่งที่กฎธรรมชาติสร้างขึ้น --- ---	๒๔๑
พระเจ้ามีอยู่ในที่ทั่วไป ฉะนั้นในกายของเราก็มีพระเจ้า --- ---	๒๔๒
สรุปว่ามีธรรมะจึงจะมีพระเจ้าจึงต้องปฏิบัติให้อยู่ใกล้พระเจ้า --- ---	๒๔๓
รวม ๔ ข้อ : รู้จักตัวเอง, เชื่อตัวเอง, บังคับตัวเองและพอใจตัวเอง, เคารพตัวเอง, สำรองตัวว่าไหวตัวได้ไหม? --- ---	๒๔๔
ที่กล่าวข้างต้นเป็นหลักจริยธรรมสากล ซึ่งตรงกับหลักพุทธศาสนา ---	๒๔๕
ชีวิต ^๕ ผลิต ^๕ ขึ้นมาจากพระธรรม ควรต้องมีธรรมให้เหมาะสม --- ---	๒๔๖

๒๐. ธรรมะ ในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

ถ้าไม่มีธรรมะเป็นวิญญาณ ประชาธิปไตยจะเป็นอันตรรายแก่คน	---	---	๒๔๗
ประชาธิปไตย แปลว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่	---	---	๒๔๘
พระราชามีทศพิธราชธรรมนั้นถือประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่	---	---	๒๔๙
มีตัวอย่างเช่นในการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช	---	---	๒๕๐
ธรรมะเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตยเพราะเป็นความถูกต้อง	---	---	๒๕๑
ความถูกต้องคือบริสุทธิ์ยุติธรรมตาม ๔ ความหมายของธรรม	---	---	๒๕๒
พระเจ้าในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติสร้างทุกอย่างทุกคน จึงเป็นของ			
พระเจ้า	---	---	๒๕๓
ประชาธิปไตยไม่ประสบผล เพราะไม่เอาพระธรรมเจ้าเป็นใหญ่	---	---	๒๕๔
ถ้ามีพระเจ้าธรรมะมาจัดแล้ว ระบบปกครองไหนก็ใช้ได้	---	---	๒๕๕
ถ้ามีพระราชที่สามารถมีธรรมเป็นดวงวิญญาณประชาธิปไตยก็จะสะดวก			๒๕๖
ปัญหา มี เพราะไม่มีใครช่วยใครให้รู้จักพระธรรมเจ้า	---	---	๒๕๗
ถ้าสนใจธรรมะให้มากเหมือนสนใจประโยชน์ธรรมะก็จะกลับมาได้	---	---	๒๕๘
หันหน้าไปหาพระธรรมเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตยแล้วจะอยู่รอด			๒๕๙

๒๑. ธรรมะ ในฐานะเครื่องมือแก้เศรษฐกิจ.

ถ้าธรรมะไม่กลับมา เศรษฐกิจนั้นจะเป็นสิ่งทำลายโลก	---	---	๒๖๐
ศีลธรรม, เศรษฐกิจ, เป็นเรื่องจัดให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสูก	---	---	๒๖๑
มนุษย์ในโลกใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเอาเปรียบกัน	---	---	๒๖๒
มนุษย์จะสำเร็จประโยชน์ จะต้องดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ	---	---	๒๖๓
ต้องเอาธรรมะมาปรับกันเข้ากับปัญหาทางเศรษฐกิจ	---	---	๒๖๔
ความก้าวหน้าของเศรษฐกิจทำให้มนุษย์อยู่ด้วยความเกิน	---	---	๒๖๕

ล้มตัวแล้วก็หลงไหลในความกอบโกย, เป็นอยู่ด้วยความเกิน	---	---	๒๖๖
ปัญหาทางเศรษฐกิจ ไม่ควรจะมีแก่พุทธบริษัท	---	---	๒๖๗
มูลเหตุของปัญหา เพราะคนเป็นทาสของอายตนะ ๖	---	---	๒๖๘
เพราะ ๑. ไม่รู้เรื่องความอร่อย ๒. บุปผาส่วนเกิน ๓. ศีลธรรมเสื่อม	---	---	๒๖๙
ถ้าธรรมะกลับมาในรูปศีลธรรม หรือปรมัตถธรรมจะแก้ปัญหาได้	---	---	๒๗๐
ถ้าในรูปปรมัตถธรรมก็ยังมีจิตใจที่เศรษฐกิจทำอะไรไม่ได้	---	---	๒๗๑
ปรับปรุงภายในจิตใจให้มีศีลธรรมแล้ว ทุกฝ่ายจะไม่มีปัญหา	---	---	๒๗๒
ธรรมะช่วยให้เกิดรู้สึกที่ทุกคนเป็นเพื่อนเกิดแก่ๆ ก็ไม่มีปัญหา	---	---	๒๗๓

๒๒. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่โลกสำนักพระคุณน้อยเกินไป.

ไม่เห็นพระคุณของธรรมะ เราจึงรับโทษเป็นวิกฤตการณ์อยู่	---	---	๒๗๔
ควรรู้จักธรรมะโดยพื้นฐานว่าสำคัญแก่การที่จะอยู่กันเป็นผาสุก	---	---	๒๗๕
ถ้าประชาชนไม่มีธรรมะถือประโยชน์ตนเป็นใหญ่ การปกครองก็เลวร้าย	---	---	๒๗๖
ธรรมะมีประโยชน์จำเป็นอย่างยิ่ง แม้ในเรื่องการเมือง	---	---	๒๗๗
การเศรษฐกิจ สหกรณ์ สมาคม เมื่อไม่มีธรรมะจะมีแต่การโกง	---	---	๒๗๘
ธรรมะคือพระเจ้า เป็นสิ่งสูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใดๆ	---	---	๒๗๙
กฎของธรรมชาตินั้นแหละเป็นตัวพระธรรมเจ้า	---	---	๒๘๐
สิ่งที่พระเจ้าสร้างมา เรากำลังทำลาย ทั้งที่ได้อาศัยสบายมา	---	---	๒๘๑
เดี๋ยวนี้เราต้องการความดีต่างๆ แต่ไม่เอ่ยถึงธรรมะ	---	---	๒๘๒
เอาธรรมะไปเปลี่ยนชื่อเป็นอุดมการ ฯลฯ นี่เพราะไม่กตัญญูธรรมะ	---	---	๒๘๓
ถ้ามีกตัญญูจะต้องไม่ทำลายธรรมชาติต้องรู้บุญคุณ	---	---	๒๘๔
ต้องรู้จักพระธรรม โดยประพฤติธรรมให้ถูกต้องก็จะเป็นสุข	---	---	๒๘๕

เราทำลายสมบัติที่กฎธรรมชาติให้ เอาไปบูชากิเลสमार --- --- ---	๒๘๖
จะทำอะไรนี่ถึงพระเจ้าหรือพระธรรมก่อน จะทำได้ไม่ผิด --- ---	๒๘๗

๒๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา

ถ้าธรรมะไม่กลับมาโลกาจะวินาศ, จะไม่มีแผ่นดินอยู่ --- --- ---	๒๘๘
ปัจจุบันนี้อันธพาลมีอยู่ทั่วไปทั้งโดยตรงโดยอ้อม --- --- ---	๒๘๙
เปรียบเทียบ มากน้อยของศีลธรรมตามยุค --- --- ---	๒๙๐
ยุคปัจจุบันนี้เรียกว่า กลียุค ศีลธรรมมีประมาณ ๒๕% --- --- ---	๒๙๑
เดี๋ยวนี้คนนิยมวัตถุแทนนิยมธรรมะจึงเหมือนนอกใจธรรมะ --- --- ---	๒๙๒
ความคงเส้นคงวาในเรื่องรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไม่มี --- --- ---	๒๙๓
พุทธบริษัทยังหลงไหลมากในวัตถุ ในกามสุขัลลิกานุโยค --- --- ---	๒๙๔
พิจารณาด้วยความไม่คงเส้นคงวาเถิดว่าสร้างปัญหานำมาซึ่งทุกข์ --- --- ---	๒๙๕
ถ้าไม่มีธรรมแล้ว ประชาธิปไตยนั้นแหละจะทำลายโลก --- --- ---	๒๙๖
เราต้องมีหลักธรรมที่ยึดถืออย่างคงเส้นคงวา, ปฏิบัติอย่างเคร่งครัด --- --- ---	๒๙๗
หวังพึ่งธรรม ต้องรู้จักคุณของธรรม และปฏิบัติอย่างมั่นคง --- --- ---	๒๙๘
บรรพบุรุษของเรา เคยมีความคงเส้นคงวาต่อธรรมะ, รอดอยู่ด้วยธรรม --- --- ---	๒๙๙
ความเป็นไทยคงอยู่ได้ต้องมีธรรม ไม่เป็นทาสกิเลส --- --- ---	๓๐๐

๒๔. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกต้องตัว.

ธรรมะหายไปเท่าไร อันธพาลก็เกิดขึ้นแทนเท่านั้น --- --- ---	๓๐๑
ความคงเส้นคงวากับถูกต้องตัวนั้น มันเนื่องกันอยู่ --- --- ---	๓๐๒
ความไร้ศีลธรรม คือการไม่ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง --- --- ---	๓๐๓
ปัจจุบันนี้ คนไม่รู้จักรักทำางาน, เกลียัดความเหน้อยยาก --- --- ---	๓๐๔

ความไม่ถูกฝกฝกตัวของพุทธบริษัทมีหลายประการเช่น :-

ข้อ ๑. การแต่งตัว, การเล่น, ภาพโฆษณา, มหรสพ, ล้วนยั่วกิเลส	---	---	---	---	---	๓๐๕
ข้อ ๒. การปราบคอมมิวนิสต์ ยังไม่ถูกวิธี	---	---	---	---	---	"
ข้อ ๓. การศึกษาเป็นจุดหมาหางด้วน	---	---	---	---	---	๓๐๖
ข้อ ๔. พิธีรีตอง จัดไม่สมเป็นพุทธบริษัท	---	---	---	---	---	๓๐๗
ข้อ ๕. จารีตบางอย่างทำลายพุทธศาสนา เช่น แขนงพระเครื่องฯ	---	---	---	---	---	๓๐๘
ข้อ ๖. กฎหมายและราชทัณฑ์ดีเกินไป ไม่เหมาะกับคนไร้ศีลธรรม	---	---	---	---	---	๓๐๙
ข้อ ๗. ประชาชนกับรัฐบาลเข้าใจกันไม่ได้	---	---	---	---	---	๓๑๐
ข้อ ๘. ^{ผู้} ทงผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองต้องมีธรรมะแต่ไม่เป็นไปได	---	---	---	---	---	"
ข้อ ๙. ^{ผู้} บังคับจิตใจต้องมีทริโอดตบปะ ฯลฯ นี้ก็ไม่เป็นเช่นนั้น	---	---	---	---	---	๓๑๑
ธรรมะกับโลกต้องถูกฝกฝกตัวกัน โลกจึงจะอยู่รอด	---	---	---	---	---	๓๑๒
พุทธบริษัทพึงสำนึกในความเป็นพุทธบริษัทให้ถูกฝกฝกตัวก็จะมีสุข	---	---	---	---	---	๓๑๓

๒๕. ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการ ความมีหัวใจ.

คนเราต้องประพฤติธรรมมีสัมมาคารวะ ธรรมจึงจะอยู่กับเรา	---	---	---	---	---	๓๑๔
ประชาชนมีศีลธรรมเท่าไร เราจะมีประชาธิปไตยได้เพียงเท่านั้น	---	---	---	---	---	๓๑๕
ธรรมะต้องมีแก่นมนุษย์ แม้เกี่ยวกับการเมือง	---	---	---	---	---	๓๑๖
ถ้ามีธรรมะแล้วจะมีเหลือกินเหลือใช้, ไม่มีอันธพาล	---	---	---	---	---	๓๑๗
เป็นมนุษย์ต้องแก้วิกฤตการณ์ได้ โดยใช้ธรรมะแก้ปัญหา	---	---	---	---	---	๓๑๘
ดูตัวอย่างการใช้ธรรมะจัดบ้านเมืองของพระเจ้าอโศกฯ	---	---	---	---	---	๓๑๙
ทุกคนต้องอยู่กับนิพพาน ที่นี้และเดี๋ยวนี้	---	---	---	---	---	๓๒๐
ธรรมะเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีตามฐานะ, การอยู่เสมอกันนั้นเป็นทุกข์	---	---	---	---	---	๓๒๑
อุดมการณ์ทั้งหลายต้องมีเป็นลดหล่นกันไป, ประกอบด้วยธรรม	---	---	---	---	---	๓๒๒

อุดมการณ์ต้องมีหัวมีหาง คือมีระเบียบวินัย สัมมาคารวะ	323
เดี๋ยวนี้เรามีพระธรรมวินัยแทนพระพุทธองค์ นับว่ามีหัวอย่างยิ่ง	324
ทั่วโลกจำเป็นต้องมีหัว คือพระเจ้าหรือพระธรรม	325
ธรรมะต้องเป็นหัว ทั้งเอกชน สังคม ประเทศชาติและโลก	326
ต้องเป็นคนมีหัวมีหาง อ้ายอยู่อย่างเสมอกัน หรือลดหัว จะเกินไป	327
เป็นมนุษย์สมบูรณ์ต้องมีหัว ตัว หาง ประกอบด้วยศีลธรรม	328

๒๖. ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการการควบคุมควบคุมคอ.

ควบคุมคอ - คอ คืออย่าไปจับไปกลืน สิ่งที่ไม่สมควรลงไป	329
ปัญหาใหญ่ เดี่ยวนี้คนวิวัฒนาการมากกว่าสัตว์แต่ก้าวไปเพื่อเกิดทุกข์	330
สัตว์ไม่มีการคิดโกง คนเจริญกว่า แต่มีปัญหามาก	331
ความก้าวหน้าทางสติปัญญาเป็นไปในทางวัตถุ ทางจิตมีน้อย	332
ถ้าธรรมะกลับมา คนจะรู้จักควบคุมคอ - คอ, ไม่โง่, รู้จักแก้ปัญหา	333
ธรรมะกลับมา เด็กจะรู้จักบุญคุณของพ่อแม่, ไม่ประพฤติชั่ว	334
ถ้าศีลธรรมกลับมา การศึกษาและประชาธิปไตยก็จะราบรื่น	335
ระว่างคาง - คอหมายถึงไม่หลงบ้า กาม กิณ เกียรติ	336
วิธีปฏิบัติ ต้องกำจัดอนามุข, มีศีลธรรม, มีความสุขด้วยเหตุ	337
พวกเทวทูตมารคือคนรวยเกิน สบายเกินนี้เป็นเยี่ยง ชวนคนจน	338
ถ้าควบคุมคอ - คอไว้ได้ ก็จะชนะภัยอันเกิดจากวัตถุได้	339
ควบคุมไม่ให้กิเลสเกิด ระวังก็เป็นนิพพานชั่วคราว,	340
ความก้าวหน้าทางวัตถุมากเท่าใด ต้องมีธรรมะควบคุมมากเท่านั้น	341
ธรรมะกลับมาคุ้มครอง ก็จะอยู่เป็นสุข, มีประโยชน์แก่กันและกัน	342

๒๗. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการถอนออกแล้วลงหลัก.

ธรรมะจะมากอยู่กับเราได้ ก็ต้องปฏิบัติให้ตรงจุดประสงค์ของธรรม	---	---	---	๓๔๓
ให้ความรู้ความจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะ โลกจึงจะเป็นโลกมนุษย์	---	---	---	๓๔๔
มีธรรมะแล้ว ปัญหาจะไม่เกิด ถ้าเกิดก็แก้ไขให้หายได้	---	---	---	๓๔๕
การแก้ไขปัญหากันแก้ไขที่ปลายเหตุ ไม่แก้ไขทางศีลธรรม จึงไม่มีผล	---	---	---	๓๔๖
ความไม่มีศีลธรรม ทำให้เกิดปัญหาหนักเหลือประมาณ	---	---	---	๓๔๗
ที่พูดเรื่อง "ตอและหลัก" ต้องรู้จักทงภาษาคนภาษาธรรมคือ :	---	---	---	๓๔๘
คูที่ ๑. ตอ คือ ลัทธิที่เห็นแก่ตัว ไม่รู้จักบุญคุณ	---	---	---	๓๔๘
คูที่ ๒. ตอ คือ ทำใ้เดือดสุดเหวี่ยงซ้ายขวา ไม่เป็นมัชฌิมา	---	---	---	๓๔๙
คูที่ ๓. ตอ คือ ความไม่มีวินัย, มีมิจฉาทิฎฐิทุกชนิด	---	---	---	๓๕๐
มิจฉาทิฎฐิ คือ ความสำคัญมั่นหมายเป็นตัวกู - ของกู	---	---	---	๓๕๑
มิจฉาทิฎฐิ เป็นเครื่องทำลายโลก มีอุดมคติผิด ๆ ต้องช่วยกันถอน	---	---	---	๓๕๒
เดี๋ยวนี้เรากำลังถอนหลักแล้วปักตอ, รับเอาสิ่งเลวร้ายเข้ามา	---	---	---	๓๕๓
ควรจะถอนตอออก, ทำสิ่งใดให้ตรงตามพระธรรมวินัย	---	---	---	๓๕๔
รู้จักตอว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิแล้ว เสริมสัมมาทิฎฐิให้ยิ่ง ๆ ขึ้น	---	---	---	๓๕๕
มีธรรมะแล้วจึงจะมีความเป็นมนุษย์แล้วปฏิบัติให้ตรงต่อธรรม	---	---	---	๓๕๖

๒๘. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กงจักรหรือดอกบัว.

คนในเมืองไทยเป็นโรคประสาทโรคจิตกันมาก	---	---	---	๓๕๗
ถ้ามนุษย์มีธรรมะจะไม่ต้องเป็นโรคประสาท, ไม่เกิดวิกฤตการณ์	---	---	---	๓๕๘
บรรพบุรุษของเรามีธรรมะ เช่น อดกลั้นอดทน, สันโดษ, ไม่ยึดมั่น	---	---	---	๓๕๙
พูดเรื่องกงจักรกับดอกบัวควรรู้จักขณะกงจักรคู่แรก คือ :—	---	---	---	

    วัตถุนิยม กับ ธรรมนิยม เปรียบหน้าแมวกับหน้าไก่   ---

คู่มือ ๒.	ระบบการศึกษาสมบูรณ์เหมือนดอกบัว, ทางด้านวันเหมือนงจักร	---	---	---	---	๓๖๑
คู่มือ ๓.	ความเห็นแก่ตัวที่บังคับไม่ได้กับบังคับได้	---	---	---	---	๓๖๒
คู่มือ ๔.	วัฒนธรรมตะวันตกที่ทั้งศาสนากับยึดหลักศาสนา	---	---	---	---	๓๖๓
คู่มือ ๕.	กฎหมายไม่ยอมรับค่าของศีลธรรม กับ มีศีลธรรม	---	---	---	---	๓๖๔
คู่มือ ๖.	นิยมของสิ่งนอก กับ แก้อไขเรื่องนี้ให้เหมาะสม	---	---	---	---	๓๖๕
คู่มือ ๗.	สิ่งประดิษฐ์ที่ควบคุมไม่ได้ กับควบคุมได้	---	---	---	---	๓๖๖
คู่มือ ๘.	เกลียดเหง้อ กับพอใจออกเหง้อ	---	---	---	---	๓๖๖
คู่มือ ๙.	คำประจบสอพลอ กับ คำดำที่ชี้โทษ	---	---	---	---	๓๖๗
คู่มือ ๑๐.	อนิฏฐารมณ กับ อิฏฐารมณ	---	---	---	---	๓๖๗
คู่มือ ๑๑.	จิตคิดจะให้สบายกว่าจิตคิดจะเอา	---	---	---	---	๓๖๗
คู่มือ ๑๒.	ช่องว่างระหว่างชน กับความไม่มีช่องว่าง	---	---	---	---	๓๖๘
คู่มือ ๑๓.	ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด กับเสื่อมวลชนยั่วกามารมณ	---	---	---	---	๓๖๙
	ศาสนาเป็นดอกบัว จะกำจัดยาเสพติดทั้งทางจิตและวัตถุ	---	---	---	---	๓๗๐
	มองดอกบัวเป็นดอกบัว, งจักรเป็นงจักร, แล้วธรรมะจะกลับมา	---	---	---	---	๓๗๑

๒๕. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน.

ธรรมะหายไป รู้ได้จากโลกนี้มีแต่วิฤตการณ	---	---	---	---	๓๗๒
พุทธศาสนาหมด ก็เพราะปฏิบัติผิดหลักพุทธศาสนา	---	---	---	---	๓๗๓
พุทธศาสนาจัดโลกด้วยธรรม, คอมมิวนิสต์จัดด้วยอาวุธ	---	---	---	---	๓๗๔
พุทธศาสนาแท้จริงเก็บไว้ในหัวใจ ไม่ใช่อยู่ที่เปลือก	---	---	---	---	๓๗๕
อย่าดูหมิ่นพระธรรมประจำชาติของเรา, เตรียมธรรมะไว้รับหน้าทุกกรณี	---	---	---	---	๓๗๖
ที่พูดว่ากิเลสเป็นตัวนั้นคือ เห็นแก่ตัวเอง รักตัวเอง	---	---	---	---	๓๗๗

กิเลสมันสร้างตัวกู - ของกู ตามความสำคัญมันหมาย เป็นมายายิ่ง	---	---	---	---	๓๗๘
กิเลสทั้งสี่มี ๓ ประเภท : โลกะ - เอาเข้า, โทสะ - เอาออก,					
โมหะ - วนเวียน	---	---	---	---	๓๗๙
ธรรมะเป็นตน คือรู้จักสิ่งทั้งปวงว่าเป็นเช่นนั้นเองตามธรรมชาติ	---	---	---	---	๓๘๐
ธรรมะที่เป็นตัวตนอันแท้จริง ไม่มีใครทำอะไรได้	---	---	---	---	๓๘๑
ชาวไทยมีธรรมะเป็นคู่ชีวิต เป็นที่พึ่งมาแล้วแต่โบราณ	---	---	---	---	๓๘๒
พุทธศาสนาจะไม่หมด โดยต้องสอนหรือปฏิบัติไม่ผิดหลัก	---	---	---	---	๓๘๓
ทุกศาสนามีธรรมะเป็นหลัก จะช่วยคุ้มครองโลกให้เป็นมิตรกันได้	---	---	---	---	๓๘๔
ธรรมะเป็นตน จะอยู่เป็นสุขได้ตลอดเวลา	---	---	---	---	๓๘๕

๓๐. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังมีไข่มนุษย์.

ไม่ควรท้อใจว่า ทำให้ศีลธรรมกลับมา เหมือนกิ้งกือกลับเข่า	---	---	---	---	๓๘๖
ต้องพยายามแก้ปัญหาทางศีลธรรมให้กลับมาโดยปฏิบัติให้ถูก	---	---	---	---	๓๘๗
ทำคนให้เป็นมนุษย์จนได้ แล้วจะแก้ปัญหาทุกอย่างได้	---	---	---	---	๓๘๘
เดี๋ยวนี้คนไม่รู้เรื่องศีล, อบายมุข, มีเรื่องเลวทรามมากขึ้น	---	---	---	---	๓๘๙
อาชญากรรมมีมากขึ้น เพราะคนไม่ปฏิบัติตามศีลธรรม	---	---	---	---	๓๙๐
ช่วยกันทำคนให้เป็นมนุษย์ตามแบบพุทธบริษัทจะหมดปัญหา	---	---	---	---	๓๙๑
เด็ก ๆ ได้รับคำสอนผิด ๆ ที่ว่ามนุษย์กับคนเป็นอย่างเดียวกัน	---	---	---	---	๓๙๒
ถ้าเราอยู่กันอย่างมนุษย์ โลกนี้ก็จะยังหลวม, ไม่เบียดเบียนกัน	---	---	---	---	๓๙๓
อยู่อย่างมนุษย์ อาชญากรรม, คอร์รัปชัน จะหมดไป	---	---	---	---	๓๙๔
ความไร้ศีลธรรม อยู่ที่ ไม่มีความเป็นมนุษย์	---	---	---	---	๓๙๕
ปัจจัยข้อแรกที่จะทำให้คนเป็นมนุษย์ก็คือการศึกษาอันถูกต้อง	---	---	---	---	๓๙๖
การศึกษาที่แท้จริง คือทำให้คนเกิดเสียใหม่เป็นมนุษย์	---	---	---	---	๓๙๗

ทำคนให้เกิดใหม่เป็นมนุษย์แม้ยากบ้างก็ทำให้ง่ายได้	---	---	---	๓๙๘
คนเป็นมนุษย์แล้ววิกฤตการณ์ก็หมดเพราะธรรมะคุ้มครอง	---	---	---	๓๙๙
ขอให้สร้างมนุษย์เพื่อแก้ปัญหาศีลธรรม มนุษย์ต้องมีใจสูง	---	---	---	๔๐๐
เราควรจะเป็นมนุษย์ อยู่อย่างผาสุกตามแบบพุทธศาสนา	---	---	---	๔๐๑

๓๑. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา.

ถ้าไม่มีศีลธรรม ทุกสิ่งในโลกจะปั่นป่วนไปด้วยทุจริต	---	---	---	๔๐๒
ศีลธรรมกลับมา จะมีความรักเมตตากันไปในโลก	---	---	---	๔๐๓
ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา, จะหมดอย่างไรก็พิจารณาดู	---	---	---	๔๐๔
เป็นชาวพุทธ ต้องเป็นผู้รู้ ดัน เบิกบานด้วยปัญญา	---	---	---	๔๐๕
เป็นผู้ตื่นจากหลับคืออวิชชา, รู้ความเป็นเช่นตนเอง	---	---	---	๔๐๖
เบิกบานด้วยปัญญา คือมีความรู้ที่ทำให้แน่ใจในที่พึง	---	---	---	๔๐๗
ปัญหาของมนุษย์มีทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม	---	---	---	๔๐๘
ถ้าหมดปัญหา ก็เพราะโลกมีศีลธรรมดี, มนุษย์ปฏิบัติหน้าที่ดี	---	---	---	๔๐๙
ถึงปีใหม่ หรือวันสำคัญเช่นวันเด็ก ก็ต้องทำให้เป็นชาวพุทธที่ดี	---	---	---	๔๑๐
ให้การศึกษาให้เพียงพอ เพื่อเตรียมเด็กสร้างโลก	---	---	---	๔๑๑
ผู้ใหญ่ทุกคนต้องเตรียมเด็กให้เป็นผู้สามารถที่น่าพอใจ	---	---	---	๔๑๒
ทำให้เด็กมีศีลธรรมมากขึ้น, มีหลักธรรม, มีศาสนาถูกต้อง	---	---	---	๔๑๓
สรุปทบทวนวิธีปฏิบัติเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม	---	---	---	๔๑๔
ทำคนให้เป็นมนุษย์ แล้วศีลธรรมจะกลับมาได้ในไม่ช้า	---	---	---	๔๑๕

๓๒. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ปัญญาต้องคู่กับสติ.

ถ้าโลกมีศีลธรรมแล้ว ความรักและเมตตาจะครองโลก	---	---	---	๔๑๖
มีปัญญาแต่ขาดสติ จะเกิดวิกฤตการณ์เต็มโลก	---	---	---	๔๑๗

พิจารณานิทานคำกลอนสั้น ๆ เกี่ยวกับชาติสติ	---	---	---	๔๑๘
ถ้าชาติสติ ระลึกไม่ทันเวลาจะเกิดอาการ “ความรู้ท่วมหัว”	---	---	---	๔๑๙
ปัจจุบันนี้มุ่ง แก้ปัญหาด้วยเศรษฐกิจไม่แก้ต้นเหตุที่ไร้ศีลธรรม	---	---	---	๔๒๐
เช่นแทนเพิ่มศีลธรรมไปเพิ่มสถานกามารมณ์ เป็นต้น	---	---	---	๔๒๑
ปัญหาเศรษฐกิจควรแก้ตามวิธีของพระพุทธเจ้า	---	---	---	๔๒๒
วิธีของพระพุทธเจ้า คือ ผลิตมาก กินน้อย เหลือไว้เลี้ยงเพื่อนมนุษย์	---	---	---	๔๒๓
แก้ที่ศีลธรรม แล้วปัญหาทุกอย่างจะหมดไปได้	---	---	---	๔๒๔
ใช้หลัก ผลิตมาก กินน้อย เหลือช่วยสังคม จะเหนือคอมมิวนิสต์	---	---	---	๔๒๕
ปัญญาต้องมีคู่กับสติในทุกกรณี, ถ้าปัญญาเพื่อสติก็ขาด	---	---	---	๔๒๖
ขณะประสบอารมณ์ ยิ่งจำเป็นต้องมีสติมากจึงจะทำอะไรถูกต้อง	---	---	---	๔๒๗
ปัญญาคือความรู้สะสมไว้ สติคือผู้ขนเอาความรู้มาใช้	---	---	---	๔๒๘
ต้องอบรมให้มีสติในทุกกรณี เพื่อควบคุมปัญญาให้ถูกต้อง	---	---	---	๔๒๙

๓๓. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ทัศนคติต้องเป็นสัมมา.

ทบทวนให้ทราบว่า การบรรยายทุกครั้งเพื่อชวนให้นำศีลธรรมกลับมา	---	---	---	๔๓๐
ทัศนคติหมายถึงความคิดเห็น ซึ่งเป็นตัวตนของแต่ละคน	---	---	---	๔๓๑
พูดกันเรื่องทัศนคติคือพูดถึงเรื่องตัวตน ตัวกู ของกู	---	---	---	๔๓๒
ทัศนคติ - ความคิดเห็นนี้มาจากเวทนา ซึ่งเป็นผลของการสัมผัส	---	---	---	๔๓๓
ทัศนคติต้องเป็นสัมมา - รู้ตามที่เป็นอย่างจริง จึงจะแก้ปัญหาได้	---	---	---	๔๓๔
มีทัศนคติเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง จะก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวงได้	---	---	---	๔๓๕
ตัวอย่างที่เห็นอยู่ มีปัญหาต่างๆ เพราะคนไม่มีสัมมาทัศนคติพอ	---	---	---	๔๓๖
ขาดสัมมาทัศนคติแล้ว ไม่อาจควบคุมความรู้สึกหรือทำผิดพลาด	---	---	---	๔๓๗

เมื่อไม่มีสัมมาทิฐิ จะเกิดมิจฉาทิฐิ เกิดวิกฤตการณ์ขึ้นในโลก	---	---	---	---	๔๓๘
สัมมาทิฐิจะกลับมาได้ ต้องมีการศึกษาที่ถูกต้อง	---	---	---	---	๔๓๙
แหล่งศึกษามีได้จากโรงเรียน ศาสนา สังคม สิ่งแวดล้อม, สื่อมวลชน ฯลฯ	---	---	---	---	๔๔๐
ต้องหาวิธีส่งเสริมสัมมาทิฐิตามโอกาสทุกกรณี	---	---	---	---	๔๔๑
ตัวอย่างสิ่งแวดล้อมไร้ศีลธรรม ผลปรากฏจะมีความพิการทั่วไป	---	---	---	---	๔๔๒
พึงรู้จักทิฐิของตน แล้วปรับปรุงให้เป็นสัมมาทิฐิเกิด	---	---	---	---	๔๔๓

๓๔. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า วิชาต้องส่องแสง.

ศีลธรรมหายไปตามความเจริญสมัยใหม่ ต้องช่วยกันดึงกลับมา	---	---	---	---	๔๔๔
คำ วิชา ในบาลีรู้เรื่องดับทุกข์, วิชา ภาษาไทย ส่งเสริมค้นหา	---	---	---	---	๔๔๕
วิชาก้าวหน้าเท่าไร ยังเป็นความมืดสีขาว ส่องทางไม่ได้	---	---	---	---	๔๔๖
การสอนวิชาไม่ส่องแสงถึงส่วนลึกของสันดานยังแก้ปัญหาไม่ได้	---	---	---	---	๔๔๗
วิชาไม่ส่องแสงให้คนรู้ว่า ศีลธรรมแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง	---	---	---	---	๔๔๘
มีวิชาจะรู้ว่า อานุภาพของศีลธรรม ทำให้รักผู้อื่น	---	---	---	---	๔๔๙
วิชาไม่ส่องแสงเพราะสอนกันผิด ๆ แม้ในหลักศาสนา	---	---	---	---	๔๕๐
วิชาแท้จริงจะส่องแสงแก่จิตใจจนทำให้บรรลุนิพพาน	---	---	---	---	๔๕๑
วิชาจริงจะส่องแสงให้รู้ว่า "ทำการงานนั้นคือปฏิบัติธรรม"	---	---	---	---	๔๕๒
มีวิชาแล้ว ต้องรักผู้อื่น บังคับตนคือกิเลสได้	---	---	---	---	๔๕๓
มีวิชาเพียงชีวิตอยู่รอดยังไม่สมบูรณ์ เพราะกิเลสยังท่วม	---	---	---	---	๔๕๔
วิชาจะไม่มีโอกาสส่องแสง ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา	---	---	---	---	๔๕๕
เรากำลังไม่มีวิชาที่จะเช่นฆ่ากิเลสต้นเหตุของมนุษย์	---	---	---	---	๔๕๖
ต้องทบทวนวิธีทำให้ศีลธรรมกลับมาอีกครั้ง	---	---	---	---	๔๕๗

๓๕. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า.

เมื่อวิชาส่องแสงถึงที่สุด การลงแรงที่คุ้มค่าก็เป็นศีลธรรม	---	---	๔๕๘
พระพุทธองค์ทรงชนะมารสำเร็จ นับเป็นการลงแรงคุ้มเกินค่า	---	---	๔๕๙
วิวัฒนาการทั้งหลาย เป็นการลงแรงที่คุ้มค่า	---	---	๔๖๐
มนุษย์ในโลกกำลังลงทุนไปในลักษณะได้ผลไม่คุ้มค่า	---	---	๔๖๑
พิจารณาเหตุตัวอย่างเรื่องบั้งจัญ ๔ ก็ยังไม่ประสบผล	---	---	๔๖๒
กิจกรรมต่าง ๆ, ศิลป, ก็ยังไม่มีผลเป็นสันติภาพ	---	---	๔๖๓
ทุกระบบในโลก ยังไม่ได้รับผลคุ้มค่า	---	---	๔๖๔
การกระทำในระดับศีลธรรมในโลก ก็ยังไม่คุ้มค่า	---	---	๔๖๕
วัฒนธรรมประเพณีไม่ควรต้องลงทุนก็ไปทำให้ลงทุน	---	---	๔๖๖
กิจกรรมระดับปรมาตมธรรมก็ไม่ได้ผลคุ้มค่า (วิบัติสสนา)	---	---	๔๖๗
ต้องเป็นพุทธบริษัทให้สมบูรณ์จึงจะมีผลคุ้มค่า	---	---	๔๖๘
ยึดหลักลงทุน เพื่อเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะมีผลแก่โลก	---	---	๔๖๙
ถือศีลข้อเดียว คือรักผู้อื่น ก็จะได้โลกพระศรีอาริย์มาตอบแทน	---	---	๔๗๐
เดี๋ยวนี้โลกกำลังไม่ลงทุนอย่างคุ้มค่า จึงไม่มีสันติภาพถาวร	---	---	๔๗๑
พุทธบริษัทพึงเอาอย่างพระพุทธเจ้า, วิวัฒนาการคือกระแสของการลงแรง	---	---	๔๗๒

๓๖. ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงขยเย็น.

อานุภาพของศีลธรรมนั้นครอบงำถึงส่วนลึกของจิตใจ	---	---	๔๗๓
การกระทำที่เป็นไปเพื่อปกติสุขของมนุษย์เรียกศีลธรรมทั้งนั้น	---	---	๔๗๔
กิจกรรมแต่ละอย่างเกิดมาในรูปแบบของศีลธรรมในตอนต้น ๆ	---	---	๔๗๕
ต่อมามนุษย์มีความเห็นแก่ตัว ศีลธรรมก็เปลี่ยนเป็นไม่มี	---	---	๔๗๖
ความเจริญต่าง ๆ กลายเป็นเพิ่มความเห็นแก่ตัว ทำลายมนุษย์	---	---	๔๗๗

กิจกรรมทุก ๆ อย่างไม่ถึงจุดสันติภาพ	---	---	---	---	---	๔๗๘
ตัวพระศาสนาเองก็แปรรูปไปไม่ควบคุมศีลธรรม	---	---	---	---	---	๔๗๙
หลักปฏิบัติเพื่อศีลธรรมกลับมา ข้อสรุป : ๑. รักผู้อื่น	---	---	---	---	---	๔๘๐
ข้อที่ ๒. บังคับจิตบังคับตนได้แล้ว จะเกิดพลเมืองดีได้	---	---	---	---	---	๔๘๑
ข้อที่ ๓. มีความสุขเมื่อทำหน้าที่ เพราะรู้สึกทำงาน คือการปฏิบัติธรรม	---	---	---	---	---	๔๘๒
ศีลธรรมไม่กลับมา สันติภาพก็มีไม่ได้	---	---	---	---	---	๔๘๓
ได้อ้อนวอนเพื่อศีลธรรมกลับมาถึง ๓๖ ครั้งแล้ว นับเป็นครั้งสุดท้าย	---	---	---	---	---	๔๘๔

ธรรมะ ทำไ้กัน?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมเป็นครั้งแรกนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “**ธรรมะ ทำไ้กัน?**” ซึ่งเพียงแต่ได้ยินหัวข้ออย่างนี้บางคนก็จะสงสัยว่า หมายถึงอะไร? ทำไ้จึงกลายเป็นคำถาม? อาตมา รู้สึกว่า คนทั่วไปยังสงสัยอยู่ว่า **ธรรมะ** เพื่อประโยชน์อะไรกัน? หรือ **ทำไ้กัน?** หรือเมื่อได้ยินประกาศของกรมประชาสัมพันธ์ว่าจะให้มีการบรรยายปาฐกถาธรรมขึ้นเป็นประจำต่อไปนี้ เขาก็จะสงสัยว่าทำไปทำไ้กัน? หรือธรรมะนั้นทำไ้กัน?

ที่นี้ยังมีคนบางพวกซึ่งไม่ค่อยจะสนใจ ไม่ค่อยจะชอบธรรมะอยู่ก่อนแล้ว เขาก็มีคำถามที่ไม่น่าฟัง เช่นพูดว่า *ธรรมะธรรมเมอะทำไ้กัน?* นี่สำหรับคนที่ไม่สนใจและไม่อยากจะสนใจ เพราะเขาไม่รู้ประโยชน์ของสิ่งที่เรียกว่า **ธรรม**, จึงมีความรู้สึกอย่างนั้น. อาตมาจึงมีความเห็นว่า เราควรจะทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ :-

มีผู้ที่เข้าใจผิดต่อ สิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” อยู่ในที่ต่างๆไป, คือมีคนที่เกลียดธรรม โดยรู้สึกไปว่า เป็นสิ่งที่ขัดขวางความสนุกสนานของตน หรือไม่เกี่ยวข้องกันกับตน. ความรู้สึกเช่นนั้นเป็นผลร้ายแก่สังคม.

คนที่เป็นชั้นครูบาอาจารย์ สอนอยู่ในมหาวิทยาลัยด้วย ยังมาขอถามด้วยการตั้งคำถามว่า “ธรรมะกับโลกนี้มันเข้ากันได้หรือไม่?” อาตมาถึงกับรู้สึกสะดุ้งว่าทำไมคนชั้นครูบาอาจารย์ สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย มาตั้งคำถามว่าอย่างนี้. นี่แสดงว่า ไม่มีการเข้าใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรมกันเสียเลย แม้ในบุคคลชั้นครูบาอาจารย์, แล้วชนชั้นลูกศิษย์จะเข้าใจได้อย่างไร? รู้สึกว่า ธรรมะยังได้รับความเป็นธรรมน้อยไป คือได้รับความสนใจน้อยไปกว่าที่เป็นจริงนั้น.

ธรรมะมีประโยชน์และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง อาตมามองเห็นเหตุผลอย่างนี้ จึงได้ให้หัวข้อการบรรยายครั้งนี้ว่า “ธรรมะ ทำไมกัน?”

ทีนี้ก็จะได้กล่าวต่อไป การที่เราจะรู้ว่า “ธรรมะทำไมกัน?” นั้นจะต้องรู้เสียก่อนว่าธรรมะนั้นเป็นอย่างไร? หรือคืออะไร? ดังนั้นเราจะต้องพูดกันในหัวข้อว่า “ธรรมะนั้นคืออะไร?” กันเสียก่อน แล้วก็จะเป็นการง่ายที่จะเข้าใจได้ว่า “ธรรมะนั้น ทำไมกัน?” หรืออาจจะเข้าใจได้โดยอัตโนมัติ โดยไม่ต้องอธิบายกันอีกก็ได้ ถ้าเขารู้ว่าธรรมคืออะไร?

เมื่อถามว่า “ธรรมะ” คืออะไร? คำตอบที่จะเป็นบทนิยามที่กะทัดรัดที่สุดจะมีดังต่อไปนี้ ขอให้ตั้งใจฟังและกำหนดส่วนแห่งบทนิยามนั้น ๆ :-

“ธรรมะ” คือระบบแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งที่จัดเป็นยุค ๆ และทั้งที่จัดเป็นชีวิตแห่งคน ๆ หนึ่ง, ทั้งในส่วนปัจเจกชนและทั้งในส่วนสังคม และทั้งฝ่ายวัตถุ ฝ่ายจิตใจ.

ถ้าพูดให้สั้นที่สุดก็จะพูดแต่เพียงว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. ขอได้โปรดกำหนดให้ดี ๆ จะช่วยให้เข้าใจได้ง่าย ๆ ว่าถ้าเราจะมิชอบนิยามสั้น ๆ ก็จะมีแต่เพียงว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

ทั้งนี้เพื่อความละเอียดยิ่งขึ้นไป ก็ขยายความออกไปว่า แห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งที่จัดเป็นยุค ๆ ของโลกและจัดเป็นชีวิตหนึ่ง ๆ ของแต่ละคน ทั้งในส่วนที่เป็นปัจเจกชน และทั้งในส่วนสังคม, ทั้งในส่วนที่เป็นเรื่องทางฝ่ายวัตถุ และเรื่องที่เป็นฝ่ายจิตฝ่ายวิญญาณ.

ขอเวลาอยู่อีกทีหนึ่งว่า ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการที่แจกเป็นยุค ๆ หรือเป็นชีวิตแต่ละชีวิต ทั้งในส่วนปัจเจกชนและส่วนสังคม, ทั้งในฝ่ายวัตถุและฝ่ายจิตวิญญาณ. คำเหล่านี้แต่ละคำต้องการคำอธิบาย ซึ่งอาตมาจะขออธิบายเป็นลำดับไป :—

คำแรก ธรรมะคือระบบการปฏิบัติ.

จะพูดกันถึงคำว่า “ระบบ” เสียก่อน คำว่า “ระบบ” ท่านทั้งหลายก็ทราบดีอยู่แล้วว่ามันหมายถึงหลายอย่างรวมกันเป็นระบบ หรือเป็น system การ

กระทำอย่างเดียวหรือข้อเดียวยังไม่พอ; ต้องหลายข้อหรือหลายอย่างมารวมกันเป็นระบบ, **เป็นระบบแห่งการปฏิบัติ** ก็หมายความว่า การปฏิบัติหลาย ๆ อย่างหลาย ๆ ข้อรวมกันเป็นระบบหนึ่ง ๆ สำหรับมนุษย์จะต้องปฏิบัติ.

ถ้าถามว่า **ทำไมจะต้องเป็นระบบ?** ก็ตอบได้ว่าลองเหลือบตามดู หรือใคร่ครวญดู คำานวดู จะเห็นได้ว่าทุกสิ่ง **ทุกอย่างมันเป็นระบบ** เช่นร่างกายนี้ก็ เป็นระบบ ระบบการหายใจ ระบบการไหลเวียนแห่งโลหิต ระบบการสร้างเนื้อหนัง ระบบการรับประทาน ระบบการถ่าย มันเป็นระบบ ประกอบกันเข้าเป็นระบบใหญ่ คือร่างกายของคน ๆ หนึ่ง.

โลกทั้งโลกนี้ก็ประกอบอยู่ด้วยระบบมากมาย, ชีวิตของคนคนหนึ่งก็ประกอบอยู่ด้วยระบบหลาย ๆ ระบบ, การงานของคนก็ประกอบอยู่ในระบบหลาย ๆ ระบบ ล้วนแต่เป็นระบบ. ดังนั้น การที่จะประพฤติกะทำให้ถูกต้องเพื่อผลอันสมบูรณ์ มันก็ต้องมีการกระทำที่เป็นระบบ; ดังนั้น เราจึงกล่าวว่า ระบบของการปฏิบัติ, ไม่พูดว่าการปฏิบัติเพียงข้อหนึ่งข้อใดข้อเดียว. คำแรกก็คือคำว่า "ระบบของการปฏิบัติ".

ที่นี้จะได้พูดถึงคำว่า "การปฏิบัติ". "การปฏิบัติ" หมายถึงการกระทำ; ธรรมะนั้นเป็นการกระทำไม่ใช่เป็นเพียงความรู้ หรือการเล่าเรียนเฉย ๆ. ต้องเป็นการกระทำจึงจะเป็นตัวธรรมะ. นี้ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา ท่านถือกันอย่างนี้; ไม่ใช่ว่าธรรมะเป็นเพียงคำสั่งสอนแล้วเก็บไว้ในตู้ในสมุด.

ธรรมะคือตัวการปฏิบัติอยู่ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ. ความรู้นั้นก็จำเป็น
 สำหรับการปฏิบัติ; เมื่อพูดถึงการปฏิบัติย่อมรวมเอาความรู้ไว้ด้วย คือต้องมี
 ความรู้ที่ถูกต้องสำหรับที่จะปฏิบัติ. ในที่นี้ก็มีาระบุถึงระบบแห่งการปฏิบัติเสียเลย
 หมายความว่ารวมเอาความรู้ไว้ด้วย; แต่ขอให้เข้าใจไว้เสมอไปว่า ถ้าฟังความรู้
 นั้นไม่พอ ต้องมีการปฏิบัติ; ครั้นปฏิบัติแล้ว ผลของการปฏิบัติย่อมเป็นมาเอง
 โดยอัตโนมัติ จึงไม่ได้พูดถึงผลของการปฏิบัติ พูดถึงตัวการปฏิบัติก็พอ.

ระบบการปฏิบัตินั้นจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์.

ที่นี้คำว่า ถูกต้อง และ จำเป็น นี้ เป็นคำที่มีความหมายสำคัญมาก ต้อง
 สนใจกันเป็นพิเศษว่า *ธรรมะคือระบบการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็นแก่มนุษย์*
อย่างไรเรียกว่าถูกต้อง? อย่างไรเรียกว่าจำเป็น? นี่เป็นเรื่องมาก.

ช่วงเวลาเล็กน้อยนี้ก็อยากจะขอให้ทราบ ใจความสำคัญว่า ธรรมะ
 ในที่นี้หมายถึงการปฏิบัติที่ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติที่เฉียบขาด, ที่
 จำเอียงไม่ได้. ถูกต้องนั้น ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

จำเป็นนั้น จำเป็นเพราะกฎของธรรมชาติบังคับไว้อย่างเด็ดขาด
 ไม่ทำไม่ได้. ฉะนั้น *ธรรมะจึงคือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นแก่มนุษย์*
ตามกฎหมายของธรรมชาติ.

คำว่า “ธรรมชาติ” นี้ เป็นต้นกำเนิดของคำว่า “ธรรม”. ถ้าเราจะรู้ “สิ่ง” ถ้าเราจะเข้าใจ “สิ่ง” ที่เรียกว่า “ธรรม” ให้ดี ก็ต้องสนใจสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ตัวแท้ตัวจริงของธรรมชาติ นั้นแหละคือ “ธรรม”. ธรรมชาติในที่นี้ แจกออกได้ เป็น ๔ ความหมาย คือ :—

ตัวธรรมชาติโดยตรงนั้นก็เรียกว่า “ธรรม”; ตัวกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า “ธรรม”; ตัวการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า “ธรรม”; ตัวผลที่ได้รับ จากการปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาตินั้นก็เรียกว่า “ธรรม”.

ดังนั้น เราจึงได้ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”; นี้เป็น ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, แล้วผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น อีกอย่างหนึ่ง, รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน.

ตัวอย่างนี้เรียกด้วยคำเพียงคำเดียวว่า “ธรรม” เสมอกันหมด. แต่แล้วขอให้สังเกตดูว่า ธรรมในความหมายไหนที่จำเป็นที่สุดสำหรับมนุษย์? อาตมาก็ได้ระบุงลงไปแล้วว่า ธรรมในความหมาย ที่เป็นการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ.

ธรรมชาติมีกฎตายตัว บังคับให้ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎธรรมชาติ สำหรับจะรอดชีวิตอยู่ได้. ถ้าผิดกฎสำหรับจะรอดชีวิตอยู่ได้แล้ว มันจะต้องตาย. กฎที่จะต้องทำให้ถูก, กฎที่จะต้องได้รับการปฏิบัติ ให้ถูกนั้นแหละคือ “หน้าที่ของมนุษย์” ที่เรียกว่า “ธรรม” ใน ๔ ความหมาย.

คำว่า “ธรรม” ในฐานะที่เป็นหน้าที่นี้ เป็นความถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ไม่อาจจะมาแบ่งแยกเอาตามชอบใจว่าเป็นฝ่ายชายหรือเป็นฝ่ายขวา. แต่มันจะต้องเป็นเพียง ความถูกต้อง ที่อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้ชายกับขวาอยู่ด้วยกันได้; เหมือนกับเราให้แขนซ้ายแขนขวาสัมพันธ์กันได้โดยความถูกต้อง. ถ้าไปแยกเด็ดขาดออกจากกันไปเป็นซ้ายสุด ขวาสุด มันก็เป็นเรื่องบ๊ายบอ ไม่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติเลย, และอีกอย่างหนึ่งก็ไม่ใช่เรื่องทางวัตถุ หรือทางจิต โดยส่วนเดียว; แต่เป็นเรื่องความถูกต้องระหว่างกลาง ก็ระหว่างวัตถุกับจิต อย่างนี้เรียกว่า ถูกต้อง.

ที่ว่า จำเป็น นั้น หมายความว่าไม่ทำไม่ได้ เพราะมันเป็นกฎของธรรมชาติดังที่กล่าวแล้ว.

ที่นี้ก็มีบทบัญญัติ ต่อไปว่า ถูกต้อง และ จำเป็น สำหรับมนุษย์.

ธรรมะต้องมีแก่มนุษย์ทุกคนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

ที่นี้ มนุษย์ นี้ ในที่นี้ก็คือ สิ่งที่มีชีวิต เพราะฉะนั้นขอให้กินความกว้างไปถึงสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด; เช่น สัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ ต้นหญ้า ต้นบอน ล้วนแต่มีชีวิต, มันก็ต้องมีหน้าที่ที่ต้องประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติด้วยเหมือนกัน. แต่สำหรับมนุษย์นั้น เราจึงเอาตามความหมายของ คำๆ นี้ก็หมายความว่า สัตว์ที่มีใจสูง.

มนุษย์ แปลว่า สัตว์ที่มีใจสูง, สูงอย่างไร? สูงจนหมดปัญหา ไม่มีปัญหาอะไร ที่ทำให้เกิดความวุ่นวาย หรือเป็นความทุกข์ : ไม่มีปัญหาทั้งแก่ตนเอง, ไม่มีปัญหาทั้งแก่ผู้อื่น; อย่างนี้เรียกว่าใจสูง อยู่เหนือปัญหา นั่นคือความหมายของคำว่า “มนุษย์”.

ที่ การปฏิบัติ นั้น ถูกต้อง และ จำเป็น สำหรับความเป็นมนุษย์ ก็หมายความว่า ทำให้มนุษย์อยู่เหนือปัญหา, จะอยู่เหนือปัญหาได้ เพราะมีความถูกต้องในข้อปฏิบัติ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์นั่นเอง.

คำว่า “ทุกชั้นตอน” แห่งวิวัฒนาการของเขา ที่ต้องระบุชัดเจนไปว่า ทุกชั้นทุกตอนนั้น ก็เพราะว่า กฎของธรรมชาติ ได้ทำให้เกิดมีชั้นตอน, ทำให้เกิดมีการเป็นชนเป็นตอนขึ้นมา ในวิวัฒนาการนั้น; เข้าใจได้ง่ายว่า สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายเจริญขึ้นมาเป็นชั้นตอน : แม้แต่การงานของมนุษย์ก็ยังเป็นชั้นตอน, การศึกษาเล่าเรียนของมนุษย์ก็มีชั้นตอน, วิวัฒนาการของมนุษย์จึงมีชั้นตอน, ความถูกต้องมันจึงต่างกันตามชั้นตอน. เราจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจทุกชั้นตอน สำหรับประพฤติดีปฏิบัติ ให้ถูกต้อง. ธรรมะต้องเป็นอย่างนี้ คือต้องถูกต้องทุกชั้นตอน ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วไม่ใช่ธรรมะในทันที.

ที่นี้มาถึงคำว่า “แห่งวิวัฒนาการของเขา”. หมายความว่า มนุษย์มีวิวัฒนาการที่เจริญขึ้น สูงขึ้น ๆ. ดูที่โลก ตัวโลก แผ่นดินโลก ก็มีวิวัฒนาการสูงขึ้น ตามที่ได้กล่าวแล้ว อธิบายไว้แล้วในวิชา วิทยาศาสตร์; แม้จะดูที่ตัวบุคคลมันก็มีวิวัฒนาการ, ตั้งแต่คลอดจากท้องแม่ ก็มีวิวัฒนาการสูงขึ้น ๆ แจกเป็นปฐมวัย มัชฌิมวัย บัจฉิมวัย หรืออะไรก็แล้วแต่.

คนที่ทำหน้าที่การทำงานที่มนุษย์จะประพฤติกกระทำ นั้นก็มีวิวัฒนาการ. เด็ก ๆ ก็ทำงานไปอย่างหนึ่ง, หนุ่มสาวทำอย่างหนึ่ง, ผู้ใหญ่ทำอย่างหนึ่ง, คนแก่เฒ่าทำอย่างหนึ่ง, มีวิวัฒนาการอยู่ในหน้าที่การงานของมนุษย์. แม้ความสามารถของมนุษย์ก็ต้องมีวิวัฒนาการ; ไม่ใช่ใครเกิดมาแล้วก็สามารถเต็มที; มันต้องมีความสามารถที่สร้างขึ้นมากในลักษณะของวิวัฒนาการ. มนุษย์จึงมีวิวัฒนาการซึ่งเป็นขั้นเป็นตอน, เราจึงต้องมีการกระทำ ที่ถูกต้องตามขั้นตอน แห่งวิวัฒนาการของมนุษย์.

ที่นี้ก็พูดถึง วิวัฒนาการ ว่ามันยังมองเห็นเป็นส่วนปัจเจกชน, และเป็น ส่วนของสังคม. สำหรับคนคนหนึ่งนั้นก็มีความวิวัฒนาการ ต้องการจะก้าวหน้าไป ให้ถึงสุดยอดของวิวัฒนาการ.

ธรรมะเท่านั้น ที่เป็นคู่ชีวิตแท้จริงของคน ในขณะที่แห่งวิวัฒนาการ. คู่ชีวิตัวเมียที่เรียกกันว่าเป็นคู่ชีวิต ก็ยังเห็นห่างไปกว่าธรรมะ. ธรรมะเป็นคู่ชีวิตยิ่งไปกว่านั้นอีก; เพราะว่า เนื้อตัวของเราก็คือเป็นธรรมะในความหมายที่เรียกว่า **ธรรมชาติ**. เนื้อตัวของเราก็คือเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ถูกควบคุมอยู่โดยกฎธรรมชาติ. ที่เนื้อที่ตัวของเราก็คือมีการปฏิบัติหน้าที่การงานอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเรียกว่าธรรมะในฐานะที่ เป็นการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ที่ชีวิตนั้นก็ได้รับประโยชน์จากการประพฤติกกระทำอยู่ตลอดเวลา จึงเรียกว่า มันมีธรรมะเป็นเนื้อเป็นตัว.

ธรรมะจึงเป็นคู่ชีวิตของคน ยิ่งกว่าสิ่งใดๆ ที่เขาเรียกกันว่าคู่ชีวิต ; ชีวิตประจำวันก็ดี, ชีวิตตลอดทั้งชีวิตก็ดี, ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ทั้งนั้น, มิฉะนั้นจะต้องวินาศ; จึงเรียกว่า ชีวิตนี้มีคู่คือธรรมะ. ธรรมะคือคู่ชีวิตที่แท้จริงของคน สำหรับจะวิวัฒนาการไปตามลำดับนับตั้งแต่โลกียะอย่างโลก ๆ จนกระทั่งถึงโลกุตระ คือพระนิพพาน. ส่วนปัจเจกชนแท้ ๆ ก็ยังต้องการธรรมะในลักษณะอย่างนี้; ในส่วนสังคมนั้นก็ยังต้องการธรรมะ.

สังคมต้องการธรรมะที่เป็นรากฐาน ที่เป็นกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. ธรรมชาติกำหนดให้อย่างนี้; ผิดไปจากนั้นก็มีความวินาศ. เราไม่ค่อยคำนึงถึงส่วนนี้ เราจึงอยู่กันอย่างศัตรู; แต่ธรรมะสำหรับสังคมนั้น จะต้องเป็นมีขั้วมีมาปฏิบัติเช่นเดียวกับส่วนบุคคลเหมือนกัน ; ที่เป็นระบบการปกครองต้องเป็นมีขั้วมีมาปฏิบัติ ต้องไม่สุดเหวี่ยง; เช่นไม่ต้องมีระบบการปกครองเพื่อนายทุนโดยส่วนเดียว, ไม่ต้องมีระบบการปกครองเพื่อชนกรรมมาชีพโดยส่วนเดียว, แต่ต้องมีระบบการปกครองที่อยู่ตรงกลาง ที่ทำให้นายทุนกับชนกรรมมาชีพอยู่ด้วยกันได้.

เราจะต้องมีวิธีการ ที่ทำให้เข้ากันได้ ระหว่างสิ่งที่แตกต่างกัน : คนจนกับคนรวยอยู่ด้วยกันได้, คนโง่กับคนฉลาดอยู่ด้วยกันได้, คนแข็งแรงกับคนอ่อนแออยู่ด้วยกันได้. ถ้าใครฝืนธรรมชาติ อันนี้ ไปยึดถือโดยส่วนเดียว, มุ่งทำลายอีกส่วนหนึ่งแล้ว มันก็ผิดกฎธรรมชาติ; เขาต้องหาอำนาจ หากำลัง

มากคอยบีบไว้ มากคอยกดไว้. เมื่อไรมือมันล้ามันเหนื่อย ปล่อยมือเมื่อไร มันก็
ลุกกลับไปหาความวุ่นวาย หรืออันตรายอย่างเดิม.

ฉะนั้น ระบบที่ต้องมีอำนาจ คือมีอาวุธมากคอยกดคอยข่มไว้นั้น ไม่ถูก
ต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, และไม่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา ที่จะให้อยู่
กันด้วยความรักความเมตตา ว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย
ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" ดังนี้.

การที่ต้องมีอำนาจมากด หรือ มากุมมากุมไว้นั้นมันผิดกฎของ
ธรรมชาติ; เราจึงไม่ถือว่าเป็นธรรมะที่ถูกต้องสำหรับสังคม เดียวนี้เราทำผิด
ในเรื่องนี้ เราจึงมีปัญหาอย่างที่ไม่น่าจะจะมี : เช่นรัฐบาลกับประชาชนเป็นปฏิปักษ์
ต่อกัน. อ่านจากหนังสือพิมพ์บางฉบับ บางครั้งจะเห็นได้ชัดๆว่า รัฐบาลกับ
ประชาชนทำตนเป็นปฏิปักษ์ต่อกันโดยที่ไม่รู้ว่าจะให้ใครรับผิดชอบ. การต่อว่า
ต่อล้อต่อเถียงข่มขืนกัน มันมีเหมือนกับว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน.

ถ้าธรรมะเข้ามาในที่นี้ คือมีความถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ
แล้ว มันก็ไม่มีอาการแบบนี้ รัฐบาลกับประชาชนก็จะกลมกลืนกันเหมือนน้ำและ
น้ำมัน ไม่มีการแตกแยก ไม่มีการเป็นปฏิปักษ์กัน ระหว่างรัฐบาลกับประชาชน
หรือกับสภาผู้แทน หรือกับกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งโดยแน่นอน.

เดี๋ยวนี้ ความไม่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติมีอยู่; มนุษย์ใน
โลกนี้จึงอยู่กันอย่างที่เรียกว่า "มีวิกฤติการณ์อันถาวร"; แทนที่จะมี "สันติภาพ
อันถาวร" ก็กลายเป็นมี "วิกฤติการณ์อันถาวร".

ขอให้ทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า ธรรมะคืออะไร? ธรรมะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งส่วนบุคคลและส่วนสังคม ทั้งส่วนจิตและส่วนวิญญาณ. หมายความว่า มีการกระทำที่ถูกต้องทั้งทางฝ่ายวัตถุธรรมและฝ่ายนามธรรม; เมื่อเป็นดังนี้แล้ว ท่านก็จะมองเห็นได้เองว่า ทำไมจึงต้องมีธรรมะ? ธรรมะคือหน้าที่จำเป็นสำหรับทุกสิ่งมีชีวิตที่จะเดินทางไป ตามวิวัฒนาการทุกชั้นทุกตอนของเขา ที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับวิวัฒนาการของมนุษย์ นั้นเอง.

ปัญหาคงจะหมดไป, คงจะหมดไปแล้วโดยที่ไม่ต้องถามว่า “ธรรมะทำไมกัน?” ธรรมะคือระบบของการปฏิบัติ สำหรับมนุษย์จะได้ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ตามวิวัฒนาการของเขา เรียกว่าหน้าที่.

คำว่า ธรรมะ แปลว่า “หน้าที่”; แม้ว่าจะแปลความหมายอย่างอื่นได้อีกหลายความหมาย. แต่ความหมายที่สำคัญที่สุดของคำว่า “ธรรมะ” นี้ คือ แปลว่า “หน้าที่”. “ธรรมะทำไมกัน?” ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ ในขณะที่เดินไปตามวิวัฒนาการ.

อาตมาเห็นว่า การบรรยายในครั้งแรกนี้เพียงเท่านั้น ก็เป็นการเพียงพอแล้วว่า ธรรมะทำไมกัน? ให้ทุกคนทราบว่ ธรรมะคือ ระบบการปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนสังคม ทั้งทางฝ่ายวัตถุและวิญญาณ.

ขอให้ความจริงข้อนี้ก้องกังวาลอยู่ในหูของท่านทั้งหลายทุกคน แล้วก็ให้เกิดผลดี ได้รับผลดีจากธรรมะนั้นอยู่ทุกทีพาราตริกาลเป็นแน่นอน.

อาตมาขออุทิศการบรรยายธรรมปาฐกถาครั้งแรกนี้ไว้แต่เพียงเท่านั้น.

ธรรมะ โดยวิธีใดกัน?

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

(ปรารภและทบทวน)

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน?” ซึ่งข้อนี้ต้องขอให้ท่านผู้ฟังย้อนระลึกนึกถึงคำบรรยายครั้งที่แล้วมา ที่ได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ทำไมกัน?” นั่นเป็นการบอกให้ทราบว่ธรรมะคืออะไร? และธรรมะจะมีประโยชน์อย่างไร? จึงตอบปัญหาได้ว่า “ธรรมะทำไมกัน?”

ส่วนในคราวนี้จะบรรยายในแง่ที่ว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน?” ทั้งนี้ย่อมเป็นการแสดงอยู่แล้วว่า ถ้าต้องการจะมีธรรมะ จะมีผลประโยชน์อย่างที่ได้กล่าวมาแล้วในการบรรยายในครั้งแรกนั้น. วันนั้นก็เป็นการบอกให้ทราบว่า

เราจะทำโดยวิธีใด จึงจะได้รับประโยชน์ของธรรมะนั้น ? การบอกว่า “ทำไม่กัน” นั้น เป็นการบอกให้ทราบว่ามีประโยชน์อย่างไร ? ที่นี้ก็มาบอกว่า โดยวิธีใดกัน ? และ จะต้องทำอย่างไรจึงจะได้รับประโยชน์นั้น ๆ.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้)

นี่ขอให้ท่านสังเกตสักหน่อยในข้อที่อาตมาใช้คำว่า “กัน” เช่นว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน ?” ทำไมต้องใช้คำว่า “กัน” ? ข้อนี้ก็เพราะว่าเราต้องช่วยกัน, กระทำร่วมกัน ต้องทำร่วมกัน ทำคนเดียวไม่สำเร็จ จึงต้องใช้คำว่า “โดยวิธีใดกัน ?” คือทุกคนเข้าใจกันดีแล้ว ต้องช่วยกันทำให้สำเร็จประโยชน์ จึงต้องเติมคำว่า “กัน”.

เพื่อสันติของโลก ; ต้องร่วมมือกันทำ.

ถ้าอาตมาพูดว่า “ธรรมะโดยวิธีใด ?” มันก็จะเป็นไปในทางที่ว่า ใครทำก็ได้, ต่างคนต่างทำก็ได้; แต่ถ้าว่าโดยวิธีใดกัน แล้วก็หมายความว่า ต้องช่วยกันทำถึงกับว่าช่วยกันทำพร้อมกันทั้งโลก. ถ้าต้องการให้โลกนี้มีสันติสุข หรือมีสันติภาพ ก็ต้องช่วยกันทั้งโลก : เพราะว่าการที่โลกนี้มีสันติสุขขึ้นด้วยบุคคลคนหนึ่ง ๆ คนหนึ่ง ๆ ทำอย่างไรรวมกันแล้ว โลกนี้มันก็เป็นอย่างนั้น เราจึงเหมือนกับว่าช่วยกันสร้างโลก จึงต้องใช้คำว่า “กัน”.

ช่วยกันกระทำโดยวิธีใดกัน ? ต้องทำร่วมกัน ต้องได้รับประโยชน์ร่วมกัน ข้อนี้เพื่อให้ตรงตามความมุ่งหมายแห่งพระพุทธประสงค์ ที่พระองค์ตรัสว่า

“การมีตถาคตอยู่ในโลกนี้ก็ดี, มีธรรมวินัยของตถาคตอยู่ในโลกนี้ก็ดี, การทำให้
ธรรมวินัยยังคงมีอยู่สืบต่อไปในโลกนี้ก็ดี, ทั้งนี้เพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดา
และมนุษย์.”

ข้อที่ว่า “แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์” นี้ อยากรจะทำความเข้าใจ
เข้าใจเป็นพิเศษกันสักนิดหนึ่ง : พระศาสดามีประโยชน์ทั้งแก่เทวดาและแก่มนุษย์
พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงยืนยันในข้อนี้, ในที่ทุกแห่งก็ตรัสอย่างนี้ ทั้งเทวดาและ
มนุษย์เสมอไป.

เดี๋ยวนี้เราอยากจะให้มองกันเป็นพิเศษ, เพื่อประโยชน์พิเศษว่า เทวดา
กับมนุษย์นั้นมันเป็นอย่างไรร? อาตมาอยากจะจำกัดลงไปว่า เทวดาคือพวกคนที่
ไม่รู้จักเหง้อ มนุษย์นั้นเป็นพวกที่รู้จักเหง้อ ต้องกินเหง้อ อาบเหง้อ, พวกเทวดา
ไม่รู้จักเหง้อ; เทวดานั่นถ้าเกิดมีเหง้อแล้วก็ตายทันที. ตามในพระคัมภีร์
มีอย่างนี้.

อย่างในโลกนี้ เวลาเราจะพบว่า คนชั้นบางชั้นอยู่อย่างไม่รู้จักเหง้อ,
คนชั้นบางชั้นต้องอาบเหง้อกินเหง้อ, นักเป็นอนุปมาให้ทำความเข้าใจว่า ไม่รู้จัก
เหง้อก็คือไม่ต้องทำงานหนัก, รู้จักเหง้อคือทำงานหนัก, ไม่ได้หมายความว่าถึงเหง้อ
จริงๆ โดยตรง. อาตมาหมายความว่าความหมายพิเศษว่า คนที่รู้จักเหง้อก็ดี,
คนที่ไม่รู้จักเหง้อก็ดี ยังต้องได้รับประโยชน์จากธรรมะ หรือจากพระศาสนา.
อย่าเข้าใจไปว่าธรรมะนี้จะมีแต่สำหรับคนที่ไม่รู้จักเหง้อ, หรือว่าธรรมะนี้จะมี
สำหรับแต่คนที่รู้จักเหง้อ.

ธรรมใช้ประโยชน์ได้แก่บุคคลทุกประเภท.

ธรรมะสิ่งเดียว อย่างเดียว เป็นกลาง ๆ ต้องใช้ให้สำเร็จประโยชน์
ทั้งแก่บุคคลที่รู้จักเหตุ และบุคคลที่ไม่รู้จักเหตุ. พูดตรง ๆ ก็หมายความว่า
ทั้งคนมีมีและทั้งคนยากจน จะต้องอิงอาศัยธรรมะอันเดียวกัน ซึ่งเป็นกลาง ๆ
: ที่ไม่รู้จักเหตุจนเป็นเหตุตกต้องอาศัยธรรมะนี้แหละ, จะอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่
ก็ต้องอาศัยธรรมะนี้แหละ.

ธรรมะที่กำลังพูดมาแล้ว อาตมาจำกัดความให้ชัดเจนแล้วในการ
บรรยายครั้งแรกโน้นว่า ธรรมะคือระบบของการปฏิบัติที่ถูกต้อง และจำเป็น
สำหรับมนุษย์ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา; ทั้งเมื่อจะกล่าวเป็น
ยุค ๆ ของโลก, หรือจะกล่าวเป็นชั่วชีวิตคนของคน ๆ หนึ่ง, ทั้งในด้านส่วนตัว
บุคคลและส่วนรวมที่เป็นสังคม, ทั้งในด้านที่เป็นวัตถุ และด้านจิตด้านวิญญาณ.
ธรรมะในลักษณะนี้จำเป็นแก่เทวดาและมนุษย์ พร้อมกันไปทีเดียว.

ธรรมะที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานี้เป็นข้อเดียวกัน ที่ใช้
ได้ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์, คือจะดับความทุกข์ของมนุษย์ที่มีอยู่เหมือนกัน
ทั้งแก่เทวดาและมนุษย์. ดังนั้นเราจึงต้องใช้ความหมายของคำว่า "กัน" ขึ้นให้
เป็นพิเศษสักหน่อย คือว่าร่วมโลกกัน ปัญหาเดียวกัน หัวอกเดียวกัน และ
ธรรมะเดียวกัน จึงจะต้องใช้วิธีเดียวกัน แล้วยกช่วยกันกระทำ.

ปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติแล้วจะได้รับผลถูกต้อง.

ที่นี้มาถามว่า “กระทำโดยวิธีใดจึงจะได้รับประโยชน์จากธรรมะนั้น?”

คำตอบก็มีได้หลายปริยาย. แต่เอาตามอยากจะทำในลักษณะที่จำได้ง่าย ๆ ลืมยากว่า จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, จะต้องทำให้ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้า, จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของกรรม.

ขอให้ฟังดูให้ดีว่า *จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, ตามคำสั่งของพระเจ้า, ตามกฎของกรรม.* ข้อนี้ต้องทำความเข้าใจคำอธิบายสำหรับคำว่า “ธรรม” ใน ๔ ความหมาย. “ธรรมะ” หรือ “ธรรม” ใน ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, และตัวผลที่ได้รับจากการทำหน้าที่ตามกฎของธรรมชาตินั้นอีกอย่างหนึ่ง.

เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งมีทั้งสังขธรรมและธรรมสังขะของมันอยู่ทุกข้อ, ทุกหัวข้อของธรรมะ คือทุกเรื่องของธรรมะ. ต้องศึกษาให้รู้จักเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะต้องทำให้ถูกต้อง.

กฎของธรรมชาติคือพระเจ้า.

ที่นี้ที่ว่า ทำให้ตรงตามคำสั่งของพระเจ้า นี่ก็เพราะคนไทยเรามีพระเจ้าฝังอยู่ในดวงวิญญาณ เอาออกไม่ได้, มีพระเจ้าพระสงฆ์หรือพระเป็นเจ้า

หรืออะไรก็ตาม: เราต้องทำให้ตรงตามคำสั่งของพระเจ้า. ในพระพุทฺธศาสนา^๕นี้มีพระเจ้า; ใครว่าในพระพุทฺธศาสนาไม่มีพระเจ้า คนนั้นยังไม่รู้จักพระพุทฺธศาสนา พระเจ้านั้นคือกฎของธรรมชาติ^๖นั่นเอง.

กฎของธรรมชาติมีความหมายเท่ากับคำว่าพระเจ้า ทุกอย่างทุกประการ. กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้าในฐานะเป็นต้นกำเนิดของทุกสิ่ง. ทุกสิ่งออกมาจากกฎของธรรมชาติ ก็เท่ากับกฎของธรรมชาติสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมา. พระเจ้าคือผู้สร้างโลก, พระเจ้าคือผู้ควบคุมโลก, พระเจ้าคือผู้ทำลายโลก, นี่ก็คือกฎของธรรมชาติ.

พระเจ้านี้อยู่ในที่ทั่วไป, พระเจ้าเป็นใหญ่เหนือทุกสิ่ง, พระเจ้ารู้ทุกสิ่ง, นี่ก็คือนัยอยู่ในคำว่า "กฎของธรรมชาติ" มันมีควบคุมอยู่ที่ทุกสิ่งทุกหนทุกแห่ง; อะไรๆ ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ในความหมายเดียวกับคำว่า "พระเจ้า"; หากแต่ว่าไม่ต้องเป็นตัวบุคคล ไปรู้จักพระเจ้ากันในแง่ของตัวบุคคล มันจะโง่มากเกินไปเสียแล้ว.

พระเจ้าไม่ต้องเป็นบุคคล; พระเจ้าเป็นพระเจ้านี้แล้วกัน, เป็นอะไรที่ใครๆ บรรยายไม่ได้ ว่าเป็นอะไร : ไม่เป็นบุคคล, แล้วก็ไม่ใช่มิใช่บุคคล, แต่เป็นพระเจ้า. ขอแต่ว่าให้มีอำนาจ ที่จะให้สิ่งทั้งปวงออกมา และควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่ ฉะนั้นพระพุทฺธศาสนาก็มีพระเจ้า แต่ไม่ใช่อย่างบุคคล ต้องเรียกว่า Impersonal God จึงจะถูกต้องกับเรื่องกับราว มีกฎของธรรมชาติเป็น Impersonal God.

เราต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. เราต้องทำให้ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้าองค์นี้ ซึ่งเรียกโดยบาลีก็ต้องเรียกว่า “ธรรม” ในความหมายที่สูงที่สุดที่พระพุทธเจ้าท่านได้ประกาศว่า “แม้พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็เคารพธรรม”. แม้ว่าพระพุทธเจ้าจะได้ค้นพบพระธรรมเอามาสั่งสอน ท่านก็ยังเคารพธรรมที่ท่านค้นพบ และนำมาสั่งสอน. นี่เหมือนกับเคารพพระเจ้า.

กฎของกรรมคือกฎของอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้^๕ จะต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือกฎ “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาว่า เมื่อสั่ง^๕สั่ง^๕สั่ง^๕ยอมมี, เมื่อสั่ง^๕เกิด^๕สั่ง^๕ยอมเกิด, เมื่อสั่ง^๕ดับ^๕สั่ง^๕ยอมดับ. นี่เรียกว่ากฎของ “อิทัปปัจจยตา” ซึ่งเป็นกฎวิทยาศาสตร์ ซึ่งยิ่งไปกว่าวิทยาศาสตร์ ไม่มีกฎวิทยาศาสตร์ไหนจะนอกออกไปจากกฎ “อิทัปปัจจยตา” ได้ แล้วก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎของกรรม หรือกฎของ “อิทัปปัจจยตา”.

รวมความว่า ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติด้วย, ถูกต้องตามคำสั่งของพระเจ้าด้วย, ถูกต้องตามกฎของกรรมด้วย; นั่นแหละคือวิธีที่จะทำให้สำเร็จประโยชน์ ให้ธรรมะเกิดขึ้น และมีผลตรงตามที่ต้องการ ตรงตามค่านิยมของคำว่า “ธรรม” ที่ขอย้ำแล้วย้ำอีกซ้ำๆ ซากๆ ว่า “ธรรม” คือระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคนทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของเขา ทั้งในส่วนตัวบุคคลก็ดี ทั้งในส่วนรวมเป็นสังคมก็ดี ทั้งในด้านวัตถุก็ดี ทั้งในด้าน

จิตด้านวิญญานก็ดี ไม่มีอะไรผิด มีแต่ความถูกต้อง และก็มีผลตรงตามที่ควรปรารถนา ซึ่งจะเรียกได้ว่าเป็นสันติภาพอันถาวร.

เมื่อต้องการผลของธรรมะเป็นสันติภาพอันถาวร ก็ต้องมีวิธีปฏิบัติ ที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, หรือตามคำสั่งของพระเจ้า, หรือตาม กฎของกรรม คือกฎ “อิทัปปัจจยตา” อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ถูกต้อง และจำเป็นตามวิวัฒนาการทุกชั้นทุกตอนอย่างไร ก็อธิบายไปแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้วมา.

คนทำผิดต่อกฎธรรมชาติและอิทัปฯ เพราะไม่รู้ธรรมสัจจะ.

ที่นี้ก็มาพูดถึงการที่เราทำผิดพลาด. *เดี๋ยวนี้เราทำผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ, ทำผิดพลาดต่คำสั่งของพระเจ้า, ทำผิดพลาดต่อกฎเกณฑ์ของ “อิทัปปัจจยตา”.*

ผิดพลาดต่อกฎของธรรมชาติ ก็เห็น ๆ กันอยู่ : เราเป็นอยู่กันอย่างทำลายธรรมชาติในทางด้านของวัตถุ. ที่เป็นเรื่องทางจิตใจ เป็นกฎเกณฑ์ทางจิตใจก็ไม่คำนึง, คำนึงแต่เรื่องทางเนื้อหนัง เป็นทาสของวัตถุ เป็นทาสของความสนุกสนาน. เวิร์ดอ้อยในทางเนื้อหนัง คำนึงถึงแต่ทางวัตถุอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงทางจิต. อย่างนี้มันก็ผิดแล้ว, *ผิดคำสั่งในข้อผิดกฎของธรรมชาติแล้ว, ผิดคำสั่งของพระเจ้าแล้ว, ผิดกฎเกณฑ์ของ “อิทัปปัจจยตา”* แล้ว ที่ว่าเมื่อต้องการสันติภาพ แต่ไปสร้างเหตุของวิกฤตการณ์. ตัวต้องการความสุข แต่ไป

สร้างเหตุของความทุกข์ มันก็ผิดหมด. นี่เรากำลังทำผิดอยู่ในข้อนี้ ขอให้ไปดูรายละเอียดด้วยตนเองก็แล้วกัน ว่าในโลกนี้เรากำลังทำผิดกันอยู่อย่างไร.

คนที่จะให้การกระทำอย่างถูกต้องนั้นมันเป็นไปอย่างง่าย ก็จะต้องมองให้เห็นข้อเท็จจริงบางอย่างบางประการ ที่มันควรจะมอง แล้วเราก็ไม่มอง. อาตมาจะใช้คำว่า จะต้องมองให้เห็นสัจจะธรรม กับ ธรรมสัจจะ ที่มันแฝงกันอยู่. เมื่อพูดถึง สัจจะธรรม เราหมายถึงความจริงทั่วไปรอบโลกรอบจักรวาล. แต่เมื่อพูดถึง ธรรมสัจจะ เราหมายถึงความจริง ข้อเท็จจริง เหตุผลอะไรก็ตาม เฉพาะเรื่องเฉพาะกรณีที่เราจะต้องรู้ถึงขนาดสูงสุด และทำให้ถูกต้องตามความจริงเฉพาะเรื่องเฉพาะกรณี; มันก็มีแฝงกันอยู่อย่างนี้.

เรามากจะขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในส่วนที่เป็นธรรมสัจจะของเฉพาะเรื่องของเฉพาะกรณี และมองอีกทางหนึ่งก็ว่า เราจะต้องมีวิธีมองของเรา เพื่อให้สิ่งต่าง ๆ มันเป็นไปอย่างง่ายดายยิ่งขึ้น.

ทำการทำงานคือการปฏิบัติธรรม.

อาตมาอยากจะให้ท่านทั้งหลายมองว่า *การทำงานนั้นคือการปฏิบัติธรรม.* เดียวนี้สังเกตเห็นว่า พวกเราเอาการทำงานไว้ที่บ้าน, เอาการปฏิบัติธรรมไว้ในวัด ในป่าในดงของฤๅษีมิ้น; เอาการทำงานไว้ที่บ้าน, เอาการปฏิบัติธรรมไว้ที่วัด, อาตมาเห็นว่ามันไม่ถูก.

ทีนี้เมื่อจะดูกันตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ถ้ามีการประพฤติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ ที่เรียกว่า ทำการงานที่ไหนก็จะต้องมีการปฏิบัติธรรมะที่นั่น. อยากจะยกตัวอย่างว่า ทำงานเป็นชาวนา โถนาทำไร่อยู่ เมื่อทำนาอยู่ ก็ให้มันเป็นการปฏิบัติธรรม คือมีความตั้งใจจริง ที่เรียกว่า สัจจะ, มีทมะ มีการบังคับตัวจริง, มีขันติ มีความอดกลั้นอดทนจริง, มีจาคะ สละสิ่งที่เข้าศรัทธาเป็นอันตรายแก่การงานนั้นเสีย, โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้อง มีปัญญาที่เพียงพอ มีสติสัมปชัญญะที่เพียงพอ มีความกล้าหาญที่เพียงพอ จึงจะทำงานได้สำเร็จ, ยังจะต้อง มีอุคฺมคติ และจะต้อง ชื่อดฺรคฺตอฺคฺมคติ ทั้งส่วนตัวและส่วนสังคมการงานของแต่ละคน จึงจะเป็นไปด้วยดี ประสานกันด้วยดี. ฉะนั้น ตั้งหน้าตั้งตาทำหน้าที่การงานให้ดี ก็จะเป็นการปฏิบัติธรรมะที่สูงที่สุด อยู่ในตัวการงานนั้น; ไม่ต้องแยกเป็นสองเรื่อง และทำกันคนละที; ประเดี๋ยวก็เกียงกันให้ทำ หรือว่ามันเป็นเรื่องที่ทำไปไม่ได้; แล้วก็ไปเข้าใจผิด, แล้วก็ท้อถอย มีความท้อถอยที่จะต้องทำถึงสองเรื่องสามเรื่อง.

เดี๋ยวนี้มีเรื่องเดียว ทำการงานในหน้าที่นั้น คือการปฏิบัติธรรมะ; จะทำให้เกิดความเข้าใจในข้อเท็จจริง; แม้กระทั่งว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาก็จะรู้สึกขึ้นมาได้ ในขณะที่ตั้งหน้าตั้งตาทำการงาน ชนิดที่เป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ในตัว ดังที่กล่าวแล้ว.

ธรรมะมี ๒ ชั้น : ต้องปฏิบัติและเป็นปัจจัยให้ปฏิบัติ,

ขอให้คำนึงถึงว่า ธรรมะนั้นมันมีอยู่เป็น ๒ ชั้น ธรรมะที่จะต้องปฏิบัติ โดยตรงก็มี, ธรรมะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย สำหรับให้ปฏิบัติธรรมะอื่น ๆ ได้ง่ายขึ้นก็มี.

ธรรมะที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย จะทำให้ปฏิบัติธรรมะอื่น ๆ ได้ง่ายก็มี เช่นว่า เราจะต้องมีความเข้าใจถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติว่า “สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น”. สัตว์เดรัจฉานก็ติดันไม่หนีจากอนกัตติ มีชีวิตแล้ว ต้องถือว่าเป็นเพื่อน ทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย กันทั้งหมดทั้งสิ้น, ให้มันถูกให้มันตรงตามกฎหมายของธรรมชาติ, แล้วก็มีธรรมะโดยอัตโนมัติเกิดขึ้น คือ ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี, ชำคนอื่นไม่ได้, ทำลายคนอื่นไม่ได้, และทำลายป่าไม้เล่นโครม ๆ กันอย่างนี้ก็ไม่ได้; เพราะว่ามันก็เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายของเรา. จะทำลายสัตว์เดรัจฉานให้สูญพันธุ์ไปจากโลกก็ไม่ได้; เพราะว่ามันเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ของเราอย่างนี้. แล้วก็ไม่สามารถที่จะฆ่าคนตาบอด ๆ ด้วยกันได้อย่างเลือดเย็น นี่คือ ธรรมะที่ช่วยให้เกิดธรรมะ.

และถ้าถ้าเราจะมีธรรมะในระดับสูงหลาย ๆ ด้านพร้อมกัน เราจะต้องฝึกข้อสำคัญอย่างหนึ่งคือ การบังคับความรู้สึก. เดียวนี้พวกเราในโลกนี้ไม่ค่อยบังคับความรู้สึก, ปล่อยตามสบาย ปล่อยตามกิเลส.

และอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญที่สุดก็คือว่า เราจะต้องแสวงหาความสุขในการทำการงาน, แสวงหาความสุขในการบังคับตน ให้อยู่ในร่องในรอย คือ แสวงหาความสุข เมื่อรู้สึกตัวกำลังทำหน้าที่ของมนุษย์. อย่าไปหาความสุขต่อเมื่อทำงานแล้ว เงินเดือนออกแล้ว; เอาเงินเดือนไปกินไปเล่นกันให้หัวทกกันชีวิต มีความสุขที่นั่น. นั่นมันเป็นเรื่องบ้าหลัง และจะไม่ใช่ความสุขชนิดที่จะนำไปสู่ความสงบเย็นได้ มีแต่จะทำให้ร้อนยิ่งขึ้น.

ความสุขในที่นี้ คือความพอใจ ที่ได้ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง ไม่มีบกพร่อง ใหัวตัวเองได้. ใครใหัวตัวเองได้เมื่อไร; คนนั้นจะมีความสุขอย่างยิ่ง. นี้เรียกว่าความสุขที่เกิดขึ้นในการทำงานอย่างถูกต้อง, ในความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องของตน ๆ.

อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วนเกินจะมีธรรมะ.

ที่นี้ อยากจะชักข้อหนึ่งว่า อย่าเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน : *อย่ากินเกิน อย่านุ่งห่มเกิน อย่านำไปใช้สอยเกิน*; แม้แต่การบำบัดโรคภัยไข้เจ็บก็อย่าให้มันเกิน; เดียวนี้เรามันมีแต่เรื่องเกิน. ที่ไปกินเหล้า นั้นเกินหรือไม่เกินไปคิดดู? สูบบุหรี่เกินหรือไม่เกินไปคิดดู? กินของเล่น, เล่นหัวต่าง ๆ, ประดับประดาตกแต่งร่างกาย, ฟ้อนรำขับร้องต่าง ๆ นี้เกินหรือไม่เกินไปคิดดู? ให้เอาความรู้สึกโดยแท้จริงเป็นหลัก ถ้าเห็นว่าเกินก็รีบละเสีย.

พระพุทธเจ้าท่านทรงบัญญัติอุโบสถศีล ว่าเป็นการตามรอยพระอรหันต์ ให้ทุกคนถือปฏิบัติ. นั้นมันเป็นเรื่อง*ไม่ให้ไปแต่ต้องส่วนเกิน* : อาหารที่ดีเกิน แพงเกิน กินเวลาแล้วก็ไม่กิน เรียกว่า “*วิกาลโภชนา*” ก็เว้นเสีย “*มันจะคิดจะวาทีตะวิสุกะทัสสนะ*” – เรื่องฟ้อนรำขับร้องติดสีตีเป่า ประดับประดาตกแต่ง นี่มันเกิน มันไม่จำเป็น ก็เว้นเสีย. “*อจจาสนะมหาสนา*” – ที่นั่งที่นอนสูงใหญ่ มันเกินไปก็ เว้นเสีย ทุกอย่างต้องเว้นเสีย.

เหตุปัจจัยที่ทำให้กินเกินก็ต้องระวัง จะต้องกลัว : น้ำจิ้มหลาย ๆ ชนิด ถ้วยเล็กๆ บนโต๊ะอาหารนั้น คือศัตรูอันร้ายกาจ คือมันทำให้กินเกิน. ถ้าไม่มีน้ำจิ้มเหล่านั้น คนก็จะกินแต่พอร่างกายต้องการ; เพราะมีน้ำจิ้มมันก็กินเพลิน. นั่นแหละศัตรูอันร้ายกาจ ทำให้เงินเดือนไม่พอใช้. ครั้นพอเงินเหล้า เงินบุหรี่ เงินสิ่งเกินเหล่านี้เสีย เงินเดือนก็พอใช้ เวลาที่มีสำหรับจะมาศึกษากรรมะ, สำหรับจะอยู่บ้านไม่ต้องออกไปเที่ยวตามสถานที่แห่งกามารมณ์ มีประโยชน์ทั้งส่วนเกิน ทั้งการละเว้นส่วนเกิน.

อุโบสถศีล ให้เว้นกามคุณ การกระทำระหว่างเพศโดยเด็ดขาด; ก็เพราะว่า ทำทุกวันนี้มันเกิน แต่บางวันเว้นเสียมันจะพอดี. ขอให้ทุกคนยินดีที่จะถืออุโบสถศีล และจะเป็นการตามรอยพระอรหันต์ ตามที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ นี้เรียกว่า ถือศีลครอบจักรวาล กันทั้งโลกว่า อย่าแตะต้องส่วนเกิน.

ที่นี้โลกมันกำลังจะวินาศ เพราะคนในโลก บุกาส่วนเกิน มันจะล้างกันให้หมดโลก เพราะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนเกิน, เพราะต้องการจะมีส่วนเกิน, จะกักตุนส่วนเกิน, เขาจะทำลายผู้อื่นให้หมดโลกไป. นี้เรียกว่ากรรมะที่จะช่วยให้มีกรรมะ.

๑ ๕ ๕๑ ๕ ๕

อย่าเสยททเกิดเบนมนุษย์ พบพระพุทธศาสนา.

กรรมะที่ต้องปฏิบัติโดยตรง ก็มีอยู่, และ กรรมะที่จะช่วยกรรมะเหล่านั้นให้ปฏิบัติได้สำเร็จก็มีอยู่, เรียกว่า กรรมะเป็นปัจจัยให้มีกรรมะ ซึ่ง

อยากจะระบุลงไปว่า อุดมคติอันสูงสุด ว่าจะไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์นี้แหละจะช่วยได้.

ขอให้ทุกคนถืออุดมคติว่า จะไม่ให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ถ้าเป็นพวกเราด้วยแล้ว, จะต้องหยอดท้ายด้วยว่า ได้พบพระพุทธศาสนา. ปู่ ย่า ตา ยาย ได้ตะโกนกันอยู่ลั่นไปหมดว่า อย่าให้เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา. ถ้าเรามีอุดมคติอย่างนี้ ก็จะดึงไปแต่ในทางที่จะตั้งตนอยู่ในธรรม จะปฏิบัติธรรม จะพอใจธรรม จะเคารพพระธรรมอย่างสูงสุด เช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ทั้งอดีต ทั้งอนาคต ทั้งปัจจุบัน ล้วนแต่เคารพธรรม.

ข้อความที่ได้พูดมาทั้งหมดนี้ ถือเป็นการขอร้องทุก ๆ ข้อ ว่าเป็นวิธีที่จะทำให้ธรรมะเกิดขึ้น มีธรรมะ ได้รับผลแห่งธรรมะ โดยการกระทำร่วมกัน; โดยใช้หัวข้อสั้น ๆ แห่งปาฐกถาธรรมครั้งนั้นว่า “ธรรมะโดยวิธีใดกัน?” ขอให้ท่านผู้ฟังเอาไปชนกันเข้ากับปาฐกถาธรรมครั้งแรก ที่ว่า “ธรรมะทำไมกัน?” ธรรมะคือ ระบบปฏิบัติที่ถูกต้องและจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกชั้น ทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ. เดียวนี้ เราก็อำนาจสำเร็จได้ตามนั้น โดยอธิบายดังที่กล่าวมาแล้วว่าทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ, ตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า, ตรงตามกฎหมายแห่งกรรม, มีรายละเอียดซึ่งเข้าใจว่าท่านทั้งหลายคงย่อมทราบกันอยู่แล้วเป็นอย่างดี.

เดี๋ยวนี้เวลาแห่งการบรรยายของเราก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียง
 ๕๗
 ๕๘
 แค่นี้สำหรับครั้งนี้.

ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปรากฏการณ์ธรรมในครั้งนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะกับโลก จะไปด้วยกันได้หรือไม่?” ขอให้ทำไว้ในใจว่า เราได้พูดถึงถึงเรื่องของธรรมะ, ประโยชน์ของธรรมะ, และวิธีที่จะทำให้ธรรมะมีขึ้นมาได้อย่างไร; แต่แล้วก็นำสังเวชที่ว่า ยังมีปัญหาเหลืออยู่ในปัจจุบันนี้สำหรับคนส่วนใหญ่ ซึ่งยังสงสัยอยู่ว่าธรรมะกับโลกมันจะไปด้วยกันได้หรือไม่? ดังที่อาตมาได้เคยเล่าให้ฟังมาแล้วว่า มีครูบาอาจารย์ที่สอนอยู่ในมหาวิทยาลัย มาตั้งคำถามอย่างหนักกับอาตมา ว่าธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่? ฟังแล้วก็น่าสะอึก, ฟังแล้วก็น่าสังเวช, ฟังแล้วก็น่าร้องไห้.

โลกกำลังมีปัญหาวิกฤตการณ์มาก.

เมื่อพูดถึงปัญหา เราถือว่าโลกนี้กำลังมีปัญหา. ปัญหาอย่างหนึ่งก็คือไม่มีสันติภาพ; เราอยู่กับด้วยวิกฤตการณ์ มีความเลวร้าย คือมีอาชญากรรม

มากขึ้นทุกที ทั้งในส่วนบุคคลหรือภายในบ้านเมือง ภายในครอบครัว, และมี
 อาชญากรรมใหญ่คือสงคราม หรือมหาสงครามกำลังมีอยู่, และกำลังตั้งเค้าว่าจะ
 ขยายต่อไป อยู่ในโลก. นี้เรียกว่า วิกฤตการณ์ ซึ่งเป็นตัวปัญหาที่มีอยู่ในโลก.

ทุกคนก็ไม่ต้องการจะมีวิกฤตการณ์; แต่ทำไมโลกนี้มันยังมี
 วิกฤตการณ์เฝ้าขึ้น? นี้แหละคือตัวปัญหา. สมัยก่อน เขาเคยเชื่อกันมาว่า
 ธรรมะคุ้มครองโลก คุ้มครองสัตว์ คุ้มครองผู้ปฏิบัติธรรมะ; โลกนี้ คือ
 สัตว์เหล่านี้ ก็อยู่กันอย่างสงบเย็น. เดียวนี้ทำไมมันหาความสงบเย็นไม่ได้
 เพราะอะไรไม่คุ้มครอง? ถ้าคนโบราณเขาจะตอบว่า เพราะมันไม่มีธรรมะคุ้มครอง.
 ส่วนคนเดี๋ยวนี้เขาไม่ถือว่าธรรมะจะคุ้มครองโลกได้ ถึงกับมีปัญหาว่าจะอยู่ด้วยกัน
 ได้หรือไม่ด้วยซ้ำไป.

สมัยปัจจุบันนี้ มีบางลัทธิถือว่า ศาสนาเป็นยาเสพติดสำหรับทำให้
 มนุษย์มันเมา; เพราะไม่มีประโยชน์อะไร. ถ้าศาสนาเป็นยาเสพติดเสียแล้ว
 ธรรมะก็ไม่มีความประโยชน์อะไร; เพราะว่า สมบัติของศาสนาก็คือสิ่งที่เรียกว่า
 “ธรรมะ” นั่นเอง. ไม่ว่าศาสนาไหนมีธรรมะเป็นสมบัติทั้งนั้น. ธรรมะ
 ที่ตรงกันทุกศาสนาก็เช่นว่า ทุกคนมาจากที่เดียวกัน. เหมือนกันว่าเป็นพ่อแม่
 เดียวกัน. อย่างพุทธศาสนาก็ถือว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ
 ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, มีปัญหาอยู่ที่มักเลสเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ยาก เหล่านี้.
 เราเป็นเพื่อนทุกข์กัน มีหัวอกอันเดียวกัน ชี้แจงกันแต่ในทางที่จะให้ร่วมมือ
 กันแก้ปัญหาเหล่านี้ คือดับทุกข์ออกไปเสียให้หมดสิ้น.

ในที่สุดก็พบเหมือน ๆ กันทุกศาสนาว่า ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมา; ความเห็นแก่ตัวเป็นสัญชาตญาณ แต่เราควบคุมไว้ไม่ได้. สัญชาตญาณก็เลยวิวัฒนาการไปในทางที่เป็นโทษ; *คือเห็นแก่ตัวแล้วก็มี* ความโลภ *มีความโกรธ* *มีความหลง*; *ทำตัวเองนั้นแหละให้เดือดร้อน*, *แล้วก็ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนยิ่งไปกว่าตัวเอง* เพราะว่าเรามันเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น.

ทุกศาสนาจะสอนให้กำจัดทำลายความเห็นแก่ตัวด้วยกันทุกศาสนา. อาตมาขอทำให้ไปคันตุ ให้ไปทิสุนันตุ ทดสอบดูว่า ศาสนาไหนบ้างที่ไม่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว? อาตมาจะเลยพูดเสียด้วยว่า ถ้าศาสนาไหนไม่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว แต่กลับไปสอนให้เห็นแก่ตัวแล้ว ก็เลิกความเป็นศาสนาเสียเถิด, ศาสนานั้นยกเลิกได้. เดียวนี้เราไม่มี หาไม่พบว่าศาสนาไหนที่สอนให้เห็นแก่ตัว; ล้วนแต่สอนให้ทำลายความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความโลภ ความโกรธ ความหลง เสียด้วยกันทั้งนั้น เพื่อว่าเมื่อคนในโลกไม่มีความเห็นแก่ตัวแล้ว เขาก็จะรักผู้อื่นได้ เขาก็จะช่วยเหลือกันได้ ไม่เอาเปรียบกันอย่างเลือดเย็น เหมือนอย่างที่กำลังมีอยู่ทั่วไปในโลกนี้.

ธรรมะคือความไม่เห็นแก่ตัว จะคุ้มครองโลกได้.

เมื่อใดโลกเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เมื่อนั้นกัณหาศ. เดี๋ยวนี้
กำลังเอียงไปในทางเห็นแก่ตัวมากขึ้น ความวินาศมันก็ตั้งเค้าขึ้นมา. โลกจะ
รอดอยู่ได้ก็เพราะธรรมะ, ธรรมะในพระศาสนาคือความไม่เห็นแก่ตัว.
นี่จะเห็นชัดได้อย่างหนึ่งว่า โลกจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะคือความไม่เห็นแก่ตัว.

หรือใครจะตั้งปัญหาถามขึ้นมาว่า *ธรรมะนี้มีสำหรับโลก หรือมีสำหรับ* *อะไร?* ท่านทั้งหลายก็มีเสรีภาพที่จะคิดตามความชอบใจว่า *ธรรมะนี้มีสำหรับ* *อะไร? มีสำหรับใคร? มีสำหรับโลกหรือหาไม่?* แต่ก่อนไม่มีปัญหาอย่างนี้. *เดี๋ยวนี้มีปัญหาอย่างนั้นขึ้นมาแล้ว* เพราะที่ไม่สนใจธรรมะ จนไม่รู้จักธรรมะ; *ปัญหานั้นก็เกิดขึ้นมาอย่างนี้; กระทบปัญหาเกิดขึ้นว่า ธรรมะกับโลกนี้ มันจะ* *ไปด้วยกันได้หรือไม่?* คือหมายความว่า จะเป็นเครื่องคุ้มครองประคับประคอง *กันไป, หรือว่าจะเป็นเครื่องขัดขวางทำลายล้างกัน.*

ข้อนี้มันมี คำพูดที่พูดกันโดยไม่รู้สีกตัว อย่างผิด ๆ ว่า *ธรรมะนั้น* *ตรงกันข้ามกับโลก.* ถ้าพูดอย่างนั้นก็ขอให้เข้าใจว่ามันผิด เป็นอีกความหมาย *หนึ่ง, ในความหมายหนึ่ง ธรรมะก็ตรงกันข้ามกับโลกจริง; แต่มัน* *ตรงกันข้ามไปในทางที่จะช่วยกันให้หมดปัญหา. เมื่อโลกจะมุ่งไปในทางเลว;* *ธรรมะก็มุ่งจะให้ไปในทางดี, ธรรมะมาหาโลกก็เพื่อจะให้โลกหยุดเลว ให้เป็นไป* *ในทางดี. ถ้าพูดอย่างนี้ก็พูดได้ว่าธรรมะนั้นตรงกันข้ามกับโลก; มันไปด้วย* *กันไม่ได้. แต่ความจริงไม่ได้เป็นอย่างนั้น โลกนี้ต้องมีธรรมะเป็นเครื่อง* *ประคับประคองโลกให้เป็นไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, หรือในทางที่ดี.*

ธรรมะเข้ามา ก็เพื่อความคุมให้โลกเป็นไปด้วยดี, ธรรมะก็เป็นไปกับ *โลก ในทางที่จะทำโลกให้ดี; ไม่ใช่มากัดกัน ไม่ใช่มาทะเลาะวิวาทกัน* *เหมือนกับความรู้สึกของคนบางคนที่เขาเกลียดธรรมะ. เขาหวังที่จะเอาเรื่อง* *โลก ๆ เป็นเบื้องหน้า; ก็เลยพาลหาเรื่องตามความรู้สึกของเขาว่า ธรรมะกับ* *โลกนี้มันขวางกัน เพราะเขาไปมองในแง่ที่ว่า มันไม่ตรงกับความรู้สึกของเขา.*

ธรรมะจำเป็นสำหรับโลก ต้องไปด้วยกัน.

ขอให้เรามองกันเสียใหม่ ว่าธรรมะกับโลกนี้แม้มันจะมีผล หรือว่ามีฤทธิ์มีเดชอะไรกันไปคนละอย่าง แต่มันต้องไปด้วยกัน และไปด้วยกันได้. ธรรมะคือสิ่งที่ทำให้ดี; โลกนี้ถ้าปล่อยไปตามความรู้สึกของโลกแล้ว มันมีแต่จะทำชั่ว. เหมือนปลา มันจะลงน้ำเรื่อย มันจะไม่ขึ้นบก. ที่นี้มันมีธรรมะเป็นเครื่องประคับประคองให้อยู่ในแนวทางที่มันถูกต้อง; เมื่อใดที่มีความสงบสุข เมื่อนั้นเป็นการกล่าวได้ว่า ธรรมะกับโลกนี้ได้สมัครสมาน สามัคคีกันมาเป็นอย่างดี จนนำมาผลเป็นอย่างนี้; ดังนั้น จึงไม่ควรจะมีปัญหาอย่างที่กำลังมีอยู่ว่า ธรรมะกับโลกจะเป็นไปด้วยกันได้หรือไม่? หรือว่าธรรมะสำหรับโลกหรือสำหรับอะไร?

ที่นี้ เดียวนี้ เรามามองดูข้อเท็จจริงที่กำลังมีอยู่ในโลกที่มันเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ *กัทธิบาลัทธิถือว่าธรรมะไม่จำเป็นสำหรับโลก*, ธรรมะเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของโลก. เราไม่สามารถจะใช้ธรรมะแก้ปัญหาของโลก. นี้เขาก็พูดกันไปพวกหนึ่ง แนวหนึ่ง ลัทธิหนึ่ง. ส่วนอาตมานั้นก็ยังคงรูปเดิมว่า ธรรมะนั้นต้องคู่กันกับโลก โลกขาดธรรมะไม่ได้ ธรรมะจะสามารถขจัดปัญหาของโลกโดยประการทั้งปวง ไม่ใช่ว่าธรรมะจะขจัดปัญหาไม่ได้.

ความจริงมีอยู่ว่าเขาไม่รู้จักธรรมะ, ไม่สามารถจะเอาธรรมะมาใช้สำหรับขจัดปัญหานั่นต่างหาก. ถ้ามีธรรมะเข้ามาโดยแท้จริงแล้ว จะแก้ปัญหาของโลกได้ในพริบตาเดียว. โปรดฟังให้ดีๆ อาตมาพูดว่า "ในพริบตาเดียว", ชั่วตากะพริบครั้งหนึ่ง.

จะขอพูดอย่างคำพูดก่อน ในการกระทำนั้นค่อยพูดกันทีหลังว่า ในโลกนี้ ถ้าเด็กนายทุนใจร้ายกันเสีย มีเศรษฐกิจบุญ ในปริบตาเดี๋ยวนี้ โลกจะเป็นอย่างไร? เราก็กำลังมีปัญหว่านายทุนใจร้ายนี้ สุนัขเลือดมนุษย์ จนคนยากจนต้องลุกขึ้นต่อสู้ จะประหัดประหารกันให้เลือดท่วมโลก. ถ้าเราหยุดนายทุนใจร้ายเสีย; เปลี่ยนเป็นเศรษฐกิจบุญขึ้นมา, รักคนยากจนเหมือนลูกเหมือนหลานนั้นจะแก้ปัญหาได้ในปริบตาเดี๋ยวหรือไม่?

มีธรรมะแล้วทุกคนเป็นสัตว์บรุษไม่มีความทุกข์.

ที่นี้^{๕๕} จะเป็นเศรษฐกิจบุญขึ้นมาได้อย่างไร? มัน ก็ต้องอาศัยธรรมะ. ถ้ามีธรรมะมาจริง, ธรรมะของศาสนาไหนก็ได้ จะเกิดเศรษฐกิจบุญ. เศรษฐีบุญจะเต็มไปด้วยในโลก เช่นเดียวกับในยุคในสมัยที่ศาสนายังมีบารมี มีอิทธิพล มีรัศมีสำหรับส่องอยู่ในโลก, หรือว่าธรรมะเข้ามา คนยากจนที่บูชาอบายมุขนั้น เปลี่ยนเป็นชนกรรมาชีพชนิดสัตว์บรุษเสีย ความทุกข์ยากก็จะหายไปภายในปริบตาเดี๋ยว.

อาตมาพูดว่า หากคนยากจนที่บูชาอบายมุข นั้นหยุด, ตายเสียแล้ว ก็เกิดใหม่ เป็นชนกรรมาชีพที่เป็นสัตว์บรุษ. เดียวนี้คนยากจนยังบูชาอบายมุข ในพุทธศาสนาถือว่า คัมภีร์เขา เทียบกลางคืน คูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้านทำงาน นี้เป็นอบายมุข. ใครไปทำเข้าก็จมอยู่ในอบาย.

คนยากจนยังบวชอบายมุขอยู่ เราไม่มีการจัดการกระทำที่ถูกต้อง
ให้คนยากจนสลัดอบายมุขทิ้งไปให้หมดสิ้น ; บางทีมีแต่จะเพิ่มอบายมุขให้ด้วย
ซ้ำไป, ยังอยากจะขายเหล้าให้มาก, ยังอยากจะขายบุหรีให้มาก, ยังอยากจะขาย
ล็อตเตอรี่ให้มาก, อย่างนั้นก็ทำให้คนยากจนสลัดอบายมุขไปไม่ได้.

เราต้องการให้เขาเป็นชนกรรมมาชีพที่เป็นสัตบุรุษ คือเว้นจากอบายมุข
โดยประการทั้งปวง. ธรรมะเข้ามอบายมุขหายไป, ความเป็นสัตบุรุษขยับ
ขึ้นแข็ง ซื่อสัตย์ สมัคกรรมสามัคคี อดกลั้นอดทน มีสติปัญญา ก็เข้ามา;
ปัญหาเกี่ยวกับคนยากจนก็จะหมดไปในพริบตาเดียว.

ทีนี้^๕จะมองให้กว้างกว่านี้^๕ก็จะมองว่า ให้เลิก “กามสุขัลลิกานุโยค” เสีย
แล้วลัทธิ “ทุนนิยม” ก็จะต้องหายไปหมดจากโลก. คำว่า “กามสุขัลลิกานุโยค”
เป็นศัพท์, เป็นคำที่รู้จักกันดีในพระพุทธศาสนา คือประกอบตนที่มัวเมาอยู่
ในกาม, บุษากาม, ประกอบตนมัวเมาอยู่ในกาม ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกาย และทางใจ.

ทีนี้^๕คนทั้งหลายกำลังชอบอย่างนี้ กำลังบูชาสิ่งที่เรียกว่ากาม ก็เป็น
เหตุให้เกิดความคิดที่จะส่งเสริมแต่เรื่องกาม. ใครมีสติปัญญาก็หาอำนาจ
หากำลังหาปัจจัยเพื่อประโยชน์แก่กามของตน; เกิดลัทธิที่ใช้ทุนเป็นเครื่องมือ
สำหรับหาประโยชน์ให้แก่ตน, เกิดลัทธิทุนนิยมขึ้นมาบ้าง. เกิดบุคคลประเภท
นายทุนขึ้นมาบ้าง

แม้แต่คนยากจนแท้ ๆ ก็ยังอยากจะเป็นนายทุน คนยากจนแท้ ๆ ก็อยากจะมีอยู่อย่างลัทธินายทุน. เราจะเห็นได้ว่า แม้จะยากจนอย่างไร เขาก็พยายามที่จะให้มีอะไร ๆ อย่างที่พวกนายทุนเขามี. คนจนก็กำลังทำอะไรไว้ด้วยกันอยู่ในขั้นนี้, ที่เราเรียกกันว่า "ความเจริญ". อย่างว่าเรามีไฟฟ้าใช้กันขึ้นมาในบ้านนอกคอกนาอย่างนี้; คนยากจนเขาก็อยากจะมีทีวี, อยากจะมีตู้เย็น, อยากจะมีสเตอริโอ. ก่อนนี้เขาไม่มี เขาไม่เคยคิดจะมี. พอมีไฟฟ้าขึ้นมาที่บ้านนอกคอกนา เขาก็ซื้อหาทีวี ตู้เย็น หรือสเตอริโอ มา. เขาไม่มีเงินพอ เขาก็ใช้ระบบ installment คือเก็บเงินผ่อนส่ง.

ระบบผ่อนส่ง ไม่มีที่บ้านนอกคอกนามาแต่ก่อน. เดียวนี้ก็มี ทำให้เกิดเป็นหนี้เป็นสิน ทำให้เสียหายแก่การดำรงชีพ เป็นอบายมุขทางวิญญานชั้นลึก มันสร้างปัญหาขึ้นมาใหม่อย่างนี้ ที่ทำให้คนยากคนจนกับบูชา "กามสุขัลลิกานุโยค" อย่างนี้, ถัดมาเป็นเหยื่อของคนที่มีอำนาจทุน, หรือมีความผูกขาดเกี่ยวกับทุน, แล้วจะไปโทษใคร? มันเป็นเรื่องของการทำผิดต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรม.

ธรรมะเข้ามา คนจะมีสันโดษไม่บูชาส่วนเกิน.

เราจะต้องเอาธรรมเข้ามา ให้คนรู้จักสันโดษให้รู้จักเป็นอยู่โดยไม่บูชาส่วนเกิน ก็จะไม่มีปัญหาอย่างที่ว่านี้. ขอให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า "กามสุขัลลิกานุโยค" ซึ่งมีอยู่ใน ธรรมเทศนาข้อแรกของพระพุทธเจ้า ที่เราเรียกกันว่า

“**ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**”. พอพระองค์จะทรงแสดงธรรมแก่โลกเป็นครั้งแรก พระองค์ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร บอกว่า **อย่าไปแตะต้อง กามสุขัลลิกานุโยค กับ อตตกิลมณานุโยค.**

ถ้าเราเชื่อท่าน เราเลิก กามสุขัลลิกานุโยค เสีย, ลัทธิทุนนิยม ก็ตายไปจากโลกทันที, พวกนายทุนก็ตายไปจากโลกทันที เกิดเป็นเศรษฐกิจบุญขึ้นมาได้ไม่ยากเลย. ฉะนั้นขอให้เราช่วยกันมองดูให้ดี ๆ จนเลิกกามสุขัลลิกานุโยค อันเป็นความผิดความเลวอุบ้ทวจัญไรข้อแรกนี้เสีย. รวมความว่า เลิก กามสุขัลลิกานุโยคได้เมื่อไร ลัทธิทุนนิยมก็จะตายหมดไปจากโลกเมื่อนั้น; เรียกว่าในพริบตาเดียว เพราะทำให้ปัญหาที่นั่นหายไป. เดียวนี้มาเข้าใจกัน เสียว่าศาสนาเป็นยาเสพติด ก็เลยไม่รู้จักว่าจะเลิกคำว่ากามสุขัลลิกานุโยคกันไปทำไม; กลับจะไปบูชากามสุขัลลิกานุโยค.

ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด; ศาสนานั้นแหละจะเป็นเครื่องล้างยาเสพติด, อะไร ๆ ที่เป็นยาเสพติดทุกอย่าง. สิ่งทีเรียกว่าศาสนานั้นจะล้างยาเสพติด ทั้ง ๆ ทีศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด; แต่เป็นสิ่งที่จะทำลายล้างยาเสพติด เพราะฉะนั้น เรามารู้จักสิ่งที่เรียกว่าศาสนากันให้ถูกต้อง; ไม่ใช่เห็นว่าศาสนาเป็นสิ่งที่จะทำลายล้าง.

ยาเสพติดทางวัตถุ กติ ทางจิตทางวิญญาณ เช่น กามารมณ์ เป็นต้น กติ จะเลิกล้างเสียได้ก็เพราะความมีแห่งพระศาสนา. นี่เพราะไม่รู้จักศาสนา จึงเห็นว่า **ศาสนาเป็นยาเสพติด; เป็นคำกล่าวอย่างไม่มีคุณธรรม, ไม่มีเหตุผลทีจะกล่าวอย่างนั้น.** คนโง่เท่านั้นทีจะยอมเชื่อการกล่าวทีไม่มีเหตุผล.

โลกมีศาสนาแล้วไม่ดีขึ้นก็เพราะวัตถุนิยม.

อีกข้อหนึ่งที่มีก็จะอ้างกันที่ว่าหลายพันปีที่มีธรรมะมีศาสนานี้ ทำไมโลกมันยังไม่ดีขึ้น? อันนี้เรียกว่าพูดขี้ตู่ อย่างไม่รู้จักตู่กันอย่างไร; ที่พูดว่ามีธรรมะ มีศาสนาในโลกมาตั้งหลายพันปีแล้ว โลกนี้ก็ไม่ได้ดีขึ้น. ท่านลองคิดถึงดูข้อเท็จจริงแท้ๆ มันมีอยู่ว่าที่ โลกรอดมาได้ มีวิวัฒนาการขึ้นมาได้นี้ เพราะความมีแห่งธรรมะ, มีธรรมะเจริญขึ้น มีสันติภาพมาในโลกมาตลอดเวลาจนกว่าลัทธิวัตถุนิยมจะเกิดขึ้นมาในโลก แล้วมากลบเคลื่อนโอกาสที่โลกจะมีธรรมะเสียหมดสิ้น.

ก่อนมีวัตถุนิยม ซึ่งเป็นรากฐานของกามสุขัลลิกานุโยคนั้น โลกก็เคยมีสันติภาพ อยู่กันโดยความสงบเย็น. ชั่วร้อยกว่าปีมานี้ เท่าที่พอได้ยินได้ฟังกันอยู่นั้นมันมีความสงบสุขสันติภาพมากกว่านี้. เดียวนี้มีความร้อนระอุเป็นไฟ เพราะมันมีสิ่งที่มาส่งเสริมกามสุขัลลิกานุโยค ให้ละทิ้งศาสนาเสีย. สันติภาพได้มีมาเรื่อยๆ ตลอดเวลาที่ธรรมะยังมีอยู่ในโลก; พอโลกเหไปบูชาวัตถุนิยม เกลียดชังธรรมะ โลกก็เปลี่ยนเป็นมีวิกฤตการณ์, มีวิกฤตการณ์ถาวรยิ่งขึ้นทุกที. วัตถุนิยมเข้ามาครอบงำโลก จนโลกนี้หลงไปในวัตถุนั้น แล้วก็ไม่ได้โอกาสแก่พระธรรม พระธรรมก็เลยไม่ได้ครองโลก.

นี้จะหาว่าธรรมะ ศาสนา มีมาในโลกตั้งหลายพันปีแล้ว โลกมันก็ไม่ดีขึ้น. นี่มันไม่มีความจริง. โลกอยู่มาอย่างสงบสุขตลอดเวลายาวนาน; และเพิ่งมาเปลี่ยนกันเมื่อเร็ว ๆ นี้, จะเรียกว่าเมื่อวานนี้ก็ได้อีก คือเมื่อโลกเริ่มหันเหไป

ทางวัตถุนิยม, กันคว้าแต่ทางวัตถุ, เอาวัตถุเป็นหลัก, เอาวัตถุเป็นประธาน
จนเรื่องของจิตเรื่องของวิญญาณหายไปไหนหมดก็ไม่รู้. ขอให้ค่อยสนใจดูกัน
ให้ดี ๆ.

นี่คือข้อที่อาตมายืนยัน ว่า ในพริบตาเดียว เราจะแก้ปัญหาลเหล่านี้ได้
ถ้าว่าธรรมะเข้ามา. ความจริงมีเหลืออยู่แต่ว่า ทำอย่างไรธรรมะจึงจะเข้ามา?
ก็ขอให้ย้อนไปพิจารณา ข้อความที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่ ๒ ว่า
ธรรมะจะกลับมาได้อย่างไร.

ธรรมกับโลกต้องไปด้วยกันมิฉะนั้นโลกจะวินาศ.

แต่ปัญหาเฉพาะหน้ามันมีอยู่ว่า เดียวนี้คนไม่สนใจในสิ่งที่เรียกว่า
ธรรม, ไม่ยอมสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม. ในโลกของวัตถุนิยมปัจจุบันนี้ คน
หนุ่มคนสาวโดยเฉพาะ ไม่ยอมสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, ไม่ยอมฟังไม่ยอมคิด
ไม่ยอมนึก สำหรับสิ่งที่เรียกว่าธรรม; แม้ว่าคนแก่ ๆ ที่มีสติปัญญาในโลกนี้
มองเห็นว่าโลกกำลังจะวินาศแล้ว เพราะความไม่มีธรรม, ธรรมะควรจะกลับมา,
แต่แล้วเขาก็ทำไม่ได้. เพราะว่าคนทั้งหลายในโลก โดยเฉพาะคนหนุ่มคนสาว
นั้นไม่ยอมฟังสิ่งที่เรียกว่าธรรม ไม่ยอมจะสนใจ ไม่อยากจะทำจะต้อง จะอดหู
โดยประการทั้งปวงสำหรับเรื่องของธรรม.

ปัญหามันมีอยู่อย่างนี้แล้วจะไปโทษธรรม ไปโทษพระธรรมว่าไม่
สามารถจะคุ้มครองโลกได้; นี่ถ้าอย่างไร พวกเราช่วยกันให้สุดฝีมือ

ช่วยทำให้คนในโลกเกิดความสนใจในสิ่งที่เรียกว่าธรรม, พระธรรม คือ พระศาสนา หรือพระเจ้า หรือพระเป็นเจ้าที่ขึ้นมาใหม่แล้วโลกนั้นก็เปลี่ยนได้ในพริบตาเดียว ตรงกันข้ามจากวิกฤตการณ์ที่กำลังหน้าขึ้นมากในโลก.

ความถูกต้องตามทางของธรรมนั้นมันไม่ใช่วัตถุนิยม แล้วก็ไม่ใช้จิตนิยม หรือมโนนิยม อย่างหลับทูลัทธิ; แต่ว่าเป็นความถูกต้องระหว่างวัตถุนิยมและจิตนิยม, จึงจะเรียกว่า "ธรรม". อย่างที่ได้เคยกล่าวมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่าเป็น *มัชฌิมาปฏิปทา* นั่นคือสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ไม่เหยียงซ้ายเหยียงขวา ไม่สุดโต่ง, ไม่ต้องทำลายฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง; แต่ให้อยู่กันได้ทั้งสองฝ่ายเพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ที่เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ท่านทั้งหลายลองสังเกตดูตามแนวนั้น, ลองคิดดูตามแนวนั้น แล้วก็จะตอบปัญหาได้เองว่า ธรรมะมีไว้สำหรับอะไร? ธรรมะมีไว้สำหรับโลกโดยตรง จะเห็นได้ว่า ธรรมะกับโลกนี้ต้องไปด้วยกัน มิฉะนั้นแล้วโลกนี้ก็จักวินาศ.

สรุปความได้ว่า ธรรมะต้องสำหรับโลก โลกจะเป็นโลกก็เพราะว่ามีธรรมะ. มันเหมือนกับ ร่างกายกับชีวิต มันจะต้องไปด้วยกัน; มีร่างกายไม่มีชีวิตก็ไม่มีประโยชน์อะไร. โลกนี้เหมือนกับร่างกาย ธรรมะเหมือนกับชีวิต. โลกนี้ต้องเป็นไปกับด้วยธรรมะ มันจึงจะตลอดรอดฝั่ง ผ่านไปได้; ดังนั้นจึงไม่ควรจะมามีปัญหาว่า โลกกับธรรมะ, หรือธรรมะกับโลกนี้จะไปด้วยกันได้หรือไม่?

ขอให้ปัญหาที่มันจะเชือดคอมมนุษย์ ให้ตายเกลี้ยงไปทั้งโลกนั้น ยุติกันเสียที คือไม่ต้องถามว่า ธรรมะกับโลกจะไปด้วยกันได้หรือไม่?

เวลาสำหรับการบรรยายปาฐกถาธรรมก็หมดลงเพียงเท่านี้ อาตมาขอยุติการบรรยาย
ครั้งนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

ปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะลัทธิการเมือง”. การกล่าวเช่นนี้เป็นที่เชื่อได้ว่าคนเป็นอันมากไม่ยอมเห็นด้วย; คือ เขาถือกันว่า การเมืองก็เป็นอย่างหนึ่ง, ธรรมะก็เป็นอย่างหนึ่ง, ไม่อาจจะเนื่องกันหรือเป็นอันเดียวกันได้. เมื่อเข้าใจกันอย่างนี้ ก็ทำไมไม่ลองสังเกตดูต่อไปว่า เมื่อการเมืองลัทธิไหนปราศจากธรรมะแล้ว มันจะเป็นอย่างไร? การที่แยกธรรมะออกไปเสียจากการเมือง การเมืองนั้นก็กลายเป็นเรื่องสกปรก ไม่ว่าจะการเมืองลัทธิไหน, ระคับไหน, ของโลกในส่วนไหน.

(การเมืองสกปรกเพราะปราศจากธรรมะ.)

คำว่า “การเมืองเป็นเรื่องสกปรก” นี้ เป็นเรื่องที่ยอมรับกันอยู่ คือ หากความจริงใจต่อกันและกันไม่ได้; หากความจริงใจต่อสันติภาพของโลกทั้งโลก

ก็ไม่ได้; มุ่งหมายแต่จะหาประโยชน์เพื่อตน หรือพรรคพวกภาคีของตนเท่านั้น. เมื่อปราศจากธรรมะเสียอย่างนั้นแล้ว การเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก. แม้จะมองเห็นอยู่อย่างนี้ คนยังพยายามแยกธรรมะออกจากการเมืองอยู่นั่นเอง. เพราะฉะนั้นการการเมืองเหล่านั้นเล่นการเมือง เพื่อประโยชน์ส่วนตัว หรือพรรคพวกของตัวเอง ไม่ได้เล่นการเมืองเพื่อประโยชน์แก่สันติภาพของมนุษย์.

ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองของพระเจ้า.

อาดมามีความเห็นที่ ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่ง แม้จะเป็นลัทธิการเมืองของพระเจ้า ไม่ใช่ลัทธิการเมืองของคนธรรมดาสามัญ ก็ต้องถือว่า ธรรมะเป็นลัทธิการเมืองลัทธิหนึ่ง ขอให้พยายามฟังดูว่า อัดมาจะกล่าวว่าจะอย่างไร.

ท่านคงจะยอมรับในข้อที่ว่า แยกธรรมะออกเสียจากการเมืองแล้วการเมืองก็เป็นเรื่องสกปรก. อัดมาก็กล่าวว่า โดยที่จริงแล้ว การเมืองเป็นธรรมะในความหมายหนึ่ง. การเมืองเป็นตัวธรรมะ; นั้นมันยิ่งกว่าที่จะพูดว่า *การเมืองก็เนื่องด้วยธรรมะ*. เดียวนี้อาดมากำลังจะพูดว่าการเมืองเป็นตัวธรรมะเสียเอง. ถ้าจะเข้าใจข้อนี้กันให้ได้ต้องทำความเข้าใจในคำว่า ธรรมะให้ถูกต้อง : ขอได้โปรดสนใจฟังสักหน่อยว่า คำว่า "ธรรม" นั้น หมายถึงอะไร?

คำว่า "ธรรมะ" ในภาษาบาลี หรือ "ธรรม" เฉยๆ ในภาษาไทยนั้น มีความหมายถึง ๔ ความหมาย. เมื่อเอาภาษาบาลีเป็นหลัก ท่านควรจะทราบให้มากกว่านั้น คำว่า "ธรรม" ในภาษาบาลี นั้น หมายถึงถึงสิ่งทุกอย่างไม่ยกเว้น

อะไร นับไม่ไหว; แต่ว่าสิ่งทุกสิ่งนั้น ถ้าจะเอามาจัดเป็นประเภทแล้วก็จะได้สัก ๔ ประเภท หรือ ๔ พวกด้วยกัน. อาตมาจึงว่าคำว่า “ธรรมะ” มีความหมายอยู่ ๔ ความหมาย.

“ธรรมะ” ความหมายที่ ๑ หมายถึง *ตัวธรรมชาติ* ทั้งหลาย, จะเป็นธรรมชาติที่มีปรากฏการณ์ หรือไม่มีปรากฏการณ์ก็ตาม. คำว่าธรรมชาติทั้งหมดนี้เรียกเป็นภาษาบาลีว่า “ธมฺม” หรือ “ธรรม” เฉยๆ ในภาษาไทย. นี่คือความหมายของคำว่า “ธรรมะ” นี้เป็นความหมายที่ ๑ หมายถึง *ตัวธรรมชาติ*.

“ธรรมะ” ในความหมายที่ ๒ หมายถึง *กฎของธรรมชาติ* ที่ไหนมีธรรมชาติ ในธรรมชาตินั้นก็มีกฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ หรือว่าธรรมชาติทั้งหลายได้เกิดขึ้นและเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ คือตามกฎของมันเอง. กฎของธรรมชาตินี้เรียกว่า “ธรรม” หรือ “ธมฺม” ในภาษาบาลีนี้^๕เป็นความหมายที่ ๒.

ความหมายที่ ๓ คำว่า “ธรรม” หมายถึง *หน้าที่อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ* ที่หมายถึง *หน้าที่ที่สิ่งมีชีวิตจะต้องประพฤติกระทำให้อุถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติ* นี้คือธรรมในความหมายที่ ๓.

ความหมายที่ ๔ คือ *ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นๆ*, จะเป็นผลทางโลก ทางธรรม ทางโลกียะทางโลกุตตระ หรืออะไรก็ตาม. ผลทั้งหมดนั้นก็เรียกว่าผล, ซึ่งเป็นธรรมะในฐานะที่เป็นผล.

ถ้าสรุปความสั้น ๆ ก็พูดได้ว่า ธรรมะคือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ธรรมะคือ ตัวกฎของธรรมชาติ หนึ่งอย่างหนึ่ง, ธรรมะคือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ หนึ่งอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะที่เป็น ผลเอามาจากการปฏิบัติหน้าที่ หนึ่งอย่างหนึ่ง. รวมเป็น ๔ อย่าง ทั้ง ๔ อย่างเป็นความหมายของคำว่า “ธรรม” เพียงคำเดียว.

เมื่อท่านรู้จักธรรมในความหมายทั้ง ๔ อย่างเหล่านี้แล้ว ก็เรียกว่า รู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” อย่างสมบูรณ์, คือสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะมีกรวย กิฬน กิฬมัน กิฬัน ก็กฎสิ่งมันรวมอยู่ใน ๔ ความหมายทั้งหมด.

การเมืองเป็นธรรมะในความหมายที่ ๓.

ทีนี้ความหมายไหนเล่า ที่จะตั้งอยู่ในฐานะเป็นลัทธิการเมือง? ก็ลองไล่มาดูตามลำดับ ธรรมะในความหมายที่ ๑ ก็คือตัวธรรมชาติ. ความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาติ. ความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. ความหมายที่ ๔ คือผลที่จะได้รับจากหน้าที่. เรืองมันก็จะไปลง อยู่ที่ความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ. สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องมีหน้าที่ ที่จะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอด และความอยู่เป็นผาสุก.

ทีนี้มาพูดถึง คำว่า “การเมือง” ในความรู้อีกของอาตมา : การเมือง คือการทำหน้าที่เพื่อให้โลกนี้เป็นอยู่อย่างผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. การเมือง

ที่จะต้องใช้อำชญา^๕ เป็นการเมืองที่ยิ่งกว่าสกปรก, มันเป็นการเมืองที่หลอกลวง, เป็นการเมืองของภูตผีปีศาจมากกว่า.

การเมืองที่แท้จริงต้องเป็นการสร้างสันติภาพโดยไม่ต้องใช้อำชญา, หมายถึงใช้สติปัญญา ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันในหมู่สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหลาย เพื่ออยู่กันเป็นผาสุก. **สิ่งที่มีชีวิตมีหน้าที่** ที่จะต้องทำเพื่อให้อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำชญา, ไม่ต้องขบกันกัดกัน, ไม่ต้องทำลายล้างกัน นี้เรียกว่าไม่ต้องใช้อำชญา. ธรรมะในความหมายที่ ๓ หมายถึงหน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติ กระทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติโดยไม่ต้องใช้อำชญาแก่ฝ่ายใด.

นี่ขอให้เราคิดดูว่า การเมืองก็คือ สิ่งที่มีความมุ่งหมายจะทำโลกให้มีสันติโดยไม่ต้องใช้อำชญา.

ธรรมะ ก็คือ หน้าที่ของสิ่งที่มีชีวิต ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติกระทำไป ให้อยู่กันเป็นผาสุกโดยไม่ต้องใช้อำชญา.

ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง^๕ นั้น ก็คือ ธรรมะในความหมายที่ ๓ นั้นเอง.

ธรรมะคือหน้าที่ ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

ขอเน้นลงไปทีคำ^๕อีกครึ่งหนึ่งว่า ธรรมะคือหน้าที่ ที่สิ่งมีชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติกระทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ. ถ้าต้องการ

ความอยู่กันเป็นผาสุก ก็ต้องถูกต้องตามกฎหมายของการอยู่เป็นผาสุก; ต้องการให้มันเป็นทุกข์ ก็ต้องทำให้ถูกต้องตามกฎหมาย ที่มันจะต้องเป็นทุกข์. แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีใครปรารถนาความทุกข์; เราก็มิ่ต้องพูดกันถึงกฎฝ่ายที่จะทำให้เกิดความทุกข์. เราจะมาพูดกันถึงกฎฝ่ายที่จะทำให้เกิดความเป็นสุข.

ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อสันติภาพของโลก. การเมืองก็คือการกระทำเพื่อเกิดสันติภาพของโลก, แล้วก็ต้องเป็นไปให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติซึ่งเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒.

อดมาเอ่ยถึงคำว่า *การเมืองของพระเจ้า*. บางคนก็คงประหลาดใจ พูดกันเสียใหม่ก็ได้ว่า ท่านจงนึกถึงความหมายของธรรมะในความหมายที่ ๒ ว่า ธรรมะคือ *กฎของธรรมชาติ*; มองให้เห็นว่า *กฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด จึงทำให้ธรรมชาติได้เกิดขึ้น*” ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกนี้โลกไหนก็ตาม เป็นตัวธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยกฎของธรรมชาติ. กฎของธรรมชาติจึงมีอยู่ก่อนสิ่งใด ทำหน้าที่ให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมา เพราะฉะนั้น กฎของธรรมชาติ นั้นเอง มีค่าเท่ากับ กับสิ่งที่เรียกว่า “พระเจ้า”.

คำว่า *พระเจ้า* มีความหมายโดยทั่วไปคือ *ผู้สร้างโลก ผู้ควบคุมโลก และผู้ทำลายโลก* เสียเป็นคราวๆ. สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก ในความหมายของ คำว่า *เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป*; นั่นคือ กฎของธรรมชาติ มีอำนาจ มีความสามารถเท่ากับสิ่งที่เราเรียกกันว่า “พระเป็นเจ้า”.

การเมืองบริสุทธิ์ต้องเป็นไปตามกฎของพระเจ้า.

ที่นี้การเมืองเป็นสิ่งที่ต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติสังคม ก็เป็นสิ่งที่ต้องทำไปตามกฎของพระเป็นเจ้า, จึงเรียกว่า *การเมืองอันบริสุทธิ์* นั้นต้องเป็นการเมืองที่เป็นไปตามกฎของพระเจ้า; ยกพระเจ้าให้เป็นยอดสุดของนักการเมืองเสียได้เลย, หมายถึงกฎของธรรมชาติที่จะจัดโลกให้เป็นอย่างไรก็ได้. เมื่อเราประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของพระเจ้าในส่วนที่มีสันติภาพ โลกนี้ก็มีสันติภาพ; ฉะนั้นเราจึงมีการเมืองชนิดของพระเจ้านั้นดีกว่า. พระเจ้าในที่นี้คือกฎของธรรมชาติในความหมายที่ ๒.

เรื่องขบขันมีอยู่เกี่ยวกับภาษา คือตรงนี้ อยากจะเล่าให้ฟังสักหน่อยว่าพวกฝรั่งเขาพูดว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า คือไม่มีกอด (God). อาตมาบอกเขาในฐานะคนกันเองว่า พุทธศาสนาก็มีพระเจ้า และมีกอด. พระเจ้าคือกฎของธรรมชาติ ในภาษาไทยเราเรียกว่ากฎ. แต่เดี๋ยวนี้เราออกเสียงมันสั้นไปว่ากฎ. เราลองออกเสียงให้ยาว คำว่า *กฎ* ก็กลายเป็น *กอด*; เราก็เลยมีกอด. ก็ได้หัวเราะกันว่าในพุทธศาสนานี้ก็มี กอด คือพระเจ้า แต่ถึงถึงกฎของธรรมชาติซึ่งเป็นธรรมะในความหมายที่ ๒.

ขอแยกที่หนึ่งเดียวจะลืมนั้นเสียหมดว่า *ธรรมในความหมายที่ ๑* คือ *ตัวธรรมชาติ*, *ธรรมในความหมายที่ ๒* คือ *กฎของธรรมชาติ*, *ธรรมในความหมายที่ ๓* คือ *หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ*, *ธรรมในความหมายที่ ๔* คือ *ผลจากหน้าที่นั้น*. พูดอย่างเปรียบเทียบก็ว่า ตัวธรรมชาติทั้งหลายเป็น *กายของพระเจ้า*, กฎ

ของธรรมชาติเป็น *จิตของพระเจ้า*, หน้าที่ตามกฎธรรมชาตินั้นคือ *พระประสงค์* หรือ *ข้อเรียกร้องของพระเป็นเจ้า*, ส่วนผลตามหน้าที่นั้น คือ *ผลที่พระเจ้าประทาน* ให้ เราไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงความหมายของคำว่าธรรม ๔ ความหมายนี้เลย.

คำว่า *พระเจ้า* ถ้ากล่าวอย่างบุคคลาธิษฐาน พูดให้เป็นคน ก็เหมือนอย่างที่เรากล่าวกันในศาสนาต่างๆ ที่มีกอดอย่างเป็นคน. ส่วน ในพุทธศาสนา นี้ มีพระเจ้าอย่างธรรมาธิษฐาน, คือกฎของธรรมชาติ. เราก็มักจะเรียกว่า กฎ, มีกฎเป็นพระเจ้า, มีพระเจ้าเป็นกฎ, ใครอยากให้เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล ก็ออกเสียงให้ยาวว่า กอด ก็แล้วกัน; จะเป็น พระเจ้าอย่างบุคคล ก็มี ความหมายอยู่ที่สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก; จะเป็นความหมายอย่างธรรม เป็นนามธรรม ก็เป็น สิ่งที่สร้างโลก ควบคุมโลก ทำลายโลก. เรื่องมันก็เท่ากัน : จะเป็น *พระเจ้าอย่างบุคคลาธิษฐาน*, หรือจะเป็น *พระเจ้าอย่างธรรมาธิษฐาน* ก็ทำหน้าที่เหมือนกัน; เป็นพระเจ้าที่แท้จริงได้ก็เพราะทำหน้าที่อันนี้.

ท่านจะถือพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้, ถือพระเจ้าอย่างนามธรรมที่เป็นกฎของธรรมชาติก็ได้, แต่ให้รู้ว่าเป็นสิ่งสูงสุด ไม่ลาเอียงต่อใคร; เฉียบขาดในการทำหน้าที่ของตน. พระเจ้าจึงออกกฎมาว่า สิ่งที่มีชีวิตจะต้องมีหน้าที่ในการสร้างสันติภาพให้แก่กันและกันโดยไม่ต้องใช้อาชญา จึงจะอยู่กันเป็น ผาสก.

การเมืองบริสุทธิ์จะทำให้มีสันติภาพโดยไม่ต้องใช้อาชญา.

สิ่งที่เรียกว่าการเมือง ก็คือ ช่วยกันทำหน้าที่ให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลกนี้ โดยไม่ต้องใช้อาชญา จึงจะเป็นการเมืองบริสุทธิ์, เป็นการเมืองของพระเจ้า.

มีพระเจ้าเป็นยอดสุดของนักรการเมือง. ถ้าเป็นการเมืองอย่างอื่นที่ผิดไปจากนี้
แล้วก็เป็นการเมืองสกปรกแสนที่จะสกปรก; มันก็กลายเป็นการเมืองของพวกเขา
ภูตผีปีศาจ ไม่เกี่ยวกับพระเจ้า.

ให้ท่านไปลองคิดดู; ฉะนั้นถ้าเราหวังจะเอาลัทธิการเมือง สร้าง
สันติภาพให้แก่มนุษย์ เราหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่เราจะเลือกเอาการเมืองตามแบบของพระ-
เจ้า, มีพระเจ้าเป็นยอดสุดของนักรการเมือง. ทุกคนจะต้องประพฤติให้ตรงตาม
ความประสงค์ของพระเป็นเจ้าหรือกฎของธรรมชาติส่วนนี้.

ในทุกๆ ศาสนาจะมีหลักสำคัญเหมือนกันหมดอยู่อย่างหนึ่งคือ ให้
ถือว่า ทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกัน. ทุกคนเป็นเพื่อนร่วมสุข
ร่วมทุกข์ มีปัญหาอย่างเดียวกัน. ทุกศาสนาจะเน้นถึงผู้อื่นยิ่งกว่าที่จะมาเน้น
ถึงแต่ตัวเอง : สอนให้ทุกคนรักผู้อื่นยิ่งกว่าตัวเองบ้าง, เท่ากับตัวเองบ้าง,
ล้วนแต่มุ่งหมายจะทำลายความเห็นแก่ตัวให้เห็นแก่ผู้อื่นด้วยกันทั้งนั้น นั่นก็คือ
ความหมายแห่งคำว่า "สังคมนิยม" คือ นิยมสังคม, อย่ามานิยมตัวคนเดียว.

เอาตมอยากจะทำกล่าวซัดลงไปว่า ทุกศาสนามีวิญญาณแห่งสังคมนิยม,
ทุกศาสนามีพระเจ้าเป็นยอดสุด อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ว่าพระเจ้าอย่าง
บุคคลก็ได้, พระเจ้าอย่างนามธรรมก็ได้, ก็คือ มีธรรมะเป็นที่สูงสุด. เพราะ
ฉะนั้น สังคมนิยมตามแบบของพระศาสนาทั้งหลาย ต้องเป็นสังคมนิยมที่
ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ จึงมีความบริสุทธิ์อยู่ในตัวลัทธิ, เป็นไปเพื่อประโยชน์
สุขแก่คนทุกคน โดยไม่ต้องใช้อำนาจ จึงจะเรียกว่าสังคมนิยมตามแบบของ
พระเจ้า. ถ้าจะพูดให้ชัดเป็นภาษาสั้นๆ ก็ว่า ธรรมิกสังคมนิยม คือ สังคมนิยมที่
ประกอบอยู่ด้วยธรรม.

นี่แหละคือลัทธิการเมืองของพระเจ้า, มีพระเจ้าเป็นยอดสุดของลัทธิการเมืองชนิดนี้. อาตมาจึงพูดว่า ธรรมะในฐานะเป็นลัทธิการเมือง, คือหมายถึงธรรมะในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ซึ่งเราต้องประพฤติกระทำตามกฎหมายของธรรมชาติ เพื่อจะเกิดสันติภาพขึ้นมาในหมู่มนุษย์ โดยไม่ต้องใช้อำญา.

ธรรมะในความหมายที่ ๓ นี้ จึงเป็นลัทธิการเมืองหนึ่งอยู่ในตัวมันเอง, เป็นตัวธรรมะเสียเอง, เป็นลัทธิการเมืองเสียเอง, ไม่ต้องพูดว่าเกี่ยวเนื่องอย่างอื่นอย่างนี้กันก็ได้. หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ นั้นเป็นธรรมะ, ธรรมะชนิดนี้คือ ลัทธิการเมืองของพระเจ้า หรือของมนุษย์ที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ในความหมายที่ว่า มีความถูกต้อง.

เรามีหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ จะต้องประพฤติปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน; เราจึงควรทำความเข้าใจกันในเรื่องนี้ โดยเฉพาะในโลกปัจจุบันนี้ คือให้ธรรมะเป็นการเมือง, ให้กฎหมายของธรรมชาติเป็นพระเจ้า ผู้เป็นยอดสุดของนักการเมือง การเมืองก็จะเป็นของพระเจ้า เป็นของธรรมะ.

เรา รู้จักสิ่งที่เรียกว่า การเมืองในฐานะที่เป็นธรรมะ คือหน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ด้วยกันอย่างนี้เถิด. การประพฤติธรรมก็จะเป็นการเมือง, การเมืองก็จะเป็นการประพฤติธรรมะ. ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ก็จะเปิดโอกาสให้ภูตผีปีศาจ ซาดาน พญามาร มาสิงเอา ถือเอาประโยชน์แห่งตัวกู—ของกู

เป็นสิ่งสูงสุด. ไม่นับถือพระเจ้า, ไม่นับถือกฎเกณฑ์ของธรรมะ, เอาประโยชน์แห่งตัวกู - ของกูเป็นสิ่งสูงสุด, แล้วก็ดำเนินการเมืองไปตามเจตนาของตนนั้น; มันก็เป็นการเมืองของภูตผีปีศาจไม่เกี่ยวกับธรรมะ. ถ้าการเมืองเกี่ยวกับธรรมะ มันก็เป็นการประพฤติธรรมะอยู่ในตัวการเมืองนั่นเอง.

ขอให้มีการเมืองทั้งหลายทั้งโลกนี้ มองเห็นธรรมะในฐานะเป็นลัทธิการเมือง, หรือมองเห็นลัทธิการเมืองนั้นว่าเป็นตัวธรรมะโดยแท้จริง, แล้วเราก็จะมีธรรมะเป็นเครื่องคุ้มครองโลก. ธรรมะซึ่งจะขจัดกิเลสอันเป็นตัวยาสเภทตึงทั้งหลายเสียได้นั้น ก็จะมาเป็นเครื่องคุ้มครองโลก.

การเมืองเป็นธรรมะแล้วจะพาโลกพ้นความชั่วร้าย.

ธรรมะมิใช่สิ่งเสพติด แต่ธรรมะจะเป็นเครื่องกำจัดสิ่งเสพติด; ดังนั้น การเมืองที่เป็นธรรมะ ธรรมะที่เป็นการเมืองนั้น จะทำโลกให้พ้นจากกิเลสความชั่วร้าย ความเลวทราม, ความเห็นแก่ตัวกู - ของกูโดยส่วนเดียวนั้นออกไปเสียได้. เราก็จะได้อยู่กันในโลกของพระเจ้าอันแท้จริง ประพฤติปฏิบัติอยู่อย่างถูกต้อง ตามประสงค์ของพระเจ้าอันแท้จริง. ไม่มีคำว่า "การเมืองเป็นเรื่องสกปรก" ในโลกของพระเจ้าชนิดนี้; เพราะว่าการเมืองนั้น เป็นเรื่องของความถูกต้องของความยุติธรรม ของความดีความงามสูงสุด, กล่าวคือ การช่วยกันจัดให้โลกนี้มีสันติภาพ, มีสันติสุขอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ต้องใช้อำนาจ คือไม่มีการทำอันตรายแก่กันและกัน ทั้งบนดินและทั้งใต้ดิน หรือโดยประการใดๆ.

ขอภาวนาให้ธรรมะปรากฏแก่จิตใจของคนทุกคนในโลกนี้ ครอบคลุมถึง ๔ ความหมาย, แล้วถือเอาความหมายที่ ๒ คือกฎของธรรมชาตินั้นเป็นพระเจ้า, แล้วถือเอาความหมายที่ ๓ หน้าที่ตามกฎหมายธรรมชาตินั้นเป็นการเมืองของมนุษย์ ที่จะต้องประพฤติ ให้ถูกต้องตามความประสงค์ ของพระเป็นเจ้า อยู่ตลอดเวลา. เราก็จะได้ชื่อว่าเป็น **มนุษย์** สมตามความหมายของคำๆ นี้ คือ **สัตว์ที่มีใจสูง** สูงอยู่เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการ ไม่เสียที่ที่ว่าเป็นมนุษย์, และมีศาสนาสำหรับขจัดปัญหาทุก ๆ อย่างอันจะพึงมี.

อย่าเอ่ยชื่อถึงพระเจ้าแต่เพียงสักว่าปากเอ่ยชื่อ, จงมีพระเจ้ากันให้จริง ๆ. อ้อนวอนพระเจ้าด้วยการพยายามประพฤติปฏิบัติให้ดี ให้งาม ให้ตรงตามหน้าที่ที่กฎของธรรมชาติมีอยู่แล้วอย่างไร; ก็จะเป็นอันว่าเป็นมนุษย์ที่อยู่เหนือปัญหาได้ เพราะยึดถือธรรมะ ในฐานะเป็นลัทธิการเมืองดังที่กล่าวมา.

เวลาสำหรับปรากฏธรรมในวันนี้ ก็หมดลงแล้ว. อาตมาขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “**ธรรมะ ในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจ**” บางคนที่ได้ฟังคงนึกจะสงสัย แย้งว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไร? เศรษฐกิจเป็นเรื่องของโลก ธรรมะเป็นเรื่องของธรรม. นี้ขอทำความเข้าใจกันว่า **เมื่อมองดู ในที่สนะของพุทธบริษัทผู้เลื่อมใสธรรมะเป็นหลักแล้ว ย่อมเห็นธรรมได้ในที่ทั่วไป แม้ในสิ่งที่เรียกกันว่าระบบเศรษฐกิจ.** ถ้าท่านยังจำความหมายของคำว่า “**ธรรมะ**” ในการบรรยายครั้งก่อนๆ ได้อยู่, ท่านจะต้องระลึกว่า สิ่งที่เราเรียกว่า **ธรรม** นั้น คือ **ระบบปฏิบัติที่ถูกตั้งก่อ** **ความเป็นมนุษย์** ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา.

เศรษฐกิจคือหน้าที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั้นก็เหมือนกัน คือสิ่งที่มนุษย์จะต้อง **ทำให้ถูกต้อง** ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา. โดยส่วนตัวที่ดี, โดย

สังคมที่เอนกนเป็นหมกต, มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติระบอบเศรษฐกิจให้ถูกต้อง ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา; ดังนั้น เศรษฐกิจจึงเป็น “ธรรม” ในความหมายนี้. ข้อนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความหมายของคำทั้งสองคำนั้นอย่างสมบูรณ์ด้วย.

คำว่า ธรรม มีความหมายเป็น ๔ อย่างดังที่กล่าวมาแล้วว่า หมายถึง ตัวธรรมชาติ, หมายถึง กฎของธรรมชาติ, หมายถึง หน้าที่ตามธรรมชาติ, หมายถึง ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ นั้นก็คือ หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, และได้ผลอะไรมาก็เป็นผลทางเศรษฐกิจ. คำว่า ธรรมในความหมายที่ ๓ ที่ว่าหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; นี้คือใจความสำคัญของคำว่าธรรมมีความหมายอย่างนี้. เศรษฐกิจก็มีความหมายอย่างนี้; ถ้าท่านรู้ความหมายแห่งคำทั้งสองอย่างสมบูรณ์แล้ว ก็เห็นได้ว่ามันเป็นหน้าที่ของมนุษย์ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. ปัญหามันจะเกิดขึ้นในข้อที่ว่า มีความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องอย่างไร ต่างหาก.

เดี๋ยวนี้เราก็มองเห็นกันว่า เศรษฐกิจนั้นมันมีความมุ่งหมายที่จะใช้เป็นอุปาย สำหรับครอบงำผู้อื่น ด้วยเจตนาจะเอาเปรียบเป็นต้น. ถ้าอย่างนั้นแล้วมันไม่ใช่ธรรม, ไม่ใช่ธรรมะเสียแล้ว เพราะไม่มีความถูกต้อง. เราจึงต้องมอง ความหมายของคำว่าเศรษฐกิจในทางที่ถูกต้องตามทางธรรม มันเป็น

หน้าที่ ที่ต้องทำเพื่อสันติสุข; สิ่งนั้นเรียกได้ว่าเป็นศีลธรรม หรือเป็นธรรม ในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติในตัวเอง. ความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ มาตรงกับ ความหมายของคำว่า ธรรม ตรงที่ว่า เป็นการทำให้เกิดประโยชน์ตน และประโยชน์ผู้อื่นอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

พระเจ้าเป็นยอดนักเศรษฐกิจ.

คำว่า เศรษฐกิจ ควรจะจำกัดความลงไปได้ว่า *การทำของน้อยค่า ให้มากค่า หรือ ถึงกับทำความไม่มีอะไรให้เกิดมีอะไรขึ้นมา.* ถ้ามองกันในแง่นี้ แล้วพอจะเห็นได้ว่า พระเจ้านั้นแหละเป็นยอดของนักเศรษฐกิจ; เพราะพระเจ้าสร้างทุกสิ่งทุกอย่างขึ้นมาจากความไม่มีอะไร. ใคร ๆ ก็รูวก่อนหน้านั้นมันไม่มีอะไร แล้วมันค่อยมีอะไร ด้วยอำนาจของใคร? ด้วยอำนาจของพระเจ้า, ในนามของพระเจ้า, ซึ่งพุทธบริษัทถือว่า กฎของธรรมชาติในตัวเองเป็นพระเจ้า; เพราะสามารถทำอะไรได้ทุกอย่าง กฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนธรรมชาติที่ปรากฏ. ธรรมชาติต่าง ๆ เกิดขึ้น ปรากฏขึ้นด้วยอำนาจของกฎธรรมชาติ; เราจึงถือว่า กฎของธรรมชาติมีอยู่ก่อนสิ่งใด เช่นเดียวกับที่เขาถือกันว่าพระเจ้ามียุ่ก่อนสิ่งใด.

พระเจ้าสร้างทุกสิ่งขึ้นมาจากความไม่มีอะไร, ลงทุนด้วยความไม่มีอะไร, แล้วก็ได้มาทุกสิ่งทุกอย่าง. อย่างนี้เราจะไม่เรียกว่าพระเจ้าเป็นยอดของนักเศรษฐกิจได้อย่างไรกัน? กฎของธรรมชาติคือพระเจ้า เป็นยอดสุดของนักเศรษฐกิจ; ถ้าพูดอย่างบุคคลก็เป็นยอดนักเศรษฐกิจ. ธรรมะนั้นก็เหมือนกัน ทำของมีค่าน้อยให้มีค่ามาก.

เช่น ร่างกายนี้เป็นของเบาเหมือนปฏิภูลด้วยซ้ำไปและมีค่าน้อย; แต่ธรรมะจะทำให้ร่างกายนี้มีค่ามาก ถึงกับให้มีการบรรลุ มรรค ผล นิพพาน. หลักธรรมะทั้งหลาย ก็คือการทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้มีประโยชน์, หรือจะถึงกับทำสิ่งที่เป็โทษให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ไป. ให้มันมีผลมีกำไรก็มากน้อย ท่านก็ลองคิดดู. ระบบของธรรมะทำสิ่งที่ไม่มีประโยชน์ให้กลายเป็นของมีประโยชน์ขึ้นมา, หรือทำสิ่งที่เป็โทษให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์.

ดังนั้น การดำเนินเศรษฐกิจในลักษณะนี้อย่างถูกต้องก็คือ การประพฤติธรรม, หรือการประพฤติธรรมในกรณีนี้ก็คือ การดำเนินเศรษฐกิจอย่างถูกต้อง. เจตนารมณ์ของธรรมะก็คือเจตนารมณ์ของเศรษฐกิจ; เพราะมุ่งหมายจะทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้กลายเป็นสิ่งที่มีค่ามาก, มีค่าสูงสุด หรือถึงกับทำสิ่งที่ไม่มีค่าเลยให้มค่าขึ้นมาได้, หรือถึงกับทำสิ่งที่เป็โทษให้กลายเป็นสิ่งที่มีประโยชน์. นี่คื เจตนารมณ์ของธรรมะ ซึ่งควรจะเป็น เจตนารมณ์ของสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ.

ธรรมชาติเป็นยอดนักเศรษฐกิจ.

อาตมาอยากจะกล่าวว่า ธรรมชาติเป็นยอดนักเศรษฐกิจ. ท่านจงเหลือบมองดูธรรมชาติทั่วไป มันปรุงแต่งกันอย่งนั้น ปรุงแต่งกันอย่งนี้ จนมีวิวัฒนาการองงาม เป็นผลเป็นกำไร, ไม่เคยมีโลกมนุษย์ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ อะไร ก็ทำให้มีขึ้นมาได้. มีกฎของธรรมชาตินั้นแหละ เป็นกฎของเศรษฐกิจ.

ธรรมชาติมีกฎที่เป็นวิวัฒนาการ. ทำให้สิ่งต่างๆ มีวิวัฒนาการเหมือนกับมีวิวัฒนาการในกระแสแห่งธรรมชาตินั้นเป็นกำไรเรื่อยๆ ขึ้นมา. นี้เรียกว่าธรรมชาติเป็นยอดนักเศรษฐกิจอยู่ในตัวซึ่งเราควรจะมีใจให้เข้าใจ แล้วก็ถือเอาเป็นตัวอย่าง : มีกฎของธรรมชาติเป็นกฎของเศรษฐกิจ, แล้วก็มีวิวัฒนาการซึ่งเป็นกำไรเรื่อยๆ.

เดี๋ยวนี้ มนุษย์นี้แหละมันเป็นมารร้าย ที่ทำลายเศรษฐกิจของพระเจ้า, หรือเศรษฐกิจของธรรมชาติ. พระเจ้าธรรมชาติสร้างอะไรมา, สร้างอะไรขึ้นในลักษณะที่เป็นเศรษฐกิจที่ดี คือมีวิวัฒนาการอันงอกงาม; แล้วมนุษย์ก็คือมารร้ายทำลายสิ่งเหล่านั้นอยู่เรื่อยๆ และรุนแรงยิ่งขึ้น ในยุคสมัยที่มนุษย์เป็นวัตถุนิยม.

ลองพิจารณาดูจะเห็นได้ว่า ธรรมชาติได้ให้ทรัพยากรสำหรับเศรษฐกิจของมนุษย์อยู่เต็มโลก ในโลกนี้มีทรัพยากรอะไรบ้างเรานับไม่ไหว; นี้ธรรมชาติให้มาสำหรับวิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของมนุษย์. มนุษย์ก็ทำลายมันเสียอย่างสัตว์อวดปัญญา, ไม่รู้จักขอบใจธรรมชาติ. มนุษย์ทำลายป่าไม้ซึ่งธรรมชาติให้มาสำหรับเป็นทุนหรือเป็นเดิมพัน สำหรับพัฒนาให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่มนุษย์นั่นเอง; มนุษย์ก็ยังทำลายมันได้ลงคอ.

ป่าไม้เป็นของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า พระองค์ประสูติใต้ต้นไม้ ตรัสรู้ใต้ต้นไม้ นิพพานอยู่ใต้ต้นไม้ ถือเอาต้นไม้เป็นที่บำเพ็ญเพียรเป็นของโปรดปรานของพระพุทธองค์อย่างสูงสุด. การทำลายของโปรดปราน

แห่งพระพุทธองค์อย่างสูงสุดเช่นนี้ มันเป็นการเหยียบย่ำจิตใจของพุทธบริษัทมากเกินไป; นี่เป็นบาปหรือเป็นบุญก็ไปคิดเอาเอง. สัตว์อภัตัญญจะต้องวินาศเหมือนกับเนื้อสมันนอกตัญญ ในนิทานสอนเด็ก.

ผู้ใหญ่อายุรุ่นอาตมา คงได้อ่านหนังสือ *นิทานสุภาษิตสอนเด็ก* กล่าวถึงเนื้อสมันตัวหนึ่ง เห็นนายพรานเดินมาแต่ไกล ก็วิ่งเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในสมุทุมพุ่มไม้แห่งหนึ่ง. นายพรานไม่เห็นเดินผ่านไป มันก็รอดชีวิตได้; แล้วมันก็ชะล่าใจก่อกินใบไม้ของสมุทุมพุ่มนั้นจนหมด. พอนายพรานกลับมาก็เห็น แล้วก็ยิงตาย; สมันหน้าหน้าสัตว์อภัตัญญ.

การทำลายธรรมชาติเป็นการทำลายความเป็นมนุษย์.

ธรรมชาติได้ให้ทรัพยากร ได้ให้เครื่องคุ้มครองป้องกันอะไรแก่มนุษย์อย่างครบถ้วน; มนุษย์ก็ยังทำลายสิ่งเหล่านั้นได้สังค. มนุษย์ทำลายธรรมชาติเพื่อผลอะไร? ลองคิดดู.

ถ้ามองดูจะเป็นเป็น ข้อแรก ที่สุดก็คือ เพื่อส่งเสริมความไม่มีศีลธรรมของตนเอง. มนุษย์ทำลายธรรมชาติไปในทางที่ส่งเสริมกิเลส; เอาสิ่งเหล่านั้นมาเป็นเหยื่อของกิเลส เกินความจำเป็นที่มนุษย์ควรจะมี, ไม่สำนึกถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้น ที่พระเจ้าหรือธรรมชาติมอบให้มากก็เลยทำลายเสีย; นับว่าเป็นการทำลายสิ่งซึ่งมีอยู่สำหรับตน, ที่ตนควรจะพัฒนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปก็

ทำลายเสีย. อย่างนี้เรียกว่าส่งเสริมความไม่มีศีลธรรมของตนเอง; นั่นคือทำลายเสียซึ่งเศรษฐกิจ ทั้งทางวัตถุ และทางวิญญาณ.

การทำให้ทรัพย์สินหายไปในส่วนวัตถุ ทำให้จิตใจตกต่ำลงไปในส่วนวิญญาณ; นั่นแหละคือการทำลายความเป็นมนุษย์ให้หมดมนุษยธรรม. นั่นมันเป็นเศรษฐกิจหรือไม่ก็ลองคิดดู. มันทำให้วินาศขาดทุน มันจะเป็นเศรษฐกิจขึ้นมาได้อย่างไร? ดังนั้น เศรษฐกิจที่ปราศจากธรรม ไม่เป็นธรรม; นั่นคือ สิ่งทำลายโลก เป็นเศรษฐกิจอยู่ชนิดหนึ่งประเภทหนึ่ง ซึ่งทำลายโลก, สร้างวิกฤตการณ์อันยืดยาว และนำไปสู่ความวินาศในที่สุด. เศรษฐกิจชนิดนี้ทำให้เพื่อไปด้วยวัตถุ. แล้วก็หมดสิ้นไปแห่งค่าของความเป็นมนุษย์ในทางนามธรรม.

ขอให้คิดถึงความเป็นมนุษย์ในทางนามธรรม ที่เราทำลายเสียด้วยความเพื่อทางวัตถุ. อาตมาอยากจะระบุว่า การที่ให้เพศหญิงหรือเพศมารดาต้องไปทำงานเหมือนกับเพศชายนั้น คือเศรษฐกิจชนิดบ้าหลังของพวกปีศาจ. เมื่อมารดาต้องไปทำงานอย่างบิดา เด็ก ๆ ก็ไม่มีใครดูแล. เด็ก ๆ จะสูญเสียความเป็นมนุษย์ มนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์น้อยลง; เพราะไม่มีใครกล่อมเกลาวินิจฉัยของเด็ก ๆ เพราะ มารดาต้องไปทำงานเสียอย่างบิดา, ผลงานที่ได้มานั้นก็ไม่คุ้มกับผลเสีย ที่เด็ก ๆ ของเราไม่ได้รับการอบรมที่ถูกต้อง. นี่เป็นการเสียหายมากเกินค่าของผลงานเป็นเงินเป็นทอง, ที่ว่ามารดาจะต้องออกไปทำงานอีกสักแรงหนึ่ง; นี่มันเป็นลัทธิเศรษฐกิจที่มองกันแต่ในทางวัตถุอย่างเดียว.

เศรษฐกิจของลัทธินายทุนนั้น เฟื่องผลแต่ในทางวัตถุอย่างเดียว, มองเห็นแต่วัตถุอย่างเดียว, บูชาวัตถุอย่างเดียว. ทำไมไม่ดูให้ดี ว่านั่นแหละคือ dialectic materialism. ทำไมไม่มองในด้านจิตด้านวิญญาณ? เมื่อถือวัตถุเป็นใหญ่แล้ว มีความเพ้อทางวัตถุแล้ว ยิ่งทำไปก็ยิ่งเพิ่มความเห็นแก่ตน แล้วในที่สุดเราจะอยู่กันอย่างไร? อาตมาขอให้ลองคิดดู.

มนุษย์ทำลายเศรษฐกิจของพระเจ้า ของธรรมชาติทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ. ทำลายทางวัตถุ เช่น ทำลายป่าไม้; ข้อที่พูดว่า ตัดต้นไม้ ๑ ต้น แล้วปลูกใหม่ทดแทน ๑๐ ต้น. นี่มันมีแต่ตัวหนังสือ, เท้าที่สังเกตเห็นอยู่มันมีแต่ตัวหนังสือ. แล้วป่าไม้ก็ถูกทำลายไป ๆ สำหรับการอบรมจิตใจให้สูงอย่างมนุษย์นั้นไปถ้อยกันเสียว่ามันเสียเวลา, มันทำให้เสียเศรษฐกิจทางวัตถุของเขา. เพราะเขาเห็นแก่วัตถุ ไม่เห็นแก่จิตใจ, เขาเกลียดชังการอบรมจิตใจว่าเป็นการทำให้เสียเศรษฐกิจทางวัตถุ. นั่นคือการทำลาย *ความเป็นมนุษย์* อันมีค่าสูงสุดให้หมดไป; แล้วมานับถือวัตถุเป็นผลที่ได้; เอามาเปรียบเทียบกันดู มันเปรียบเทียบไม่ได้.

ขอให้คิดดูให้ดีเถิดว่า การที่ทำลายค่าทางจิตใจแล้วไปเห็นแก่ค่าทางวัตถุนี้ มันเป็นระบบเศรษฐกิจจะไรกัน? ระบบเศรษฐกิจของอะไร? ของอวิชา หรือว่าของวิชา ของเทวดา หรือว่าของภูตผีปีศาจ?

การเอาส่วนเกินที่ผลิตหลักเศรษฐกิจของธรรมชาติ.

กฎทางเศรษฐกิจ ที่เราจะถอดออกมาได้จากพระเจ้าหรือกฎของธรรมชาตินั้นมีอยู่ อาจจะถอดออกมาได้เป็นรูปแบบอันหนึ่งว่า ไม่มีการเอา

ส่วนเกินด้วยการเห็นแก่ตัว. การเอาส่วนเกินเป็นการผิดกฎของธรรมชาติ. ผิดหลักเศรษฐกิจของธรรมชาติ. ข้าราชการชั้นผู้น้อยเงินเดือนไม่พอใช้นี้ มันเกิดจากการเป็นอยู่ด้วยส่วนเกิน; มันผิดกฎเศรษฐกิจของธรรมชาติ หรือของพระเจ้า. พอหยุดส่วนเกินที่เห็น ๆ กันอยู่นั้นเสีย ก็จะไม่มีอะไรที่จะทำให้เสียเศรษฐกิจ. ถ้าเราหยุดส่วนเกินกันเสีย ประเทศไทยนี้จะไม่มีการขาดทุนเศรษฐกิจแก่ประเทศไหนอีกต่อไป; เพราะว่าส่วนที่มันใช้จ่ายไปเพื่อส่วนเกินนั้นมันมีมาก.

คำว่า “เกิน” นี้หมายถึงเอามากินมาใช้กันอย่างเกิน; แต่ถ้าในฝ่ายผลิตฝ่ายสร้างสรรค์ขึ้นมา เราจะไม่มีส่วนเกิน. เราจะผลิตให้มากที่สุดเต็มความสามารถที่จะผลิตได้. ครั้นได้มาแล้วไม่กินเกิน, ไม่ใช่กิน, ให้มันเหลืออยู่มาก ๆ; แล้วเอาส่วนที่เหลือนี้ไปช่วยผู้อื่น, หรือไปพัฒนาโลกเป็นส่วนรวม. นี่แหละคือหลักเศรษฐกิจของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ ที่เป็นกฎอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพแก่มนุษย์ ไม่มีการเอาส่วนเกิน; มันก็ถูกเศรษฐกิจของพระเจ้า ของธรรมชาติ. ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าโดยธรรมชาติแล้ว ไม่มีอะไรที่เอาส่วนเกิน ทำให้อยู่ด้วยกันได้อย่างสบาย.

มนุษย์ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาติ ไม่มีโอกาสที่จะเอาส่วนเกิน; ไม่มียุ่งมีฉางที่จะใส่ส่วนเกิน. สัตว์เดรัจฉานไม่มียุ่งไม่มีฉาง ก็ไม่เอาส่วนเกิน. ต้นไม้ต้นไร่ก็กินอาหารเท่าที่จำกัดหรือจำเป็น, มันไม่เอาส่วนเกิน. หญ้าขอนก็ไม่เอาส่วนเกิน; ดังนั้น มันจึงอยู่ด้วยกันได้ มันจึงเฉลี่ยกันอยู่ได้ ทำให้เกิดสันติภาพ.

ถ้าเราไม่ทำผิดเศรษฐกิจ ในข้อนี้ คือ แต่ละคนไม่เอาส่วนเกินแล้ว ก็จะไม่เกิดกิเลสที่เห็นแก่ตัว. คนมั่งมีกับคนยากจนจะอยู่กันได้, คนโง่กับคนฉลาดก็อยู่ร่วมกันได้, คนแข็งแรงกับอ่อนแอก็อยู่ร่วมกันได้, เหมือนที่เราจะเห็นได้ว่า ในป่าดงต้นไม้ใหญ่สูง ก็อยู่ร่วมกันได้กับต้นไม้ที่เล็กลงมา; กระทั่งเถาวัลย์ กระทั่งหญ้าบอนกระทั่งตะไคร้, แม้ที่สุดตะไคร้น้ำมันก็อยู่ร่วมกันได้; เพราะมันไม่รุกรากันในเรื่องเศรษฐกิจคือส่วนเกิน, มันทำให้มีอะไร ๆ มากขึ้น ๆ.

ถ้ามนุษย์อันธพาลไม่เข้าไปเกี่ยวข้องแล้ว วิวัฒนาการเหล่านั้นก็ยังจะคงอยู่ คือ ในป่าก็ยังจะเต็มไปด้วยป่าไม้ที่อยู่กันได้ตั้งแต่ไม้สูงสุดจนถึงตะไคร้น้ำ, ในทะเลเมื่อก่อนจะมีปลาเต็มทะเลเหมือนสมัยก่อน, เหมือนสมัยบูยาตายาย; มันเพิ่งจะหมดไปในเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ในป่าก็ยังมิเสียมีกวาง, มีสัตว์อื่น ๆ เต็มไปหมด มันอยู่กันได้โดยไม่มีอะไรสูญพันธุ์, เดียวนี้มันเพิ่งสูญพันธุ์เมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง.

นี่แหละคือการที่มนุษย์ผู้มีเศรษฐกิจมากด้วยกิเลส; มุ่งหมายแต่เรื่องส่วนเกิน จนเสียหลักเศรษฐกิจของพระเจ้า หรือของธรรมชาติ จึงถูกพระเจ้าหรือธรรมชาติลงโทษให้มีวิฤตการณ์เดือดร้อนระส่ำระสายอยู่ตลอดเวลา. ไม่มีอะไรที่วิวัฒนาการไปในทางดี; มิแต่วิวัฒนาการไปในทางยุ่งเหยิงระส่ำระสาย; ยิ่งเจริญยิ่งมีปัญหา, ยิ่งอยู่กันด้วยความทนทรมาณ.

พระพุทธเจ้ามีหลักเศรษฐกิจ คือ อุโบสถศีล.

หลักเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้าโดยตรง ที่เห็นได้ง่าย ๆ ก็คือ อุโบสถศีล ถ้าบุคคลถืออุโบสถศีล ไม่มีการเอาส่วนเกิน :-

ศีลข้อกาเมฯ เปลี่ยนเป็น อพรหมฯ; ก็หมายความว่า กิจกรรมทางเพศนั้นไม่จำเป็นต้องทำทุกวัน เว้นเสียบางวัน เว้นเสียให้มากก็ยิ่งได้.

ศีลอุโบสถองค์ที่ ๖ นั้น ไม่กินอาหารส่วนเกิน โดยเวลา ด้วยคุณลักษณะ โดยวิธี อะไรก็ตามอย่าให้มันเกิน.

ศีลข้อ ๗ อย่าบำรุงบำเรอร่างกายด้วยส่วนเกิน : พ้อนรำขบร้อง ประโคมตีตตีตีเป่า ประดับประดา ลูบทาตกแต่ง นี่มันเกิน.

ศีลข้อ ๘ อย่ามีเครื่องใช้ไม่สอยให้มันเกิน : บ้านเรือนก็อย่าให้มันเกิน ให้มันอยู่แต่ที่พอดีๆ.

นี่คือ หลักเศรษฐกิจในอุโบสถศีล ที่จะช่วยบุคคลไม่ต้องเดือดร้อนด้วยเศรษฐกิจ. แต่คนก็เห็นว่าเป็นของศรีไป ไม่มีใครสนใจ; เพียงแต่ประเทศไทยถืออุโบสถศีลกันบ้างเท่านั้น ก็จะไม่มีการขาดดุลย์การค้ากับประเทศอื่นอีกต่อไป.

นี่แหละ ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูเถอะ ว่าธรรมะในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจนั้นมันเป็นอย่างไร? มันเป็นจริงหรือไม่? ถ้าหมายถึงเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยธรรม ที่จะสร้างสันติสุขให้แก่บุคคลแต่ละคน จะสร้างสันติภาพให้แก่โลกทั้งโลกเป็นส่วนรวมแล้ว ธรรมะเป็นระบบเศรษฐกิจอย่างยิ่ง เป็นระบบเศรษฐกิจของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ.

ใครจะเรียกว่าพระเจ้าอย่างบุคคลก็ได้ มีความหมายอย่างเดียวกับกฎของธรรมชาติที่จะสร้างสิ่งทงปวงขึ้นมา, และควบคุมสิ่งทงปวงให้อยู่, ให้เป็นไปในลักษณะที่วิวัฒนาการ, โดยถือเอามนุษย์โลกนี้แหละเป็นหลัก ว่าที่แรกมันไม่มีอะไร แล้วก็มีขึ้นมา ๆ จนมากมายเต็มไปอย่างน่าชื่นใจ. แล้วมนุษย์อันธพาลสมัยนั้นก็ทำลายล้างสิ่งเหล่านั้นให้หมดไป; โดยไม่มีระบบเศรษฐกิจอย่างของพระเจ้าหรือของธรรมชาติ.

ขอให้พิจารณาดูกันเสียใหม่ก็พอจะเข้าใจได้ว่า ระบบเศรษฐกิจที่เป็นธรรมะ หรือเนืองอยู่กับธรรมะเท่านั้น ที่จะช่วยให้โลกนี้อยู่กันเป็นผาสุกให้อยู่กันได้เป็นผาสุกทงทมความเหลื่อมล้ำต่ำสูง; เหมือนกับว่าต้นไม้สูงสุดก็อยู่กันได้ดีกับ ตะไคร้หน้า อย่างนี้เป็นต้น.

เวลาที่กำหนดให้หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย เรื่อง “ธรรมะในฐานะเป็นระบบเศรษฐกิจของพระเจ้า” ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะระบบการศึกษา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา”. ขอข้อมความเข้าใจอย่างเดียวกับครั้งที่แล้ว ๆ มาอีกครั้งหนึ่งว่า อาตมาได้กล่าวว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษา; ไม่ใช่ว่ามีธรรมะมีอยู่อย่างหนึ่ง แล้วมีการศึกษาอยู่อีกอย่างหนึ่งแล้วเอามาผนวกเข้าด้วยกัน อย่างนี้ไม่ใช่; แต่ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวระบบการศึกษาเสียเอง.

การศึกษาเป็นธรรมะคือหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ถ้าท่านผู้ฟังยังจำเรื่องธรรมะ ๔ ความหมายได้ ก็ข้อมเข้าใจได้ทันที. ที่ว่า ธรรมะในฐานะที่เป็น **ตัวธรรมชาติ** นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะที่เป็น

กฎของธรรมชาติ นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะในฐานะเป็น **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ** นั้นอย่างหนึ่ง, ธรรมะที่เป็น **ผลเกิดจากหน้าที่** นั้นอีกอย่างหนึ่ง; รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน. ทั้ง ๔ อย่างนี้เรียกว่าธรรมะเสมอกัน **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติก็คือธรรมะ.**

ที่นี้ การศึกษานั้นแหละเป็น **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.** ดังนั้น ตัวการศึกษาจึงเป็นตัวธรรมะเสียเอง; มีสิ่งเดียว จะเรียกชื่อว่า "ธรรมะ" ก็ได้, จะเรียกว่า "การศึกษา" ก็ได้.

ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา ต้องทำให้ธรรมะกับการศึกษา เป็นสิ่งเดียวกัน; เช่นเดียวกับที่เคยกล่าวมาแล้วว่าการเมืองก็คือธรรมะ, การเศรษฐกิจก็คือธรรมะ อย่างนี้เป็นต้น. **ข้อหนึ่ง** หมายความว่า ถ้าเราประพฤติ ถูกต้องตามความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันก็กลายเป็นธรรมะไปหมด; ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมืองหรือเรื่องเศรษฐกิจ; แม้แต่เรื่องของสงคราม ถ้าทำอย่างถูกต้องตามเหตุผล มันก็กลายเป็นศีลธรรมไปดังนี้.

การศึกษาโดยกฎธรรมชาติต้องมีทางศาสนาด้วย.

ที่นี้ "การศึกษา" เป็นอย่างไร? ในปัจจุบันเราควรจะให้ลึกลงไป ว่า การศึกษานั้นโดยเหตุผลทางธรรมชาติ หรือโดยกฎของธรรมชาติแล้ว ต้องมีอยู่อย่างน้อย ๓ ระบบ:—

การศึกษาระบบที่ ๑ ทำให้คนรู้หนังสือ มีความเฉลียวฉลาด; อย่างที่เรียกกันว่า “พุทธศึกษา” อะไรทำนองนั้น.

การศึกษาระบบที่ ๒ ก็คือทำให้มีอาชีพ, ให้อาชีพรวมหัตถศึกษา พลศึกษา อะไรอยู่ในความหมายนี้.

การศึกษาระบบที่ ๓ นั้น คือ เรื่องทางจิตทางวิญญาณ; เพื่อให้คนนั้นที่มันรู้หนังสือดีแล้วนั้น เป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ก็คือมีธรรมะนั้นเอง. การศึกษาระบบที่ ๓ นี้เป็นเรื่องทางจิต ทางวิญญาณ ทางธรรม ทางศีลธรรม แล้วแต่จะเรียก.

ฉะนั้น การศึกษาระบบที่ ๓ ก็คือตัวธรรมะ; แต่ว่าในโรงเรียน, ในการจัดการศึกษาในโลกปัจจุบันนี้ เขาตัดออกไปเสีย ยังเหลืออยู่แต่เพียง ๒ ระบบ คือทำให้รู้หนังสือ เฉลียวฉลาด, และให้อาชีพ. เรื่องจิตเรื่องวิญญาณคือ เรื่องทางธรรม หรือ ทางศาสนา นั้นเขาเพิ่งตัดออกไปเสียโดยสิ้นเชิงเมื่อเร็วๆ นี้. ประเทศที่นำหน้าเขาคัดก่อน; ประเทศที่ตามกันก็ตัดตามหลัง, จนในระบบการศึกษามีเหลืออยู่เพียง ๒ อย่าง คือ ให้รู้หนังสือและให้ฉลาดให้มืออาชีพ ไม่มีเรื่องจิตเรื่องวิญญาณก็คือไม่มีเรื่องธรรมะ.

เมื่อไม่มีเรื่องธรรมะนี้ มัน มีปัญหาขึ้นมาทันทีว่าคนเหล่านั้นจะอยู่ในฐานะอย่างไร?

มีหลักมาแต่ดั้งดำบรรพ์ ก่อนพุทธกาลก็ได้ เกี่ยวกับธรรมะที่ทำให้ความแตกต่างให้แก่มนุษย์ ให้แตกต่างไปจากสัตว์. ขอให้ลองฟังดูให้ดี ใครจะค้านหลักเกณฑ์ข้อนี้บ้าง? **อาหารนิทาน ภยเมถุนญจ สามาถญเมตปฺปสุภิ นรานํ - การหาอาหารกินก็ดี การแสวงความสุขจากการนอนก็ดีการรู้จักขบชาติหนังก้อยก็ดี การประกอบกิจกรรมระหว่างเพศก็ดี เหล่านี้มีได้เสมอกันทั้งคนและสัตว์ ชมโม หิ เตสํ อธิโก วิเสโส ชมเมน หีนา ปฺสุภิ สมานา - ธรรมะเท่านั้นที่จะทำให้เกิดความผิดแปลกแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์ ถ้าปราศจากธรรมะเสียแล้ว คนก็เสมอกันกับสัตว์.**

เพราะเหตุที่วามมาแล้ว ว่าเพียงแต่รู้จักกินอาหาร, รู้จักนอน, รู้จักหนังก้อย, รู้จักประกอบกิจกรรมทางเพศนี้ มันมีเหมือนกันทั้งคนและสัตว์ ธรรมะเท่านั้นที่ต้องเพิ่มเข้ามา ให้คนผิดแปลกแตกต่างกับสัตว์. ใครค้านข้อนี้บ้าง? ใครไม่ยอมรับหลักเกณฑ์ข้อนี้บ้าง? ก็ลองไปคิดดูเองเถอะ ฉะนั้น เราจึงเห็นได้ว่า คนเราจะต้องมีธรรมะ, เราจะต้องศึกษาธรรมะ มันจึงจะผิดแปลกแตกต่างกับสัตว์.

ถ้าเราให้เรียนแต่หนังสือ เฉลียวฉลาด รู้จักแต่ประกอบอาชีพ นี้ไม่มีธรรมะ จึงยังไม่แตกต่างจากสัตว์; แม้ว่ามีอะไรที่ว่าเป็นอย่างคน ก็ยังมีความหมายอย่างเดียวกับสัตว์. ฉะนั้น จะดูกันต่อไปว่า การมีการศึกษาเพียง ๒ ระบบแรกนั้น มันไม่พอสำหรับความเป็นมนุษย์; โลกนี้ไม่มีความเป็นมนุษย์ การศึกษาก็เสียเปล่าหรือสูญเปล่า คือไม่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นมาเพื่อให้มีสันติภาพได้.

จริยศึกษาเราพูดถึงกันแต่ชื่อ มันยังมีไม่พอที่จะสร้างสันติภาพ, ไม่พอที่จะสร้างสันติสุขส่วนบุคคล, ไม่มีพอที่จะสร้างสันติภาพส่วนสังคม. เรามีจริยศึกษากันแต่สักว่าชื่อ; มันไปเทียบกันไม่ได้กับการศึกษาให้รู้หนังสือ, และให้ประกอบอาชีพ. ดังนั้น ในการศึกษาจึงยังไม่ได้ผล ตามความมุ่งหมายของการศึกษาที่แท้จริงคือ ต้องครบทั้ง ๓ ระบบ.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์จะแก้ปัญหาก็ไม่ได้หลายประการ.

การศึกษาที่ไม่สมบูรณ์นั้น มันก็ไม่ให้ผลเต็มที่; เพราะฉะนั้น จึงยังมีการสูญเปล่าในโลกนี้เกี่ยวกับการศึกษา. มนุษย์ไม่ได้รับประโยชน์จากการศึกษาพอ ที่จะสร้างสันติสุขหรือสันติภาพในโลกได้. การศึกษายังสูญเปล่าในส่วนที่ไม่ทำให้เกิดสิ่งที่จำเป็น ที่จะแก้ไขปัญหาของมนุษย์ได้.

การสูญเปล่านั้น มีตั้ง ๒๐ - ๓๐ รายการ. เราลองมาพิจารณากันดูจะรู้สึกวุ่นวายใจ. การศึกษาที่ขาดธรรมะหรือศีลธรรมนั้น เป็นการศึกษาสูญเปล่าเสียเปล่า; ไม่สร้างความเป็นมนุษย์ขึ้นในโลกนี้ได้ ดังเช่น :-

๑. การสูญเปล่าอย่างแรก ก็จะต้องว่าเรามีการศึกษาที่เรียกกันว่า ก้าวหน้า ทั้งทั้งโลกเอาอย่างกันเป็นแถวไปเลย; แต่แล้วมันก็มี ปัญหาเรื่องยาเสพติด. คนที่ผ่านการศึกษามาแล้ว ยังโง่ถึงขนาดที่ไปเสพยาเสพติดบุชายาเสพติดหลงยาเสพติด; ไม่ใช่แต่พวกฮิปปี้ แม้แต่พวกนักศึกษามหาวิทยาลัย ในเมือง

ไทย ในวิทยาลัยกระทั่งในมหาวิทยาลัยเดี๋ยวนี้ ก็ปรากฏว่าพวกนักติดยาเสพติด. นี่เป็นการศึกษาสูญเปล่า คือไม่ป้องกัน ไม่ให้คนโง่ถึงกับไปบูชายาเสพติด. ถ้า การศึกษาถูกต้อง เด็กของเราก็ต้องไม่เป็นทาสของยาเสพติด, แล้วก็ไม่เกิด ปัญหาขึ้นมาทั่วโลก ที่ต้องช่วยกันปราบปรามยาเสพติด.

๒. การสูญเปล่าข้อถัดมาก็มี เช่น ปัญหาคอร์ปชั่นยังมีคอร์ปชั่น ทั่วไปในโลก ทั้งระดับต่ำๆ และคอร์ปชั่นระดับชาติ; เพราะการศึกษาไม่มี ธรรมะ. คนยังมีจิตทรามพอที่จะทำคอร์ปชั่น.

๓. ยังมีปัญหาอันธพาลทั่วไป; โดยเฉพาะอันธพาลทางเพศที่ ปรากฏตามหน้าหนังสือพิมพ์. แม้ในเมืองใหญ่ๆ ในมหานครใหญ่ๆ ของโลก มันก็มีอันธพาลอย่างนี้, ตามถนนหนทางก็ยังมีอันธพาลอย่างนี้. ไม่ต้องพูดถึง ประเทศไทยที่ว่ายังกด้อยพัฒนา. ประเทศที่เรียกตัวเองว่าเป็นประเทศพัฒนาแล้ว มันก็ยังมีอันธพาลอยู่ทั่วไป, ยังมีภัยสังคม เกิดมาจากคนร่ำรวย คนมีอำนาจวาสนา ล้วนแต่ผ่านการศึกษามาแล้ว มันยังไม่พอ มันก็เป็นภัยสังคม.

๔. เด็กๆ ของเรายังรู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์น้อยไป แม้ ในประเทศที่ไม่มีกษัตริย์ ก็รู้จักชาติหรือศาสนาน้อยเกินไป; เขาจึงต้องการจะ เปลี่ยนชาติจึงเห็นศาสนาเป็นยาเสพติด ไม่มีประโยชน์อะไร, อย่างนี้เป็นต้น. ถ้าการศึกษาสมบูรณ์ ปัญหาจะไม่เกิดขึ้นแก่เยาวชนในเรื่องที่เกี่ยวกับชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

๕. ตู๊กง่าย ๆ อีกทีหนึ่งก็ว่า ในสภาผู้แทนมีสมาชิกผู้แทนที่ดูร้าย รวนขว้างปาทำอันตรายกัน, ขว้างกันด้วยอะไรก็มี ในสภาผู้แทนในประเทศที่ว่ามีเกียรติในโลก. ในประเทศไทยก็มีผู้แทนชนิดนี้เหมือนกับขี้เฒ่า; แล้วก็มี การเลือกผู้แทนตามสินจ้าง ตามพรรคพวก, ไม่เลือกผู้แทนด้วยจิตใจที่เป็นประชาธิปไตย. นี่คือการศึกษามั่ว. มันก็ทำความเข้าใจกันไม่ได้.

๖. ระหว่างนายทุนกับชนกรรมาชีพ คือคนมั่งมีกับคนยากจน ทำความเข้าใจกันไม่ได้ จนเกิดความคิดว่าต้องทำลายกันเสียข้างหนึ่ง. นี่แหละมันเป็นเรื่องโง่เขลาที่สุด. กฎของธรรมชาติบังคับให้มีการแตกต่างกันในหมู่บุคคล เหลือมูลค่าต่ำสูงกว่ากันมากน้อย นี่มันช่วยไม่ได้มันต้องมี. เพราะฉะนั้นเราต้องทำให้สิ่งที่มันแตกต่างกันนี้ให้มันอยู่กันได้.

เช่นต้นไม้สูงใหญ่อย่างนี้ก็เหมือนกับนายทุน กับตะไคร่ตามโคนต้นไม้ นี้ก็เหมือนกับชนกรรมาชีพ. ทำไมมันอยู่กันได้? ถ้าตัดต้นไม้ต้นเสีย ตะไคร่ตามโคนต้นไม้ต้นนี้ก็ถูกแดดเผาตายหมด มันก็อยู่ไม่ได้. มันต้องมีนายทุนสำหรับทำให้กรรมกรมีงานทำ; แต่แล้วต้องมีการศึกษาดี พอที่จะรักใคร่กันและอยู่กันได้.

ตะไคร่หรือเฟิร์นตามโคนต้นไม้นี้ก็ทำให้ดินดี ต้นไม้ใหญ่ก็จะสบาย ต้นไม้ใหญ่ก็บังแดดให้เฟิร์นหรือตะไคร่นั้นได้อยู่สบายกัน. ที่นี้ การศึกษามันไม่พอ ที่จะทำให้มนุษย์มองเห็นอย่างนี้ มันก็เกิดลัทธิบ้า ๆ บอ ๆ อะไรกันก็ไม่รู้ ที่ต่างฝ่ายต่างจะทำลายกัน. นั่นแหละการศึกษามันสูญเปล่า.

๗. แม้ที่สุดแต่เรื่องสิทธิมนุษยชน ที่เป็นเรื่องดี ก็ยังพูดกันไม่รู้เรื่อง ยังทะเลาะวิวาทกัน ด้วยเรื่องสิทธิมนุษยชนอยู่จนกระทั่งวันนี้. อ่านหนังสือพิมพ์ดูก็รู้ว่า การศึกษามันไม่พอ. มนุษย์ยังโง่, ยังไม่รู้จกค่าของสิทธิมนุษยชน แล้วจะไปโทษใคร.

๘. ยังมีการขูดรีดของผู้ผลิต ได้โอกาสเมื่อไรผู้ผลิตก็ขูดรีด มันมีการขูดรีด จนนายทุนได้โอกาสเมื่อไรนายทุนก็ขูดรีด ไม่มีความซื่อตรงกันในระหว่างมนุษย์ดำดำ ๆ ด้วยกัน. เพราะฉะนั้นประเทศไทยประสบปัญหาหนัก : ไม่มีความซื่อตรงในหมู่สมาชิกที่จะประกอบกิจกรรมอะไรก็ตาม.

๙. โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสหกรณ์, เรื่องสหกรณ์เนี่ยเป็นหลักที่ดีที่สุดที่จะช่วยมนุษย์ให้ได้ตรงตามหลักของพระพุทธศาสนา; แต่เราตั้งสหกรณ์ไม่ได้ เพราะคน มีจิตทราม; มันพร้อมที่จะคดโกง, จะเป็นสหโกง จะร่วมกันโกงเป็นสหโกง, สหกรณ์มันเลยตั้งไม่ได้. นี่แหละการศึกษามันสูญเปล่าถึงขนาดที่ไม่สร้างพลเมืองที่มีจิตใจสูงพอที่จะทำสหกรณ์, หรือทำอะไรกันก็ได้ คือมันยังไม่สามัคคีกัน.

๑๐. แม้ในหมู่บ้านนี้ก็ยังไม่สามัคคีกัน ถ้าขยายระดับไปถึงประเทศ มันก็ยังไม่สามัคคีกัน มันยังมีทะเลาะวิวาท เพราะมีจิตใจไม่ประกอบไปด้วยธรรม. การศึกษายังไม่ทำให้คนรู้จักค่าของความสามัคคี จึงขอถ้อยว่าเป็นการศึกษาที่สูญเปล่า.

๑๑. ประชาชนยังทำลายทรัพย์สินของประเทศชาติ ของชนชาติ : ทำลายสัตว์อวดตาย, ทำลายป่าไม้อวดตาย, ทำลายห้วยหนองคลองบึงบ้าง จนใช้ประโยชน์ไม่ได้; ไม่รู้จักรักษาสมบัติสาธารณะ ก็กลายเป็นคนอันธพาลทำลายประโยชน์ทั้งส่วนตนและส่วนรวม จึงยากจน มีอาชีพที่ต้อยมาก.

๑๒. คนยังไม่ละทิ้งการขี้เกียจทำงาน, เกลียดการงาน, หนักนักรักไม่เอาไม่ยอมทำงาน ทุกคนนั้นแหละจะพูดได้ว่า เขาไม่ยอมทำงาน ทำงานโดยความจำเป็นบังคับเท่านั้น. นี่แหละ การศึกษามันไม่พอ; ไม่ทำให้เขารู้จักแสวงหาความสุขในตัวการงาน. ถ้ามีธรรมพอมศีลธรรมพอ มันจะรู้สึกเป็นสุขเมื่อทำงาน ไม่ใช่รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้เงินมาเพื่อไปซื้อหากามารมณ์ หาสิ่งบำรุงบำเรอจึงจะเป็นสุข นั่นมันเรื่องของกิเลสของภุมุติผีปศาจมันไปมีความสุขเมื่อใช้เงินบำรุงบำเรอเนื้อหนัง.

ถ้าเป็นสัตว์บุรุษในพุทธศาสนา ก็จะไม่รู้สึกเป็นสุขเมื่อได้ทำงาน; กำลังทำงานอยู่ยังไม่ได้เงิน ยังไม่ถึงวันเงินเดือนออก ก็จะเป็นสุขพอใจในการงาน เคารพการงาน เคารพตัวเอง ยกมือไหว้ตัวเองได้ว่า เราเป็นคนดี เราเป็นคนทำความดีอยู่. มีความสุขในการได้ทำความดี. ถ้าการศึกษามันพอ ก็จะอบรมให้เด็ก ๆ เป็นอย่างนี้ คือรู้สึกเป็นสุขเมื่อยังเล่าเรียนอยู่ ก็เป็นการงานเหมือนกัน, ไม่ต้องไปกินไปเล่น ไปบำรุงกิเลสที่ไหนจึงจะมีความสุข.

๑๓. เดียวนี้เรามีสิ่งประเล้าประโลมใจยั่วให้เพลิดเพลินมากเกินไปจนท่วมการงาน คนทำการงานแต่น้อย แล้วก็ไปแสวงหาสิ่งประเล้าประโลมใจมากเกินไป; ก็เลยนิยมกันว่าเป็นไปในทางชอบสิ่งประเล้าประโลมใจ. มีจิต

ทราชมชอบจัดงานที่ไป งานที่บาป ชอบเรื่องไป. จิตมันทราวมถึงขนาดนั้น เพราะการศึกษาไม่พอ.

๑๔. การศึกษาไม่ได้ประกอบด้วยธรรม ทำให้คนเหล่านี้เป็นทาสของอายตนะ คือเป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

๑๕. กิเลสครอบงำแล้ว เด็กๆ เหล่านี้ก็ไม่เคารพครูบาอาจารย์, ไม่เคารพบิดามารดา. เด็กเดี๋ยวนี้หายาก แล้วที่จะใช้คำว่า “คุณครู”; เรียก “ครู” เฉยๆ บางที่เรียกอ้ายเรียกอ๊กก็มี ไม่รู้สึกว่าเป็นผู้ให้ชีวิตหรือมีบุญคุณ เขาไม่ได้เคารพ.

๑๖. เด็กสมัยนี้ไม่มีคำว่า “บาป” เด็กสมัยก่อนนั้น พอได้ยินคำว่า “บาป” มันสะดุ้ง, เด็กสมัยนี้พอได้ยินคำว่า “บาป” มันแลบลิ้นหลอก. สมัยอาตมาเป็นเด็กๆ ได้ยินคำว่า “บาป” แล้วสะดุ้ง, เด็กสมัยนี้ไม่สะดุ้งเมื่อได้ยินคำว่า “บาป”. ถ้าใครบอกว่าบาป มันก็แลบลิ้นหลอก นี้เรียกว่าเด็กๆ ก็ไม่เคารพบิดามารดาครูบาอาจารย์.

๑๗. ผู้สอนศาสนาแต่สมัยโบราณนั้นเป็นพระตามวัด หรือพระจัดการศึกษา, แม้มหาวิทยาลัยในเมืองฝรั่ง แต่ก่อนนั้นพระจัดทงน, พระจัดนั้นเขาจัดเพื่อบูชาคุณของพระเจ้า. เดี่ยวนี้คนชาวบ้านจัด จัดเพื่อเอาเงินเดือน. เขาจัดการศึกษาเพื่อบูชาพระเจ้านั้นพวกหนึ่ง, พวกหนึ่งจัดการศึกษาเพื่อเอาเงินเอาเงินเดือนเป็นต้น แล้วมันจะเหมือนกันได้อย่างไร; เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่า

เป็นเรื่องทำลายศีลธรรม ขจัดศีลธรรมออกไปจากการศึกษาจึงมีความมุ่งหมาย
ในหมู่คนที่เรียกว่า “มีการศึกษา”.

๑๘. ในกรุงเทพฯ นี้เองมันก็ยังมีความมุ่งหมาย ในคราวหนึ่งแตกตื่น
เรื่อง “บิ๊ยะ” ใครเกิดบิ๊ยะจะต้องตาย วุ่นวายกันใหญ่ทั้งบ้านทั้งเมือง; มันยังมี
ได้ในลักษณะอย่างนี้. การศึกษาไม่พอแล้ว ความคิดมันก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้แก่
กิเลสไม่มีธรรมะแล้วมันก็เห็นแก่กิเลส.

๑๙. เดี่ยวนี้เกิดประเพณีสีกปรกขึ้นมา งานศพอย่างนี้สีกปรกที่สุด
กินเหล้าเมายา ฆ่าสัตว์. งานกฐินก็เพื่อจะเล่นไฟ. งานบวชนาคก็ถือโอกาสที่
จะเมา. นี่เขาสร้างประเพณีสีกปรกขึ้นมา เพราะการศึกษามันไม่พอ.

๒๐. ยังมีเสนียดแก่สังคม คือการจัดการหลอกลวง ทรงเจ้าเข้าผี
อลัชชีอะไรก็ตาม หลอกลวงคน; ไม่มีความซื่อตรงต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน.
ทำอะไรถ้าเป็นเรื่องทางธรรมทางศาสนาก็ไม่มีสาระ มีแต่พิธีต้องสักแต่จะทำ
เท่านั้น, หรือทำเกินไปจนไม่สำเร็จประโยชน์ เพราะฉะนั้น คนจึงเลวลง.

๒๑. มีการลัทธิเล็กขโมยน้อย, กระทั่งถึงการปล้นกันแล้วก็หลงใน
ส่วนเกินกินเกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกิน นุ่งห่มเกิน เครื่องใช้ไม้สอยเกิน, อะไร ๆ
ก็เกินมันก็มีกิเลสหนา. นี่เรียกว่า “การสูญเปล่าของการศึกษา” เพราะการ
ศึกษาไม่เนื่องด้วยธรรม ไม่เอาตัวธรรมมาเป็นระบบของการศึกษา.

การศึกษาประกอบด้วยธรรมจะแก้ปัญหาได้.

การศึกษาที่ประกอบไปด้วยธรรมนี้ จะแก้ปัญหาที่เลวร้ายเหล่านี้ได้หมด ไม่มาสร้างปัญหาให้แก่มนุษย์ในโลก ด้วยเรื่องยาเสพติด คอรัปชั่น อันธพาล ภัยสังคมอะไรต่าง ๆ นั้นที่กำลังเป็นอยู่.

ฉะนั้นขอให้ดูให้ดีว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการศึกษา”

นั่นแหละคือ ของจริงของธรรมชาติ โดยกฎของธรรมชาติแล้ว มันต้องรู้หน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ถ้าเรารู้แล้ว เราก็ทำถูกปัญหา ก็ไม่เกิดขึ้น.

เดี๋ยวนี้เราทำผิดพลาด เพราะเรามีการศึกษาที่ไม่สมบูรณ์ คือไม่เป็นธรรมะ ไม่ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ถึงจะจัดอย่างไรมันก็ไม่ได้รับผลดี แม้แต่หนังสือก็รู้ไม่ดีไปกว่าเก่า, แม้แต่ อาชีพก็ไม่ได้ทำให้คนเราเป็นสัตว์บรูุษที่ไว้ใจได้ ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัว ยิ่งคดโกงกันเป็นการใหญ่.

เพราะฉะนั้น เราจะต้องศึกษาธรรมในความหมายที่ ๓ คือ **หน้าที่ที่มนุษย์จะต้องประพฤติปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.**

ขอทบทวนอีกทีว่า สมัยก่อนโน้น การศึกษานี้แฝดอยู่กับศาสนา; เพราะว่าพระเป็นผู้จัดการศึกษา ในเอเชียก็ดี ในยุโรปก็ดี ที่ไหนก็ดี พระเป็นผู้จัดการศึกษา. ในสมัยดึกดำบรรพ์ยังแฝดกันมาเรื่อย ๆ; ต่อมาการศึกษาตกมาอยู่ในมือของชาวบ้านมากขึ้น ๆ ชาวบ้านก็แยกการศึกษาออกมาจากการ

ศาสนา; ที่สุดก็คือแยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา โดยเห็นว่าเป็นคนละเรื่องนี่ การแยกศาสนาออกไปเสียจากการศึกษา secularization หรือ secularism นั้นนะ ขอคัดค้าน, อาตมาขอคัดค้านอย่างเต็มที่; เพราะมันเป็นเรื่องบ้าที่แยกการศึกษาออกจากศาสนา หรือแยกการศึกษาออกไปจากการศึกษา, อาตมาขอคัดค้านเต็มที่.

ขอให้เรากลับไปมี กระทรวงธรรมการ กันใหม่แทนคำว่า “กระทรวงศึกษาธิการ”. คนที่มีอายุหลายสิบปีหน่อยก็จะทราบได้ หรือเคยเห็นมาก่อนหน้านี้เรามีกระทรวงธรรมการ; ไม่มีกระทรวงศึกษาธิการ, กระทรวงศึกษาธิการเพิ่งเปลี่ยนทีหลัง; แต่ก่อนเรียกว่ากระทรวงธรรมการ จัดการศึกษาแฝดกันไปกับการศาสนา และยกเอาการศึกษาเป็นใหญ่จึงให้ชื่อกระทรวงนี้ว่า “กระทรวงธรรมการ”. ไปเปิดดูหนังสือเอกสารเก่าๆ จะพบ “กระทรวงธรรมการ”; ตอนนั้นยังแฝดกันอยู่ ยังเป็นอันเดียวกันอยู่ในระหว่างการศึกษากับการศาสนา.

นี่เราทำผิดหรือทำถูก; เราเคยถูกแล้ว เรากลับมาผิดหรือไม่ ก็ลองคิดดู, อาตมาขอยืนยันว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการศึกษา” นั้นแหละจะช่วยโลกได้ จัดการศึกษาในฐานะเป็นธรรมะ จัดธรรมะให้เป็นการศึกษาเสีย สิ่งเลวร้ายเป็น ๒๐-๓๐ ประการอย่างที่กล่าวมาเมื่อตะกี้นี้ มันก็จะไม่มี.

ธรรมะทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์.

นี่ ขอให้เอาไปพิจารณากันดูเถิด ว่าธรรมะนั้นจำเป็นอย่างไร? จำเป็นถึงกับว่า ทำให้มนุษย์ไม่ต้องเป็นสัตว์ ทำมนุษย์ให้แตกต่างจากสัตว์เพราะสิ่งๆ เดียว “คือการศึกษา” เพียงแต่ให้เขารู้หนังสือ มีความเฉลียวฉลาด และประกอบอาชีพเก่งนั้น มันไม่ทำให้พ้นจากความเป็นสัตว์ไปได้ มันจะเห็นแก่ตัวมากขึ้น เพราะไม่มีธรรมะ ก็เบียดเบียนตนเอง, แล้วก็เบียดเบียนผู้อื่น, แล้วจะอยู่กันได้อย่างไร.

โลกนี้มีวิกฤตการณ์อันถาวร ไม่มีสันติภาพก็เพราะว่าการศึกษาสูญเปล่า; มันไม่เป็นการศึกษา คือไม่เป็นธรรมะ อยู่ในตัวระบบการศึกษา คนจึงมีความเห็นแก่ตัว. เมื่อเกิดโลภะ โทสะ โมหะ ก็เบียดเบียนตนเอง, ก็เบียดเบียนผู้อื่น หากความสงบสุขไม่ได้. ไปลองศึกษาดูให้ดี ๆ จะเห็นได้ว่าทุกหนทุกแห่งทั่วไปในโลกนี้ ก่อนนี้เขาเป็นสุขกันมากกว่านี้, มีมนุษย์ที่เมตตาอารีรักใคร่กันมากกว่านี้ อยู่กันอย่างสบายกว่านี้. เต็มใจจัดการศึกษาวิ่งก้าวน้ำไปหาอะไร? ไปหาความพินาศ เพราะให้ศึกษาชนิดที่เปิดโอกาสให้เกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ไม่ควบคุมความเห็นแก่ตัว.

ขอให้จัดการศึกษาในฐานะที่เป็นธรรมะ จัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง, นี่ขอให้พิจารณา. อาตมาขอร้องยืนยันอย่างนี้. หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะสนองความต้องการอันนี้ ด้วยการรีบไปพิจารณาดู.

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวัน^{นี้} เป็นการสมควรแก่เวลาแล้วขอยุติไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรม ในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะระบบการดำเนินชีวิต,” คือกำลังบอกว่า ธรรมะกับระบบการดำเนินชีวิต นั้นคือสิ่งเดียวกัน. เมื่อพูดว่า “การดำเนินชีวิต” ฟังก็ดูเป็นสำนวนคำประพันธ์; แต่เชื่อว่าคงฟังกันออก, คงเข้าใจได้ว่าหมายถึงอะไร. เมื่อกล่าวโดยหลักธรรมกถิ, หรือแม้แต่โดยชีววิทยาก็ดี ชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่ดำเนินเรื่อย หมายถึงเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยไป. เหมือนกับสังขารทั้งหลายอื่นที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งมันก็ดำเนินเรื่อย, ชีวิตมีการดำเนินในตัวเอง. ที่นี้เราในฐานะที่เป็นมนุษย์ก็ควบคุมระบบการดำเนินชีวิตนั้น ให้เป็นไปอย่างถูกต้องกล่าวคือให้มันเป็นการดำเนิน.

การดำเนินชีวิตถูกต้อง ต้องประกอบด้วยธรรม.

ระยะนี้ยังเป็นระยะปีใหม่ออยู่ ขอให้นึกถึงข้อที่ว่าเรามักจะพูดกันว่า ปีใหม่ได้เวียนมาบรรจบครบรอบอีกครั้งหนึ่ง, แล้วก็ส่งความสุขกัน; หมายความว่า

ปีใหม่เวียนมาครบรอบวงหนึ่งทุก ๆ ปี, มันก็เวียนเป็นวงรอบ ๆ เหมือนเอาเชือก มาขดเป็นวง ๆ แล้วก็รวบไว้เป็นขด, อย่างนี้เรียกว่า มันไม่ได้ดำเนินไป แล้วมันมีการขด, มันอยู่นิ่งอย่างนี้; จะอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลโลก ให้มาช่วยเท่าไร ก็ช่วยไม่ได้. เพราะว่าชีวิตมันไม่ได้ดำเนินไป มันเหมือนกับ ขดเชือกล่ามควาย ที่โยนทิ้งอยู่ที่ตรงนั้นเป็นขด ๆ, มันมีวแต่ขดเป็นรอบ ๆ.

นี่เราจะต้องทำให้มันเป็นการเดินไป ๆ เป็นช่วง ๆ เหมือนกับหลักกิโล-เมตรที่มีอยู่ข้างถนน มันบอกว่ากิโลเมตรแล้ว ๆ มันก็ไปกันเรื่อยไป อย่างนี้ จึงจะได้. เมื่อเป็นไปในลักษณะที่ถูกต่องแล้ว มันก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว มันเอง, แล้วจะช่วยให้โดยไม่ต้องอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไหนมาช่วยอีก.

ขอให้เราถือเป็นหลักว่า เหมือนกับเราเดินทางพอเราเหนื่อยเราก็ ต้องหยุดพัก พอหายเหนื่อยเราก็เดินต่อไปอีก, มีลักษณะเป็นการดำเนินชีวิต อย่างนี้. ปีเก่าเราก็เหมือนกับเดินมาเหนื่อยก็หยุดพักส่งท้ายปีเก่า หายเหนื่อย แล้วก็เดินต่อไป. นั่นเป็นเรื่องของปีใหม่; นี่คือการดำเนินชีวิตในความหมายธรรมดาสามัญ ที่เราพอจะมองเห็นกันได้.

อาตมาจะต้องขอย้ำอีกครั้งหนึ่งว่า การดำเนินชีวิตนั้น เป็นตัวธรรมะ อยู่ในตัวการดำเนิน นั้นแล้ว; อย่าแยกออกเป็น ๒ เรื่อง ว่าดำเนินชีวิตแล้ว ก็ทำให้ประกอบไปด้วยธรรม นั่นก็ถูก ถูกอย่างยิ่งด้วยเหมือนกัน; แต่อาตมา ต้องการมากกว่านั้น คือ ต้องการให้มันเป็นตัวธรรมอยู่ในตัวชีวิตที่กำลัง ดำเนินไปนั่นเอง.

ขอเตือนให้ระลึกถึงความหมายของคำว่า ธรรมที่มีอยู่หลายความหมาย. ความหมายที่ ๓ หมายถึง *หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องประพฤติปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.* ชีวิตมีหน้าที่ที่จะต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; นี่คือปัญหาสำคัญ. เมื่อมีการดำเนินชีวิต ก็หมายความว่ามีการทำหน้าที่ ให้การดำเนินชีวิตนั้นถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ นั่นก็เป็นตัวธรรม, เป็นตัวธรรมะอันสูงสุด อันศักดิ์สิทธิ์ อันประเสริฐอยู่ในตัวมันเอง คือเป็นการดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่ถูกต้อง.

ต้องรู้ว่าเราเกิดมาทำไม? จะไปทางไหน?

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้ว่าเราเกิดมาทำไม? เมื่อไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม มันก็ไม่รู้ว่าจะเดินไปทางไหน? ท่านทั้งหลายที่กำลังฟังอยู่นี้เคยสนใจบ้างหรือเปล่าว่า เราเกิดมาทำไม? ถ้าไม่ได้สนใจ ก็คงจะไม่รู้ว่าจะดำเนินชีวิตไปทางไหน, ทิศไหน? มีจุดจบที่สุดกันที่ตรงไหน?

มันน่าสังเกตอยู่สักอย่างหนึ่งว่า ตั้งแต่โรงเรียนอนุบาลขึ้นไปจนกระทั่งถึงมหาวิทยาลัยอันสูงสุดในโลก ก็ไม่เคยพูด, ไม่เคยสอน, *ไม่เคยชี้แนะกันถึงข้อที่ว่า เกิดมาทำไม?* อาตมาเชื่อว่าเป็นอย่างนี้ ท่านทั้งหลายที่ทราบเรื่องดี ก็ลองช่วยกันสอบสวนดู ว่าตั้งแต่โรงเรียนอนุบาลจนถึงมหาวิทยาลัยก็ไม่เคยพูดกันว่าเกิดมาทำไม? ไม่อยู่ในหลักสูตรที่จะสอนให้รู้ว่าเกิดมาทำไม? เด็ก ๆ ของเราก็ไม่รู้ว่าเกิดมาทำไม? เขาก็เอาแต่ตามใจชอบของเขา ไม่ต้องสนใจว่าจะให้ไปถึง

วัตถุประสงค์ปลายทางอย่างไร. เดี่ยวนี้เขาชอบอย่างไร, กิเลสของเขาชอบอย่างไร, เขาก็ทำอย่างนั้น โดยไม่ต้องศึกษาสอบสวนว่า มันจะผิดหรือมันจะถูกอย่างไร.

มีหลายคน ที่เดียวเขาไม่ยอมรับรู้ในข้อนี้ ไม่รับรู้ในข้อที่ว่า เราจะต้องรู้ว่าเกิดมาทำไม. เขาแก้ตัวว่าฉันไม่ได้มีหลักฐานหรือมีเจตนาที่จะเกิดมา, ฉันไม่รับรู้, ฉันไม่รับผิดชอบในข้อนี้. เพราะฉะนั้น ฉันรู้สึกว่ารอภัยพอใจอย่างไร ก็ชวนชวายเป็นอยู่แต่กับสิ่งนั้น; ก็เลยลงมติว่าเกิดมาเพื่อสิ่งนี้. คนประเภทนี้ตกเป็นทาสของกิเลสเป็นทาสของเนื้อหนัง, วนเวียนอยู่ที่ความเอร็ด-อ่อยสนุกสนานเพลิดเพลินในโลกนี้; เหมือนกับเชือกที่มันขดอยู่เป็นวงรอบๆ นอนขดอยู่นั่นเอง.

ปีใหม่มันก็ไม่แปลกไปกว่าปีเก่า; เพียงแต่ว่าสนุกสนานอะไรกันให้มาก มันก็กินให้มาก เล่นให้มากเป็นปีใหม่แล้ว. นี้อาจจะเรียกว่ามันเป็นชีวิตที่ตายด้าน, *ชีวิตที่ขดวงเหมือนกับขดเชือกถ่วงควายตามทุ่งนา โยนทิ้งอยู่อย่างนั้น*; ก็ไปดูที่ว่า มันจะดำเนินอย่างไร? คนเหล่านี้ ก็ปล่อยให้ชีวิตเป็นไปตามอำนาจของกิเลส.

แม้เป็นนักการเมือง ท่านก็ไม่รู้จะนำโลกไปไหน? นักการเมืองไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม? เขาก็ไม่รู้ว่าจะนำโลกไปไหน? ในที่สุดก็นำโลกไปตามความต้องการของตน, นำโลกไปเพื่อประโยชน์ของตน. มันจะถูกหรือมันจะผิดไม่รับผิดชอบ; เอาได้ประโยชน์ของตนเป็นเรื่องถูกต้องก็เรียกว่ามันไม่มีจุดหมายปลายทางมันก็วนซ้ำอยู่เหมือนกับขดเชือกอยู่ที่นั่นเหมือนกัน.

โลกนี้ไม่ประสบสันติภาพ ตามความมุ่งหมายของการเมือง; ก็
 เพราะว่าการเมืองทั้งหลายไม่รู้ว่าจะเกิดมาทำไม นั่นเอง. ถ้าเขา^๕รู้ว่าเกิดมา
 ทำไม? เขาก็คงจะพาโลกนี้ไปสู่อุบัติทางปลายทาง คือสันติภาพอันถาวรของ
 มนุษย์ได้. ^๕เดี๋ยวนี้มันกำลังมีแต่วิกฤตการณ์อันถาวร, วิกฤตการณ์อันซ้ำซาก
 เหมือนกับขดเชือก^๕นั้นเอง ไม่มีจุดหมายปลายทาง.

จุดปลายทางของชีวิต คือภาวะที่หมดปัญหา.

ที่^๕นี้เราก็จะมาพูดถึงถึงจุดหมายปลายทาง. อะไรเป็นจุดหมายปลายทาง?
 อาตมาก็จะตอบอย่างกำปั้นทุบดินว่า จุดหมายปลายทาง นั่นก็คือ ภาวะที่
 หมดปัญหาต่างๆ ที่กำลังมีเต็มอยู่ในโลกเวลานี้. โลกเวลานี้เป็นปัญหาเป็น
 วิกฤตการณ์อย่างไร ถ้าวิกฤตการณ์เหล่านั้นหมดไป; นั่นแหละคือจุดหมาย-
 ปลายทาง เราทำอย่างนั้นกันหรือเปล่า? เราทำเพื่อวัตถุประสงค์อันนั้นกันหรือเปล่า?

พูดให้น่าฟังสักหน่อยก็ต้องพูดว่า เรามีสันติภาพทั้งของตนเองและ
 ของผู้อื่นเป็นจุดหมายปลายทาง. คนทุกคนในโลกนี้มีความเป็นมนุษย์เต็มที่,
 มีความหมายแห่งความเป็นมนุษย์เต็มที่ คือแปลว่าสัตว์ที่มีจิตใจสูง อยู่เหนือปัญหา,
 อยู่เหนือความทุกข์; ไม่ใช่ว่าเป็นสัตว์ที่จะมานเวียนอยู่^๕ที่นั่น, มานเวียนอยู่^๕
 เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ เป็นขดๆ เหมือนกับขดเชือก^๕ที่ถ่วงควายอยู่^๕
 มันก็ไม่ประสบสันติภาพอันถาวร. เพราะเรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ^๕นั้น

มีแต่อยู่ที่เห็นแก่ตัว; ทุกคนก็เห็นแก่ตัว เพราะทำไปเพื่อประโยชน์ของตัวเอง มั่นกรุกลาสิทธิของผู้อื่น.

นี่ข้อที่ว่าเราเคารพสิทธิมนุษยชนในโลกไม่ได้; แม้แต่ร้องตะโกนกันให้เสียงแห้งเสียงแหบ จนคอแตกทำลายไป มั่นก็ไม่มีการเคารพสิทธิมนุษยชนในโลกนี้ได้. เพราะว่าเราไปวนอยู่ที่เรื่องกิน เรื่องกาม เรื่องเกียรติ ซึ่งเป็น การกระทำที่จิตใจนี้เมามัวเห็นแก่ตัว, เขาก็เลยต้องมีความเห็นแก่ตัว.

เมื่อเห็นแก่ตัวมันก็เกิด *ความโลภ* จะเอามากๆ เมื่อมีความเห็นแก่ตัว ไม่ได้อย่างที่ตัวต้องการก็เกิด *ความโกรธ*, แล้วการที่เป็นอยู่อย่างนี้ก็คือ *โมหะ* คือความหลงอยู่ในตัวมันเอง.

ถ้าเราไม่เห็นแก่ตัวก็ต้องเห็นแก่ผู้อื่น มันก็เกิดความรักแบบสากล คือรู้สึกรักเพื่อนมนุษย์ทุกคน; *ว่าทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย*; ไม่มีกู ไม่มีมีง ไม่มีฝ่ายกู ไม่มีฝ่ายมีง, นั่นแหละจุดหมายปลายทางของมนุษย์ จะต้องขึ้นไปจนถึงนั้น เขาเรียกกันว่าศาสนาพระศรีอารีย์ก็ได้.

ถ้าเป็นศาสนาพระศรีอารีย์จริง ต้องไม่มีกู ไม่มีมีง; อย่างที่พระคัมภีร์กล่าวไว้ว่า ถ้าลงจากบ้านลงไปสู่ท้องถนนก็จำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร; เพราะมันดีเหมือนกันหมด, มันเป็นพวกเดียวกันเหมือนกันหมด. ต่อเมื่อกลับมาถึงบ้านแล้วจึง

จะคอยรู้ว่าบุตร นักรรยาของเรา สามีของเรา; มันดีเหมือนกันหมดถึงอย่างนั้น
นี่เรียกว่าผลของการที่เราไปถึงจุดหมายปลายทางของความเป็นมนุษย์.

มัชฌิมาปฏิปทาจะช่วยให้ถึงจุดปลายทาง.

ทีนี้ก็จะพูดต่อไป ถึงการที่ จะถึงจุดหมายปลายทางของความเป็น
มนุษย์ได้อย่างไร?

เมื่อกล่าวตามหลักของพระพุทธศาสนาแล้ว ก็คือสิ่งที่เรียกว่า มัชฌิมา-
ปฏิปทา- ทางสายกลาง. มัชฌิมาปฏิปทานี้แบ่งแยกออกได้เป็น ๒ ฝ่าย คือ
มัชฌิมาปฏิปทาส่วนปัจเจกชน ส่วนบุคคลเป็นคน ๆ ไป, กับ มัชฌิมาปฏิปทา
ในส่วนสังคม รวมกันทั้งหมดเป็นหมู่ๆ.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีมัชฌิมาปฏิปทา คือมีแต่ขาด มีแต่เกิน, หรือว่ามันเป็น
เรื่องขาดเรื่องเกิน มันไม่พอเหมาะพอดีอยู่ที่ตรงกลาง. ว่าที่จริงแล้วมันก็ไม่มี
ใครขาดแหละมันมีแต่เกินทั้งนั้น; ในเรื่องขาดนี้ไม่มีใครชอบ มันจึงไม่มีใคร
ขาด, มีแต่คนมุ่งหมายเกิน แล้วก็ทำไปจนเกิน. หรือว่าถ้าจะขาดไป มันก็
เพราะว่าเขาไปตั้งความปรารถนาไว้เกิน คือให้มันมากเกินไป.

คนจนคนต่ำต้อยก็พยายามจะทำให้ขึ้นหน้าคนมั่งมี มีลักษณะที่จะขึ้น
ตามข้างกันอยู่ทั่วไป; อย่างนี้ก็พิจารณาดูว่ามันจะขาด หรือจะเกิน? ถ้ารู้สึก

ว่าขาดนั้นก็เพราะว่ามันตั้งความปรารถนาไว้ เกินไป; มันก็ไม่ได้เต็มตามที่ปรารถนา. แต่ความปรารถนานั้นมันก็เกินไปแม้จะมีความพยายามที่เกิน มันก็ไม่ได้ตามที่ตัวปรารถนา.

เดี๋ยวนี้เรามี การกินที่เกิน การนุ่งห่มที่เกิน ที่อยู่อาศัยเครื่องใช้ไม่สอยที่เกิน มีการประเล้าประโลมตนที่เกิน.

เรื่องกินเกิน นี้ ก็เห็นได้กันอยู่ทุกคนแล้ว อาตมาไม่ต้องอธิบาย; เพราะท่านทั้งหลายจะรู้อยู่แล้วว่าอาตมาเสียอีก ว่าเรากำลังกินในลักษณะที่เกิน : ดีเกิน แพงเกิน มากเกิน บ่อยเกิน อะไรก็ล้วนแต่เกิน จะนอนอยู่แล้วก็ ยังจะกิน.

เครื่องนุ่งห่ม นี้ก็ไปยอมเสียแพงๆ ที่ทำให้มีลวดลายสีสันอย่างนั้นอย่างนี้ ประดับประดาอย่างนั้นอย่างนี้ซึ่งมันก็ต้องแพง.

เครื่องใช้ไม่สอยเกิน ก็คือต้องให้มันดีที่สุด ที่กิเลสมันต้องการ. ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้สอย ก็ต้องให้อยู่ในงบประมาณที่ตัวอยากจะมี มีรถยนต์ ๒ คันไม่พอต้อง ๓ คัน ๔ คัน; รถยนต์ราคาหิ้นไม่ได้ ต้องแสน; แสนไม่ได้ ต้องล้าน.

มีเครื่องประเล้าประโลมใจที่เกิน ต้องมีเพื่อนราชย์บริวารคนตรี การเล่นต่างๆ ที่เป็นข้าศึกแก่กุศล. นี้ก็เกินสำหรับทำให้วินาศ. แล้วก็มิชอบหาประดับประดาตกแต่งซึ่งมันไม่จำเป็นจะต้องทำ; นี้มันอยู่ด้วยการเกิน.

ถ้าเป็น มัชฌิมาปฏิปทา มันไม่ต้องเกิน, ต้องพอดีพอเหมาะ แล้วมันจะเกิดเป็นความถูกต้อง ๘ ประการขึ้นมา ที่เรียกกันว่า "อริยมรรคมีองค์แปด".

มัชฌิมาปฏิปทาช่วยเปลี่ยนแปลงปัญหาทั้งบุคคลและสังคม.

"อริยมรรคมีองค์แปด" คือ *ความคิดเห็นถูกต้อง, ความปรารถนาถูกต้อง, การพูดจาถูกต้อง, การงานถูกต้อง, การดำรงชีวิตถูกต้อง, การหากเพียรถูกต้อง, สติถูกต้อง, สมาธิถูกต้อง;* เป็นความถูกต้อง ๘ ประการ, มีองค์แปดประการขึ้นมา เป็นหนทางอันเป็นสายกลาง. จะเรียกว่ามีศีล สมาธิ ปัญญา ก็ได้ใน ๘ ประการนั้น ก็เป็นการทำให้หมดปัญหา : ทางกายวาจาก็ไม่ผิดพลาด, ทางจิต ก็ไม่มีผิดพลาด, ทางสติปัญญา ความคิด ความนึก ก็ไม่มีความผิดพลาด, เป็นการดำเนินชีวิตชนิดที่ไม่มีปัญหาใดๆ จะเกิดขึ้น สำหรับใคร : ไม่ธรรมดาตนเอง ไม่ธรรมดาผู้อื่น. อย่างนี้เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทาส่วนบุคคล เป็นการดำเนินชีวิตไปในทางที่ถูกต้อง.

มัชฌิมาปฏิปทาส่วนสังคม ก็คือ ไม่มีช้ำย ไม่มีชวา ไม่มีมิ่ง ไม่มีกู มีแต่เรา. อาตมาสังเกตดูทุกษาชาติในดงที่บ่มมันอยู่กันอย่างไม่มีมิ่ง ไม่มีกู ไม่มีช้ำย ไม่มีชวา มีแต่เรา; ต้นไม้ขนาดยักษ์อยู่ได้กับพวกตะไคร่ที่โคนต้น และเฟิร์นเล็กๆ ก็ขึ้นงามอยู่ที่โคน. มันไม่เป็นข้าศึกแก่กันทั้งๆ ที่มันมีความเหลือมล้ำค่าสูงกว่ากันเหลือประมาณ; ในดงที่บนัน ต้นไม้ใหญ่ก็อยู่กับตะไคร่ หญ้า ขอน เฟิร์นที่โคน. ถ้าต้นไม้ใหญ่ถูกโค่นลงไปแดดก็แผดเผาพวกเฟิร์นหรือ

ตะใคร่เหล่านี้นั้นแห้งตายหมด, หรือถ้าไม่มีเพื่อน ไม่มีตะใคร่เหล่านี้ ก็ไม่มีความชุ่มชื้นพอ ที่จะให้ต้นไม้ยักษ์นั้นใหญ่โตเติบโตได้. นี่มันอยู่กับพอดอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่มีแต่ความเหลื่อมล้ำตาสูงมาก.

ความเหลื่อมล้ำตาสูงนั้นมันเป็นสิ่งที่ต้องมี มิใช่โดยกฎของธรรมชาติ. นี่ช่วยไม่ได้ มันต้องมี, กฎของกรรมมันก็ต้องมี, ต้องมีความเหลื่อมล้ำตาสูง; แต่มัน อยู่กัน ได้เพราะการมีธรรมะ; มีธรรมะ คือมันประสมประสานกัน มันอาศัยซึ่งกันและกัน. มนุษย์ก็อยู่โดยมีธรรมะอยู่กันได้ทั้ง ๆ มีความเหลื่อมล้ำตาสูงกว่ากัน.

เมื่อทั้งศาสนามนุษย์ก็เกิดเห็นแก่ตัวก็อยู่ทิวะต่าง ๆ.

ต่อมามนุษย์ได้ละทิ้งธรรมะ ละทิ้งศาสนา จึงเกิดคนที่เห็นแก่ตนเองเปรียบคนอื่น, เกิดเป็นคนร้ายแรง แข็งแรง มีอำนาจวาสนาขึ้นมา; มันกลายเป็น นายทุนกระดาดชั๊บ คือ ชั๊บเอาประโยชน์ของคนอื่นมาหมดจนแห้ง; เพิ่งเกิดนายทุนกระดาดชั๊บขึ้นมาในโลกนี้ ใหม่ ๆ ทยก ๆ เมื่อมนุษย์ละทิ้งศาสนา ละทิ้งธรรม, เศรษฐีใจบุญแต่กาลก่อน ก็หายหน้าไปหมด; ลัทธิชนกรรมาชีพอันโหดร้าย ที่จะทำลายล้างนายทุนก็เกิดขึ้นมา เพราะว่าได้เกิดนายทุนที่มีขึ้นมาจากการละทิ้งศีลธรรม; คนจนก็ต้องละทิ้งศีลธรรมเพื่อทำการต่อสู้.

อุปทิวะนี้เพิ่งเกิดเมื่อมนุษย์ละทิ้งศาสนา ละทิ้งธรรมะ; ถ้ามนุษย์ยังมีธรรมะ ยังมีศาสนา ลัทธินี้ไม่อาจจะเกิด.

ขอให้พิจารณาดูให้ดี นายทุนคิดว่าจะครองโลกมันก็บ้าพออยู่แล้ว; แต่ถ้ากรรมกรคิดจะครองโลก มันก็คงจะบ้ามากขึ้นไปกว่านั้นอีก. *นายทุนครองโลก* ก็คิดจะกอบโกยถึงที่สุด; *กรรมกรครองโลก* ก็คิดจะกอบโกยเพื่อตัวเอง, แล้วก็กลับเป็นนายทุนในที่สุด. ฉะนั้น ธรรมะครองโลกดีกว่า จะมีความถูกต้องเหมาะสมทั้ง ๒ ฝ่าย คือทั้งฝ่ายนายทุนและทั้งฝ่ายกรรมกร. ความเหลื่อมล้ำจะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป คือ นายทุนกับกรรมกรก็จะอยู่กันได้ถ้าทั้ง ๒ ฝ่ายต่างรู้จักในข้อเท็จจริงที่ว่า มันต้องอาศัยกันและกัน, มีธรรมะเป็นเครื่องทำความอาศัยซึ่งกันและกัน. ถ้าไม่มีกรรมกร, นายทุนก็ทำอะไรไม่ได้ ไม่มีแรงงาน; ถ้าไม่มีนายทุน กรรมกรก็ไม่มีการอะไรจะทำ. มันเป็นการช่วยกันให้ทำตามที่ตัวประสงค์ หรือควรประสงค์ได้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย โดยต้องอาศัยกันและกันอย่างนี้; มิฉะนั้นก็จะตายทั้ง ๒ ฝ่าย.

นี่เรียกว่า เราจะต้องแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำต่ำสูงให้ได้; ให้มันอยู่กันได้เหมือนกับที่ว่า ในโลกนี้มันต้องมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงตามธรรมชาติ. ในทะเลปลาใหญ่ปลาเล็กอยู่ได้ด้วยกัน จนเต็มทะเลเกือบจะไม่มีน้ำ เHINGหมดไปเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ในป่าในดงมีทั้งเสือและกวางเคลื่อนไหวไปหมด มันเHINGหายไปเมื่อมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง. ถ้าปล่อยตามธรรมชาติ ถึงแม้ว่ามันจะมีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงอย่างไร มันก็อยู่กันได้ นี่เรียกว่าจะต้องอยู่กันอย่างมีธรรมะ อยู่กันอย่างเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เอกลักษณ์ไทย ต้องมีวัดค่านิยมชีวิตตามหลักศาสนา.

ในที่สุคนธ์ จะขอพูดถึงสิ่งที่พูดกันมากสักสิ่งหนึ่งคือสิ่งที่เรียกว่า “เอกลักษณ์ไทย” เอกลักษณ์ไทย นั้นแหละคือวิถีแห่งการดำเนินชีวิต ที่ถูกต้องตามหลักแห่งพระศาสนาที่ออกมาเป็นวัฒนธรรมไทย เอกลักษณ์ไทย คือการอยู่กันอย่างเพื่อนมนุษย์, อย่างเพื่อนเกิดแก่เจ็บตาย, นี่คือนิยามเอกลักษณ์ไทย.

เอกลักษณ์ไทย ไม่ใช่ลายกนกไทย ไม่ใช่เพลงไทย ไม่ใช่ดนตรีไทย ไม่ใช่ไซน ไม่ใช่รำไทย หรืออะไรต่างๆ ที่เขาชอบเรียกกันว่าเอกลักษณ์ไทย. เอกลักษณ์ไทยต้องเป็นการอยู่กันได้ แม้มีความเหลื่อมล้ำต่ำสูงอย่างที่บรู๊ยาตายายของเราเคยอยู่กันมา. บรู๊ยาตายายของเราไม่ยอมรับว่าเพลงไทย ดนตรีไทย โขน ละคร รำไทยนั้นเป็นเอกลักษณ์ไทย. ท่านกลับจะถือว่า *ค่าเข้าเฝ้าสว* *เข้าแต่หอล่อกามา* นั้นมันคนบ้า, คนที่ทำความฉิบหายมากกว่า. มันต้องอยู่ด้วยจิตใจที่มีความสะอาด มีความสว่าง มีความสงบ ประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ที่เนื้อที่ตัว; นี่แหละคือเอกลักษณ์ไทย.

คนไทยยิ้มเสมอ เพราะว่ามีธรรมอยู่ในเนื้อในตัวอยู่ในใจ ดลบันดาลออกมาทางสีหน้า ทำให้คนไทยยิ้มเสมอ. บรู๊ยาตายายที่เป็นคนไทยแท้ *มีความเชื่อตัวเอง*, คือเชื่อธรรม; *มีการบังคับตัวเอง* ให้อยู่ในธรรม *มีการเคารพตัวเอง* เพราะมีธรรมไม่แพ้พวกฝรั่ง. พวกฝรั่งที่เขาเพิ่งมาสู่ตะวันออกใหม่ๆ เขาคูยอในเรื่องความเชื่อตัวเอง (self confidence) การบังคับตัวเอง (self control) การเคารพตัวเอง (self respect).

คนที่ไปเรียนเมืองนอกเมืองนาสมัยโน้น จบมหาวิทยาลัยกลับมาแล้ว ก็พูดกันถึงเรื่องความเป็นสุภาพบุรุษ พูดกันแต่เรื่องการเชื่อตัวเอง เคารพตัว

เอง บังคับตัวเอง เต็มวันไม่ได้ยิน. ผู้สูงอายุคงจะจำได้ ว่าเมื่อเราเด็กๆ นั้น ได้ยินคำนี้มากเหลือเกิน; เต็มวันไม่ได้ยิน. พอฝรั่งเปลี่ยน กลายเป็นตัวอย่างแห่งความไม่มีสิ่งเหล่านี้คือไม่เชื่อตัวเอง ไม่บังคับตัวเอง ไม่เคารพตัวเอง มาแสดงแต่ความนิยมทางวัตถุ เทคโนโลยีทางวัตถุเราก็ก้าวตามกันเขา. ดังนั้นเราก็มืดความความเป็นไทย มืดเอกลักษณ์ไทย; ไม่มีอะไรจะเป็นเอกลักษณ์ไทยจริงๆ เหลืออยู่. นอกจากดนตรีไทยเป็นต้น. อย่างนั้นมันไม่ช่วยประเทศชาติได้, มันไม่ช่วยความเป็นไทย ให้มีอยู่อย่างรอดหรือเป็นอิสระได้.

ขอให้เราฟื้นฟูเอกลักษณ์ไทยให้กลับมา ให้มีการดำเนินชีวิตที่ประกอบไปด้วยธรรม, มีธรรม คือการประพฤติกระทำ ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ; แล้วเราก็จะอยู่กันอย่างเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายกัน; แม้จะเหลือมลาตาสูงกว่ากันอย่างไร ก็ยังอยู่กันได้เหมือนต้นไม้ในดงที่ขบ. ต้นไม้ขนาดยักษ์ยังอยู่ ได้กับหญ้าบอนต้นเฟิร์นและตะไคร้ โดยไม่ต้องมีปัญหา. มนุษย์จะเร็วกว่าพฤกษาชาติเหล่านี้ ได้อย่างไร.

นี่แหละคือ วิธีทางแห่งการดำเนินชีวิต จะไปสู่จุดๆ หนึ่งที่เรามีสันติสุข มีสันติภาพอันถาวร; ไม่มีปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำต่ำสูง. ไม่มีคามผิดพลาดในเรื่องกิน จนเป็นเหตุให้เกิดความโลภ ความโกรธ ความหลง เพราะเห็นแก่ตัวเกิน. นี่เรียกว่า ธรรมะในฐานะที่เป็นระบบการดำเนินชีวิต. ขอให้เรามีชีวิตที่เป็นการดำเนิน อย่าให้เป็นเหมือนเชือกถ่วงควายขดทิ้งอยู่ที่นี้.

เวลาสำหรับปฎิภาวนาธรรมหมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมครั้งนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะ ในฐานะระบบการพัฒนามนุษย์”. นี่เป็นการแสดงว่ามนุษย์ต้องมีการพัฒนา เพื่อความเป็นมนุษย์ที่เต็มตามความหมายของคำๆนี้ และธรรมะเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์. ถ้าว่าธรรมะที่จะเป็นเครื่องพัฒนามนุษย์นี้ หมายถึงธรรมะที่เป็นหน้าที่ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

บททวนธรรมะ ๔ ความหมาย เพื่อรู้คาบของธรรมะ.

อาตมาขอรบกวนท่านทั้งหลาย ทบทวนเรื่องธรรมะใน ๔ ความหมายไว้เรื่อยๆไปว่า : ธรรมะ ความหมายที่ ๑ คือ ตัวธรรมชาติ. ธรรมะ ความหมายที่ ๒ คือ กฎของธรรมชาติ. ธรรมะ ความหมายที่ ๓ เป็นหน้าที่ตาม

กฎธรรมชาติ. ธรรมะ ความหมายที่ ๔ คือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่
นั้น.

ธรรมะในความหมายที่ ๓ คือ หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรม-
ชาตินั้นเอง ที่จะเป็นเครื่องพัฒนามนุษย์.

ตั้งแต่โบราณกาลมา ท่านมีเครื่องวัดมนุษย์กันด้วยธรรมะ ดังที่มี
คำกล่าวไว้แต่โบราณว่า สัตว์กับคนเสมอกันในการกินอาหาร การหลับนอน การขับ
ขลาดหนักภัย และการประกอบกิจกรรมระหว่างเพศ. ใน ๔ อย่างนี้ ไม่มีทางที่
คนจะดีไปกว่าสัตว์ได้; ยิ่งทำให้มากสูงขึ้นไป ก็ยิ่งจะเลวกว่าสัตว์ คือ จะลำบาก
มากกว่าสัตว์, มีความทุกข์มากกว่าสัตว์. แต่ว่ามีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่งที่จะทำให้คนดีกว่า
สัตว์ สิ่งนั้นก็คือ "ธรรมะ" นั้นเอง ดังนั้น เราจึงถือว่า ธรรมะเป็นเครื่อง
พัฒนามนุษย์.

ตั้งแต่โบราณเขาจัดมนุษย์เป็น ๓ ประเภท.

การพัฒนามนุษย์ เพื่อให้มีมนุษย์ธรรมเต็มที จนเป็นมนุษย์ที่เต็มตาม
ความหมาย ของความเป็นมนุษย์นั้น อาตมาอยากจะให้มีการเปรียบเทียบกัน; โดย
ถ้อยคำที่ใช้กันมาสำหรับการศึกษามนุษย์. ถ้อยคำ ๓ คำที่ใช้กันอยู่ว่า มนุษย์นี้
เป็นสัตว์เศรษฐกิจ, มนุษย์นี้เป็น สัตว์สังคม, มนุษย์นี้เป็น สัตว์การเมือง,
เป็นคำที่พูดกันมาตั้งแต่โบราณกาล. ในความหมายครั้งโบราณนั้น หมายถึง

แต่ว่า มนุษย์หลักไม่พ้นที่จะต้องเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจการสังคม และการเมือง. ดังนั้นจึงจัดมนุษย์ให้เป็น สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมือง; เพื่อให้สนใจในสิ่งทั้ง ๓ นี้ แล้วประพฤติกะทำกันให้ถูกต้อง.

ครั้นมาบัดนี้ มนุษย์ก็เป็นสัตว์การเมือง สัตว์สังคม สัตว์เศรษฐกิจ กันจนเลยเถิด. มันเกิด เป็น ๒ ความหมาย ว่า ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ในความหมายเก่าบรมโบราณ ครั้นสมัยพวกกรีกคิดค้นปรัชญาการเมืองนั้นมีความหมายหนึ่ง.

ครั้นมาถึง ปัจจุบันนี้มันเป็นอีกความหมายหนึ่ง เป็นความหมายปัจจุบัน คือ เดียวกัน เป็นสัตว์เศรษฐกิจ กันจนเลยเถิด จนเป็นอันตราย, เป็นสัตว์สังคม, เป็นสัตว์การเมืองกันจนเลยเถิด และเป็นอันตราย; ไม่เพียงแต่ว่าสนใจในสิ่งทั้ง ๓ นี้ แล้วประพฤติอยู่อย่างถูกต้องและพอดี.

ลักษณะความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ.

เช่น ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ ในสมัยก่อน ก็ช่วยกันทำให้เศรษฐกิจ อยู่ในรูปแบบที่ถูกต้อง ในลักษณะที่มีรัชย์สดี มนุษย์ได้รับประโยชน์จากทรัพย์สินกรรมชาติเป็นต้น. มาบัดนี้มันเปลี่ยนรูปจากมัรัชย์สดี มาเป็นคนที่กอบโกยไว้ให้มาก เพื่อใช้โดยไม่ต้องมัรัชย์สดี; เกิดการคุมพวกราประโยชน์ทางเศรษฐกิจกันยิ่งขึ้นจนกระทั่งว่าคำว่า "เศรษฐกิจของโลก" นั้นนะคือสิ่งที่น่าเกลียดน่ากลัว

ที่สุด. เป็นสิ่งที่กวนโลกให้ไม่มีความสุข, นี้คำว่า สัตว์เศรษฐกิจแห่งยุค
ปัจจุบัน มีความหมายเป็นอย่างนี้ไปเสีย.

ลักษณะความเป็นสัตว์สังคม.

คำว่า "สัตว์สังคม" ก็เหมือนกัน ในยุคปัจจุบันนี้ก็หมายถึงการนิยม
มาตรฐานใด ๆ ที่นิยมกันทั้งโลก; ทำให้เกิดเป็นแฟชั่นอย่างนี้ อย่างนั้นขึ้นมา
เป็นต้น. มีสถานเจริญर्मย์ที่ก้าวหน้า ปลุกให้เกิดกิเลสมากจนไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า
"ธรรม".

ภาพยนตร์ก้าวหน้า จนเพียงแต่ว่าดูโปสเตอร์โฆษณาเท่านั้น มันก็ทำลาย
ศีลธรรมของเด็ก ๆ จนหมดสิ้น; ไม่ต้องไปดูตัวจริง เพียงแต่ดูภาพโฆษณา
เท่านั้น ก็ทำลายศีลธรรมของเด็ก ๆ หมด.

อย่างว่า แฟชั่นทั้งหลาย ไม่ใช่แต่เฉพาะเรื่องนั้นเรื่องนั้นมันจะเป็นไป
เสียทุกเรื่อง อะไรเป็นที่นิยมว่าโก้ ว่าหรู ว่ามีเกียรติเป็นของคนชั้นสูงชั้นดี ก็
นิยมกระทำอย่างที่เป็นแฟชั่นตามที่สังคมนิยมกัน; จนกระทั่งเด็กวัยรุ่นของเรา,
หรือแม้แต่ครูหนุ่มครูสาว ก็สารระวนแต่จะเปิดดูแค็ตตาล็อกกางเกงยีนส์ มากกว่า
จะเปิดดูตำรับตำราวิชาศีลธรรมสำหรับสอนเด็ก.

สัตว์สังคมมีความหลงใหลในสังคมถึงขนาดนี้แล้วมนุษย์ จะเต็มไปด้วย
มนุษยธรรมกันได้อย่างไร? ขอให้ลองคิดดู.

ลักษณะความเป็นสัตว์การเมือง.

มาถึง **สัตว์การเมือง** ไม่เพียงแต่เราจะสนใจให้การเมืองเป็นไปในลักษณะที่สร้างสรรค์สันติภาพ. เดียวนี้สัตว์การเมืองมันเลยเถิดจนถึงกับว่า **ใช้การเมืองเป็นเครื่องมือครอบงำประโยชน์** แม้ว่าจะทำได้ถึงขนาดที่แย่งกันผลัดกันครองเมืองได้ด้วยกันทุกคน มันก็ทำให้มนุษย์เต็มไปด้วยมนุษยธรรมไม่ได้. ความหลงใหลในเรื่องของการเมือง มันเลยเถิดไปกว่าระดับที่ควรจะเป็นอย่างนั้น.

ทั้ง **ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ** ก็ดี, **ความเป็นสัตว์สังคม** ก็ดี, **ความเป็นสัตว์การเมือง** ก็ดี; แม้จะวิวัฒนาการก้าวหน้าไปอย่างไร ก็ไม่ทำให้มนุษย์นี้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง และเต็มเปี่ยมได้; มันยังคงเป็นสัตว์อยู่นั่นเองจึงขอให้เปรียบเทียบดูว่า ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ตามความหมายเก่าโบราณนั้นเป็นอย่างไร. ความเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองปัจจุบันนี้เป็นอย่างไร. ยิ่งเป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง กันตามความหมายปัจจุบันนี้แล้ว ยิ่งไม่เป็นมนุษย์, จะยังเป็นสัตว์มากขึ้น; แล้วจะมีสันติภาพอย่างมนุษย์กันในโลกนี้ได้อย่างไร? คือ มันจะมีกันหรือยัง ก็ขอให้ลองคิดดู.

สัตว์ทั้ง ๓ จำเป็นต้องมีธรรมะ จึงจะเป็นมนุษย์.

อาตมาเห็นว่า เราจะต้องมีคู่ตรงกันข้าม ตรงกันข้ามจากสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมืองมาเป็น สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และ

สัตว์สันติภาพ. ความเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นี้ แม้จะยิ่งมากเท่าใด ยิ่งเข้มข้นเท่าใด ก็ไม่มีการเพ้อจนถึงกับทำให้สูญเสียความเป็นมนุษย์; แต่กลับสามารถทำความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง และทำให้สมบูรณ์ได้.

ความเป็นสัตว์ศีลธรรม ยังมีศีลธรรมยิ่งมีมากก็ยิ่งดี. ความเป็นสัตว์ศาสนา ก็ยึดถือศาสนา เกรงกลัวพระเจ้า ตั้งตนอยู่ในทางที่ถูกต้อง ยิ่งมีมากก็ยิ่งดี. ความเป็นสัตว์สันติภาพ นี้ไม่ต้องพูด ยิ่งมีมากก็ยิ่งดี. นี้แหละคือ ตัวธรรมะที่จะใช้ในการพัฒนามนุษย์.

ความมีศีลธรรม มีศาสนา จนเป็นสัตว์ศีลธรรมเป็นสัตว์ศาสนา นี้แหละเป็นธรรมะส่วนเหตุ. ประพฤติกันแล้วก็จะได้เกิดผล คือ มีสัตว์สันติภาพ. สันติภาพเป็นธรรมะตัวผล มีธรรมะทั้งตัวเหตุและตัวผล ก็ทำให้มนุษย์เรามีความเป็นมนุษย์ ที่ประกอบอยู่ด้วยมนุษย์ธรรมโดยสมบูรณ์.

ทีนี้อยากจะขอให้มองให้เห็นต่อไปอีกว่า โดยที่แท้ในส่วนลึกซึ่งนั้น เรื่องเศรษฐกิจก็เป็นเรื่องศีลธรรม เรื่องการเมืองก็เป็นเรื่องศีลธรรม เรื่องสังคมก็ต้องเป็นเรื่องศีลธรรม.

เราประพฤติเศรษฐกิจ ก็มุ่งหมายจะให้มนุษย์ได้รับประโยชน์ อยู่กันเป็นผาสุก; ไม่ใช่เพื่อให้เกิดวิธีการสำหรับจะเอาเปรียบกัน. ดังนั้น เศรษฐกิจที่เข้าไปโดยถูกต้อง มันก็เป็น ศีลธรรมในแขนงหนึ่ง.

เรื่องสังคม ก็เหมือนกัน ถ้าประพฤติกระทำไปถูกต้อง สังคมก็จะมีความสงบสุข. ระบบการประพฤติในสังคมต้องเป็น ศีลธรรมในความหมายหนึ่ง.

เรื่องการเมือง ก็อย่างเดียวกันอีก ถ้ามีการเมืองที่ถูกต้องตามที่ควรจะเป็น กล่าวคือ การเมืองที่ประกอบอยู่ด้วยธรรมแล้ว การเมืองนั้น ๆ ก็เป็นศีลธรรม. แม้ที่สุดแต่การทำสงคราม ถ้ากระทำด้วยเหตุผล, กระทำอย่างประกอบด้วยธรรม มีสิทธิในการที่จะป้องกันตัวและทำสงคราม, อย่างนี้เป็นต้น. การทำสงครามนั้นก็ยังจัดว่าเป็นศีลธรรมได้. แม้จะไม่ใช้เรื่องสูงสุดเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน มันก็เป็น ศีลธรรมอยู่ในความหมายหนึ่ง ในระบบหนึ่ง.

ดังนั้น จึงไม่ต้องพูดถึงเรื่องเศรษฐกิจ เรื่องสังคมและเรื่องการเมืองที่ว่ามันจะไม่เป็นศีลธรรม. ถ้าเราจัดสิ่งทั้ง ๓ นี้เสียให้ถูกต้อง คือ เศรษฐกิจ ถูกต้อง สังคมถูกต้อง การเมืองถูกต้อง มัน ก็จะเกิดสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และ สัตว์สันติภาพขึ้นมาทันที. นี่แหละคือความเต็มของความเป็นมนุษย์ คือ มนุษย์กลายเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และสัตว์สันติภาพ.

ทำตนให้เป็นสัตว์ศีลธรรมเป็นลักษณะเดิมของไทย.

ทีนี้ก็จะดูพวกเราชาวไทยโดยเฉพาะจะไม่พูดถึงคนทั้งโลก ว่า การที่เราจะทำตนให้เป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ ขึ้นมา เป็นสิ่งที่น่าพิจารณา ถึงลักษณะเดิมแท้แห่งคนไทยเรา.

อาตมาอยากจะพูดเป็นหัวข้อล่วงหน้าก่อนว่า ขอให้เอกลักษณ์ไทยเดิมแท้กลับมาเท่านั้น สิ่งทั้ง ๓ ที่แท้ก็จะกลับมา, จะเกิดขึ้น. เอกลักษณ์

ไทยที่เดิมที่แท้กลับมาแล้ว แล้วก็จะเกิดสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และสัตว์สันติภาพ.

ขอให้นักดูให้ดีๆ ว่า บรรพบุรุษของเราท่านมีเอกลักษณ์ไทยของท่านอย่างไร? ท่านมีเอกลักษณ์ไทยในข้อที่ว่า มีการเป็นอยู่ในสังคมนี้ด้วยความรู้สึกที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” ระบบสังคมของท่าน ก็ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” ระบบการเมืองของท่าน ก็ตั้งอยู่บนรากฐานที่ว่า “สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น” จนเป็นเหตุให้ยิ้มเสมอ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคนไทยว่า “ยิ้มเสมอ”; เหมือนกับในศาสนาของพระศรีอริย์. คนมีหน้ายิ้มกันจนจำไม่ได้ว่าใครเป็นใคร; เพราะว่ามีหน้ายิ้มเหมือนกันหมด. ความเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย นั้นแหละทำให้เป็นรากฐานของความมีศีลธรรม, ความมีระบบสังคมที่น่าชื่นใจ ความมีระบบการเมืองที่ปลอดภัย.

เอกลักษณ์ไทยต้องเชื่อ, เคารพ, บังคับ, ตนเองได้.

ถ้าดูไปก็จะพบว่า บรรพบุรุษของเรามีความเชื่อตัวเอง เคารพตัวเอง บังคับตัวเอง โดยหลักของศีลธรรม. การเป็นอย่างนั้นนักริหรณ์หรืออย่างไร? ซึ่งคนสมัยนี้จะเหมาะไปเสียว่ามนักริหรณ์เป็นเต่าล้านปี ทั้งที่ นี้แหละคือตัวศีลธรรมที่เราจะต้องช่วยกันพยายามให้กลับมา เพื่อเป็นรากฐานของประชาธิปไตย.

โดยอันแท้จริงและยืดยาว บรรพบุรุษไทยของเราไม่มีอบายมุข และไม่หลงไหล
ในส่วนเกิน ไม่มีปัญหาคอร์ปชั่น ไม่มีปัญหายาเสพติด ไม่ต้องมีนายทุนที่ดูคหรัย
หรือทุจริต.

ปัญหาคอร์ปชั่น ยาเสพติด การดูคหรัยทุจริตนี้เพิ่งมีเมื่อสัตว์ทั้ง ๓
ได้ทำให้เกิดขึ้นเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง, คือ สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม และสัตว์การเมือง
ยุคหลังนี้เองจึงทำให้เกิดอุปัทวะทั้ง ๓ ขึ้น. ถ้าตั้งอยู่ตามระบบเดิม คือ มีความ
เป็นสัตว์ศีลธรรม เป็นสัตว์สังคม เป็นสัตว์สันติภาพแล้ว ปัญหาเหล่านี้มีไม่ได้.
มันน่าจะอายุใจที่ว่ายังจัดการศึกษาให้โลกเจริญ; โลกยิ่งเต็มไปด้วยคอร์ปชั่น
และปัญหายาเสพติด, และเศรษฐกิจทุจริตเต็มไปทั้งโลก.

ฉะนั้น จึง ขอให้เราพยายามเอาเอกลักษณ์ไทยที่เดิมและที่แท้กลับมา
คนไทยก็จะเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา และสัตว์สันติภาพ. อย่าได้ไป
หลงเรื่องลายไทย เพลงไทย รำไทย โขน ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทยเลย, ยังเลยไปถึง
แมวไทย ปลากัดไทย ไก่ชนไทย ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทยไปเลย. นั้นมันเป็นเรื่อง
วัตถุมากเกินไป ไม่อาจจะช่วยแก้ปัญหาในทางมนุษยธรรม; มีแต่จะเพิ่มความ
เป็นสัตว์ทั้ง ๓ คือ สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์การเมือง และสัตว์สังคมนี้ให้มันมากขึ้น
ไปอีก; จะกลายเป็นปัจจัยแห่งสิ่งที่บรรพบุรุษของเรารังเกียจกันนักหนา คือ ข้อ
ที่ว่า “คำเข้าเฝ้าสี่ข้อ” เป็นต้น. เรามามีเอกลักษณ์ที่ตรงตามพระพุทธประสงค์
และที่บรรพบุรุษของเราได้พยายามยึดถือกันมาเป็นหลัก ว่าเป็นเอกลักษณ์ไทย
กันเถิด.

เมื่อพูดถึงความเป็นมนุษย์ทั่วไปทั้งโลก ก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน อีกคือว่า อย่าได้เป็นสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ที่ตั้งรากฐานอยู่บนความเห็นแก่ตัว; ไม่มีความเคารพตัว คือยอมให้กิเลสมีอำนาจ, ไม่มีความละเอียดในการประพฤติกระทำเช่นนั้น, ไม่บังคับตัวให้อยู่ในร่องรอยของพระศาสนา, ซึ่งทุก ๆ ศาสนาก็สอนเหมือนกันหมด. โดยเฉพาะในข้อที่ว่า “ทุกคนเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน”.

เราต้องรับใช้พระเจ้า คือความถูกต้อง ไม่รับใช้กิเลส. เดี่ยวนี้ทั้งโลกเป็น *สัตว์เศรษฐกิจ* มากเกินไปจนรับใช้กิเลส; เป็น *สัตว์สังคม* มากเกินไปจนรับใช้กิเลส, เป็น *สัตว์การเมือง* มากเกินไป, จนเป็นทาสของกิเลส. ขอย่าได้มีแต่เป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นอีกต่อไปเลย, มาเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นั้นกันดีกว่า.

สัตว์ทั้ง ๓ นั้น คือสัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง ตามแบบที่คนสมองจนเป็นทาสของกิเลสไปทุกแห่งทุกมุม แต่มาเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นี้ คือ สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ กันเกิด; ยังเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นี้เท่าไร ก็ยังเป็นมนุษย์เต็มทีมากกว่าคนอื่น. ยังเป็นสัตว์ทั้ง ๓ นี้มากกว่าใคร; ก็ยังไม่เป็นมนุษย์มากเท่าคนอื่น, ก็ยังจะสูญเสียความเป็นมนุษย์โดยสิ้นเชิง. นี้แหละคือ “ธรรมะในฐานะเป็นระบบพัฒนามนุษย์”. มนุษย์เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนา ให้มีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์คือ มีมนุษยธรรม.

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนามนุษย์ จะช่วยให้พ้นทุกข์.

ธรรมะในฐานะระบบพัฒนามนุษย์นี้ จะทำให้มนุษย์หมดปัญหาของมนุษย์; ถ้ามนุษย์ยังมีแต่วิกฤตการณ์อันถาวรอยู่เพียงใด มนุษย์ก็ยังมี

ปัญหาอยู่เพียงนั้น. มีปัญหา หมายความว่า มีความทุกข์ทรมาน, และเพิ่มพูนกิเลสที่เป็นเหตุแห่งความทุกข์ทรมานมากยิ่งขึ้นไป. ไม่เรียกได้ว่าเป็นมนุษย์ที่พัฒนา; กลับถอยหลังลงไปเป็นสัตว์ตามคำที่เขาใช้เรียกกันมาแต่เดิม : สัตว์เศรษฐกิจว่า economic animal สัตว์สังคมว่า social animal สัตว์การเมืองว่า politic animal ไผ่เพราะหรือไม่ไผ่เพราะ? น่าจะรู้สึกกันอย่างไร มันเป็น animal ชนิดที่ไม่มีทางที่จะเป็นมนุษย์. แต่ถ้าเป็นสัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ; นี้ไม่มีคำใช้มาก่อน อาตมาว่าเอาเอง แม้จะเรียกว่า "สัตว์" ในเบื้องต้น แต่มันคงเป็นสัตว์อยู่ไม่ได้ มันจะกลายเป็นมนุษย์ขึ้นมา มันเป็นสัตว์ในความหมายที่ไม่ใช่ animal; จะเป็นสัตว์โลกอย่างมนุษย์ที่ว่า "สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น". คือมันเป็นสัตว์ที่จะวิวัฒนาการสูงขึ้นมาถึงยอดสุดของสัตว์.

สัตว์เดรัจฉานเป็นสัตว์ในระดับต่ำ สัตว์มนุษย์เป็นสัตว์ในระดับสูง. ขอให้เราเป็นสัตว์ในระดับสูง คือเป็นมนุษย์ที่มีการพัฒนาถึงที่สุดแห่งความเป็นมนุษย์ ซึ่งจะต้องอาศัยธรรมะแต่เพียงอย่างเดียว และเป็นธรรมะในความหมายที่ ๓ ได้แก่ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องประพฤติให้อุทิศตรงตามกฎของธรรมชาติ ที่มีอยู่ว่า ประพฤติอย่างไรแล้ว จึงจะมีความเต็มเปี่ยมแห่งความเป็นมนุษย์นั้น.

เวลาสำหรับบรรยายก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายครั้งนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวในหัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ไทย” คงจะมีผู้สงสัยว่า ธรรมะไหนกันที่จะเป็นเอกลักษณ์ไทย? อาตมาตอบว่าธรรมะข้อที่เป็นหัวใจของทุก ๆ ศาสนา ได้แก่ธรรมะที่ว่า ความรักผู้อื่น.

ทุกศาสนาสอนให้รักผู้อื่น.

ตอนนี้ต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า ทุกศาสนามีหัวใจของการสั่งสอนอยู่ที่ให้รักผู้อื่น. อย่างในบางศาสนาที่ว่า “รักเขาเหมือนกับที่พระเจ้ารักเรา” หรือจะพูดอย่างพุทธศาสนาที่ว่า “รักเขายังกว่าตัวเรา” เหมือนพระโธสถ์ตัวรักผู้อื่นยิ่งกว่าตัว. รวมความแล้วก็คือ การรักผู้อื่น; เพราะทุกศาสนาต้องการจะกำจัดความเห็นแก่ตัว, จึงได้สอนให้รักผู้อื่น; เมื่อรักผู้อื่นก็กำจัดความเห็นแก่ตัวโดยอัตโนมัติ.

สำหรับพุทธบริษัทชาวไทยเรานั้น ได้รับการอบรมสั่งสอนมาตลอดเวลา ว่าให้ให้ทาน ให้รักษาศีลเจริญเมตตา ภาวนาอยู่เป็นนิจ.

ขอให้สนใจคำว่า “เมตตาภาวนา” ให้เจริญเมตตาภาวนาอยู่เป็นนิจ, ให้ทำจิตประกอบไปด้วยเมตตา รักใคร่ผู้อื่น สัตว์อื่น ถึงกับว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ให้ทาน ก็สงเคราะห์ผู้อื่นและรักผู้อื่น, รักษาศีลก็เพื่อไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น ก็เพราะรักผู้อื่น; ยิ่งเมื่อมีความรักผู้อื่นอยู่แล้ว มันก็เป็นการปฏิบัติครบทุกหัวข้อ หรือทุกแง่ทุกมุม. มีความรักผู้อื่นอยู่เป็นนิจ จนเป็นนิสัยของคนไทยที่เรียกว่า ดินแดนคนยิ้ม, เป็นเมืองแห่งคนยิ้ม, ยิ้มเพราะเมตตารักใคร่ซึ่งกันและกัน; จะเป็นแขกแปลกหน้ามา หรือเป็นคนกันเองบ้านเดียวกัน ก็ยิ้มเสมอ. ไทยเรารับการอบรมมาอย่างนี้ จึงเกิดมีนิสัยยิ้มเสมอ.

เราได้รับการศึกษาให้รักผู้อื่น จนเกิดเป็นธรรมเนียมขึ้นมาเองว่า ถ้าใครมีเงินเหลือใช้ก็สร้างวัด; แม้แต่จะสร้างวัดให้เด็ก ๆ เขาวิ่งเล่น มันก็เพื่อรักผู้อื่น. ถ้ามีเงินเหลือใช้ก็ไปสร้างศาลาเป็นทาน, ให้การพักผ่อนแก่คนเดินทาง. สมัยอาตมาเป็นเด็กยังเคยเห็นศาลาชนิดนี้; บางแห่งมีข้าวสารมีปลาแห้งมีอะไรไว้ครบถ้วน. นี้เรียกว่าผู้ทราวยแล้วมีเงินเหลือก็สร้างวัด ไม่ได้เอามาสร้างสถานอาบอบนวด หรือกิจกรรมอบายมุขอันใหญ่โตมโหฬารอย่างใดอย่างหนึ่ง.

นี่แหละคือ นิสัยสันดานแห่งความรักผู้อื่นของคนไทยเรา. เดียวนี้เราก็ยอมรับผู้ลึกลับสงครามหรือภัยการเมืองเอาไว้ ก็ขอบจะเต็มบ้านเต็มเมือง;

ทำไปได้ ก็ได้อาศัยที่เราไม่สยรักผู้อื่น ผอนผันแกผู้อื่น เสียสละแกผู้อื่น. คน
 ราวรักก็อยู่อย่างเป็นเพื่อนกับคนยากจน ที่เรียกว่าพอเพียง.

มีคำเรียกว่า "พอเพียง" ถ้าเป็นความหมายที่ถูกต้องบริสุทธิ์แล้วก็ไม่
 ใช้นายทุนกระดาดซับ. *นายทุนกระดาดซับ* กับ *พอเพียง* นี้จะต้องต่างกันอย่าง
 ตรงกันข้าม; อันหนึ่งเป็นมิตรกับคนจน, อันหนึ่งไม่มีทางที่จะเป็นมิตรกับคน
 จน เพราะว่าไม่ได้รักผู้อื่น.

ขอให้สนใจความที่คนไทยมีความรักผู้อื่น อยู่ในสายเลือด เพราะมี
 พระพุทธศาสนาอยู่ในสายเลือด, เพราะมีธรรมะอยู่ในพระพุทธศาสนาที่ทำให้
 รักผู้อื่น มีการรักผู้อื่นเป็นรากฐานของศีลธรรมทรงปวง.

เอาตามข้อร้องให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณากันโดยละเอียดสักหน่อย.
 อย่าเห็นเป็นเรื่องราวสาระ คือ คำว่า "รักผู้อื่น" เพียงคำเดียวเท่านั้นแหละพอ.
มันพอไปทุกอย่างทุกประการ ในการที่จะแก้ปัญหาอันเกี่ยวกับสันติสุขและสันติภาพ
 ของคนเรา : รักผู้อื่นคำเดียวมันก็ทำให้มีศีล ๕ บริสุทธิ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปฆ่า ไปทำอันตรายเขาได้อย่างไร มันทำไม่ได้
ศีลข้อที่ ๑ ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปขโมยหลอกหลวงยกยอกเขาได้อย่างไร *ศีลข้อ ๒*
ก็สมบูรณ์.

เมื่อรักผู้อื่นแล้วจะไปประพฤติดีในกาม ล่วงละเมิดของรักของใคร
ของผู้อื่นเขาได้อย่างไร มันก็ยอมเป็นไปไม่ได้. **ศีลข้อ ๓ ก็สมบูรณ์.**

เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ไปโกหกหลอกลวงเขาไม่ได้ **ศีลข้อ ๔ ก็สมบูรณ์.**

เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ไปดื่มไปกินของเมาที่เป็นที่ตั้งแห่งการประทุษร้าย
ผู้อื่นไม่ได้, ก็เลิกกินของเมา. **ศีลข้อ ๕ บริสุทธิ์บริบูรณ์เต็มตามที่ปรารถนา.**

เดี๋ยวรบศีล ๕ กันเท่าไร ๆ; ศีล ๕ มันก็ไม่บริบูรณ์ ไม่เกิดชนได้
ด้วยซ้ำไป; เพราะมันไม่มีการรักผู้อื่นเป็นต้นทุน.

ฉะนั้น ขอให้นึกถึงคำว่า “รักผู้อื่น” เป็นศีลข้อเดียว, แล้วมันก็ทำ
ให้ศีล ๕ ข้อ ๑๐ ข้อ หรือที่ร้อยข้อบริบูรณ์ได้ ลองคิดดู :—

๑. เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็จะมีส่วนเกินไว้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน **ไม่ใช่
เกินไม่กินเกิน.** นี่เป็นเหตุให้มีส่วนเกินสำหรับจะช่วยเหลือผู้อื่น เดี่ยวนี้เรา
เกือบจะไม่มีใครทักถึงผู้อื่น, หรือตระเตรียมส่วนเกินไว้สำหรับช่วยเหลือผู้อื่น.

๒. เมื่อรักผู้อื่นแล้วก็ **ทำคอร์ปชั่นไม่ได้.** เรื่องทำการคอร์ปชั่นนี้
ต้องเป็นการเสียหายแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง.

๓. รักผู้อื่นแล้วก็ **เป็นอันธพาลไม่ได้.** อันธพาลเต็มไปทั่วบ้านทั่ว
เมือง กลางวันแสด ๆ ในนครหลวงก็ยังมีอันธพาล, ทารุณโหดร้ายเหลือประมาณ

อย่างน่าขยะแขยง. นี่ก็เพราะว่าไม่มีความรู้สึกผูกพัน ไม่เคยรักเพื่อนมนุษย์เลย.

๔. เมื่อรักผู้อื่นแล้วมันก็ซอส์ตัย กตัญญูทเวทีสามัคคีกัน เป็นอย่างยิ่ง. เดียวนี้ไม่มีความซอส์ตัยต่อกันและกันเลย เพราะไม่เคยรักใคร.

๕. เมื่อรักคนอื่นแล้ว ก็พร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกิจกรรมอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดแก่มนุษย์ เช่นกิจกรรมสหกรณ์; ที่เป็นไปได้ ก็เพราะไม่มีใครรักใคร พร้อมที่จะเป็นสหกิจอยู่ตลอดเวลา.

โลกขาดสันติภาพ เพราะไม่มีความรักผู้อื่น.

ขอให้ดูให้กว้างออกไปจะพบว่า โลกเราขาดสันติภาพ ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม นี่ก็เพราะว่าขาดความรักผู้อื่นเพียงข้อเดียวเท่านั้น. ถ้ารักผู้อื่นแล้วก็ทำความสันติสุขให้เกิดขึ้น ทั้งที่เป็นส่วนบุคคลและเป็นส่วนรวม. เดียวนี้เต็มไปด้วยการทะเลาะวิวาท เป็นวิกฤตการณ์ถาวรในโลก. องค์การสหประชาชาติก็ไม่ประสบความสำเร็จในอุดมคติขององค์การ. องค์การสหประชาชาติไม่มีเวลาทำให้ใครรักกันได้; เพราะว่้องค์การสหประชาชาติเองติดธุระแต่จะปรองดองเกลี้ยกล่อมการทะเลาะวิวาทให้คืนดีกัน, แล้วก็ทำไปได้อย่างกับจับปูใส่กระดิ่ง คือไม่มีที่สิ้นสุด; เพราะพื้นฐานของมนุษย์มันขาดความรักผู้อื่น.

ถ้าแต่ละชาติแต่ละประเทศ มีความรักผู้อื่นตามเจตนารมณ์แห่งศาสนาของตน ๆ แล้ว; องค์การสหประชาชาติไม่ต้องมีก็ได้ เพราะว่าถ้าจะไม่มีใครเบียดเบียนใคร. กิจกรรมอย่างอื่นขององค์การสหประชาชาติที่ยังเป็นไปไม่ได้ก็เพราะมูลเหตุอันเดียวกัน คือขาดความรักผู้อื่น, กล่าวคือความรักสากลในหมู่มนุษย์นั่นเอง.

เอกลักษณ์ไทย หมายถึงเป็นอิสระจากกิเลส.

ที่นี้เรามาพิจารณากันดูถึง เอกลักษณ์ไทย หรือ ความเป็นไทย กันบ้าง, คำว่า “ไทย” แปลว่า “อิสระ” มีความเป็นอิสระ. คำว่า “ธรรม” มันก็หมายถึงความเป็นอิสระ ความถูกต้อง ความดี ความจริง ความยุติธรรม หรือความเป็นธรรมก็หมายถึงการเป็นอิสระจากกิเลส.

คำว่า “ไทย” กับคำว่า “ธรรม” มีความหมายหรือใจความสำคัญตรงกันที่ว่าเป็นอิสระ; เพราะฉะนั้น ธรรมะจึงเป็นเอกลักษณ์ของไทย. ไทยเป็นอิสระจากกิเลส คือความเห็นแก่ตัว; ถ้าใครตกอยู่ใต้ความเห็นแก่ตัวก็ไม่ใช่ไทยเพราะไม่เป็นอิสระ. คำว่าไทยต้องเป็นอิสระ, อิสระจากความเลวความชั่วจากกิเลส จากความเห็นแก่ตัว. ดังนั้น คนไทยจึงอาจรักผู้อื่น สามารถรักผู้อื่น และได้รักผู้อื่น คือรักซึ่งกันและกันจนกลายเป็นเอกลักษณ์ไทย คือยิ้มเสมอ รวมความว่า “รักผู้อื่น” คือ เอกลักษณ์ไทย.

เราอย่าไปเอาอะไรบางอย่าง ที่ไม่ใช่เอกลักษณ์ของไทยมาเป็นเอกลักษณ์ไทย. ต้องขออย่าอึกครั้งหนึ่งว่าบ้านเรือนทรงไทยไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย; แต่ร้านหมอน้ำตังให้คนกินหน้าบ้าน มีตักบาตรถาวรปักแน่นอยู่ในแผ่นดินนั้นแหละคือเอกลักษณ์ไทย เพราะเป็นสัญลักษณ์ของการรักผู้อื่น. เครื่องลายไทย ศิลปไทย เพลงไทย ดนตรีไทย อะไรๆ ต่างๆ ก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย เพราะมันยังไม่แสดงลักษณะของความรักผู้อื่น, ราไทย เช่น โขน ไปพิจารณาดูที่ โขน หน้าตาอย่างตัวโขน ตัวเอกของโขน เช่น ทศกัณฐ์อย่างนี้ มันจะรักใครได้ และมันจะอยู่ในลักษณะที่ใครจะรักหรือนำรักสำหรับใคร. เพราะฉะนั้นเราก็ต้องฟังเสียงถึง เอกลักษณ์ไทย คือความเป็นอิสระจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้ไม่รักกัน คือ ความเห็นแก่ตัวนั้นแหละมันทำให้ไม่รักกัน; ถ้าไม่เห็นแก่ตัวมันก็รักกัน.

ดูกันง่ายๆ แม่ที่สุด, แม่แต่ทำให้ลูกกินนมกระป๋องนี้ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. เอกลักษณ์ไทยลูกต้องกินนมแม่อย่างนี้. แม่เห็นแก่อะไรก็ไม่รู้ ไม่อยากให้ลูกกินนม; ต้องให้กินนมกระป๋อง. เด็กๆ ก็เลยไปรักกระป๋องไม่รักหัวอกแม่. เด็กอาจจะรักกระป๋องนมหรือขวดดูดนม ไม่เคยรักหัวอกแม่. แล้วปัญหามันเกิดขึ้นอย่างไรบ้าง? ก็ขอให้คิดดูให้ดี.

เมื่อบุคคล ต้องไม่มีความเห็นแก่ตัว.

เกี่ยวกับความรักนี้ จะต้องมองกันให้ถึงที่สุดอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้ารักผู้อื่นทั้งหมดความเห็นแก่ตัว. ความรักผู้อื่นถึงที่สุดได้โดยอัตโนมัติเมื่อหมดความเห็นแก่ตัว, หรือเมื่อหมดความเห็นแก่ตัว ความรักผู้อื่นก็จะเกิดขึ้นถึงที่สุดได้โดย

อัตโนมัตถิ. ความรักผู้อื่นมันขึ้นอยู่กับการทำลายความเห็นแก่ตัว หรือหมด
ความเห็นแก่ตัวอย่างนี้ หมดตัวนั้นแหละคือรักผู้อื่น.

พระเมตตาคุณของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นเป็นพระเมตตาคุณชนิด
ที่ไม่มีตัวตน ของบุคคลผู้ไม่มีความรู้สึกตัวตน. เมื่อหมดความยึดมั่นถือตัว
ถือตน จึงจะรักผู้อื่นถึงที่สุด. พระเมตตาของพระองค์จึงเป็นอย่างอนัตตาคือไม่
มีตัวตนสำหรับจะยึดถือ หรือสำหรับจะเห็นแก่ตน. เมื่อเรามาพิจารณาดูให้ดีจะ
เห็นว่า ความเห็นแก่ตนนี้เป็นศัตรูของมนุษย์ นั่นเอง.

อาตมาอยากจะขอไปยังสัตว์ ๓ ชนิด ที่เคยถึงมาแล้วในการบรรยาย
ครั้งก่อนอีกทีหนึ่งว่า สัตว์ ๓ ชนิดนั้นชนิดไหนมันมีเอกลักษณ์ไทย ?

สัตว์เศรษฐกิจ สัตว์สังคม สัตว์การเมือง นี่มีเอกลักษณ์ไทยไหม ?
สัตว์ศีลธรรม สัตว์ศาสนา สัตว์สันติภาพ ๓ ตัวนี้มีเอกลักษณ์ไทยไหม ? มีอยู่
เป็น ๒ ชุด ชุดละ ๓ ตัว ชุดไหนมีเอกลักษณ์ไทย ? ทำไมต้องเรียกว่า **สัตว์
เศรษฐกิจ** ? เพราะมันเห็นแก่ประโยชน์ตัวมากเกินไป. ทำไมเรียกว่า **สัตว์สังคม** ?
เพราะมันเห็นแก่ความหรรษาเด่นในสังคมมากเกินไป. ทำไมจึงเรียกว่า **สัตว์การเมือง** ?
เพราะมันใช้วิธีการเล่ห์เหลี่ยมในการกอบโกยมากเกินไป. อย่างนี้มัน
ไม่เป็นเอกลักษณ์ไทยได้ ; เพราะเอกลักษณ์ไทยต้องชนะความเห็นแก่ตัว, ต้อง
เห็นแก่ผู้อื่น.

เราจะพูดกันในเรื่องการเมืองกันบ้างว่า ประชาธิปไตยชนิดที่ถือตัว
ใครตัวมัน นั่นไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย ; เอาไปเสียให้พ้น ; [จะอ้างสิทธิยังไม่ได้

ว่าเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน. ถ้าเป็นของเสมอกันก็ไม่ใช่สำหรับตัวใครตัวมัน; แต่สำหรับจะมาเป็นตัวตนแห่งความรักซึ่งกันและกัน. - การแบ่งพรรคเพื่อแก่งแย่งกันไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. การแบ่งพรรคอะไร ชนิดไหนที่เพื่อแก่งแย่งกันก็ไม่ใช่เอกลักษณ์ไทย. การรักผู้อื่น ทำให้รู้จักปรองดองในการดำเนินงานของหมู่คณะนั้นแหละเป็นเอกลักษณ์ไทย.

“รักผู้อื่น” เป็นธรรมสูงสุด ทำให้ไม่เบียดเบียนกัน.

โลกกำลังมีการศึกษาผิดพลาด ที่ทำให้เกิดประชาธิปไตยชนิดตัวใครตัวมัน; แทนที่จะมีความรักอย่างสากล. ดูกันในแง่ของธรรมชาติบ้างก็ได้ว่า เรามีสัญญาชัตถญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่. ท่านที่ได้ศึกษาชีววิทยาเกี่ยวกับสัญญาชัตถญาณของสัตว์แล้ว ก็ได้รับการอธิบายชี้แจงมาอย่างชัดเจนแล้วว่า สัตว์ที่มีสัญญาชัตถญาณแห่งการอยู่กันเป็นหมู่; ไม่ยกเว้นแม้แต่สัตว์มนุษย์. สัตว์ก็ยังมีความจำเป็นที่ต้องอยู่กันเป็นหมู่จนติดเป็นนิสัย. นี่เป็นสัญญาชัตถญาณ. เพราะฉะนั้น เราจะต้องมีความรักกันในระหว่างหมู่. เรามีหน้าที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยสันติ; เพราะว่าเรามีสัญญาชัตถญาณแห่งการอยู่เป็นหมู่. ดังนั้น เราจึงมีหน้าที่ที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยสันติ. นี่ในแง่ของ ธรรมชาติที่บังคับไว้อย่างเฉียบขาดว่า เราต้องรักผู้อื่น ให้ถือว่าความ **รักผู้อื่น** เป็นธรรมะสูงสุด สำหรับมนุษย์ยิ่งกว่าคำว่า **ไม่เบียดเบียนกัน** เสียอีก.

เราเคยได้ยินแต่คำว่า “อหิงสา” ความไม่เบียดเบียนนี้เป็นธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์. แต่อาดมาบอกว่า **สู้ความรักผู้อื่นไม่ได้.** ความรักผู้อื่นเป็น

ธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์, สูงยิ่งไปกว่าอหิงสาเสียอีก; เพราะ *คำว่าอหิงสา* ซึ่งแปลว่าไม่เบียดเบียนนั้น มันก็ไม่แน่ว่าจะช่วยผู้อื่นหรือไม่? เพียงแต่ไม่เบียดเบียนก็แล้วกัน. แต่ถ้าพูดว่า *รักผู้อื่น* แล้ว มันก็ต้องช่วยผู้อื่น ฉะนั้นรักผู้อื่น จึงดีกว่าเพียงแต่ไม่เบียดเบียน. ขอให้มองให้เห็นแจ่มและยอมรับว่า ธรรมะสูงสุดสำหรับมนุษย์นั้นคือความรักผู้อื่น, มาฝึกฝนบทเรียนรักผู้อื่นกันเดี๋ยวนี้เถิด; ตามหลักของพระพุทธศาสนามีอยู่เป็นแบบฉบับเป็นหลักสูตรที่เดียว เรียกว่า *เมตตาอัปมัญญา*.

ท่านทั้งหลายลองมาสำรวจจิตใจสงบเงียบ พงษ์ไปทางทิศ *เบื้องหน้า* ว่า ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยกับเรามีแต่ความเป็นมิตร; เราก็รักเขาด้วยจิตด้วยใจ.

แล้วก็ส่งจิตพงษ์ไปทาง *เบื้องหลัง*, ทิศเบื้องหลังไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยกับเรา, มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างสุดชีวิตจิตใจ.

แล้วก็ส่งจิตพงษ์ไป *เบื้องซ้าย* ทางทิศเหนือ ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัย มีแต่ผู้ที่เรารักกันอย่างชีวิตจิตใจ.

แล้วก็ส่งจิตแผ่ไปทางทิศใต้ทาง *เบื้องขวา* ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัย มีแต่ผู้ที่รักใคร่กันอย่างชีวิตจิตใจ.

แล้วก็ส่งจิตไป *เบื้องบน* ก็ไม่มีสัตว์ใดผู้ใดเป็นเวรเป็นภัยแก่เรา มีแต่ผู้ที่เรารักอย่างสุดชีวิตจิตใจ.

แล้วก็พุ่งลงไปใน **เข็มนาฬิกา** ก็ไม่มีเวรภัยกับใครมีแต่ผู้ที่เรารักอย่างเป็นทางการ
เพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ทิศไหนที่มีใครเป็นผู้ระแวงระหองระแหงเกลียดชังอะไรกันอยู่; ก็
พุ่งจิตส่งไปในทางทิศนั้นให้มากๆ เป็นพิเศษกว่าทิศอื่น. นี่แหละเรียกว่าบท
เรียนสำหรับฝึกในการรักผู้อื่น. เรามาฝึกกันดูเดี๋ยวนี้ก็จะได้ชื่อว่ามีเอกลักษณ์ไทย
ถึงที่สุด : **นั่งแค่เมตตาไปรอบด้านด้วยความรักผู้อื่นไม่มีขอบเขต ไม่มีประมาณ.**
นี่แหละเอกลักษณ์ไทย คือความรักผู้อื่น. ธรรมะในฐานะเป็นเอกลักษณ์ไทย
คือธรรมะข้อที่ว่า **“ความรักผู้อื่น”** ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุกศาสนา ดังที่
กล่าวมาแล้ว.

“**รักผู้อื่น**” เป็นหน้าที่ตามกฎธรรมชาติ.

คำว่า **“รักผู้อื่น”** นี้ เป็นธรรมะในความหมายที่ ๓ ของธรรมะ ๔
ความหมายที่พูดกันมาเรื่อยๆ : **ธรรมะที่ ๑ คือ ตัวธรรมชาติ. ธรรมะที่ ๒ คือ**
กฎของธรรมชาติ, ธรรมะที่ ๓ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะที่ ๔ คือ
ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ.

ความรักผู้อื่น นี้คือธรรมะในความหมายที่ ๓ คือหน้าที่ที่มนุษย์หรือ
สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจะต้องประพฤติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. การรักผู้อื่น
คือทำให้ตรงตามกฎของธรรมชาติ ที่มีไว้สำหรับมนุษย์โดยเจียบขาด. ทุกคน

ก็ต้องการสันติภาพ ; ไม่ว่าใครก็ต้องการสันติภาพ ; แม้แต่คอมมิวนิสต์เขาก็
ก็ตระหนักว่าต้องการสันติภาพ, จะจัดโลกให้มีสันติภาพ, ใครก็ต้องการสันติภาพ
ทั้งส่วนตัวและส่วนผู้อื่น.

เราจะมาจัดโลกให้มีสันติภาพกันอย่างไร? ตามวิธีของพุทธบริษัท
ก็คือ ปลูกฝังความรักผู้อื่นให้ได้อยู่กันได้ แม้จะมีความ แตกแยก แม้จะเหลื่อมล้ำ
ต่ำสูงกันอย่างไรก็ต้องให้อยู่กันได้. รักผู้อื่นหมายความว่า จะรักกันและกันจน
กลายเป็นคนคนเดียวกันไป, แม้จะสูงต่ำกันอย่างไรก็อยู่ด้วยกันได้. ตะใคร้หน้า
เขียว ๆ ตามโคนต้นไม้ก็อยู่กันได้กับต้นไม้ยักษ์สูงเทียมเมฆ. ท่านลองคิดดูว่า
ต้นไม้ยักษ์สูงเทียมเมฆก็อยู่ร่วมกันได้แบบสหกรณ์กับตะใคร้หน้าเขียว ๆ ตามเปลือก
ของมัน ตามโคน ตามราก. นี่คือการรักที่ถูกต้องตามความหมายของคำว่า
"ความรัก" ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำหรับจะอยู่ด้วยกันและกันได้, รักกันจนกลายเป็น
คนเดียวกัน.

เราไม่มีเวลาทะเลาะกันอีกแล้ว เราต้องมารักกันเดี๋ยวนี้ เพื่อความเป็น
มนุษย์จะได้มีสมบูรณ์. เราจึงเกิดมาให้เป็นมนุษย์ และได้พบกับพระพุทธศาสนากันเกิด
จนเกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนากันเกิด. อย่าเกิดมาเป็น
เพียงคนที่ไม่รู้จักรักผู้อื่น. เอกลักษณ์ไทยคือการรักผู้อื่น เพราะเป็นไทย
เป็นอิสระจากกิเลส ที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัว; ถ้ายังเป็นทาสเพราะความเห็นแก่
ตัวแล้วก็ยังเป็นไทยไปไม่ได้.

เป็นไทยต้องกำจัดความเห็นแก่ตัว.

ขอท่านที่รักความเป็นไทย อยากจะเรียกตัวเองว่าเป็นไทย จงทำตนให้เป็นไทยด้วยการ กำจัดความเห็นแก่ตัว แล้วก็มารักผู้อื่น ในฐานะที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย. ถ้าเรามัวเกลียดชังกัน มันก็หมดเอกลักษณ์ของความเป็นไทย. ธรรมะในฐานะเอกลักษณ์ของไทย ก็คือ ความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนา ทุกๆ ศาสนา ดังที่กล่าวมานั่นเอง.

สรุปความอย่างสั้นที่สุดว่า จงเกิดมาเป็นมนุษย์ที่ได้พบคำสั่งสอนของศาสนาทุกศาสนา คือ "รักผู้อื่น". อย่าได้เกิดมาเป็นแต่เพียงคน ที่มีแต่ความเห็นแก่ตน จนไม่รู้จากการรักผู้อื่น. จะถือเอาสิ่งใดเป็นเอกลักษณ์ไทยจงฟังเสียง *อุตติเยวัน*เถิดว่า *เอกลักษณ์ไทยย่อมแสดงถึงลักษณะแห่งความรักผู้อื่น* ถ้าปราศจากวิเวกนิมิตของความรักผู้อื่นแล้วไม่มีความเป็นเอกลักษณ์ไทย; เพราะมันเป็นข้า มันเป็นทาสของความเห็นแก่ตัว.

ขอให้พุทธบริษัทชาวไทยเราทั้งหลายจงมีเอกลักษณ์ไทย, เพื่อความเป็นไทยของตน สมแก่ความเป็นพุทธบริษัทไทยจงทุก ๆ คน.

เวลาสำหรับบรรยายหมดลงแล้ว. อาตมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้ของศาสนา” คงจะมีหลายท่านมีความฉงนว่าอะไรเป็นตัวแท้ของศาสนา? ทำไมต้องมีตัวแท้ของศาสนา? นั่นแหละคือปัญหาที่จะต้องทำความเข้าใจกันให้เพียงพอและจะได้ทำความเข้าใจกันในวันนี้.

ตัวแท้ของศาสนาอยู่ที่ความถูกต้อง.

ตัวแท้ของศาสนาอยู่ที่ไหน? จะต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่าตัวแท้ของศาสนา มิได้อยู่ที่ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล, หรือแม้แต่ศาสนธรรมที่ชอบเรียกกัน. สิ่งเหล่านั้นเป็นอุปกรณ์ข้าง เป็นที่ตั้งที่อาศัย เป็นผู้ดำเนินงาน, หรือ

เป็นระเบียบงานที่จะต้องดำเนินบ้าง จนกว่าจะเกิดผลเป็น*ตัวแท้* ของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา” ขึ้นมา.

ศาสนวัตถุ วัตถุประสงค์สิทธิ์ในศาสนา วัตถุประสงค์เป็นสัญลักษณ์ของพระศาสนา กระทั่งสถานที่ ที่เกี่ยวกับศาสนา เหล่านี้ยังไม่ใช่*ตัวแท้*ของศาสนา; เป็นเพียงที่*ตั้งท่าอาศัย* อันประกอบเป็นส่วนภายนอก. วัตถุประสงค์สิทธิ์เช่นพระเครื่องที่แขวนคอ เป็นต้น ก็ยังไม่ใช่*ตัวแท้*ของศาสนา; แต่อาจจะใช้เป็น*อุปกรณ์* สำหรับเข้าถึง*ตัวแท้*ของศาสนาก็ได้.

สำหรับศาสนพิธี ศาสนกิจ นี้มันก็เป็นเรื่องของพิธี. เรื่องของกิจกรรมที่เกี่ยวกับศาสนา ศาสนา*ตัวแท้*อยู่ที่ตรงไหน? ก็จะต้องคอยดูกันต่อไป.

ที่เรียกกันว่า “**ศาสนบุคคล**” บุคคลที่เกี่ยวกับศาสนา มีพระผู้ปฏิบัติ มีเจ้าหน้าที่ดำเนินงานเกี่ยวกับศาสนา; แม้แต่คนเฝ้าวัดเฝ้าศาลาก็ยังรวมอยู่ในคำว่า “ศาสนบุคคล” ไม่ใช่*ตัวแท้*ของศาสนา.

แม้แต่ **ศาสนธรรม** ที่เป็น*ตัวหลักวิชา* เป็นรูปแบบของการปฏิบัติที่ปฏิบัติอยู่. นี่ก็เป็นเรื่องวิชา เป็นเรื่องการปฏิบัติเพื่อให้ได้ถึง*ตัวแท้*ของศาสนา.

ที่*นี้ตัวแท้*ของศาสนาอยู่ที่ไหน? จะเอาอะไรเป็นหัวใจของศาสนา หรือเป็นจุดศูนย์กลาง nucleus ของสิ่งที่เรียกว่า “ศาสนา”? ข้อนี้จำเป็นต้องดูให้ลึกเข้าไปเป็นชั้น ๆ เพื่อให้เข้าถึงหัวใจหรือ*ตัวแท้*ของศาสนา.

อาตมาอยากจะทำวาทะนิยามให้เป็นที่ทราบกันเสียก่อนว่า “**ตัวความถูกต้อง** ที่มีอยู่ในความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่ประพฤติปฏิบัติพระศาสนาทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมัน”. โปรดสังเกตว่า อาตมาระบุไปยัง **ตัวความถูกต้อง** ที่มีอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง อันเกิดขึ้นแก่ชีวิต ซึ่งได้ประพฤติปฏิบัติพระศาสนา, ได้มีความถูกต้องอันสืบเนื่องกันไปทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการ.

ความถูกต้องคือธรรมะที่ไม่ทำให้เกิดทุกข์.

ทีนี้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นมาว่า **อะไรคือความถูกต้อง?** ความถูกต้องในที่นี้ถือตามหลักของพระศาสนา หรือพระพุทธศาสนาโดยตรงไม่ใช่ความถูกต้องตามหลักปรัชญาหรือหลักตรรกวิทยา ซึ่งฝากไว้กับเหตุผลแห่งการวิพากษ์วิจารณ์. เดียวนี้ เราจะเอาตัวความถูกต้อง ที่ปรากฏอยู่แก่ชีวิตจิตใจ ที่มีการประพฤติปฏิบัติพระศาสนาเป็นยอดดีแล้ว.

จำเป็นจะต้องขอทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับคำว่า “**ธรรม**” หรือ “**ธรรมะ**” อีกครั้งหนึ่ง เพราะว่า **ตัวความถูกต้อง** นี้เป็น **ตัวธรรมะ** ซึ่งมีความหมายอยู่ถึง ๔ ประการ : **ธรรมะ** คือ **ตัวธรรมชาติ**. **ธรรมะ** คือ **ตัวกฎของธรรมชาติ**. **ธรรมะ** คือ **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**. **ธรรมะ** คือ **ตัวผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ**.

เดี๋ยวนี้ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่แล้วว่า มี **การปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ** แล้วเกิดธรรมะในความหมายที่ ๔ คือ “**ผลแห่งการปฏิบัติตาม**

หน้า” ในที่นี้หมายถึงความถูกต้องที่ได้เกิดขึ้นมาจากการปฏิบัติหน้าที่. ความถูกต้องนั้นปรากฏอยู่ในความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เคยโง่เคยหลง เคยเลว เคยระทมทุกข์ต่างๆ มาเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีตรงกันข้าม เพราะมันมีตัวความถูกต้อง.

ความถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา พิสูจน์ได้.

คำว่า “ถูกต้อง” ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น หมายถึง ลักษณะที่ไม่ทำให้เกิดปัญหาแก่ตัวเองและแกผู้อื่น; ถูกต้องต่อการที่จะไม่ทำให้เกิดความทุกข์ชนมาทางแกตัวเองและแกผู้อื่น. เมื่อมีการพิสูจน์ความมีประโยชน์เป็นอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า “ความถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา” ไม่ต้องใช้หลักปรัชญา หลักตรรกวิทยาใดๆ ทั้งสิ้น. ถ้าไม่เกิดความทุกข์ขึ้นแกตัวผู้นั้น และไม่เกิดความทุกข์ขึ้นแกผู้อื่นที่เนื่องกัน ละก็เรียกว่า “ความถูกต้อง”.

ถูกต้องตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งเป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา คือ *ไม่มาก ไม่เกิน ไม่เอียง* ไปทางกามสุขัลลิกานุโยค ไม่เอียงไปทางอัตตakilมณานุโยค คือ ไม่เบียดเจาะ แล้วก็ไม่ใช่ไหม้เกรียม นี่คือความหมายของมัชฌิมาปฏิปทา.

หรือ ถูกต้องตามกฎหมายของปัจจุัจสมุปปบาท ซึ่งหมายถึงการ *ขจัดเสียได้ หรือป้องกันเสียได้* ซึ่งกระแสนแห่งปัจจุัจสมุปปบาทที่จะทำให้เกิดทุกข์ จึงเกิดทุกข์

ไม่ได้แก่ตัวผู้นั้น, แล้วก็ไม่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์แก่บุคคลอื่นได้. นี่เราเรียกว่า "ความถูกต้อง". ความถูกต้องชนิดนี้เป็นที่ยอมรับของผู้มีปัญญาหรือวิญญูชน คือ ผู้มีความรอบรู้แท้จริง; ยกเว้นอันธพาลซึ่งเขามีความถูกต้องเป็นอย่างอื่น. ความถูกต้องในทันทีเป็นของบัณฑิต ของวิญญูชน ของผู้มีปัญญา. นี่คือบทนิยามที่เอาความถูกต้องเป็นหลักของพระพุทธศาสนา.

หาความถูกต้องได้จากชีวิตที่เป็นไปอย่างถูกต้อง.

เดี๋ยวนี้เรามี ความถูกต้องชนิดนี้ อยู่ที่ตัวชีวิตของผู้ประพฤติปฏิบัติ ซึ่งความเปลี่ยนแปลงจากปุถุชนคนไม่รู้ มาเป็นอริยชนคนรู้ และมีความประเสริฐ ในตัวความเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีความถูกต้อง. ถ้าไม่มีความถูกต้อง มันก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงจากความผิดพลาด, หรือมันเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่มีประโยชน์อะไร. มันต้องมีความถูกต้องอยู่ในตัวการเปลี่ยนแปลง; การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นไปในทางที่จะมีประโยชน์. ถ้าพูดตรง ๆ ก็ว่า คนนั้นเปลี่ยนแปลง, ชีวิตจิตใจนั้นมันเปลี่ยนแปลง. ในตัวความเปลี่ยนแปลง มีความถูกต้องของพระธรรม ที่เป็นผลของการปฏิบัติหน้าที่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ. ถ้าจะหาความถูกต้อง ก็ต้องหาที่ชีวิตจิตใจซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างถูกต้อง.

ความถูกต้องนี้มีทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ; หมายความว่า เกิดมาเป็นเด็ก แล้วก็เป็นวัยรุ่น, แล้วก็ เป็นหนุ่มสาว, แล้วก็ เป็นพ่อบ้านแม่เรือน

เป็นคนเผ่าคนแก่ จนกระทั่งจะเนาเข้าโลงไปในที่สุด; ทุกตอนต้องมีความถูกต้อง นี่เรียกว่าถูกต้องทุกขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของชีวิต. ขอให้สนใจ ให้รู้จักความถูกต้อง ดังที่กล่าวนี้ ก็จะพบตัวแท้ของสิ่งที่เรียกว่า "พระศาสนา".

ตัวแท้ของพระศาสนามีได้อยู่ภายนอกของบุคคล. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า **โลกก็ดี เหตุให้เกิดโลกก็ดี ความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ทางถึงความดับสนิทแห่งโลกก็ดี ตถาคตบัญญัติว่ามีอยู่ คุได้ในร่างกายยาวาหนหนึ่งที่ยังเป็น ๆ** มันต้องเป็นชีวิตที่กำลังเป็นอยู่ มีความเป็นไปเปลี่ยนแปลงได้เพราะการปฏิบัติธรรม. ในตัวความเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีความถูกต้อง.

เมื่อพบ **ตัวความถูกต้อง** นั้นแล้วจะพบ **ตัวแท้ของพระศาสนา** มีได้อยู่ที่ศาสนวัตถุ, มีได้อยู่ที่ศาสนพิธี, มีได้อยู่ที่ศาสนบุคคล, และมีได้อยู่ที่แม่แก่ศาสนธรรม ที่เป็นเพียงหลักวิชาหรือระบบการปฏิบัติที่กำลังปฏิบัติอยู่; แต่ยังมีได้รับผลของการปฏิบัติ; ตัวการปฏิบัติ ถ้ายังไม่ได้รับผลของการปฏิบัติ ก็ยังไม่ถึงตัวแท้หรือหัวใจของพระศาสนา ซึ่งหมายถึง **แก่นของพระศาสนา**; อย่างที่สมเด็จพระบรมศาสดาท่านก็เคยตรัสเรียก ซึ่งเราก็จะได้ดูกันต่อไป.

ข้อสังเกตว่ามีตัวแท้ของศาสนา.

ทีนี้จะขอร้องให้ตั้งข้อสังเกต มีวิธีการที่จะสังเกตว่าเมื่อไรเรามีตัวแท้แห่งพระศาสนา? หรือว่าเราจะประเมินผลกันได้อย่างไร? เรื่องทางจิตใจนี้

มันประเมินผลได้โดยวิธีอื่น; ไม่ใช่ประเมินผลอย่างเดียวกับเรื่องทางวัตถุ. แต่ก็มีทางที่จะประเมินผลได้ โดยบุคคลนั้นเองเป็นผู้ประเมิน เพราะประเมินจากความรู้สึกที่อยู่ในภายใน; ผลที่จะประเมินได้เพื่อเป็นที่สังเกตเมื่อมีตัวแท้แห่งพระศาสนานั้น. อาตมาอยากจะจำกัดความให้สั้นที่สุด ให้ง่ายที่สุด สำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษา :-

ทางที่หนึ่ง คือ **จิตเป็นอิสระ** นี้ผลที่จะสังเกตกันก่อนสิ่งอื่นทั้งหมดก็คือจิตเป็นอิสระ, และ ถัดมา ก็คือ **เกิดความรักผู้อื่น**.

สำหรับจิตเป็นอิสระนั้น, เดียวนี้จิตเป็นอิสระจากกิเลส คือไม่มีกิเลส, กิเลสทำอะไรไม่ได้, ปราศจากความทุกข์, ไม่มีความทุกข์อันเกิดจากกิเลส, หรือแม้ความทุกข์ที่มีอยู่ตามธรรมดาสามัญ แม้จะเกิดอยู่ตามธรรมชาติก็ไม่ทำให้จิตใจเป็นทุกข์ได้. แม้แต่การเป็นอยู่ประจำวัน ก็ไม่มีนิเวศน์รบกวนจิตใจ. นี้เรียกว่าเป็นอิสระ, **เป็นอิสระจากสิ่งที่กีดกันจิตไม่ให้มีสันติสุขหรือความสุข ไม่ให้จิตตกเป็นทาสของวัตถุปัจจัยใดๆ ไม่หลงไหลในสิ่งใดๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของส่วนเกิน** ที่มนุษย์เป็นทาสกันอยู่ในบัดนี้กินเกิน แต่งเนื้อแต่งตัวเกิน บำรุงบำเรอเกิน อะไรก็ล้วนแต่เกิน. เดียวนี้จิตเป็นอิสระจากสิ่งที่เรียกว่า “ส่วนเกิน”.

อีกทางหนึ่ง เรียกว่า “**ความรักผู้อื่น**” บางคนจะฉงนว่าทำไมความรักผู้อื่นนี้มันยากเย็นอะไรหนักหนา จึงต้องเอามาเป็นหัวใจของศาสนา, และเอามาไว้หลังจากที่จิตเป็นอิสระแล้ว?

อาดมาอยากจะขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกท่านพิจารณาดู ว่า *ความรักผู้
อื่น* นั้นมันยากหรือง่ายสักเท่าไร? อาดมาอยากจะพูดว่า *ความรักผู้อื่น* นั้น กำลัง
หาไม่ได้ในโลกนี้ยังชนทุกที่. “*รักผู้อื่น*” ในที่นี้หมายถึงรักผู้อื่นจริงๆ ไม่ใช่รัก
ลูก รักเมีย รักผัว รักเพื่อน ที่มีประโยชน์ร่วมกันผูกพันกัน; อย่างนี้มันไม่ใช่
ผู้อื่น มันเป็นตัวของตัวเองอีกส่วนหนึ่ง อย่าไปเรียกว่าผู้อื่น.

ถ้า *รักผู้อื่น* นั้นหมายความว่า *รักผู้อื่นจริงๆ* : รักเพื่อนบ้านจริงๆ
ที่ไม่ใช่ลูกไม่ใช่เมีย ไม่ใช่เพื่อนกินเหล้าเมายา ไม่ใช่เพื่อนกอบโกย ไม่ใช่เพื่อน
สมาคมกันหาประโยชน์เป็นพรรคเป็นพวกอย่างนี้. พวกเหล่านั้นมันรวมอยู่ในตัว
เอง เป็นส่วนของตัวเองที่จะหาประโยชน์ให้แก่ตัวเอง. ถ้า *รักผู้อื่น* นั้นต้อง
หมายถึงผู้อื่นจริงๆ. ขอให้พิจารณาดูว่าใครบ้างกำลัง *รักผู้อื่น*.

มันต้องมีจิตใจที่เป็นอิสระ หลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัวแล้วเท่านั้น
จึงจะ *รักผู้อื่น* ได้; มิฉะนั้นแล้วมันก็ยากที่จะ *รักผู้อื่น*. เราจะกล่าวได้ว่า ความ
รักผู้อื่น ในโลกนี้ เดียวนี้จะหาทำยาหยอดตากก็ไม่ได้. อย่างว่าแต่จะหามาดูเล่น
หลายๆเลย, หรือหามาดูให้ชื่นอกชื่นใจเลย หาทำยาหยอดตากก็แทบจะไม่ได้.

ทุกคนไปสำนึกดูถึงความรู้สึกของตัวเอง เรายัง *รักผู้อื่น* ไม่ได้ :
เรากลัวเขาจะสวดยกว่าเรา เราก็มักรักเขา, เรากลัวเขาจะแต่งตัวสวดยกว่าเรา เราก็มักรัก
เขา, เขาจะมีอะไรดีกว่าเรา เราก็มักรักเขา, เขาจะมีเครื่องเพชรเครื่องพลอย
เท่าเราเราก็มักรักเขา, เขาจะมีรถยนต์หรือบ้านดี สวย แพงกว่าเรา เราก็มักรัก
เขา, เขาจะมีเกียรติยศมากกว่าเรา เราก็มักรักเขา, เขาเป็นคู่แข่งชั้น คู่ช่วงชิง
คู่อัจฉาริษา ในการทำงาน ในชีวิตประจำวัน ในการเป็นอยู่ เราก็มักรักเขา.

นี้ตัวอย่างง่าย ๆ ตัวอย่างต่ำ ๆ ที่เด็กก็พอเข้าใจได้, และผู้ใหญ่ก็พอจะรู้สึกเพราะว่าเคยเป็นเด็กมาแล้ว.

ต้องทำลายความเห็นแก่ตัวจึงจะรักผู้อื่นได้.

เมื่อเราอยากที่จะรักผู้อื่น เปิดจิตใจของตัวเองดู ค้นหาให้พบความรักผู้อื่น. รักลูก รักเมีย รักผัว นียกเว้น; นี้ไม่ใช่ผู้อื่น. ต้องเป็นผู้อื่นจริงๆ มันจะมีได้แต่พระอรหันต์ผู้หมดกิเลสแล้ว, หรือจอมพระอรหันต์คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้นที่จะรักผู้อื่นได้จริงๆ. ถ้ายังมีกิเลสที่เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวอยู่แล้ว มันก็ครอบงำจิตใจของคนนั้นไม่ให้หลุดไปรักผู้อื่นได้. ต้องทำลายความเห็นแก่ตัวได้แล้วเท่านั้น จึงจะรักผู้อื่นได้.

นี่ขอให้สังเกตให้ดี ๆ ตามหลักพระศาสนาว่า ถ้ายังมี "อหังการ มมังการ มานานุสัย" แล้ว ไม่มีทางที่จะรักผู้อื่นได้. สิ่งนั้น คือความเคยชินแห่งความยึดถือมันหมายความว่าเรา ว่าของเรา. ปุถุชนทุกคนมีความเคยชินแห่งความมันหมายความว่ากู ว่าของกู อยู่เป็นนิสัย; นี่คือสิ่งที่ทำให้รักผู้อื่นไม่ได้. มัน ต้องหมดอหังการ มมังการ มานานุสัย แล้ว จึงจะรักผู้อื่นได้; จึงมีแต่พระอรหันต์เท่านั้น; เว้นเสียแต่ว่าเขาจะมีจิตเป็นอิสระ หลังจากที่ได้เข้าถึงตัวแท้แห่งพระศาสนาแล้ว อย่างที่กล่าวมาหยก ๆ ว่ามีความถูกต้องอยู่ในความเปลี่ยนแปลงแห่งชีวิต ของผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมะ ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติถึงที่สุด ถึงตัวแท้ของพระศาสนา กล่าวคือจิตเป็นอิสระ จิตเป็นอิสระก็รักผู้อื่นได้.

ทุกศาสนาสอนให้รักผู้อื่น.

ศาสนาทั้งหลายสอนเรื่องความรักผู้อื่น; ศาสนาที่ไม่สอนเรื่องความรักผู้อื่นไม่ใช่ศาสนา. ศาสนาคริสต์เรียนดูจะเน้นมากที่สุดเท่าที่ปรากฏอยู่. ศาสนาพุทธก็เน้นความรักผู้อื่น ในอุดมคติของพระโพธิสัตว์, หรือให้ถือหลักว่า "สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นี้แหละจะต้องรักผู้อื่น; ไม่รักผู้อื่นแต่ปากพูดว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น" นี้คือคนโกหกเป็นพุทธบริษัทที่โกหก, ปากว่า "สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น"; แต่ไม่รักผู้อื่น.

ขอให้สนใจดูให้ดีเป็นพิเศษว่า ความรักผู้อื่นนั้นเป็นหัวใจของทุกศาสนา.

ถ้ามีความรักผู้อื่นแล้ว เราฆ่าเขาไม่ได้, ถ้าเรามีความรักผู้อื่นแล้ว เราลักขโมยของเขาไม่ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราล่วงกาเมฯ ในของรักของใคร่ของผู้อื่นไม่ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราพูดโกหกพูดเท็จหลอกลวงไม่ได้, เรารักผู้อื่นแล้วเราก็จะไม่ทำตนให้เป็นคนมึนเมาด้วยของเมา ซึ่งมีนกระทบกระทั่งผู้อื่น.

เรารักผู้อื่นแล้วเราก็ไม่กินกิน, เราจะได้มีอะไรเหลือไว้ช่วยสงเคราะห์ผู้อื่น ทำให้โลกนี้อยู่กันเป็นมาสุก. นี้คือประโยชน์ของการรักผู้อื่น; ถอดศีล

เพียงข้อเดียวว่า “รักผู้อื่น” แล้วศีลทุกข้อก็จะสมบูรณ์, จะเป็นการถือศาสนาที่เดียวทุกศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลาม อะไรก็ตาม. ทุกศาสนามีเน้นเรื่องรักผู้อื่น. การถือศีล “รักผู้อื่น” ข้อเดียวเป็นการถือศีลในทุกศาสนา เป็นศาสนิกที่ดีของทุกศาสนาพร้อมกันไปในตัว.

ความรักผู้อื่นเพราะจิตเป็นอิสระ นี่คือผลแห่งการมีตัวแท้แห่งพระศาสนา. ขอให้ดูให้เห็นว่าเรามีหรือไม่? “ธรรมะในฐานะที่เป็นตัวแท้แห่งศาสนา” คือ ความถูกต้องตามหลักของพระธรรม ที่มีอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลงของชีวิตจิตใจ ที่กำลังประพฤติปฏิบัติธรรมะในศาสนานั้น ๆ อยู่. ไปหาคนที่อื่นไม่ได้; ต้องหาคนที่ตัวชีวิตจิตใจของตน ในขณะที่ปฏิบัติธรรมะอยู่อย่างถูกต้อง; แล้วก็มี ความถูกต้องอยู่ที่ความเปลี่ยนแปลง, เปลี่ยนแปลงจากปุถุชนคนโง่คนพาล มาเป็นอริยชน มาเป็นสัตบุรุษกระทั่งถึงขั้นสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา, คือความเป็นพระอรหันต์.

พุทธศาสนามี วมุคตเป็นแก่น.

ส่วนเรื่องศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล นั้นไม่ใช่ตัวแท้แห่งพระศาสนา; เป็นเครื่องรองรับเหมือนกับว่าต้นไม้; ส่วนสำคัญที่ประเสริฐที่สุดก็คือแก่น. พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนั้นว่า พระศาสนาที่มี วมุคตเป็นแก่น นอกนั้นเป็นเพียงของรอบนอก เป็นขุยแห้ง ๆ อยู่ทีเปลือก, หรือว่าเป็นเปลือกชั้นนอกสุด, แล้วก็เป็นเปลือกชั้นใน, แล้วถึงกระทั่ง แล้วจึงจะถึงแก่นแห่งไม้นั้น.

ศาสนวัตถุ ศาสนพิธี ศาสนบุคคล ศาสนะอะไรก็ตาม นี่เป็นเพียงขุยแห่งๆ ที่
 เปลือกนอก, เป็นเปลือกชั้นนอก เป็นเปลือกชั้นใน แล้วก็เป็นที่ กว่าจะถึง
 แก่น คือวิมุตติ คือความถูกต้องของจิตใจจนจิตเป็นอิสระ ปรากฏออกมาเป็นบุคคล
 ที่รักผู้อื่นได้; แก่นคือวิมุตติ. *นี่กล่าวตามพระพุทธานิคมในพระบาลี.*

เมื่อใดจิตวิมุตติหลุดเป็นอิสระออกมาได้จากความมีตัวกู— ของกู เมื่อ
 นั้นแหละคือแก่นแท้ของพระศาสนา, เป็นตัวแท้ของพระศาสนา, เป็นตัวธรรมะ
 ในฐานะเป็นตัวแท้ของพระศาสนา, เน้นลงไปที่ตัวความถูกต้อง ที่มีอยู่ในกระแส
 แห่งความเปลี่ยนแปลงของมนุษย์เรา. ที่ปฏิบัติธรรมะถูกต้องแล้ว เกิดความ
 เปลี่ยนแปลงในชีวิต, และเป็นไปได้ตามขั้นตอนแห่งวิวัฒนาการ, จึงเป็นเรื่องที่
 ยึดยาวมีความเปลี่ยนแปลงกว่าจะถึงที่สุด. แต่ว่าในกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง
 นั้น ต้องมีความถูกต้องของการประพฤติปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นมา.

ขอให้มีส่วนแท้ของพระศาสนาที่นี้, มีหัวใจ มีแกนกลางของพระศาสนา
 ปรากฏอยู่ในความรู้สึกของเราจกทุก ๆ คนเถิด, ก็จะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์
 และพบพระพุทธศาสนา.

เวลาของปาฐกถาธรรมสิ้นสุดลงแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษา.

ท่านสาธุชน ที่มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะสิ่งที่หายไป จากระบบการศึกษา. ธรรมะในแง่ต่างๆกัน อาตมาก็ได้บรรยายมาแล้ว แต่ละครั้งๆ. ส่วนวันนี้ จะชี้ให้เห็นธรรมะ ในแง่หนึ่ง คือ ในฐานะ หรือในลักษณะเป็นสิ่งที่หายไปจากระบบการศึกษาของโลก. พูดตรงๆก็คือว่า ระบบการศึกษาของโลกเดี๋ยวนี้ ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ ปัญหาอะไรเกิดขึ้น? เพราะเหตุนี้ เราจะได้พิจารณากันต่อไป.

ธรรมะทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์.

ในข้อแรก ธรรมะเมื่อกกล่าวโดยสรุปแล้วว่าได้แก่ อะไร? แต่โบราณกาลมา ท่านได้สรุปว่า ธรรมะคือ สิ่งที่ทำให้ความแตกต่างระหว่างมนุษย์ กับสัตว์

เดรัจฉาน. โดยมีบทที่ถือเป็นหลักกันว่า การกินอาหาร การนอน การหนักภัย การประกอบเมถุนธรรม เหล่านี้มิได้เหมือนกันในระหว่างคนกับสัตว์; แต่ว่าธรรมะเท่านั้น ทำความแตกต่างระหว่างคนกับสัตว์, ธรรมะไม่มีแล้ว คนกับสัตว์ก็เหมือนกัน. นี่คือ ใจความสำคัญ ที่จะต้องมองเห็นในข้อแรกว่า ธรรมะคือสิ่งที่ทำ ความแตกต่าง ระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน. มนุษย์จะต้องมีธรรมะ จึงจะมีความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์เดรัจฉาน.

ที่ว่า มีธรรมะ, มีธรรมะนั้น มีได้อย่างไร? มีได้โดยรู้ธรรมะ ปฏิบัติธรรมะ และรับผลของการปฏิบัติธรรมะ. ทั้ง ๔ ความหมายของคำว่า ธรรมะอาตมาได้อธิบายย่อ ๆ ในเรื่องธรรมะ ๔ ความหมาย : ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ธรรมะคือการได้รับผล จากการปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ, รวมเป็น ๔ ความหมายด้วยกัน. เราจะ ต้องรู้ ธรรมะเหล่านี้ ปฏิบัติตาม กฎเกณฑ์แห่ง ธรรมะเหล่านี้ แล้วก็ ได้รับผลของการปฏิบัติอยู่ จึงจะเรียกว่ามีธรรมะ; มี ธรรมะนี้ ก็ต้องมีการปฏิบัติ เป็นส่วนสำคัญ; ไม่ใช่ว่ามีแต่ความรู้แล้ว ก็พอ.

ระบบธรรมะ นั้นแหละ จัดเป็นศาสนาหนึ่งๆ ในโลกนี้; รวมความ แล้ว ก็คือ การปฏิบัติธรรมะให้ถูกต้องทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์ เมื่ออยู่ในวัยเด็ก วัยหนุ่ม วัยสาว คนแก่ คนเฒ่า ก็ต้องมีการปฏิบัติธรรมะให้ถูกต้อง ทุกชั้นตอนแห่งวิวัฒนาการของตน ๆ.

ระบบการศึกษาของโลกปัจจุบันขาดธรรมชาติ.

ที่นี้ก็ตามมาถึง การศึกษา ระบบการศึกษาของโลก ในปัจจุบันนี้ ขาดธรรมชาติไป. นี้อาตมาขอมยนิยน์อยู่ในตัวว่า การศึกษา, ระบบการศึกษาของโลกในกาลก่อนนั้น มีการศึกษาธรรมชาติรวมอยู่ด้วยมันจึงครบถ้วน. การศึกษาเราเป็นสามระบบ หรือสามตอน : การศึกษาเพื่อให้รู้หนังสือ มีสติปัญญา นี้อย่างหนึ่ง การศึกษาเพื่อประกอบอาชีพ ได้แก่เทคโนโลยีทั้งหลาย นี้ก็ประการหนึ่ง, ประการสุดท้ายก็คือ การศึกษาธรรมชาติ สำหรับความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง นี้ก็อีกระบบหนึ่ง เป็นระบบที่สาม.

สรุปสั้น ๆ อีกทีหนึ่งว่า เรียนหนังสือ แล้วก็ รู้อาชีพ แล้วก็ ธรรมชาติ สำหรับความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เมื่อศึกษากันครบทั้งสามระบบแล้ว ก็มีผลเป็นมนุษย์ ที่เต็มตามความหมาย ของคำว่า "เป็นมนุษย์" คือสัตว์ที่ไม่มอันตราย, สัตว์ที่ปราศจากอันตราย; เป็นสุภาพบุรุษก็ปราศจากอันตราย, เป็นสัตบุรุษก็ปราศจากอันตราย, เป็นอริยชนก็ปราศจากอันตราย. การจะเป็นอย่างนี้ได้ก็ต้องมีธรรมชาติ ต้องมีการศึกษาธรรมชาติมาแล้ว.

การศึกษาเพียงให้รู้หนังสือ หรือเพียงรู้อาชีพนั้นมันไม่ทำให้มีความเป็นมนุษย์ชนิดนี้. ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ หรือสัตบุรุษ หรืออริยชนได้ เพราะเพียงแต่รู้หนังสือ และรู้อาชีพ; จะต้องรู้ส่วนที่เป็นธรรมชาติให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องด้วย.

ที่นี้ ลองสังเกตกันดูสักหน่อยจะพบว่า *แต่ก่อนโน้นพวกพระจัดการศึกษา* การศึกษาอยู่ในมือของพระการศึกษาจึง *มีธรรมะหรือศาสนา รวมอยู่ในระบบการศึกษา* : พระในศาสนาไหนจัดการศึกษา ก็จะมีธรรมะแห่งศาสนานั้น รวมอยู่ในระบบการศึกษา ของประเทศนั้น ๆ แล้วแต่ว่าจะมีการถือศาสนาอะไร.

ที่นี้ ต่อมา พวกฆราวาสแย่งเอาการศึกษาไปจัดพระไม่ต้องจัด พวกฆราวาสเขาจัด เป็นมาเรื่อยๆ มา ก็มาถึงยุคหนึ่ง ซึ่ง *พวกฆราวาส* เหล่านั้น เห็นว่า *ธรรมะหรือศาสนา ไม่จำเป็นแก่การเมือง เป็นต้น เพราะมองเห็นเรื่องทางเศรษฐกิจเป็นใหญ่.*

ครั้นมาถึง *ยุคที่มีความก้าวหน้ามากทางวัตถุ* ประดิษฐ์วัตถุขึ้นมาสำหรับบำรุงบำเรอความสุขของมนุษย์อย่างเต็มที่ มนุษย์ก็มาตกปลักแห่งความสุข สนุกสนานเริงดีร่อยทางวัตถุ *จิตใจก็น้อมไปในทางเกลียดธรรมะหรือศาสนา* บังขึ้นก็ค่อย ๆ จัดการศึกษา ส่วนที่เป็นธรรมะหรือศาสนาออกไป ๆ มันจึงเหลืออยู่แต่การศึกษา ที่เป็นการเรียนหนังสือ และการเรียนวิชาอาชีพ; มันหายไปเสียส่วนหนึ่งที่เดียว ในสามส่วนนั้น.

การศึกษาที่ขาดธรรมะ อันเป็นส่วนที่ ๓ อย่างนี้เอาตาม *ขอเรียกชื่อว่า "ระบบการศึกษาหมาทางด้วน"*. ขอภัยถ้ามันหายากายไป ก็จะมีพูดว่า การศึกษาระบบสุนัขทางขาด; แต่ถ้าพูดกันตรง ๆ ก็ว่า ระบบการศึกษาหมาทางด้วน, มันไม่มีหาง. ลองจับสุนัขตัวหนึ่งมาตัดหาง แล้วปล่อยให้มันวิ่งมันจะวิ่งเปะปะ ๆ ไม่เหมือนเดิม. นี่โทษที่มันไม่มีหางมันเป็นอย่างนี้.

ขาดธรรมะก็พ่ายแพ้แก่อำนาจวัตถุ.

ทีนี้ ระบบการศึกษาในโลก มันจะกลายเป็นหมาทางด่วนได้อย่างไร ?

ก็ขอพูดถึงนิทานเรื่องหมาทางด่วน กันสักหนึ่งเถาะ ท่านที่มีอายุสูงปึน ๕๐-๖๐ ปี เคยเรียนหนังสือในโรงเรียนสมัยโน้น ก็คงจะเคยอ่านหนังสือนิทานอีสป เรื่องหมาทางด่วน.

เรื่องมันมีที่จะต้องขอเล่าซ้ำ สำหรับท่านที่ไม่เคยได้ยินว่า สุนัขตัวหนึ่ง มันไปติดกับ หางขาดกลายเป็นหมาทางด่วน แล้วมันก็หาทางออก โดยเที่ยวบอกหมาด้วยกันว่าหางด่วนดีกว่า, ชักชวนให้ตัดหาง มีหมาหลายตัวเห็นด้วย แล้วก็ยอมตัดหาง เป็นหมาทางด่วนกันขึ้นมา เต็มไปหมด, จนกว่าจะไปพบสุนัขอีกตัวหนึ่ง บอกว่าไม่เห็นด้วย เป็นเรื่องหลอกลวง นี่แหละนิทานเรื่องหมาทางด่วน.

เดี๋ยวนี้ การศึกษาเป็นหมาทางด่วนอย่างไร ? คือประเทศใหญ่ ๆ ที่มีอำนาจ จัดการศึกษา ครั้นมาถึงยุคที่วัตถุนิยมมันเจริญ, วัตถุนิยมมีอำนาจมาก. อาตมาใช้คำว่า "วัตถุนิยม" สมัยนี้ หมายถึง ความก้าวหน้าทางวัตถุ ที่มาดึงเอาจิตใจของคน ไปหลงไหลในทางวัตถุเสียหมด. นี่เหมือนกับ กับที่คัมภีร์เอาทางหมาทางด่วนไป. ชาติที่จัดการศึกษา ที่พ่ายแพ้แก่อำนาจของวัตถุ เชี่ย ธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา. นี่เราเรียกว่า "กัณฑ์" คือวัตถุนิยมจับเอาทางหมาทางด่วนนั้นขาดไปแล้ว เป็นหมาทางด่วน.

ชาติที่จัดการศึกษาอย่างหมาทางด้วน ก็ชักชวนชาติอื่นๆ ให้จัดการศึกษาอย่างหมาทางด้วน ; ชาติอื่น ๆ ก็พลอยหลงไหล ในอำนาจของวัตถุนิยม เขี่ยธรรมะหรือศาสนาออกไปจากระบบการศึกษา เป็นการจัดการศึกษาอย่างหมาทางด้วน มากยิ่งขึ้นทุกที. ประเทศเล็กๆ หนไม่ไหว ก็เอาอย่างตามอย่าง จนถึงกับว่า การศึกษาทั้งโลกมันกลายเป็น ระบบการศึกษาหมาทางด้วนไปทั้งนั้น คือไม่เอาธรรมะหรือศาสนา มาฝากไว้กับระบบการศึกษาอีกต่อไป.

การศึกษาขาดธรรมะ ย่อมมีผลเป็นความเลวร้ายต่างๆ.

นี่แหละเมื่อ การศึกษาไม่มีระบบธรรมะ หรือศาสนาแล้ว จะเป็นอย่างไร? รู้จักกันแต่เรื่องหนังสือหนังหา สำหรับทำให้ฉลาด, แล้วก็รู้จักอาชีพ สุดเหวี่ยงยิ่งประดิษฐ์ได้มาก ยิ่งทำให้เกิดผลกำไรได้มาก ก็ยิ่งหลงในรสร้อยทางวัตถุมาก; โลกก็เกิดวิกฤตการณ์ คือว่า เรียนจบแล้วไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ, เรียนจบแล้วมีปริญญายาวเป็นหาง แต่ก็ไม่มีความเป็นสุภาพบุรุษ, ไม่มีบุรุษที่ไว้ใจได้ ไม่มีบุรุษที่ปราศจากอันตราย คือไม่มีศีลธรรม, มีความเสื่อมเสียศีลธรรม, เป็นโลกที่ไม่มีศีลธรรม. ฉะนั้น เราจึงประสบวิกฤตการณ์ มีอาชญากรรมเต็มไปในทุกหัวระแหง :- ภายในประเทศก็มีอาชญากรรม ระหว่างประเทศก็มีอาชญากรรม คือสงครามแล้วก็มีโทษที่เป็นผลพลอยได้จากสงคราม ให้มันเกิดระส่ำระสายทั่วกันไปหมด.

นี้แหละคือ ความเลวร้าย ที่เกิดมาจากระบบการศึกษา ที่เป็นเหมือนหมาทางด่วน, ระบบการศึกษาที่มีแต่ความรู้ทางหนังสือ และรู้แต่อาชีพ ไม่มีธรรมะสำหรับให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

ต้องปลูกศาสนาหรือธรรมะในระบบการศึกษา.

ทันทีที่มีปัญหาเหลืออยู่ในเวลานี้ว่า เรามาช่วยกันต่อหางหมากันเถอะ ให้มีธรรมะและศาสนาอยู่ในระบบการศึกษา, จะเรียกว่าต่อหางหมาก็ได้ จะเรียกว่าปลูกหางหมากันใหม่ก็ได้ ปลูกหางหมากันใหม่นี้ดูจะปลอดภัยกว่า. ต่อหางหมาใหม่ ถ้าไปคว้าเอาหางลิงมาต่อเข้ากับหมาละก็ คงจะร้ายไปกว่าเดิม.

นี่มาตั้งหน้า **ปลูกหางหมา** ค่อยๆ **ปลูกให้มันงอกยาวออกมา** เป็นสุนัขที่มีหาง คือระบบการศึกษา ที่มีธรรมะและศาสนาอยู่ เป็นส่วนที่สาม : เรามีการศึกษาหนังสือ ให้ฉลาด, เรามีการเรียนอาชีพโดยเทคโนโลยีทั้งหลายทั้งปวง, แล้วเราก็มีธรรมะหรือศาสนา ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง.

โปรดจำคำว่า “มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง” ตรงตามความหมายของคำว่า มนุษย์.

ทุกศาสนาแก้ปัญหาก็ด้วย “รักผู้อื่น”.

ที่นี้ก็มาดูกัน ที่ตัวธรรมะ หรือ ตัวศาสนา ที่จะเอามาใส่เข้ากับระบบของการศึกษา ให้เป็นระบบการศึกษาที่ถูกต้องและสมบูรณ์ ต่อไปตามเดิม.

ขอให้สังเกตกันให้ละเอียดล่อ จนพบความจริงอย่างยิ่งข้อหนึ่ง ว่าทุก ๆ ศาสนา มีหัวใจแห่งคำสอนคือ “รักผู้อื่น” สามพยางค์เท่านั้น, รัก-ผู้-อื่น มีอยู่สาม พยางค์เท่านั้น เป็นหนึ่งประโยค. นี่แหละคือหัวใจของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา หรือ พระธรรมของทุก ๆ ศาสนา ที่เรียกได้ว่า เป็นศาสนา; เพราะว่า **ปัญหามันได้** เกิดขึ้นในโลกมนุษย์ **เนื่องด้วยมนุษย์ไม่รักกัน** มนุษย์ฆ่ากัน มนุษย์ขโมยกัน มนุษย์ล่วงละเมิดของรักของผู้อื่น มนุษย์โกหกหลอกลวง มนุษย์ดิมสิ่งมีค่าของ เมา แล้วก็ไปทำความรำคาญให้แก่ผู้อื่น ลำบากแก่ผู้อื่น; นี่เพราะว่าไม่รักผู้อื่น หลักธรรมะหรือหลักศาสนาจึงแก้ปัญหาดังกล่าว “รักผู้อื่น”.

มองดูก็เห็นได้ง่ายนิดเดียว ถ้ามีความรักผู้อื่นแล้ว ก็จะไม่ใคร่ที่ไหน ได้; มันก็ไม่มีการฆ่า ไม่มีการประทุษร้ายร่างกายและชีวิต. เมื่อรักผู้อื่น แล้ว ก็ไม่ขโมย ไม่ประทุษร้ายทรัพย์สินสมบัติของใคร. รักผู้อื่นแล้ว ก็ไม่ ประทุษร้ายของรักของบุคคลผู้อื่น คือไม่ล่วงศีลข้อกาเมฯ. รักผู้อื่นแล้วจะไป โทหกกับใครที่ไหนได้ มันก็โทหกไม่ออก. รักกันแล้วก็จะมัตระวัง ไม่เสีย สติสัมปชัญญะ ด้วยดื่มกินเสพของมีนเมา ไปกระทบกระทั่งผู้อื่นด้วยความ มีนเมา.

รักผู้อื่นอย่างเดียว จึงแก้ปัญหาดังกล่าวได้หมดทุกอย่างจึงถือว่า ทุกศาสนานี้ แก้ปัญหาของมนุษย์ ด้วยการสอนให้รักผู้อื่น.

โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน **ศาสนาคริสต์** นั้นว่าได้จัดไว้ดีที่สุดใน **อาตมา** รู้สึกว่าดีที่สุดในบรรดาศาสนาทั้งหลาย **ที่จัดไว้โดยหลักที่ว่า “รักผู้อื่น”** คือให้ ถือว่า : สอนลูกเด็ก ๆ เล็ก ๆ ให้รู้สึก ว่า **พระเจ้ารักเรา** เราต้องรักพระเจ้า,

เรารักพระเจ้า เราต้องทำตามพระเจ้าสั่ง, พระเจ้าสั่งให้รักผู้อื่น เราจึงต้องรักผู้อื่น เหมือนที่พระเจ้ารักเรา, มันก็สมบูรณ์แล้ว สำหรับการจะรักผู้อื่น.

ครั้นรักผู้อื่นแล้วก็ฆ่าเขาไม่ได้ ขโมยเขาไม่ได้ ล้วงกาเมฯ เขาไม่ได้ โกงหกเขาไม่ได้ ไม่ทำตนให้เป็นคนมีนเมา พลอยทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน โดยไม่เจตนา อย่างนี้.

นี้ความรักผู้อื่น คือหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนา; แม้ที่สุดศาสนาอิสลาม ที่มีคนชอบพูดว่า ถือดาบ. อาตมาก็มองเห็นว่า เขาถือดาบเพื่อให้คนรักผู้อื่น แล้วมันจะเป็นอะไรไป. เมื่อได้รักผู้อื่นเสียแล้ว มันก็หมดปัญหา มันก็ไม่ต้องมีการใช้ดาบ เมื่อยังเห็นแก่ตัวมากเกินไป ไม่รู้จักเห็นแก่ผู้อื่น ก็ต้องใช้ดาบเป็นธรรมดา ถ้าว่าถือดาบจริงก็ต้องมีข้อเท็จจริงอย่างนี้.

พุทธศาสนาสอนให้รักผู้อื่นอยู่แล้วแต่ทำไมพอ.

ที่นี้ พุทธศาสนาเราก็บอกสอนข้อที่ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; คิดดู, จะไม่รักผู้อื่นอย่างไร มันหัวอกเดียวกันปัญหาเดียวกัน ทนทุกข์อย่างเดียวกัน, เพราะฉะนั้น เราจึงต้องรักกัน. หรือว่าอุคฺมคติของโพธิสัตว์ในพุทธศาสนายอมตายเพื่อความปลอดภัยของผู้อื่นได้ นี่ก็คือความหมายของคำว่า "รักผู้อื่น".

ถ้าทางฝ่ายมหายาน ด้วยแล้ว จะมีถึงกับว่า ว่าผู้อื่น รอคอย เหลืออยู่
 เป็นคนสุดท้าย ถ้ายังมีคนมีทุกข์เหลืออยู่สักคนเดียว จะไม่สนใจเรื่องนิพพาน
 อย่างนั้น.

เราพิจารณากันให้มากกว่า เมื่อรักผู้อื่นแล้วปัญหาจะหมดไป เป็น
 เรื่องทางศีลธรรม พอรักผู้อื่นแล้วก็เกิดศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาทันที.
 ศรีอารยเมตไตรย : เมตไตรยนั้นแปลว่า เนื่องด้วยความเป็นมิตร, ความเป็นมิตร
 เมตตานั่นแหละ คือความรักผู้อื่น, เมตเตยฺย - เนื่องอยู่กับความรักผู้อื่น, ศรี-
 อารยเมตไตรย คือ ศาสนาที่เนื่องกันอยู่กับความรักผู้อื่นสุดเพียง. มันก็จริงอย่าง
 นั้น ถ้าทุกคนในโลกรักผู้อื่น ไม่มีการฆ่า ขโมย ล่วงละเมิดของรัก โทก
 หลอกหลวงแล้ว มันก็เป็นศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมาทันที, คือปลดปล่อยเปอร์-
 เซนต์ขึ้นมาทันที, เรื่องทางสังคมก็หมดไป ปัญหาทางสังคมก็หมดไป.

แม้คำที่รักผู้อื่นแล้ว ก็จะไม่เอาหามาเที่ยววางไว้เกะกะตามทางเท้า
 ที่ตำรวจต้องไล่จับอยู่เรื่อยไป. นี่ถ้ารักผู้อื่นเสีย มันก็ไม่เที่ยวไปวางหามาไว้เกะกะ
 ตามทางเท้าให้ผู้อื่นลำบาก. นี่เป็นปัญหาทางศีลธรรม ทางศาสนาแท้ ๆ;
 แต่คนไปมองเป็นปัญหาเศรษฐกิจไปเสียหมด จะกำจัดคนวางของเกะกะตามทาง
 เท้าด้วยการจัดทางเศรษฐกิจไม่ได้มุ่งหมายจะจัดทางศีลธรรม. อาตมารู้สึกว่า
 ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้; ต้องแก้ปัญหาทางศีลธรรมกันเสียก่อน.

เพราะฉะนั้น เราอาจจะสร้างศาสนาพระศรีอารยเมตไตรยขึ้นมา ด้วย
 การรักผู้อื่น ก็จะไม่มีปัญหา : พอรักผู้อื่นแล้ว นายทุนก็รักขนกรรมาชีพ,

ชนกรรมาชีพที่รักกันทุกคน, คอมมูนิสต์ก็ตายหมดเอง, นี่แหละคือการทำลายคอมมูนิสต์ ซ้ำคอมมูนิสต์ให้ตายหมด ด้วยการทำให้เกิดการรักผู้อื่น.

รวมหมอกัน “รักผู้อื่น” จะขจัดชั่วร้ายได้สิ้น.

โลกขาดการรักผู้อื่น คอมมูนิสต์จึงเกิดขึ้นมาในโลก เพื่อเป็นปฏิกริยาต่อการที่มนุษย์ไม่รักกัน พอมนุษย์รักกัน คอมมูนิสต์ก็ตายหมด ไม่มีที่อยู่อาศัยในโลกนี้. นี่แหละประโยชน์อันสูงสุด เพราะฉะนั้นเรามาช่วยกันทำให้โลกนี้ถึงจุดหมาย ของความมุ่งหมายแห่งความเป็นมนุษย์ คืออยู่กันเป็นพาสูก โดยเอาหัวใจของศาสนาทุกศาสนาเพียงสามพยางค์ ว่า รัก—ผู้—อื่น มาถือเป็นหลักปฏิบัติในโลก; ไม่มีปัญหาทางศีลธรรม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง ทางทหาร อะไรเหลืออยู่อีกเพราะว่า คำว่า “รักผู้อื่น” มันขจัดความเลวร้ายเหล่านั้นออกไปจนหมดสิ้น.

ขอยืนยันว่า คำ *สมัยโบราณ* นั้น พอพูดว่า *ศึกษา - ศึกษา* อย่างนี้แล้ว ก็หมายถึง *ศีลศึกษา, จิตตศึกษา, บัญญาศึกษา* คือทำให้เกิดความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา เรียกว่า *ศีลศึกษา, ทำให้เกิดความถูกต้องทางจิต* เรียกว่า *จิตตศึกษา, ทำให้เกิดความถูกต้อง ทางความคิดเห็น หรือสติปัญญา ความรู้* ก็เรียกว่า *ปัญญาศึกษา. ถ้ามีศึกษา หรือศึกษาอย่างนี้ ในโลกก็ไม่มีปัญหาอะไร.*

เดี๋ยวนี้เราสอนกันแต่ *ศิลปศาสตร์* คือให้รู้หนังสือและรู้อาชีพ นั่นเขาเรียกว่า *ศิลปศาสตร์. ถ้าพูดว่า ศึกษา หรือศึกษา* แล้วก็เป็นเรื่อง *ศีล สมာธิ ปัญญา*

ธรรมะในฐานะ หน้าทีรบควนของมนุษย์ แห่งยุคปัจจุบัน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ หน้าทีรบควนของมนุษย์ แห่งยุคปัจจุบัน หัวข้อนี้อาจจะทำให้ผู้ฟังงไปบ้าง แต่ขอให้ท่าน ฟังต่อไปก่อน.

[บทพวน]

ธรรมะในฐานะเป็นหน้าที่ นี้ขอให้เข้าใจอย่างที่ได้โดยกล่าวมาแล้ว ในการบรรยาย ครั้งก่อน ๆ ว่า ธรรมะมีความหมายหลายอย่าง. ธรรมะ คำนี้ หมายถึงตัวธรรมชาตีกิได้, หมายถึงกฎของธรรมชาตีกิได้, หมายถึงหน้าที่ ที่สิ่งมีชีวิตจะต้องปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามกฎของ ธรรมชาตีกิได้, แล้วยังหมายถึง ผลที่จะได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้นก็ยังได้.

ธรรมะที่จะบรรยายในวันนี้ หมายถึง ธรรมะในฐานะ เป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ แล้วยังเป็นหน้าที่ที่รับผิดชอบแห่งยุคปัจจุบัน แล้วยังของมนุษย์ทั่วไปทั้งโลก.

หน้าที่ก็คือ เราจะต้องช่วยกันแก้ไขวิกฤตการณ์ที่กำลังลามอยู่ทั่วไปในโลก ถ้าเราไม่ทำหน้าที่อันนี้ โลกนี้ก็จะต้องวินาศ หรืออย่างน้อยก็เป็นโลกที่ไม่มีประโยชน์อะไร คือหาความสงบสุขไม่ได้. หน้าที่ของมนุษย์ทั้งโลก ไม่เฉพาะแต่ประเทศไทย หากแต่ว่าตรงกันทุกประเทศในโลก.

หน้าที่รับผิดชอบ ๓ ประการ.

หน้าที่ที่รับผิดชอบที่สุด ปัจจุบันนี้ ขอรบเป็นหน้าที่ ๓ ประการ คือ หน้าที่ที่ ๑. ได้แก่ การปรับปรุงระบบการศึกษา ให้ถูกต้องและสมบูรณ์. หน้าที่ที่ ๒. คือ การแก้ปัญหา อันเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ให้หมดไป. หน้าที่ที่ ๓. คือ ทำให้จิตมีสถาบันทั้งสามโดยแท้จริง.

กล่าวสั้น ๆ อีกครั้งหนึ่งว่า หน้าที่สามประการ นั้นได้แก่ : *ปรับปรุงระบบการศึกษา, แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์, ทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม.*

บางคนอาจจะฉงนว่า ในประเทศที่เขาไม่มีการปกครองระบบที่มีกษัตริย์นี้จะทำให้คนเหล่านั้น มีสถาบันทั้งสามได้อย่างไร? นี้ขอให้ท่านทบทวนฟังก่อนว่า จะมีได้อย่างไร. อาตมาจะได้กล่าวถึง หน้าที่ทั้งสาม นั้น แต่ละอย่าง ๆ เป็นลำดับไป :-

ต้องปรับปรุงการศึกษา.

หน้าที่แรก ที่ตรงกันทั้งโลกก็คือ ปรับปรุงระบบการศึกษา ให้พ้นจากความเป็นระบบการศึกษาชนิดหมาทางดวัน. ถ้าคำว่า หมาทางดวันมันหยาบคายนัก ก็ขอเปลี่ยนเป็น สุนัขทางขาด, ให้พ้นจากความเป็นสุนัขทางขาด.

ข้อนี้หมายความว่า ในบัดนี้เราให้การศึกษากันแต่เพียงสองอย่าง คือ วิชาหนังสือ และ วิชาเทคโนโลยี สองอย่างนี้เราให้กันอย่างถูกวิธี รวดเร็วที่สุด มีผลดีที่สุดจนจะกล่าวได้ว่า เพื่อเกินความจำเป็นไปเสียแล้ว ก็ได้.

ท่านลองเปรียบเทียบกันดู ว่า มนุษย์ในปัจจุบันนี้เก่งในทางเทคโนโลยี จนมนุษย์เก่งกล้า สามารถเกิน ทำอะไรได้อย่างน่าประหลาด จนจะเก่งเท่าหรือเก่งกว่าพระวิษณุกรรม อย่างที่เราเคยได้ยินได้ฟังมาในเรื่องนิยาย. มนุษย์กำลังแสดงบทบาทออกมา อย่างที่เรียกว่าเก่งกล้าสามารถเกิน จะให้เขาทำอะไรก็ได้ ไต่หน้าไต่ดินก็ทำได้ บนฟ้าหรือนอกบรรยากาศของโลกออกไป เขาก็ยังทำได้ นี่ดูจะเก่งกว่าพระวิษณุกรรมไปเสียอีก.

มนุษย์กล้าเกิน เก่งกล้าเกิน สามารถเกิน รวดเร็วเกิน ทำอะไรอยู่ในโลกปัจจุบันนี้ รวกรับว่ามีอาการวิ่ง, เร็วยิ่งกว่าลมพัด เขาสามารถทำเครื่องบินที่มันเร็วกว่าเสียง. แล้วลองคิดดูว่า เขาเก่งกล้าสักเท่าไร.

เขาเก่งกล้าและวิ่งว่อนอยู่อย่างนี้ เราก็ถามเขาว่า **นี่จะไปไหนกัน ?** เขากลับจะตอบว่า **ข้าพเจ้าไม่ทราบขอให้ไปถามคอมพิวเตอร์ดู.** เราถามว่า **อะไรเป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ ?** เขาตอบว่า **ข้าพเจ้าไม่ทราบ ขอให้ไปถาม**

คอมพิวเตอร์ดู ว่าอะไรเป็นสิ่งสูงสุดสำหรับมนุษย์. เราถามอีกว่า เมื่อไม่ทราบแล้ว ท่านทั้งหลาย จะเดินให้ถูกเรื่องถูกราวได้อย่างไร? เขาก็ยังตอบว่า ข้าพเจ้าไม่ทราบขอให้ไปตามคอมพิวเตอร์ดู.

นี้แหละ คือข้อที่ว่า ต้องไปตามคอมพิวเตอร์ดูนี้เปรียบเหมือนกับระบบการศึกษาหมาทางด่วน. ระบบนี้ไม่นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์. ลองคิดดูว่า สอนกันอย่างไร? จนในที่สุดก็คิดว่าอะไรไม่ถูก; ต้องไปคว้างมุ่งามอยู่อย่างพวกฮิปปีทั้งหลาย ไม่รู้ว่าจะเอาอะไร. จบมหาวิทยาลัยแล้ว ยังต้องไปเป็นฮิปปี. สอนกันอย่างไรจนในโลกนี้ ไม่มีบุญไม่มีบาป, ไม่มีบิดามารดา, ไม่มีศาสนา ไม่มีพระเจ้า?

สอนกันอย่างไร จนในโลกนี้ไม่มีใครรักใคร่? ความรักผู้อื่นนั้นหายาก หามาทำยาหยอดตากก็แทบจะหาไม่ได้ มีแต่การเอาเปรียบผู้อื่น แล้วก็มีการทำลายซึ่งกันและกัน สอนกันจนกระทั่งว่า ในโลกนี้ไม่มีสุภาพบุรุษไม่มีสัตบุรุษ ซึ่งปราศจากอันตราย มีแต่มนุษย์อันตรายไว้ใจกันไม่ได้.

เรามีหน้าที่ ที่จะต้องปรับปรุงการศึกษานี้ ให้สมบูรณ์ การศึกษาที่เนื่องอยู่กับธรรมะ หรือศาสนา, ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ ให้โลกนี้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง. อย่าปรับปรุงให้ผิดเลยไปเสียอีก; อาตมาขออภัย ที่ใช้คำว่า "การต่อทางหมา" นั้น อย่าเอาทางลิงมาต่อ คืออย่าเอาการศึกษาชนิดนิยมจิตวิทยา เพื่อใช้ในการคดโกง หลอกหลวงผู้อื่น ทางการเมือง ทางการเศรษฐกิจ สำหรับเอาเปรียบตัวเอง. เอาเปรียบผู้อื่น เอาเปรียบรัฐบาลของตนเอง หรือ

เอาเปรียบกันทั้งโลก. ถ้าเอาการศึกษาชนิดนี้มาต่อ ก็เหมือนกับว่าเอาหางลิงมาต่อหางหมา เรื่องมันก็ร้ายไปกว่าเดิม.

ขอให้พยายามกระทำให้ศาสนากลับมา ให้ธรรมะกลับมา ในลักษณะที่เป็นทาง เหมือนกับทางเสือสำหรับถือท้ายเรือให้ตรงทาง; ทำได้ดังนี้แล้ว โลกนี้ก็จะเป็โลกพระศรีอารย์ คือพระศรีอารยเมตไตรย มีแต่ความรัก ความเมตตา มองดูกันด้วยสายตาแห่งความรักเข้ากันได้สนิท เหมือนนากับน่านม มีความซื่อสัตย์ต่อกันและกัน หากันตรายอันใดมิได้.

นี้เรียกว่า หน้าทีที่ ๑. คือปรับปรุงระบบการศึกษา ให้พ้นจากลักษณะแห่งความเป็นหมาหางด้วน แต่ให้เป็นสุนัขที่สมบูรณ์ มีหางสำหรับจะเดินให้ตัวตรงหรือถูกทาง ไม่เปะๆปะๆ.

แก้ปัญหาทุกอย่างด้วยทำให้รักผู้อื่น.

ทีนี้ อุตมาก็จะได้กล่าวถึง หน้าที ที่ ๒. หน้าทีที่สอง คือ แก้ปัญหา คอมมิวนิสต์.

โลกปัจจุบันทั้งโลก กำลังมีปัญหามากมายหลายอย่าง; แต่แล้วอาจจะไปสรุปได้ อยู่ที่ว่า เป็นปัญหา อันเนื่องกันกับคอมมิวนิสต์. ปัญหาหมันพัวพันกันกลับไปกลับมา : ถ้าไม่มีนายทุนก็ไม่ต้องมีคอมมิวนิสต์, ถ้าไม่มีคอมมิวนิสต์ นายทุนก็ไม่มีปัญหา ปัญหาหมันเกิดขึ้นแก่กันทั้งสองฝ่าย.

ปัญหาเกิดขึ้นมา จากระบบการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง คือ ไม่มีศาสนา ไม่รักกัน : *คนจนเกิดขึ้นต่อต้านคนมั่งมี เพราะคนมั่งมีไม่มีศาสนา*, หมายถึงคนมั่งมีในยุคที่ว่างศาสนา ในแผ่นดินตรงนั้น ที่มันว่างศาสนา จนคนมั่งมีเป็นอันตรายแก่คนจน จึงเกิดลัทธิต่อต้านคนมั่งมีขึ้นในโลกนี้ ที่ตรงจุดนั้น ที่เวลานั้น อย่างที่เราถูกคิด สำหรับผู้ที่ได้อ่านเรื่องนี้มาแล้ว.

การแก้ปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ ต้องแก้ด้วยระบบการศึกษาที่ถูกต้องไม่เป็นระบบสุนัขหางด้วน; แต่ถ้าศาสนากลับมา ธรรมะกลับมา มนุษย์-ธรรมก็กลับมา, แล้วมนุษย์ก็รักผู้อื่น. เมื่อขาดศาสนาไป คือ ขาดศาสนาที่แท้จริงไป มีแต่ศาสนาเหียงอก มันก็เปลี่ยนอย่างตรงกันข้าม; แผ่นดินที่ตรงนั้น และในเวลานั้น ก็ว่างจากธรรมะ, มีแต่การเอาเปรียบ หวังร้ายต่อกันและกัน, เป็นเหตุให้ที่นั่นเกิดนายทุนกระดาศซัฟ, และเกิดศักดินาอันทารุณโหดร้าย พร้อมกันไปในตัว. เมื่อเกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้นมาแล้ว ก็เกิดปฏิกิริยาต่อต้าน ของคนที่ถูกเอาเปรียบข่มเหงเบียดเบียน กล่าวคือลัทธิคอมมิวนิสต์.

โลกนี้ปั่นป่วนด้วยสงคราม ทั้งสงครามร้อน และสงครามเย็น ทั้งใต้ดินและบนดินไม่มีที่สิ้นสุด; ฉะนั้น การขจัดปัญหาออกไปเสียได้ นับว่าเป็นบุญกุศล อันสูงสุดของสมัยนี้. การแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ ก็คือแก้ปัญหาทุกอย่าง อันเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ เหมือนกับว่าฆ่าคอมมิวนิสต์ให้หมดไปจากโลก; แต่การกระทำดังนั้น มันเนื่องกันอยู่ถึงกับว่า จะต้องฆ่านายทุนกระดาศซัฟ ให้หมดสิ้นไปจากโลกด้วย แล้วคอมมิวนิสต์ก็จะตายหมดไปเอง.

การจัดปัญหาคอมมิวนิสต์ จึงต้องมุ่งกระทำไป ที่ต้นเหตุอันแท้จริง คือความไม่มีธรรมะ ไม่มีศาสนา จนเกิดนายทุนกระดาศซัฟ, เราจะต้องเอาความมีศาสนากลับมา เอาธรรมะกลับมา. ชาวพุทธทั้งหลายจะต้องเป็นคอมมิวนิสต์ ที่เหนือกว่าคอมมิวนิสต์ กล่าวคือ แก้ปัญหาด้วย ความรักผู้อื่น ไม่แก้ปัญหาคด้วยอาวุธ, ไม่แก้ปัญหาในทำนองที่ว่า เอาน้ำโคลนมาล้างโคลน เราจะต้องมีน้ำสะอาดมาล้างโคลน.

พุทธศาสนา หรือศาสนาไหนก็ตาม ทุกๆศาสนาในโลก มีหัวใจแห่งคำสั่งสอนอยู่ที่ ความรักผู้อื่น; เมื่อมีความรักผู้อื่นแล้ว ปัญหาจะหมดไป. คิดดูให้ดี ๆ ว่า ศาสนาทั้งหลายนั้นเป็นยาพิษ สำหรับกำจัดคอมมิวนิสต์ ให้หมดไปจากโลก; แต่ทำไปทำมากลับเปลี่ยนกลายเป็นว่า ศาสนาเป็นยาเสพติดของประชาชน.

ศาสนาที่แท้จริงนั้น มีแต่ทำให้คนรักกัน จนคอมมิวนิสต์และนายทุนผู้กระดาศซัฟ หายไปจากโลกด้วยกันทั้งสองอย่าง ชาวพุทธเราจะต้องสามารถแก้ปัญหานี้. อย่าเข้าใจไปว่า ธรรมะหรือศาสนานี้เป็นของเปราะ ง่าย แตกง่าย ปรังเดียวก็แตกหมด เหมือนที่เขาชอบพูดกันว่า “คอมมิวนิสต์มาศาสนาหมด”; แต่อดตามมองเห็นไปในทางที่ว่า ศาสนาเป็นยาพิษ สำหรับกำจัดลัทธิคอมมิวนิสต์ คือทำให้คนรักผู้อื่น; เมื่อคนรักผู้อื่นแล้วลัทธินายทุนกระดาศซัฟ ก็หายไปจากโลก, แล้วคอมมิวนิสต์จะอยู่ได้อย่างไร เพราะไม่มีนายทุน สำหรับให้คอมมิวนิสต์เป็นจุดมุ่งหมายสำหรับที่จะต่อต้าน.

ความรักผู้อื่นนั้นแหละ เป็นคอมมิวนิสต์ที่เหนือคอมมิวนิสต์; ชื่อนี้เราจะต้องยอมรับว่า ทั้งศาสนาและทั้งคอมมิวนิสต์ มีอุดมคติตรงกันตรงที่ว่า “จะสร้างสันติภาพ ขึ้นในโลก” อาตมาก็เห็นด้วย และยอมรับว่า คอมมิวนิสต์เขาจะสร้างสันติภาพขึ้นมาในโลก โดยที่เขามองเห็นว่าพวกนายทุนกระดากซั๊บ เป็นศัตรูของสันติภาพในโลก; ดังนั้นเขาจึงมุ่งหมาย ที่จะกำจัดนายทุนกระดากซั๊บให้หมดไปจากโลก โดยหวังสันติภาพ นี้เขาหวังสันติภาพ.

ส่วนศาสนาทุกศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนาพุทธบริษัท นี้ก็มุ่งหมายจะสร้างสันติภาพขึ้นในโลก; เรามีจุดมุ่งหมายไม่ต่างกัน แต่วิธีการปฏิบัติมันต่างกันลิบ. เราไม่ต้องการจะฆ่าใคร ทำลายใคร, ต้องการจะใช้อาวุธเพียงอย่างเดียว คือความรักผู้อื่น จึงดึงศาสนากลับมา ดึงธรรมะกลับมา ให้เกิดความรักผู้อื่นขึ้นในโลก แล้วโลกนี้ก็มีสันติภาพ.

นี่แหละ วิถีจัดโลกให้มีสันติภาพ นั้นมันมีวิธีต่างกันอย่างนี้ เราจะถือว่าความรักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของศาสนาทุก ๆ ศาสนานั้นแหละ คือคอมมิวนิสต์ที่เหนือที่ยิ่งไปกว่าคอมมิวนิสต์, ต้องเอาคอมมิวนิสต์ที่เหนือกว่าคอมมิวนิสต์มาแก้ปัญหาของคอมมิวนิสต์.

ผลสุดท้ายก็คือ นายทุนกระดากซั๊บ แห่งเสรีประชาธิปไตย ก็ตายไป ชนกรรมาชีพผู้อามาตแก่แค้นแห่งลัทธิคอมมิวนิสต์ ก็ตายไป, เหลืออยู่ในโลกนี้แต่เพียงมนุษย์ชนิดหนึ่งชนิดเดียว คือ มนุษย์ที่รักผู้อื่น; เหลืออยู่แต่มนุษย์ที่รักผู้อื่นในโลกนี้ โลกนี้ก็ไม่มีปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์.

นี้แหละคือสิ่งที่อาตมาเรียกว่า แก้ปัญหาเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ หลังจาก
ที่ปรับปรุงระบบการศึกษา แล้วก็แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ นี่เป็นหน้าที่ที่สอง.

อบรมให้ภักดีในเรื่อง ชาติ ศาสนา มหาคษัตริย์.

ที่นี้ ก็มาถึง หน้าที่ที่ ๓. คือทำจิตใจให้มั่นสถาบันทั้งสาม.

การศึกษาาระบบมหาทางด้นนี้ ทำให้คนไม่รู้จักสถาบันทั้งสาม โดย
ถูกต้องและสมบูรณ์. ขอจำกัดความกันไว้เสียสักหน่อยในที่นี้ว่า สถาบันทั้ง
สามนั้นเป็นอย่างไร? สถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

ชาติ นี้เปรียบเหมือนกับร่างกาย คนเรา มันต้องมี ตั้งอยู่เป็นพื้นฐาน
สำหรับสิ่งอื่น ๆ.

ศาสนานี้คือ ระบบจิต ที่เป็นความรู้อันถูกต้อง เปรียบเหมือนกับ
ศาสนาคือ ธรรมะ.

พระมหากษัตริย์ นั้น คือระบบประสาท สำหรับเชื่อมร่างกายกับจิต
ให้สัมพันธ์กัน จนสามารถทำหน้าที่ที่สำคัญที่สุดได้. ถ้าปราศจากระบบประสาท
แล้ว ก็เหลือแต่กายกับจิต มันก็ทำอะไรไม่ได้ มันก็จะตายไปเองในที่สุด.

เราจะต้องมีสถาบันทั้งสาม ตามความหมายอันลึกตรงตามกฎเกณฑ์ของ
ธรรมชาติ ว่าต้องมีร่างกาย, ต้องมีจิตใจ, ต้องมีระบบประสาท, ที่ทำความ
สัมพันธ์ ระหว่างร่างกายกับจิตใจ จะขาดเสียแต่อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้.

ที่นี้ ท่านลองพิจารณาเหตุที่ว่า *ประเทศชาติประเทศไทย* ที่จะไม่*มีสถาบันทั้งสาม*; แม้ว่าในประเทศบางประเทศ ในปัจจุบันนี้ ไม่มีระบบกษัตริย์ เขาไม่ยอมมีกษัตริย์; แต่ก็ต้องมีความหมายของระบบกษัตริย์ อยู่อย่างใดอย่างหนึ่งด้วยเป็นแน่นอน. คือเขาต้องมีประเทศชาติ, แล้วเขาจะต้องมีหลักธรรมะสำหรับประเทศชาติ ซึ่งจะถอดรูปแบบออกมาจากศาสนา, แล้วเขาจะต้องมีบุคคล หรือคณะบุคคลหรือองค์กรใด ๆ ก็ตาม สำหรับทำให้ชาติกับธรรมะสำหรับชาตินั้น *เนื่องสัมพันธ์กันอยู่* เป็นชาติที่มีตัวร่างกาย มีระบบจิตใจ, แล้วก็จะมีระบบประสาท ให้ธรรมะประจำชาติแน่นแฟ้นกันอยู่กับชาติ.

ดังนั้น ประเทศใดก็ตาม จะต้อง*มีสถาบันครบทั้งสาม* หากแต่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น ไม่ได้เรียกว่ากษัตริย์; แต่เขาต้องมีชาติ คือตัวประเทศชาติ ที่คุมกันอยู่ได้, แล้วมีหลักธรรมประจำชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียกในที่นี้ว่าศาสนา, แล้วก็ต้องมีระบบ ที่ทำให้ชาติกับศาสนานั้นสัมพันธ์กันอยู่ ก็กลายเป็นประเทศที่มีธรรมะ ประเทศใดไม่มีธรรมะนั้น มันเป็นประเทศทางดวัน; เหมือนกับว่าข้างตัวหนึ่ง ทางมันดวัน ยิ่งเป็นข้างตัวโตเท่าไร ถ้าทางดวันแล้ว มันยิ่งนำเกลียดเท่านั้น, อย่าได้มีประเทศใหญ่ ๆ ซึ่งเป็นเหมือนกับข้างทางดวันเลย. คือเขาจะต้องมีระบบชาติ, ระบบศาสนา และระบบกษัตริย์, ที่ทำความสัมพันธ์กันระหว่างชาติ กับหลักธรรมะประจำชาติ.

เราจะเห็นได้ว่าระบบกษัตริย์นั้นอาจจะเป็นบุคคลก็ได้ เป็นคณะบุคคลก็ได้ เป็นองค์กรอะไรอันหนึ่งก็ได้ ที่กำลังทำหน้าที่อยู่อย่างแท้จริง สำหรับทำให้ธรรมะนั้นเชื่อมกันอยู่กับชาติ ถ้ามีฉะนั้นแล้ว ไม่ควรจะเรียกว่าเป็นชาติมนุษย์หรือเป็นมนุษยชาติ. เมื่อไม่มีความเป็นมนุษยชาติแล้ว มันก็ล้มละลายหมดแล้ว.

เดี๋ยวนี้การศึกษาาระบบมหาทางด่วน ไม่ได้ทำให้คนรู้จักสถาบันทั้งสาม คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์. อย่างแท้จริง สอนกันอย่างไร จึงเกิดยุวชนระบบที่นิยมช้าย ไม่รู้จักความหมาย ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์.

อาตมาเคยสนทนากับเยาวชนนิยมช้าย เขามาพูดจาในทำนองว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด, ระบบกษัตริย์นั้นเพื่อไม่จำเป็นไม่ต้องมี, เหลืออยู่แต่ชาติที่สมบูรณ์ด้วยเศรษฐกิจ ไม่มีนายทุนกระดาศชบักแล้วกัน เขาต้องการเพียงอย่างนี้ เยาวชนเหล่านี้ ได้รับการศึกษามาจากไหน ถ้าไม่ใช่จากโรงเรียน จากมหาวิทยาลัย ที่กำลังมีอยู่ในปัจจุบัน อันเป็นระบบมหาทางด่วน.

การศึกษาไม่พอ ที่จะทำให้เยาวชน มีระบบสถาบันทั้งสามในดวงใจ, ในดวงใจของเขาไม่มีระบบสถาบันทั้งสาม. *แม้แต่คนทั่วไป ก็ไม่มีระบบสถาบันทั้งสามอยู่ในดวงใจ;* มีอยู่แต่ที่ปาก, มีอยู่แต่ที่ปากหมายความว่า ปากมันพูดในใจมันไม่มี. *พูดแต่ว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดี ต่อประเทศ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์, มีแต่ว่า ข้าพเจ้าจะ จงรักภักดี.* ภาษาอย่างนี้ใช้ไม่ได้คำว่า "จะ" นั้นถ้าเป็นบาลี ในสังฆกรรมวินัยบัญญัติแล้วเป็นโมฆะ ใช้ไม่ได้ มีคำเท่ากับว่า ไม่ได้พูด.

เขาจะต้องพูดให้ชัดเจนไปว่า ข้าพเจ้าภักดี บัดนี้และตลอดไป ต่อประเทศชาติ ศาสนาพระมหากษัตริย์; พูดอย่างนี้ในสำนวนภาษาบาลีจึงจะใช้ได้. ถ้ามีแต่พูดว่า ข้าพเจ้าจะจงรักภักดี ก็กลายเป็นโมฆะ; เพราะ

จะนั้นขอให้สนใจกันให้ดีกว่า เรามีสถาบันทั้งสามแต่ที่ปากและเป็นอนาคตกาล ยังไม่ได้ทำ และไม่ทำก็ได้ และเป็นคำที่ไม่มีความหมายอะไร เพราะมันไม่ได้ ออกมาจากใจ.

สถาบันทั้งสาม จะต้องเป็นคุณสมบัติ ที่รู้สึกซึมทราบ แล้วฝัง แน่นอยู่ในใจ จึงจะเรียกว่า มีอยู่ในจิตใจโดยแท้จริง. ต้องให้การศึกษาที่ สมบูรณ์ จึงทำหน้าที่ต่อหรือปลุกทางหมากันเกิด คนในโลกก็จะมีระบบ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยแท้จริง.

การทำอย่างนี้ นับว่าเป็นบุญกุศลอันสูงสุด จะทำให้โลกนี้อยู่กันเป็น ผาสุก หมดปัญหาต่างๆ ทุกอย่างทุกประการ ที่กำลังมีอยู่ในโลก : ปัญหา เศรษฐกิจก่กดี, ปัญหาการเมืองก่กดี, ปัญหาเกี่ยวกับสงครามทั้งหลายก่กดี, มันมาจาก ระบบการศึกษา ที่มันเหมือนกับหมาหางด้วน. ระบบการศึกษานี้จะต้องถูก ปรับปรุง แล้วก็จะเป็นการแก้ไขปัญหาทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ แล้วก็จะทำให้จิตใจของคนทุกคน สมบูรณ์อยู่ด้วยสถาบันทั้งสาม.

เอาตามจริงถือว่า เป็นการได้บุญอย่างสูงสุด ในการที่จะทำให้มนุษย์ อยู่กันอย่างเป็นผาสุก; ถ้ามีเงินนั้นแล้ว มันก็จะเป็นไปในทางที่ว่าคนจะออก หางออกมาอย่างที่เรารู้ ในภาษาชีววิทยา ประวัติศาสตร์อันลึกซึ้งว่าสัตว์แต่ ก่อนนั้น มันก็มีหาง หางหดไปหมด ก็กลายเป็นคน. เดียวนี้คนก็จะกลับงอก ออกมาเป็นหาง แทนสุนัขที่หางด้วน ระวัง, ระวังกันทั้งโลก ขออย่าให้หาง ออกมาที่คน, เป็นการย้อนกลับมาอย่างที่น่าละอาย.

นี่เรียกว่า แก้ปัญหาจำเป็นรีบด่วนของมนุษย์ทุกคนในโลก คือ ปรับปรุงระบบการศึกษา, แก้ปัญหาคอมมิวนิสต์, ทำจิตให้มีสถาบันทั้งสาม อยู่ด้วยกันทุก ๆ คนในโลกทั้งโลกเถิด.

การบรรยายปาฐกถาธรรม สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย ในวันนี้ ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรีบกลับมาสู่โลกปัจจุบัน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องรีบกลับมาสู่โลกปัจจุบัน.**

ขออนุญาตหมายความว่า อาตมากำลังยืนยันอยู่นี้ว่า โลกปัจจุบันกำลังขาดธรรมะ, มีความวิनाสเพราะขาดธรรมะ, มีความวินาสในทางจิตใจ เพราะจิตใจขาดธรรมะ. เมื่อมีความวินาสในทางจิตใจมาเรื่อยๆ ก็จะมาถึงความวินาสในทางร่างกาย หรือทางวัตถุ คือตัวโลกนั่นเอง; หมายความว่า เมื่อมนุษย์ไม่มีธรรมะแล้ว ก็ทำอะไรตามกิเลส ก็จะประหัตประหารกัน อย่างไม่มีขอบเขตอย่างที่เรียกกันว่ามิคสัญญี. เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ก็ทำลายโลกแม้ส่วนที่เป็นวัตถุ ก็ทำลายตัวมนุษย์ ทำลายทั่วโลกนี้คือโทษที่เกิดจากการขาดธรรมะ. เราต้องรีบทำให้ธรรมะกลับมา.

ในวันนี้จะพูดกันถึง เหตุผลที่ว่า ธรรมะต้องกลับมา; แต่จะให้กลับมาอย่างไรนั้น มีรายละเอียดมาก จะไว้พูดกันคราวอื่น. ในวันนี้จะพูดถึง เหตุผลที่ต้องกลับมา; แต่ก่อนที่จะพูดถึง เหตุผลที่กลับมา นั้น ก็ยาก จะพูดถึงเหตุที่ทำให้ธรรมะหายไปแต่โดยย่อ.

เหตุที่ธรรมะหายไปจากโลก.

เราดูกันแต่โดยย่อ พอเป็นเครื่องสังเกตหรือเข้าใจว่า ธรรมะหายไปจากโลกก็เพราะว่า :-

ข้อที่ ๑. โลกมีความก้าวหน้าทางวัตถุ อย่างที่เราเห็น ๆ กันอยู่ เกือบจะไม่ต้องอธิบาย, ก้าวหน้าในการประดิษฐ์สิ่งยั่วยวน, และการประดิษฐ์สิ่งยั่วยวนนั้น ถึงขนาดเป็นอุตสาหกรรม.

โลกมีอุตสาหกรรมผลิตสิ่งที่จะทำลายมนุษย์ คือการยั่วยวนให้หลงผิดไปในความเวิ้งว้างสนุกสนานทางเนื้อหนัง ซึ่งพอกพูนความเห็นแก่ตัวอย่างยิ่ง; มีความเห็นแก่ตัวอย่างยิ่งแล้ว ก็มีกิเลส ที่จะช่วยกันทำลายโลกเมื่อไรก็ได้.

ที่เรา มีสิ่งยั่วยวน หรือสิ่งที่เกินความจำเป็นที่จะต้อง มี ทำให้มีความเสื่อมเสียทางเศรษฐกิจ, มีความเสื่อมเสียทางจิตใจ อย่างนี้เต็มไปหมดทั้งโลก. นี่เป็นเหตุให้ธรรมะหายไป เพราะมาเป็นทาสของสิ่งที่ยั่วยวน.

ที่นี้ ข้อที่ ๒ ต่อไปอีก ที่ต้องมอง ก็คือว่า พลโลกเพิ่ม เพิ่มมากจนเกิดการควบคุมทางศีลธรรม ทางศีลธรรมมีน้อยอยู่แล้ว; เพราะไม่มีการสั่งสอนอบรมทางศีลธรรม ซึ่งก็มีน้อยอยู่แล้ว แล้วพอคนในโลกมากขึ้นมันก็ยังควบคุมไม่ไหว; แล้วก็ ไม่มีใครที่จะทน หรือ อดทนอยู่อย่างมีศีลธรรมได้ มัน ก็ต้องละทิ้งศีลธรรมไปยึดเอาตามประโยชน์ของตน โดยไม่ต้องคำนึงถึงศีลธรรม. นี้เรียกว่า คนยิ่งมาก ก็ยิ่งเกิดอุปัทวะได้โดยง่าย.

ข้อนี้ พระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสเหมือนกัน ว่าเมื่อคณะสงฆ์ยังมีจำนวนน้อย ยังไม่มีอุปัทวะ; เมื่อคณะสงฆ์มากเป็นบิกแผ่นชั้น ก็เริ่มมีอุปัทวะ. อุปัทวะ นั้น ถ้าพูดเป็นไทย ๆ ธรรมดา ก็คือคำที่เราพูดกันว่า อุปัทพ์ หรือ เสนียด หรือ อัญไรวะ นั่นเอง. เมื่อคนยังน้อยมันก็ไม่มี หรือมียาก พอคนมีมากมันก็มีคนเห็นแก่ตัวมาก ควบคุมกันไม่ไหว อุปัทวะก็เกิดขึ้น.

อุปัทวะนี้ ได้เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เมื่อมีจำนวนมากหนาแน่น ขึ้นมา พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสเองอย่างนี้. เราก็ถือเป็นหลักได้เลยว่า การที่พลโลกมีเพิ่มขึ้นนั้นแหละทำให้ขาดศีลธรรม เพราะควบคุมกันไม่ไหว.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. ดูไปอีกทางหนึ่ง ก็อาจจะกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนทุกชนิดในโลกนี้ เป็นสื่อที่ส่งเสริมกิเลส; ไม่ได้ส่งเสริมความมีศีลธรรม. แต่เป็นสื่อที่ส่งเสริมกิเลส ยิ่งขึ้น ๆ, ยิ่งกว่าสมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา อย่างที่จะเปรียบเทียบกันไม่ได้. สมัยปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา ไม่มีสื่อที่ส่งเสริมกิเลสมากมายอย่างนี้ ขอให้มองกันอย่างนี้.

ที่ข้อที่ ๔. ก็มาเพ่งดูไปยังระบบการศึกษาในโลก ซึ่งเอาตมาได้กล่าวมา ในโลก ซึ่งเอาตมาได้กล่าวมา ในการบรรยายครั้งก่อนๆ เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การศึกษาในโลกยังขาด, เป็นระบบสุนัขหางขาด. ถ้าพูดว่าหมาหางด้วนมันหยาบคาย คนเขาโกรธ ก็พูดว่า สุนัขหางขาด ก็ยังมีคนโกรธ; จนเดี๋ยวนี้เอาตมาต้องพูดว่า สุนัขหางหาย. มันมีระบบเหมือนกับสุนัขหางหาย ก็หมายความว่า การศึกษาของเรา ไม่มีการศึกษาที่เป็นศีลธรรมรวมอยู่ด้วย; ให้เรียนแต่หนังสือ, ให้เรียนแต่อาชีพ. คนก็เก่งสำหรับจะรวย, ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัวไม่มีธรรมะ.

นี้การศึกษาหันไปรับใช้เศรษฐกิจ, การศึกษาหันไปรับใช้กิเลสของมนุษย์. โดยเฉพาะฝ่ายการเมือง : การศึกษาไปเป็นทาสช่วงใช้ รับใช้เศรษฐกิจ การเมือง, หรือ รับใช้กิเลส ไม่รับใช้ธรรมะ, ไม่รับใช้ศีลธรรม, ไม่รับใช้มนุษยธรรม อย่างที่เคยมีมาแต่ก่อน. การศึกษาไม่ได้ทำให้คนมีการบังคับตัวเอง เพื่อความมีศีลธรรม; ฉะนั้น จิตใจของคนเหล่านี้จึงวินาศ คือปราศจากศีลธรรม; เรียกว่าเป็นความวินาศทางจิต วินาศทางวิญญาณ.

เมื่อมันวินาศทางจิต ทางวิญญาณ มาถึงขนาดนี้แล้ว ไม่เท่าไร ไม่ต้องกลัว จะเกิดความวินาศทางวัตถุทางกาย ทางแผ่นดินโลก นี้แหละ. เมื่อจิตของมนุษย์ไม่มีธรรมะแล้ว ความวินาศนั้น จะเกิดขึ้นแก่แผ่นดินโลก. มนุษย์ที่ไร้ศีลธรรมนี้ จะทำลายแผ่นดินโลก ให้วินาศไปอย่างไม่มีเหลือ.

นี้สรุปความว่า มันมีเหตุที่ทำให้ธรรมะหายไปอย่างนี้ ศีลธรรมหายไปอย่างนี้ ศีลธรรมหายไปอย่างนี้. ในโลกมีความวินาศทางจิตหรือทางวิญญาณ

เพิ่มขึ้น เป็นสิ่งที่น่ากลัว. นำเป็นห่วงอย่างยิ่ง, ว่า เรา จะต้องช่วยกันทำ ให้ธรรมะกลับมา, รีบช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา. ^{นี่คือความมุ่งหมายของ} การบรรยายในวันนี้ เรียกว่า ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรับกลับมาสู่โลกปัจจุบัน พูด ให้ชัดแล้วว่า สำหรับโลกปัจจุบันและสิ่งที่ต้องรับกลับมานั้น คือธรรมะ.

ธรรมะหายไป แล้วเกิดโทษอย่างไรแก่โลก.

ขอให้ดูเถอะว่า มันกำลังมีความเลวร้ายอย่างไร, มีอุปัทวะ เสนียด จัญไรในโลกนี้อย่างไร ; คือวิฤทธิการณที่นำมาซึ่งความเดือดร้อน ระส่ำระสาย หากความสงบสุขไม่ได้. บุคคลหาสันติสุขไม่ได้ สังคมก็หาสันติภาพไม่ได้. ดูกันเป็นอย่างๆ ไปว่า มัน มีโทษอย่างไร ในการที่ขาดธรรมะ?

ข้อที่ ๑. อาตมาอยากจะเรียกว่า โลกเรานี้อยู่ในศตวรรษแห่งความ เครียด. โลกกำลังมีความเครียดครัดอยู่ในจิตใจของคนทุกคน. ถ้าพูด อย่างพุทธศักราช ก็เป็นศตวรรษที่ ๒๖, พูดอย่างคริสต์ศักราช ก็เป็นศตวรรษ ที่ ๒๐. นี่หมายความว่า มันมีความเครียดมา ๒๐ กว่าปีแล้ว จนถึงวันนี้มันก็ เครียดที่สุดแล้ว. หรือจะพูดว่า ๒๒ ปี—๒๓ ปีมาแล้ว มันก็เครียดมากถึงขนาดนี้ แล้ว มันเป็นศตวรรษแห่งความเครียด.

มนุษย์อยู่ด้วยความเครียด : เครียดด้วยความอยาก, ด้วยความ หิว ความกระหาย ความทะเยอทะยาน ความหวาดกลัว ความวิตกกังวล.

มันเป็นจิตใจที่เครียด มัน มีความกลัวอยู่เป็นส่วนใหญ่, รู้สึกในความไม่ปลอดภัย ทุกแห่งเต็มไปด้วยอาชญากรรม, อยู่ด้วยความหวาดเสียว, เศรษฐกิจก็บีบคั้น.

ผลสะท้อนจากสงครามก็มีมาก; แม้ว่ามันก็เครียดกันอยู่ด้วยความกลัวสกายแล็บ เห็นไหม? นี่มนุษย์เครียดกัน จนจะไม่ใช่เป็นมนุษย์กันอยู่อย่างนั้นแล้ว. นี่โทษของการที่ขาดธรรมะ.

ประชาชนก็เครียดตามแบบของประชาชน, ประเทศชาติหรือรัฐบาล ซึ่งรับผิดชอบ ก็เครียดไปตามแบบของประเทศชาติ ของรัฐบาล : เครียดด้วยการเมือง เครียดด้วยสงคราม, รัฐบาลพูดกันไม่รู้เรื่องกับราษฎร นี่มันเครียดสักเท่าไร; มีการตั้งใจจะโค่นรัฐบาลปัจจุบันลงมา เพื่อพวกนั้นจะได้เป็นรัฐบาลเสียเอง. นี่เครียดทั้งฝ่ายผู้คิดโค่น. และเครียดทั้งฝ่ายที่จะต้องต่อต้านหรือรักษาไว้. มันเป็นความเครียดอย่างนี้ ยังมีปัญหาหินทำอากาศตามธรรมชาติ มาประสมโรงเข้าอีก มันก็ยิ่งมีความเครียด.

ที่ข้อที่ ๒. ต่อไปนี้ ก็อยากจะว่า มันเป็นศตวรรษแห่งโรคประสาทหรือโรคจิต; ตามรายงานของแพทย์ก็แสดงชัดอยู่แล้วว่า โรคจิตโรคประสาททวีขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ; เมื่อเทียบส่วนกันแล้ว มันทวีขึ้นอย่างไม่น่าเชื่อ บางคนจะต้องกินยาระงับประสาททุกชั่วโมงอยู่แล้ว ซึ่ง ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราไม่เคยเป็นอย่างนี้.

ปัญหาทางศีลธรรมเกิดขึ้น แต่เขาเห็นเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจไปหมด; แก่ไม่ตก มันก็เป็นโรคจิตโรคประสาทกันมากขึ้น. พูดว่าเศรษฐกิจ

กิจบิบบัน จนเป็นโรคเส้นประสาท; ที่จริงไม่ใช่ มันขาดศีลธรรม. ถ้ามีศีลธรรม ก็ทนได้, ไม่ต้องเป็นโรคประสาทเลย. เขาเข้าใจคำว่า "ธรรมะ" ผิดหมด แต่ไปเข้าใจคำว่า เศรษฐกิจนั้นถูกมากเกินไป จะดีหรือบ้า ก็ลองคิดดู.

นี่ธรรมะหายไปๆ เพราะเหตุอย่างนี้ จนจะพูดได้ว่า จะหาธรรมะมาทำยาหยอดตา ก็แทบจะไม่ได้เสียแล้ว ยาหยอดตานี้มันต้องการนิดหน่อย เล็กน้อยเหลือเกิน แล้วก็ยังหาไม่ได้เสียแล้ว. นี้เรียกว่า เป็นโทษของการที่ไม่มีธรรมะ, กลายเป็นศตวรรษแห่งโรคประสาทหรือโรคจิต. โลกนี้ก็กลายเป็นโลกแห่งโรคประสาท หรือโรคจิต.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. อยากจะให้มองว่า ยิ่งก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่าไร โลกยิ่งต้องการธรรมะมากเท่านั้น. นี้ไปขยับขยายเทคโนโลยีมาก จนไม่มีธรรมะ, หรือธรรมะตามไม่ทัน, หรือจะเรียกว่าไม่มีธรรมะเสียมากกว่า, ก็ไม่มีอะไรที่จะควบคุมความก้าวหน้าของเทคโนโลยี. มนุษย์ก็เป็นทาสของวัตถุ ที่ผลิตขึ้นมาโดยวิชาเทคโนโลยี. สิ่งยั่วยวนมีมากเท่าไร คนก็เห็นแก่ตัวมากยิ่งขึ้น, ยังมีปัญหาทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น.

เดี๋ยวนี้พวกชาวไร่ชาวนา เป็นหนี้ผ่อนส่งค่าวิทยุโทรทัศน์ กันทุกหัวระแหง ที่ไฟฟ้าไปถึง. เมื่อก่อนไม่มีไฟฟ้า ชาวนาไม่มีโอกาสจะมีโทรทัศน์; พอให้มีไฟฟ้าไปถึง ก็มีผลเกิดขึ้นมาว่า ชาวนาเหล่านั้นเป็นหนี้ ค่าผ่อนส่งเอาเครื่องโทรทัศน์มาดู; แล้วมันได้ผลอะไรเกิดขึ้น นอกจากจะทำให้จิตใจวุ่นเร่ฟุ้งซ่าน ไม่เป็นจิตที่ประกอบด้วยธรรมะ, ไม่มี ความหนักแน่นในการทำมาหากิน. มันรวนเร่ไป ตามแบบของผู้ที่หลงไหล ในเรื่องความสุขสนุกสนานทางวัตถุ.

นี่ดูเอาเถอะ ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี^{นี้}; อย่างมีไฟฟ้าทั่วทุกหมู่บ้านอย่าง^{นี้} ก็คือทำให้เป็นหนี้ ค่าก่อนส่งโทรทัศน์^{นี้} และอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับไฟฟ้า. เดียวนี้แม้แต่ชาวนา ก็จะมีหุงข้าวด้วยหม้อข้าวไฟฟ้าแล้วนะ ลองคิดดูแล้วมันจะสมดุลกันได้อย่างไร ในทางเศรษฐกิจ.

ที่^{นี้}ดู กิจกรรมทางอวกาศ ไปอวกาศ ไปในอวกาศมันให้ผลในทางสันติภาพอะไรบ้าง? กิจกรรมประมาณกิจกรรมอวกาศ^{นี้} มัน ให้ผลเป็นสันติภาพอย่างไรบ้าง? มองไม่เห็นเลย ยังมองไม่เห็นเลย เสียเงินมากมาย เอาเงินเหล่านั้นมาแก้ปัญหาคนยากจน คนมีความทุกข์ในโลกกันเสียดีกว่า.

ความก้าวหน้าในกิจกรรมประเภท^{นี้} มันเพิ่มความวิกฤต คือ ความยุ่งยาก ลำบาก เต็มตร้อน ระส่ำระสาย จึงพูดว่า ยิ่งก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่าไร ก็ยิ่งต้องเอาธรรมะมาควบคุม ให้มากกว่านั้น, ควบคุมพิษสงของเทคโนโลยี. เทคโนโลยีกำลังสร้างพิษสงขึ้นมาอย่าง^{นี้} ต้องมีธรรมะมากพอสำหรับมาควบคุมเทคโนโลยี ขอให้สังเกตดูให้ดี.

ที่^{นี้} ข้อที่ ๔. โทษต่อไป ก็คือว่า พลเมืองเพิ่มมาก ควบคุมกันไม่ไหว ยิ่งมาก ยิ่งมีอุปัทวะ อย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็ไม่มีการคุมกำเนิดโดยอภิชธรรมะ. ไปควบคุมด้วยสิ่งที่ส่งเสริมความไม่มีศีลธรรม. เครื่องมือคุมกำเนิดถูกใช้ไปในทางที่ส่งเสริมความไม่มีศีลธรรม. เด็กวัยรุ่นหนุ่มสาว^{นี้} ในกระเป๋าก็มีเครื่องคุมกำเนิด; ^{นี้}ไม่ได้มีใช้ในทางตรงตามวัตถุประสงค์. แต่ได้ใช้ไปในทางที่ไม่ส่งเสริมศีลธรรม หรือทำลายศีลธรรม; มันก็ไม่มีศีลธรรมยิ่งขึ้น กำเนิดก็คุมไม่ได้.

ที่นี้ ดูต่อไป ข้อที่ ๕. ยิ่งจัดการศึกษาแบบที่ไร้ศีลธรรม ก็ยิ่งเพิ่ม
 อันตราย; ให้การศึกษาที่ไม่ประกอบไปด้วยศีลธรรม ก็ยิ่งสร้างอันตรายที่
 ปรายหาย. เราดูผู้ก่อการร้าย หรือโจรขโมยอะไรก็ตาม ที่มันมีการศึกษาทำให้
 ฉลาด แล้วไม่มีศีลธรรมควบคุม มันก็เป็นผู้ก่อการร้าย หรือขโมยที่ปรายหาย.

ปู่ ย่า ตา ยาย ของเราเป็นคนป่า ไม่เคยเรียนหนังสือ; แต่กลับ
 อยู่กันเป็นผาสุก. ส่วนเราเรียนหนังสือมาก ยังมีปัญหามาก, ยิ่งเดือดร้อน
 มาก ยิ่งกว่าคนป่า บรรพบุรุษสมัยโน้น. นี้เราเรียนหนังสือมากกว่าคนป่า
 สมัยโน้น; แต่เรากลับลำบากยุ่งยาก หรือเรียกว่าแยะมากเลวมากในทางศีลธรรม
 กว่าคนป่า สมัยที่ไม่ได้เรียนหนังสือ.

เราไม่ต้องจัดให้ทุกคนได้เรียนในมหาวิทยาลัย, มันไม่จำเป็นที่จะต้อง
 ทำอย่างนั้น. ถ้าเราไม่มีธรรมะพอ, ไม่จัดให้มีธรรมะพอ แล้วการศึกษาระบบ
 มหาวิทยาลัยนั้นแหละ จะสร้างปัญหา หรือจะทำลายโลก ได้แบบคาย ประณีต
 ยิ่งกว่า เมื่อไม่เกี่ยวกับการศึกษาระดับนี้. ฉะนั้น การศึกษาแบบที่ไม่มีธรรมะ
 นี้ จะไม่ทำให้เกิดประชาธิปไตยอันแท้จริงขึ้นมาได้; มีแต่จะเกิดประชาธิปไตย
 กอบโกย ไม่มีประชาธิปไตยที่ประกอบไปด้วยธรรม หรือมีจิตเป็นธรรม.
 เมื่อในโลกมีแต่ประชาธิปไตยกอบโกย ใครมีอี่ยวสาวเอา แล้วมันจะเป็นโลกที่มี
 สันติสุขหรือสันติภาพได้อย่างไรกัน? ขอให้ลองคิดดู.

ที่นี้ ข้อที่ ๖. จะมาดูเจาะจงลงไปในเรื่องที่ว่า ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว เรา
 ทำอะไรไม่ได้; ถ้าพลเมืองไม่มีธรรมะแล้ว รัฐบาลจะได้อย่างไร? ก็ปกครองไม่ได้.

ถ้าพลเมืองไม่มีศีลธรรมแล้ว รัฐบาลจะวิเศษอย่างไร ก็นำไปตามความต้องการของรัฐบาลไม่ได้; ก็จะเป็นคู่ทะเลาะวิวาทกับรัฐบาล.

สมมติว่า หัวหน้าคิคนเดียว, ประธานาธิบดีคิคนเดียวดี นายกรัฐมนตรีคิคนเดียวดี; แต่คณะรัฐมนตรีไม่มีธรรมะ แล้วจะทำไปได้อย่างไร, จะทำสิ่งที่ต้องการจะทำได้อย่างไร; หรือว่าดีทั้งคณะ รัฐมนตรีดี มีธรรมะทั้งคณะ แต่คนที่รองลงมาไม่มีธรรมะเลย. อย่างนี้จะปฏิบัติหน้าที่ ที่มอบหมายให้ นั้น สำเร็จลุล่วงไปได้ได้อย่างไร? หรือว่าดีลงมาจนถึงระดับอธิบดี ทุกคนก็ดี แต่ต่ำกว่านั้นไม่ดี จะทำไปได้อย่างไร? หรือแม้แต่ว่า ดีลงมาถึงผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอ ทุกคนดี แต่ประชาชนไม่มีธรรมะ มีแต่ความเห็นแก่ตัวแล้ว จะปฏิบัติหน้าที่ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ได้อย่างไร?

นี่แหละคือ พื้นฐานโดยแท้จริง จะต้อง มีธรรมะ; พลเมืองต้องมีธรรมะ จึงจะจัดประเทศให้มีสันติสุขได้.

สมัย^{๕๔} นอเอาแต่ได้ 'ไม่รู้จักบุญ - บาป.

ที่นี้ อาตมาก็อยากจะพูดเสียเลยว่า มีคนเขาแย้งเขาคำนว่ สมัยก่อน ๆ เมื่อไม่กี่ปีมานี้ เขาก็ ไม่ต้องพูดถึงธรรมะกัน เขาก็ยังอยู่กันได้, หรือในเมื่อหลายสิบปีมานี้ ก็ไม่ได้พูดถึงธรรมะเลย เขาก็อยู่กันได้. นี่จริงที่สุดเลย. เมื่อหลาย ๆ ปี หลายสิบปีล่วงมาแล้ว ไม่ได้พูดกันถึงเรื่องธรรมะเลย แต่บ้าน

เมืองก็อยู่ได้ เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่ามันมีธรรมะอยู่ในสายเลือดของประชาชน, ในขณะที่ธรรมะนิยมประเพณีมันมีธรรมะ.

คนมีธรรมะเหมือนกับเงาตามตัว : เขาเกิดมาในตระกูลที่มีธรรมะ พ่อแม่ตั้งครรภลูก โดยเป็นคนมีธรรมะ, คล้ายๆกับว่า ลูกจะมีธรรมะมาตั้งแต่ในท้อง, โตขึ้นมาก็ได้เห็นตัวอย่างที่ดี รู้จักกลัวบาป รู้จักกลัวบุญ. ยุวชนสมัยนี้ไม่มีคำว่าบุญ ไม่มีคำว่าบาป. เขาไม่ถือบุญถือบาป; เขาถือแต่ได้ก็แล้วกัน. ยุวชนสมัยก่อน พอทักกันว่า บาป นั้นมันสะดุ้ง แล้วมันหยุด. ยุวชนสมัยนี้ พอทักว่า บาป มันก็เลบลั่นหลอก; มันไม่มีธรรมะในสายเลือดอย่างนั้นแหละ.

ฉะนั้นใน สมัยก่อน นั้น ไม่ต้องพูดถึงธรรมะ คนต่างก็มีธรรมะ ประชาชนมีธรรมะรองรับความประสงค์ของรัฐบาล ก็ทำไปได้โดยที่ไม่ต้องตะโกนถึงเรื่องธรรมะ. เดียวนี้มันไม่มีธรรมะ แล้วมันก็กลับตรงกันข้าม.

เดี๋ยวนี้เขาพูดกันว่า ลูกนั้นดีคุณแก่พ่อแม่ ใครยังไม่รู้ ก็รู้เสียเถอะ เป็นเรื่องจริง : ลูกสาวไปเรียนมาจากเมืองนอก มีเกียรติยศสูง; พอกลับมาถึงบ้าน ก็จัดให้ลูกคือตัวเองนั้นแหละ มีบุญคุณแก่พ่อแม่. พ่อแม่บ่นว่าอะไรไม่ได้ เขาจะตวาดพ่อแม่ว่า พ่อแม่ช่างไม่รู้จักรักคุณของฉันเสียเลย ฉันมีบุญคุณแก่พ่อแม่. นี่ศีลธรรมมันกลับหัวลงอย่างนั้น.

ถ้าเป็น สมัยไหน คนมีธรรมะมีศีลธรรมอยู่ในสายเลือด ในการประพฤติกระทำประจำวัน มาถึงสมัยนี้มันไม่มี แล้วมันยังกลับเอาหัวลงเสียอย่างนั้นอีก.

นี่เรียกว่าสมัยนี้ ต้องพูดกันมาก ต้องถึงกับตะโกน กันทีเดียวว่า “ธรรมะจงกลับมา, ธรรมะจงกลับมา” เป็นพื้นฐาน เป็นรากฐาน อยู่ในหัวใจของประชาชน สำหรับเราจะรักใคร่กันทั้งประเทศ, แล้วก็ช่วยให้ประเทศนี้ตั้งอยู่ได้ โดยความสงบสุข.

นี่คือโทษของการที่ไม่มีธรรมะ : มันเป็นศตวรรษแห่งความเครียด มัน เป็นศตวรรษ แห่งโรคประสาทหรือโรคจิต, มันเป็นศตวรรษที่ เทคโนโลยีกำลัง ทำลายมนุษย์, ทำลายศีลธรรมของมนุษย์, มัน เป็นศตวรรษแห่งการศึกษาที่ไร้ ธรรมะ, ยิ่งเรียนยิ่งเป็นอันธพาล ที่เฉลียวฉลาด; เพราะว่าเรียนหนังสือมาก ก็ฉลาดมาก จึงเป็นอันธพาลที่ฉลาด. ผู้ที่จะบังคับบัญชาคนที่ไม่มีธรรมะนั้น มันเป็นไปได้. นี่คือโทษอันร้ายกาจ.

เพราะฉะนั้นขอให้ยอมรับเสียเถอะว่า เรามาถึงยุคถึงสมัย ที่ต้องช่วย กันทำให้ธรรมะกลับมาโดยด่วน. โลกในปัจจุบันนี้อยู่ในฐานะ ที่จะต้องมี ธรรมะกลับมาโดยด่วน, มาช่วยโลกนี้ให้พ้นภัย. โลกนี้วินาศทางจิตใจเข้าไป ตั้งครึ่งตั้งคอนแล้ว; แล้วมันก็จะออกมาเป็นความวินาศทางวัตถุ หรือทางร่างกาย ยุคมีคส์สัญญาญก็จะเกิดขึ้น ในระยะอันใกล้นี้เอง.

ฉะนั้นจึงขอให้ท่านทั้งหลาย ทำจิตใจให้เที่ยงตรงให้เป็นธรรม ไม่เข้าข้างตัว. มองดูเถอะว่า มันมีข้อเท็จจริงอย่างนี้หรือไม่? มีปัญหาเฉพาะหน้า อย่างนี้หรือไม่? ถ้าเห็นด้วยแล้ว ก็มาช่วยกัน, ช่วยกันๆ ทำให้ธรรมะรีบ กลับมาสู่โลกแห่งยุคปัจจุบัน ทั้งโลกเลย.

ในฐานะที่เป็นคนไทย เป็นพุทธบริษัท มีประเทศไทยเป็นที่ตั้ง ที่อาศัย ก็ควรจะทำให้ดีกว่าประเทศอื่น. เรามีพุทธศาสนาประจำชาติ มีบรรพบุรุษที่เคยหนักแน่นด้วยธรรมะ, สร้างประชาชนให้เป็น ประชาชนที่มีธรรมะถึงกับ มีรอยยิ้มเป็นสัญลักษณ์ของคนไทย. เพราะเราได้เคยมีธรรมะ มาเป็นศตวรรษ ๆ. หายใจเป็นความเมตตา กรุณา, รักผู้อื่น ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

จงสร้างจิตใจที่มีเมตตา กรุณา จนกระทั่งแสดงออกมาทางหน้า ทางตา ทางกิริยา กาย วาจา อ่อนช้อย นิ่มนวล; เราเรียกว่าคนไทย มีลักษณะอาการเหมือนกับช้าง แซ่ม้า นิ่มนวล. พวกที่ไม่มีธรรมะ มีอาการเหมือนกับลิงเมาเหล่า. ดนตรีไทยมีลักษณะเหมือนช้างที่เดินอย่างนิ่มนวล, ดนตรีต่างประเทศมีลักษณะเหมือนลิงเมาเหล่า. นี่คือความแตกต่างกัน ระหว่างมีความเป็นไทย กับมิใช่ความเป็นไทย. ความเป็นไทยต้องมีธรรมะ ลักษณะของความเป็นไทยอยู่ที่มีธรรมะ.

ขอให้ธรรมะรับกลับมาสู่ประเทศไทย มาสู่ประชาชนคนไทย ซึ่งเป็นประเทศพุทธบริษัท ให้ทันแก่เวลา ให้พ้นจากความวินาศ ทั้งทางกาย ทั้งทางจิต คือพ้นทั้งทางวิญญูณและทางวัตถุ; ก็จะไม่เสียที่ที่ว่า เราได้เป็นพุทธบริษัท ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธานุภาพ.

ขอ้อีกครั้งหนึ่งว่า ธรรมะอยู่ในฐานะที่ต้องรับกลับมาสู่โลกปัจจุบัน ส่วนจะกลับมาโดยวิธีใดนั้น จะพูดกันในคราวหลัง ถ้ามีโอกาส.

ในวันเวลาที่หมดแล้ว ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แค่เพียงเท่านี้.

ธรรมะเป็นสิ่งที่มิวิธีทำให้กลับมา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่มิวิธีทำให้กลับมา. ในครั้งที่แล้วมาได้พูดกันโดยละเอียด ในข้อที่ว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องกลับมาสู่โลกนี้ ในสถานการณ์เช่นทุกวันนี้. ส่วน ในครั้งนี้จะได้กล่าวถึงวิธีที่จะทำให้กลับมา; แม้มีใช้กลับมาอย่างสัปดาห์เดียวก็หายไป; แต่ก็มิใช่ความคล้ายกัน เหมือนอย่างว่า สุนัขหายไป แมวหายไป ไปตามตัวกลับมา มันก็มีผลที่ว่า เราได้มีกันใหม่. ส่วนธรรมะนั้นเรามีวิธีกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่หายไปนั้น จะได้กลับมา.

การกลับมาแห่งศีลธรรมมิได้ด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ.

การกระทำให้กลับมา นี้ อาจจะสรุปเป็นหัวข้อสั้นๆ ว่ากลับมาด้วยอำนาจของสัมมาทิฐิ. พุทธบริษัทยึดถือสิ่งที่เรียกว่า "สัมมาทิฐิ" เป็น

สิ่งที่สำคัญที่สุด ดังพระพุทธเจ้าท่านก็ได้ตรัสว่า สมมาทิกฺขิตฺตสมาทานา สพฺพิ ทฺวขฺปิ อฺปจฺจกฺกํ — คนเราล่องพ้นความทุกข์ทั้งปวงได้ เพราะสมาทานสัมมาทิกฺขิตฺตํ; หมายความว่า เมื่อมีสัมมาทิกฺขิตฺตเป็นหลักยึดแล้ว ก็ก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ คือก้าวล่วงปัญหาทั้งปวงได้ ทุกอย่างทุกประการ.

สัมมาทิกฺขิตฺตนั้น ตรีสเรียกว่า เป็นรุ่งอรุณ คือเป็นแสงสว่างในเบื้องต้นที่จะสว่างยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ๆ จนถึงที่สุด. ถ้าไม่มีรุ่งอรุณ ก็ไม่มีอะไรเป็นจุดตั้งต้น สำหรับแสงสว่าง คือความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

อีกประการหนึ่งนั้น สัมมาทิกฺขิตฺตมีความสำคัญตรงที่ว่า กระทำให้เกิดสัมมาสังกัปปํ คือความต้องการที่ถูกต้อง. สัมมาทิกฺขิตฺตมีความเห็นที่ถูกต้อง, แล้วก็ทำให้เกิดความต้องการที่ถูกต้อง, แล้วก็จะได้ทำให้ได้รับผลที่ควรจะได้รับ. เดียวนี้ โลกนี้กำลังขาดอยู่ทั้งสองอย่าง คือ ขาดสัมมาทิกฺขิตฺต และ สัมมาสังกัปปํ.

คำว่า “สัมมาทิกฺขิตฺต” นั้น ขอให้ถือเอาความหมายให้สมบูรณ์. สัมมาทิกฺขิตฺต แปลว่า ความเห็นที่ถูกต้อง ความเข้าใจที่ถูกต้อง ความรู้ที่ถูกต้อง ความเชื่อที่ถูกต้อง. เราจะต้องใช้สัมมาทิกฺขิตฺต ในกรณีที่จะทำให้ธรรมะกลับมา และสัมมาทิกฺขิตฺตนี้ เราแยกออกไปได้หลายแขนง ดังที่จะได้แยกแยะให้เห็น.

สัมมาทิกฺขิตฺตข้อที่ ๑ เพื่อการกลับมาแห่งธรรมะนั้น จะสรุปเป็นถ้อยคำไว้ ขันทางไหนให้ลงทางนั้น. คำนี้ ปู้ ย่า ตา ยาย ของเราก็ได้พูดไว้โดยตรงกับพระพุทธวจนะ. “ขันทางไหน ลงทางนั้น” เป็นคำพูดธรรมดา ๆ ;

อย่างกับว่า ขึ้นไปบนต้นไม้ แล้วไม่ลงกลับมาทางที่ขึ้นไป มันก็มีแต่กระโจนจากยอดไม้ลงมาตาย เท่านั้นเอง.

พระพุทธองค์ตรัสการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ โดยนัยแห่งปฏิจาสุมุปบาท; แล้วก็ตรัสการดับลงแห่งความทุกข์ในลักษณะที่ถอยหลังลงมา. นี้เรียกว่า ปู้ ย่า ตา ยาย ของเรา ก็พูดเหมือนกับที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส ว่าขึ้นทางไหน ให้ลงทางนั้น.

เดี๋ยวนี้เราไม่ทำอย่างนั้น ปัญหาของศีลธรรมแท้ๆ เราไม่ได้แก้ ปัญหาด้วยศีลธรรม; แต่ไปแก้ด้วยวิธีเศรษฐกิจบ้าง การเมืองบ้าง การทหารบ้าง. มันไม่เป็นการแก้ที่ถูกต้อง หรือถูกต้องเหตุ ต้นเงื่อนของปัญหา เราจึงแก้ไม่ได้. ฉะนั้นเราจะต้องใช้ศีลธรรม เป็นเครื่องแก้ปัญหทางศีลธรรม ให้มันถูกฝาถูกตัว และถูกเรื่อยไปตามลำดับ.

เราจะต้องพิจารณาดูถึงข้อที่ว่า วัฒนธรรมมันเปลี่ยนไป เป็นวัตถุนิยม จนไม่มีศีลธรรม. เราไม่มีวัฒนธรรมอย่างบริสุทธิ์ ที่จะทำให้มนุษย์มีความสะอาด สว่าง สงบ. เราชวนกันเปลี่ยนไปเป็นวัตถุนิยม ถือวัตถุเป็นหลัก มุ่งผลทางวัตถุ; อย่างนี้เรื่องมันก็ซับซ้อนกันหมด. รับโทษของวัตถุนิยม แล้วก็ไม่รู้ว่าจะแก้กันอย่างไร.

เรามีค่านิยมที่เปลี่ยนไปโดยไม่รู้ตัว. เดียวนี้เราบริโภคสิ่งต่างๆ ด้วยอำนาจของกิเลส ที่ตั้งรากฐานอยู่บนวัตถุนิยม. เราก็ทำอะไรกันอย่างกิน

เหยื่อ ไม่ใช่กินอย่างกินอาหาร ; กินอย่างกินเหยื่อ มันก็กินเพื่อความเอร็ดอร่อย. ถ้ากินอย่างกินอาหาร มันก็เพื่อประโยชน์แก่ร่างกายอย่างถูกต้อง. เมื่อกินอย่างกินเหยื่อ ไม่ได้กินอย่างอาหาร มันก็เกิดอาการที่เรียกว่า อาหารไม่พอกที่จะกินกัน. เราควรจะเปลี่ยนเป็นกินอย่างกินอาหาร. อย่ากินอะไรในโลกนี้ กินอย่างกินเหยื่อต่อไปอีกเลย ; แล้วอาหารมันก็พอกที่จะกินกัน.

เราเข้าใจต้นเหตุแห่งปัญหา แล้วเราก็สามารถที่จะแก้ปัญหานั้นได้ ในลักษณะที่เรียกว่า ขึ้นทางไหนก็ลงทางนั้น นี่เป็นสัมมาทิฏฐิในแง่หนึ่ง ซึ่งจะต้องมองให้เห็นและนำมาใช้.

สัมมาทิฏฐิในข้อที่ ๒ ต่อไป คือ จะต้องมองให้เห็นว่า การศึกษาในโลกนี้ไม่สมบูรณ์ ; สอนให้รู้จักแต่หนังสือกับอาชีพ แล้วก็ ขาดวิชาที่จะเป็นมนุษย์ หรือเป็นคนกันให้ถูกต้อง คือวิชาธรรมะ, หรือศีลธรรมนั่นเอง เรารู้กันแต่หนังสือ รู้แต่วิชาชีพ ไม่รู้ว่าจะเป็นคนกันอย่างไร ? เกิดมาทำไม ? ควรจะได้อะไร ? เราก็ไม่รู้. นี้เรียกว่า การศึกษานั้นขาดส่วนที่จำเป็น, คือ ขาดส่วนที่เรียกว่าธรรมะ หรือศีลธรรม.

ถ้าเหลือวิสัย ที่กระทรวงศึกษาธิการ หรือเจ้าหน้าที่จัดการศึกษาจะทำได้ ก็ควรจะแบ่งเบาภาระไปให้วัดวาอาราม ช่วยจัดในส่วนที่ยังขาดอยู่นี้ เหมือนอย่างแต่ก่อน ที่เคยใช้วัดเป็นแหล่งอบรมศีลธรรม ก็คงจะสมบูรณ์ได้. เราต้องจัดให้ลูกเด็ก ๆ ของเรา อย่างน้อยที่สุดก็คือ กลัวบาป และ กลัวบุญ.

อาตมาอยากจะพูดว่า เพียงเท่านั้นพอ; ไม่ต้องเอากันให้มากมาย เหมือนที่กะแผนการ วางหลักสูตรยดียวสำหรับพูดเก่ง สำหรับรู้เก่ง; แต่แล้วก็ไม่มีน้ำใจ ที่ว่า กลัวบาป หรือกลัวบุญ. เรื่องกลัวบาปนี้ ไม่อาจจะทำได้ ด้วยการสอนให้เรียน ให้ท่อง ให้จดไว้ในสมุดเหมือนที่กำลังคิดว่าจะทำกัน.

เราจะต้องคิดดูให้ดีว่า เด็ก ๆ ของเรา กลัวผี กลัวจิ้งจก กลัวกิ้งกือ ชนิดที่โตแล้วก็ถอนไม่ออก ยิ่งคงกลัวอยู่นั้น นั้นมัน เกิดมาจากอะไร? เกิดมาจากการที่ผู้ใหญ่ได้ทำอะไร โดยไม่รู้สึกรู้สีกตัวตาม ๆ กันมา จนเด็กเกิดกลัวผี กลัวจิ้งจก กลัวกิ้งกือ เหล่านี้เป็นต้น.

เดี๋ยวนี้เราจะเปลี่ยนเป็นว่า เราจะทำให้เขากลัวบาปในลักษณะอย่างนั้นเท่านั้น ผังแน่นลงไปในสันดาน จึงจะแก้ปัญหานี้ได้, คือมีความถูกต้องทางศีลธรรม เป็นปีกแผ่นแน่นหนา อยู่ในยุวชนของเรา.

ลองเปรียบเทียบกันดู เด็กสมัยก่อนกับเด็กสมัยนี้ในเรื่องบาป— บุญ เด็กสมัยก่อนกลัวบาป พอได้ยินว่าบาปก็สะดุ้ง; เด็กสมัยนี้ถ้าใครไปทักว่าบาปก็แลบลิ้นหลอก. คำว่าบุญ สมัยก่อนเป็นสิ่งที่ไม่ต้องรู้จักกันก็จริง แต่ทุกคนปรารถนา เด็ก ๆ ตัวเล็ก ๆ ก็อยากจะมีบุญ, อยากจะทำบุญ. สำหรับ เด็กสมัยนี้บุญไม่มีความหมายอะไร. ได้ต่างหาก, ได้อะไรก็ตามที่เขาต้องการต่างหาก จึงจะเรียกว่าดี.

ความรู้สึกต่อบิตามารดา ครูบาอาจารย์ ก็แตกต่างกันอย่างลิบลับ สมัยก่อนเคารพนับถือบิตามารดา ครูบาอาจารย์ ราวกับว่าเป็นบุคคลพิเศษ

อยู่เหนือศีรษะ อยู่เหนือเกล้าเหนือหัว. เด็กสมัยนี้ไม่มีความรู้สึกอย่างนั้น; เพราะว่าการศึกษาอบรมมาตั้งแต่อ่อนแต่ออก, ไม่ได้ทำให้เกิดความรู้สึกอย่างนั้น.

อาตมาเห็นว่า ไม่รู้หนังสือก็ได้ ขอให้ศีลธรรมก็แล้วกัน. ท่านลองเปรียบเทียบกันดูว่า อย่างไรจะปลอดภัย? คนไม่รู้หนังสือแต่มีศีลธรรม, กับคนรู้หนังสือแต่ไม่มีศีลธรรม, อันไหนจะเป็นที่น่าปรารถนากว่า? สมัยโบราณไม่ได้เรียนหนังสือ ไม่รู้หนังสือ แต่อยู่กันได้ดีอย่างมีศีลธรรม มีความสงบสุขในสังคม. นี่เรา ควรจะถือเป็นหลักว่า มนุษย์เราจะรอดได้เพราะศีลธรรม; ไม่ใช่รอดได้เพราะรู้หนังสือ หรือแม้แต่วิชาชีพ.

นี่ก็เรียกว่าเป็นสัมมาทิฐิ ที่จะต้องนำมาใช้ให้ถูกต้อง ต้องมีความเข้าใจอย่างถูกต้อง ต่อสิ่งเหล่านี้ แล้วก็จัดให้เป็นไป คือให้มีความรู้สึกในทางจิตสูง โดยหลักว่ากลัวบาปและกลัวบุญ. อย่าไปมัวกลัวกันอยู่แต่ว่า “คอมมิวนิสต์มาศาสนาหมด”; ควรจะกลัวไปถึงว่า “คอมมิวนิสต์ไม่ทันมา ศาสนาก็หมดเสียแล้ว”.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมะหรือศาสนาจะหมดไป ก็เพราะพวกพุทธบริษัท^{๕๔๕}ที่ตนเอง. พวกที่อยู่ข้างนอกวงนี้ ไม่มาทำให้ศาสนาหมดได้, ฉะนั้นเราควรระวังในการที่จะไม่ทำให้ศาสนาหมดไป ด้วยความไม่รู้เท่าถึงการณ์ของเราเอง.

เราต้องมีศาสนาที่ถูกต้องมั่นคง สำหรับรับหน้าคอมมิวนิสต์. ถ้าเรามีศาสนามั่นคง เราสามารถที่จะรับหน้าคอมมิวนิสต์, มีธรรมะรับหน้าคอมมิวนิสต์

เราไม่รู้จักใช้ศาสนา กลับไปทำให้ศาสนาอ่อนแอ ไม่สามารถจะต้านทานอะไรได้เลย.

ขอให้ใคร่ครวญดูอีกทีหนึ่ง อย่างที่อาตมาก็เคยกล่าวมาแล้ว ในคราวก่อน ๆ ว่า *คอมมิวนิสต์เกิดขึ้นมาในโลกนี้ได้ เพราะศาสนาหมด มันว่างอยู่ ในที่แห่งหนึ่ง ในยุคหนึ่ง*; ที่นั่นไม่มีศาสนา คนเห็นแก่ตัว เกิดนายทุนกระตือรือร้น ขูดรีด มันจึงเกิดลัทธิคอมมิวนิสต์ขึ้นมาในโลก. ถ้าไม่มีระบบนายทุนกระตือรือร้น คอมมิวนิสต์ก็ไม่มีทางที่จะเกิดขึ้นมาในโลกได้.

เพราะศาสนาหมด เกิดความเห็นแก่ตัว ขนาดเป็นนายทุนกระตือรือร้น ก็นายทุนกระตือรือร้นนั่นเอง สร้างคอมมิวนิสต์ขึ้นมาในโลก เพราะว่าไม่มีศาสนา หรือศาสนานั้นหมด. ถ้าศาสนามีอยู่อย่างเข้มแข็ง นายทุนกระตือรือร้นก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นในโลกนี้ได้เหมือนกัน; คอมมิวนิสต์ย่อมไม่มีโอกาสที่จะเกิดขึ้น.

ขอให้ใคร่ครวญให้ดี ๆ นี่ก็เป็นสัมมาทิฐิที่จะต้องหาให้พบ คือความเข้าใจอย่างถูกต้อง ว่ามันมีมูลเหตุอย่างไร? เราไปกลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว แล้วไม่กลัวในสิ่งที่ควรกลัว.

ที่นี้ สัมมาทิฐิ ข้อที่ ๓. ก็จะคู่ต่อไป ว่า โลกปัจจุบันมีอารยธรรมที่ทำลายวัฒนธรรม ความดีงามทางจิตใจถูกทำลายหมดไป โดยอารยธรรมเนื้อหนัง เต็มวันนับุขอารยธรรมเนื้อหนัง วัฒนธรรมส่วนจิตใจก็หมดไป; เรากำลังหลงอารยธรรมเนื้อหนัง. บู่ ย่า ตา ยาย ของเรา มีอารยธรรมที่ส่งเสริม

ศีลธรรม. เรา บัดนี้^{๕๔}มออารยธรรมเนื้อหนึ่ง ที่ทำลายศีลธรรม; เราไม่ทำตาม รอยบรรพบุรุษของเราเลย.

เดี๋ยวนี้เราไม่รู้จัก ยาเสพติด ที่ร้ายกว่ายาเสพติด ที่เรากำลังกลัวกัน อยู่; นั่นคือสิ่งมอมเมา ที่เราเคยแพร่กันไปในสื่อมวลชนทุกชนิด ให้ยูวชนของเราเป็นทาสกามารมณ์, อันนี้เป็นยาเสพติด ยิ่งกว่ายาเสพติด ที่กำลังกลัวกันอยู่เป็นไหน ๆ จงรู้จักยาเสพติด ที่ร้ายกว่ายาเสพติด ที่เรากำลังกลัวกันอยู่.

ยูวชนถูกมอมเมา ไปในทางอารยธรรมเนื้อหนึ่งอย่างนี้ มันเป็น ความเสียหายแก่ความเป็นมนุษย์ของเขา. สิ่งที่เขานึกถึงทุกลมหายใจเข้าออก ^{๕๖} ^{๕๕} ^{๕๔} ^{๕๓} ^{๕๒} ^{๕๑} ^{๕๐} ^{๔๙} ^{๔๘} ^{๔๗} ^{๔๖} ^{๔๕} ^{๔๔} ^{๔๓} ^{๔๒} ^{๔๑} ^{๔๐} ^{๓๙} ^{๓๘} ^{๓๗} ^{๓๖} ^{๓๕} ^{๓๔} ^{๓๓} ^{๓๒} ^{๓๑} ^{๓๐} ^{๒๙} ^{๒๘} ^{๒๗} ^{๒๖} ^{๒๕} ^{๒๔} ^{๒๓} ^{๒๒} ^{๒๑} ^{๒๐} ^{๑๙} ^{๑๘} ^{๑๗} ^{๑๖} ^{๑๕} ^{๑๔} ^{๑๓} ^{๑๒} ^{๑๑} ^{๑๐} ^๙ ^๘ ^๗ ^๖ ^๕ ^๔ ^๓ ^๒ ^๑ ก็คือสถานกามารมณ์นั่นเอง. หรือเขาระลึกถึงวันเลือกตั้งจะออก แทนที่เขาจะนึกถึงบิดามารดา ครูบาอาจารย์ ชาติ ศาสนา มหาชาติตรีย์ อยู่ทุก ลมหายใจเข้าออก หรือ ^{๕๖} ^{๕๕} ^{๕๔} ^{๕๓} ^{๕๒} ^{๕๑} ^{๕๐} ^{๔๙} ^{๔๘} ^{๔๗} ^{๔๖} ^{๔๕} ^{๔๔} ^{๔๓} ^{๔๒} ^{๔๑} ^{๔๐} ^{๓๙} ^{๓๘} ^{๓๗} ^{๓๖} ^{๓๕} ^{๓๔} ^{๓๓} ^{๓๒} ^{๓๑} ^{๓๐} ^{๒๙} ^{๒๘} ^{๒๗} ^{๒๖} ^{๒๕} ^{๒๔} ^{๒๓} ^{๒๒} ^{๒๑} ^{๒๐} ^{๑๙} ^{๑๘} ^{๑๗} ^{๑๖} ^{๑๕} ^{๑๔} ^{๑๓} ^{๑๒} ^{๑๑} ^{๑๐} ^๙ ^๘ ^๗ ^๖ ^๕ ^๔ ^๓ ^๒ ^๑ ทงวันทงคน.

เดี๋ยวนี้สังทคนเขาชู้ชน เหนือเกล้า เหนือเศียร เหนือหัว ทุกคราวที่ ประกอบกิจสำคัญนั้น คือแก้วเหล่า; แทนที่จะเป็นพระรัตนตรัย หรือเป็น พระเจ้า มันเป็นแก้วเหล่า. ขอให้คิดดูเถิดว่า มันเปลี่ยนไปอย่างไร? แล้วมัน จะไปสู่ทิศทางไหน? ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่าง ของสิ่งที่ จะต้องต้องมีสัมมาทิฐิฐิเข้ามา แก้ไข ให้รู้โดยถูกต้อง แล้วก็ขจัดความผิดพลาดให้หมดไป.

ที่นี้ สัมมาทิฐิฐิ ข้อที่ ๔. อาตมาอยากจะชวนให้ท่านทั้งหลายเหลียว ไปอีกทางหนึ่ง คือเหลียวไปทางยูวชน ให้มีการปรับปรุงยูวชนของเราให้ถูก ต้อง, ให้เกิดเด็กที่ตัวอย่างที่เราต้องการ ว่าเด็กดีคืออนาคตของชาติ, เด็กสมัย

ก่อนสะดุ้งกลัวต่อบาป แม้ว่าเขาจะโง่กว่าเด็กสมัยนี้, โง่ขนาดกลัวผีหลอกมากกว่าเด็กสมัยนี้. เด็กสมัยนี้สามารถจะแลบลิ้นหลอกบาป; เขาฉลาดกว่า รูนังสีอมากกว่า. เด็กสมัยนี้กลัวคำว่า ช่วย มากกว่าที่จะกลัวคำว่าบาป. เขาไม่รู้จักบาป เขารู้จักคำว่า ช่วย คือมันจะไม่ได้อะไร ตามที่เขาต้องการ.

เราจะต้องรีบจัดการศึกษา ให้เด็ก ๆ ของเรากลับมาปกเกล้าบุญเท่านั้นทีพอ; สอนวิชาหนังสือหนังสือหาอาชีพกันเท่าไร เด็กก็ไม่กลัวบาป; แม้จะสอนธรรมะอย่างที่ตั้งใจว่าจะสอนกัน เป็นหลักสูตรใหญ่โต ก็ยังไม่แน่นอนว่าเด็กจะกลัวบาป. เราสอนในแง่ของจริยธรรมมากกว่าในแง่ของศีลธรรม.

จริยธรรมในที่นี้คือ หลักวิชาที่เป็นรูปของปรัชญา อันเกี่ยวกับศีลธรรม; ส่วน ศีลธรรมนั้นคือ ระบบการประพฤติปฏิบัติลงไปตรงๆ. จริยธรรมคือ philosophy of morality ศีลธรรมนั้นคือตัว morality นั้นเอง. เราสอนกันแต่จริยธรรมเพื่อจ้อ มันก็ไม่มีศีลธรรมได้. ไปคิดดูให้ดี ๆ : มีแต่คนพูดได้; ไม่ประพฤติปฏิบัติ, ไม่มีศีลธรรมแล้ว ก็จะมีแต่นักธรรมอยู่ในคุกในตาราง, จะมีคนเก่งขนาดพระวิษณุกรรม อยู่ในคุกในตาราง.

เมื่อไม่กี่วันมานี้ มีธรรมาสันนิษฐานด้วยหยาบอย่างประณีต อย่างไม่น่าคิดว่าคนจะทำได้ ส่งมาที่วัด. ชาวบ้านมาเห็นเข้าแล้วก็ว่า นี่คนทำหรือพระวิษณุกรรมทำ ก็บอกว่า ถูกแล้ววิษณุกรรมทำ. เดียวนี้วิษณุกรรมอยู่ที่ไหน? ก็ตอบเขาว่า อยู่ในตาราง ในคุกหลุโทษที่กรุงเทพฯ. นี่มันหมายความว่า เขามีความรู้ในทางอาชีพ สามารถขนาดนี้. ศิลปกรรมที่ทำด้วยหยาบ กัด, ทำด้วยไม้ดำประดับมุก กัด, ด้วยลงรักลายทอง แกะสลัก กัด, ทำได้ในคุกในตาราง;

เพราะว่า คนมีอาชีพถึงขนาดนั้นแล้ว แต่ไม่มีศีลธรรมก็ต้องเข้าไปอยู่ในคุก ในตาราง.

ขอให้เข้าใจว่า ถ้าเรามัวสอนกัน แต่เรื่องหนังสือและอาชีพ ไม่สอน ศีลธรรมแล้ว ไม่เท่าไรพระวิษณุกรรม ก็จะไปรวมกันอยู่ในคุกในตาราง; แม้คนที่มิประิฎญายาวเป็นหาง ก็มีโอกาที่จะไปอยู่ในคุกในตาราง ถ้าเขาละเลิก ศีลธรรมเสียเมื่อใด.

ผู้พิพากษาไม่กินสินบน ก็เพราะว่าเขามีศีลธรรม; ไม่ใช่เพราะ เขารู้กฎหมาย ว่าสินบนกินไม่ได้กฎหมายห้าม; แต่แล้วก็มีผู้พิพากษากินสินบน. ผู้พิพากษาที่ไม่กินสินบนนั้น เพราะมีศีลธรรม ลองไม่มีศีลธรรม เขาก็กินสินบน.

ต้องช่วยกันแก้ทุกทางให้ศีลธรรมกลับมา.

ขอให้เรานึกถึง วิชาที่จะทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ ตามความหมาย สูงสุด อาตมาเคยระลึกได้ว่า สมัยเป็นเด็ก ๆ ได้ยินคำพูดคำหนึ่ง ที่ยังติดใจอยู่ กระทั่งบัดนี้ คือคำว่า “*อธฺยาตมวิทฺยา*” ในหนังสือแบบเรียนเล่มไหน ก็ลืม เสียแล้ว; แต่พูดถึงอธฺยาตมวิทฺยา ถือเป็นวิชาออกไปจากหนังสือและอาชีพ ถ้าถือตามตัวหนังสือ คำนี้ก็แปลว่า *วิทยาอันจะสร้างสรรค์ซึ่งอาตมาอันยิ่ง*; อธฺยา-ต-ม คือ อธิ กับ อาตมา อาตมาอันยิ่ง, ตัวตนอันยิ่ง วิชาที่จะทำให้เกิดตัว ตนอันยิ่ง ก็คือวิชาศีลธรรม นั่นเอง. เดียวนี้หายไปแล้ว ไม่ได้ยินคำ ๆ นี้.

ขอให้เราดึงกลับมาใหม่ ว่ามีวิชาที่จะสร้างคนที่ยิ่งกว่าธรรมดา, ให้มีค่านิยมทางมารยาท ทางศีลธรรมกันเสียใหม่. สมัย บู่ ยา ตา ยาย หญิงสาววัยรุ่นคนไหนหัวร่อคึก ๆ เนื้อตัวสั้นรัวเหมือนกับกระจอนตัวเล็ก ๆ ซึ่งเมืองไชยานี้เรียกกันว่า นะแหล. เด็กหญิงชนิดนี้จะถูกถือว่า เป็นตัวกาลกิณี ไม่มีใครอยากจะรับมาเป็นสะใภ้เลย. เดียวนี้เห็นหัวเราะเช่นนั้น รึก ๆ รัว ๆ เช่นนั้นเป็นของน่ารัก. คนเหล่านั้นนิยมเด่นเร้าเร้าร้อน ก็ขอให้คิดดูเถอะว่า มีจิตใจต่างกันอย่างไร ?

ขอให้เด็ก ๆ ของเรา รู้จักคำว่าบุญว่าบาปอย่างถูกต้อง, ให้รู้จักพระพุทธเจ้า, รู้จักนรก รู้จักสวรรค์ รู้จักนิพพาน คือ รู้จักพระพุทธเจ้าในภาษาธรรม ว่าพระพุทธเจ้ายังอยู่กับเรา ไม่ได้นิพพานไปแล้ว เหมือนอย่างที่เขาว้า.

นรก นั้น คือความร้อนใจ, สวรรค์ คือความสะดวกใจสบายใจ, นิพพาน คือจิตไม่มีอะไรบกวน. รู้นรกอย่างนี้แล้ว ตายไปก็ไม่ตกนรกชนิดไหน, ได้สวรรค์อย่างนี้แล้ว ตายไปก็ได้สวรรค์ทุกอย่างที่ควรจะได้.

นิพพานนี้ควรจะตั้งต้นที่นี้ ไม่ใช่รอไว้อีกหลายสิบ หลายร้อยหลายพัน หลายหมื่นชาติ แล้วจึงจะถึงนิพพาน. ถ้าเรา รู้จักนรก สวรรค์ นิพพาน ในลักษณะนี้ ก็จะเกิดการกลัวบาปและกลัวบุญ.

เด็ก ๆ เขา จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ในการเคารพตัวเอง ว่าเราเกิดมาเป็นคน ต้องทำอย่างคน. เขาต้องเชื่อถือตัวเองว่า เมื่อคนอื่นทำได้,

เราก็ต้องทำได้. เขาต้องบังคับตัวเอง ให้ทำตามที่ควรจะทำให้ จึงจะได้ชื่อว่า ได้มีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้อง สำหรับจะช่วยกันสร้างโลกนี้ให้ดังงาม ไม่มีปัญหาที่เป็นวิกฤติการณ์แต่อย่างไรร.

ขอให้ปรับปรุง เกี่ยวกับสัมมาทิฏฐิให้ถูกต้อง, ให้มีการปรับปรุง เกี่ยวกับยุวชนอย่างถูกต้อง แล้วศีลธรรมก็จะกลับมา; จะกลับมาเหมือนกับว่า ของที่หายไปกลับมา, สัตว์ที่หายไปกลับมา, ลูกเล็กเด็กแดงที่หายไปกลับมา, ญาติทั้งหลายที่หายไปแล้วกลับมา, ทุกอย่างที่พึงปรารถนาหายไปแล้ว ได้กลับมา.

ทั้งหมดนี้ ขอให้หวังการที่ทรงอำนาจ เช่นรัฐบาลเป็นต้น ดำเนินการเพื่อให้ศีลธรรมกลับมา. อย่าเห็นว่ามันจะเป็นเรื่องที่น่าอึดใจ; รอไม่ไหวก็ไม่อยากจะทำ, และอย่าเห็นว่าเป็นเรื่องถอยหลังเข้าคลองเลย. เหมือนกับว่าเรี้อออกไปถึงปากน้ำ เห็นพายุพัดมาอย่างอันตรายแล้ว ก็ถอยหลังเข้าคลอง เพื่อความปลอดภัย. อย่างนี้การถอยหลังเข้าคลองไม่ใช่สิ่งที่ผิดพลาด หรือน่าละอาย แต่ประการใด, เป็นการถอยเข้าไปหาความถูกต้อง แล้วศีลธรรมก็จะกลับมา.

ธรรมะเป็นสิ่งที่มิจฉาทิทำให้กลับมา โดยลักษณะย่อๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้.

เวลาสำหรับการบรรยายนี้หมดแล้ว อากมาขออุทิศการบรรยายในครั้งหน้า ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งโดยภาษาคนและโดยภาษาธรรม.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะใน
ฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งโดยภาษาคน และภาษาธรรม.**

ในปัจจุบันนี้ ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องกลับมา. โลกอยู่ในฐานะที่ใกล้ความวินาศ
เพราะปราศจากธรรมะ; ธรรมะจะต้องกลับมาเพื่อช่วยโลก. การที่จะทำให้ธรรมะกลับ
มา เราจะต้องรู้จักธรรมะกันให้เป็นอย่างดี. ข้อนี้เราจะต้องศึกษาให้รู้ธรรมะ อย่างถูกต้อง
และสมบูรณ์; นั่นคือรู้ธรรมะ อย่างถูกต้อง ทั้งโดยภาษาธรรม และภาษาคน.

ปัญ
๕
พुरुจฉกธรรมะทงภาษาคน - ภาษาธรรม.

คำว่า ภาษาคน ภาษาธรรม นี้ บางคนก็เคยได้ฟังมาแล้ว มีความเข้าใจ อยู่บ้างแล้ว; แต่บางคนก็ยังไม่เคยฟัง จึงขอจำกัดความของคำว่า "ภาษาธรรม - ภาษาคน" ตามที่สมควร.

ธรรมะที่พูดไปตามที่ตาเห็น คือตาเห็นมองเห็น ของบุคคลที่ยังไม่ วัฐธรรมะ นี้เรียกว่า ธรรมะในภาษาคน; ฟังเสียงไปยังวัตถุไปยังบุคคล หรือ ไปยังปรากฏการณ์. ส่วน ธรรมะในภาษาธรรมนั้น คือธรรมะที่กล่าว หรือ พูดตามที่ดวงตาปัญญา หรือดวงตาธรรมะมองเห็น; ฟังความหมายไปใน ทางธรรม ในลักษณะที่ลึกซึ้ง, เป็นสันตวิภูฏิก คือ บุคคลนั้นจะเห็นได้ด้วยตนเอง, เป็น อภาลิก - เห็นว่า ธรรมะนั้น ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา เป็นอิสระแก่เวลา : ทำเมื่อไร ได้รับผลเมื่อนั้น, มีลักษณะเป็น บัจฉัตตัง เวทิตัพโพ คือแม้ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน วัฐแทนกันไม่ได้, หรือจะบอกกล่าวกันก็ยังไม่ได้ ต้องให้ไปมีธรรมะเอง แล้วก็ วัฐเห็นของตนเอง.

ธรรมะในภาษาคนนี้ เคยเรียกกันว่าบุคคลวิชฐาน, ธรรมะในภาษา ธรรม นั้น เคยเรียกกันมาว่า ธรรมาวิชฐาน. ภาษาคนก็พูดไปตามวิชาฝ่ายพีสิคส์ ในฝ่ายภาษาธรรมก็พูดไปตามวิชาฝ่าย เมตาพีสิคส์ มีลักษณะตรงกันข้าม หรือ คนละแง่คนละมุม. เราจะต้องรู้จักธรรมะ ทั้งโดยภาษาคน และโดยภาษา ธรรม จึงจะสามารถทำให้ธรรมะกลับมา.

อาตมามีความเห็นว่าจะอธิบายเรื่องนี้พร้อมกันไปกับตัวอย่าง ยกมาเป็นอย่างๆ พร้อมกันไปจะดีกว่า คือจะเข้าใจง่าย และเป็นการประหยัดเวลา.

ธรรมะข้อแรก หรือ คำที่ ๑ ที่จะยกมากล่าวในที่นี้ก็คือคำว่า พุทธะ หรือ พระพุทธเจ้า; เมื่อกล่าวโดยภาษาคน พระพุทธเจ้าก็เป็นบุคคลในประวัติศาสตร์, นิพพานแล้ว, ถวายพระเพลิงแล้ว ตั้งสองพันกว่าปีมาแล้ว คือไม่มีอยู่แล้วในบัดนี้ โดยภาษาคน.

แต่ถ้ากล่าวโดยภาษาธรรม แล้ว พระพุทธเจ้ายังอยู่, ยังอยู่ตลอดเวลา, ยังอยู่กับเราได้. เราสามารถน้อมนำเข้ามาไว้ในใจ ตลอดเวลาได้; อย่างที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. ธรรมในที่นี้ ประสงค์เอาเรื่องความทุกข์ และความดับสนิทแห่งความทุกข์ โดยรายการอันละเอียดที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท. ดังนั้นจึงมีคำตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นปฏิจจสมุปบาท; ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปบาท ผู้นั้นเห็นธรรม; ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา; ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ดังนี้.

การรู้จักพระพุทธเจ้ากันแต่ในภาษาคนนั้น มีเรื่องให้เห็นว่า เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ ดังจะเอามาเล่าให้ฟังว่า :-

ในสมัยที่ มิชชันนารีคริสเตียน เข้ามาสู่ประเทศไทยใหม่ๆ คณะมิชชันนารีเซาตามพุทธรบริษัทไทย ว่า เตียววันพระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหน? พุทธรบริษัทคนนั้นก็ตอบอย่างพาดูว่า พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว. พวกมิชชันนารีจึงถามว่า ท่านทั้งหลาย ต้องการจะมีที่พึ่งพิงในบุคคลที่ตายแล้ว หรือใน

บุคคลที่ยังอยู่? พระเจ้าของเราอยู่ตลอดเวลา, ยังอยู่กับเรา อยู่กับเราได้เสมอไป ท่านจะฟังคนตายแล้วหรือฟังคนที่ยังอยู่? พุทธบริษัทผู้นั้นถึงกับงง และรู้ความที่ตนเองมีปมด้อย อย่างน่าละอาย อย่างนี้.

ขอให้เราทุกคน จงรู้จักพระพุทธเจ้าทั้งโดยภาษาคนและภาษาธรรม. เราต้องการพระพุทธเจ้า ที่ยังอยู่กับเราได้ตลอดไป. นี่คือคำอธิบาย เกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรม ในเรื่องของพระพุทธเจ้า.

ที่นี้มาถึง คำที่ ๒. พระธรรม. พระธรรมในภาษาคน ก็ถึงถึง *วัตถุ คัมภีร์ เสียงที่แสดงธรรม.* ลูกเด็กๆ ของเราได้รับคำสั่งสอนว่า พระธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า. นี่เป็นเรื่องภายนอก เป็นภาษาคน. ถ้าเป็น ภาษาธรรม คำว่า พระธรรม หมายถึง ความถูกต้องแห่งความรู้ และการปฏิบัติของมนุษย์ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของเขา; เป็นธรรมะที่ไม่อยู่ในตัว หรืออยู่ที่เสียงของผู้พูด. แต่เป็นธรรมะที่สามารถน้อมนำเข้ามาสู่จิตใจ, ประดิษฐานไว้ในใจ ในลักษณะที่รู้สึกได้ด้วยใจ. *เป็นสันทิฏฐิโก* เป็นต้น ตรงกับ *พระพุทธภาษิตที่ว่า : เห็นธรรมะคือเห็นตถาคต, เห็นตถาคตคือเห็นธรรมะ.*

หรือถ้าจะกล่าวโดยหลักวิชา ให้กว้างออกไป ก็กล่าวได้ว่า ธรรมะนั้นมีอยู่ ๔ ความหมาย คือ ตัวธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, และผลที่ได้รับจากการปฏิบัติตามกฎของธรรมชาติ หรือตามหน้าที่อย่างหนึ่ง เป็นสี่ความหมายด้วยกันอย่างนี้. นี่ก็เป็นธรรมในภาษาธรรมที่ละเอียดอยู่มาก; จะต้องเห็นด้วยตาปัญญา หรือตาธรรม, ธรรมจักขุ.

ที่นี้มาถึง คำที่ ๓. ว่า พระสงฆ์. *พระสงฆ์ในภาษาคน* หมายถึง บุคคลที่บวชมาเป็นบรรพชิต, หรือหมู่คณะของบุคคลเช่นนั้น เรียกว่าพระสงฆ์. ส่วน พระสงฆ์ในภาษาธรรม นั้น หมายถึง คุณธรรม ที่มีอยู่ในจิตใจของผู้ประพฤติธรรม บรรลุมรรค ผล ตามลำดับไป จนกระทั่งมรรค ๔ ผล ๔. เป็นคุณธรรมอยู่ในจิตใจ ที่ใคร ๆ ก็สามารถจะน้อมนำเข้ามา ใส่ไว้ในจิตใจของตน ๆ ได้. มีลักษณะเป็นนามธรรมอย่างนี้.

ที่นี้มาถึง คำที่ ๔. ว่า ศาสนา. เมื่อกล่าว *โดยภาษาคน* ตามที่คนทั่วไปรู้สึกกันอยู่ แม้แต่ลูกเล็กๆ คำว่า *ศาสนา* ก็ไปถึงวัดตุ๊กคัสสิทธ์, ปฏิมากรรมศักดิ์สิทธิ์, โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ ผักกาดสวรรค์ ที่เหลืองอร่ามไปหมด, นี้เขาเรียกว่าศาสนา. ที่จะดูศาสนาเจริญหรือเสื่อมก็ดูกันที่นี้.

แต่ว่า โดยภาษาธรรมแล้ว ศาสนานั้น ได้แก่สิ่งที่สามารถเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์ได้จริง, ระบบปฏิบัติที่เอามาใช้เป็นี่พึ่งได้จริง, นี้คือตัวศาสนา. เรียกอีกอย่างหนึ่ง ก็เรียกว่า *พรหมจรรย์* คือการประพฤติอันประเสริฐ มีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย.

ศาสนามีได้อยู่ที่โบสถ์ วิหาร วัดวาอาราม; ศาสนาในภาษาธรรม นั้น อยู่ในใจของคน ไม่มีใครทำลายได้รักษาไว้ได้; แม้ว่าศาสนาภายนอกคือโบสถ์ วิหารเป็นต้น จะถูกเผาผลาญหมดสิ้นไป; ศาสนาจริงในภายในก็ยังอยู่ในจิตใจของบุคคล.

ฉะนั้นเราจึงเห็นว่า ศาสนาที่แท้จริง นั้น ไม่มีใครทำลายได้ อย่างที่เรากลัวว่า คอมมิวนิสต์มา เผาวัดวาอารามหมด มันก็หมดไปแต่เปลือกของศาสนา; ส่วนตัวศาสนาจริงๆ อยู่ในหัวใจคน. คอมมิวนิสต์ก็ทำอะไรไม่ได้ ขอให้รู้จักศาสนาชนิดที่แท้จริง และคงกระพันชาตรีอย่างยั่งยืนในลักษณะนี้เถิด.

ที่นี้ก็มาถึง คำที่ ๕. ว่า พระเจ้า หรือ พระเป็นเจ้า. *พระเจ้าในภาษาคน* นั้น เขาสอนกันว่า เป็นรูปร่างอย่างคน, มีอารมณ์รัก มีอารมณ์โกรธ เหมือนคน, *อะไรๆ ก็เหมือนคน*; อย่างนั้นนักวิทยาศาสตร์ยอมรับไม่ได้ กลืนไม่ลง, แล้วก็นำหัวที่ว่า เต็มวันมีคนพูดว่า พระเจ้าตายแล้ว, พระเจ้าตายแล้ว ไม่มีใครนับถือพระเจ้าแล้ว นั่นเป็นพระเจ้าในภาษาคน.

ครั้นมาถึง พระเจ้าในภาษาธรรม, คำว่า พระเจ้านี้หมายถึง กฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ. ท่านจงจำไว้ให้มั่นคงว่า *กฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ อันนี้แหละไม่รู้จักตาย มีสมรรถภาพ ทำหน้าที่* ตามที่กล่าวไว้ *ว่าเป็นคุณสมบัติของพระเจ้าได้.* นักวิทยาศาสตร์ยินดีรับ ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด. สูงสุดก็คือ สามารถสร้างสิ่งทั้งปวง, ควบคุมสิ่งทั้งปวง, ทำลายสิ่งทั้งปวงได้จริง. ยุติธรรมที่สุดอย่างยิ่ง มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง เป็นพระเจ้าที่เราต้องรู้จักแล้วต้องประพฤติให้ตรงตามความประสงค์ คือถูกต้องตามกฎแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ นั่นเอง.

คนทุกคน มีพระเจ้าของตนๆ อยู่โดยสัญชาตญาณ; ไม่มีใครที่วัน ๆ ว่าไม่มีพระเจ้า. เขาต้องมีพระเจ้าเพราะเขารู้สึกว่า ต้องมีสิ่งสูงสุดที่จะช่วยเขา; ถ้าเขาไม่รู้จักพระเจ้าโดยแท้จริง เขาก็เอาสิ่งที่เขาคิดว่า จะช่วยเขาได้

นั่นแหละเป็นพระเจ้า. ดังนั้น จึงมีคนบางคนเอาเงินเป็นพระเจ้า : พระเจ้าเงิน พระเจ้าเงินตรา ช่วยเขาได้สารพัดอย่าง.

เขาหาว่าไม่ว่า เงิน นั้นใน ภาษาโลก ๆ ก็เป็นของสารพัดนึก ช่วย ได้จริง; แต่ใน ภาษาธรรมะ แล้ว เงินนั้นเป็นสารพัดพิษ คือมีพิษอันร้ายกาจ ในทุกแง่ทุกมุม ทำให้โลกหาความสงบสุขไม่ได้. คนที่ถือเงินเป็นพระเจ้า ก็จะต้องประสบปัญหาอย่างนี้. ขอให้รู้จักพระเจ้าจริง, พระเจ้าไม่จริง, โดยภาษาคน หรือโดยภาษาธรรมกันเสียให้ถูกต้อง.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๖. ว่า โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ ต้นโพธิ์ ซึ่งเป็น วัตถุศักดิ์สิทธิ์. โบสถ์ วิหาร ก็คือโบสถ์ วิหาร ที่เราเห็นอยู่. พระเจดีย์ ก็คือ ยอดแหลม ๆ สลัดไปหมดที่เราเห็นอยู่, ต้นโพธิ์คือ ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ที่ปลูก ประจำวัด. นี้กล่าว ตามภาษาคน.

ถ้ากล่าวโดย ภาษาธรรมแล้ว โบสถ์ วิหาร นั้นจะได้แก่ร่างกายของ เรา นี้แหละ. เราจะต้อง ปรับปรุงร่างกายของเราให้เหมาะสม ที่จะเป็นที่ ประทับอยู่ ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือของพระเจ้านี้ได้. ถ้าถือ พระเจ้านี้ให้ร่างกายนี้ดีพอ ที่จะเป็นที่อยู่ของพระเจ้า; ถ้ามีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ต้องทำให้ร่างกายนี้เหมาะสม ที่จะเป็นที่ประดิษฐานอยู่ของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ตามวิธีปฏิบัติของตน ๆ.

โบสถ์ วิหาร ในภาษาคน ก็เป็นเรื่องวัตถุไป โบสถ์ วิหาร ในภาษา ธรรม ก็กลายเป็นร่างกาย ที่ประพุดตัวอย่างบริสุทธิ์สะอาด ถูกต้อง เหมาะสม สำหรับจะเป็นที่สถิตแห่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์นั่นเอง.

พระเจดีย์ที่ทอดสลับไสวไปหมดนั้น เป็นภาษาคน เป็นอิฐเป็นปูน. พระเจดีย์ที่แท้จริงในภาษาธรรม คือความจำไว้อย่างมั่นคง ถึงคุณงามความดี ของบุคคล ของพระธรรม หรือสิ่งที่ควรจดจำอันสูงสุด. พระเจดีย์จึงได้แก่ จิตใจที่มีความทรงจำ ในสิ่งที่ประเสริฐสูงสุด. นี้เรียกว่าพระเจดีย์ในภาษาธรรม.

เมื่อพูดถึงตันโพธิ์ ภาษาคนก็คือตันโพธิ์ที่ปลูกอยู่ตามวัด ต้องรดน้ำ กันบ่อยๆ; แต่ตันโพธิ์ในภาษาธรรม นั้น ก็คือ โครงสร้างแห่งโพธิปัญญา นับตั้งแต่ ศีล สมาธิ ปัญญา ขึ้นไปถึงมรรค ผล นิพพาน. นี้เป็นโพธิพฤกษา ความเจริญงอกงามแห่งโพธิ์ เป็นต้นไม้ปลูกอยู่ในจิตใจ ไม่ต้องรดน้ำ อย่างที่ รดกันตามธรรมดา; แต่ต้อง รดด้วยน้ำพิเศษ เช่นความเสียสละ ความขยัน หมั่นเพียร เป็นต้น.

ทีนี้ มาถึง คำที่ ๗ ว่า อบายภูมิจึง หรือ สบายภูมิจึง อบายภูมิจึง ในภาษาคน หมายถึงนรก เตรัจฉาน เปเรต อสุรกาย มีลักษณะอย่างที่บอกเล่าต่อๆ กันมา หรือเขียนอยู่ตามผนังโบสถ์ : นรกก็นึกกรรมมา ถึงต่อตายแล้ว, เตรัจฉานก็อยู่ ตามทุ่งนา, เปเรตก็อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ แต่เชื่อว่ามี ผอม ท้องเท่าภูเขา ปากเท่ารูเข็ม, อสุรกายก็เป็นผีชนิดหนึ่ง นี้พูดตามภาษาคน.

ถ้าพูดโดย ภาษาธรรมแล้ว นรกก็นึกกรรมมา ถึงต่อตายแล้ว, เตรัจฉานก็อยู่ ตามทุ่งนา, เปเรตก็อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ แต่เชื่อว่ามี ผอม ท้องเท่าภูเขา ปากเท่ารูเข็ม, อสุรกายก็เป็นผีชนิดหนึ่ง นี้พูดตามภาษาคน.

ที่นี้ สบายภูมิ สุขคติ มีสวรรค์ หรือ มนุษย์ที่ดี หรือ สวรรค์ตามภาษาคน
ก็อยู่ที่โลกมนุษย์, หรือ อยู่ในสวรรค์ที่จะถึงต่อตายแล้ว. ถ้าเป็น ภาษาธรรม
ก็อยู่ในจิตใจ เมื่อจิตใจปรกตินิติ ตัวเองนับถือตัวเอง ใจตัวเองได้ มันก็เป็น
สวรรค์ ถ้ามีกามารมณ์เป็นที่มุ่งหมาย ก็เป็นสวรรค์กามาจร, ถ้าสงบสุข
อยู่ในรูปฌาน ก็เป็นพรหมโลกชนิดที่มีรูป, ถ้าไม่มีรูป ก็เรียกว่า พรหม-
โลกชนิดที่เป็นอรูป. นรก สวรรค์ อยู่ในใจของคน.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ตรงๆ ว่า นรกทางอายตนะเราเห็นแล้ว, สวรรค์
ทางอายตนะเราเห็นแล้ว; หมายความว่า มีอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่มีรูป
เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ชัมมารมณ์ เข้ามากระทบแล้ว ประพฤติผัสสก็เป็น
นรกที่นั่น, ประพฤติภูกก็เป็นสวรรค์ที่นั่น.

ขอให้รู้จักอธิบายภูมิ และสบายภูมิ โดยทั้งสองภาษาอย่างนี้เถิด.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๘. ความเกิด ความเกิดเป็นนั่นเป็นนี่ ชนิดที่
จริงนั้น เป็นความเกิดในภาษาธรรมเป็นสันตฎฐิโก : เกิดเป็นสัตว์นรกเมื่อมี
จิตใจเร่าร้อน, เกิดเป็นมนุษย์ก็อย่างที่มีจิตใจเหมือนมนุษย์ธรรมดา, เกิดเป็น
เทวดา ก็เมื่อสมบุรณ์ด้วยกามารมณ์, เกิดเป็นพระอรหันต์ ก็เมื่อหมดกิเลส,
เกิดเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เมื่อตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง; ไม่ต้องรอให้ตายเสีย
ก่อนแล้วจึงเกิด, เกิดใหม่ได้โดยที่ร่างกายไม่ต้องตาย. นี่เป็นการเกิดในภาษา
ธรรม. ภาษาคนเกิดจากท้องแม่; ใครๆ ก็เห็นอยู่แล้วไม่ต้องอธิบาย.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๙ ว่า นิพพาน นิพพานในภาษาคน ก็เหมือนที่
ลูกเด็ก ๆ ได้รับคำสั่งสอนในโรงเรียน ว่า คือความตายของพระพุทธเจ้า. หรือ

ของพระอรหันต์ หมายถึงความตาย. ลูกเด็ก ๆ เขาเข้าใจกันอย่างนี้. คนทั่วไปที่ได้รับคำสั่งสอนตามภาษาคน ก็ว่า นิพพานนั้น เราจะมีตัวมีตน เข้าไปสู่เมืองแก้ว อันกล่าวแล้วคือพระนิพพาน, แล้วก็ต่อตายแล้ว ไม่รู้จักอีกก็ร้อยชาติ ก็พ้นชาติ จึงจะไปถึง. นี่คือนิพพานในภาษาคน.

ส่วน นิพพานในภาษาธรรมนั้น ต้องว่างจากตัวตน, หมดกิเลส ไม่มีตัวมีตน ความดับไปแห่งตัวตน หรือกิเลสเหล่านั้นแหละ เรียกว่าพระนิพพาน ถึงได้ที่นี่ เดียวนี้, เย็นถึงที่สุด กันที่นี่ เดียวนี้ ไม่ต้องรอต่อตายแล้ว. ความทุกข์มีที่ไหนก็ดับทุกข์กันที่นั่น. วัฏฏสงสารมีที่ไหน ก็ดับวัฏฏสงสารเสีย ก็มีนิพพานที่นั่น. ความดับแห่งกองทุกข์, ความสิ้นสุดแห่งวัฏฏสงสาร, นั่นแหละคือนิพพาน ในภาษาธรรม.

ที่ ๕๕ คำที่ ๑๐ ว่า ความสุข ถ้า ความสุขภาษาคน ก็คือ เป็นทาสของกิเลส ได้เหยื่อของกิเลส เอาเหยื่อมาบำรุงกิเลส. นี้เรียกว่า ความสุขในภาษาคน คือเป็นทาสของกิเลส. ส่วนภาษาธรรมนั้น ความสุขเกิดมาจากการทำลายกิเลสหมดสิ้น, ไม่ต้องหาเหยื่อมาเลี้ยงกิเลสอีกต่อไป, เป็นผู้อยู่เหนือกิเลส, เป็นนายของกิเลส, มันตรงกันข้ามอยู่อย่างนี้. ขอให้รู้จักความสุขทั้งโดยภาษาคนและภาษาธรรมเถิดจะแก้ปัญหาเรื่องความสุขได้เป็นอย่างดี.

ที่ ๕๕ คำที่ ๑๑ ว่าบุญกุศล ภาษาคน บุญกุศลก็เป็นเครื่องฟูใจ, ทำให้สบาย ก็หลงไหลกันใหญ่และเมาได้. บุญกุศลในภาษาธรรมนั้น ตรงกันข้าม คือ เป็นเครื่องล้างบาป เป็นพาหนะข้ามวัฏฏะ บุญภาษาคน ทำให้จมอยู่ในวัฏฏะ; บุญภาษาธรรมทำให้ข้ามจากวัฏฏะ.

ที่นี้มาถึงคำที่ ๑๒. ว่า ทาน ในภาษาคน เป็นการลงทุนค้าเอาผล
กำไร มากเกินไป. คำว่า ทาน ในภาษาธรรม หมายถึง การกระทำด้วยเมตตา
บริสุทธิ์ไม่หวังผลตอบแทนอะไร; มันต่างกันอย่างนี้.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๑๓ ว่า สิ่งเสพติด ภาษาคนไปถึงสิ่งเสพติดทางวัตถุ
เช่นเฮโรอีนเป็นต้น; แต่ในภาษาธรรม นั้น สิ่งเสพติดคือความเอร็ดอร่อย
ทางกิเลส. คนติดความเอร็ดอร่อยทางกิเลส มีโทษร้ายกาจยิ่งกว่าสิ่งเสพติดใน
ทางวัตถุเป็นไหน ๆ; แม้แต่สิ่งที่เรียกว่าบุญก็เถอะ ถ้าถึงขนาดเมาและติดแล้ว
ก็เป็นสิ่งเสพติดยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ มีผลร้ายทำลายเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมาก.
ขอให้รู้จักสิ่งเสพติดที่น่ากลัวกว่า ที่เรากำลังกลัวกันอยู่.

ในภาษาธรรมนั้น การร้องเพลงคือการร้องไห้, การเต็นร้านนั้นคือ
อาการของคนบ้า, การหัวเราะนั้นเป็นอาการของเด็ก, ฟังรู้กันไว้อย่างนี้.

ที่นี้ ก็มาถึง คำที่ ๑๔. คำว่า วรรณะ ๔ : วรรณะกษัตริย์ พราหมณ์
แพศย์ ศูทร. ภาษาคนถือว่าต่างกัน, ต่างกันมาจนไม่คบค้าสมาคมกัน. หน้าที่
การงานต่างกัน เขาบัญญัติว่า อาวุธเป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณะกษัตริย์ การรับไทย-
ทานเป็นทรัพย์สินสมบัติ ของพวกวรรณะพราหมณ์. การทำมาหากินเป็นทรัพย์สินสมบัติ
ของวรรณะแพศย์. ไม้คานกับเคียวเป็นทรัพย์สินสมบัติของพวกวรรณะศูทร. แต่
พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราบัญญัติโลกุตตรธรรมเป็นทรัพย์สินสมบัติของวรรณะ
ทั้งสี่.

นี่กลายเป็นว่า โดยภาษาธรรมแล้ว วรรณะทั้งสี่ ไม่แตกต่างกันเลย ตามกฎแห่งกรรม : ทำดี—ดี, ทำชั่ว—ชั่ว ด้วยกันทั้งนั้น, มีโอกาสที่จะได้รับโลกุตระธรรม เป็นทรัพย์สมบัติด้วยกันทั้งนั้น, มันจึงไม่ต่างกัน, มันต่างกันแต่ในภาษาคน ที่บัญญัติไปตามความรู้สึกของคน; ไม่ต่างกันโดยภาษาธรรมที่บัญญัติตามกฎของธรรมชาติอันแท้จริง.

นี่ มาถึง คำที่ ๑๕. คำสุดท้ายของการบรรยายในวันนี้ ก็คือคำว่า ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นสถาบันทั้งสามที่สูงที่สุด เมื่อกล่าวโดยภาษาคน ก็หมายถึง ประเทศ, หมายถึง วัตถุในศาสนา, หมายถึง พระมหากษัตริย์ที่เป็นบุคคล ตามที่รู้สึกกัน ที่สอนลูกเด็ก ๆ ให้รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์; อย่างนี้รู้กันแต่ในฐานะเป็นวัตถุหรือเป็นบุคคล. อย่างนี้เป็นสถาบันในภาษาคน.

ถ้า ภาษาธรรม ชาติ หมายถึง คุณสมบัติอันสูงสุดของความเป็นชาติ หรือความจำเป็นที่จะต้องมีชาติ. ศาสนา หมายถึง คุณค่า และความจำเป็นแห่งศาสนาที่เราจะต้องมี. พระมหากษัตริย์ คือ คุณค่า หรือความจำเป็นที่จะต้องมีพระมหากษัตริย์.

ชาติเปรียบเหมือนร่างกาย, ศาสนาเปรียบเหมือนจิตใจ, พระมหากษัตริย์เปรียบเหมือนระบบประสาท ที่ทำความผูกพันระหว่างร่างกายกับจิตใจ, ทำให้ร่างกายและจิตใจมีอยู่ได้ หรือมีคุณค่าขึ้นมา เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต้องมีอยู่พร้อมกัน เป็น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์; ชาติไปเสียอย่างแล้ว ก็จะไม่มียะไรเหลืออยู่ได้.

เมื่อกล่าวโดย ภาษาคน ก็หมายถึงตัวบุคคล หรือ ตัวแผ่นดิน หรือ ตัวโบสถ์ วิหาร วัตถุอาราม. แต่ถ้ากล่าวโดย ภาษาธรรม หมายถึงคุณค่าอัน สูงสุด และความจำเป็นอันสูงสุด ที่จะต้องมีสิ่งเหล่านี้ อยู่ในจิตใจ; ฝังอยู่ในจิตใจ; ซาติก็ฝังอยู่ในจิตใจ ศาสนาก็ฝังอยู่ในจิตใจ พระมหากษัตริย์ก็ฝัง อยู่ในจิตใจ; ไม่ใช่อยู่ในภายนอกในรูปแบบของวัตถุ หรือบุคคลที่เป็น รูปธรรม.

เราไม่ได้สั่งสอนลูกเด็ก ๆ ของเรา ให้รู้จักสถาบันทั้งสามนี้ อย่าง ถูกต้อง. เราสอนให้เขาท่องเข่าบ่นก็แต่เรื่องทางวัตถุ. ปฏิญาณก็เอาวัตถุเป็น หลัก. ลูกเด็ก ๆ ของเราจึงไม่มีชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยแท้จริง อยู่ใน ภายใต้อันนี้; เพราะว่าการศึกษาไม่สมบูรณ์. ถ้าการศึกษาสมบูรณ์ ลูกเด็ก ๆ ของ เรา ก็จะฝังชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ อยู่ในจิตใจ เป็นสถาบันอันแท้จริง.

เมื่อลูกเด็ก ๆ เขาไม่รู้จัก ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยภาษา ธรรม ก็ไม่มีสิ่งเหล่านี้โดยถูกต้องได้. เขาจึงไม่สามารถจะประพฤติตน ให้ ได้รับประโยชน์ผลตามที่ควรจะได้รับ จึงมีลูกเด็ก ๆ หรือว่าวัยรุ่น ที่หลัก เข้าป่า ปฏิเสธชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ แล้วก่อปัญหาขึ้นมาอย่างยืดยาว; ก็ลองคิดดูเถิดว่า เพราะว่าเขาไม่รู้จัก สิ่งที่เรียกว่าชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยภาษาธรรม รู้แต่โดยภาษาคน เท่านั้น.

ต้องรู้ธรรมะทั้งภาษาคนภาษาธรรมจึงจะแก้ปัญหาได้.

เวลาที่หมดแล้ว ขอสรุปความว่า ภาษาคน คือพูดไปตามที่ตาเห็น มองเห็น, ฟังเสียงไปยังวัตถุและบุคคล เป็นบุคคลลาภฐาน. ส่วน ภาษา

ธรรมนั้น พุดไปตามที่ปัญญาจักชুমองเห็น หรือธรรมจักชুমองเห็น, เป็น
นามธรรมอันลึกซึ้ง, พุดกันได้แต่ผู้รู้ธรรม ในลักษณะเป็นธรรมาธิษฐานอัน
ลึกซึ้ง. ภาษาคนนั้น สำหรับคนไม่รู้ธรรมะพุด; ภาษาธรรมเป็นภาษาสำหรับ
คนรู้ธรรมะพุด; ต่างกันอยู่อย่างนี้.

เราต้องรู้ธรรมะโดยสองความหมาย จึงจะสามารถจัดการให้ธรรมะ
กลับมา ทันทเวลา ที่โลกต้องการธรรมะอย่างยิ่ง.

เวลาสำหรับการบรรยายหมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้
นี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

---

๒๑ ก.ค. ๒๒,

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องศึกษาทั้งชนิดมีตัวตน และไม่มีตัวตน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การแสดงปาฐกถาธรรมในครั้งนี้ อาตมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า “ธรรมในฐานะสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งอย่างมีตัวตนและอย่างไม่มีตัวตน.”

ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตดูให้ดี ว่า อาตมากำลังกล่าวว่า ธรรมะนั้นต้องศึกษา; จะต้องศึกษาทั้งชนิดที่มีตัวตน และชนิดที่ไม่มีตัวตน เป็นสองอย่างกันอยู่.

ปัญหามันมีอยู่ว่า คนจำนวนมาก แม้ที่เป็นพุทธบริษัทกำลังสงสัยอยู่ ว่า “จะเอาอย่างไรกันแน่ จะว่ามีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ?

ศึกษาให้รู้จักคำ “มีตน, ไม่มีตน.”

นี่เป็นสิ่งที่ไขว้เขว ซ้อนเร้น หรือสับสนกันอยู่ แม้ในพระพุทธ-
ภาชิต ที่ปรากฏอยู่เป็นหลักฐาน ก็มีอยู่ทั้งสองอย่าง เช่น ตรีสว่า “*อตฺตา หิ
อตฺตโน นาโถ*” แปลว่า “*ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน*” และติด ๆ กันนั้น ในคัมภีร์เดียว
กันนั้นก็ยังมีว่า “*อตฺตา หิ อตฺตโน นตฺถิ*” แปลว่า “*ตนของตคนั้นไม่มี*”, “*กุโธ
ปฺตุโธ กุโธ ธนํ*” แล้ว “*บุตรของตน ทรัพย์ของตน จะมีมาแต่ไหน*” อย่างนี้เป็น
ต้น, ในพระพุทธภาชิตเองก็ยังมีอยู่ทั้งสองอย่าง.

เดี๋ยวนี้ เราได้รับคำสั่งสอนว่า พุทธศาสนาสอนเรื่องไม่มีตัวตน เป็น
ความจริง. เรื่องไม่มีตัวตนนักศึกษาชาวต่างประเทศทั้งโลกก็พูดกัน เป็นที่ยอมรับ
เป็นเสียงเดียวกันว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนเรื่อง อนัตตา คือไม่มีตัวตน,
ผิดจากศาสนาอื่น ๆ กิตติตรงนเอง.

เป็นอันว่า โดยหลักใหญ่ยอมรับกันทั่วไปทั้งหมดว่า พุทธศาสนาสอน
เรื่องไม่มีตัวตน หรือ มีอนัตตา นั้นแหละเป็นหลักของพระพุทธศาสนา.

นี่ปัญหาที่มีอยู่อย่างนี้ เราจะต้องมองดูให้เห็นข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริง
ก็ปรากฏอยู่แล้วว่า ทรงสอนทั้งชนิดที่มีตัวตน และ ไม่มีตัวตน. *ทำไมจึงเป็น
อย่างนั้น ?*

ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธรองค์ หรือเหตุการณ์ครั้งพุทธกาลนั้น ก็มี
อยู่ว่าพระองค์ได้ตรัสรู้ขึ้นมา ในหมู่ชนที่ถือลัทธิว่ามีตัวตนกันอยู่เป็นประจำ;

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ลัทธิอุปนิษัท ที่สอนว่า มีตัวมีตนเวียนว่ายตายเกิดเรื่อยไป ๆ ค่อยบริสุทธิ์ยิ่งขึ้น จนกว่าจะไปเป็นอตฺตาใหญ่ อตฺตาถาวรไม่เวียนว่ายอีกต่อไป. นี่ประชาชนทั้งหมด หรือแทบทั้งหมดได้รับคำสั่งสอนอย่างนี้ อยู่ เป็นพื้นฐานอันแน่นแฟ้นที่สุด.

นอกอย่างหนึ่ง คนเราตามความรู้สึกโดยสัญชาตญาณ ก็ มีความรู้สึก ว่า มีตัวตน ได้เอง และรุนแรงทั้งเห็นยวบแน่นอยู่ในใจ; สองแรงรวมกันเข้าคือ แรงที่ได้รับคำสั่งสอน, และแรงที่เป็นไปตามสัญชาตญาณ สัตว์ทั้งหลายก็รู้สึกว่ามีตัวตน.

พระพุทธเจ้า ตรัสรู้ความจริง เรื่องไม่มีตัวตน ขึ้นมาในท่ามกลางหมู่ชนเช่นนั้น; ท่านก็ ทรงท้อพระทัย จนคิดว่าจะไม่สั่งสอนแล้ว มันคงจะเข้าใจกันไม่ได้. แต่ท่าน ก็ มีความคิดแทรกแซงขึ้นมาว่า คนที่ยังพอจะเข้าใจได้ก็ยังมีอยู่; เพราะฉะนั้น ก็ควรจะสอน ก็ตัดสินใจพระทัยที่จะสอน, ก็เป็นอันว่าต้องสอน เรื่องไม่มีตัวตน แก่มหาชนที่ยึดถือเรื่องตัวตน. แล้วมันจะเป็นอย่างไร?

ท่านก็จะ ต้องสอน ชนิดที่มีตัวตน ให้เป็นประโยชน์แก่คนที่คิดถือว่ามีตัวตน; นี่จะเรียกว่าธรรมะจำเป็นก็ได้. พระองค์ทรงทราบเรื่องไม่มีตัวตน. แต่จะต้องสอนแก่คนที่มีตัวตน ก็ต้องสอนอย่างมีตัวตน ดังนั้นจึงสอน คำสอนประเภทที่ว่ามีตัวตนด้วย.

สรุป ความว่า สอนให้ทำตัวตนให้ดี ดี-ดี-ดี จนถึงที่สุด; เมื่อเอื้อมระอาต่อความดี ก็จะต้องเลิกมีตัวตน จึงจะดับทุกข์ได้, หรือจะอยู่เหนือความดี.

ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า การสอนเรื่องมีตัวตน ก็สอนเพื่อเป็นพื้นฐาน สำหรับจะไปไม่มีตัวตนในกาลข้างหน้า; ทั้งนี้เพราะเหตุว่า มันต้องรู้จักตัวตน ก่อน, แล้วก็ทำตัวตนให้ดี. เมื่อดีเท่าไร ๆ ก็ยังเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏะ มันจึง ต้องเลิกตัวตน; มีความรู้เรื่องทำให้ไม่มีตัวตนก็หยุดเวียนว่ายในวัฏฏะ.

ตอนนั้นแหละเป็นตอนที่ เป็นคำสอนโดยแท้จริงของพระองค์ คือ เป็น ตัวพุทธศาสนา; แต่เมื่อต้อง สอนเรื่องตัวตนไปก่อน แก่คนที่ติดแน่นในตัว ตน ก็สอน เพื่อเขาจะได้ยุติ : เวียนว่ายดี, เวียนว่ายตายเกิดชนิดดี จน กว่าจะเอื่อมระอา.

จึงสรุปความได้ว่า คำสอนเรื่องตัวตน ก็เป็นบุพพภาค สำหรับ จะ ให้รู้เรื่องไม่มีตัวตน นั่นเอง ไม่ขัดอะไรกัน, และจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น คือ สอนให้มีตัวตนที่ดี. เมื่อเอื่อมระอาตัวตนที่ดี ก็สอนไปในทางที่หยุดมีตัวตน คือหลุดพ้นจากตัวตน หรือหลุดพ้นจากความทุกข์.

สำหรับในประเทศไทยเวลานี้ ก็มีปัญหาทำนองนั้น คือว่าลัทธิของ ศาสนาพราหมณ์ ได้เข้ามาสู่ประเทศไทย ก่อนพุทธศาสนา. ครูบาอาจารย์ที่เป็นพราหมณ์ ก็มาสอนเรื่อง "อัสตา" หรือ มีตัวตน เจตภูต วิญญาณ เวียนว่าย ตายเกิด อย่างเดียวกับที่สอนกันอยู่ในอินเดีย ประชาชนคนไทยก็มีลัทธิฝังแน่น เรื่องมีตัวตน.

ทีนี้ ประกอบกับว่า สัตว์ ประชาชน พวกไหนก็ตาม; ตามสัญชาต- ญาณย่อมรู้สึกว่ามีตัวตน นี้ก็บวกเข้าอีกแรงหนึ่งก็เป็นสองแรง คือ คำสอนก็สอน

ว่ามีตัวตน. สัญชาติญาณก็บอกมาในทางที่มีตัวตน. ประชาชนคนไทยก็มีความ ยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตน ยากที่จะรับคำสั่งสอนเรื่องไม่มีตัวตน; ดังที่กล่าว ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ว่า การที่พระเจ้าอโศกมหาราช ส่งพระเถระมาสอนศาสนา ทางสุวรรณภูมินี้ ก็ต้องมาปราบยักษ์ปราบมารปราบผีอะไรต่างๆ ที่เป็นข้าศึกให้ รวบรวมไปเสียก่อน จึงจะสอนพระพุทธศาสนาโดยถูกต้องได้.

นี่คือต้องมาทำความเข้าใจ กับพวกที่ยึดถือเรื่องตัวตนอย่างหนาแน่น อยู่ก่อน จึงจะสอนเรื่องไม่มีตัวตนได้. ขอให้เห็นข้อเท็จจริงอันนี้. ขอให้เห็นใจ ผู้สอน หรือให้เห็นพระทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่จำเป็นอย่างไร ที่จะมา สอนเรื่อง “อนัตตา” ไม่มีตัวตน แก่สัตว์ทั้งหลายที่ติดแน่นอยู่ในอัตตา มัน ก็เหมือนกับว่ากำลังครกขุ่นภูเขา.

ทีนี้ พวกเราลูกศิษย์สมัยนี้จะทำอย่างไร? ก็ต้องเรียนรู้อะไรสองเรื่อง คือ เรื่อง “อัตตา” อันเป็นสมบัติเดิม, และเรื่อง “อนัตตา” อันเป็นสมบัติใหม่ ที่จะ ได้รับจากพระพุทธเจ้า.

มองดูไปยังสิ่งที่เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ” ในพระพุทธศาสนานี้ ก็มีอยู่ เป็นสองอย่าง :-

สัมมาทิฏฐิ ในเบื้องต้น เรียกว่า “โลกียสัมมาทิฏฐิ” ก็ได้. นี้ก็สอน เรื่องมีตัวตน มีสัตว์ มีบุคคล มีบิดามารดา มีโลกนี้มีโลกอื่น มีการทำบุญให้ทาน; อย่างนี้เป็น สัมมาทิฏฐิชนิดที่มีตัวตน.

ที่นี้ สัมมาทิฏฐิ ที่สูงขึ้นไป อย่างไม่มีตัวตน จะไม่สอนอย่างนั้น, จะไม่พูดอย่างนั้น; จะพูดแต่เพียงว่า “นี่ความทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับสนิทแห่งทุกข์ นี่ทางให้ถึงความดับทุกข์ คือ เรื่องอริยสัจเจ้านั้นเอง”.

ที่สอนยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ก็คือ ไม่มีคู่สุดโต่ง มีแต่ตรงกลางที่เรียกว่า “อิทัปปัจจยตา” ไม่พูดว่ามีหรือไม่มี : มีแต่พูดว่ามีแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, ไม่มีสัตว์บุคคล, แล้วก็ไม่ใช่ไม่มีอะไรเสียเลย แล้วก็ไม่ได้พูดว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ซึ่งเป็นความเห็นผิดทั้ง ๒ อย่าง แต่พูดอยู่ตรงกลางว่า “มันแล้วแต่เหตุปัจจัย” หรือ “อิทัปปัจจยตา” มันไม่มีคน ตัวตน; มันมีแต่อิทัปปัจจยตา มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

เราสมมติว่ามีคน สมมติส่วนนั้นว่าเกิด, สมมติส่วนนี้ว่าตาย. โดยเนื้อแท้แล้ว มีแต่สิ่งที่เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ตามกฎของธรรมชาติ.

สัมมาทิฏฐิอย่างมีตัวตนนั้น ทำให้เวียนว่ายไปในวัฏฏะอย่างดี.

สัมมาทิฏฐิอย่างไม่มีตัวตนนั้น ทำให้หยุดเวียนว่ายโดยประการทั้งปวง.

รู้จักตัวตนก่อนแล้วจึงจะรู้จักอนัตตา.

ที่นี้ สิ่งที่เราจะต้องเข้าใจต่อไป ก็คือ ตัวตนเป็นที่ตั้งแห่งความดี ความชั่ว มันมีตัวตน มันจึงมีดีได้หรือชั่วได้; ก็เวียนว่ายไป ด้วยอำนาจของ

ความดี. ถ้ายังไม่เอือมระอา ก็ยังสร้างเหตุปัจจัยนี้สำหรับเวียนว่ายต่อไป. ถ้ามองเห็นโทษของการเวียนว่าย ก็ต้องการจะหยุดเวียนว่าย. ดังนั้น **หลักพระพุทธศาสนา** ที่เรียกกันว่า **“โอวาทปาฏิโมกข์”** จึงแบ่งออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ :-

- ละชั่วเสีย ขั้นตอนที่หนึ่ง;
- ก็ทำความดีให้เต็ม ในขั้นตอนที่หนึ่ง; แล้วก็
- ทำจิตให้บริสุทธิ์ อยู่เหนืออิทธิพลของความชั่วและความดี; ไม่ต้องมีปัญหาเรื่องความชั่วความดีอีกต่อไป.

ตอนนี้ แผลและเป็นตอนที่เรียกว่า **สอนเรื่อง อนัตตา เพื่อจะหยุดเสียซึ่งความยึดถือ ว่าตัวตน หรือ ว่าดีว่าชั่ว.**

ในตอนต้นก็ต้องสอนอย่างมีตัวตน มีดีมีชั่ว **ทำให้ถึงที่สุดเสียก่อนในเรื่องของความดี** จึงจะสามารถยกตนขึ้นเหนือความดี, คือยกจิตใจขึ้นอยู่เหนือตัวตน, หรือเหนือความดีความชั่วของตัวตน. พยายาม ๆ ก็ว่า ละตนชั่วเสียแล้วก็มีคนดี.

ทีนี้ ก็มาถึงเหนือตนหรือ หมัดคน เหลืออยู่แต่อะไร? ก็เหลืออยู่แต่ **ร่างกาย จิตใจ ที่บริสุทธิ์สะอาด** เกลียงเกล้า จากความโง่เขลาว่า มีตัวตน, เป็นความเห็นแจ้งที่ถูกต้องว่า ไม่มีตัวตน; แต่ก็มิใช่จะไม่มีอะไรเสียเลย มันก็มีกายมีใจตามธรรมชาติ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎของธรรมชาติ; มันบริสุทธิ์สะอาด เพราะว่าไม่มีความหลงว่าตัวตน ซึ่งเป็นที่ตั้งของกิเลส.

อะไรคือความจริง? มันก็จริงทั้งสองอย่าง คือ ความรู้สึกว่าตัวตน มันก็มีอยู่จริง; แต่มันเป็นความโง่. โดยที่แท้แล้ว สิ่งที่มีอยู่จริงนั้นมิใช่ตัวตน; พุทธศาสนาจึงสอนว่า “สัพเพ ธมฺมา อนัตตา” – สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น มิใช่ตน.

มันก็มีอยู่จริง แต่มิใช่ตน, จะเป็นสังขารร่างกายชีวิต จิตใจนี้ก็มีอยู่จริง แต่เป็นกระแสที่บีบัจจยตา ตามกฎของธรรมชาติ; ไม่ใช่ตัวตน, ไม่ควรจะยึดถือว่าตัวตน. ดีหรือชั่ว บุญหรือบาป ก็มีอยู่จริง แต่มิใช่เป็นตัวตน มันเป็นสิ่งที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ถ้ายึดติดอยู่ในสิ่งเหล่านี้ก็ต้องเวียนว่ายต่อไป และมีความทนทรมาน, ต้องสลัดสิ่งเหล่านี้ออกไป จิตใจจึงจะบริสุทธิ์หลุดพ้น ไปสู่พระนิพพาน นี่คือ ความจริง.

ตัวตนเป็นความรู้สึกเดิมที่เบินมาหา.

ถ้าถามว่า “ตัวตน” คืออะไร? ก็จะต้องดูให้ดีว่า ตัวตนนี้ เป็นสมบัติเดิมที่เป็นมาหาหลอกลง ที่เรามีอยู่กันทุกคน, มีมาตั้งแต่เด็ก ๆ คือว่า เด็กอยู่ในท้องแม่ ไม่มีความรู้สึกเรื่องตัวตน พอคลอดออกมาจากท้องแม่ พบของเอร็ดอร่อยสวยงาม ก็คิดในรศของความเอร็ดอร่อยสวยงาม มีความอยากในสิ่งที่อร่อย. ^{๕๔๘}นี้ก็มีความอยากขึ้นมาแล้ว.

ขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า ความอยากเกิดขึ้นมา เป็นความรู้สึกที่ต้องเกิด, และเกิดตามธรรมชาติเท่านั้น; ไม่ต้องมีตัวตนอะไรที่ไหน มัน เป็นจิตใจที่

รู้สึกได้, มันก็รู้สึกไปตามการปรุงแต่งของธรรมชาติ มันจึงอยากในสิ่งที่ตัวชอบ. ความอยาก^{นี้}เอง ทำให้เกิดความรู้สึก ถัดขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง คือรู้สึกว่าเป็นผู้อยาก^{นี้}.

ความรู้สึกว่า ตัวตน หรือฉันนี่ มันเกิดทีหลังความอยาก. เด็กออกมาจากท้องแม่ ไม่ต้องมีความรู้อะไรมากไปกว่ารู้ว่า อะไรอร่อย, อะไรไม่อร่อย, อะไรถูกใจ, อะไรไม่ถูกใจ. แล้วมันก็อยากเป็นของมันเอง มันมีความอยากได้เอง.

เมื่อมีความอยากแล้ว ความอยาก^{นี้}ก็จะปรุงให้เกิด ความรู้สึกที่ถัดมาว่า “กูผู้อยาก”; ^{นี้}ตัวตนก็เกิดเมื่อเด็ก^{นี้}ประสพประสาต่อสิ่งเอร็ดอร่อยสวยงาม; ความอยากก็เกิด, ตัวตนก็เกิดแล้วก็เกิดมากขึ้น ๆ จนเป็นหนุ่มเป็นสาว. ^{นี้}เรียกว่า สมบัติเดิม^{นี้}ที่เราได้มา ได้รับตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องแม่.

ส่วน อนัตตานั้น เป็นความจริง ที่ซ่อนอยู่ข้างใต้นั้น ว่านั่นมันเป็นอย่างนั้น เป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา; ไม่ใช่ตัวตนอะไรที่ไหน.

นี่ ตัวตนคือสมบัติเดิม ที่ติดอยู่ในจิตใจของสิ่งที่มีชีวิต กว่าจะได้รับสมบัติใหม่^{นี้}ของพระพุทธเจ้า คือ เรื่องความจริงอันไม่มีตัวตน^{นี้} มันแสนยากอย่าง^{นี้}.

สรุปความว่า ตน^{นี้}, ตัวตน^{นี้} มันเป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น “เป็นเพียงความรู้สึกเท่านั้น”. ขอให้สังเกตดูให้ดี และ รู้สึกด้วยอวิชชา คือความโง่, ตัวตน^{นี้}ซึ่งเป็นผู้อยาก^{นี้}นั้นคลอดออกมาจากความอยาก.

จงเรียนพุทธศาสนาที่นี่ อย่าเรียนจากตำรับตำราอะไรที่ไหนเลย มัน
จะไม่รู้.

มันต้องรู้ เมื่อเรียนจากตัวความรู้สึกในใจโดยตรง มีความอยาก มีความรู้สึก
ว่า “กูอยาก” แล้วมันก็เห็นแก่กู, เห็นแก่ตน, ก็ทำความชั่วได้
ตามอำนาจของความเห็นแก่ตน. ตนชั่วก็เห็นแก่ตน ก็เป็นอนัตตารายต่อผู้อื่น;
ถึงแมตนต์ เมื่อยึดถือมันหนัก และเป็นความทุกข์.

คนรู้จัก “ตน” ตามความรู้สึกของยถมณ, แก่ยาก.

คนต้องเป็นทุกข์ เพราะความดี เพราะยึดถือความดี เพราะแบก
ความดี: มาตัวตายเพราะปัญหาเรื่องความดี นึกมอยู่มาก; เพราะความ
ยึดมั่นถือมั่น ว่าตัวตนนั้นจะได้แสนยาก, มันเหนียวแน่นเหลือประมาณ. อย่างว่า
คนรู้ว่าภรรยาหนี ไม่ซื่อสัตย์ต่อเราแล้ว ก็ยังตัดความอาลัยอาวรณ์นั้นได้ยาก,
ยากที่จะหย่าขาดกับเขาได้, หย่ากับเขาแล้วก็ยังไปนึกถึงด้วยความอาลัยอาวรณ์อยู่
นี้เรียกว่า ความยึดถือมั่นเหนียวแน่น อย่างนี้.

แม้รู้สึกว่าจะ ไม่น่ายึดถือ มันก็ยังละไม่ได้; เช่น พระโสดาบัน
มีความเห็นว่า ชั้นที่ ๕ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; แต่ความเห็นนี้ยังน้อย
ยังละความยึดถือไม่ได้, ทั้งที่มีความเห็นว่า ชั้นที่ ๕ เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.
ทิฐฐิ มองเห็น; แต่อุปาทานยังละไม่ได้ เพราะมีความยึดถืออันเหนียวแน่น
นั่นเอง.

ขอให้สังเกตดูให้ดีว่า เรากำลังเป็นอย่างนั้นกันทุกคน : สามียากที่จะตัดขาดจากภรรยา, ภรรยาก็ยากที่จะตัดขาดจากสามี. **แม้รู้ว่าเล่นไม่ซื่อแล้วก็ยังตัดยาก เพราะมีความยึดถือว่าตัวตน หรือของตน มันเหนียวแน่น.**

ศึกษาตามหลักพุทธศาสนา จะรู้ว่าทุกอย่างเป็นธรรมชาติ.

ที่นี้ ก็มาดูพระพุทธศาสนาด้วยหลักธรรมะ ที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาบอกว่า มัน ไม่มีสิ่งที่ควรเรียกว่าตัวตน มีแต่ธรรมชาติ ดิน น้ำ ไฟ ลม เป็นไปภายนอก, ภายใน คิดนึกได้ แล้วก็คิดนึกไปในทางโง่งงจนมีตัวตน; เลิกโง่งเมื่อไร มันก็ไม่มีตัวตน, มีแต่ธรรมชาติที่เป็นไปตามธรรมชาติ. ไม่มีปัญหาเรื่องตัวตน, ไม่มีปัญหาเรื่องตายแล้วเกิด; เพราะว่ามันไม่มีคน มันมีแต่สิ่งที่ เป็นไปตามเหตุ ตามปัจจัย ของธรรมชาติ.

ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ, ๖ อย่างนี้ ประกอบกันเข้าเป็นสิ่งที่เราเรียกว่า "สัตว์บุคคล" แล้วก็ เป็นไปตามธรรมชาติ มันอยู่ด้วยอวิชชา มัน ควบคุมอยู่ด้วยอวิชชา จึงมีตัวตน.

พุทธศาสนาต้องการให้ทราบ เรื่องนี้ เลิกคิด เลิกยึดถือ เลิกโง่งว่ามีตัวตน ให้มีอยู่แต่ธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎ ของ ธรรมชาติ : มีร่างกาย จิตใจอันสะอาด, ควบคุมอยู่ด้วยอวิชชา คือ ความรู้ตามที่เป็นจริง แล้วกิเลสทั้งหลายก็เกิดไม่ได้. เราก็อยู่เป็นสุขด้วยกันทั้งหมดทุก ๆ ฝ่าย.

ทีนี้ ก็มาถึง ระบบการศึกษา ในโลกนี้ไม่มีคำสอนเรื่องไม่มีตัวตน, มีแต่สอนเรื่องมีตัวตน. สอนนุ้ให้มีตัวตนหนักขึ้นไป ๆ; เราจึงมีแต่คนเห็นแก่ตนเต็มไปทั้งโลก, ขจัดความทุกข์ยาก ที่เกิดมาจากการเบียดเบียนไม่ได้; เพราะ ว่า คนมีแต่ความเห็นแก่ตัวตนกันทั้งโลก. โลก ควรจะศึกษาสัจจะของพระพุทธเจ้า เรื่องไม่มีตัวตนนี้กันเสียให้ถูกต้อง.

ตัวตนเป็นความรู้สึกของจิตใจ. จิตที่ใจจึงจะคิดว่ามีตัวตน จิตที่ฉลาดแล้ว มองเห็นทุกสิ่งเป็นไปตามธรรมชาติไม่ใช่ตัวตน. ตัวตนนี้ เป็นของมายา หลอกลวง, ไม่เป็นวิทยาศาสตร์, ไม่มีความเป็นวิทยาศาสตร์อยู่ในตัวตนนั้นเลย; แต่ในสิ่งที่ไม่มีตัวตน ในความรู้ว่าไม่มีตัวตนนี้เป็นวิทยาศาสตร์, ก็เป็นความจริงของธรรมชาติ; ว่ามันเป็นไปตามธรรมชาติ, เป็นธรรมชาติที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ ไม่มีตัวตน.

เรื่องอนัตตา เป็นความจริงตามวิทยาศาสตร์.

ฉะนั้น เรื่องไม่มีตัวตน จึงเป็น วิทยาศาสตร์ หรือมีวิทยาศาสตร์; เข้าถึงธรรมชาติอันบริสุทธิ์. มีชีวิตอยู่ได้ไม่ตาย; แต่เต็มไปด้วยปัญญา ที่ทำให้ตัวเองก็ไม่เป็นทุกข์, ไม่ทำให้ใครเป็นทุกข์. ลองคำนวณดูว่า ถ้าในโลกนี้สัตว์ในโลกมีความรู้สึกถูกต้องเรื่องไม่มีตัวตน ก็คือ มีปัญญาสูงสุดก็ไม่มีความเห็นแก่ตน แล้วก็ไม่เบียดเบียนกัน; มีแต่ความรักผู้อื่นได้โดยอัตโนมัติ.

อัตโนมิตินี้ พึงดูให้คิดว่า มันไม่ต้องพยายามอะไรมาก; เพียงแต่เรารู้สึกว่าไม่มีตัวตนเท่านั้น เราก็ไม่เห็นแก่ตัว. การเบียดเบียนผู้อื่นก็มิได้ การเบียดเบียนผู้อื่นนั้น มีเพราะความเห็นแก่ตัว; พอหมดความเห็นแก่ตัวมัน ก็เกิดความรักผู้อื่นโดยอัตโนมิต.

ถ้า ความรู้เรื่องอนัตตา เข้ามาเป็นแสงสว่างในจิตใจ ของคนทุกคน แล้ว; คนก็หมดความเห็นแก่ตน ทำไปด้วยสติปัญญา, รู้หน้าที่ที่ควรกระทำ. เขาก็ทำการสงเคราะห์กันและกัน เพราะมีความเห็นแก่ธรรมะ คือความจริง, คือ เห็นว่า ร่างกายจิตใจกลุ่มไหน ก็ล้วนแต่มีปัญหาเรื่องความทุกข์. เรามา ช่วยกันดับความทุกข์; ความรักผู้อื่น ก็จะเกิดขึ้นโดยอัตโนมิต, เสนียดจัญไร ของโลกก็หมดไป.

เสนียดจัญไรของโลก ก็คือ ความเห็นแก่ตนนั่นเอง เสนียดจัญไร นี้หมดไป คนก็รักกัน โลกพระศรีอาริยมตไตรยก็เกิดขึ้นทันที.

ศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย คือ ศาสนาแห่งเมตตา; รักผู้อื่นสูงสุด และอย่างดีเลิศ จึงได้เรียกว่า “ศรีอาริยะ” “เมตฺเตยฺย” คือ ความเมตตา. ความรักผู้อื่นเป็นโดยอัตโนมิต; เพราะธรรมะอันสูงสุด คือความไม่มีตัวตน หรือไม่เห็นแก่ตน.

สรุป ความว่า อนัตตา ตัวตน นี้คือ สมบัติใจที่เรามี กันอยู่ ตั้งแต่ คลอดออกมาแล้วตลอดเวลา, กำลังมีอยู่ในจิตใจของทุกคน เป็นสมบัติประจำตน; แต่มันเป็นของเท็จของไม่จริง.

ส่วน อนัตตานั้น คือ ความจริงของธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ มีอยู่เบื้องหลังของตัวตนที่เป็นความโง่ความเข็ญ.

ความโง่ ความเข็ญ เกิดขึ้นเพราะอวิชชา; เรามีไว้เป็นสมบัติ หอบหิ้วหามกัณอยู่ พระอรุณพระรังเดมิตัวด้วยกันทุกคน. แต่เบื้องหลังนั้น มีความจริงเรื่องอนัตตาคือ มันไม่ใช่ตัวตน มันเป็นอนัตตา. นี่สมบัติใหม่ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และนำมาประทานให้แก่เรา. เพื่อจะดับเสียซึ่งความทุกข์ อันเกิดจากความเห็นแก่ตน เพราะมีตัวตน.

อนัตตานั้น เป็นความจริงของธรรมชาติ, ควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวงทั้งหมดทั้งสิ้น ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น ก็มีอยู่ตามธรรมชาติ แล้วก็มีไว้ตัวตน.

ความจริงที่ว่า มิใช่ตัวตนนี้ ควบคุมอยู่ในทุกสิ่ง; แต่เราโง่ เราไม่เห็น. เราเอาทุกสิ่งมาเป็นตัวตนมาเป็นของตน เราต้องทำบาป ทำผิด, เราต้องรับบาป ต้องสนองบาป ด้วยความทนทุกข์ เวียนว่ายอยู่ในตัวตน หรือในสิ่งที่เนื่องด้วยตัวตน.

มารู้อะไรแล้ว ก็สลัดความคิดอันนี้ออกไปเสีย; เราก็เป็นอิสระ ที่เรียกว่า "หลุดพ้น", ไม่ถูกผูกพันบีบคั้นอยู่ด้วยเรื่องของตัวเอง หรือเรื่องของความดีความชั่ว; ชนเห็นอความดีความชั่ว ที่เรียกว่า "เห็นอโลก", เป็น "โลกุตตระ" บรรลุมรรคผล นิพพาน.

รู้จัก “อตฺตา - อนตฺตา” จะไม่หลงผิด.

เรื่อง อตฺตา มีอยู่จริง เป็นสมบัติใจ ที่เรากำลังมีอยู่.

เรื่อง อนตฺตา เป็นสมบัติใหม่ ที่ยังไม่ได้รับ ที่พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหมายจะให้ได้รับ แล้วพวกเราก็ไม่ค่อยยอมรับ เพราะมันติดแน่นในตัวตน ยากที่จะหย่าขาดกันได้.

ขอให้ความรู้เรื่อง “มิใช่ตน” นี้ให้เพียงพอ แล้วก็หย่าขาดกันได้ จากความเียงความหลง ว่ามีตัวตน เพราะเหตุฉะนั้นเอง เป็นการแสดงให้เห็นชัดแล้วว่า พุทธศาสนาหรือพระธรรมนี้ เป็นสิ่งที่ต้องศึกษา และต้องศึกษาทั้งสองชนิด คือ :-

ชนิดที่มีตัวตน ให้ความรู้ความจริงของความเป็นตัวตนซึ่งเป็นเพียงผลของอวิชชา.

และ ให้ความรู้ความจริงเรื่องอนตฺตาเป็นความจริงแท้ของธรรมชาติ; เราก็จะหมดปัญหา อันเกี่ยวกับตัวตน, เกี่ยวกับชีวิตจิตใจ, เกี่ยวกับความสุข ความทุกข์ทุกอย่างทุกประการ.

อาตมาจึงขอร้องท่านทั้งหลายว่า “ธรรมะเป็นสิ่งที่ต้องศึกษา ทั้งอย่างชนิดที่มีตัวตน และไม่มีตัวตน” โดยประการฉะนี้.

เวลาสำหรับการบรรยายก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้ ด้วยความหวังว่าท่านทั้งหลายทุกคน จะมีความรู้ประจักษ์แจ้ง ทั้งอย่างชนิดที่มีตัวตน และไม่มีตัวตนนี้ จงทุกประการเถิด.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องมิมิใช่เพียงแต่เรียนรู้อยู่

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องมิมิใช่เพียงแต่เรียนรู้อยู่** นัยหมายความว่า เรากำลังมีปัญหาเฉพาะหน้าอยู่ในข้อที่ว่า เราเรียนธรรมะ รู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะ สันติสุขในโลกจึงไม่มี ทั้งส่วนตนและส่วนสังคม. พวกเรากำลังเป็นกันเช่นนี้ทั้งเมือง ทั้งประเทศ ทั้งโลก และเป็นกันทุกๆ ด้วธิศาสนาในโลกปัจจุบัน. คนรู้ธรรมะมากกว่ามีธรรมะ.

คนรู้ธรรมะแต่ไม่มีธรรมะย่อมไม่กลัวบาป.

ขอให้ช่วยฟังดูให้ดี ๆ ว่า เรา^{รู้}ธรรมะมาก แต่^{ว่า}ธรรมะที่มีจริง ๆ นั้น น้อย, หรือบางคนไม่มี^{มี}ธรรมะเลย ทั้ง^{ที่}รู้ธรรมะมาก. ขอให้เข้าใจปัญหา^{นี้}ก่อน.

การรู้แต่ธรรมะ แล้วไม่มีธรรมะนั้นเป็นได้อย่างไร? ก็ขอให้ดูที่ตัวจริงที่ปัญหาจริง ๆ ในโลกเรียนรู้อธรรมะ รู้เรื่องศาสนา รู้เรื่องศีลธรรม ปรัชญาของศีลธรรม มีความรู้แทบจะล้นฟ้า ท่วมหัวท่วมหู แต่ ธรรมะตัวจริง ศีลธรรมตัวจริง หรือการปฏิบัติศาสนาโดยแท้จริงนั้นหายาก; และที่น่าเป็นห่วงที่สุด ก็คือว่า ยูวชนหรือเด็ก ๆ ของเรา ก็กำลังเป็นอย่างนี้ และจะเป็นอย่างนี้มากขึ้นทุกที. เขาเรียนรู้อธรรมะในฐานะวิชา หรือวิชาบังคับชนิดหนึ่ง; แต่ไม่มีการอบรมให้เขามีธรรมะ ตามที่เรียนรู้อ.

ยูวชนถือว่า ธรรมะคือคำสั่งสอน เขาก็จำคำสั่งสอนไว้; เพราะว่าเป็นเพียงคำสั่งสอน; ไม่ได้รู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติ ให้อยู่กับเนื้อกับตัว. ยูวชนของเราจึงยังไม่กลัวบาป ทั้งที่รู้อธรรมะ, ไม่กลัวบาป ทั้งที่รู้ว่าบาปเป็นอย่างไร นี่เพราะว่ามีแต่เรียนก็พอแล้ว.

เด็ก ๆ ยังจับพ่อแม่ใส่ในรกของตนอยู่; นี่ก็คือว่า ทำให้พ่อแม่ร้อนใจ น้ำตาไหล, และเด็ก ๆ ของเรายังมีธรรมะน้อย อาจจะฆ่าพ่อแม่ก็ได้ ถ้าหากว่าพ่อแม่ขัดขวางสิ่งที่เขาต้องประสงค์ ตามความเจริญแห่งสมัยใหม่. ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อ; เพราะว่ายูวชนของเรารู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะนั้นเอง.

ต้องอบรมใหม่ธรรมะเริ่มแต่เด็ก.

ขอให้เราหวังกันอย่างยิ่งเถอะ ว่าเด็ก ๆ ของเราควรจะเป็นอย่างไร. อาตมามองเห็นว่า เด็ก ๆ ของเรา ควรจะประกอบไปด้วยองค์คุณ ๗ ประการ เหล่านี้ :-

๑. รัก ซื่อสัตย์ กตัญญู ต่อบิดามารดา แม้เสียสละชีวิตเพื่อบิดามารดา ก็ยังได้.

๒. เคารพเชื่อฟัง ครูบาอาจารย์ ตลอดถึงพระเจ้า พระสงฆ์.

๓. รักเพื่อน อย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีความเห็นแก่ตัว เพราะมีความรักเช่นนั้น.

๔. กล้าบุญ กล้าบาป กลียดบาป ขยะแขยงต่ออบายมุข.

๕. บังคับความรู้สึกลฝ่ายต่ำ ที่เป็นกิเลสได้ และ ถนอมความรู้สึกลฝ่ายสูงไว้ได้อย่างบริบูรณ์.

๖. ถือว่า การ ทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ถูกต้องครบถ้วน นั้นแหละ คือการปฏิบัติธรรม ที่เขาเริ่มจะสนใจกันขึ้นมา.

๗. เข้าถึงหัวใจ ของสิ่งที่เรียกว่าชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จนฝังแน่นอยู่ในจิตในวิญญาณ.

เจ็ดประการเหล่านี้ เป็นอุดมคติ หรือเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ สำหรับเด็ก ๆ ของเรา. แต่ถ้ายังมีแต่การเรียนรู้ธรรมะ ก็ยังไม่มีธรรมะเหล่านี้; เราควรจะถือว่าเป็นปัญหาอย่างยิ่งแห่งยุคปัจจุบัน.

ต้องรู้จักคำว่า ธรรม กับ มีธรรมให้ถูกต้อง.

ทีนี้ก็จะได้กล่าวต่อไปถึงคำว่า ธรรมะ และคำว่า มีธรรมะ ว่ามันเป็นอย่างไรรึกัน? โดยที่แท้แล้ว ต่างกันเป็นคนละอย่าง.

คำว่า ฐึ หรือเรียนฐึนั้น เรียนเก่ง พุดเก่ง สอบไล่ได้; แต่ดูแล้วไม่มีธรรมะอยู่ที่เนื้อที่ตัว. อย่างที่มีธรรมะ ก็มีธรรมะท่องจำ, เรียนฐึคตินึก โดยเหตุผลชั่วคราวชั่วคราว อย่างนี้เรียกว่า ฐึ หรือเรียนฐึ.

ส่วนคำว่า “มี” คือมีธรรมะนั้น ต้องมีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ อยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ชีวิต ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ. ในบางกรณีมีธรรมะได้โดยไม่ต้องเรียนอย่างที่กำลังเรียนกันอยู่ในโรงเรียน, คือมีธรรมะเกิดขึ้น ด้วยการมีสิ่งแวดล้อมที่ดี. สำหรับผู้ที่เกิดขึ้นมาในตระกูลที่ดี เป็นตระกูลมีธรรมะ มีวัฒนธรรมสูงทุกคนในบ้านนั้น ประพฤติธรรมะอยู่เป็นนิสัย; เด็กทารกเติบโตขึ้นมา ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ ก็ค่อยๆ มีธรรมะขึ้นมาได้ โดยไม่ต้องมีการเรียน การสอนทางปาก ทางหนังสือหนังหา, นับว่าเป็นธรรมะพื้นฐาน ผั่งอยู่ในนิสัยสันดาน; เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง.

ทีนี้ก็อยากจะพูดถึงคำว่า มีธรรมะชนิดที่สมบูรณ์; มีธรรมะคือมีอยู่ที่เนื้อที่ตัว ที่ชีวิต ที่กาย ที่วาจา ที่ใจ อย่างที่กล่าวมาแล้ว. ที่มีอย่างสมบูรณ์ นั้น ก็คือ กำลังปฏิบัติธรรมะนั้นอยู่อย่างพอใจ อย่างเป็นสุขสนุกสนานในการปฏิบัติธรรมะนั้นเอง, หรือว่า กำลังเสวยผลของการปฏิบัติอยู่, หรือว่า กำลังชักชวนช่วยเหลือผู้อื่นให้มีธรรมะอยู่, หรือว่า กำลังมีความกล้าหาญ ว่าจะวิ่งในทางธรรม ต่อสู้เพื่อให้มนุษย์เรามีธรรมะ อยู่อย่างเข้มแข็ง. เหล่านี้เรียกว่า มีธรรมะชนิดที่สมบูรณ์.

๘๖ เหตุที่รู้ธรรมแต่ไม่มีธรรม.

ทีนี้ก็จะได้พิจารณากันต่อไป ถึงข้อที่ว่า ทำไมรู้ธรรมะ แต่ไม่มีธรรมะ? นี้ก็เพราะว่าขาดสิ่งสำคัญ คือการบังคับตนเอง, ขาดความละอายต่อบาป, ขาดความกลัวต่อบาป. *ภาษาบาลี* ก็เรียกว่า *ขาดหมะ* คือการบังคับตัวเอง, *ขาดหิริ* คือความละอายต่อบาป, *ขาดโอตตปฺปะ* คือความกลัวต่อบาป. นี้แหละเรารู้ธรรมะกันได้มากมาย; แต่ถ้าขาด หมะ หิริ โอตตปฺปะแล้ว ก็เป็นอันว่า ไม่มีธรรมะ.

เดี๋ยวนี้มียุวชน เรียนจบมัธยมศึกษา หรือ ม.ศ. ๕ ปีละสองแสนคนเศษ, เศษของสองแสนก็อาจจะได้เรียนต่อไป ในการศึกษาในระดับสูง อีกสองแสนคนนั้นไม่มีทางไป ก็ต้องจบการศึกษา. การศึกษาที่จบมาเพียงรู้ธรรมะ และไม่มีธรรมะนี้แหละจะเป็นปัญหา.

เขารู้ธรรมะ แล้วไม่มีธรรมะ เมื่อเกิดความขัดข้องขึ้นมา เขาจะหาทางออกกันอย่างไร? เขาก็หาทางออก ชนิดที่เป็นวิธีการของคนที่ไม่รู้ธรรมะ. ถ้าคนจำนวนเหล่านี้เกิดเป็นอันธพาลขึ้นมา จะเป็นปัญหาอย่างยิ่ง เพราะว่าเขามีความรู้มากแต่ในทางที่จะไม่มีธรรมะ, ทำไปอย่างไม่มีธรรมะ ภายใน ๑๐ ปีเราก็จะมีปัญหา เป็นจำนวนคนตั้งสองล้านคน; ปีละสองแสนคน สิบปีก็สองล้านคน แล้วปัญหาก็จะมีสักเท่าไร? ก็ลองคิดดู.

การมีธรรมะแท้จริง แม้ไม่ต้องเรียน ก็ได้.

เออละ, ที่นี้เราพิจารณากันต่อไปจะดีกว่า คืออาตมาอยากจะเสนอว่า มีธรรมะชนิดที่ง่ายกว่าเรียนรัฐธรรมะ. ฟังแล้วไม่น่าเชื่อ, บางคนจะไม่เชื่อ; การเรียนจะเรียนกันอย่างนกแก้วนกขุนทอง มันก็ไม่ยาก. แต่ถ้าเรียนให้รู้จริง มันก็ยังคงยากหรือลำบากลงทุนมาก. ส่วนการมีธรรมะนั้น ง่ายกว่านั้น; ฟังแล้วไม่น่าเชื่อ.

การมีธรรมะที่แท้จริงนั้น คือทุกๆ คนทำหน้าที่ของตนๆ อย่างถูกต้องและสมบูรณ์. ทำหน้าที่ของตนๆ ตามที่ตนมีหน้าที่อย่างไร? ขอให้ทำความเข้าใจกันด้วยเรื่องจริงๆ. คนในโลกมีหน้าที่อย่างไร? ชาวนา ชาวสวน ลูกจ้าง กรรมกร พ่อค้า นักธนาคาร ข้าราชการ ทหาร เป็นต้น, หรือว่าจะดูกันถึงกิริยาอาการที่ทำ ว่าคนกวาดถนน บุรุษไปรษณีย์ คนแจวเรือจ้าง สูงขึ้นไปถึงข้าราชการ กระทั่งเป็นรัฐมนตรี เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นประธานาธิบดี เป็นต้น, แต่ละคน แต่ละท่าน มีหน้าที่อย่างไร? ขอเพียงแต่ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง บริสุทธิ์ผุดผ่อง ครบถ้วนเท่านั้น. นั่นแหละคือการปฏิบัติธรรมะ, หรือการมีธรรมะอย่างแท้จริง ซึ่งอาตมากล่าวว่ามีธรรมะนั้น ยิ่งง่ายกว่าการเรียนธรรมะ ซึ่งมันมีมาก; มีธรรมะก็เพียงแค่ปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้ครบถ้วนและสมบูรณ์.

ขอทบทวน คำว่า ธรรมะ ๔ ความหมาย อีกสักชนิดหนึ่งเถอะ ว่า ธรรมะนั้นคือ ปราภฏการณ์ธรรมชาติทั่วไปทั้งนี้, ธรรมะนั้นคือ กฎของธรรมชาติ ที่มี

อยู่ในสิ่งทุกสิ่งหนึ่ง, ธรรมะนั้นคือ หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาตินี้ ๆ หนึ่ง, และ ธรรมะคือ ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น หนึ่ง รวมเป็น ๔ ความหมาย.

คำว่า หน้าที่ตามกฎหมายของธรรมชาติ ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องทำ นั้น-
แหละคือธรรมะที่สำคัญที่สุด ประเสริฐที่สุด ในบรรดาความหมายของคำว่า
ธรรมะ. เมื่อทุกคนทำหน้าที่ของตนถูกต้อง ตามกฎหมายของธรรมชาติแล้ว
ก็เรียกว่า มีธรรมะ.

คำว่า “หน้าที่” นี้จะแยกออกเป็น หน้าที่ส่วนตัว, หน้าที่ส่วนรวม.
เมื่อเรามีความสุขและเพื่อนมนุษย์ของเราก็มีความสุข นี้เรียกว่า หน้าที่นั้น
สมบูรณ์.

หน้าที่นั้นมีอยู่สองชั้น คือว่า หน้าที่เพียงให้รอดชีวิตอยู่ได้ นี้เป็น
ธรรมชาติแท้ ๆ ต้องหากิน ต้องบริหารกาย กระทั่งทำให้รอดชีวิตอยู่ได้ นี้เป็น
หน้าที่อันหนึ่ง ชั้นหนึ่ง ระดับหนึ่ง. และหน้าที่ ระดับที่ ๒ ก็คือ ทำให้ได้
รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ จนกระทั่งถึง บรรลุ มรรค ผล นิพพาน
ซึ่งจะต้องถือว่า เป็นหน้าที่ของมนุษย์ด้วยเหมือนกัน ; มิฉะนั้นก็จะเสียที่
ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ แล้วได้พบพระพุทธศาสนา.

หน้าที่เพื่อรอดกษณอยู่กับอาชีพ, หน้าที่ที่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดของ
มนุษย์ ก็เป็นเรื่องทางจิตใจ. แต่ถ้าว่าเราจะทำหน้าที่โดยแท้จริง ตามธรรม-
ชาติของตนแล้วจิตใจก็จะรอด คือว่าจะประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ชนิดที่ไม่เห็นแก่
ตัวเรื่อย ๆ ไปจนหมดความเห็นแก่ตัว. จิตที่หมดความเห็นแก่ตัวย่อมรอดจาก

ความบีบคั้นของกิเลส, เป็นการบรรลุมรรค ผล นิพพาน โดยความหมายกว้างๆ.

อาดมาขอภัยที่จะพูดว่า *เดี๋ยวนี้ทุกคนกำลังยุ่งเกี่ยวกับการทำหน้าที่ของตน, ผันทำงานอย่างจำใจ.* ทุกคนทำงานเห็นได้ว่าทุกคนทำงาน แต่ดูให้ดีๆ ทำงานทำไม? ทำด้วยความจำใจ เพราะความต้องการเงิน หรือต้องการประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง; โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่ได้รักที่จะทำงาน ไม่ได้สนุกในการที่จะทำงาน.

พอเห็นงานก็เบื่อ ก็บ่น ไม่มีใครพูดปากด้วยความดีใจ เมื่อเห็นว่ามีงานมาให้ทำ; เป็นงานมาก เป็นงานยาก เป็นงานหนัก ไม่มีใครพูดปากเมื่อเห็นงาน. เพราะฉะนั้น โดยเนื้อแท้แล้ว ไม่มีใครอยากจะทำงาน เพราะไม่มีธรรมะในข้อที่ว่า การทำงานนั้นแหละคือ การปฏิบัติธรรม.

คุณค่าของมนุษย์อยู่ที่ทำหน้าที่การงานอย่างปฏิบัติธรรม.

คุณค่าสูงสุดของมนุษย์ ก็คือ การทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง. เรามีหน้าที่จะต้องทำอะไรในโลกนี้ ก็ทำด้วยความพอใจ ด้วยความสนุก, ยิ่งเห็นงานมาก งานยาก ก็พูดปาก เหมือนกับจะได้กินของที่เอร็ดอร่อย.

ถ้าเรารู้ว่า การทำงานคือการปฏิบัติธรรม เราก็จะรู้ต่อไปว่า การทำงานนั้นแหละคือ บุญกุศลที่แท้จริง และถึงที่สุด. การทำหน้าที่ถึงที่สุด

นั้น คือการทำบุญกุศลที่แท้จริง : มีหน้าที่กวาดถนน ก็กวาดถนน, มีหน้าที่
แจวเรือจ้าง ก็แจวเรือจ้าง, มีหน้าที่ถือสามล้อ ก็ถือสามล้อ, อย่างนี้เรื่อยไป
ทุกอาชีพ ทุกชนิดของการทำงาน. ปฏิบัติหน้าที่ของตนในโลกนี้ ให้มันมีครบ
ถ้วน, ช่วยกันสร้างโลกให้ครบถ้วนไปด้วยหน้าที่การทำงาน ซึ่งอำนวยความสะดวก
สะดวกสบาย แก่ทุกคนที่มีอยู่ในโลก.

นี้แหละเรียกว่าบุญกุศล ไม่ต้องเกี่ยวกับวัดวาอารามก็ได้. คำพูดนี้ดู
จะหยาบคายไปสักหน่อย; แต่ขอให้พวกเรามามองดูกันเสียใหม่ ให้เห็นว่า คำว่า
วัด - วัด นี้อยู่ที่วัดก็ได้; แต่อาตมาเห็นว่า อยู่ที่ที่ทำงาน หรือที่ออฟฟิศที่ทำงาน
ก็ได้. ขอให้ทำงานในหน้าที่ของตน อย่างถูกต้อง และสมบูรณ์เถิด ที่
ออฟฟิศทำงานก็กลายเป็นวัด คือเป็นที่ปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง. ทำให้เกิด
บุญกุศลขึ้นมาอย่างแท้จริง นี้เรียกว่า วัดอยู่ที่ที่ทำงาน.

ถ้าดีไปกว่านั้นอีก สิ่งนี้เรียกว่า วัด นั้นอยู่ที่เนื้อที่ตัวของเราเอง
เนื้อที่ตัวที่ยาวประมาณสักวาหนึ่ง หนาสักคืบหนึ่ง ตามที่เขาพูดกัน. นี้จะเป็น
วัดขึ้นมา ถ้าว่าได้ประพฤติให้มีความถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.
ตัวเรานั้นแหละจะกลายเป็นวัดขึ้นมา, เป็นที่อยู่อาศัยของพระเจ้า ของพระพุทธ
ของพระธรรม ของพระสงฆ์ อยู่ที่เนื้อที่ตัว.

นี้วัดวาอารามที่แท้จริงนั้น อยู่ที่ที่ทำงาน, ถ้าทำนาก็อยู่ที่นา, ถ้าทำ
สวนก็อยู่ที่สวน, ทำอะไรก็อยู่ที่นั่น, ในเมื่อมีการประพฤติหน้าที่ของตนอย่าง
แท้จริง; นี้เรียกว่า วัดวาอารามที่แท้จริง. วัดวาอารามชนิดนี้ ไม่ต้อง

ประกอบพิธีรีตองอะไร ไม่ให้โอกาสแก่การที่จะไปเรือล่มจมน้ำตาย หรือขว้างระเบิดใส่กันเมื่อกำลังประชุมกัน ยิ่งพ่นกัน เมามายแล้วทำร้ายกัน.

นี่คือ วัตต์ที่แท้จริง อยู่ตรงที่ที่ตั้งหน้าตั้งตาทำงาน อันเป็นหน้าที่ของคุณ, เกิดบุญ เกิดกุศลที่แท้จริง. บุญกุศลที่แท้จริงนั้น เราไม่ได้; ถ้าเราได้ยังไม่ใช้บุญกุศลที่แท้จริง. ขอ้ออีกทีว่า บุญชนิดที่เรานั้น ไม่ใช่บุญที่แท้จริง. บุญที่แท้จริงเราไม่ได้. ใครกำลังเราบุญก็ลองคิดดูเถิด ที่ไหนมีการเราบุญที่นั่นจะเสียเศรษฐกิจของประเทศชาติ; เป็นที่หัวเราะเยาะเย้ยของพวกอื่นหรือลัทธิอื่น.

บุญที่แท้จริงเราไม่ได้ นี่ขอโปรดช่วยจำกันไว้ด้วย บุญที่แท้จริงคือการทำหน้าที่ของคุณให้ครบถ้วน ตามที่มีสิทธิที่จะอยู่ในโลกอย่างไร, ด้วยอาชีพอะไร. ทุกๆ อาชีพอาจจะทำให้เป็นบุญขึ้นมา นับตั้งแต่อาชีพกวาดถนน แจวเรือจ้าง ถีบสามล้อ ขึ้นไปถึงอาชีพประธานาธิบดี; ถ้าทำหน้าที่ของคุณดี ก็เรียกว่าเป็นการปฏิบัติธรรม.

ขอให้ท่านทั้งหลาย ชักชวนกัน ทำงานเอาบุญ : ทำราชการ เอาบุญ ทำนาเอาบุญ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นนายอำเภอ เป็นผู้ว่าราชการ เป็นอธิบดี เป็นรัฐมนตรี เพื่อเอาบุญ. ทำอะไรๆ ของงทำเพื่อเอาบุญกันเถิด; เงินเดือนนั้นไม่ไปไหนเสีย ถือว่าเป็นเครื่องที่เขาบูชาคุณของเรา ก็แล้วกัน.

งานที่ทำเพื่อเอาบุญนั้น ย่อมดีกว่างานที่ทำเพื่อเอาเงิน : โลกทั้งโลกจะมีสันติภาพ เพียงแต่ทุกคนทำงานเอาบุญ คือทำตามหน้าที่ของตน ๆ อย่างบริสุทธิ์ถูกต้อง. นั่นแหละคือศาสนาอันแท้จริง คือพระเจ้าอันแท้จริงที่เราทำให้มีขึ้นมาได้ และอยู่กับเรา ในใจของเราโดยแท้จริงไม่เป็นหมัน เหมือนกำลังเป็นอยู่.

ขอให้นึกถึงข้อที่ว่า โลกนี้เป็นสมบัติของส่วนรวม เป็นบุญกุศลธรรม คือทุกคนในโลกทำบุญร่วมกัน ให้เป็นโลก, เป็นธรรมสหกรณ์ คือทุกคนประพฤติธรรมร่วมกัน ให้โลกนี้เป็นโลกที่ประกอบไปด้วยธรรม.

นี่คือการทำบุญที่สูงที่สุด คือทำชีวิต แรงงาน ให้เป็นประโยชน์ ถูกต้องตามหน้าที่ของตน ๆ. บาปที่แรงร้ายที่สุดนั้น คือการที่ไม่ทำหน้าที่ของตน. สัตว์ที่มีชีวิตต้องทำหน้าที่ของตน ให้ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาตินี้คือการทำบุญ. มนุษย์ก็ต้องเป็นอย่างนั้น มีหน้าที่อย่างไร ทำลงไป เพื่อให้โลกนี้ครบถ้วนบริบูรณ์ ไปด้วยสิ่งที่ควรจะมี. ฉะนั้น อาชีพของมนุษย์จะมีก็อย่าง ก็นับอย่างก็ร้อยอย่าง ล้วนแต่ถือว่าจำเป็นทั้งนั้น. ทุกคนทำหน้าที่ เพื่อให้ส่วนรวมบริบูรณ์ สมบูรณ์ไปด้วยสิ่งที่ควรจะมี.

แม้ที่สุดแต่การค้าขาย ขอยกตัวอย่างว่า ถ้าทำก็ทำเพื่อให้มนุษย์มีความสะดวก ไม่ใช่เพื่อความร่ำรวยแห่งตน; ตนเอาประโยชน์ตามสมควรที่จะกระทำ. แม้ที่สุดแต่นักการเงิน, นักการธนาคาร, ถ้าทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ ก็ไม่ใช่ทำเพื่อจะเอากำไร ร้อยเท่า พันเท่า หมื่นเท่า แสนเท่า; เอากำไรตามสมควร ที่ว่าการค้าควรจะมีกำไรสักเท่าไร. ผลก็เกิด

ขึ้นมา เป็นความสะดวกสำหรับมนุษย์ที่อยู่กันในโลก, ไม่มีปัญหายุ่งยากลำบาก
เกี่ยวกับการใช้เงิน มีเงิน ทางการเงิน เป็นต้น. กิจกรรมทุกอย่างที่มนุษย์กระทำ
จึงกลายเป็นบุญเป็นกุศล.

ขอสรุปความว่า การทำหน้าที่ของตนนั้นคือการปฏิบัติธรรม เป็น
บุญเป็นกุศลอยู่ในตัว. บาปที่แรงร้าย ร้ายแรงเลวทรามที่สุดนั้น คือการ
ที่ไม่ทำหน้าที่ของตน. นี้แหละคือธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องมี คือการปฏิบัติ
หน้าที่ของตน อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง.

ธรรมะต้องมี ไม่ใช่เพียงแต่จะเรียนรู้, สอนหรือเรียนกันอย่างบ้า
น้ำลาย. ขอให้มึธรรมะกันจริงๆ โดยเร็วเถิด โลกนี้ก็จะหมดปัญหา; จะมี
แต่สันติสุขส่วนบุคคล มีสันติภาพส่วนสังคม เป็นโลกที่น่าอยู่ เป็นโลกของพระ-
เจ้า สมกับที่พระเจ้าอูตสาห์สร้างมาสำหรับมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีใจสูง จะได้อยู่
กันด้วยความผาสุก.

เวลาสำหรับบรรยายก็หมดลงแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ ด้วย
ความหวังว่า ท่านทั้งหลายทุกคนจะช่วยกันประพฤติกะทำให้มีธรรมะ แทนที่จะ
รู้ธรรมะเฉยๆ แล้ว ปัญหาทุกอย่างในโลกก็จะหมดไป เพียงแต่ว่าทุกคนทำ
หน้าที่ของตนๆ เท่านั้น.

ขอยุติการบรรยายไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะ สิ่งให้เกิดบุญกุศลอันแท้จริง**; อาจจะมีบางคน เพียงได้ยินหัวข้อนี้แล้วก็ชักจะรวนเร ว่าเขาเรื่องอะไรมาพูด. เพราะว่า **ยุคปัจจุบันนี้ คำว่าบุญเสื่อมค่า** หรือเสื่อมความหมายลงไปมาก ไม่เหมือนสมัยโบราณ, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปรมาณู ยุคอวกาศนี้ คำว่าบุญ เกือบจะหาที่อยู่อาศัยในโลกไม่ได้; ไม่เหมือนกับครั้งโบราณ ที่คำว่าบุญได้เกิดขึ้นมาในโลก; เป็นที่ยุติกันได้ว่า คำว่าบุญ นี้เก่าแก่มาก, เก่าแก่ก่อนพุทธกาลมากทีเดียว.

ก่อนพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลก มนุษย์ที่นั่นได้รู้จักใช้คำว่าบุญ ในฐานะเป็นคำสูงสุดที่ปรารถนาอย่างยิ่งของมนุษย์, แล้วก็เป็นดังนี้เรื่อยมา จนกว่าจะถึงยุคแห่งวัตถุนิยม คำว่าบุญ ก็เปลี่ยนความหมาย เปลี่ยนคุณค่า อย่างที่รู้สึกกันอยู่. ฉะนั้นขอให้สนใจคำว่าบุญดูไปก่อน ว่ามันยังจำเป็น สำหรับโลกในยุควัตถุนิยมนี้อย่างไรบ้าง.

คำว่า บุญ - บุญ นี้ เมื่อกล่าวโดยเหตุ ก็ได้แก่สิ่งหรือการกระทำที่ทำให้เกิดความสุข, และเมื่อ กล่าวโดยผล คำว่าบุญก็เป็นชื่อของความสุขที่ได้รับนั่นเอง. ส่วน ความหมายเก่าแก่ ดังเดิมนั้น คำว่า บุญ หมายถึงสิ่งที่ล้างบาปได้, หรือ มีไว้สำหรับจะล้างบาป. ถ้ามนุษย์แห่งยุคปัจจุบันมีบาป มันก็ยังคงต้องการสิ่งที่เรียกว่าบุญ แม้ในยุคปัจจุบันนั่นเอง.

บุญเป็นเครื่องล้างบาปเป็นเหตุให้เกิดสุข.

ขอให้เรามาสงใจคำว่า “บาป” กับคำว่า “ล้างบาป” และคำว่า “ความสุข” อันเกิดจากการหมดบาป นั้นกันให้มากเป็นพิเศษ.

ขอทำความเข้าใจในเบื้องต้นนี้สักเล็กน้อยว่า บุญที่เป็นผล เป็นชื่อของความสุกนั้น มีความหมายเฉพาะ ด้วยเหมือนกัน; เพราะคำว่า ความสุข นั้นมีอยู่ สองความหมาย คือ ความสุขที่เป็นทาส ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เป็นชู้ชา ทาสนี้ไม่ใช่ ธา-ตุ; แต่ เป็นทาส บ่าว หรือ ชู้ชาของกิเลส. ความสุขที่เป็นทาสของกิเลส นี้ก็ อย่างหนึ่ง. ความสุขที่อยู่เหนือกิเลส มีอำนาจเหนือกิเลส นี้ก็ อีกอย่างหนึ่ง.

บุญแท้จริงเป็น ชื่อของความสุข ชนิดที่จะอยู่เหนืออำนาจของกิเลส คือเรามีอำนาจเหนือกิเลส; เหมือนอย่างว่า สมัยนี้เราจะต้องมีอำนาจอยู่เหนือ สิ่งที่เรียกกันว่าความเจริญ. ถ้าเราตกเป็นทาสของความเจริญ หรือวัตถุ

เป็นที่ตั้งของความเจริญแล้ว มันจะเป็นความสุขไปไม่ได้. และมันจะเป็นบุญไปไม่ได้. ต่อเมื่อเรามีความสุข ชนิดที่เรามีอำนาจเหนือกิเลส คือมีความสุขอย่างถูกต้อง นั่นแหละ บุญจึงจะเป็นชื่อของความสุข ที่พึงปรารถนา ของโลกแห่งยุคปัจจุบัน.

สรุปความว่า บุญเป็นเครื่องล้างบาป มันก็เป็นเหตุให้เกิดความสุข, รวมไปถึงความสุข ที่เกิดมาจากการไม่มีบาป ไม่ทำบาป หรือว่าบาปลดลงๆ. อะไรเป็นเหตุให้เกิดบุญ? ก็คือธรรมะ; ฉะนั้นเราจะต้องสนใจสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ.

ที่นี้อยากจะให้เข้าใจกัน ถึงคำว่า บุญที่แท้จริง ที่มาจากธรรมะนั้น กันเสียก่อน บุญที่แท้จริงเป็นอย่างไร พุดไปก็มากเรื่อง; ยิ่งอ้างบาลีแล้วก็ยิ่งเวียนหัว เพราะมีคำอธิบายมากมายยืดยาว พุดกันตามภาษาชาวบ้าน จะดีกว่า.

บุญที่แท้จริงนั้น ไม่เมา, ไม่อาจะเมา ท่านลองสังเกตดูให้ดีว่า มันต้องเป็นบุญที่แท้จริง, และบุญที่แท้จริงนั้น เมาไม่ได้ ไม่อาจะเมา. ถ้ามันเมาได้ ทำให้เกิดปัญหาเนื่องมาจากการเมาบุญ; บุญนั้นไม่ใช่บุญอันแท้จริง. เรามาสะสางปัญหา เรื่องบุญชนิดที่เมาได้ กันเสียจะดีกว่า.

ที่นี้ บุญนั้นล้างบาป คือ ล้างความเมานั้นได้. บาปเป็นความเมา, ความเมาเป็นบาป; ฉะนั้นบุญจะต้องล้างบาป หรือล้างความเมาเสียได้ จึงจะเป็นบุญอันแท้จริง.

บุญอันแท้จริงนั้น ไม่ต้องเสียเงิน ไม่ต้องใช้เงินมาก จนถึงกับพูดได้ว่า นิพพานเป็นของให้เปล่า ๆ ไม่คิดสตางค์. บุญที่แท้จริงไม่ต้องใช้เงินมาก; ยิ่งใช้เงินมาก ยิ่งไม่ใช่บุญ. หรือถึงกับว่า บุญแท้จริงไม่ต้องใช้เงินเลย. บุญต่ำ ๆ อาจจะต้องใช้เงินบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับเมา หรือต้องใช้กันมาก.

บุญที่แท้จริงนั้น จะไม่ทำให้เสียเศรษฐกิจของประเทศชาติ ท่านลองคิดดูเอาเองเถอะ คำนวณดูเอาเองว่า เตี่ยวันนี้เศรษฐกิจของประเทศชาติ หรือของมนุษย์เป็นส่วนรวมทั้งโลกนี้ ได้เสียไปเพราะการเมาบุญกันสักเท่าไร. ประเทศไหนมีเรื่องบุญ มีการเมาบุญมาก ประเทศนั้นจะเสียเศรษฐกิจ เสียกำลังงานของชาติ เสียทุนรอนของชาติไปสักเท่าไร; แต่บุญที่แท้จริงไม่เป็นอย่างนั้น.

ท่านอย่าไปให้โทษแก่บุญ ว่าทำให้เสียเศรษฐกิจของชาติ. ขอให้ถือไว้เป็นหลักเถอะว่า ถ้าเสียเศรษฐกิจของใครก็ตามแล้ว ไม่ใช่บุญ. บุญไม่ใช่ปัญหา, ไม่ใช่ทำให้เกิดปัญหา ในการเสียเศรษฐกิจของชาติ.

นี้ดูเลยไปอีกชนิดหนึ่ง ก็พบว่าบุญที่แท้จริงนั้นไม่ทำให้เกิดอุบัติเหตุ เช่นไปรถคว่ำกันทั้งคัน ๆ ตายเกลื่อน หรือไปเรือล่มกันทั้งลำ ลอยทะเล ลอยแม่น้ำ, หรือว่า บุญอันแท้จริง ไม่เป็นทางให้เกิดการวิวาท แทะพ่นกันในเขตวัด ข้างโบสถ์ ข้างศาลา นั้นเอง. นี่โปรดได้แยกแยะบุญแท้จริง ออกไปให้เด็ดขาด จากบุญอันไม่แท้จริง แล้วแสวงหากันแต่บุญที่แท้จริงเถิด.

นี้ บุญที่แท้จริงนั้น อิมอกอิมใจได้ทันที ไม่ต้องรอเกิดใหม่ชาติหน้า อย่างที่เขาพูด ๆ กัน. บุญอันแท้จริง จะมีความสุขเย็นอกเย็นใจ เหมือน.

กับว่าเราเอาน้ำมาอาบเข้า มันก็เย็นทันที, ไม่ต้องรอไว้พุงนี้แหละมันจึงจะเย็น. บุญที่แท้จริง ทำให้เกิดปีติปราโมทย์ ตั้งแต่ ก่อนทำ กำลังทำ หรือทำเสร็จ, ไม่มีเหตุให้เกิดความเดือดร้อนใจ แม้แต่ประการใด. บุญที่แท้จริงนั้น ทำให้ยกมือไหว้ตัวเองได้, มีเหตุผลที่จะพอใจตัวเอง หรือเคารพตัวเอง.

บุญที่แท้จริงนั้น ทำให้เกิดผลเป็นความดีหรือความสุขทั้งสองฝ่าย คือทั้งฝ่ายตนเองผู้กระทำ และทั้งฝ่ายเพื่อนมนุษย์ ที่อยู่ร่วมกันในโลก.

พระพุทธเจ้าท่านทรงย้ำประโยชน์ทั้งสอง คือ ตนเอง และ ผู้อื่น เป็นอย่างยิ่ง. บุญที่แท้จริง ย่อมทำให้ได้รับประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ดังนี้.

เมื่อบุญที่แท้จริงมีลักษณะอย่างนี้แล้ว ท่านลองน้อมเข้ามาสู่ตัว วัด ดูด้วยตนเองว่า ใครที่รอดชีวิตอยู่ในเวลานี้ ไม่ต้องการบุญ. โรคการเมืองชั้น สมอง, โรคเศรษฐกิจชั้นสมอง, หรืออะไรอย่างนี้ต่างหาก ที่จะทำให้คนนั้น เขาไม่ต้องการบุญ ถ้ายังเป็น คนปกติ มองเห็นลักษณะและประโยชน์ ของ บุญอันแท้จริง อยู่แล้ว อาตมาเชื่อว่า ทุกคนจะต้องการบุญ.

ธรรมะทำให้เกิดบุญอย่างถูกต้อง.

ทีนี้ก็มองดูกันถึง สิ่งที่เกิดบุญ กล่าวคือธรรมะ. สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะนั้น ก็มีปัญหาสำหรับคนแห่งยุคปัจจุบัน ซึ่งได้ละเลยธรรมะเสียเป็นส่วน

มาก, มีการศึกษาอย่างอื่น มีความมุ่งหมายแห่งการศึกษาเป็นอย่างอื่น ไกลจากธรรมะออกไปทุกที.

เมื่อกล่าวโดยแท้จริง โดยบริสุทธิ์ยุติธรรมแล้ว เราควรจะกล่าวกันว่า ธรรมะคือความถูกต้องในการกระทำทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของมนุษย์เรา. ธรรมะแปลอย่างอื่นได้ อธิบายอย่างอื่นได้ แต่ที่ถูกต้องสมบูรณ์นั้น จะต้องพูดว่า ธรรมะคือตัวธรรมชาติ, ธรรมะคือตัวกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ, ธรรมะคือผลที่ได้รับจากหน้าที่ อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. สี่ความหมายนี้ สรุปความสำคัญ ไปอยู่ที่ หน้าที่อันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ. เมื่อถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ก็คือ ถูกต้องในทุกชั้นทุกตอน แห่งวิวัฒนาการของสิ่งที่มีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือมนุษย์เรา.

สิ่งที่มีชีวิต นับตั้งแต่ต้นไม้ขึ้นมา มันจะต้องมีความถูกต้อง ตามกฎแห่งวิวัฒนาการ ทุกชั้นตอน มันจึงจะเกิดขึ้นมาได้ งอกงามเติบโตไปได้. ถ้าผิดกฎของธรรมชาติมันก็ไม่เกิด, หรือเกิดแล้วก็จะต้องตาย, หรือว่าเป็นอยู่อย่างไม่น่าจะพอใจ. ธรรมะคือความถูกต้อง ในการประพฤติและกระทำ ทุกชั้นทุกตอนแห่งวิวัฒนาการของมนุษย์.

เดี๋ยวนี้มนุษย์ได้ทำอะไรอย่างถูกต้อง ดังนี้หรือเปล่า? ข้อนี้ก็ต้องตัดสินกัน ด้วยสิ่งที่เรียกว่า สันติภาพหรือสันติสุข ในโลกมนุษย์นั่นเอง. สันติสุขส่วนบุคคล, สันติภาพของสังคม เป็นส่วนของสังคม, ถ้ามีทั้งสันติสุขและสันติภาพแล้ว ก็เรียกว่าเรากำลังได้รับผล จากธรรมะอันถูกต้อง ทุกชั้นทุกตอน

แห่งวิวัฒนาการ. ฉะนั้นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ต่ำ ๆ เตี้ย ๆ มันก็ถูกต้อง เรื่องสูง
ขึ้นไป กระทั่งเรื่องสูงสุด มันก็ถูกต้อง.

นี่คือ ความหมายของคำว่า ธรรมะ คือความถูกต้อง และ ทุกชั้น
ตอน จนกระทั่งสมบูรณ์ที่สุด. ฉะนั้น ธรรมะทำให้เกิดบุญ เนื่องมาจาก
ความถูกต้อง นั่นเอง.

จะยกตัวอย่างสำหรับบุคคล ที่เป็นนักการเมือง ว่า ถ้าลัทธิการเมือง
ทุกระบบประกอบด้วยธรรมะแล้ว โลกนี้จะไม่มีปัญหา. ระบบการเมืองบาง
ระบบ ไม่คำนึงถึงธรรมะเสียเลย แต่ถ้าธรรมะเข้ามาเจืออยู่ในระบบการเมืองแล้ว
ทุกระบบการเมืองจะใช้ได้, ประชาธิปไตย ก็ใช้ได้, แม่เผด็จการ ก็ใช้ได้
ราชาธิปไตยก็ยิ่งดี ถ้ามีธรรมะ.

มีธรรมะแล้วทำให้เกิดความถูกต้องทุกขั้นตอน.

ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว ไม่มีระบบไหนที่ใช้งานได้; ถ้ามีธรรมะแล้ว จะ
ใช้ได้ทุกระบบ มันจะต่างกัน เพียงเครื่องมือสำหรับการปฏิบัติ : ประชาธิปไตย
ยิ่งโอ้อ้อ, เผด็จการที่ประกอบไปด้วยธรรมะยิ่งดีกว่า ระบบประชาธิปไตย ที่
ประกอบด้วยธรรมะนั้น; เป็นมัชฌิมาปฏิบัติที่สูงสุด ที่จะช่วยมนุษย์ได้ ดังที่
ได้เคยเป็นมาแล้วแต่หนหลัง. ฉะนั้นขอให้เห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของธรรมะ
ว่าให้เกิดบุญอย่างนี้ นี้เรียกว่าธรรมะนั้นทำให้ ระบบการเมืองทุกระบบ เป็นสิ่งที่
ใช้ได้ ไม่ว่าระบบไหน ถ้ามีธรรมะ.

ที่นี้ ธรรมะทำให้ บุคคลรักษาความเป็นมนุษย์ของตนไว้ได้ นี้แยกมาเป็นส่วนบุคคล ธรรมะทำให้บุคคลมีความเป็นมนุษย์, และรักษาความเป็นมนุษย์ของตนไว้ได้, ไม่มีความเป็นสัตว์แฝงอยู่ในร่างของคน. นี้เป็นกฎเกณฑ์ที่มีไว้สำหรับธรรมะ ว่า ธรรมะทำให้คนแตกต่างจากสัตว์.

ที่นี้ ธรรมะทำให้เกิดความรักสามัคคีขั้นสูง คือขึ้นเป็นเพื่อน เกิดแก่ เจ็บ ตาย กันโดยแท้จริง ธรรมะทำให้เกิดความรักขั้นพื้นฐาน โดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ที่ว่าเราอยู่คนเดียวไม่ได้ สัตว์ทั้งหลายมันก็อยู่กันเป็นพวกเป็นฝูง มีธรรมะเป็นเครื่องประสานความอยู่กันเป็นพวกเป็นฝูง.

ธรรมะทำให้เกิดสังคมสงเคราะห์ที่บริสุทธิ์ โดยหลักของธรรมชาติ จึงแก้ปัญหาได้โดยแท้จริง. การสงเคราะห์แห่งยุคปัจจุบัน แม้จะเป็นระดับชาติ ระดับโลกมันก็เป็นเรื่องเอาหน้า เป็นเรื่องสนุกสนานตามความพอใจ. สงเคราะห์เรียกว่า ทำบุญ แต่ทำบุญเพื่อสนองกิเลสของตนเสียมากกว่า คือการเอาหน้านั่นเอง. ฉะนั้น ขอให้มีการทำบุญ ชนิดที่เป็นธรรมะ, ให้มีธรรมะเป็นเครื่องให้เกิดบุญ.

บาป คือผิดธรรมชาติ การไม่สงเคราะห์กันเป็นบาป เพราะผิดธรรมชาติ. ธรรมชาติต้องการให้สิ่งมีชีวิตอยู่กันอย่างสังคม อยู่กันตัวคนเดียวไม่ได้. บาปคือความผิดธรรมชาติ, ไม่สงเคราะห์กันเป็นผิดธรรมชาติ กระทั่งเรื่องเล็กน้อย ขี้ปะติ๋วที่สุด ถ้าผิดธรรมชาติมันก็เป็นเรื่องบาป.

เช่นว่า ร่างกายของคนเรา มันอยู่ดี ๆ ก็ไปเอาบุญหรือมาจุดควั่น แล้วก็
 รมปอด นั่นมันผิดธรรมชาติหรือถูกธรรมชาติ. ดื่มน้ำอะไรเข้าไปก็ไม่ว่า ซึ่งทำ
 ให้ตับมันแข็งเร็ว. นั่นพูดตามหมอเขาพูด ที่หมอเขาพูด มันถูกธรรมชาติหรือ
 ผิดธรรมชาติ. จิตปรกติเป็นไปตามธรรมชาติ; พอไปรักอะไรเข้า อย่างนั้นมันผิด
 ธรรมชาติ, หรือเมื่อไปโกรธอะไรเข้า อย่างนั้นมันผิดธรรมชาติหรือถูกธรรมชาติ?
 ขอให้คิดดูให้ดี ๆ. นี่ธรรมะทำให้เกิดบุญคือเป็นไปอย่างถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์
 ของธรรมชาติ ผิดกฎของธรรมชาติแล้ว ย่อมเกิดบาปเป็นธรรมดา.

ปัจจุบันนี้ โลกมีวิกฤติการณ์อันถาวร.

ที่นี้ก็จะมาถึงปัญหา ที่กำลังมีอยู่ในโลกนี้ โลกกำลังมีวิกฤติการณ์
 อันถาวร คือมีความวุ่นวายระส่ำระสายเป็นการถาวร รวากับว่า เรากำลังรับบาป
 นيرانทร, ที่เป็นบาปนيرانทร ไม่ใช่ความสุขนيرانทร. บาปนيرانทร คือวิกฤติ-
 การณ์อันถาวร.

ไม่มีธรรมะอยู่ในหมู่มนุษย์แล้ว ก็จะทำให้เกิดภาระหนักทางสังคม.
 ภาระหนักนี้ก็ต้องช่วยเหลือแก้ไข ต้องปราบปราม : เขายากจนเราต้องช่วยเหลือ,
 เขาเป็นอันธพาล เราต้องช่วยกันปราบปราม; ทำให้เกิดภาระหนักทางสังคม
 อย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน. เช่นภาระยาเสพติด เป็นต้น นั่นมันไม่มีธรรมะ มัน
 จึงเกิดภาระทางสังคม.

คนยังมีเงิน ยิ่งเป็นทาสของกิเลส ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. คนยากคนจนก็ยังเอาอย่าง; ยิ่งเอาอย่างคนมั่งมี ย่อแย้งคนมั่งมี จนเกิดลัทธิ ย่อแย้งคนมั่งมีขึ้นมาในโลก ก็เพื่อจะแย้งกันเป็นทาสของอายตนะ, แย่งกันเป็นทาสของกิเลส เป็นทาสของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. เขาไม่สนใจกับปัญหาที่เป็นต้นเหตุ; ไปจัดการกันแต่ปลายเหตุ แล้วก็มีจะทำอย่างเอาเกียรติเอาหน้า, การกุศลระดับชาติก็ยังเป็นเรื่องเอาหน้า.

นี่แหละศีลธรรมมันเอาหัวลง, เปลี่ยนเป็นเอาหัวลง กลับตรงกันข้าม เห็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ว่าควรทำ, เห็นสิ่งที่ควรทำ ว่าไม่ควรทำ. แม้ที่สุดแต่หลักเกณฑ์ต่างๆ มันก็เปลี่ยนไป เช่นว่า ลูกมีบุญคุณต่อพ่อแม่ สมัยก่อนพ่อแม่มีบุญคุณต่อลูก; เดียวนี้ลูกมีบุญคุณต่อพ่อแม่. ไปคิดดูเถิด มันเปลี่ยนเอามากมาย เปลี่ยนอย่างตรงกันข้าม เป็นปัญหา.

คิดดูแล้วก็น่าประหลาด ที่สมัยโบราณ สังคมชุมชนแบ่งเป็นระบบ ชีข่า ระบบเจ้านาย ซึ่งเราเกลียดชังกันนัก; ระบบชีข่าก็ให้ถูกเลิกไป. แต่แล้วมาพิจารณาว่า ทำไมในยุคสมัยที่มั่งมี ชีเจ้านายนั้น กลับมีธรรมะ : คือว่า ความซื่อตรงกต, การช่วยเหลือซึ่งกันและกันกต ในระบบเก่าโน้นมันมีมาก มีความซื่อสัตย์ซื่อตรงต่อกันอย่างยิ่ง มีการช่วยเหลือที่ทำได้ง่าย. ครั้น มาถึงระบบประชาธิปไตย นี่ทำไมความซื่อตรงมันจึงหายไป? การช่วยเหลือก็เป็นเรื่องเอาหน้า. ขอให้คิดดูเถิดว่า มันขาดอะไรไป มันจึงเป็นอย่างนั้น?

คงจะมีคนด่าอาดมาว่า ชอบระบบชีข่า อาดมากไม่ได้ชอบระบบชีข่า; แต่ชี้ให้ดูว่า ในระบบที่ยังมี “ปลาที่อยู่ทะเล ปลาขี้เหร่ไม่ลืม” ชีเขาเขาราคา

ปลาช้ำ ใช้คู่"; ในระบบช้ำช้ำๆคนนั้น ยังมีความซื่อตรง เพราะกลัวบาป
ทั้งช้ำช้ำและทั้งเจ้านายยังกลัวบาป. ฉะนั้นความซื่อตรงในระหว่างเพื่อนมนุษย์
มันยังมี. การช่วยเหลือเพราะอยากจะได้บุญอันแท้จริงจึงมี; เดียวมันไม่มี
มันจึงเกิดเป็นปัญหาขึ้นมา.

ธรรมะกลับมา, ทุกคนทำหน้าที่เอาบุญ, จะแก้ปัญหาก็ได้.

วิธีแก้ปัญหาล่าช้าจะมีอยู่อย่างไร? อวดมาขอยืนยันว่า ธรรมะ
ต้องกลับมา, ธรรมะต้องกลับมา, บุญกุศลที่แท้จริงต้องกลับมาให้ครบถ้วน
ตามที่ควรจะมี. เราควรจะใช้วิธีที่เรียกว่า ธรรมสหกรณ์ บุญกุศลสหกรณ์โดย
หลักของธรรมชาติ, มีสหกรณ์ร่วมกัน ในการสร้างธรรมะ มีธรรมะในการสร้าง
บุญกุศล มีบุญกุศล. ทุกคนทำหน้าที่เอาบุญ ไม่ใช่ทำหน้าที่เพื่อปัจจัยแห่ง
กิเลส เหมือนที่เป็น ๆ กันอยู่.

ให้ถือเป็นหลักพื้นฐานว่า เกิดมาเป็นมนุษย์นั้นเพื่อจะเอาบุญ, เป็น
มนุษย์เพื่อเอาบุญ. พูดอย่างนี้คงมีคนโห้; แต่ไม่เป็นไร? มันเป็นเรื่องจริง
ควรจะต้องพูดได้ เป็นมนุษย์นั้นเป็นเพื่อเอาบุญ เพื่อสร้างสันติภาพลงไปในโลกที่เป็น
ส่วนรวม.

ขอให้ถือว่า ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ เกิดมาเพื่อมาทำบุญ! เกิด
มาเป็นมหากัศพรศักดิ์เพื่อเอาบุญ, เกิดมาเป็นมหาราชาก็เพื่อเอาบุญ, เกิดมาเป็น

ประธานาธิบดีก็เพื่อเอาบุญ, เกิดมาเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี อธิบดีแต่ละชั้น
แต่ละระดับ ก็เพื่อเอาบุญ, เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดก็เพื่อเอาบุญ, เป็นนาย
อำเภอก็เพื่อเอาบุญ, เป็นกำนันก็เพื่อเอาบุญ, เป็นผู้ใหญ่บ้านก็เพื่อเอาบุญ,
กระทั่งเป็นราษฎรก็เพื่อเอาบุญ. เรามาเป็นราษฎรเพื่อเอาบุญก็เถอะ ปัญหา
มันจะหมดไป.

จะเป็นชวานาก็เป็นเพื่อเอาบุญ เพื่อให้โลกนี้มีความสุขในการเป็น
อยู่ ไม่ต้องทำนาทุกคน. คนมีหน้าที่ทำนาก็ทำนา; คนมีหน้าที่อย่างอื่นก็ไม่ต้อง
ทำนา ก็มีข้าวกิน, เราก็จะอยู่กันเป็นผาสุกในโลกนี้. ฉะนั้น **ชาวสวนก็ต้อง
ได้บุญ, ชวานาก็ต้องได้บุญ, กสิกรทุกประเภทก็ต้องได้บุญ, พ่อค้าก็ต้องได้บุญ,**
ไม่เอากำไรชูดริตร้อยเปอร์เซ็นต์ สองร้อยเปอร์เซ็นต์ สามร้อยเปอร์เซ็นต์. เอา
กำไรสิบเปอร์เซ็นต์ ยี่สิบเปอร์เซ็นต์ โดยหลักทั่วๆ ไปก็พอแล้ว, พ่อค้าทำให้
เกิดความสะดวก ในการถ่ายเทสิ่งของที่จำเป็นแก่ชีวิต พ่อค้าก็ต้องได้บุญ.

แม้ที่สุดแต่ **นักการธนาคาร** ก็ทำเพื่อสงเคราะห์มนุษย์ ให้มนุษย์เกิด
ความสุขความ มั่นก็ได้บุญ; แต่ถ้าเป็นนักการธนาคารชู้ดริต มันจะได้อะไร?
ก็สองไปคิดดู. **เป็นทนายความก็ต้องได้บุญ** : ให้เกิดความยุติธรรม เป็นไปตาม
ความยุติธรรม ไม่ใช่ทนายความชู้ดริต.

เป็นครูยังได้บุญ เพราะว่าเปิดแสงสว่างในทางวิญญาณ. **คนกวาดถนน
คนถือสามล้อ คนแจวเรือจ้าง ก็ได้บุญ**; เพราะว่าเขาช่วยทำให้มันเกิดความ
สงบสุขปรกติ มีภาระหน้าที่ตามส่วนแห่งมนุษย์แต่ละอย่างๆ ทุกคนจึงได้บุญ.

ทุกคนก็มีหน้าปฏิบัติธรรม ทำหน้าที่เพื่อโลกเป็นส่วนรวม แล้วก็จะ
ได้บุญ; ทำหน้าที่ชนิดหนึ่งๆ ตามส่วนของตนที่จะพึงกระทำได้ ก็เรียกว่าได้บุญ;
รวมกันเป็นได้บุญส่วนใหญ่ เป็นของโลก. ทุกคนที่ทำหน้าที่ลงไปในโลก
ชื่อว่า คนทำบุญ.

การปฏิบัติธรรม คือการทำหน้าที่, การปฏิบัติธรรมอยู่ที่ตรงทำ
หน้าที่. อย่าเป็นคนเกิดมาเป็นหมั่นแปล่าไม่ได้ทำหน้าที่อะไร. ทำหน้าที่แล้ว
ก็เกิดบุญ. คำพูดนี้จะบ้าหรือดี? ขอให้ได้โปรดพิจารณาด้วยกันโดยอิสระ. แล้วคง
จะวิจารณ์กันได้มาก. อาตมาถือว่า เป็นหลักที่ควรยึดถือ ถ้ามีจิตเป็นธรรม ก็
จะเห็นด้วยว่า เกิดมาเอาบุญ : เป็นราษฎรเอาบุญ; แต่ถ้าไม่มีจิตเป็นธรรม
ก็จะไม่เห็นด้วย.

ขอให้สอนลูกเด็ก ๆ ของเรา ให้มีความรู้สักอย่างนี้. จัดการศึกษา อย่า
ให้เป็นอะไรตัววัน, อย่าให้มีอะไรตัววัน. อย่าเป็นหมาทางตัววัน อย่าเป็นเจดีย์
ยอดตัววัน ลูกเด็ก ๆ ลืมตาขึ้นมาในโลก ๒-๓ ขวบ เรียนชั้นอนุบาล สิ่งแรกที่จะ
ต้องสอนเขานั้น ไม่ใช่ ก. ข. ก. กา. สิ่งแรกที่จะต้องสอนแก่เขานั้นคือ สอน
ให้รู้ว่า มารดาชื่ออะไร? บิดาชื่ออะไร? เราอยู่ได้ด้วยอะไร? อะไรเป็นสิ่งสูงสุด
ของมนุษย์?

ให้เขารู้จักสิ่งที่เรียกว่าบุญ เป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจเสียก่อน, แล้ว
ค่อยเรียน ก. ข. ก. กา. กันทีหลังก็จะเป็นมนุษย์ที่ปลอดภัย : ปลอดภัยสำหรับ
ตัวเขาเอง, แล้วปลอดภัยสำหรับผู้อื่นด้วยกันทั้งโลก. สอนลูกเด็ก ๆ อย่างนี้

ให้รู้ว่ามีมนุษย์เกิดมาเพื่อเอาบุญ นับตั้งแต่เป็นราษฎรขึ้นไป จนถึงเป็นบุคคลสูงสุด เขาก็เป็นกันเพื่อเอาบุญ มีการศึกษาที่ถูกต้อง : ให้รู้หนังสือ ให้รู้อาชีพให้รู้ธรรมะสำหรับความเป็นคนให้ถูกต้อง. ธรรมะก็ทำให้เกิดบุญ ทำให้โลกนี้มีมนุษย์ ที่อยู่กันเป็นผาสก อย่างนี้.

อาตมาจึงได้กล่าวเป็นหัวข้อยืนยันว่า ธรรมะในฐานะสิ่งที่ทำให้เกิดบุญ โดยแท้จริง. ขอวิงวอนท่านทั้งหลายได้นำไปคิดดู ถ้าเห็นด้วยก็จงช่วยกันทำตาม; แล้วบ้านเมืองของเราก็จะเต็มไปด้วยบุญ, ไม่มีสิ่งที่จะต้องร้อนกร้อนใจ; เป็นภาระที่จะต้องช่วยเหลือบ้าง, จะต้องช่วยกันปราบปรามบ้าง อย่างที่กำลังเป็น ๆ กันอยู่.

หวังว่าพุทธบริษัททั้งหลาย จะช่วยกันทำให้บุญกลับมา ด้วยการประพฤติธรรมะ, ให้ความฝันของมนุษย์เป็นความจริง คือว่า เกิดมาเพื่อความสงบสุข ให้ธรรมะกลับมา ให้โลกนี้เอิบอาบไปด้วยบุญ แล้วก็หมดปัญหา.

เวลาสำหรับการบรรยายก็สิ้นสุดลงแล้ว อาตมาขอจบลงด้วยความหวังว่า ขอให้ธรรมะกลับมา ขอให้บุญกลับมา เพื่อสันติสุขของบุคคล เพื่อสันติภาพของสังคมจงทุก ๆ ประการเถิด.

ธรรมะ ในฐานะที่เป็นพระเป็นเจ้า.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปรากฏการณ์ธรรมในวันนี้ อาจจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะที่เป็นพระเป็นเจ้า.**

เหตุที่พูดเรื่องพระเป็นเจ้า.

ความคิดในการบรรยายครั้งนี้ เกิดมาจากการที่ สังเกตเห็นว่า โลกกำลังขาดพระเป็นเจ้าหรือพระเป็นเจ้า หรือขาดผู้ที่ทำหน้าที่อย่าง พระเป็นเจ้า; เพราะว่าชาวโลกเหินไปในทางที่ตรงกันข้าม จากการที่จะมีพระเป็นเจ้า ในความหมายเต็ม ๆ ที่ถูกต้อง. เขาไปมีอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อพระเป็นเจ้า; ถ้าใครมานับถือพระเป็นเจ้าอยู่ก็ถูกประณาม อย่างที่เคยมี ในบทกลอนของเด็ก ๆ ว่า:—

ที่^{๕๕}ขอ^{๕๕}พระเจ้า ว่า^{๕๕}โง่^{๕๕}เท่า^{๕๕}ปลา. นี่^{๕๕}เขา^{๕๕}ถือว่า^{๕๕}คน^{๕๕}ที่ยัง^{๕๕}ถือ^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕} นั้น^{๕๕} เป็น^{๕๕}คน^{๕๕}โง่^{๕๕} เหมือน^{๕๕}ปลา^{๕๕}, ว่า^{๕๕}“^{๕๕}โง่^{๕๕}เท่า^{๕๕}ปลา^{๕๕}” คน^{๕๕}เหล่านี^{๕๕}นั้น^{๕๕}ไม่^{๕๕}ถือ^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕} แล้ว^{๕๕}บ้าน^{๕๕}เมือง^{๕๕}นั้น^{๕๕}ก็^{๕๕}วินาศ^{๕๕}ใน^{๕๕}ที่สุด^{๕๕}.

เดี๋ยว^{๕๕}นี้^{๕๕}โลก^{๕๕}เราก^{๕๕}กำลัง^{๕๕}มี^{๕๕}ลักษณะ^{๕๕}อย่าง^{๕๕}นี้^{๕๕} : เห็น^{๕๕}คน^{๕๕}มี^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕}ว่าเป็น^{๕๕} คน^{๕๕}โง่^{๕๕} โลก^{๕๕}ก็^{๕๕}ขาด^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕}; โลก^{๕๕}ก็^{๕๕}เดิน^{๕๕}ไปสู่^{๕๕}เหว^{๕๕}แห่ง^{๕๕}ความ^{๕๕}วินาศ^{๕๕}ของ^{๕๕}มนุษย์^{๕๕} คือ^{๕๕} ไม่มี^{๕๕}มนุษยธรรม^{๕๕} มี^{๕๕}แต่^{๕๕}วิกฤต^{๕๕}การ^{๕๕}ณ์^{๕๕}เอ็น^{๕๕}ถาวร^{๕๕}เพิ่ม^{๕๕}ขึ้น^{๕๕}ๆ. เพราะ^{๕๕}ว่า^{๕๕} ขาด^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕} คือ^{๕๕} ขาด^{๕๕}การ^{๕๕}ปฏิบัติ^{๕๕}ตาม^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕}, ขาด^{๕๕}ความ^{๕๕}รู้สึก^{๕๕}ว่า^{๕๕}มี^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕} แล้ว^{๕๕}ก็^{๕๕}เกิด^{๕๕}ลัทธิ^{๕๕}ใหม่^{๕๕}ๆ^{๕๕} ขึ้น^{๕๕}มา^{๕๕} ใน^{๕๕}ทาง^{๕๕}ตะวันตก^{๕๕}นั้น^{๕๕} ว่า^{๕๕}เดี๋ยว^{๕๕}นี้^{๕๕}พระเจ้า^{๕๕}ตาย^{๕๕}แล้ว^{๕๕}, พระ^{๕๕}เจ้า^{๕๕}ตาย^{๕๕}แล้ว^{๕๕} ไม่มี^{๕๕}ใคร^{๕๕} นับ^{๕๕}ถือ^{๕๕}แล้ว^{๕๕}ก็^{๕๕}ตาย^{๕๕}ไป^{๕๕}แล้ว^{๕๕}, ศาสนา^{๕๕}ไม่^{๕๕}จำเป็น^{๕๕}; กระทั่ง^{๕๕}มา^{๕๕}ถึง^{๕๕}เมือง^{๕๕}ไทย^{๕๕}เรา^{๕๕} ว่า^{๕๕}ธรรมะ^{๕๕} ไม่^{๕๕}จำเป็น^{๕๕}, ลัทธิ^{๕๕}กำลัง^{๕๕}ระบาด^{๕๕}; เมื่อ^{๕๕}ลัทธิ^{๕๕}ระบาด^{๕๕}ไป^{๕๕}ถึง^{๕๕}ที่สุด^{๕๕}แล้ว^{๕๕} โลก^{๕๕}ก็^{๕๕}ไม่มี^{๕๕} พระ^{๕๕}เจ้า^{๕๕}เอา^{๕๕}จริง^{๕๕}ๆ.

นี่^{๕๕}คือ^{๕๕}สิ่ง^{๕๕}ที่^{๕๕}น่า^{๕๕}วิตก^{๕๕} อาตมา^{๕๕}นึก^{๕๕}ถึง^{๕๕}ซอ^{๕๕} แล้ว^{๕๕}ก็^{๕๕}มา^{๕๕}บรรยาย^{๕๕}ปาฐกถา^{๕๕}ธรรม^{๕๕} ใน^{๕๕}วัน^{๕๕}นี้^{๕๕}ว่า^{๕๕} ธรรมะ^{๕๕}ใน^{๕๕}ฐานะ^{๕๕}ที่^{๕๕}เป็น^{๕๕}พระ^{๕๕}เป็น^{๕๕}เจ้า^{๕๕}. เรา^{๕๕}จะ^{๕๕}ได้^{๕๕}มี^{๕๕}พระ^{๕๕}เป็น^{๕๕}เจ้า^{๕๕} ชนิด^{๕๕} ที่^{๕๕}เป็น^{๕๕}ที่^{๕๕}พึ่ง^{๕๕}ได้^{๕๕}, และ^{๕๕}เป็น^{๕๕}พระ^{๕๕}เป็น^{๕๕}เจ้า^{๕๕} ชนิด^{๕๕}ที่^{๕๕}มี^{๕๕}อยู่^{๕๕}ใน^{๕๕}ศาสนา^{๕๕}ทุก^{๕๕}ศาสนา^{๕๕} ไม่^{๕๕}ยก^{๕๕}เว้น^{๕๕} ศาสนา^{๕๕}ไหน^{๕๕}เลย^{๕๕} ซึ่งเป็น^{๕๕}เรื่อง^{๕๕}ที่^{๕๕}จะ^{๕๕}ต้อง^{๕๕}ใคร^{๕๕}ครวญ^{๕๕}พิจารณา^{๕๕}กัน^{๕๕} อย่าง^{๕๕}ละเอียด^{๕๕}ตลอด^{๕๕}ต่อไป^{๕๕}; โดย^{๕๕}ตั้ง^{๕๕}คำ^{๕๕}ถาม^{๕๕}ขึ้น^{๕๕}มา^{๕๕}เป็น^{๕๕}ข้อ^{๕๕}แรก^{๕๕}ว่า^{๕๕} พระ^{๕๕}เจ้า^{๕๕}คือ^{๕๕}อะไร^{๕๕}?

ต้อง^{๕๕}รู้จัก^{๕๕}ความ^{๕๕}หมาย^{๕๕}ของ^{๕๕}พระ^{๕๕}เจ้า^{๕๕}เสีย^{๕๕}ก่อน^{๕๕}.

เมื่อ^{๕๕}ตั้ง^{๕๕}คำ^{๕๕}ถาม^{๕๕}อย่าง^{๕๕}นี้^{๕๕}แล้ว^{๕๕} มัน^{๕๕}ก็^{๕๕}มี^{๕๕}ทาง^{๕๕}ที่^{๕๕}จะ^{๕๕}ทะเลาะ^{๕๕}กัน^{๕๕}อย่าง^{๕๕}ไม่^{๕๕}มี^{๕๕}ที่^{๕๕}สิ้นสุด^{๕๕} ใน^{๕๕}ระหว่ง^{๕๕}สังคม^{๕๕}ที่^{๕๕}ถือ^{๕๕}ศาสนา^{๕๕}ต่าง^{๕๕}ๆ^{๕๕}กัน^{๕๕}. ศาสนา^{๕๕}หนึ่^{๕๕}ง^{๕๕}ก็^{๕๕}มี^{๕๕}พระ^{๕๕}เจ้า^{๕๕}ไป^{๕๕}รูป^{๕๕}หนึ่ง^{๕๕}แบบ

หนึ่ง; เมื่อใครไม่มีพระเจ้าอย่างของตน ก็หาว่าพวกนั้นไม่มีพระเจ้า. นักศึกษา นักปรัชญา หรือผู้มีปัญญา อะไรก็แล้วแต่จะเรียก เขาเป็นเจ้กัเจ้การ อ้างตัวเองเป็นผู้รู้ แล้วก็บัญญัติว่า ศาสนานั้นมีพระเจ้า, ศาสนานั้นไม่มีพระเจ้า, มันล้วนแต่ตามความคิดนึกความรู้สึกของเขาทั้งนั้น ไม่ตรงต่อความจริง; เพราะเขายังไม่รู้ว่่า พระเจ้าที่แท้จริงนั้นคืออะไร? ถือเอาตามตัวหนังสือบ้าง ถือเอาตามความนิยมสืบ ๆ กันมาบ้าง ก็มีพระเจ้าต่างกันกระทั่งว่าไม่ใช่พระเจ้าไปเสียก็มี.]

ถ้าจะพูดกันโดยคำพูด; คำพูดคำนี้เป็นภาษาไทย ใช้สำหรับเป็นคำแปล ให้แก่คำต่างประเทศ ซึ่งเข้ามาสู่เมืองไทย แล้วไม่รู้จะเรียกว่าอะไร ก็ยืมคำไทยไปใช้ ก็ได้คำพระเจ้า, หรือ พระผู้เป็นเจ้าไป เพราะว่าในเวลา นั้น ในที่นั้น คำว่า "พระเจ้า" หรือ "พระผู้เป็นเจ้า" เป็นคำสูงสุด หมายถึงสิ่งสูงสุด; แต่อย่าลืมนว่่า ในภาษาไทยเราเน้ คำว่า "พระผู้เป็นเจ้านั้น มีความหมายช่วยคช่วยสมัย, เช่นใน กฎหมายเก่า ๆ ยุคนั้น ใช้คำ "พระผู้เป็นเจ้า" หมายถึงพระภิกษุ เท่านั้น แม้จะเพียงบวชวันเดียว ก็เรียกว่า พระผู้เป็นเจ้า. ในกฎหมายใช้คำอย่างนั้นกับพระภิกษุ; เช่นว่า พระผู้เป็นเจ้าสี่กอกออกมา ก็คงได้ รับมรดก, พระผู้เป็นเจ้าถูกเกณฑ์ไปรบทัพจับศึก กลับมาก็คงต้องมีสิทธิทุกอย่าง ทุกประการ อย่างนี้เป็นต้น.

จะนน ถือเอาพระบวชใหม่เช่นนี้ เป็นพระผู้เป็นเจ้าแล้ว มันก็ติดกันยุ่งกับความหมายเดยว่น ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าหรือพระเจ้านั้น เราหมายถึงสิ่งสูงสุดผู้สูงสุด; เพราะจะนน เราจะเอาคำพูด หรือ เอาความนิยมสืบ ๆ กันมาเป็นหลักกันนั้นไม่ได้; ต้องเอาความหมายที่แท้จริง สาระที่แท้จริง สาระที่แท้จริงของคำ ๆ นั้น. หน้าที่ของสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า หรือคุณค่าอันสูงสุดของสิ่ง ๆ นั้น หรือ

สมรรถนะอันสูงสุดของสิ่ง ๆ หนึ่งว่า พระเจ้านั้นคืออะไร แล้วเอามารวมกันหมดทุกศาสนา ก็ยังได้ ที่เขาพูดถึงพระเจ้า.

พระเจ้านั้น ความหมายที่ ๑ ต้องมีความหมาย หรือว่า คุณลักษณะ เป็นปฐมเหตุ : ปฐมเหตุคือเหตุแห่งสิ่งทั้งปวงเป็นที่ออกมา ไหลออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง. นี้เรียกว่าปฐมเหตุ อะไรเป็นปฐมเหตุให้สิ่งทั้งปวงออกมา สิ่งนั้นเรียกว่า พระเจ้า.

ที่นี้ ก็เกิด ความหมายที่ ๒ ต่อมาว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง, คือสามารถจะสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมาได้ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่มีชีวิต หรือไม่มีชีวิต.

ที่นี้ ก็มีหน้าที่สืบต่อออกมาเป็น ความหมายที่ ๓ อีกว่า เมื่อสร้างสิ่งทั้งปวงแล้ว ก็สามารถควบคุมสิ่งทั้งปวง, ควบคุมโลกทั้งปวง, ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา อย่างนี้เป็นต้น.

แล้วก็ ความหมายที่ ๔. ยังมีหน้าที่ว่า จะต้องยุบ จะต้องทำลาย จะต้องเพิกถอนโลก หรือสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมานี้เป็นคราวๆ.

ดังนั้น เราจึงได้หน้าที่ของ พระเป็นเจ้าผู้สร้าง สิ่งทั้งปวง ผู้ควบคุม สิ่งทั้งปวง ผู้ทำลาย สิ่งทั้งปวง; อย่างที่เรียกว่า ตรีมูรติ ในศาสนาฮินดู เป็นต้น.

นี่ขอให้พิจารณาเหตุใจความเสียสักทีหนึ่งก่อนว่า พระเจ้าคือปฐมเหตุ เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทุกสิ่ง จึงได้นามว่าเป็นผู้สร้าง สิ่งทุกสิ่ง; แล้วก็ สามารถ ควบคุม สิ่งทุกสิ่ง สามารถทำลายล้าง สิ่งทุกสิ่ง ตามยุคตามสมัย เพื่อจะให้ เกิดใหม่ สร้างใหม่กันต่อไป.

คุณสมบัติของพระเจ้าอีกทางหนึ่ง.

ทีนี้ มองดูคุณสมบัติอีกทางหนึ่ง ก็พบว่า พระเจ้านั้นใหญ่กว่าสิ่งทุกสิ่ง เป็น Omnipotent คือใหญ่กว่าสิ่งทุกสิ่ง เหนือสิ่งทุกสิ่ง, แล้วพระเจ้านั้น รู้ทุกสิ่ง เป็น Omniscient, แล้ว พระเจ้านั้นอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง เป็น Omnipresence อะไร ก็จะใหญ่กว่าทุกสิ่ง รู้สิ่งทุกสิ่ง แล้วอยู่ในที่ทุกแห่ง ก็คิดดูเอาเอง ถ้าเห็นจริง ก็ให้เห็นจริง.

เดี๋ยวนี้อะไรเป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง พวกที่ถือศาสนาอย่างพระเจ้า เป็นบุคคล ก็เรียกว่า มีพระเจ้า ที่เรียกว่า God เป็นต้น เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง หรือ สร้างสิ่งทั้งปวง ควบคุมสิ่งทั้งปวง ทำลายสิ่งทั้งปวง แล้ว ใหญ่กว่าทุกสิ่ง รู้ทุกสิ่ง แล้วก็ อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง; ซึ่งจนจะมีคนล้าว่า ถ้าอย่างนั้นในกองมุลสุณัษ ก็มีด้วย; ก็จริงซิ มันมีอยู่ด้วย เพราะว่ามันก็อยู่ใต้อำนาจของพระเจ้า หรือ พระเจ้าควบคุมได้ ทุกสิ่ง.

ธรรมะเป็นพระเจ้าได้ในความหมายเดียวกันทุกศาสนา.

ที่นี้ ธรรมะเป็นพระเจ้าได้อย่างไร? ขอย้อนไปถึงความหมายของ ธรรมะ ๔ ประการ อีกครั้งหนึ่งว่า คำว่า “ธรรม” หรือ ธรรมะนี้ หมายถึง สิ่งที่เป็นธรรมชาติ, แล้วหมายถึง กฎของธรรมชาติ, หมายถึง หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ หมายถึง ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่.

ความหมายที่ ๒ ที่ว่า ธรรมะคือกฎของธรรมชาตินั้นแหละ มีความหมายเหมือนกับพระเจ้า กฎเช่นกฎวิวัฒนาการ ของสิ่งทั้งปวง, หรือว่า กฎปฏิจลสมุปบาทในพระพุทธศาสนา^๕ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง. กฎของธรรมชาติมีอยู่ ไม่ให้สิ่งทั้งปวงหยุดนิ่งอยู่ ให้สิ่งทั้งปวงเป็นไปมันก็มีอะไรออกมา ออกมา ด้วยอำนาจของกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎแห่งวิวัฒนาการ.

นี่ปฐมเหตุในพุทธศาสนาเรา ก็คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ; แล้วก็เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง. เพราะว่ากฎนี้ได้ทำให้สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต, แล้วก็ควบคุมสิ่งทั้งปวง โดยกฎของธรรมชาติอันนี้ ให้เป็นไปตามระเบียบ อย่างที่เราเห็นๆกันอยู่ ว่ามีอยู่อย่างไร. สิ่งนี้ก็ทำลายไปตามยุคตามสมัย จึงถือว่ามันใหญ่กว่าทุกสิ่ง มันรู้ทุกสิ่ง; เพราะว่าบรรดาอะไร ที่ว่าเป็นหลัก เป็นวิชา เป็นความรู้ มันก็ไม่มีอะไร นอกเหนือไปจากกฎของธรรมชาติ.

จะหนักกฎของธรรมชาติจึงเหมือนกับความรู้ทุกสิ่ง, ถ้าเป็นพระเจ้า ก็เป็นผู้รู้ทุกสิ่ง เป็นดิกชันนารี (Dictionary) ของทุก ๆ สิ่งทุก ๆ คำ ที่มนุษย์ จะรู้จักพูดกัน, มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง คือเราไม่สามารถจะอยู่ในที่ใด ที่พ้นไปจากอำนาจกฎของธรรมชาติได้.

นี่ ธรรมะในลักษณะนี้ จึงเป็นพระเจ้า ในความหมายเดียวกัน ในทุก ๆ ศาสนา, เป็นพระเป็นเจ้า ที่นักวิทยาศาสตร์ยอมรับโดยสมัครใจ.

นักวิทยาศาสตร์ไม่ยอมรับพระเจ้าอย่างบุคคล, ที่มีความเป็นอย่างบุคคล มีความรู้สึกอย่างบุคคล, แลมีรูปร่างอย่างบุคคล หนวดยาวถือไม้เท้า แล้วก็จะมาทำหน้าที่สร้างโลก ควบคุมโลก มีอยู่ในที่ทั้งปวงอย่างนี้ เขายอมรับไม่ได้.

แต่ถ้าเป็นพระเจ้าอย่างที่ว่า คือธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ; เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง สร้างสิ่งทั้งปวง ควบคุมสิ่งทั้งปวง ทำลายสิ่งทั้งปวง ตามยุค ตามสมัย ใหญ่กว่าทุกสิ่ง รู้ทุกสิ่ง อยู่ในที่ทุกแห่ง; อย่างนี้ นักวิทยาศาสตร์ยอมรับได้โดยสมัครใจ, ก็ไม่ต้องเป็นมนุษย์ ไม่ต้องเป็นบุคคล ไม่ต้องเป็นจิตเป็นวิญญาณอย่างบุคคล; แต่เป็นอะไรซึ่งบอกไม่ได้ ซึ่งปากของมนุษย์บอกไม่ได้ ว่าพระเจ้าเป็นอะไร. บอกได้แต่เพียงว่า เป็นพระเจ้า ตามแบบของพระเจ้า ซึ่งไม่เหมือนใคร.

พระเจ้าที่มีคุณสมบัต้อย่างนี้ หรือเล็งถึงคุณสมบัต้อย่างนี้ อย่าไปเล็งเปลือกนอกแล้วจะมีอยู่ในทุก ๆ ศาสนา และเหมือนกันทุกศาสนา. ในทุก

ศาสนาที่มีพระเจ้าเหมือนกัน คือ มีปฐมเหตุ มีผู้สร้าง มีผู้ควบคุม มีผู้ทำลาย ใหญ่กว่าทุกสิ่ง, รู้ทุกสิ่ง, อยู่ในที่ทุกแห่ง.

ในพุทธศาสนาเรามีสิ่งที่เรียกว่า ธรรม คำเดียวเท่านั้น อย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว; ว่า ธรรมในฐานะเป็นกฎของธรรมชาติ, เป็นต้นเหตุแห่งสิ่งทั้งปวง ครอบคลุมกระบวนการทั้งหมด ที่เป็นความหมายของพระเจ้า. นี่ทำให้เรามองเห็นได้ว่า พระเจ้าลักษณะนี้ มีอยู่ในทุกศาสนา.

แต่คนบางคนสมัยนี้ มีปัญญามากเกินไป จนจัดให้พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า เพราะว่าเขามีแต่ดวงตาเนื้อๆ เห็นแต่พระเจ้าที่เป็นบุคคล; เมื่อมองไม่เห็นก็ว่าไม่มี. เขาไม่มีปัญญา ไม่มีตาธรรมะ ไม่มีตาปัญญา จึงไม่มองเห็นพระเจ้าที่แท้จริง ซึ่งมีอยู่จริง มีหน้าที่ มีสมรรถนะอย่างนี้จริง; แล้วคนพวกนี้ก็มาโมเมเอาเอง จัดพุทธศาสนาว่า พุทธศาสนาไม่มีพระเจ้า. ยิ่งไปกว่านั้นอีก ก็ว่าเมื่อไม่มีพระเจ้า ก็ไม่เป็นศาสนา เรื่องมันก็ไปกันใหญ่ จนพูดกันไม่รู้เรื่อง.

พระเจ้านั้นไม่มีรูปร่างที่เป็นรูปธรรม และไม่มีรูปร่างแม้ที่เป็นนามธรรม คือ เป็นจิตหรือเป็นวิญญาณ; คือไม่เป็นทั้งรูปธรรม ไม่เป็นทั้งนามธรรมที่เป็นจิตหรือเป็นวิญญาณ, เป็นสิ่งที่กล่าวไม่ได้ว่าเป็นอะไรทุกๆ ประการ นอกจากจะกล่าวว่าเป็นพระเป็นเจ้า. นี่คำนี้ต้องยกไว้ให้พระเป็นเจ้า คำเดียว ผู้เดียว ว่ามันเป็นสิ่งที่ไม่เหมือนอะไร นอกจากเหมือนพระเป็นเจ้า.

ทีนี้ พระเป็นเจ้านอยู่ที่ไหน? ต้องตอบว่า อยู่ในทุกสิ่งที่ท่านสร้างขึ้นและควบคุมอยู่. กฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า ฉะนั้นพระเจ้าจึงอยู่ในทุกสิ่งที่กฎของธรรมชาติสร้างขึ้น และควบคุมอยู่; อย่างนั้นกลัวจึงมาลือว่า แม้ในกองแห่งมูลสุนัข ไม่ยกเว้นถึงขนาดนี้ ก็แปลว่าไม่ยกเว้นที่ใดเลย และพระเจ้านั้นอยู่ในสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ในทุกสิ่ง.

ฉะนั้นในแต่ละคน ซึ่งเป็นธรรมชาติ มีดิน น้ำ ลม ไฟ ที่พระเจ้าสร้างขึ้นมาโดยกฎของธรรมชาติ ก็มีพระเจ้าอยู่ในนั้น. เพราะว่าที่ใดเป็นธรรมชาติ ในที่นั้นมีกฎของธรรมชาติ, ในเนื้อตัวของเรา มันก็เป็นธรรมชาติ มันก็มีกฎของธรรมชาติ; ฉะนั้น กฎของธรรมชาติในฐานะพระเป็นเจ้าก็ควบคุมอยู่ในตัวเรา, ควบคุมให้สิ่งต่างๆ ในตัวเรา เป็นไปตามกฎของพระเจ้า; จึงพูดว่า พระเจ้าอยู่ในที่ทุกแห่ง. แม้จะมีคนไม่รู้จักพระเจ้า และไม่นับถือพระเจ้า ก็มีพระเจ้าอยู่ในนั้น นี้พระเจ้าคืออย่างนี้ คือสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะคำเดียวสั้น ๆ.

ปฏิบัติตามธรรมะแล้วจะมีพระเจ้าสถิตอยู่.

ทีนี้ มีปัญหาต่อไปว่า ทำอย่างไรจึงจะมีพระเจ้าเล่า? ก็ตอบว่ามีธรรมะชั; มีความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ; ให้ร่างกายของเรานี้มีความถูกต้อง จนกลายเป็นวิหาร บ้านเรือนสำหรับพระเป็นเจ้าสถิตอยู่.

พระเจ้าอยู่ในที่ทั่วไป จริ่งแล้ว แม้เราจะไม่ชวนชวายเป็นอะไร พระเจ้าก็อยู่ในเรา อยู่ในที่ทั่วไป; แต่ถ้าเราจัดเนื้อตัวของเรา ภาย วาจา ใจ ให้ดี เนื้อตัวนั้นก็กลายเป็นที่อยู่ของพระเจ้า ชนิดที่มีประโยชน์ มีประโยชน์อย่างยิ่ง. เราทำร่างกายเรา ให้เป็นพระวิหารสำหรับพระเจ้าจะประทับ, คือมีพระธรรมประทับอยู่. ถ้ามีพระธรรมแล้วไม่ต้องสงสัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็มาด้วย หรืออะไร ๆ ก็มาครบ.

เราจะต้องมีการนับถือ และ มีการอ่อนน้อม พระเจ้า. นับถือนั้นไม่ต้องอธิบาย รู้กันทุกคน; ถ้านับถือแล้วก็เป็นเหตุให้ปฏิบัติตาม.

ที่นี้คำว่า “อ่อนน้อม” นี้มีสองภาษา : อ่อนน้อมอย่างคนธรรมดา เหมือนกับขอมของ เทานั้นเรียกว่าอ่อนน้อม. นี้ อ่อนน้อมในภาษาคน เขาก็มีทำกันอยู่เพื่ออ่อนน้อมพระเจ้า. ที่นี้ อ่อนน้อมในภาษาธรรม ก็คือทำให้ตรงตามความประสงค์ของผู้นั้น. พระเจ้าประสงค์อย่างไร เราทำให้ตรงตามความประสงค์นั้น. นั้นแหละเป็นการอ่อนน้อมพระเจ้า ที่ถูก ที่จริง ที่แท้.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี การอ่อนน้อมอย่างพิสดารนั้น มันก็ชักจูงไปให้สู่การปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการอ่อนน้อมในทางภาษาธรรมอยู่นั่นเอง. นับว่าการอ่อนน้อมนั้นก็ใช้ได้ : อ่อนน้อมเพื่อจงใจตัวเอง ให้ปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้เป็นใหญ่ ของพระเจ้า.

ในพุทธศาสนาก็มีการอ่อนน้อม คือการพยายามปฏิบัติให้ตรงตามกฎของพระเจ้า คือพระธรรม. นี้คือการที่เราประจบนบ นอบ อ่อนน้อมพระธรรม มีผลดีเต็มที่.

สรุปความว่า มีธรรมะจึงจะมีพระเจ้า, มีธรรมะให้มากยิ่งขึ้นไป โดยเฉพาะทุก ๆ ปี และทุก ๆ ปีใหม่ก็แล้วกัน เดียวนี้ก็ยังอยู่ในระยะที่เป็นปีใหม่ ฉะนั้นเรามีอะไรให้ใหม่ ให้ใกล้ชิดพระเจ้ายิ่งขึ้นไป.

ที่นี้ อาตมาอยากจะเสนอ หัวข้อ ที่เป็นวิธีที่ดีที่สุดง่ายที่สุด แต่ว่าเพียงพอและสมบูรณ์ที่สุด; คือว่าขอให้พวกเราทุกคน รู้จักตัวเองให้มากกว่า บิเก่า, เชื่อตัวเองให้มากกว่าบิเก่า, บังคับตัวเองให้มากกว่าบิเก่า, พอใจตัวเองได้มากกว่าบิเก่า, เคารพนับถือตัวเองได้มากกว่าบิเก่า, รวมเป็น ๕ หัวข้อด้วยกัน.

ข้อที่ ๑. รู้จักตัวเองมากกว่าบิเก่า คือรู้ว่า *เราก็คืออะไร, เกิดมาทำไม, มีແທး* ให้มากกว่าบิเก่า.

ที่นี้ ข้อที่ ๒. เชื่อตัวเองได้มากกว่าบิเก่า : *เราก็คือคนเขาก็คือคน; เมื่อเขาทำได้ เราต้องทำได้. แต่เดี๋ยวนี้เราไม่ทำไปในทางที่ดีมีประโยชน์; เราทำไปในทางเอาเปรียบกัน ช่มแครงแย่งชิงกัน. ถ้าเขาก็คือคนเราก็คือคน ก็ชิงกัน ทำในทางที่จะถูกตามประสงค์ของพระเจ้า : เชื่อธรรมะยิ่งกว่าบิเก่า เชื่อพระเจ้า ยิ่งกว่าบิเก่า เมื่อเราก็คือเป็นคนคนหนึ่ง เราก็คือทำได้เหมือนกับทุกคนที่เขาทำได้.*

ข้อที่ ๓. บังคับตัวเองให้มากกว่าบิเก่า. *อย่ามัวคัดค้านว่า การบังคับตัวเองนี้ไม่สนุกเลย ไม่อร่อย ไม่สนุกสนานเลย. เราไม่อยากจะบังคับตัวเอง เราอยากจะปล่อยไปตามกิเลส; อย่างนี้ยิ่งไกลจากพระเจ้า. เราต้องบังคับตัวเองมากกว่าบิเก่า ให้ทำตามที่เราเชื่อว่า เราทำได้และควรจะทำ.*

ทันทีมาถึง ข้อที่ ๔. ความพอใจตัวเอง เราทำได้อย่างนี้ บังคับตัวเอง
ได้อย่างนี้ ก็มีอะไรที่น่าชื่นใจในตัวเรามากขึ้น. เราก็ชอบใจตัวเองมากขึ้น
นั่นแหละคือความสุข ความสุขที่แท้จริงเกิดมาจากความพอใจ ที่รู้สึกว่าคุณได้
ทำสิ่งที่ตนเห็นว่าอย่างถูกต้องแล้ว.

ความสุขกามารมณ์ ความสุขโลกๆนั้น เป็นสุข ก สะกต : *เพื่อให้
ร้อน ต้มให้สุก. ความสุขที่แท้จริงต้องเย็น พอใจ เป็นปกติในธรรม, รู้สึกว่าได้
ทำความถูกต้องแล้วมีความพอใจ นั้นเป็นตัวความสุข; ไม่ต้องเสียสตางค์เลย
ยังเป็นพระนิพพานด้วยแล้ว ไม่ต้องเสียแม้แต่สักสตางค์เดียว เย็นได้ หยุตได้
สงบได้* โดยไม่ต้องเสียสตางค์เลย แล้วเป็นความสุขถึงที่สุด ควรจะพอใจถึงที่สุด.

ทันที ข้อที่ ๕. ข้อสุดท้าย ก็เคารพตัวเองมากกว่าปีเก่า พอใจตัวเอง
มากกว่าปีเก่าแล้วก็เคารพตัวเองได้มากกว่าปีเก่า. ตัวเองมีสิ่งที่น่าชื่นใจมาก,
ดูแล้วก็ชื่นใจไปเสียทั้งนั้น. ก็เกิดความเคารพนับถือตัวเองมากขึ้นกว่าปีเก่า.
เดี๋ยวนี้ ใครบ้างที่เคารพตัวเองได้ ยกมือไหว้ตัวเองได้ พิจารณาตัวเองแล้ว ไม่
กินแหนงเกลียดซึ่งตัวเอง ไม่ระอาแก่ตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเองได้.

ขอให้ท่านทั้งหลายแต่ละคน *ทุกคน* จงสำรวจดูความข้อนว่า *เรายกมือ
ไหว้ตัวเองได้สนิทไหม? ได้ลงคอไหม?;* ไม่มองเห็นความผิดพลาด สกปรก
เศร้าหมองแล้วยกมือไหว้ตัวเองได้ลงคอ ใครทำได้ นี่เคารพตัวเองมากกว่าปีเก่า.

ขอทบทวนอีกครั้งหนึ่งว่า *รู้จักตัวเองให้มากกว่าปีเก่า* ว่าเราคืออะไร,
เกิดมาทำไม. แล้วก็ *เชื่อตัวเองได้มากกว่าปีเก่า* เราเป็นคน เขาก็คนเราก็คคน

เราก็ต้องทำดีได้ด้วยกับทุกคน. เชื่อธรรมะเชื่อพระเจ้า, บังคับตัวเอง ให้เป็นไป ตามบทบัญญัติของพระเจ้า ซึ่งที่แท้ก็เป็นกฎของธรรมชาติ ในฝ่ายที่ถูกที่ควร ที่จะสร้างสันติภาพขึ้นมาในหมู่มนุษย์. เราก็พอใจตัวเอง ก็เคารพหรือไหว้ตัวเองได้ในที่สุด.

ห้าข้อนี้เป็นหลักธรรมะในพระพุทธศาสนา แต่เขายืมเอาไปใช้ เป็นหลักจริยธรรมสากล คือธรรมสากลก็ได้เรียกว่า *รู้จักตัวเอง self knowledge*, *รู้จักตัวเอง* แล้วก็ *เชื่อตัวเอง self confidence*, แล้วก็ *บังคับตัวเอง self control*. แล้วก็ *พอใจตัวเอง self contentment*, แล้วก็ *นับถือตัวเอง self respect*, เป็นหลักจริยธรรมซึ่งตรงกันกับหลักพระพุทธศาสนา.

ความเชื่อ คือ ศรัทธา, *รู้จักตัวเอง* คือ *สัมมาทิฐิ*. *เชื่อตัวเอง* คือศรัทธาในหลักที่ถูกต้อง. ทุกอย่างทุกประการ, และเชื่อว่าตัวเองปฏิบัติได้. *บังคับตัวเอง* คือ *ทมะ* หรือ *ทโม* - บังคับกาย วาจา ใจ บังคับอินทรีย์, บังคับทุกอย่างที่ต้องบังคับ. *พอใจตัวเอง* คือ *ปีติในธรรม* ปีติที่เกิดมาจากอย่างอื่นใช้ไม่ได้; ต้องเกิดมาจากธรรม ปีติในธรรม. แล้ว *เคารพตัวเอง* คือ *ความรู้สึกมีความดีอยู่ในตน* มีความถูกต้อง มีสิ่งสูงสุดอยู่ในตน, มีพระพุทธพระธรรม พระสงฆ์ อยู่ในตน ก็เคารพตนได้ มีตนเป็นที่พึ่งได้.

หลักจริยธรรมสากล ก็ตรงกับหลักในพระพุทธศาสนา พวกฝรั่งในยุคโน้นเขาถือหลักทั้ง ๕ ประการนี้ แล้วก็มาอ้าวัดคนไทย คนไทยยอมรับนับถือ เพราะว่าเขายึดถือในหลัก ๕ ประการนี้ แต่เดี๋ยวนี้ก็หาทำยากอดตายาก.

นี่โลกทั้งโลกสูญเสียความรู้จักตัวเอง สูญเสียความเชื่อตัวเอง สูญเสียการบังคับตัวเอง สูญเสียการพอใจตัวเอง สูญเสียการเคารพตัวเอง ไม่มีพระเจ้า. ฉะนั้น ขอให้บังคับตัวเองเป็นข้อใหญ่ แล้วอะไรๆ ก็จะมา; บังคับกิเลส, บังคับความรู้สึกฝ่ายต่ำ, มีพระธรรมเป็นพระเจ้า มีพระเจ้าเป็นพระธรรม. ทุกศาสนามีพระเจ้าในลักษณะเช่นนี้ ต้องกลับมาคุ้มครองโลก ในเวลาอันควร หรือทันแก่เวลา.

ขอให้ถือว่า ชีวิตนี้ผลิตขึ้นมาจากพระเจ้า ผลิตขึ้นมาจากพระธรรม ด้วยอำนาจแห่งพระธรรม, หรือโดยวิธีของธรรม คือกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะกฎวิวัฒนาการ หรือ อิทธิปัจจัยตา. เราจะต้องมีธรรมะให้เหมาะสมกับการที่ธรรมะสร้างเรามา : มีสุทธิ คือความบริสุทธิ์, มีปัญญา คือความรอบรู้, มีเมตตา รักผู้อื่น, และมีขันติ อดกลั่นอดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ของตน. ปีใหม่ขอให้มียุมากกว่าปีเก่า.

อาตมาขอแสดงความหวังอย่างนี้ และขอกล่าวจะเป็นคำอวยพร หรืออะไรก็ได้แต่จะเรียกเถอะว่า สรุปลเป็นคำกลอน สำหรับสอนใจว่า :-

อันชีวิต ผลิตขึ้นมา จากพระธรรม
 ด้วยพระธรรม โดยพระธรรม นำวิถี
 สุทธิ ปัญญา เมตตา และขันติ
 ปีใหม่มียุ มากกว่าเก่า พวกเราเอย.

ขอยุติการบรรยายครั้งนี้ ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะ ในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

อาทมาบรยายปาฐกถารธรรม ตลอดเวลาที่แล้วมานี้ ด้วยความรู้สึกว่า “ธรรมะไม่กลับมา โลกจะวินาศ”. ในวันนี้จะกล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.** ถ้าไม่มีธรรมะเป็นวิญญาณแห่งประชาธิปไตยแล้ว; ประชาธิปไตยนั้นจะเป็นอันตรายแก่มนุษย์ เสียมากกว่าที่จะเป็นประโยชน์.

รู้จักดวงวิญญาณของประชาธิปไตยให้ถูกต้อง.

ประชาธิปไตย คำนี้มีค่าแปลที่กำกวม คือ ถ้ามีธรรมะเข้ามาประสม ประชาธิปไตยคำนี้ก็**ต้องแปลว่า** **ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่.** แต่เรามาแปลกันเสียว่า ประชาชนเป็นใหญ่ ซึ่งมีมันต่างกันมาก; ประชาชนเป็นใหญ่

นั่นมันเป็นไปได้, มันปฏิบัติไม่ได้, มันผิดธรรมชาติ, แล้วมันจะขาดธรรมะเสียด้วย, เพราะว่าเราไม่อาจจะเอาคนทุกคน มาเป็นใหญ่ได้.

ดูแต่การเลือกผู้แทน เรามีการจำกัดสิทธิ : บุคคลพวกหนึ่งไม่มีสิทธิ์ที่จะเลือกผู้แทน คือเด็กบ้าง, ผู้ที่ไม่ประกอบไปด้วยคุณสมบัติที่ต้องการบ้าง, เพศบรรพชิตบ้าง, รวมกันแล้วตั้ง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่ได้เข้ามาเลือกผู้แทน แล้วจะเรียกว่าประชาชนเป็นใหญ่ ได้อย่างไร?

ผู้แทนที่ได้รับเลือกเข้ามานั้น ยังมีผู้แทนประเภทเจ้าบุญทุ่มก็มี ผู้แทนที่ได้มาด้วยการพนันขันต่อ ซึ่งเป็นวิธีการใหม่ ๆ หยก ๆ หนึ่งก็มี, ผู้แทนที่ซื้อตัวเอามา ก็ยังมี, เอามารวมกัน แล้วจะเรียกว่า ประชาชนเป็นใหญ่ นั้นมันรู้สึกตะขิดตะขวงกันหรือไม่ ก็ลองคิดดู.

เราจะต้องแปลคำว่า ประชาธิปไตย กันเสียให้ถูกต้อง คือแปลว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. นี่เราจะปฏิบัติได้; เพราะว่ามันถูกต้องตามธรรมชาติ : ตามธรรมชาติของธรรมชาติ ของพระเจ้า. เราไม่ต้องเอาบุคคลทุกคนมาเป็นใหญ่ ซึ่งเราทำไม่ได้ ดังที่กล่าวแล้วข้างต้น; แต่เราเอาบุคคลหรือคณะบุคคล หรือใครก็ได้ขอแต่ให้มีธรรมะนั้นแหละ มาเป็นผู้จัดระบบประชาธิปไตยให้มีประโยชน์แก่คนทุกคน.

นี่เราเคยพูดกันถึง พระราชา ที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม เป็นผู้จัดการปกครอง ในลักษณะที่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่; แต่คำว่า พระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรมนั้น ไม่มีในตำราของพวกฝรั่งที่

เขียนให้เราเรียน. นักเรียนของเรา นักศึกษาของเรา นักปราชญ์ราชบัณฑิตของเรา เรียนตามตำราของฝรั่ง เรื่องประชาธิปไตย; ดังนั้นจึงไม่เคยพบคำว่า พระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม ทั้ง ๆ ที่เราเคยได้รับประโยชน์อันนี้ จากพระราชาประเภทนี้โดยตรง.

ทุกคนยอมรับกันว่า พ่อขุนรามคำแหงเป็นพระราชาในระบอบราชาธิปไตย; แล้วท่านก็จัดการปกครองไป ในลักษณะที่ประชาชนทุกคนได้รับประโยชน์ ไม่มีใครคัดค้าน ไม่มีใครรังเกียจกินแหนงพ่อขุนรามคำแหง; เพราะเรามองกันไปแต่ในทางที่เป็นพระราชา ที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม.

อาตมาอยากจะให้ทุกคน ระลึกถึงบุคคลในประวัติศาสตร์ ที่ยอมรับกันอีกคนหนึ่ง; นั่นคือ พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ปกครองประเทศอินเดีย ในยุคหนึ่ง เป็นประโยชน์ทั้งในด้านการปกครอง และในด้านพระศาสนา.

ในด้านพระศาสนานั้นเป็นที่ยอมรับกันว่า พระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งคณะประกาศพระศาสนาไปในทิศทางต่างๆ รวมทั้งเขตสุวรรณภูมิ คือประเทศไทยเรานี้ด้วย. แต่ส่วนระบบการปกครองนั้น ท่าน ปกครองในระบบพระราชาที่ประกอบไปด้วยทศพิธราชธรรม. ประกาศในจารึกภูเขาของท่านแห่งหนึ่งว่า *ประชาชนทุกคนเป็นลูกของข้า*; หมายความว่า ท่านประพฤติประโยชน์แก่ประชาชนทุกคน เหมือนกับว่าเป็นลูกหลานของท่านเอง.

มีสิ่งที่คุณเอามาพิจารณาพิจารณากันก็คือ ในการปกครองของพระเจ้าอโศกนั้น มีตำรวจศีลธรรม เรียกกันว่า *ธัมมะอมัจโจ*; ดูตามหน้าที่ที่ประพฤติกระทำแล้ว ก็คือ *ตำรวจศีลธรรม* มีหน้าที่ที่จะต้องตรวจสอบทั่วทุกหัวระแหงว่าประชาชนได้ประพฤติตามพระบรมราชโองการนั้น แล้วหรือยัง? ในการปลูกต้นไม้รับสั่งให้ปลูกต้นมะม่วง ต้นขนุน ต้นพิศุณ ไม้ซัดเจน. ประชาชนได้ปลูกกันแล้วหรือยัง? ตำรวจศีลธรรมก็ต้องเที่ยวตรวจ.

ข้อนี้ทำให้ระลึกถึงพระยารัชฎานุประดิษฐ์ ที่เป็นเทศาภิบาลตรวจราชการด้วยตนเอง คือตรวจว่า ตามที่ตกลงกันว่า บ้านนี้ต้องเลี้ยงไก่ ๑๐ แม่, ต้องปลูกกล้วย ๑๐ กอ, ต้องมีพริก ๑๐ ต้น, ต้องมีมะเขือ ๕ ต้น, ต้องมีตะไคร้ ๑๐ กอ, แล้วแต่ว่าจะตกลงกันอย่างไร; แล้วท่านก็มาตรวจด้วยตนเอง. ถ้ายังไม่ได้ทำก็ได้รางวัล กล้องยาแดงเคาะศีรษะ. นี่จะเท็จจริงอย่างไร อาตมาก็กลัวไปตามที่ได้ยินได้ฟัง.

ตำรวจศีลธรรมจะต้องตรวจสิ่งเหล่านี้ ตรวจกระทั่งในทุกๆ เรื่อง ในห้องนำห้องครัว ว่าได้ประพฤติศีลธรรมถูกต้องหรือไม่? *พระเจ้าอโศกมหาราช* ทรงต่อรองกับประชาชนว่า *จงลดการกินเนื้อสัตว์* ว่าแม้แต่ในโรงครัวของราชสำนัก *เดี๋ยวนี้ฆ่าเนื้อหลายเพียงวันละตัวเดียวเท่านั้น*; อย่างนี้เป็นต้น.

ใครซึ่เกียจนอนสาย ใครไม่ไหว้พระสวดมนต์เหล่านี้ก็เป็นหน้าจะต้องตรวจ, ความเป็นอันธพาลมั่วสุมอยู่ ณ ที่ไหน คล้ายๆ กับว่า จะต้องจดรายชื่ออันธพาลไว้หมดสิ้น. นี่เรียกว่ามัน เป็นหน้าที่ทางศีลธรรม. ตำรวจกฎหมายก็มีหน้าที่ทำตามกฎหมาย ไม่สามารถจะบังคับ ให้เลยลึกลงไปถึงหน้าที่ทางศีลธรรม

ซึ่งมันไม่ผิดกฎหมาย; เช่นเรื่องอนามัยเหล่านี้ ใครไม่ทำ ก็ไม่ได้ผิดกฎหมาย; แต่ว่ามันก็ผิดศีลธรรม เป็นหน้าที่ ที่ตำรวจศีลธรรมจะต้องจัดการ.

เดี๋ยวนี้เราจะสามารถมีตำรวจศีลธรรมกันได้ไหม? ก็ลองคิดดู ตำรวจกฎหมายก็ดูยุ่งวุ่นวายอยู่เต็มที.

การที่พระเจ้าอโศกมหาราชมีการปกครองประชาชนอย่างนี้ เป็นเผด็จการหรือไม่? แน่نون ใครๆก็ต้องเห็นว่าเป็นเผด็จการ; แต่เป็นเผด็จการโดยธรรม บนประชาชนที่ทุกคนเป็นลูกของข้าพเจ้า. การเผด็จการของพระเจ้าอโศกนั้น ในบางกรณีทำให้ต้องจับภิกษุจำนวนร้อยจำนวนพันสี่กออกไป; เพราะว่ารัฐธรรมะผิด, สอนธรรมะผิด, เป็นพวกนอกศาสนาปลอมบวชเข้ามา, อย่างนี้ก็มิ; แสดงความเป็นเผด็จการอย่างเต็มที.

นี่แหละ ประชาธิปไตย เขาประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ แม้เผด็จการก็ยังใช้ได้; เพราะว่า มีธรรมะเป็นผู้เผด็จการ.

ลักษณะธรรมะในฐานะเป็นดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

อาตมาได้กล่าวโดยหัวข้อข้างต้นว่า ธรรมะในฐานะดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย. เราก็คงจะดูกันถึง ธรรมะ ในฐานะที่เป็นดวงวิญญาณ กันนี้บ้าง. ธรรมะเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตย ก็คือประชาธิปไตยมีธรรมะเป็นดวงวิญญาณ.

ในกรณีที่จะต้องเผด็จการ นั่นก็คือ ธรรมะนั้นเองเป็นผู้เผด็จการ ; ไม่ใช่กิเลสของคนเป็นผู้เผด็จการ. ธรรมะเผด็จการไม่มีในตำราฝรั่งอีกนั่นแหละ มันมีแต่คนอันธพาลเป็นผู้เผด็จการ. เขารู้จักกันแต่อย่างนั้น ก็เลยจึงเกลียด จงขังคำว่าเผด็จการ อย่างเข้ากระดูกดำ. อย่างนี้เป็นความไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง ต่อสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ.

ธรรมะเหมาะสมที่สุดที่จะเผด็จการ ถ้าไม่เผด็จการ ผลอะไรก็ไม่เกิดขึ้น. จงดูกฎของธรรมชาติ มันเผด็จการอย่างไร, แก่ใคร, ในที่ไหน? มันต้องเจียบขาดอย่างนั้น. เมื่อพูดว่า ธรรมะเป็นดวงวิญญูณ ก็หมายความว่า ความถูกต้องตามธรรมะนั้นแหละ เป็นวิญญูณ.

ถูกต้องอย่างไร? ก็ถูกต้องในลักษณะที่บริสุทธิ์ยุติธรรม ตามแบบของพระเจ้า เพราะว่าธรรมะนั้นคือพระเจ้า.

ถูกต้องตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหมือนเนื้อตัวขององค์พระเจ้า.

ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ซึ่งเป็นเหมือนกับจิตใจของพระเจ้า.

ถูกต้องตามหน้าที่ ตามกฎของธรรมชาติ. นี่คือพระประสงค์ของพระเจ้า.

ถูกต้องตามผล ที่จะต้องเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ. นี่คือผลประทานมาจากพระเจ้า นั่นคือความถูกต้อง จึงเรียกว่าธรรมะ ซึ่งเป็นดวงวิญญูณของประชาธิปไตย.

พระธรรมเจ้าเป็นดวงวิญญาณแห่งประชาธิปไตย.

เมื่อเราทำความถูกต้องใน ๔ ความหมายอย่างนี้แล้วก็มีพระเจ้า หรือ พระธรรมเจ้านั้นแหละเป็นดวงวิญญาณ ในระบอบประชาธิปไตย.

อาตมาอยากจะใช้คำว่า พระเจ้าธรรมะ หรือพระธรรมเจ้า จะเรียกอย่างไรก็ได้ : พระเจ้าธรรมะ. พระธรรมเจ้า; คือธรรมะเป็นพระเจ้า. พระเจ้าคือธรรมะ อย่างที่เคยพูด ซ้ำๆ ซากๆ ว่า ตัวธรรมชาติ, ตัวกฎของธรรมชาติ, ตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, ตัวผลอันเกิดจากหน้าที่, นี่มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ. โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎของธรรมชาตินี้มันสูงสุดเท่าไร, มันเฉียบขาดเท่าไร. ใครไปต่อต้านได้.

พระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาตินี้แหละ ไปสร้างชีวิตทั้งหมดขึ้นมา : ชีวิตสัตว์เดรัจฉาน ชีวิตคนสร้างคนทุกคนขึ้นมา. ทุกคนเป็นของพระเจ้า โดยธรรมชาติอย่างถูกต้อง อย่างยุติธรรม.

ทำไมไม่ไปดึงเอาอำนาจจากพระเจ้าไปให้คนที่ซึ่งมีกิเลส? เราจะดึงอำนาจจากพระเจ้า คือพระธรรมมาให้คน, ให้กิเลสของคนเป็นสิ่งที่มีความอำนาจ มันเป็นเรื่องบ้าหรือเรื่องดี? ขอภัยใช้คำๆ หยาบคายไปหน่อย. ไปคิดดูเอาเองเถิด. เราจะมีพระเจ้าเป็นอำนาจดี. หรือจะมีกิเลสของคนเป็นอำนาจดี?

เราควรจะเลือกเอาคนที่มึชธรรม มาจัดการปกครองให้เกิดประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. อย่ามัวฝันเพ้อว่าทุกคนเป็นใหญ่ ประชาชนเป็นใหญ่.

นั่นมันเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ, ผิดกฎของธรรมชาติ. ดึงอำนาจจากพระเจ้ามา
ให้คน มันเป็นไปได้ไม่ได้. คำว่า *ประชาธิปไตย* จึงแปลกันเสียใหม่ว่า *ประโยชน์
ของประชาชนเป็นใหญ่*, แล้วเราก็จัดทำให้เป็นไปได้ โดยบุคคลที่มีพระ-
เจ้า หรือมีพระธรรมเป็นเครื่องมือเผด็จการนั่นเอง; หากคนดีคนเดียวมาจัด
ระบบการปกครอง มันง่ายกว่าที่จะหากคนดีเป็นฝูง ๆ มาจัดระบบการปกครอง เรา
จะหามาจากไหน คนเดียวยังหายาก.

ฉะนั้นจึงถือว่า มีบุคคลที่ประกอบไปด้วยธรรมะเป็นผู้จัดปกครอง
นั้นแหละเป็นสิ่งที่จะเป็นไปได้ ตามธรรมชาติ, ตามกฎของธรรมชาติ, ตาม
หน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ และตามผลที่จะเกิดขึ้นมาจากการทำถูกต้อง
ตามหน้าที่.

เรามองดูไปถึงประชาธิปไตย โลกไม่ประสบผล, องค์การโลกไม่ประสบ
ผล เพราะไม่เอาพระเจ้าเป็นใหญ่. แต่เอาเสียงสมาชิก ที่แบ่งพรรคแบ่ง
พวกกันตามประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ดึงกันไปตามพวก เป็นประชาธิปไตย
ที่ขาดธรรมะ มันจึงไม่สำเร็จประโยชน์.

ประชาธิปไตยของพระธรรมเจ้าจากบริสุทธิ์สามัคคีกัน.

เรามาดูประชาธิปไตยของพระเจ้ากันบ้าง. เราจะดึงอำนาจจากคนที่ม
กิเลสนี้ ไปคืนให้พระเจ้า; ให้พระเจ้าจัดระบอบประชาธิปไตย มันจะยากนัก

หรือ ที่จะดึงอำนาจนี้กลับไปสู่ความยุติธรรม? บางคนจะพูดว่า หนูตัวไหนนะที่จะเอาลูกพรวนไปผูกคอแม่วะ อ่ามัวคิดกันแต่อย่างนั้นเพราะว่ามัน อาจจะมีเด็กน้อยๆ สักคนหนึ่ง ช่วยเอาลูกพรวนมาผูกคอแม่วะ เพื่อประโยชน์แก่หนู. แม่วะก็ไม่มีโอกาสที่จะกินหนูอีก.

ผู้ใดคือผู้ทำให้คนรู้จักพระเจ้า รู้จักพระธรรมนั้นแหละคือ เด็กน้อยๆ ที่จะเอาลูกพรวนไปผูกคอแม่วะให้แทนที่หนูจะไปผูกเอง, ทุกคนจะรักพระเจ้าทั้งนั้น ถ้ารู้จักพระเจ้า เดียวนี้ไม่รู้จักพระเจ้าจึงไม่รัก.

ประชาธิปไตยของพระเจ้านั้น ต้องไม่มีฝ่ายค้าน. ถ้ามีฝ่ายค้านไม่เป็นประชาธิปไตย; เพราะต้องทำให้สร้างเครื่องมือ สำหรับทำลายฝ่ายตรงกันข้าม. จงพิจารณาดูเครื่องมือของฝ่ายค้าน เช่นหนังสือพิมพ์สักฉบับหนึ่ง จะมีแต่คำตำ คำล้อ คำติเตียน สบประมาทรัฐบาล จะมีแต่บทความที่ขี้แย ให้คนเกลียดชังรัฐบาลไปทุกบรรทัด. อย่างนี้แหละประชาธิปไตยฝ่ายค้าน, ซึ่งไม่มีความเป็นประชาธิปไตย มีแต่การแบ่งแยกแตกสามัคคี.

ประชาธิปไตยของพระเจ้า สามารถต่อต้านมารร้ายของประชาธิปไตย. ถ้ามีพระเจ้าธรรมะมาจัดแล้ว ระบบไหนก็ได้ : เผด็จการก็ได้ ราชาก็ได้, สังคมนิยมก็ได้, โดยทหารก็ได้, โดยพลเรือนก็ได้, ปนกันก็ได้; ถ้ามีธรรมะแล้ว ไม่ต้องเลิกระบบได้เท่า ระบบราชาศัพท์ ระบบสมณศักดิ์ หรือระบบอะไรๆ ที่คิดว่าจะชวนกันเลิก. นั่นเพราะไม่มองให้เห็นตามที่เป็นจริงว่าการมีระบบสูงต่ำทำให้เกิดการเคารพเชื่อฟัง. การอยู่อย่างเสมอกันนั้น

เป็นสิ่งเลวร้ายมาก. อย่าง *ธรรมภาษิต*ที่ว่า *ทุกฺโข สมานสฺวาโส* —การอยู่อย่างเสมอกันนั้นเป็นทุกข์. ต้องอยู่กันอย่างมีสูงมีต่ำจะบังคับบัญชากันได้โดยสะดวก.

นี่อาจมาเห็นว่า ไม่ต้องเลิกระบบได้เท่า ระบบราชาศัพท์ ระบบสมณศักดิ์ หรือยศศักดิ์อะไรก็ตาม. ขอให้มันเป็นสิ่งที่ ทำไปอย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรม ก็แล้วกัน จะเกิดระบบที่ทำให้เชื่อฟัง สมัคสมานสามัคคีกันได้โดยง่าย.

ที่นี้ระบบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขนั้น ควรจะเป็นอย่างไร? เดียวนี้ท่านมีอำนาจที่จะจัดสิ่งใด ๆ ให้เป็นไปโดยธรรมตามธรรมหรือไม่? ท่านอาจจะจัดให้มีธรรมะเป็นวิญญานของประชาธิปไตยหรือไม่? ถ้าเรามีพระราชา ที่สามารถมีธรรมะเป็นดวงวิญญานในการจัดระบบประชาธิปไตยแล้ว จะสะดวกเพียงไร มันไม่โอ้อ่อยียดาย.

ที่ไชยามีวัดวัดหนึ่ง เป็นตัวอย่างแห่งความดีของระบบประชาธิปไตย ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ: คือมีวัดสมบูรณแบบวัดหนึ่ง สมบูรณแบบใหญ่โตเต็ม ที่เหมือนวัดที่กรุงเทพฯ แต่สร้างเสร็จในสามเดือน. นี่สมเด็จฯ ชาวไชยองค์หนึ่ง ในรัชกาลที่ ๓ สร้างเสร็จในสามเดือน หรือไม่เกินสี่เดือน เป็นวัดสมบูรณแบบที่สุด กระทั่งว่าเป็นพิพิธภัณฑสถานไม้ ดอกไม้ มีระบบการศึกษาที่ดีที่สุด.

อย่างนี้ประชาธิปไตยโอ้อ่อยียดายนั้น สร้างสิบปีก็ไม่เสร็จ หรือก็สิบปีก็ไม่เสร็จ อย่างว่าแต่สามเดือน สี่เดือน ใครอยากไปดูก็ไปดูได้ ที่นั้นมีอนุสาวรีย์ของราชาธิปไตย ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ.

พระธรรมเจ้ากลับมาแล้วทุกคนจะอยู่รอด.

ขอให้ ธรรมะกลับมา โดยเร็วเถิด คือ พระเจ้ากลับมา; มีพระเจ้ามีธรรมะแล้ว นายทุนชู้ตริตก็เกิดขึ้นในโลกไม่ได้ คนมั่งมีกลายเป็นเศรษฐีใจบุญไปหมด. เมื่อไม่มีนายทุนชู้ตริตแล้ว คอมมิวนิสต์ก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นมาได้ หรือเกิดขึ้นแล้วก็ตายไปเอง. เมื่อเป็นดังนี้ปัญหาที่ไม่มี

ปัญหา มี เพราะว่ามีใครช่วยใคร ให้รู้จักพระเจ้า; มีแต่ช่วยกันและกันให้เกิดกิเลส. เราจึงมีกิเลสเต็มโลก เราไม่มีธรรมะมาเป็นดวงวิญญาณ แห่งประชาธิปไตย.

ธรรมกถาที่แสดงมาโดยลำดับ ตั้ง ๒๐ ครั้งแล้วนี้เพื่อประโยชน์อย่างเดียว คือ เพื่อธรรมะกลับมา ก่อนแต่ที่จะโลกาวินาศ. ก็สมควรที่จะพิจารณากันถึงสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมะ” ในฐานะเป็นพระเจ้า ผู้สร้างโลก, ผู้คุ้มครองโลก มีอำนาจเหนือโลก, เราต้องเอาพระเจ้ากลับมา คือ เอาธรรมะกลับมา.

ธรรมะใน ๔ ความหมาย คือ ธรรมชาติ, คือ กฎของธรรมชาติ, คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, คือ ผลที่เกิดจากหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ มาเป็นใหญ่ มาจัดประชาธิปไตย; แล้วเราจะได้รับผลอย่างไร? อย่างน้อยก็ทำให้ต้องแปลคำว่า ประชาธิปไตย กันเสียใหม่ จากที่ แปลว่าประชาชนเป็นใหญ่อย่างหลับลูหลัตา; แต่มาแปลกันเสียใหม่ว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่กว่าสิ่งใด. ใครจัดก็ได้; ถ้าจัดให้เป็นประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่แล้ว. นั่นแหละคือตัวประชาธิปไตยอันแท้จริง.

นี้อาตมาขอยุติการแสดงปาฐกถาธรรมในวันนี้ ด้วยการแสดงความหวังว่า เราควรมีตำราวจีลีธรรม แบบของพระเจ้าอโศกมหาราช. เราจะมีได้หรือไม่? ขอให้ช่วยกันคิดดู; ถ้ามีไม่ได้ ก็เพราะว่าเราสนใจธรรมะกันน้อยเกินไป.

ถ้าเราสนใจธรรมะกันให้มาก; เหมือนกับที่เราสนใจประโยชน์แล้ว มันก็ไม่ยากเลย ในการที่ระบบธรรมะจะกลับมา. ถึงขนาดที่ว่า เราจะมีตำราวจีลีธรรมแบบของพระเจ้าอโศกฯ ที่สามารถเข้าไปตรวจได้ถึงในครัว ในห้องน้ำ ว่ามันสะอาดหรือไม่? ใครปฏิบัติผิดหลักก่อนามัยสำหรับมนุษย์ ก็จะได้แก้ไขว่ากล่าวตักเตือน. มีตำราวจีลีธรรมช่วยให้ธรรมะกลับมาโดยเร็ว. ธรรมะกลับมา, เราก็มีธรรมะนั้นแหละ เป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตย ทั้งของประเทศไทย และของโลก ทั้งสิ้น เป็นที่แน่นอน.

เดี๋ยวนี้โลกกำลังไม่มีธรรมะ; ยังไม่พอ, ยังแถมจะเกลียดธรรมะเอาด้วย, เกลียดพระเจ้าจนสมมติให้พระเจ้าตายแล้ว ก็เท่ากับว่า ธรรมะตายแล้ว แล้วจะมีอะไรเป็นเครื่องคุ้มครองสัตว์? มันยุติธรรมหรือไม่ ที่ว่าไม่ยอมให้ผู้ที่สร้างโลกขึ้นมาปกครองโลก? เป็นการตั้งอำนาจจากพระเจ้า มาให้เป็นอำนาจของคนที่มีกิเลส; แล้วพระเจ้าท่านก็จะตบหน้าเอา โดยการวางวัลวิฤติ-การณอันถาวรให้แก่โลก ให้โลกนี้เต็มไปด้วยวิฤติการณอันถาวร. แล้วจะไปโทษใคร นอกจากความโง่ของมนุษย์เราเอง ที่ไม่รู้จักพระเจ้า, ไม่รู้จักพระธรรม ซึ่งเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตย.

ขอให้เรามีประชาธิปไตย ชนิดที่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่, ตลอดจนไปจนถึงสัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันก็มีชีวิตและความรู้สึกนึกคิด และขอให้ตลอดลงไปถึงต้นไม้ต้นไผ่

ป่าไม้ในประเทศชาติถูกทำลาย เพราะไม่มีใครคิดว่า มันเป็นส่วนหนึ่งของพระเจ้า, เป็นของโปรดปรานของพระพุทธเจ้า, ความไม่มีธรรมะย่อมทำลายทุกอย่าง ความเป็นประชาธิปไตย ก็กลายเป็นเรื่องลึงหลอกเจ้า เพราะที่ไม่มีธรรมะนั่นเอง.

ขอวิงวอนให้สนใจประชาธิปไตย ในความหมายที่ว่า ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. เราไม่อาจให้ทุกคนเป็นใหญ่ หากคนดีคนเดียวก็ยังหายาก แล้วจะหากคนดีเป็นฝูง ๆ มันคงเป็นไปได้.

ขอให้ท่านทั้งหลาย หันหน้าไปหาพระธรรมหรือพระเจ้า ดึงเอามาเป็นดวงวิญญาณของประชาธิปไตยเถิด ทุกคนก็จะรอด และเป็นสุขอยู่ทุกทีพิภวารัตริกาล.

หากมาขออุทิศการบรรยายปฐกถาธรรมในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ เครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะ เครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจ.**

การบรรยายทุกครั้ง มีความรู้สึกอยู่ในใจว่า **เพื่อธรรมะกลับมาโลกจะไม่วินาศ; ถ้าธรรมะไม่กลับมา โลกจะวินาศ. ธรรมะไม่กลับมา สิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจนั้นแหละ จะเป็น** **สิ่งทำลายโลกเสียเอง ทำให้โลกวินาศ. ดังนั้นจึงได้บรรยายโดยหัวข้อนี้.**

ธรรมะสามารถแก้, ป้องกัน, ปัญหาทางเศรษฐกิจได้.

ปัญหาเศรษฐกิจนี้, มัน สัมพันธ์กันอยู่กับสันติภาพ ทั้งของเอกชน ทั้งของชาติ และของสังคมโลกทั้งมวล; ปัญหา^{นี้} เกิดมาจากการขาดศีลธรรม

ของคนในโลก. เรื่องเศรษฐกิจก็คือศีลธรรมชนิดหนึ่งแต่ต้องมองกันให้ลึก ; ถ้ามองไม่ลึกก็เห็นเป็นคนละเรื่อง. ถ้ามองลึกแล้วจะเห็นว่า เศรษฐกิจก็คือ ศีลธรรมชนิดหนึ่ง.

ศีลธรรมนั้น เป็นการจัดให้มนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ. เศรษฐกิจนี้ก็เหมือนกัน : ถ้าจัดโดยถูกต้องแล้ว ก็จะเป็นไปเพื่อมนุษย์อยู่กันเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำนาจ.

เราควรจะพิจารณาคำว่า เศรษฐกิจนี้ กันให้เป็นที่เข้าใจ. คำว่า “เศรษฐกิจ” นี้ โดยตัวหนังสือ หรือโดยคำพูด ที่เรียกกันว่า *โดยพยัญชนะ* ในภาษาไทยนั้น หมายถึง *การกระทำที่ดีที่สุด ให้ประเสริฐที่สุด*; เพราะคำว่า *เสฏฐ* ในภาษาบาลีก็ดี, ในภาษาสันสกฤตก็ดี, นี้แปลว่า *ประเสริฐที่สุด*. ฉะนั้น *เศรษฐกิจ* ก็คือ *กิจที่ประเสริฐที่สุด* ในฐานะที่จะทำให้มนุษย์เป็นอยู่กันอย่างผาสุก นี้เรียกว่าโดยตัวหนังสือ.

ถ้า *โดยธรรมะ* คือโดยอรรถะโดยเนื้อความแล้ว; คำว่า *เศรษฐกิจ* หมายถึง *การทำให้ไม่มีค่าให้มีค่า, หรือที่มีค่าน้อยให้มีความมาก*, ลองสังเกตดู.

พุทธศาสนา ก็มีเนื้อตัวเป็นเศรษฐกิจ เพราะว่าทำสิ่งที่ไม่มีค่าให้มีความน้อยให้มีความมาก หรือบางทีก็ไม่ต้องใช้เงินเลย.

ตัวอย่างเช่น ร่างกายเน่า ที่ไม่มีค่าอะไรนี้ ทำให้เป็นที่เกิด ที่ตั้งอยู่ของความสุข ในระดับที่เรียกว่านิพพาน, หรือว่า *นิพพาน* นี้ เป็นสิ่งที่ได้มา

โดยไม่ต้องใช้เงิน หรือเรียกกันว่าให้เปล่า. นี่มัน เป็นเศรษฐกิจสักเท่าไร
ขอให้ลองคิดดู.

เศรษฐกิจเป็นศีลธรรม; ถ้าพลเมืองมีศีลธรรมก็อยู่กันเป็นผาสุก,
ถ้าพลเมืองทุกคนไม่มีศีลธรรมแล้ว ไม่มีรัฐบาลไหนจะปกครองให้มีสันติสุข
ได้ ต่อให้สืบริัฐบาล ก็ปกครองพลเมืองให้มีความสุขไม่ได้; แต่ถ้ามี
ศีลธรรมแล้ว ไม่ต้องมีสักรัฐบาลเดี๋ยวยังได้ ก็อยู่กันเป็นสันติสุข. นี่โดย
อรรถะ หรือความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ มันสูงสุดอย่างนี้ คือ *ทำสิ่งที่ไม่มีความ
ให้ค่า ที่มีความน้อยให้กลายเป็นสิ่งที่มีความมาก.*

ที่นี้ถ้าดูกันโดยผล หรือโดยอานิสงส์ของสิ่งสิ่งนี้ ก็คือ *สิ่งที่เราหวังที่
จะมี หรือจะใช้กันให้ดีที่สุด เพื่อสันติภาพของมนุษย์.* นี่คือผลของสิ่งที่เรียกว่า
เศรษฐกิจ; ถ้าเราสามารถกระทำได้ตรงตามความหมายอันสูงสุดของคำคำนี้.

แต่ที่นี้มันมีอยู่จริง ที่ประยุกต์กันอยู่จริงนั้น *มนุษย์ในโลก กำลัง
เอาสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ มาใช้เพื่อเอาเปรียบกัน* เพื่อทำลายกัน เขาใช้เศรษฐกิจ
เป็นเครื่องมือกันในลักษณะอย่างนี้ มันไม่ตรง ตามความหมายของคำว่า เศรษฐกิจ
เลย มันก็เกิดมีปัญหาขึ้นมา.

ที่นี้เราจะเอาอะไรมาแก้ปัญหา? อย่างที่อาตมาขอเสนอว่า ธรรมะ
ในฐานะเครื่องมือแก้ปัญหาเศรษฐกิจ. ดังนั้น เราควรจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า
ธรรม หรือธรรมะนี้ ให้เป็นที่เข้าใจอย่างแจ่มแจ้งกันเสียอีกสักเรื่องหนึ่ง.

ธรรม หรือธรรมะ มีหลายความหมาย : เป็นตัวธรรมชาติดีได้, เป็นตัวกฎของธรรมชาติดีได้ เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติดีได้, เป็นผลอันเกิดมาจากหน้าที่นั้นก็ได้. นักธรรมะทงนั้น ธรรมะไหนจะสร้างเศรษฐกิจให้ดี หรือแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้ ก็ควรจะได้พิจารณา.

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ นั้น มีค่าเท่ากับพระเจ้าผู้สร้างโลก. โลกเกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ เป็นอยู่ตามกฎของธรรมชาติ เป็นไปและจะดับลงก็ตามกฎของธรรมชาติ จึงเป็นเหมือนกับพระเจ้าผู้สร้างโลก.

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ.

เราอาจจะพูดได้ว่า พระเจ้าสร้างทุกสิ่งขึ้นมาในโลกนี้ จากความไม่มีอะไร: ก่อนนี้ ไม่มีอะไร, พระเจ้าสร้างความไม่มีอะไรขึ้นมาให้เป็นทุกสิ่ง. เศรษฐกิจของใครจะเก่งถึงขนาดนี้ นอกจากเศรษฐกิจของพระเจ้า หรือของพระธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ. นักเป็นธรรมะในความหมายหนึ่ง ซึ่งจะต้องดูกันให้ดี ๆ ว่ามัน เหนือกันอยู่กับปัญหาเศรษฐกิจของมนุษย์. มนุษย์จะต้องเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ จึงจะสำเร็จประโยชน์ตามที่ตัวต้องการ.

ทีนี้เราก็มารู้คำว่า ธรรม ในฐานะที่เป็นหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เราเห็นได้อยู่แต่ทุกวัน ตลอดเวลาว่า เราต้องทำอะไรให้ตรงตามหลักเกณฑ์ ตามกฎของธรรมชาติ, โดยเฉพาะทางวิทยาศาสตร์ เราจึงสามารถสร้างนั้น สร้างนี้ ประดิษฐ์นั้น ประดิษฐ์นี้ ขึ้นมา อย่างที่เห็นอยู่เต็มไปทั้งโลก.

หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เมื่อปฏิบัติแล้วก็ได้รับผลตรงตามกฎของธรรมชาติ สร้างผลิตผลตามที่มนุษย์ต้องการได้ โดยไม่ยากเลย.

นี่แหละ เอาสิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ มาปรับกันเข้าให้เข้ากับปัญหาทางเศรษฐกิจ.

ธรรม คืออำนาจเพื่อเศรษฐกิจ โดยตรงและดีเลิศ และสูงสุด, ในตัวธรรมะนั้นเองมีความหมายแห่งเศรษฐกิจ โดยตรง ดีเลิศ และสูงสุด คือ ทำสิ่งที่ไม่มีค่าให้มีค่า ที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก. มีธรรมะแล้ว มนุษย์อยู่กันโดยไม่มี ความยุ่งยากลำบากแม้แต่สักนิดเดียว.

ปัญหาเฉพาะหน้าของเราในโลกปัจจุบัน คือปัญหาทางเศรษฐกิจ จะแก้ได้ด้วยธรรมะ. เมื่อมีธรรมะแล้วปัญหาเศรษฐกิจไม่อาจจะเกิดขึ้นได้เลย. นี่คือสิ่งที่จะต้องพิจารณาดูกันให้ถี่สืบไป.

สรุปความว่า ธรรมะนั้น สามารถที่จะแก้ กระทั่ง บัองกัน ไม่ให้ เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ.

คุณของเศรษฐกิจมีมาก แต่มี โทษมากเป็นคู่กัน.

ที่นี้มาดูกันที่ตัวเศรษฐกิจ โดยละเอียดกันอีกครั้งหนึ่ง ว่าเศรษฐกิจ นั้น มันมีความหมายท่ากวม ถ้าตามตัวหนังสือที่ว่า ดีที่สุด ทำของมีค่าน้อยให้มี

ค่ามาก. แต่ครั้งเราเอามาใช้ให้สำเร็จประโยชน์ตามนั้นแล้ว มันกลับเกิดมีโทษขึ้นมาเป็นคู่กัน; อย่างที่เขาพูดไว้ ไม่มีทางจะผิดว่า สิ่งใดจะมีคุณโดยส่วนเดียว มันก็ไม่มี; มีคุณก็มีโทษ มีโทษก็มีคุณ มันเป็นคู่กันไปดั่งนี้.

ถ้าดูโทษของเศรษฐกิจ หรือความเลวร้ายของเศรษฐกิจ ก็เห็นอยู่ ต่ำต้ออีกเหมือนกันในโลกนี้ว่า เมื่อมีความก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ ก็ทำให้ล้มตัว, ล้มตัวแล้วก็หลงไหลในการกอบโกย. คนคนหนึ่ง หรือคนพวกหนึ่ง กำลังกอบโกยผลในทางเศรษฐกิจ คือเอาเปรียบผู้อื่น อย่างล้มตัว. นี้เราถือว่ามันเป็นโทษของเศรษฐกิจ. เขาใช้เป็นอาวุธล้างผลาญผู้อื่น, บีบคนอื่นในทางเศรษฐกิจทำลายโลก, ทำลายเพื่อนร่วมโลก ด้วยอาศัยเครื่องมือ คือเศรษฐกิจ. นี้คือโทษของมัน; ทำให้ไม่มองดูกันบ้าง.

ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ทำให้มนุษย์เป็นอยู่ด้วยความเกิน โดยไม่รู้สึกรู้สึ. คนที่ทำได้มาก ผลิตได้มาก สร้างได้มาก มันก็หลงระเหิงในความสนุกสนานจนเป็นอยู่อย่างที่เราเรียกว่า มีความเกิน : กินอยู่ก็เกิน, นุ่งห่มก็เกิน, ใช้สอยก็เกิน, เยียวรักษารักษาโรคก็เกิน, มีสิ่งประเล้าประโลมใจ ก็เป็นไปในทางเกิน. นี้มันเป็นโทษของเศรษฐกิจ ที่ทำให้เกิดความเกินขึ้นไปจนทั่วทุกหัวระแหง.

พวกอันธพาลเขาก็เอาอย่าง เขาก็ต้องการความเกิน; เมื่อไม่ได้ตามที่เขาคต้องการ เขาก็ใช้ความเป็นอันธพาลของเขา แสวงหาสิ่งที่มีเกิน. เราจึงเห็นอาชญากรรมเต็มไปในบ้านเมือง อย่างเลวร้ายที่สุดก็คือ ช่มชืน, ช่มชืนแล้วฆ่า, กระทั่งว่าฆ่าบิดามารดาของตนเองก็ยังได้. นี้ความเป็นอันธพาลมันเกิดขึ้นได้.

เมื่อเราควบคุมสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจไม่ได้ มันก็เกิดปัญหา ทางเศรษฐกิจขึ้นมา เรียกว่าอย่างมหาศาลให้มันมีความยุ่งยากลำบากเดือดร้อนอย่างมหาศาล กว้างขวางทั่วโลกทีเดียว.

สรุปสั้น ๆ ว่า โทษของเศรษฐกิจ คือมัน ทำให้ล้มตัว, หลงไหลในความกอบโกย เป็นอยู่อย่างที่ไม่ควรจะเป็น คือเป็นอยู่ด้วยความเกิน; แล้วก็มีปัญหาต่อเนื่องเป็นชั้น ๆ ๆ กันไปอีกหลายชั้น, . . . จนโลกนี้ ไม่มีสันติสุขหรือสันติภาพ ทั้งโดยบุคคล หรือโดยชาติประเทศ, หรือว่าโดยสังคมโลกทั้งหมดรวมกัน.

พุทธบริษัทที่มีคุณธรรมถูกต้องจะแก้ปัญหาได้.

ที่นี้ขอให้ดูให้ดี ว่าโทษอันนี้ หรือปัญหาอันนี้ไม่ต้องมีแก่พุทธบริษัทที่แท้จริง. พุทธบริษัทที่แท้จริงตั้งอยู่ในคุณธรรมของพุทธบริษัทแล้ว จะไม่มีโทษไม่มีปัญหาอันนี้; แม้ว่าโลกจะมีสถานการณ์วิปริตทางเศรษฐกิจอย่างไร. พุทธบริษัทที่มีธรรมะของตน ก็สามารที่จะแก้ปัญหาได้, จะอยู่ได้ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรมนั่นเอง.

ยกตัวอย่างด้วยเรื่องในพระไตรปิฎก เล่ม ๑ เล่มแรก หน้าแรก ๆ นี้. พระผู้มีพระภาคเจ้าจำพรรษา ณ ที่แห่งหนึ่ง. ผู้ทูลให้จำพรรษาลี้มไป ว่าได้ทูลนิมนต์ให้จำพรรษา ไม่ได้เอาใจใส่อะไร; เป็นเวลาช้านานมากแพง ไม่มี

อาหารบิณฑบาต. พระพุทธเจ้า และสาวกสงฆ์ มีชีวิตอยู่ด้วยพ้อคำแบ่งข้าวตากเลี้ยงม้าถวายองค์ละฟายมือ. ไปทำให้ชุ่มด้วยน้ำ แล้วก็นั้น ไม่มีแกงไม่มีกับ; ทรงอยู่ได้จนตลอดพรรษา. แม้จะมีสาวกบางองค์ขอให้เสด็จออกไปจากที่นี่ ก็ไม่ทรงยอม; เพราะว่าทรงมีความเข้มแข็งมั่นคง, ไม่เห็นว่าเรื่องชนิดนี้เป็นปัญหา.

คูเถิด พระศาสดา ของเรา อยู่เหนือปัญหาเศรษฐกิจถึงขนาดนี้ ถ้าเป็นพระสมณีนี่ คงแข่งด่าคนนิมนต์เป็นอันมาก ที่นิมนต์ให้อยู่จำพรรษา แล้วไม่ได้เอาใจใส่อะไรเลย. หลักระบบเศรษฐกิจของพระองค์ คำนวณดูได้จากกาที่ทรงอยู่ได้ ด้วยข้าวตากเลี้ยงม้า วันละฟายมือเดียว, แล้วก็อยู่กันอย่างนั้นทุกองค์.

สมณีนี่เราเลี้ยงพระกันอย่างไร? มันทำลายเศรษฐกิจอันนี้ของพระองค์หรือหาไม่? ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาเถิด. ถ้าพบความจริงแล้วก็จะพบว่า ปัญหาทางเศรษฐกิจต้องไม่มีแก่พุทธบริษัท.

ปัญหาทางเศรษฐกิจมีขึ้น เพราะเป็นทาสของอายตนะ.

ทีนี้จะดูกันต่อไป ถึงมูลเหตุของปัญหา, มูลเหตุของปัญหาทางเศรษฐกิจนั้น อยู่ที่คนนั้นๆ ไม่มีศีลธรรม อันเกี่ยวกับความอโรย; เป็นคำโสกโลกว่า "อโรย" เรื่องอโรยนั้นมันเป็นพระเจ้าอยู่บนหัวคนทุกคน. ปัญหา

เศรษฐกิจเกิดขึ้นมา จากการที่แต่ละคนไม่มีศีลธรรม ที่เกี่ยวกับความอริย, คือ เขาเป็นทาสของอาตนะอย่างไม่มีรู้สึกตัว. คำว่าทาสของอาตนะ นั้น คือ เป็นทาสของความอริย ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง และทางใจ ๖ ทางด้วยกัน เรียกว่า อาตนะ ๖.

เขาเป็นทาสของอาตนะทั้ง ๖ แล้ว โดยไม่รู้สึกตัวด้วยแล้ว ก็ยังสร้างปัญหา. นี่คือมูลเหตุของปัญหา. เขาโง่ต่อความจริงของความอริย. เขาไม่รู้ว่า ความอริยนั้นไม่ต้องมาจากการปรุงแต่ง อย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งมีแต่เกินมีแต่หลอกหลวง. ความอริยที่แท้จริงนั้น มาจากความหิว. ความหิวทำให้ อริย อริยเมื่อหิว; ดังนั้นไม่ต้องเป็นของแพงเลย. ขอความเป็นธรรมแก่ข้อเท็จจริงข้อนี้บ้างว่า ความอริยนั้นเมื่อหิว เพราะฉะนั้นต้องทำให้พอเหมาะพอดี, มีความหิวแล้วจึงรับประทานแล้วก็จะอริย.

อาตมาอยากจะพูดว่า ได้เคยลองจมน้ำข้าวคลุกน้ำปลา โดยเฉพาะน้ำปลาที่อืดเล็กน้อย; แล้วก็รับประทานกับตัวกับผักสด ที่มีกลิ่นหอม ในเมื่อมันหิว มันก็อริยเหลือประมาณ; แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วรับประทานอาหารอย่างอื่นไม่ได้ นอกจากน้ำปลา ตัวคลุกข้าวกับตัวลิสงควี่ มันเป็นค่าไม่กี่สตางค์เลย มันกลับอริย มันกลับอยู่สบาย. ในบางครั้งเอาน้ำปลามาคลุกข้าว, ทำเป็นกบ, แล้วก็หีบเล็กน้อย, มากินกับคำข้าว, กินข้าวกับกับคือข้าวที่คลุกน้ำปลา. ถ้าอริยก็เมื่อหิว; เมื่อหิวก็อริย. ขอให้ลองคิดดู. นี่ขอให้ศึกษาความอริย นี้กันให้ถูกต้อง ว่า มันมีได้เมื่อหิว.

ถ้าคนในกรุงเทพฯ ๕ ล้านคน ลองรับประทานอาหารด้วยความหิว, และอ่อยแบบนั้นพร้อมกันทุกคน คือข้าวคลุกน้ำปลา, ก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจขึ้นมาอย่างใหญ่หลวง; ไม่ต้องไปตลาด ๙ วัน ๑๐ วัน, ตลาดก็ขายอะไรไม่ได้ตั้ง ๙ วัน ๑๐ วัน, จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เท่าไร, จะแก้ไขปัญหามาทางเศรษฐกิจของตนได้ ไม่ต้องมานั่งตำรัฐบาลให้มันหนักหนา, ขอให้ชาวกรุงเทพฯ ๕ ล้านคน ลองดูวิธีเศรษฐกิจอย่างนี้บ้าง จะแก้ได้อย่างที่เรียกว่า บัวไม่ซ้ำ น้ำไม่ขุ่น.

นี่มูลเหตุที่เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ ข้อที่ ๑. คือเขาไม่รู้เรื่องของความอ่อย ไม่มีศีลธรรมของความอ่อย.

แล้ว ข้อที่ ๒. ถัดไป ก็คือ บุชาส่วนเกิน : กินเกิน, อยู่เกิน, นุ่งห่มเกิน, อะไรเกิน เราเป็นอยู่กันอย่างบูชากิเลสในส่วนเกิน.

เรายังมีความเสื่อมทางศีลธรรม ไม่มีศีลธรรมของสังคม; มีการได้ของตนนั้นแหละเป็นความเป็นธรรม เราได้แล้วก็มีความเป็นธรรม หรือ ยุติธรรม. เราไม่ได้ ก็ไม่มีความยุติธรรม, ไม่มีศีลธรรมของสังคม ก็เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจ.

จะแก้ปัญหามาทางเศรษฐกิจได้ด้วยทำให้ศีลธรรมกลับมา.

ที่นี่จะแก้ปัญหากันอย่างไร ? อาตมาพูดคำเดียวว่าศีลธรรมกลับมา, ศีลธรรมกลับมา. ศีลธรรมกลับมา นี้มีได้ ๒ แบบ ก็กลับมาในรูปแบบของ

ศีลธรรม : ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม, ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม; หรือ ธรรมะกลับมาในรูปของปรมัตถธรรม มีอยู่เป็น ๒ แบบ.

ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม ก็ไม่มีความผิดพลาดในเรื่องของความอ้อย; แก้ปัญหาเศรษฐกิจได้ทั้งของสังคม หรือของโลก. เราดำเนินกิจกรรมที่ต้องการศีลธรรม เช่นสหกรณ์ได้. เต็มวันตั้งสหกรณ์ไม่ได้ มันมีคนไม่มีศีลธรรม มีแต่สหกิจ. หรือถ้ามีศีลธรรมแล้ว ไม่กินเกิน, ไม่ใช้เกิน, ไม่อยู่เกินแล้ว, ประเทศก็ไม่ต้องเสียดุลย์การค้า ที่เสียอยู่อย่างมากมาย, มีศีลธรรมในผู้ผลิต ในผู้ซื้อ ในผู้ขาย ในคนกลาง และผู้ส่งออก. นี่ขอให้คิดดูว่า มีศีลธรรมแล้ว มันจะมีความถูกต้องในผู้ผลิต ผู้ซื้อ ผู้ขาย คนกลาง และส่งออก. เรื่องวุ่นวายในเรื่องของแพงมันก็ไม่มี; สามารถจะผลิตสินค้าราคาถูกส่งขายต่างประเทศ.

อาดมาเคยคุยกับผู้ขายแทนพิมพ์ ว่าทำไมคุณขายแทนพิมพ์จากฮ่องกงของคุณถูกกว่าแทนพิมพ์ของฝรั่งมากนัก; เมื่อคุณอ้างว่ามีมูลค่า คุณประโยชน์เท่ากัน. จีนคนนั้นเขาบอกว่า พวกฝรั่งเขาอนเดียง กินหมูกินไก่ พวกเราอนกับพื้น กินหัวผักกาด; ฉะนั้นเราก็ผลิตแทนพิมพ์เหมือนฝรั่งได้ในราคาที่แตกต่างกันมาก. นี่คิดดูเถอะว่า เรื่องศีลธรรมในการกินนี้ จะช่วยเศรษฐกิจของชาติได้อย่างไร.

พระพุทธเจ้าคงไม่ทรงประสงค์ ให้เราทำอะไรที่ทำลายเศรษฐกิจ. การสร้างโบสถ์วิหารสวย ๆ ที่ไม่เคยมีในครั้งพุทธกาลนี้ ทำลายเศรษฐกิจหรือไม่?

คิดดู เลี้ยงพระเลี้ยงเจ้า แบบกินกันอย่างไรในเมืองสวรรค์นั้น มันทำลายเศรษฐกิจหรือไม่? ขอให้คิดดู.

ถ้าธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม จะแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจได้อย่างไร ^{นี้}ข้อหนึ่ง.

ถ้าธรรมะกลับมาในรูปปรมาัตถธรรมสังคมโลกยังมีความสงบ.

ที่นี้ ถ้าธรรมะกลับมาในรูปของปรมาัตถธรรม; ทุกคนมีธรรมะชั้นสูงอยู่ในจิตใจ. คนเหล่านั้นก็จะมีจิตใจชนิดที่เศรษฐกิจทำอะไรไม่ได้ รู้จักปรับปรุงในทางจิตใจไม่ให้ความทุกข์เกิดขึ้นเลย; ไม่ว่าโลกนี้จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร จิตใจยังคงเป็นปกติ มีความสุข; เพราะว่าแม้แต่ความตายก็ไม่มี ความหมาย, ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีความหมายแก่ผู้มีธรรมะ คือไม่มาขู่มาทรมานบุคคลผู้มีธรรมะ. เขาอาจจะพอใจในชีวิตที่มีธรรมะ แม้ทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่กลางทุ่งนา เขาก็ยังมีความสุข; เพราะการปรับปรุงจิตใจอย่างถูกต้อง มีธรรมะชนิดปรมาัตถธรรมอยู่ในจิตใจ. ถ้าสูงขึ้นไป ก็จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน มีความสุขประเภทสูงสุด; ถึงแม้ไม่เป็นพระอรหันต์จะเป็นเพียงโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี ก็เป็นสังคมโลกที่มีความสงบสุขอย่างยิ่ง. ^{นี้}เราเรียกว่า เศรษฐกิจทางวิญญาณ ของมนุษย์ในโลก.

เศรษฐกิจทางวัตถุ นั้นก็เห็น ๆ กันอยู่ รู้กันอยู่ก็ต้องแก้ด้วยธรรมะ, คือมีธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม ดังที่กล่าวแล้ว.

ถ้าธรรมะกลับมาในรูปของปรมาัตถธรรม เป็นเศรษฐกิจในทางวิญญาณ คือ ทำจิตใจให้หมดปัญหาทางเศรษฐกิจ อยู่ในโลกนี้ได้; แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ก็ไม่มีความทุกข์ แม้กระทั่งว่าจะต้องรับประทานอาหาร ด้วยข้าวตากเลี้ยงม้าพายม้อเดียว แขน้าพอชุ่ม ไม่ต้องมีแกมมีกับ อย่างนี้ก็ยังมีอยู่ได้ และเป็นสุข, ยังยิ้มแย้มแจ่มใสและเป็นสุข, และไม่ทำอะไรให้นอกกริตาของธรรมะ.

นี่ การแก้ปัญหาของเศรษฐกิจ ทั้งในทางวัตถุ ทั้งในทางวิญญาณ จะต้องแก้ได้ด้วยการที่ธรรมะกลับมาในรูปของศีลธรรม กัตติ, ในรูปของปรมาัตถธรรม กัตติ.

ขอรับรองให้ท่านทั้งหลาย จงได้สนใจเป็นพิเศษ อย่ามัวนั่งแข่งดำรัฐบาล แข่งดำคนนั้นคนนั้น, แข่งดำคนผลิต, แข่งดำคนซื้อ, แข่งดำคนขาย, แข่งดำคนส่งออกนอกอยู่เลย. จงปรับปรุงในภายใน ให้มนุษย์มีศีลธรรมแล้ว เราก็จะมีผู้ผลิตที่ดี ผู้ซื้อที่ดี ผู้ขายที่ดี คนกลางที่ดี ผู้ส่งออกที่ดี ก็จะไม่มีปัญหาอะไร.

ในที่สุตนี้ ขอให้มองเห็นความดี หรือความประเสริฐที่สุด ของสิ่งที่เรียกว่าเศรษฐกิจ; เพราะคำว่า เศรษฐี นั้นแปลว่า ประเสริฐที่สุด อยู่แล้ว. เราจงทำให้เป็นสิ่งที่ประเสริฐที่สุด กันให้ได้โดยแท้จริง. อย่าให้กลายเป็นเครื่องเอาเปรียบผู้อื่น, ทำลายผู้อื่น, หรือทำลายโลก กันอีกต่อไปเลย.

ปัญหาทุกอย่างแก้ได้ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว; ไม่เพียงแต่ปัญหาเศรษฐกิจเท่านั้น ปัญหาอะไรทุกอย่างทุกประการในโลกนี้ แก้ได้

ด้วยสิ่งที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว. มีธรรมแล้วทำให้ไม่เห็นแก่ตัว; มันเห็นแก่ตัวไม่ได้ ทนอยู่ไม่ได้ในการที่จะไม่รักผู้อื่น : จะรักผู้อื่น จะทำหน้าที่ด้วยความพอใจ สนุกเป็นสุขในการได้ทำหน้าที่. แม้เหง้อโหลอยู่มันก็ยังเป็นสุข เพราะเคารพตัวเองว่าได้ทำหน้าที่, ทำหน้าที่ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ในฐานะที่ว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

ธรรมะช่วยให้เกิดความรู้สึก ว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; เอาเปรียบกันไม่ลง, ทำอันตรายกันไม่ลง. นี่เพราะมีสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ แล้วปัญหาต่างๆ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร.

อย่าว่าแต่ปัญหาเศรษฐิกอย่างเดียว; ต่อให้ ปัญหาทุกอย่าง ก็ร้อยอย่าง ก็สิบอย่าง ในโลกนี้ จัก ลุล่วงไปได้ด้วยการประพาสสิ่งที่เรียกว่า ธรรม เพียงคำเดียว.

เวลาสำหรับปาฐกถาธรรมในวันนี้นักสิ้นลงแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายครั้งนี้ ด้วยการอ้อนวอนท่านทั้งหลายว่า จงได้พิจารณาดูสิ่งที่เรียกว่า เศรษฐิกิจ นั้นให้ถูกต้อง ตามความหมายอันแท้จริงของคำๆ นี้, แล้วใช้มันให้เป็นประโยชน์โดยส่วนเดียว. อย่าให้มีโทษเกิดขึ้นแม้แต่เล็กน้อยเลย.

ขอยุติไว้แต่เพียงนี้.

เทคนิคของการมีธรรมะ

- ๒๒ -

๒๐ มี.ย. ๒๓,

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่โลกสำนึกพระคุณน้อยเกินไป.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ
สิ่งที่โลกสำนึกพระคุณน้อยเกินไป.

[ปรารภและทบทวน.]

ขอข้อมความเข้าใจว่า การบรรยายทุกครั้ง กระทำไปด้วยความรู้สึกว่า ถ้าธรรมะ
ไม่กลับมา โลกวินาศ; ถ้าธรรมะกลับมา โลกก็จะสงบสุข.

เรากำลังมองไม่เห็นพระคุณของธรรมะ ก็มี, มองเห็นน้อยเกินไป
ก็มี ในบางกรณีก็กระทำเหมือนกับว่า เป็นคนอกตัญญู เนรคุณต่อธรรมะอย่างยิ่ง,
เราจึงได้รับโทษอย่างสาสม ดังที่กำลังมีวิกฤตการณ์อยู่ในเวลาน.

บางคนอาจจะแย้งว่า วิกฤตการณ์ ทั้งหลายที่ได้รับอยู่ในเวลานั้นนั้น มัน
เนื่องมาจากความปั่นป่วนของโลก : เนื่องจากการเมืองบ้าง การเศรษฐกิจบ้าง
การสงครามบ้างต่างหาก; ไม่เกี่ยวกับธรรมะทำเมอะอะไรเลย.

นั่นแหละคือข้อที่ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ หรือรู้จักน้อยเกินไป.
ขอโอกาสทำความเข้าใจ เกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยเฉพาะ สักหน่อยหนึ่งก่อน.

สิ่งที่เรียกว่า ธรรมะ นั้น เป็นนามธรรม ไม่ใช่วัตถุ มองไม่เห็นตัว;
ตามองเห็นแต่วัตถุ ก็ไม่มองเห็นธรรมะ.

เมื่อก้าวโดยชนบชธรรมนิยมประเพณี ในประเทศไทยเรา พระ-
มหากษัตริย์ชั้นเสวยราชสมบัติ จะต้องทรงประกาศสุรสีหนาทออกมาดั่งๆว่า เรา
จักปกครองโดยธรรม. ขอให้คิดดูเถอะว่า ธรรมนั้นอะไรกัน? ทำไมจะต้องเอามา
กล่าวอ้าง ในฐานะเป็นสิ่งสำคัญ หรือสิ่งสูงสุด? ถ้าไม่ปกครองโดยธรรมจะเป็น
อย่างไร? ที่ว่าปกครองโดยธรรมนั้นเป็นอย่างไร? ถ้าเข้าใจเรื่องนี้ ก็จักรู้จัก
ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน ว่าสำคัญแก่การที่มนุษย์จะอยู่กันเป็นผาสุก มีผู้ปกครอง
ที่ประกอบไปด้วยธรรมะ.

มีธรรมะทำให้มีการปกครองถูกต้อง.

เอาตมาอยากจะแนะให้เห็นว่า ธรรมะ นั้นแหละ คือสิ่งที่ทำให้มีการ
ปกครองที่ถูกต้อง และประสบผลสำเร็จในการปกครอง; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ที่เราเรียกกันว่าระบบประชาธิปไตย ที่กำลังชักชวนให้สนใจ ให้ชวนช่วยกัน เป็นอย่างยิ่ง ก็มีคำกล่าวที่เรียกได้ว่าไพเราะ เป็นที่หลงใหลกันมาก ว่า การปกครองของประชาชน เพื่อประชาชน โดยประชาชน. ฟังดูมันก็เคลิ้มไปที่เดียว แต่ระวังให้ดีว่านั่นยังไม่ใช่ความจริง เป็นการพูดเพื่อ ๆ ไปก็ได้, คือถ้าไม่มีธรรมะแล้วมันก็เป็นไปไม่ได้. ประชาชนไม่มีธรรมะแล้ว จะเป็นการปกครองที่เลวร้ายที่สุด; ถ้าหากว่าเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน.

เพราะเหตุที่มีธรรมะอยู่ในประชาชน หรือในระบบการปกครองนั้น การปกครองนั้นจึงสำเร็จประโยชน์. ถ้าประชาชนไม่มีธรรมะ ตัวใครตัวมัน ก็ถือประโยชน์ของตนเป็นใหญ่ ก็เป็นการปกครองที่เลวร้าย; จะเรียกว่า *ปโยชนาธิปไตย* เสียมากกว่า ที่จะเรียกว่า *ประชาธิปไตย*.

ประชาธิปไตย ต้องเป็นประชาชนที่มีธรรมะ จึงเอามาเป็นใหญ่ในการปกครอง. ที่จริงก็ไม่ได้ปกครองโดยประชาชนทุกคน แต่ปกครองโดยธรรมะ ประโยชน์จึงเป็นไปเพื่อประชาชนทุกคน. *เราไม่อาจจะเอาประชาชนทุกคนมาเป็นผู้ปกครอง; แต่ปกครองโดยผู้ได้รับมอบหมาย. ผู้ได้รับมอบหมายต้องมีธรรมะ จึงจะสามารถปกครอง ให้สำเร็จประโยชน์ อย่างมनुษย์ได้.*

นี่มัน อยู่ที่ธรรมะปกครอง; แล้วก็มาพูดว่าประชาชนปกครอง มันเป็นคำพูดที่เล่นตลกอยู่มากทีเดียว. ขอให้ผู้รักประชาธิปไตย ที่เรียกว่า เพื่อประชาชน, โดยประชาชน, ของประชาชน, หรืออะไรก็ตามนั้น, มองให้ลึกเข้าไป จนเห็นว่า *ต้องเพื่อธรรมะ, ของธรรมะ, โดยธรรมะ,* จึงจะเป็น

ประชาธิปไตย; มิฉะนั้น แล้วมันจะเป็นปโยชนาธิปไตย หรือ อัตตาธิปไตย หรืออะไรก็แล้วแต่จะเรียก. ฉะนั้นขอให้รู้จักธรรมะ ในฐานะที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับ การปกครอง ทำให้การปกครองสำเร็จประโยชน์ ดังนี้.

ที่นี้ถ้าจะดูกัน ในแง่เกี่ยวกับการเมือง. การเมืองในโลกทุกโลก ระหว่างประเทศทุกประเทศ มัน พูดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะไม่มีธรรมะ, ถ้ามี ธรรมะเข้ามาเป็นหลักเป็นประธาน แล้วก็จะพูดกันรู้เรื่อง คือตกลงกันได้ ชนิดที่เป็นที่พอใจด้วยกันทุกฝ่าย, ปลอดภัยด้วยกันทุกฝ่าย, มีความสงบสุขด้วยกันทุกฝ่าย.

เดี๋ยวนี้การเมืองพูดกันไม่รู้เรื่อง; เพราะว่าในการพุดนั้น ไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ ไม่ดำเนินเรื่องให้ประกอบไปด้วยธรรมะ. นี้ประโยชน์ของ ธรรมะ มีความจำเป็นอย่างยิ่ง แม้ในเรื่องของการเมือง.

เศรษฐกิจก็ถูกต้องเพราะมีธรรมะ.

ที่นี้ก็จะดูถึง เรื่องของเศรษฐกิจ บ้าง เศรษฐกิจเป็นไปไม่ได้ ในทางที่จะให้เกิดความสงบสุข หรือประโยชน์สุขอันแท้จริง. สิ่งที่เรียกว่า เศรษฐกิจ กำลังเป็นสิ่งที่ทุก ๆ ประเทศใช้เป็นเครื่องมือ สำหรับทำลายล้างกัน, หรือว่าหมู่คณะบางกลุ่ม บางคณะ ก็ใช้เป็นเครื่องมือ สำหรับทำลายล้างกัน, อย่างน้อยที่สุดก็เป็นเครื่องเอาเปรียบกัน.

เราจะมองดูไปจากต้นตอทีเดียว การผลิต ของประชาชนผู้ผลิตครั้งแรก แล้วก็ มีการขาย มีผู้ซื้อ แล้ว มีคนกลาง มีคนส่งออกนอกประเทศ เหล่านี้, ถ้าไม่ประกอบไปด้วยธรรมะจะเป็นอย่างไร? ถ้ามีจิตใจคอยจ้องแต่จะเอาเปรียบ มันก็เกิดปัญหาอย่างยิ่งขึ้นมา ที่เกี่ยวกับการผลิต การซื้อ การขาย การขนส่งอะไรทุกอย่าง.

แต่ ถ้าเรามีผู้ผลิตที่มีธรรมะ มันก็จะผลิตได้ดี; ดีโดยคุณ สมบัติ, ดีสำหรับที่มันจะมีมากพอ; แล้วก็ ไม่ขายอย่างซูดริต. ผู้ซื้อ ก็ไม่ซื้ออย่างจะซูดริตผู้ขาย, ผู้ขาย ก็ไม่ขายอย่างจะซูดริตผู้ซื้อ; คนกลาง, ถ้ามีธรรมะ การซื้อขายก็เป็นไปอย่างยุติธรรม. การส่งออกที่ไม่มีธรรมะ จึงเกิดปัญหาปลอมปน ยุ่งยาก ลำบาก กันไปทั้งสองฝ่าย นี่มันก็เรื่องของความไม่มีธรรมะ.

การเศรษฐกิจที่เนื่องด้วยเรื่องสหกรณ์ สมาคมอะไรต่างๆ ก็ติดขัด เป็นไปไม่ได้ เพราะสมาชิกไม่มีธรรมะ ทำได้กันแต่สหโกง คือร่วมกันโกง ไม่ได้ร่วมกันกระทำประโยชน์เพื่อมนุษย์ส่วนรวม ตามความมุ่งหมายของคำว่า สหกรณ์ ถ้ามีธรรมะ ปัญหาเหล่านี้ก็ไม่มี.

นี่แหละขอให้ท่านทั้งหลายคิดดูให้ดีเถอะว่า สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมะ นั้น ต้องเอามาประกาศ ในการขึ้นครองราชสมบัติ ของพระมหากษัตริย์. ต้องมาอยู่ในการปกครอง, ต้องมาอยู่ในการเมือง, ต้องมาอยู่ในการเศรษฐกิจ, นี่ คือธรรมะโดยย่อ ๆ.

พระธรรมเจ้าเป็นสิ่งสูงสุดกว่าสิ่งใดๆ.

อยากจะกล่าวให้เลยไปกว่านั้นอีกว่า ธรรมคือพระเจ้า. คนบางคนก็หาว่าพูดเล่นเล่น หรือว่าแกล้งพูดให้คนเข้าใจผิด; โดยที่แท้แล้ว ธรรมะนั้นคือพระเจ้า. คำว่า *พระเจ้า* นั้น ถือเอาใจความที่ถูกต้อง ว่า *เป็นสิ่งสูงสุดกว่าสิ่งใด, เป็นต้นเหตุที่ให้สิ่งต่างๆ ออกมา, เป็นผู้สร้างสิ่งทุกสิ่ง, เป็นผู้ควบคุมสิ่งทุกสิ่งอยู่* แล้วก็ *ทำลายทุกสิ่ง*, ตามโอกาสที่ควรทำลาย, มีอำนาจเหนือสิ่งใด มีอยู่ในที่ทั่วไป, เป็นที่รวมสิ่งทุกสิ่ง รวากับว่าปทานุกรมอันดีเลิศ, รวมคำทุกคำ ที่กล่าวถึงสิ่งทุกสิ่ง ที่มีอยู่ในหมู่มนุษย์ นี้คือพระเจ้า.

พุทธศาสนาเราก็มีสิ่งที่กล่าวนี้ ที่มีคุณค่าอย่างนี้ เราเรียกว่าพระธรรมเจ้า หรือเราจะเรียกกันอย่างวิทยาศาสตร์ ว่า กฎของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติคือพระเจ้า. ธรรมะ หรือพระธรรมเจ้า นี้สร้างสิ่งทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; สร้างแม้แต่พระพุทธรูป. พุทธบริษัทรู้ดีว่า *ธรรมะเครื่องทำความเป็นพระพุทธรูปก็มิใช่* พระพุทธรูปจึงเกิดขึ้นมาในโลก. นี้พระธรรมเจ้าสร้างพระพุทธรูป.

พวกอันเขานัดที่จะเรียกว่าพระเจ้า, พระเป็นเจ้าก็ไม่เป็นไร. พวกฝรั่งเขาเรียกยาวว่า *God* แปลว่า พระเจ้า เราเรียกสั้นๆ ว่า *กฎ* ก็แปลว่า *พระเจ้า* เหมือนกัน *คือกฎของธรรมชาติ*; เรามีพระเจ้าองค์เดียวกัน เรียกชื่อผิดกันเล็กน้อย, นี้พระเจ้าคือพระธรรมเจ้า *พระธรรมเจ้าคือกฎอันเฉียบขาดของธรรมชาติ.*

ขอย้ำ อีกนิตหนึ่ง หรือเตือนอยู่บ่อยๆ ว่า คำว่าธรรม หรือ ธรรมะ มีความหมาย ๔ ความหมาย คือ ธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, คือ กฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ อย่างหนึ่ง, และ ผลอันเกิดมาจากหน้าที่นั้นๆ อีกอย่างหนึ่ง, รวมเป็น ๔ อย่างด้วยกัน.

ใน ๔ ความหมายนี้ ความหมายที่สำคัญที่สุด คือความหมายที่ ๒ ที่เรียกว่า กฎของธรรมชาติ; นั่นแหละคือตัวพระเจ้า. หรือตัวพระธรรมเจ้า ที่เทียบกันได้กับพระเจ้า.

พระเจ้าชนิดนี้สร้างทุกสิ่ง แม้แต่พระพุทธเจ้า; เป็นปฐมเหตุ ที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง, สร้างสิ่งทั้งปวง, ควบคุมสิ่งทั้งปวง, ทำลายสิ่งทั้งปวง เมื่อควรจะทำลาย, อยู่เหนือสิ่งใดหมด, อยู่ในที่ทั่วไปไม่เว้นแม้แต่ในอณูหนึ่งๆ ของวัตถุ และรวมความหมายของทุกสิ่งไว้ในคำคำเดียว ว่าพระเป็นเจ้าของเจ้า

อ้าว, ที่นี้ก็ดูกันต่อไป พระเจ้าสร้างโลก ในฐานะสร้างสิ่งทุกสิ่งขึ้นมา ให้มนุษย์ อย่างดีที่สุดในที่พระเจ้าท่านจะสร้างได้ : นับตั้งแต่โลกไม่มีอะไร ไม่มีอะไรจนมีโลก จนมีอะไรๆ ขึ้นมาในโลก ครบถ้วนบริบูรณ์ทุกอย่าง จนชีวิตเกิดขึ้นมาได้, จนชีวิตเป็นไปได้ จนชีวิตเจริญมาตามลำดับ เป็นชีวิตที่สะดวกสบาย สมบูรณ์ด้วยปัจจัยเครื่องดำรงชีวิตทุกอย่าง มีอยู่ในพื้นแผ่นดินนี้.

พระธรรมเจ้าสร้างโลกมา แต่คนกลับทำลาย.

ท่านลองนึกถึงโลกเรา^{นี้} ก่อนแต่มนุษย์จะทำลายมีต้นไม้พฤษชาติ มีสัตว์^{ทั้ง}หลาย มีทุกสิ่งทุกอย่างสมบูรณ์^{ทั้ง}เท่าไร, มีแร่ธาตุทรัพยากรในแผ่นดินเท่าไร. พระเจ้าสร้างมาสมบูรณ์ หรือเกินกว่าจะสมบูรณ์เสียอีก.

ที่^{นี้} มนุษย์ก็เริ่มทำลาย เอาแต่ทำลายอย่างเดียว ทำลายมันหมดไป เพื่อกิเลสตัณหาของมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงว่า พระเจ้าสร้างมาเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ที่สุด. พระเจ้าสร้างมาให้สำหรับกินใช้เท่านั้น; มนุษย์ก็กินตัวเสียเลย; แล้วมันจะกินได้ก็มากน้อย? นี่แหละดูเถอะว่า ป่าไม้^{ก็}ดี, สัตว์^{ทั้ง}หลาย ปู ปลา ^{ก็}ดี, ทรัพยากรธรรมชาติ มีอยู่สำหรับจะให้ประโยชน์อย่างไร; เราก็ทำลายกันเสีย; เช่น ป่าไม้ไม่มีสำหรับให้แผ่นดินชุ่มชื้น กระทำกสิกรรมได้เป็นอย่างดี เรา^{ก็} ทำลายป่าไม้ ^{นี้} เสีย นี้เรียกว่าเรารู้คุณ เรากตัญญูต่อพระเจ้า หรือเราเป็นสัตว์^{ใน}เรารู้คุณ เป็นสัตว์^{ที่}ออกตัญญูต่อพระเจ้า? สร้างมาให้กินใช้ มันกลับกินตัวเสียเลย.

ขอโอกาสเล่านิทาน เรื่องเนื้อสมันกับนายพราน อีกนิทานหนึ่ง ว่าเนื้อสมันตัวหนึ่ง เห็นนายพรานเดินมาแต่ไกล หลบเข้าไปอยู่ในสมุทุมพุ่มไม้แห่งหนึ่ง จนนายพรานพ้นไป; แล้วมัน^{ก็}เริ่มกินใบของสมุทมนั้นจนโปร่งไปหมด นายพรานกลับมาเห็น ก็ยิงตาย สม^{นั้น} นามัน ^{ที่}เป็นสัตว์^{ที่}กตัญญู.

มนุษย์เรากำลังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า? อะไรวะ^{ที่}พระเจ้าสร้างมาเพื่ออยู่รอด เพื่อเจริญ เพื่อคุ้มครอง เรากำลังทำลายสิ่งเหล่านี้หรือเปล่า? ^{ทั้ง}ที่ เราได้อาศัยสิ่งเหล่านี้^{นี้} มาตามลำดับ^{อยู่}กันเป็นผาสูกสบาย.

พระธรรมเจ้าต้องกลับมาจึงจะแก้ปัญหาด่าง ๆ ได้.

เดี๋ยวนี้เรากำลังเรียกร้องสิ่งต่าง ๆ, พุดถึงสิ่งต่าง ๆ; เช่นว่า รัฐบาลของเรา กำลังเรียกร้องความซื่อสัตย์สุจริต ของข้าราชการและประชาชน ทำไมเราไม่พุดถึงธรรมะกันบ้าง? ไม่เรียกร้องธรรมะให้กลับมาบ้าง เมื่อธรรมะไม่กลับมาแล้ว เราจะเอาความซื่อสัตย์สุจริต ของข้าราชการและประชาชนมาจากไหน.

เราเรียกร้องความสามัคคี โดยไม่ต้องเอ่ยถึงธรรมะ นี้เราจะให้กฎหมายควบคุมบังคับกัน หรือว่าจะให้ธรรมะควบคุมบังคับ? ถ้ากฎหมายหรืออำนาจควบคุมบังคับ เอาก็ไม่ต้องพุดถึงธรรมะ. แต่ถ้าให้ธรรมะเป็นผู้ควบคุมบังคับแล้ว ต้องพุดถึงธรรมะ มากกว่าสิ่งใดทั้งหมด มากกว่ากฎหมาย มากกว่าอำนาจอะไร ๆ ที่ถือกันว่าจะให้สำเร็จประโยชน์.

เรายังไม่ประสบความสำเร็จ แม้ในการกำจัดยาเสพติด, เราไม่ประสบความสำเร็จ ในการควบคุมความสุรุ่ยสุร่ายของประชาชน, เราไม่ควบคุมอบายมุขได้, เพราะเราไม่สนใจธรรมะ เพราะขาดธรรม, เราเล่นตลกกับธรรมะ เอาธรรมะไปเรียกเป็นอย่างอื่น.

เช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน เราไม่พุดถึงว่าข้อนี้เป็นธรรมะ; กลับไปพุดเป็นอูบายทางการเมือง สำหรับรวมกลุ่มประเทศ เพื่อสำหรับจะอวดอ้างในการรวบรวมกลุ่มประเทศ. เราไม่เคยสูบบุหรี่ในห้องที่มีสตรีอยู่ เพราะมีมรรยาท เพราะมีศีลธรรม; นี้ก็เรียกว่าเคารพสิทธิมนุษยชน มาตั้งแต่โบรมโบราณ.

เดี๋ยวนี้เอาไปเรียกเป็นอุดมการณ์ทางการเมือง : เราสงเคราะห์คนตกทุกข์ได้ยาก เช่นที่ชายแดนนี้ เป็นเรื่องของศีลธรรม, เป็นเรื่องของจริยธรรม มันมา กลายเป็นเรียกว่าอุดมการณ์ทางการเมือง. นี่เหยียบย่ำธรรมะ, ขบถต่อธรรมะ, เอาธรรมะไปเปลี่ยนชื่อ ปล้นเอาสมบัติของพระเจ้า ไปเป็นเครื่องมือของการเมือง จึงเตรียมตัวรับโทษอย่างมหันต์ ให้สาสมกัน.

เราจะเป็นสัตว์กตัญญูกันเสียที จะได้หรือไม่? ทบทวนศีลธรรม อารยธรรม วัฒนธรรม ของชนชาติไทยดู จะเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง. เราจะไม่เพียงกตัญญู ต่อบิดามารดา ครูบาอาจารย์เท่านั้น; นั้นมันเป็นหลักพื้นฐานทั่วไป ไม่ลึกซึ้งอะไร. เราจะต้องกตัญญู ต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนที่อยู่ร่วมโลกกัน. ที่เขาได้ทำอะไรใส่ไว้ในโลกก่อนเรา เราเกิดมาก็ได้ใช้ประโยชน์อันนั้น. เรื่องหยูกเรื่องยา, เรื่องความปลอดภัยอะไรต่างๆ เขาทำให้เป็นแบบฉบับ; เราเกิดขึ้นมาก็ได้อาศัย. เราอยู่คนเดียวในโลกไม่ได้ เราก็มีเพื่อนมนุษย์ทุกคนในโลกเป็นผู้มีบุญคุณต่อเรา.

นี้ถ้าว่า กตัญญูจริง ต้องมองลงไปถึงสัตว์พาหนะ เช่นวัวควาย ซึ่งเป็นสัตว์มีประโยชน์อย่างยิ่ง. มนุษย์อาศัยรอดชีวิตอยู่ได้ แล้วกลับเนรคุณต่อมัน. วัวควายกำลังหายไป จะหาตัวไม่ได้อยู่แล้ว เพราะความอกตัญญูคนเอาไปฆ่ากิน, หรือเอาไปกระทำในสิ่งที่ไม่ควรกระทำ; ไม่คำนึงถึงว่า นี่ก็เป็นสัตว์ที่มีบุญคุณควรจะกตัญญู. ถ้ากินนมของมัน ก็ควรถือว่ามันก็เหมือนกับแม่.

ทีนี้ เราเป็นสัตว์อกตัญญูต่อป่าไม้ ต่อทุ่งนาถนนหนทาง ห้วยหนอง คลองบึงบาง. เราทำลายป่าไม้อย่างคนอกตัญญู. สิ่งที่เป็นถนน

หนทาง ห้วยหนองคลองบึงบาง ก็ถูกรุก ถูกทำลาย โดยผู้เห็นแต่ประโยชน์ของตัว มันก็ลำบากยุ่งยากมากจนทุกที.

สมัยก่อน ประชาชนช่วยกันสร้างถนนหนทางได้; สมัยนี้ไม่เอา ต้องใช้กันแต่เงินภาษีอย่างเดียว. ไม่มีใครรักษาดนหนทางตามธรรมชาติ ให้ยังคงอยู่ในลักษณะที่ว่ามีบุญคุณแก่เรา. นี่เราไม่กตัญญู แม้แต่ป่าไม้ ทุ่งนา ถนนหนทาง ห้วยหนองคลองบึงบาง.

คนไหนบ้างกตัญญูต่อกบ ต่อดอกไม้ ต่อผีเสื้อ อันสวย ๆ ที่โบกบินอยู่ สำหรับทำให้มนุษย์สบายตา ร้องเพลงอย่างไพเราะให้ฟัง? มันมีแต่จะทำลายสิ่งเหล่านี้ เห็นแก่ประโยชน์ตัว, ทำลายสิ่งเหล่านี้ อย่างทารุณที่สุด จนเกือบจะไม่มีเหลือเป็น ๆ อยู่แล้ว ไปอยู่ในตู้กระจกเสียหมด. คิดดูเถอะว่า มันมีบุญคุณทางจิต ทางวิญญาณ ก็ทำลายมันได้ลงคอ.

ถ้าเป็นคนกตัญญูจริง เขาก็จะนึกว่า แม้แต่ศัตรูคู่ปรปักษ์ ก็มีบุญคุณแก่เรา : ศัตรูทำให้เราก้าวหน้า, ปรปักษ์ทำให้เรามีสมรรถนะเพิ่มขึ้น ผู้วิจารณ์ยาเรา นั้นแหละทำให้เราเป็นคนหนักแน่นมั่นคงขึ้น. ทำให้เราเป็นคนมีเมตตาสูงสุด ชนิดที่คนอื่นเขาไม่มี. เราถือว่าคนริษยาเรา ทำให้เราเก่งจนถึงอย่างนี้ เรารู้บุญคุณเขา.

พระธรรมเจ้าต้องการให้คนประพฤติธรรม.

ทีนี้จะดูว่า อุปสรรคทั้งปวง ทำให้เราเก่งขึ้นในการแก้ปัญหา. ถ้าไม่มีอุปสรรคใดๆ เข้ามาขัดขวางแล้ว มนุษย์เรายังโง่กว่านี้มาก. สติปัญญา

ของเราเกิดขึ้นมาทุกครั้งที่มีอุปสรรค, ควรจะถือว่าอุปสรรคก็เป็นสิ่งที่มิบุญคุณแก่เรา. แม้แต่ความเจ็บ ความไข้ มันมาทำให้เราฉลาดขึ้น. มันมาทำให้เราเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันทำให้เราบรรลุนิพพานได้ หรือมันทำให้เราอยากที่จะบรรลุนิพพาน มันมีประโยชน์แก่เราอย่างนี้ คิดดูให้ดี.

ถ้าเราศรัทธาได้แม้แต่สิ่งดังกล่าวเหล่านี้แล้ว ทำไมเราจึงไม่กตัญญูต่อพระธรรมเจ้า ซึ่งมีบุญคุณอย่างยิ่งมากไปกว่านี้รวมกันทั้งหมด? ทำไมเราไปเนรคุณเอกตัญญูต่อพระธรรม ซึ่งเกี่ยวข้องกับเราอยู่ ปกครองเราอยู่ ค้ำครองเราอยู่ ทุกลมหายใจเข้าออก? หงเหอหงต้วของสัตว์ที่มีชีวิตนั้น พระธรรมค้ำครองอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก ทำไมไม่นึกถึงพระคุณของพระธรรม? แล้วไปอกตัญญูต่อพระธรรมเหยียบย่ำพระธรรม อย่างที่เห็น อยู่นอยู่; ไม่ถือเอาพระธรรมเป็นสิ่งสูงสุด เอกิเลสขึ้นมาทูนหัว เป็นสิ่งสูงสุดแทนพระธรรม.

ขอให้เรามาให้ความยุติธรรม, ให้ความเป็นธรรมต่อพระธรรม โดยรู้สึกพระคุณของพระธรรมให้ถูกต้อง, คือให้เพียงพอ ให้อุติธรรม; ไม่ต้องอะไรมาก เพียงประพตติธรรมเท่านั้นแหละ, ประพตติธรรมเท่านั้น ไม่ต้องทำอะไรมาก. นั่นแหละ คือการตอบแทนพระคุณของพระธรรม. พระธรรมต้องการให้เราประพตติธรรม, ประพตติธรรมตามความต้องการของพระธรรม เพื่อให้เราอยู่เป็นสุข.

মনন্বাহু মনুষ্যনীবাহুতী? তি নুইজকতপতনপ্রকুণ্ড খণ্ডসিংগী
ต้องการให้เราอยู่กันเป็นสุข. เราประพตติธรรม แล้วผลนั้น ๆ กลับมาได้แก่เรา

ไม่เห็นว่าได้แก่พระธรรมที่ไหน ; เพียงแต่ว่าโดยหลักของการประพฤติธรรม. เราตอบแทนพระคุณของพระธรรม แล้วผลนั้นกลับได้แก่เรา ตามความประสงค์ของพระธรรม ซึ่งมีในโลก มีในที่ทั่วไป สำหรับคุ้มครองมนุษย์ให้อยู่กันเป็นผาสก.

เราอย่าทำลายสมบัติมหาศาล ที่พระธรรมเจ้า หรือพระธรรมหรือกฎของธรรมชาติ มอบให้แก่เรา. เราทำลายสมบัติที่พระธรรมมอบให้แก่เรา เพื่อกิเลสमार, เอาไปบูชากิเลสमार. นั่นแหละ ยิ่งเจริญยิ่งเป็นสัตว์กตัญญู หรือว่าเป็นสัตว์อกตัญญู ?

อาตมาได้อ่านรายงานของพวกฝรั่งคนหนึ่ง ที่เขาไปสำรวจพวกเงาะป่าจังหวัดภาคใต้สมัยที่นานมาแล้ว. เขาต้องการให้ทำอะไร มันก็ทำให้ดูทุกอย่าง : บันทึกลงเสียง ถ่ายรูป อะไรได้หมด; แต่พอให้ร้องเพลง เล่นดนตรี ให้ฟังมันไม่ทำ ไม่ยอมทำ; ให้เงินเท่าไร ๆ ก็ไม่ยอมทำ เพราะว่ามีพ่อแม่คนหนึ่งเพิ่งตายใหม่ ๆ ศพยังเพิ่งจะลงหลุมอยู่ในวันนั้น มันไม่ยอมร้องเพลง ไม่ยอมเล่นดนตรี ให้เงินเท่าไรมันก็ไม่เอา, ฝรั่งก็หมดปัญญา ที่จะได้การร้องเพลงหรือดนตรีไป.

นี่คนป่านะ สมัยนั้นนะ ยังไม่ยอมเล่นดนตรี ร้องเพลงต่อหน้าศพนะ; แล้วเดี๋ยวนี้เราเอาพิณพาทย์มาที่วง? เอาดนตรีมาที่วง? เอาเพลงมากี่วงมาเล่นต่อหน้าศพ? โดยเฉพาะในบ้านนอกบางแห่งแล้วมีราวงด้วย. นี่สัตว์ยิ่งเจริญยิ่งกตัญญู หรือยิ่งลดลงในที่จะกตัญญู ?

อาตมามีได้ประสงค์จะมาดำทานผู้ฟังให้เมื่อยปากให้หนักหู; แต่มาบอกให้ทราบทั่ว พวกเราทั้งโลก, ทั้งโลกกำลังจะได้รับโทษแสนสาหัส เพราะทำตัวเป็นสัตว์เนรคุณ, อกตัญญูต่อพระธรรมต่อพระเจ้า.

ขอให้เรานึกถึงพระธรรม รู้จัก พระธรรม แล้วก็เคารพให้สมกับปฏิบัติให้ตรงตามประสงค์ ก็เรียกว่า เป็นผู้กตัญญูต่อพระธรรม ต่อพระเจ้า ต่อพระเป็นเจ้า; พุทธอย่างวิทยาศาสตร์ก็ว่า ตรงต่อกฎของธรรมชาติ ที่เป็นไปในทางให้เกิดความเจริญ นี้เรียกว่ากตัญญูต่อพระธรรม.

จะทำอะไร ขอให้นึกถึงพระเจ้าก่อน นึกถึงพระธรรมก่อน : จะหย่าเมีย หย่าผัว จะตีลูก จะทำอะไรก็ขอให้นึกถึงพระเจ้าก่อน นึกถึงพระธรรมก่อน; ท่าน จะคุ้มครอง ให้ประพฤติกะทำไปอย่างถูกต้อง ไม่มีทางผิดพลาดเลย.

นี่แหละประโยชน์ของพระธรรม ที่ต้องมีอยู่ทุกครั้งที่เราหายใจเข้า-ออก ตลอดเวลา จนกว่าจะสิ้นชีวิต. ขอให้เป็นสัตว์กตัญญู รู้คุณของพระธรรม โดยนัยนี้เกิด มนุษย์ก็จะเป็นมนุษย์ สมนามว่าเป็นมนุษย์ คือสัตว์ที่มีใจสูง.

นี่แหละคือธรรมะ พระธรรม พระธรรมเจ้า หรือพระเป็นเจ้า ในฐานะที่สัตว์โลกสมย็นสำนึกในพระคุณน้อยเกินไป. ขอได้โปรดนำไปคิดใหม่ แล้วก็หยุดความเป็นสัตว์อกตัญญู, หยุดความเป็นสัตว์ เนรคุณ; แล้วโลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกใหม่ ที่มีอยู่โดยมีตราบาพของคนทุกคน ตามความประสงค์ของพระธรรมเจ้า หรือของพระเป็นเจ้า.

เวลาสำหรับบรรยายปาฐกถาธรรมสิ้นสุดลงแล้ว. อาตมาขออุทิศด้วยความหวังว่า เราจะมี ความกตัญญูต่อกันไว้ หรือกตเวทิตาต่อพระธรรม ให้สมกับที่พระธรรมมีคุณต่อเราด้วยกันจริงทุก ๆ คนเถิด.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการ ความคงเส้นคงวา.**

[ปรารภและทบทวน.]

ขอทำความเข้าใจไว้เสมอไปว่า การบรรยายทุกครั้ง ยากมากจะทำได้ด้วยความหวังว่า ธรรมะจะกลับมา; ถ้าธรรมะไม่กลับมา โลกจะวินาศ. ถ้าธรรมะกลับมา โลกก็จะเป็นสันติสุข หรือถ้ากล่าวให้ชัดอย่างธรรมคาๆ ก็จะกล่าวว่า ถ้าธรรมะไม่กลับมา ถึงที่สุดแล้ว เราก็จะไม่มีแผ่นดินอยู่.

เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่า ธรรมะหายไปเท่าไร อัมภพาลก็จะมากขึ้นในโลกเท่านั้น. อัมภพาลก็จะรุกราน จนเราไม่มีแผ่นดินจะอยู่ คือ

จะรุกรานถึงในห้องนอน แล้วจะไปอยู่ที่ไหน, อย่างไร? เมื่อภาวะแห่ง
อัมพาตขยายตัวออกไปครอบงำนักเศรษฐกิจ มีนักเศรษฐกิจอัมพาต;
นักการเมือง มีนักการเมืองอัมพาต; ครอบงำนักปกครอง มีนักปกครอง
อัมพาต. แล้วมันจะเป็นอย่างไร? ท่านลองคิดดูว่า เราจะอยู่ที่ไหน ที่จะ
มีความสุข?

ขอให้สังเกตดูว่า แม้ปัจจุบันนี้ สภาพอัมพาตก็มีอยู่ทั่วไป :
อัมพาต โดยตรง เห็นได้ด้วยตา, อัมพาต โดยอ้อม, ต้องคิดดูจึงจะเห็น อย่างนี้
ก็มีอยู่มาก.

เช่นว่า มีคนรถคว่ำ นอนเจ็บเลือดสาตอยู่ ก็ยังมีคนที่เข้ามาปลดทรัพย์
จากคนที่เจ็บจะตายอยู่รอมร่อนนั้นแล้ว; อย่างนี้มันไม่เคยมี ในสมัยที่ศีลธรรม
ยังดี. ในสมัยบรรพบุรุษของเรา เขาจะมาช่วยเหลือ, จะเอาน้ำมาให้กิน, เอายา
มาให้กิน, ช่วยเหลือเหมือนลูกเหมือนหลานของเขา; ไม่มีใครมาปลดทรัพย์
จากคนที่กำลังจะตาย แล้วก็ปลดมาก จนถึงกับว่าจะเหลือแต่กางเกงใน. อย่างนี้
ก็ปรากฏอยู่บ่อย ๆ.

ข้อที่กล่าวไว้ในพระบาลีว่า นอนไม่ต้องปิดประตูเรือน, ลูกอ่อนเต็นรำ
อยู่บนหัวอกมารดา นี่มันมีได้แต่ในสมัยที่มีธรรมะมากพอเท่านั้น.

เดี๋ยวนี้การออกจากบ้านไม่ต้องปิดประตูเรือน นั้นหาดูไม่ได้; แต่
โชคดียังเหลืออยู่นิดหนึ่ง ได้ยินผู้ที่พอจะเชื่อได้กล่าวว่า ในหมู่คนไทยที่ตกค้าง

อยู่ในรัฐไทรบุรีประเทศมาเลเซีย ยังมีศีลธรรมดี ถึงขนาดที่ว่า ไปไหนไม่ต้องปิดประตูเรือน, หรือเพียงแต่วางับประตูไว้ ผากคนข้างบ้านไว้ได้ อย่างนี้.

นี้แสดงว่า ลักษณะแห่งความมีศีลธรรมเต็มรูปแบบครึ่งโบราณนั้น ยังเหลืออยู่ที่นั่น แต่ว่าในประเทศไทยเมืองแม่เรานี้ จะหาตู้ที่ไหนได้ อาตมาก็ไม่ทราบ จึงถือว่ามันไม่มี.

คนโบราณจัดศีลธรรมมีมากน้อยตามยุค.

เราจะเปรียบเทียบ ความมากน้อยแห่งศีลธรรม ตามยุค ตามสมัย ตามที่ ท่านกล่าวไว้แต่โบราณว่า โลกเป็นยุคๆ มีศีลธรรมมากน้อยไปตามยุค.

—ยุคที่แรก เรียกว่า *ภฤตายุค* นี้คนมีศีลธรรม ๑๐๐ เปอร์เซนต์ ไม่มีนิยมวัตถุเนื้อหนัง ซึ่งเป็นเหยื่อของกิเลส ดังนั้นศีลธรรมมันจึงดี ๑๐๐ เปอร์เซนต์.

ยุคถัดมา เรียกว่า *ไตรตายุค* นี้ความนิยมธรรมะลดเหลือ ๓ ส่วน นิยมวัตถุเนื้อหนังเสีย ๑ ส่วน.

ครั้นล่วงมาถึง *ทวาปรยุค* ความนิยมธรรมะถูกเหลือ ๒ ส่วน ไปนิยมวัตถุเสีย ๒ ส่วน คือเท่าๆกัน.

ครั้นมาถึง *กัลป์ยุค* ความนิยมธรรมะถูกเหลืออยู่ส่วนเดียว ไปนิยมวัตถุเสีย ๓ ส่วน ถ้าเทียบเป็นเปอร์เซนต์ก็จะได้ว่า :-

—ยุคแรก เรามีธรรมะ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ไม่มีการนิยมนัตถุ.

—ยุคถัดมา นิยมธรรมะ ๗๕ เปอร์เซ็นต์ ไปนิยมนัตถุเสีย ๒๕ เปอร์เซ็นต์.

—ยุคถัดมา นิยมธรรมะ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ นิยมนัตถุ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ เท่ากัน.

—ยุคกลียุคนี้ นิยมธรรมะเพียง ๒๕ เปอร์เซ็นต์ นิยมนัตถุ ๗๕ เปอร์เซ็นต์ นั่นมันเป็นอย่างไร ก็ขอให้ลองคิดดูเถิด.

ข้อที่จะต้องระวัง ก็คือต่อไปนี้ ความนิยมธรรมะจะตกศูนย์ แล้ว ความนิยมนัตถุก็จะขึ้นถึง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งอาจจะมีได้โดยไม่ต้องสงสัย ถ้าหากว่า สภาพศีลธรรมยังตกต่ำอยู่เช่นนั้นเรื่อย ๆ ไป.

ธรรมะเท่านั้นจะเป็นที่พึ่งของชาวโลก.

ทีนี้เราก็จะมาดูกันถึง ธรรมะ ซึ่งจะมาเป็นที่พึ่งแก่เราได้ ธรรมะนั้น เป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา เพราะว่าเป็นเรื่องของธรรมชาติ, เป็นกฎของ ธรรมชาติ, เป็นหน้าที่เฉียบขาดตามกฎของธรรมชาติ ดังที่กล่าวไว้ในพระ-
บาลีว่า :-

ตถตา — ความเป็นเช่นนั้น.

อวิตตตา — ความไม่ผิดไปจากความเป็นเช่นนั้น.

อนณฺณตตา — ความไม่เป็นอื่นไปจากความเป็นเช่นนั้น.

ธมฺมกฺุจิตฺตา — เป็นการตั้งอยู่ตามธรรมตาโดยกฎของธรรมชาติ.

ธมฺมนิยามตา — เป็นกฎตายตัวของธรรมตา.

พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า ตถาคตะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม สิ่งยังคงเป็นอยู่อย่างนี้; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เราเรียกกันว่า อิทัปฺปํจฺยตา กฏปฺปิจฺจสมุปฺบาท ซึ่งเป็นหัวใจแห่งพระพุทธศาสนา นี่เป็นสิ่งที่คงเส้นคงวาอย่างยิ่ง, ธรรมะคงเส้นคงวาอย่างยิ่งอยู่ในตัวเอง ในตัวธรรมะเอง; เพราะเป็นตัวธรรมชาติ, เป็นตัวกฎของธรรมชาติ, เป็นตัวหน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ, เป็นผลโดยสมควรแก่หน้าที่ มันคงเส้นคงวาอยู่ในตัวธรรมะเอง, และยังคงต้องมีความคงเส้นคงวา ระหว่างคนกับธรรมะ คือ คนจะต้องประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตน ให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้คน เป็นเสมือนนอกใจต่อธรรมะ ไปนิยมวัตถุแทนที่จะนิยมธรรมะ; แล้วเราจะฟังธรรมะ ซึ่งมีความคงเส้นคงวาได้อย่างไรกัน. ขอให้คิดดูเถิด.

พิจารณาความนิยมธรรมะสมัยปัจจุบัน.

อาตมาอยาก จะเปรียบเทียบ ด้วยตัวอย่างที่ควรจะเปรียบเทียบ ว่าเรามีความคงเส้นคงวากันอยู่มากน้อยเท่าไร?

ในประเทศไทยเรา มีการหยุดชดเชยให้แก่วันชาติ วันศาสนา วันพระ-
มหากษัตริย์ ที่เรียกว่าของผู้มีความรักชาติ. เราประกาศเป็นผู้รักชาติ รักศาสนา
รักพระมหากษัตริย์ แล้วหยุดงานในวันชาติ วันศาสนา วันพระมหากษัตริย์;
แต่ถ้าเผอิญวันนั้นไปตรงกับวันอาทิตย์ เราหยุดชดเชยวันจันทร์ ไม่ยอม
เสียเปรียบ.

ถ้าวันอาทิตย์ตรงกับวันศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา เป็นต้น เราก็
หยุดชดเชยในวันจันทร์ถัดไป ไม่ยอมเสียเปรียบ.

วันที่เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ เผอิญไปตรงกับวันอาทิตย์ เราก็ต้อง
หยุดชดเชยวันจันทร์ อย่างไม่ยอมเสียเปรียบ. เกรียดถึงขนาดนี้ จะเรียกว่า
รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อย่างคงเส้นคงวาอย่างไรกัน.

วันหนึ่งแห่ง ๓๖๕ วัน ก็เสียสละให้ไม่ได้; ฉะนั้นในบางปีมีครบ
ทั้ง ๓ วัน หยุดชดเชยวันชาติ, หยุดชดเชยวันศาสนา, หยุดชดเชยวันพระมหา-
กษัตริย์. นี่ดูความคงเส้นคงวา ในความเป็นคนรักชาติ ศาสนา พระมหา-
กษัตริย์.

ทีนี้อยากจะให้ดูต่อไปว่า คนที่มาสมัครเป็นผู้แทนราษฎร โดยหลักการ
ที่ว่า จะเข้ามาควบคุมรัฐบาล ชาวบ้านเขาเลือกผู้แทน ด้วยคิดว่าจะมาควบคุม
รัฐบาล แล้วผู้แทนก็ไปเป็นรัฐมนตรี เข้าคณะรัฐบาลเสียเอง หมายความว่า
ตั้งใจจะมาคุมเขา แต่มากลายเป็นผู้ถูกคุมเสียเอง อย่างนี้ มัน คงเส้นคงวา
อย่างไรกัน? ชาวบ้านเขาพูดว่า มะลิซ้อนแต่ออกดอกเป็นมะลิลา.

ในที่บางแห่ง ในบางยุคบางสมัย จะได้อย่างไร? ก็ขอให้ลองคิดว่า เป็นทั้งผู้แทนราษฎร เป็นทั้งสมาชิกรัฐบาล คือเป็นรัฐมนตรีคนใดคนหนึ่ง พร้อมกันไปในตัว มันเป็นเรื่องคาบคอกาบคองอย่างนี้แล้ว จะเป็นผู้คงเส้นคงวาได้อย่างไร? แล้วก็กล่าวกันว่า ถ้ารัฐบาลไม่เอาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามาเป็นรัฐมนตรีแล้ว ก็ถือว่ามันเป็นการดูหมิ่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากเกินไป. นี่ดูความคงเส้นคงวากันในข้อนี้กันเถิด.

หรือว่า คำว่า ข้าราชการ นี้ ไม่มีความคงเส้นคงวา คือ ไม่รู้ว่าเป็น นายราษฎร หรือเป็นผู้รับใช้ราษฎร. ดูกีที่หนึ่งก็เป็นนายราษฎรเหลือประมาณ; ดูกีที่หนึ่งก็พูดว่าจะเป็นผู้รับใช้ราษฎร.

พุทธบริษัทยังหลงกามสุขัลลิกานุโยคอยู่มาก.

ดูต่อไปถึง พุทธบริษัท พุทธบริษัทยังหลงไหลในวัตถุ บุขาววัตถุแทนธรรมะ มากเกินไป; ดำรงตนในกามสุขัลลิกานุโยค ธรรมะ คือ แวดล้อมไปด้วยสิ่งเหลือเพื่อ ส่งเสริมความรู้สึกในทางกาม. เขากระซิบบอกกันว่า เรื่องนี้มันสูงขึ้นไปถึงพวกนักบวชบรรพชิตแล้ว บางทีจะถึงระดับพระเถระพระมหาเถระ ด้วยซ้ำไป เขาพูดกันอย่างนั้น.

ดูอีกทีก็จะเห็นได้ว่า ภิกษุทำหน้าที่นอกเรื่องนอกราวของภิกษุ มากขึ้นทุกที. วัตินั้นแหละจัดมทรสพ มีอบายมุขครบทุกอย่าง นี่มัน คงเส้นคงวากันที่ตรงไหน?

ดูเรื่องเบ็ดเตล็ดกันบ้าง *หมอที่ยังดื่มเหล้า* ก็ชวนให้คนเลิกดื่มเหล้า. *ครูที่ยังสูบบุหรี่* ก็ชวนนักเรียนให้เลิกบุหรี่. *รัฐบาลก็ยังส่งเสริมอบายมุข* อยู่หลายอย่าง ว่าเป็นความจำเป็น เพื่อประโยชน์แก่ภาษี มาบำรุงประเทศชาติ; ภิภษุ ก็สนองความประสงค์ของรัฐบาลได้ยาก ในการที่จะช่วยขจัดอบายมุข เพราะมันเดินสวนทางกัน.

ดูที่ *บิตามารดา* ส่วนมาก ก็ *อยากให้อลูกรวย* รวยมากๆ *ไม่ยอมให้เป็นคนดี* แต่อยากจนหรือจน ให้ลูกรวยก็แล้วกัน *จะดีจะชั่วไม่ต้องถือเป็นเรื่องมาณ.* นี่บิตามารดาที่เป็นพุทธบริษัท ก็ยังเป็นเสียอย่างนี้ มันมีความคงเส้นคงวาที่ตรงไหน?

แม้แต่เรื่องเล็กๆ ขึ้นไปอีก เช่น *ต้นไม้ที่จะปลูกเป็นร่มเงาแก่ถนน;* *บางที่ก็ว่าดี* แล้วก็ปลูก *บางที่ก็ว่าไม่ดี* ก็ตัดทิ้งไป, *บางที่ก็ว่าดี* ก็ *ปลูกใหม่.* ไม่มีความคงเส้นคงวา แม้แต่ต้นไม้ที่จะปลูกบังเงาให้แก่ถนน.

ไม่คงเส้นคงวาแล้ว มัน จะเป็นอย่างไร? จะเดือดร้อนเหลือประมาณ ยกตัวอย่างว่า ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล, ธรรมชาติไม่คงเส้นคงวา, นี้อะไรมันจะเกิดขึ้น ความลำบากยากเข็ญมันเกิดขึ้น จนรัฐบาลจะต้องใช้เงินผันจำนวนมาก ไปช่วยคนเหล่านี้ เพราะความไม่คงเส้นคงวาของฟ้าของฝน.

ขอให้ท่านทั้งหลาย พิจารณาดูความไม่คงเส้นคงวา ว่ามันเป็นสิ่งที่สร้างปัญหา นำมาซึ่งความทุกข์.

เราจะหวังพึ่งพระธรรม แต่พระธรรมเป็นสิ่งที่คงเส้นคงวา เราจะทำให้ธรรมะกลับมาคุ้มครองเราได้อย่างไร? เราก็จะต้องเป็นผู้มีความคงเส้นคงวา : นิยมธรรมไม่บูชาวัดตุ่ อย่างคงเส้นคงวา. เรื่องเศรษฐกิจก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, เรื่องการเมืองก็ประกอบไปด้วยธรรมะ, การปกครองก็มีธรรมะ, แม้แต่เรื่องสงคราม ก็จะจัดให้มันมีธรรมะ.

ข้อที่ว่า ประชาชนเป็นใหญ่ ประชาธิปไตยเพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชนนั้น. ถ้าไม่มีธรรมแล้ว ประชาธิปไตยนั้นแหละจะทำลายโลก; ต่อเมื่อมีธรรมะ ประชาธิปไตยนั้นจึงจะมีประโยชน์แก่มนุษย์; ประชาธิปไตยที่ไม่มีธรรมะ ไม่มีประโยชน์อะไร.

การศึกษาต้องมุ่งทำให้พลเมืองมีธรรม.

เพื่อธรรมะกลับมา เราจะต้องเลิกการศึกษาชนิดที่ไม่คงเส้นคงวา ไปเสียให้หมด; การศึกษาที่ไม่รู้ว่าเอาอย่างไรกันแน่ : การศึกษาจะรับใช้การเมือง. การศึกษาจะรับใช้เศรษฐกิจ, อะไรๆที่ไม่ประกอบด้วยธรรม, หรือวิกฤตการณ์ที่การศึกษาอันไม่สมบูรณ์สร้างขึ้นมา. นี่เป็นสิ่งที่เลวร้าย. การศึกษาต้องมุ่งไปที่ความมีธรรมะอยู่ในพลเมือง.

อาตมาขออย่าว่า ความมีธรรมะอยู่ในพลเมืองนี้เป็นหัวใจ เป็นความมุ่งหมายของการศึกษา; เอาเพียงแต่เป็นสุภาพบุรุษ, เป็นสัตบุรุษ มีอยู่ในพลเมือง ก็แก้ปัญหาได้หมด.

ดูต่อไป เราจะต้องเลิกวิถัฒนธรรมเนื้อหนึ่ง ที่กำลังนิยมส่งเสริมกันนั้น แลกเปลี่ยนกันทั่วโลก; มันไม่มีอะไร มันมีแต่การเดินร่ำเหมือนลิงเมาเหล้า มันไม่มีประโยชน์อะไรแก่นุชย์เลย. วิถัฒนธรรมที่แลกเปลี่ยนกันในลักษณะอย่างนี้ เป็นวิถัฒนธรรมเนื้อหนึ่ง.

อยากจะให้กลายเป็นว่า กินข้าวแล้ว แทนที่จะไปสถานเรีงรมย์ อาบอบนวด. ขอให้ ไปนอนกลิ้งเกลือกอยู่ในโบสถ์ ร้องเพลงธรรมะ สวดมนต์ไหว้พระกันดูบ้าง จะเป็นอย่างไร? อย่ารับวิถัฒนธรรมที่ทำลายธรรมะ เข้ามาสู่บ้านเรือน เข้ามาสู่เมือง หรือประเทศชาติของเรา.

เราจะต้องมีหลักธรรม ที่ยึดถืออย่างคงเส้นคงวา หรืออย่างเฉียบขาด ตรงตามกฎของธรรมชาติ, เรามีกฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า หรือจะเรียกว่า พระธรรมเจ้าก็ได้.

กฎของธรรมชาติ เป็นพระเจ้าโดยแท้จริง. พุทธบริษัทก็มีพระเจ้า คือมีกฎของธรรมชาติเป็นพระเจ้า. สัจธรรมทั้งหลาย ที่พระพุทธองค์ตรัสรู้นั้น คือกฎของธรรมชาติ. เรารับนับถือกฎของธรรมชาติ อย่างกับว่าเป็นพระเจ้า; ต้องนับถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ที่เป็นไปเพื่อความเจริญ.

เรา จะปฏิเสธว่า เราไม่รู้กฎของธรรมชาติ แล้วเราก็ไม่ต้องปฏิบัติธรรม อย่างนั้นมันไม่ถูกต้อง. มันเหมือนกับกฎหมาย ใครอย่า ปฏิเสธว่าไม่รู้

กฎหมาย แต่ก็ทำผิดกฎหมายไม่ต้องรับโทษ; อย่างนั้นมันเป็นไปได้ กฎของ
 ธรรมชาติมันเฉียบขาดยิ่งไปกว่านั้นอีก.

หวังพึ่งธรรม ต้องรู้จักคุณพระธรรมปฏิบัติอย่างมั่นคง.

เราต้องรู้จักคุณของพระธรรม ที่ทำให้เรารอดชีวิตอยู่ได้ในบัดนี้ ;
 มีการประทุษร้าย บรพทากิเลส ข่มขืนกิเลสไว้ ไม่ลุกขึ้นมาเผาผลาญ เราจะ
 ต้องมีลมหายใจอยู่อย่างประกอบด้วยธรรม มีความพอใจตนเองว่าประกอบด้วย
 ธรรม, เป็นอยู่ด้วยอำนาจของธรรม ในเวลา ๒๔ ชั่วโมง, ว่างกิเลสถึง ๒๓
 ชั่วโมง มีกิเลส ๑ ชั่วโมง อย่างนี้ มันอยู่ได้ ไม่เป็นโรคประสาท ถ้ามากกว่า
 นั้นมันก็เป็นโรคประสาท.

ข้อนี้แหละ ที่เราควรจะละอายสัตว์เดรัจฉาน สัตว์เดรัจฉานไม่เป็น
 โรคประสาท เพราะมันไม่มีวิตกกังวลมากเหมือนคน. สัตว์เดรัจฉานไม่มีพรุ่งนี้
 คือไม่ต้องวิตกกังวลว่าพรุ่งนี้จะกินอะไร ลูกเมียจะกินอะไร. สัตว์เดรัจฉานไม่มี
 มะรืนนี้ ไม่มีอาทิตย์หน้า เดือนหน้า ปีหน้า หรือแม้แต่ชาติหน้า. เรามันมี
 วิตกกังวลเต็มไปหมด เราจึงเป็นโรคประสาท จนเต็มอึดอยู่ในโรงพยาบาล
 ไม่มีที่จะรับคนเป็นโรคประสาทอยู่แล้ว.

สัตว์เดรัจฉานไม่มีคอร์รัปชั่น มันทำไม่เป็น, สัตว์เดรัจฉานไม่มี
 สงคราม มันทำไม่เป็น, สัตว์เดรัจฉานไม่มีการหลอกลวงกันด้วยการเมือง เหมือน
 โลกมนุษย์. สัตว์เดรัจฉานไม่มุ่งเอาเปรียบผู้อื่น เพราะมันทำไม่เป็น มันไม่มีบาป

มันจึงอยู่อย่างสงบสุข ตามแบบของสัตว์เดรัจฉาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือไม่เป็นโรคประสาทนั่นเอง สุขุมเป็นโรคกลัวน้ำนั้น ไม่ใช่โรคประสาท มันเป็นโรคอื่น อย่าเอามันมาปนกัน โรคประสาทที่นอนไม่หลับ ที่ทรมานอย่างละเอียดประณีต นั้นนะ เป็นกันแต่คน.

ทำไมไม่ละอายสัตว์เดรัจฉาน ; จะได้มีหิริ มีโอตตัมปะ ละอายบาป และละอายต่อความชั่ว, แล้วก็จะมีนักเศรษฐกิจบริสุทธ์ นักการเมืองบริสุทธ์ นักปกครองบริสุทธ์ นักสังคมบริสุทธ์ อะไรๆ มันก็จะบริสุทธ์ ด้วยอำนาจของธรรมะ เพราะว่าเรา ละอายต่อการที่ไม่มีธรรมะ. ขอให้ท่านทั้งหลายพิจารณาดูเถิด.

เราจะหวังพึ่งธรรมะ ที่เป็นสิ่งคงเส้นคงวา เราก็จะต้องมีความเป็นคนคงเส้นคงวา, *ความเป็นมนุษย์* ของเรา ก็ต้องคงเส้นคงวา. *ความเป็นพุทธบริษัท* ของเราก็ต้องคงเส้นคงวา *ความเป็นไทยเป็นคนไทย* ของเราก็ต้องเป็นอย่างคงเส้นคงวา, ความคงเส้นคงวาเท่านั้นที่จะช่วยเราได้.

บรรพบุรุษของเรา เคยมีความคงเส้นคงวาต่อธรรมะ ; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ท่านก็เคยรอดอยู่ด้วยอำนาจของธรรมะ นอนไม่ต้องปิดประตูเรือน, วัควายปล่อยไว้ที่ไหนก็ได้, ไม่ต้องใส่คอกที่มีกุญแจเหมือนสมัยนี้. สมัยนี้ นอนได้ถูกรื้อนก็มีคนมายิง, นอนอยู่ในห้องก็มีคนบุกเข้าไปถึงห้องนอน อย่างนี้. นั่นแหละคือผลของการที่ไม่มีธรรมะอย่างคงเส้นคงวา.

ขอให้ท่านทั้งหลายระลึกนึกถึง ธรรมะ ว่าเป็นสิ่งที่มีความคงเส้นคงวา. จะทำอย่างหลุ่ๆ ล้อๆ ปลูกมะลิซ้อนออกดอกมาเป็นมะลิลา, อย่างนั้นมันก็ไม่เหมาะที่จะได้รับประโยชน์จากธรรมะ, จะต้องทนทรมาณต่อไปด้วยความไม่คงเส้นคงวาของตน.

ไทยต้องคู่กับธรรม ธรรมต้องคู่กับไทย, ความเป็นไทย เป็นได้ด้วยความมีธรรม. หมดธรรม หรือ ธรรมะแล้ว ความเป็นไทยก็จะไม่เหลืออยู่; เพราะเป็นทาสของกิเลสเต็มที่แล้ว. ก็จะต้องทำอะไรผิดพลาด ไปตามอำนาจของกิเลส; แล้วความเป็นไทยก็จะสูญเสียไป. ความเป็นไทยในภายในสูญเสียแล้ว; ความเป็นไทยในภายนอกก็จะสูญเสียตาม.

เราจงเป็นไทยให้คงเส้นคงวา, เป็นพุทธบริษัทไทยให้คงเส้นคงวา เช่นไม่ต้องหยุดชดเชย วันชาติ วันศาสนา วันพระมหากษัตริย์ ที่เพ้อญูไปตรงกับวันอาทิตย์นั้นอีกต่อไป ก็จะมี ความคงเส้นคงวา ตรงกันทั้งปากและใจถึงขั้นนี้แหละคือการมีธรรมะอย่างคงเส้นคงวา. ไทยต้องคู่กับธรรม, ธรรมต้องคู่กับไทย จึงจะยังคงความเป็นไทยไว้ได้.

ขอให้ พุทธบริษัทชาวไทยเรา เอาธรรมะกลับมา ถึงธรรมะกลับมา ด้วยความเป็นคนคงเส้นคงวา แล้วเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ในการเสวยความสุขตามแบบของพุทธบริษัทยิ่งขึ้นไป จงทุกประการเทอญ.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกฝาถูกตัว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาทมาจะได้อธิบายถึงความมุ่งหมายว่า **ธรรมะ** จะกลับมา; ถ้าธรรมะไม่กลับมาโลกาวินาศ; อย่างน้อยเราก็ไม่มีแผ่นดินอยู่. หมายความว่า **ธรรมะ**หายไปเท่าไร **อันตราย**ก็เกิดขึ้นแทนเท่านั้น จนอันตรายเต็มไปหมด รุกรานถึงห้องนอน. เราก็ไม่มีแผ่นดินจะอยู่ โลกก็จะวินาศ เพราะความไม่มีธรรมะนั้นเอง.

[ปรารภทบทวน.]

สมัยโบราณโน้น เมื่อยังมีศีลธรรมดีกว่านี้ เด็กตัวเล็กๆ ๔-๕ ขวบ คนเดียว ก็เฝ้าบ้านได้ : พ่อแม่บอกให้เฝ้าบ้านเพื่อไปนาไปป่า, หรืออยู่ในป่าก็ มาตลาด ก็ไม่มีอะไร. เดียวนี้มันไม่ได้ สมัยนั้นตำรวจคนเดียว ก็เฝ้าสถานี ได้ ปลอดภัยตลอดคืน; สมัยนี้มันไม่ได้ อยู่กันตั้งหลายสิบคน ก็ยังถูกบุก

ถูกเผา สมัยโน้นทุกคนเขาถือว่าโรงพักเป็นของเขาทุกคน. เดี่ยวมันไม่เป็น
 อย่างนั้น. หนังสือพิมพ์ลงข่าวปล้นบ้านนายตำรวจ, นายพลตำรวจ, ปล้นบ้าน
 ผู้ว่าราชการจังหวัด มันล้วนแต่เป็นสิ่งที่ไม่เคยมี.

ถ้าเราต้องการ ให้ธรรมะกลับมา เราก็ต้องมีสิ่งที่ธรรมะต้องการ
 เป็นการลงทุน. ครั้งที่แล้วมา อาตมาได้กล่าวถึงข้อที่ว่า *ธรรมะเป็นสิ่งต้องการ
 ความคองเส็งคองวา*; ส่วนในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า *ธรรมะ
 ในฐานะสิ่งที่ต้องการความถูกฝาถูกตัว*.

ความ คองเส็งคองวา กับความ ถูกฝาถูกตัว นั้นมันเ็นองกันอยู่. ยก
 ตัวอย่าง อย่างว่าผู้แทนจะมาเป็นรัฐมนตรีเสีย; ตั้งใจจะมาคุมรัฐบาลแต่มาเป็น
 รัฐมนตรีเสีย เป็นพร้อมกันทั้ง ๒ อย่าง. เมื่อมีกรณีเกิดเป็นปัญหา
 ขึ้นมา ถ้าวินิจฉัยด้วย *spirit* ของผู้แทน ผลมันก็ออกมาอย่างหนึ่ง. ถ้าวินิจฉัย
 ด้วย *spirit* ของรัฐมนตรี ผลมันก็ออกมาอีกอย่างหนึ่ง. มันเหมือนกับเหยียบ
 เรือ ๒ แคม หรือว่าจะเป็นเหมือนไม้ยืนสองขา; อย่างนั้นมันก็ไม่แน่นัก; แม้
 มันก็แสดงลักษณะแห่งความไม่ถูกฝาถูกตัว อยู่นั่นเอง.

ต้องมีความคองเส็งคองวา ถูกฝาถูกตัว ให้แก่ธรรมะ ธรรมะ
 จึงจะกลับมา.

เอ้า, ที่นี้เราจะพูดถึงเรื่อง การถูกฝาถูกตัว กันต่อไป :-

ประชาธิปไตย ต้องคู่กันกับพลเมืองที่มีศีลธรรม; มันเป็นฝา
 เป็นตัวกันอย่างนี้. ประชาธิปไตยเพื่อเจ้า : เพื่อแต่ว่าประชาธิปไตยของประชา-

ชน เพื่อประชาชนโดยประชาชน; นี้พึ่งดูมันก็น่าสนุก. แต่ถ้าไม่มีศีลธรรมแล้ว นั่นเป็นประชาธิปไตยวินาศ, ประชาธิปไตยของประชาชนพลเมืองที่ไม่มีศีลธรรม คือประชาธิปไตยที่นำมาซึ่งความวินาศ.

ถ้าพลเมืองทั้งหมดไร้ศีลธรรมแล้ว ต่อให้พระโพธิสัตว์ หรือองค์อวตารอะไรตั้ง ๑๐๐ องค์ มาปกครอง ก็ไม่มีความสงบสุข; มันไม่ถูกฝาถูกตัวกัน. ประชาชนพลเมืองต้องมีศีลธรรม ใครก็ปกครองได้; แม้ไม่มีการปกครองเลยก็ได้ มันปกครองอยู่ในตัวมันเองเสร็จ คือ ธรรมะนั้นเป็นผู้ปกครอง. ถ้าพลเมืองไร้ศีลธรรม องค์อวตารที่มาขามาตั้งร้อยก็ปกครองไม่ได้. **เงินต้น** ก็กลายเป็นเงินผลาญไปหมด โดยเจ้าหน้าที่หรือราษฎรที่ไร้ศีลธรรม.

ความไร้ศีลธรรม คืออะไร? ความไร้ศีลธรรม คือการไม่ทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง, ไม่ทำหน้าที่ของมนุษย์อย่างถูกต้อง; เช่น ชี้เกียจ อย่างนี้เรียกว่าไม่มีศีลธรรม. ไร้ศีลธรรม คือความเป็นมนุษย์อย่างไม่ถูกต้อง.

ขอให้เข้าใจว่า คำว่า ศีลธรรม มีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุม; แม้แต่ความไม่ชี้เกียจ. เดี่ยวนี้ก็ยังเป็นคนที่ไม่ดีไปด้วยความชี้เกียจ; ไม่จำเป็นไม่ทำงาน, ไม่หวังได้เงินเดือนไม่ทำงาน. คนที่กำลังทำงานอยู่นั้น คือทำงานด้วยจำเป็น; นี่คือการชี้เกียจ. ความไม่ถูกฝาถูกตัวมีอยู่อย่างนี้.

เงินต้น ที่กำลังปฏิบัติอยู่ในเวลานี้ ก็ยังมีการผิดฝาผิดตัว คือมีหนังสือพิมพ์กล่าวถึงพวกประชาชนบางพวกขอแต่เครื่องจักร; ไม่ต้องการเงิน เขาจะทำเอง; มันสวนทางมาอย่างนี้. เพราะเขาเห็นว่า ใช้เครื่องจักร มันได้ผล

มากกว่าใช้แรงแล้วรับค่าแรง; ก็มีประชาชนที่สุจริตใจอยู่พวกหนึ่งสวนทาง
ขึ้นมา.

ในถิ่นที่มีสวนยาง กรรมกรเหล่านั้นไม่ยอมทำงานเงินผัน เพราะเขา
ต้องการรายได้สูงเกินไป, เขาเรียกร้องค่าแรงสูงเกินไป; ทั่วๆไปกรรมกรตั้ง
ค่าแรงของตัวไว้สูงกว่าเงินผันเป็นอันมาก. แม้กรรมกรที่จะมาทำงานในวัดก็ยัง
เรียกค่าแรงสูงมาก จนจ้างกันแทบจะไม่ไหว ถ้าเผอิญคนใดยอมรับค่าแรงต่ำ
ก็มีเพื่อนกันชู้อาฆาตจะทำร้าย ว่าทำไมไปรับค่าแรงต่ำ เขาพลอยเดือดร้อนด้วย
นี้แหละจึงดูเถาะว่า ความไร้ศีลธรรมนั้นมันมีอยู่อย่างไร? มันไร้ศีลธรรมกัน
อย่างไร?

อยากจะพูดถึงมหาวิทยาลัยของเด็กลูกทุ่ง คงจะเป็นคำแปลสำหรับ
ท่าน. เด็กลูกทุ่งล้วนแต่เรียน ป. ๔ มาแล้วทั้งนั้น เขาสอนกันอย่างไร?
ทำไมจึงไม่รู้จักรักทำการงาน? มันเกลียดทำการงาน, เกลียดการงาน, เกลียด
ความเหน็ดเหนื่อย. แต่อุ้มไก่ กัดปลา กันอยู่เป็นประจำ, ลักเล็กขโมยน้อย
เป็นประจำ, เป็นเจ้าชู้ชนิดรังแกเพศหญิง ไปยิงนกตกปลาในวัด. ถ้า
พระห้ามก็ยิงหัวพระ. ห้องประชุมของเขา ห้องเรียนของเขาคือตามสะพาน
ตามราวสะพาน ตามหัวถนน; มันเพียงแต่وجدใจของคนโง่ที่ไร้มรรยาท.
จบมหาวิทยาลัยนี้แล้วก็เพื่อพาผู้หญิงหนี ไปอยู่กับตามประสาของเขา.

นี่ มหาวิทยาลัยอย่างนี้ทำไมไม่มอง? มันเป็นล่ำเป็นสันเหมือนกับ
มหาวิทยาลัย มีอยู่ทั่วไปทุกหัวระแหง; จบมหาวิทยาลัย ตรงที่พาผู้หญิงหนีไป
อยู่กับตามประสา ที่จะกลับตัวได้นั้นก็น้อยมาก.

ทีนี้ก็จะดูความไม่คงเส้นคงวา ในหมู่ข้าราชการเจ้าหน้าที่ ทำไมจึงต้องออกกระเบียบมาตีียบ ทุกชั้นทุกตอน คล้ายกับว่า ไม่มีใครเลยสักคนเดียวที่จะไว้ใจได้ อ่านดูระเบียบควบคุมเงินผันแล้ว มันรู้สึกอย่างนี้ ทำไมควบคุมกันราวกับว่า ไม่มีใครสักคนเดียวที่จะไว้ใจได้? ลองคิดดูเถิดว่า ศีลธรรมมันจะเป็นอย่างไร?

อันตรายของความไม่ถูกฝาถูกตัว.

ดูกันต่อไป ถึงความไม่ถูกฝาถูกตัว, ความไม่ถูกฝาถูกตัว ซึ่งเป็นอันตรายอย่างยิ่งนั้น มีอะไรบ้าง อาตมาจะ ระบุเป็นข้อๆ ไป :-

ข้อที่ ๑. ความไม่ถูกฝาถูกตัวของพุทธบริษัท. - เรามีแพ้น การแต่งตั้งที่ *ไม่ถูกฝาถูกตัว* ของความเป็นพุทธบริษัท; แต่งตัวยักกิเลส, แต่งตัวอวดเบ่ง, แต่งตัวชนิดที่ส่งเสริมกิเลส. - เพลง กิติ การรำ กิติ *ไม่ถูกฝาถูกตัว* สำหรับความเป็นพุทธบริษัท. - ภาพโฆษณาทั้งหลาย *ไม่ถูกฝาถูกตัว* สำหรับความเป็นพุทธบริษัท. - มหรสพ และประเพณีบางอย่างหลายอย่าง และอะไรอีกมาก ที่ยัง *ไม่ถูกฝาถูกตัว* กับความเป็นพุทธบริษัท.

ข้อที่ ๒. ต่อไป เช่นเรื่อง การปราบ คอมมิวนิสต์ ก็รู้สึกว่ามันยัง *ไม่ถูกฝาถูกตัว* โดยตรรกวิทยาต่างๆ ก็คือว่า คอมมิวนิสต์นี้ อย่างน้อยก็มีตั้ง ๔ ระดับ, แล้วทำไปเหมือนกับว่ามันมีระดับเดียว.

— คอมมิวนิสต์ *ชั้นหัวกะทิ* นี้มีอุดมคติในลัทธิยึดถือแท้จริง.

— คอมมิวนิสต์ *กลาง ๆ กะทิ* ไม่ค่อยเข้าถึงอุดมคติอะไร; แต่หวังความเป็นใหญ่เป็นโต เมื่อประสบชัยชนะก็เป็นไปทำนองขบถ หรือล่าเมืองขึ้น.

— คอมมิวนิสต์ *หางกะทิ* นี้เพื่อสนุกสนาน เฮฮารับจ้าง มีความจำเป็นบางอย่าง ทำให้ต้องอยากเป็นคอมมิวนิสต์.

— คอมมิวนิสต์ *กากมะพร้าว* ชั้นสุดท้าย นี้เขาวกกันว่า ได้แก่พวกที่เจ้าหน้าที่ขูดเยียดให้เป็น เดียวจะไม่มืองานทำ.

คอมมิวนิสต์มีตั้ง ๔ ระดับเป็นอย่างน้อย ต่างกันอย่างกับฟ้ากับดิน; แล้วเราก็มีวิธีปราบอย่างเดียวกันนั้นเสมอทั้งหมด : ไซ้แต่ ป. บั่น ไม่ไซ้ ป. ปาก ป. เหมือนกัน ป. บั่น กับ ป. ปาก; เราไซ้แต่ ป. บั่น ไม่ได้ไซ้ ป. ปาก หรือไซ้ไม่เป็น.

และภาษาที่ไซ้กับ ป. บั่น นี้ มันก็มีแต่ขู่เข็ญ สบแซง ไม่มีภาษาที่จะจูงใจ ฟัน้องในครอบครัวที่เขาเข้าใจผิด แดกแยกออกไป ว่ากลับมาเถิด, กลับมาเถิด, พวกญาติทั้งหลาย ๘๐-๙๐ เปอร์เซ็นต์ เขาหวังการกลับมาของคุณ. เขาไม่อาจจะเห็นด้วยกับความคิดของคุณ. การทำเช่นนั้นมันไม่ถูกต้อง ยังใช้สิทธิเสรีภาพไม่ถูก. จงเอาสิทธิเสรีภาพนั้น มาแลกกับความรักของญาติ ของเพื่อนดีกว่า กลับเข้าสู่ครอบครัวเดิมเสีย ซึ่งเราอาจจะสร้างกันได้เป็นอย่างดีที่สุด.

ที่นี้ ข้อที่ ๓. อีกต่อไป เพราะ การศึกษา *ไม่ถูกฝาดูกตัว*. การศึกษาด่วน; *ถ้าเป็นสัตว์ก็ทางด่วน*. ถ้าเป็นพระเจดีย์ก็ยอดด่วน. รู้ได้โดยที่มี

นักศึกษาไปคุย ที่วัดกับอาตมา ไปซักถามนั่นนี่ ถ้ามปัญหาที่แสดงให้เห็นว่า นักศึกษาเหล่านี้ ไม่รู้จักพุทธศาสนาเอาเสียเลย. สอนกันอย่างไร? นักศึกษา ไม่รู้จักพุทธศาสนาเอาเสียเลย. *เขากล่าวว่าพุทธศาสนาแก้ปัญหาของชาติได้ไหม? สร้างสันติภาพในโลกได้ไหม? พุทธศาสนาต่างกับคอมมิวนิสต์อย่างไร? ต้องอธิบายกันยกใหญ่* กว่าจะรู้ว่าพุทธศาสนาเป็นอย่างไร, แก้ปัญหาได้โดยประการ ทั้ปวง; ไม่จำเป็นจะต้องใช้วิธีอื่น นอกจากธรรมะ ในการแก้ปัญหาของ โลก.

นี่การศึกษามกพร่อง ไม่ถูกฝ่าถูกตัว นักศึกษาไม่รู้ว่พุทธศาสนา เป็นอย่างไร? มนุษย์จะรอดได้ด้วยธรรมหรือด้วยอะไร?

ที่นี้ดู ข้อที่ ๔. ต่อไป เรื่อง พิธีรีตอง ที่ยังไม่เหมาะกับพุทธบริษัท, *ยังไม่ถูกฝ่าถูกตัวกับพุทธบริษัท.* ยกตัวอย่างเช่นพิธีแรกนาขวัญ, การทำพิธี แรกนาคันนี้ ถูกต้องกับพุทธบริษัท เป็นเรื่องกตัญญูกตเวที แม้แต่จะมีความหมายว่า ขอบพระคุณเจ้าแม่โพสพ อย่างนี้มันก็ยังดีและเป็นไปตามหลัก พุทธศาสนา คือความกตัญญูกตเวที การให้เกียรติแก่การทำงาน ซึ่งเป็นกระดูก สันหลังของประเทศชาติ.

แต่ว่าในพิธีนั้นมีการเสี่ยงพระโคกินหญ้า, พระยาหยิบผ้า, นี้ไม่ เป็นพุทธศาสนาเลย; ไม่ถูกฝ่าถูกตัวกับพุทธบริษัทเลย ควรจะเลิกเสียดีกว่า ในส่วนที่เป็นการเสี่ยงทำนองนี้. ถ้าไม่เลิก ก็ใช้คำทำนายให้ใหม่ ว่ามันจะ ออกมาในรูปอะไร? พระโคจะกินอะไร? พระยาจะหยิบผ้าขนาดไหน? ก็ต้อง ทำนายว่า ชาวนาทุกคนประมาทไม่ได้ ต้องทำหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัดเต็มที่.

หรือจะแปลความเป็นอย่างอื่นว่า ถ้าพระโคกินอะไร ก็ต้องบอกว่า ขวานาต้องใช้ธรรมะข้อนี้ ๆ, พระโคกินอย่างอื่นใช้ธรรมะข้อนี้ ๆ. เช่น บินจะต้องใช้ธรรมะคือขันติ อดทนกันอย่างยิ่ง. บินจะต้องใช้วิริยะ กล้าหาญพากเพียรอย่างยิ่ง. บินจะต้องใช้สติจะ ความซื่อสัตย์ซื่อตรงกันอย่างยิ่ง. บินจะต้องใช้เมตตา เอื้อเฟื้ออารีแก่กันอย่างยิ่ง. อย่างนี้จะดีกว่า คือมัน จะถูกผ่าถูกตัวกับ พุทธบริษัท.

ดูต่อไป ข้อที่ ๕. จาริตบางอย่าง ทำลายพุทธศาสนา ไม่ถูกผ่า ถูกตัวกับพุทธบริษัท. เช่นว่า เอาพระเครื่องมาพวงใหญ่ แขนงไว้ที่คอ แล้วก็ยกแก้วเหล้าเข้าปากขำหัวท่าน ทุกคราวที่ดื่ม. ตามร้านเหล้าร้านอาหาร แม้การดื่มอวยพรอย่างมีเกียรติของบุคคลชั้นสูง ก็ยกแก้วเหล้าชูเหนือหัว ขำหัวพระพุทธรูป นี่ทำลายความเป็นพระเกียรติหมดไป เหลือแต่หัว. ถ้าให้ถูกก็อย่าแขวนข้างหน้าได้ค่าง, เอามาแขวนไว้ข้างหลังจะดีกว่ากระมัง จะไม่ต้องขำหัวท่าน.

พวกแขวนกางเขนแล้วดื่มเหล้า นี่หาดูยากกว่าพวกแขวนพระเครื่องแล้วดื่มเหล้า. แขนงพระเครื่องมาเต็มคอ ได้กลิ่นเหล้ามาแต่ไกลหลายวา บอกอาตมาว่าช่วยเป่าหัวที. อาตมาบอกว่าทำไมเป็น ไม่เคยศึกษา, เขามองดูตาถลนร้องว่า แฮะ, คล้ายกับจะกัดอย่างนั้นแหละ. นั้นนะขอให้คิดดูเถอะว่า มันเป็นอย่างไร พวกแขวนพระเครื่อง.

อาตมาขอประท้วงกิจกรรมอันนี้; ในนามของพุทธศาสน เป็นทาสของพระพุทธเจ้า ขอประท้วงว่า ไม่สมแก่ความเป็นสัญลักษณ์ของพระพุทธรูป?

แล้วประท้วงแทนในนามของผู้ทำพุทธานุสัฏฐิ จะทำพุทธานุสัฏฐิกันกี่ร้อยครั้ง พันครั้ง ก็ถูกมาแขวนเอาแก้วเหล้าข้ามหัวอย่างนี้ จะทำพุทธานุสัฏฐิไปทำไมกัน? มันจะไม่มีประโยชน์อะไร?

ข้อต่อไป ข้อที่ ๖. ที่อยากให้คุณ ก็คือว่า กฎหมายดีเกินไป, กิจการราชทัณฑ์ดีเกินไป. กฎหมายดีเกินไป กว่าที่จะเอามาใช้กับคนที่ไม่ค่อยมีศีลธรรม. ทัณฑสถานเปิด หรือการคุมความประพฤตินั้น จะเอามาใช้; พิจารณาดูให้ดีกว่าก่อน ว่ามันถูกกับบุคคลที่ยังหย่อนในทางศีลธรรมหรือไม่? ระเบียบปฏิบัติการมันเถรตรงอย่างหลับหูหลับตามากเกินไป.

ตัวอย่างเช่นเมื่อเร็วๆ นี้ หญิงหม้ายคนหนึ่ง อยู่กับลูกเล็กๆ กลางป่า มีโจรมาปล้น เจ้าหน้าที่จับคนที่สงสัยได้ จะให้หญิงหม้ายคนนั้นชั้วโจร ระบุคนร้าย. นี่คิดดูเถอะว่ามันจะทำได้ยังไง หญิงหม้ายคนเดียวอยู่กับลูกเล็กๆ ในป่า แล้วจะให้ชั้วหน้าระบุคนนั้นว่าเป็นโจร แล้วหลังจากนั้นมันจะอยู่ได้อย่างไร. นี่ระเบียบหลับหูหลับตา มันทำให้ปฏิบัติไม่ได้.

เรามีระเบียบที่ดีเกินไป เสียเวลา เสียแรงงานของคน เช่นว่า ในกรณีที่ได้รับสารภาพแล้ว ยังต้องทำแผนประทุษกรรม ปรากฏเต็มไปหน้าหนังสือพิมพ์. นี่จะเสียเวลากันทำไม? จะเสียเรี่ยวแรงของตำรวจทำไม? จะเสียข้าวของในการกระทำความนี้ทำไม? ควรจะพิจารณาว่า มันดีเกินไปหรือไม่? ไปเอาอย่างไครมา?

ประชาชนยังเหมาะกับระบบอัยการศึก; เรากลับจะใช้ระบบประชาธิปไตยใส่น้ำอ้อย, เอากฎหมายที่ควรใช้กับพวกที่มีศีลธรรม มาใช้กับ

พวกที่ยังเป็นป่าเถื่อนอยู่. แม้แต่พระพุทธองค์ ก็ยังทรงใช้สิ่งที่เรียกว่า อุบาย
 หยาบ กับพวกที่ยังหยาบอยู่ และถึงกับทรงฆ่าคนพวกนี้ตามแบบของพระองค์.

ขอให้นักดูถึงข้อที่ว่า กฎหมายดีเกินไป ระเบียบดีเกินไป กิจกรรม
 ราชทัณฑ์ดีเกินไป นี่มันจะช่วยได้อย่างไร?

เอา ทน ข้อที่ ๗. ก็จะมาถึง ความจำเป็น ที่จะต้องมีการถูกฝึ
 ถูกตี ระหว่างบุคคล ระหว่างประชาชนกับรัฐบาล เป็นต้น.

ความไม่ถูกฝึถูกตีนั้น มันทำให้พวกกันไม่รู้เรื่อง ปกครองกัน
 ไม่ได้; แม้แต่พ่อแม่ ถ้าไม่มีความถูกฝึถูกตี มันก็อยู่กันไม่ได้ ทำความ
 เข้าใจกันไม่ได้ สามัคคีกันไม่ได้; จะเรียกร้องสามัคคีกัน ให้มันเหนียวแรง
 เปลา่ๆ มันก็ไม่ได้. ประชาธิปไตยของประชาชนที่ไร้ศีลธรรม. นั่นก็คือ
 ประชาธิปไตย ที่จะเชือดคอประชาชนเหล่านั้นนั่นเอง. นี่เพราะมันผิดฝึ
 ผิดตีเกินไป.

ดูต่อไปถึง ข้อที่ ๘. ว่าธรรมะจะเป็นฝึเป็นตีได้อย่างไร? ธรรมะ
 เป็นฝึ หรือเป็นตี ตอบว่าเป็นได้ทั้ง ๒ ฝ่าย; เป็นได้ทั้งฝึและทั้งตี
 แล้วแต่กรณีว่าฝ่ายไหนจะต้องปฏิบัติอย่างไร.

ธรรมะที่ทำให้เกิดฝึเกิดตี เหมาะสมแก่กันและกันนั้นแหละจำเป็น
 อย่างยิ่ง. ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง ต่างฝ่ายต่างต้องมีธรรมะเป็นฝึของ
 ตนๆ นักเศรษฐกิจหรือนักการเมืองที่หาแต่ประโยชน์ของตน ประโยชน์เพื่อ
 พรรคของตน นี่นับว่าเขาผิดฝึผิดตี กับความเป็นมนุษย์ของเขาเป็นอย่างยิ่ง.

การหลงทรัพย์หลงอำนาจ คือการผิดฝาผิดตัวของตัวเอง ยิ่งทำไปก็ยิ่งทำให้ตัวเองเป็นทุกข์.

เอา, ^{๔๕} ที่นี้ ข้อที่ ๙. มาดู คู่ของการถูกฝาถูกตัว ผู้ที่บังคับจิตใจได้ ในทางศีลธรรม นี้ จะมีความถูกฝาถูกตัว สำหรับจะเป็นผู้มีหิริและโอตตปปะ. ผู้มีหิริ และ โอตตปปะ นั้นถูกฝาถูกตัว กับการทำที่เป็นผู้มีศีล. ผู้มีศีล จะมีความถูกฝาถูกตัวกับการที่ จะเป็นผู้มีสมาธิ. ผู้มีสมาธิ มีความถูกฝาถูกตัวกับการที่ จะมีปัญญา. การมี ปัญญา ย่อมถูกฝาถูกตัว กับการทำที่จะบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากปัญหา, หรือความทุกข์ทุก ๆ ประการ.

^{๔๔} ศีลธรรมแล้วจะมีการถูกฝาถูกตัว.

การ มีศีลธรรม นั้น มันเป็นการถูกฝาถูกตัว ในการที่จะเป็นนัก สหกรณ์ที่ดี, นักเศรษฐกิจที่ดี, นักการเมืองที่ดี, นักปกครองที่ดี, เจ้าหน้าที่ทุกระดับที่ดี ต้องมีศีลธรรมเป็นฝาเป็นตัว. ธรรมะต้องถูกฝาถูกตัวกับโลก มิฉะนั้นโลกจะไม่ใช่โลก; แต่จะเป็นโลกาวินาศ คือความวินาศของโลก. การแยกโลกออกจากธรรมะ คือความบ้าหลังที่สุดของหมู่มนุษย์.

ระบอบเผด็จการนี้ ถูกฝาถูกตัวกับพวกที่ไร้ศีลธรรม. ระบอบเผด็จการที่ดีนั้น คือทำอย่างพ่อกับลูก ขอนถ้าหากว่าเรื่องพระเจ้าอโศก งามิใช่ เป็นเรื่องนิยายแล้ว นั้นแหละคือตัวอย่างที่ดีของการถูกฝาถูกตัว. เผด็จการอย่างพ่อกับลูก พ่อขุนรามคำแหงก็น่าจะอยู่ในกลุ่มนี้. ธรรมะควบคุมเผด็จการได้ดี ให้มันถูกฝาถูกตัว.

ในที่สุดนี้ ก็ขอหวัง ขออ้อนวอน ขอตั้งความปรารถนาว่า ขอให้
 ธรรมะกลับมา, ให้ธรรมะกลับมาสู่โลก, ให้ธรรมะกลับมาสู่มนุษยชาติ.
 ให้ธรรมะกลับมาสู่ นักเศรษฐกิจ ให้ธรรมะกลับมาสู่ นักการเมือง ให้ธรรมะ
 กลับมาสู่ นักปกครอง ให้ธรรมะกลับมาสู่ สภาผู้แทน ให้ธรรมะกลับมาสู่ รัฐบาล
 ให้ธรรมะกลับมาสู่ ประชาชน เกิด ให้มีความถูกต้องทั่วแก่กันและกันทุกฝ่าย.

ธรรมะกับโลกต้องถูกต้องทั่ว โลกจึงจะอยู่รอด มนุษย์จึงจะอยู่
 รอด : จะมีนักเศรษฐกิจที่เข้าไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน, นักการเมืองที่เข้าไป
 เพื่อประโยชน์ของประชาชน, นักปกครองที่เข้าไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน,
 รัฐบาล หรือ รัฐบาล ที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชน.

ธรรมะกลับมาอย่างนี้แล้ว ความถูกต้องทั่วจะเป็นไปถึงระดับ
 สูงสุด และเป็นไปได้โดยง่ายตาย ไม่เกินวิสัย.

ถ้าธรรมะแยกจากการเมือง โลกนี้ก็คือเมืองนรกทันตาเห็น. ถ้า
 ธรรมะแยกจากการเมือง โลกนี้ก็คือเมืองนรกทันตาเห็น. ถ้าธรรมะแยกจาก
 การเมือง โลกนี้ก็คือเมืองนรกทันตาเห็น.

ขอแสดงความหวังว่า พุทธบริษัททุกคน จะมีความเป็นพุทธบริษัท
 ของตน อย่างถูกต้องทั่ว ต่อบุคคลทุกแขนงรอบด้าน.

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ เป็นชาวพุทธ เป็นไทยพุทธกันทั้ง
 ประเทศ, หรือเป็นส่วนใหญ่ของประเทศ, จนต้องเรียกว่าประเทศไทยเมืองพุทธ;
 แต่ยังมีความไม่ถูกต้องทั่ว บางอย่างบางประการเหลืออยู่. ข้อนี้ไม่สมควร

แก่ประเทศไทยเมืองพุทธเลย เมื่อเกิดขัดแย้งสวนทางกันอยู่อย่างนี้แล้ว ความสงบสุขจะมีได้อย่างไร?

ขอให้ท่านทั้งหลาย ทั้งที่เป็นนักปกครอง และผู้ถูกปกครอง จงได้วินิจฉัยในเรื่องนี้ให้ดีๆ ว่าธรรมะนั้นจะมีมาได้ ก็ต่อเมื่อมีสิ่งที่ธรรมะต้องการ. ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการความคงเส้นคงวา นี้เราต้องมีความคงเส้นคงวา. ธรรมะต้องการความถูกฝาถูกตัว; เราก็ต้องมีความถูกฝาถูกตัว; มีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัวแล้ว ทุกอย่างจะเป็นไปในทางที่ถูกต้อง. คีลธรรมจะกลับมาโดยง่าย แล้วก็อยู่กันอย่างนอนตาหลับ, ไม่มีอันธพาลรุกรานเข้าไปถึงห้องนอน ดังที่มันได้แสดงวิแวให้เห็น.

ขอให้ความถูกฝาถูกตัวนี้ มีแก่พุทธบริษัททุกคน ทุกที่ ทุกสถาน ทุกกาล ทุกเมื่อ; แล้วพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็จะเป็นที่พึ่งแก่เราได้จริง, ไม่เพียงแต่มีสัญลักษณ์มาแขวนไว้ที่คอ แล้วยกแก้วเหล้าชนดื่มข้ามหัวท่าน จนหมดความเป็นพระเคียร ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น.

ขอให้พุทธบริษัท รู้จักสำนึกในความเป็นพุทธบริษัท รู้จักทำตัวเองให้เป็นพุทธบริษัท อย่างถูกฝาถูกตัวกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์; ความสุขเจริญงอกงามในที่ทุกอย่างทุกสถาน ก็จะมี โดยไม่ต้องมีใครให้พร มันเป็นไปได้ในตัวมันเอง.

การบรรยายปาฐกถาธรรม สมควรแก่เวลาแล้ว ก็หมดเวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ไว้ ด้วยความหวังดีที่กล่าวมาแล้วนั้น ขอให้จงเป็นไปตามนั้นโดยทุกๆ ประการเทอญ.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องการ ความมีหวัหมีหาง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจมาจะไต่กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะ**
สิ่งที่ต้องการความมีหวัหมีหาง.

ฟังดูรู้สึกว่กุกกักอยู่มาก ขอให้ถึงถึงการบรรยายครั้งที่แล้วมา ซึ่ง
บรรยายโดยหัวข้อว่าธรรมะในฐานะที่จะต้องมีความ คงเส้นคงวา, มีความ ถูกฝา
ถูกตัว, วันหนึ่งก็ว่ามีหวัหมีหาง. หมายความว่า **คนเราจะต้องประพฤติอย่างนั้นธรรมะ**
จึงจะได้อยู่กับเรา; ดังนั้นจึงพูดว่าธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการความมีหวัหมีหาง.

ต้องมีการระต่อกัน ธรรมะจึงจะอยู่กับเรา.

พวกเราจะต้องประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่มีหวัหมีหาง ธรรมะจึง
จะอยู่กับเรา; ถ้าไม่มีหวัหมีหาง ท่านลองคิดดูเถอะว่ามันจะเป็นอย่างไร ?

จงมองดูที่ปู ปูมันไม่มีหัว แล้วมันก็ยังไม่มีหางด้วย มันเลยต้องเดินไปข้าง ๆ อย่างข้าง ๆ คู ๆ, เดินเหมือนปูไปข้าง ๆ ก็ได้แต่วิ่งลงรู จะทะเลาะชนฟ้าไม่ได้ เพราะมันไม่มีหัวไม่มีหาง.

ความมีห้วงมีหางนี้ จำเป็นในการที่เราจะมีธรรมะ. ขอให้จำไว้ว่า ธรรมะต้องการความคงเส้นคงวา ความถูกฝาถูกตัว ความมีห้วงมีหาง; แล้วธรรมะก็จะอยู่กับเรา.

ทีนี้ก็จะขอยืนยันว่า อาตมาบรรยายปาฐกถาธรรมทุกครั้ง ด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียวกันนั่นคือว่า ธรรมต้องกลับมา; มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ. เราต้องมีธรรมะ, เราต้องมีธรรมะ, เราต้องมีธรรมะ, ธรรมะคือสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง.

ขอให้ดูที่ กรณีจำเป็นที่สุด คือความเป็นประชาธิปไตย. เราเป็นประชาธิปไตยกันได้ เท่าที่เรามีธรรมะอยู่ในประชาชน. ประชาชนมีธรรมะหรือศีลธรรมเท่าไร เรามีประชาธิปไตยได้เพียงเท่านั้น. ถ้ามีฉะนั้นแล้วจะมีความน่าเ็น อยู่ในประชาธิปไตยนั้น. นับตั้งแต่เลือกผู้แทนขึ้นไป, ประชุมกันเป็นรัฐสภาในที่สุด, ไม่มีศีลธรรมเท่าไร เราก็ไม่มีประชาธิปไตยเต็มใบหรือครึ่งใบ แม้แต่เลี้ยวใบก็ยังไม่ได้ จะมีประชาธิปไตยเต็มใบมันก็อยู่ที่ตรงนี้.

อาตมาขอย้ำว่า เราเป็นประชาธิปไตยได้ เท่าที่ประชาชนของเรามีศีลธรรม. เราเป็นประชาธิปไตยได้เพียงเท่าที่ประชาชนของเรามีศีลธรรมเท่าไร; เราจะเป็นประชาธิปไตยได้ เพียงเท่าที่ประชาชนของเรามีศีลธรรม.

เมื่อเราต้องการประชาธิปไตย เราก็ต้องรับ มีประชาชนที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม. ถ้าศีลธรรมเต็มประชาธิปไตยก็เต็มใบ ไม่อย่างนั้นก็ครึ่งใบ เสียวใบ กระทั่งไม่พอใช้, มีไม่พอใช้.

ธรรมะต้องมีแก่นมนุษย์ แม้เกี่ยวกับการเมือง.

ที่นี้อยากจะบอกกล่าวว่ามีคนเขียนทั่วไปยังอาตมาว่า *ทำไมเป็นพระเป็นสงฆ์พูดเรื่องการเมือง?*

ที่นี้ขอบอกว่าไม่ใช่; อย่าไปมองกันอย่างนั้น; ไม่ได้พูดเรื่องการเมือง แต่พูดเรื่องธรรมะ. ธรรมะต้องมีที่มนุษย์ ต้องมีที่การเมือง ที่กำลังครอบงำมนุษย์. โลกกำลังถูกครอบงำด้วยการเมือง. ถ้าการเมืองไม่มีธรรมะแล้วมาครอบโลก แล้วโลกนี้จะเป็นอย่างไร?

ที่นี้ เพื่อให้การเมืองมีธรรมะ เราจึงพูดถึงธรรมะ แม้ที่เกี่ยวกับการเมือง. การเมืองมีธรรมะ จึงจะเป็นที่พึ่งแก่นมนุษย์ได้. เศรษฐกิจก็ต้องมีธรรมะไม่ใช่เศรษฐกิจเหมือนกำลังมี ๆ กันอยู่. การปกครองก็ต้องมีธรรมะ สังคมก็ต้องมีธรรมะ. การผลิตต่าง ๆ ก็ต้องประกอบไปด้วยธรรมะ. การซื้อ การขาย การนายหน้า การขนส่ง ก็ต้องมีธรรมะ; ถ้าไม่มีธรรมะ มันก็คือความวินาศ. ที่นี้จึงขอยืนยันว่าพูดธรรมะ ไม่ใช่พูดการเมือง.

ต้องมีธรรมะในทุกกรณีจะแก้ปัญหาก็ได้.

ที่นี้มีบางคนแย้งว่า โอ๊ย, บัณฑิตพูดถึงธรรมะ ให้อิมปากอิมท้องเสียก่อน จึงค่อยพูดถึงธรรมะ. นี่เขาไม่ดูให้ดี, เขาไม่ดูให้ดี, ดูให้ดีที่จะว่า **ที่ไม่มียะไรจะกินนั่นเพราะไม่มีธรรมะ.** ถ้ามีศีลธรรม หรือ มีธรรมะ แล้วจะมีกินและมีใช้, มีเหลือกินเหลือใช้; เพราะว่าการธรรมหรือศีลธรรมข้อแรก ก็คือการทำหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์. คนที่กระทำอยู่อย่างนั้นจะอดได้อย่างไร?

เขาไม่มีธรรมะมาเป็นหัวใจ เขาจึงไม่รู้จักหาใส่ปากใส่ท้อง, หรือไปหาโดยวิธีอันธพาลแบบบรวยลัด. เช่นดั่งภรรยาให้คว่ำลงในที่เปลี่ยว แล้วก็ขนเอาของไป, ปลดทรัพย์สมบัติแม่ที่เนื้อที่ตัว อย่างที่เรียกว่า เหลือแต่กางเกงใน เอาไป. นี่เขาไม่มีธรรมะ ก็มาอ้างว่าไม่มีใส่ปากใส่ท้องแล้วก็ทำถึงอย่างนั้น, นี่ขอให้เลิกพูดว่า อิมปากอิมท้องเสียก่อนจึงค่อยมีธรรมะ แต่พูดเสียใหม่ว่า **เพราะไม่มีธรรมะจึงไม่มีอะไรจะกิน.**

ที่นี้บางคนมาท้วงว่า ความเป็นวิกฤตการณ์, **มีวิกฤตการณ์เดือดร้อนอย่างนั้น มันเป็นธรรมดาโลก มันต้องมีอยู่ในโลก หลีกไม่พ้น; เราอยู่กับเรื่องๆ ไปก็แล้วกัน ไม่ต้องพูดถึงธรรมะ** ธรรมะอะไรกันให้เสียเวลา.

อาตมาขอตอบว่า ไม่จริง, ที่พูดอย่างนั้นไม่จริง. เราจะอยู่กับความเป็นอันธพาลเรื่องๆ ไป อย่างนั้นมันไม่ถูก; เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เราอาจจะบ๊องกัน หรืออาจจะกำจัดออกไปเสียก็ได้ ให้สมกับที่เราเป็นมนุษย์ มีวิวัฒนาการ

มีพัฒนาการ. เราต้องเป็นมนุษย์ เราต้องแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้; มิฉะนั้นแล้วจะละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน.

สัตว์เดรัจฉานไม่มีวิกฤตการณ์. มันไม่สร้างวิกฤตการณ์ขึ้นมาเอง. ถ้ามีวิกฤตการณ์ในหมู่สัตว์เดรัจฉาน ก็เพราะมนุษย์ไปสร้างให้มันทั้งนั้น. มนุษย์ที่ยังมิใช่มนุษย์, เป็นคนที่ไม่มีมนุษยธรรม. คนที่ไม่มีมนุษยธรรมแล้วแม้แต่สัตว์เดรัจฉานก็พลอยเดือดร้อน.

เราเป็นมนุษย์ เราต้องป้องกันวิกฤตการณ์ได้, ต้องแก้วิกฤตการณ์ได้ตามสมควร. อย่าถือเสียว่า พลอยผสมโรงกับวิกฤตการณ์ อยู่กันไปในโลกก็แล้วกัน มันจะกลายเป็นคนที่น่าละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน ซึ่งมันไม่มีวิกฤตการณ์ มันอยู่อย่างเยือกเย็น. ความที่ต้องมีธรรมะนั้นจำเป็นอย่างนี้, และก็มิเคยใช้ธรรมะสำเร็จมาแล้ว ในการแก้ปัญหาเหล่านี้.

ตัวอย่าง พระเจ้าอโศก ๗

อาตมาขอยกตัวอย่างพระเจ้าอโศกมหาราช คนบางคนก็จะยืมเอาอยู่ในใจ ว่าอะไร ๆ ก็ยกพระเจ้าอโศกมหาราช. คนทั้งโลกยอมรับว่า พระเจ้าอโศก ๗ นี้ไม่ใช่บุคคลในนิยาย นักประวัติศาสตร์โบราณคดีทั้งหลาย ยอมรับว่ามีตัวตนอยู่ในโลก. ท่านเคยใช้ธรรมะสำเร็จมาแล้ว จนได้นามว่า ศรีธรรมมาโศกราช. พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชเกิดขึ้นเพราะมีธรรมะ.

ในระบบการเมืองของท่าน ท่านประกาศว่าประชาชนทุกคนเป็นลูกของ
ข้า; จะเขียนอยู่ตามเสาศิลาข้าง ที่หน้าผาภูเขาข้าง, ประกาศว่า ประชาชน
ทุกคนเป็นลูกของข้า. **อุดมการณ์ของท่านมีว่า ตลอดชาตินี้ทุกคนต้องมีความสุข,
ตายแล้วทุกคนต้องไปสวรรค์,** ทุกคนที่อยู่ที่นี่เดี๋ยวนี้ต้องมีความสุข, ตายแล้วทุกคน
ต้องไปสวรรค์. ทุกคนที่อยู่ที่นี่เดี๋ยวนี้ต้องมีความสุข ตายแล้วทุกคนต้องไป
สวรรค์.

เดี๋ยวนี้มีรัฐบาลไหนบ้างในโลกนี้ ที่กล้าพูดเช่นนั้น. พูดเช่นนี้ถูกให้.
เพราะอะไร? เพราะว่าเราไม่มีการจัดในทางศีลธรรมที่เพียงพอ.

พระเจ้าอโศกฯ มี**ตำรวจศีลธรรม** ที่เรียกว่า **ธมมมจโจ**. เรามีแต่
ตำรวจรถไฟ, ตำรวจการเมือง, ตำรวจท่องเที่ยว, ตำรวจเทศกิจ, ตำรวจอะไร
มาก จนท่านอธิบดีเองก็จะจำไม่ไหวอยู่แล้ว ลองคิดดู แต่เราไม่มีตำรวจศีลธรรม
ตำรวจเทศกิจ ที่เล่นเอาเถิดกับแม่ค้าขายเร็น ก็ไม่รู้จักชนะสักที, อย่างว่าแต่จะมี
ตำรวจศีลธรรม, ถึงกับจับพระสักได้.

ตำรวจศีลธรรม ของพระเจ้าอโศกฯ นี้ เป็นที่น่าสนใจ เคยจับพระที่
สอนผิดหลักพระพุทธศาสนาให้สึก ไม่ยอมสึกถึงกับฆ่าเสียก็มีจำนวนมาก. ศีลา
จาริกที่ตำบลสารนาถพาราณสีนั้น มีปรากฏอยู่ว่า พระอย่าแตกกัน ถ้าพระแตก
กันจะให้นั่งผ้าขาว, นั่งผ้าขาวหมายความว่า เป็นคฤหัสถ์.

หน้าที่ของตำรวจศีลธรรม ก็คือ ควบคุมสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตาม
พระบรมราชโองการ. ตำรวจศีลธรรมเข้าไปตรวจได้ถึงห้องนอน ห้องส้วม

ในครัว. นี่เข้าไปตรวจได้ถึงอย่างนี้ ให้ทุกอย่างมันเป็นไปตามทางของศีลธรรม. โดยทั่วไปก็จะตรวจว่า ทุกคนได้ปลุกต้นไม้ ได้ปลุกต้นมะม่วง ต้นขนุน ต้นพิกุล สร้างศาลา สร้างบ่อน้ำกันทุกบ้าน ตามพระบรมราชโองการหรือไม่?

นี่แหละ เป็นตำรวจศีลธรรม เพราะมีตำรวจศีลธรรม จำนวนมาก พอใช้ พระเจ้าอโศกฯ ก็กลายเป็น พระเจ้าศรีธรรมมาโศกราชขึ้นมา ดังนี้.

แต่เอาตามคิดว่า เรายังจะพูดอะไรได้มากกว่าพระเจ้าอโศกฯ; พูดแต่ว่า ทุกคนที่นั่นต้องมีความสุข ตายแล้วทุกคนต้องไปสวรรค์นี่. อาตมาไม่รู้สึกพอใจ ยังไม่พอ; ต้องพูดว่าทุกคนต้องอยู่กับนิพพาน ที่นี่และเดี๋ยวนี้. พูดว่า ตายแล้วไปสวรรค์ นั่นมันยังน้อยไป : ต้องพูดว่าทุกคนต้องอยู่กับนิพพาน ที่นี่ เดี่ยวนี้ ในชาตินี้.

ในพระบาลีมีกล่าวถึง **ทิวฐัมมิกนิพพาน - นิพพานในทิวฐธรรม, สามายิกนิพพาน - นิพพานชั่วสมัยๆ**; นี่ก็เรียกว่านิพพานเหมือนกัน. เราอยู่กับนิพพานชั่วสมัยก็ยังได้, แต่ให้มันสมัยติดๆ กัน เกือบจะตลอดวัน.

คำว่า **นิพพาน** แปลว่า **เย็น, เย็นเพราะไม่มีความร้อน, ว่างกิเลสเมื่อใดก็เย็นเมื่อนั้น.** เวลาที่ว่างจากกิเลสนั่นแหละให้มีให้มาก อย่าให้อายสุนัขหรืออายแมว. แมวมันมีเวลาที่จิตใจว่างจากกิเลสมากกว่าคน, มันไม่เป็นโรคประสาทเหมือนคน, ไม่เป็นโรคจิตเหมือนคน, มันไม่มีความเป็นอันธพาลในท้องถิ่นเหมือนคน นี่เพราะจิตมันว่างจากกิเลส คือมันเย็น จิตใจเย็นเมื่อไร ก็มีนิพพานเมื่อนั้น.

ทุกคนต้องมีธรรมะ ตามฐานะและสภาพการณ์.

สรุปความว่า ธรรมะเป็นสิ่งที่จำเป็นจะต้องมี; มีได้โดยความที่
คนเรามีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวใจ; มีได้ด้วยการกระทำอย่างนี้
ไม่ใช่มีได้ด้วยการแต่งเพลงให้ร้องบทเดียว แล้วอะไรก็สำเร็จ. นี่แต่งเพลง
ให้ร้องบทเดียวอะไรก็สำเร็จ : อยากให้เขาไปเลือกผู้แทนกันมาก ๆ แต่งเพลงให้
ร้องบทเดียว, ให้เขารักชาติ แต่งเพลงให้ร้องบทเดียว, อะไรก็แต่งเพลงให้ร้อง
บทเดียว, แล้วก็สำเร็จประโยชน์ นั้นมันเป็นไปไม่ได้.

ถ้าจะเรียกร้องให้มีความสามัคคีกัน, ให้ร่วมมือกัน, ให้ถือความเป็น
ระเบียบ, ให้เสียสละ, ให้สุจริตยุติธรรม, ให้รักชาติ, โดยบุคคลที่ไร้ศีลธรรม
นั้นมันเป็นไปไม่ได้ มันต้องมีธรรมะ ผู้เรียกก็ต้องมีธรรมะ, ผู้ถูกเรียกก็ต้องมี
ธรรมะ ผู้จะเรียกร้องประชาชน ให้มีสิ่งเหล่านี้ต้องมีธรรมะ, ประชาชนก็ต้องมี
ธรรมะ, การเรียกร้องจึงจะสำเร็จประโยชน์.

ที่นี้เราจะมีธรรมะ ก็จะต้องมีการประพฤติกระทำชนิดที่เรียกว่ามี
หัวใจ. มีหัวใจ ก็คือไม่วิ่งไปข้าง ๆ คุ ๆ เหมือนปู; เพราะมันไม่มีหัวใจ
เหมือนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น, ไม่มีหัวใจมันก็ต้องวิ่งไปข้าง ๆ เหมือนปู; แล้วจะไป
ถึงไหนได้อย่างไร?

มีหัวใจ นี้ก็คือ มีความสูงมีความต่ำ มีพระบาลี ว่า *ทุกฺโข สมาน
สฺวาโส* — การอยู่เสมอกันนั้นเป็นทุกฺข์ ก็จะต้องมี ระเบียบ senior junior อย่างที่
เรียกกัน.

ระวังประชาธิปไตยเพื่อเจ้า ไม่มีหัว ไม่มีหาง ไม่มีสูง ไม่มีต่ำ. ส.ส. ที่เลือกมาก ต้องเอาใจผู้เลือก จนหมดหัว จนหมดตัว; หมดความเป็นหัว เพราะประจบประแจงผู้เลือก อย่างนี้มันไม่ยุติธรรมแก่ฝ่ายอื่น ถือเอาประโยชน์ เป็นหัวกันเสียหมด; ไม่ถือเอาธรรมะเป็นหัว มันก็น่าหวาดเสียว.

อุดมการณ์ทั้งหลายในโลกนี้ ต้องมีเป็นลดหลั่นกันไป คือจะต้องมี หัว มีตัว มีหาง : มีหัว แล้วมีตัว แล้วมีหาง. อาตมาอยากจะเรียงลำดับว่า ต้องมีศีลธรรมเป็นหัว, มีเศรษฐกิจ มีการเมือง มีการปกครอง มีอะไรก็ตาม เป็นตัว, แล้วก็มีประชาชนที่มีศีลธรรมนี้เป็นหาง. ต้นไม้มันมีรากแก้ว; รากแก้วมันนำรากฝอย; ไม่มีรากแก้วมันก็ล้มแหละ.

ดูตามธรรมชาติ ดูกฎของธรรมชาติ ซึ่งไม่ได้เข้าโรงเรียน ไม่ได้ เรียนมหาวิทยาลัย คือแพะ แกะ ควาย วัว เหล่านี้ มันยังมีหัว มันยังมี หัวหน้าหมู่นำหมู่นู่น. ตัวนั้นไม่ต้องเป็นควายถึก โคลกอะไร เป็นตัวเมียแ่ๆ ก็ได้, มานำหมู่นู่นได้; เพราะมันมีธรรมชาติที่น่าเชื่อถือ. นี่หัวไม่ต้องถือดาบก็ได้; แต่ขอ ให้มีธรรมะเป็นหัว แล้วลูกหมูก็น่าจะเดินตาม ศีลธรรมเป็นหัวหมู่นู่น ลูกฝูงมัน ก็เป็นหางได้โดยความสะดวกใจ. *สมองเป็นหัว แส่นยานุภาพเป็นหาง.*

“เชื่อผู้นำ ชาติพ้นภัย” นี้ระวังให้ดี; อย่าเอามาหัวเราะเยาะกันเสีย. *ต้องเชื่อผู้นำ แล้วชาติจะพ้นภัย;* อย่าเอามาหัวเราะเยาะ ว่านี่เป็นสมัย ประชาธิปไตยนะ นี่ประชาธิปไตยแล้วจะไม่มีความหัว ไม่มีตัว ไม่มีหาง มันก็จะเหมือนกับปู.

บางคนเขลาไปถึงกับว่า ระบบมีหัว มีสูง มีต่ำ นั้นมันเป็นเผด็จการ ขอให้เข้าใจกันเสียให้ดีๆ ว่า เผด็จการนี้ไม่ใช่อุตมการ ไม่ใช่ลัทธิอะไร มัน เป็นเพียงวิธีการสำหรับจะเอามาใช้ ให้อุตมการใดๆ สำเร็จประโยชน์ ได้. ต้องเอามาใช้ ให้ถูกวิธี สำหรับลัทธิหรืออุตมการที่เราต้องการ หรือเรา ปรารถนา.

พ่อปกครองลูกเป็นอย่างไร? อาจารย์ปกครองศิษย์เป็นอย่างไร? แม่ ทักนายกองบังคับบัญชาทหารของตนเป็นอย่างไร? มันต้องมีความเฉียบขาด พ่อที่ปกครองลูกอย่างโง่เขลา ไม่เคยสำเร็จประโยชน์; เพราะต้องให้รู้จักความ หมายของไม้เรียว ไม้หวาย มันจึงจะเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดี เป็นอะไรที่ดีมา ตามลำดับ เหมือนที่เคยเป็นกันมาแล้ว.

การมีหัวมีหางนั้น คือ ระเบียบวินัย สัมมาคารวะ.

การที่มีหัวมีหาง นั้น ก็เพื่อทำให้มันเป็นไปอย่างเรียบร้อย; ไม่ ต้องเป็นปู่เอาย่างไป. อาตมาต้องขอกฎสักหน่อย ที่จะต้องพูดคำที่ฟังดูแล้วมัน ไม่สุภาพ คือพูดว่า พระศาสนาของเรามีหัว มีตัว มีหาง, พระศาสนาของเรา มีหัว มีตัว มีหาง. หัว ก็ต้องได้แก่ พระพุทธเจ้า ตัว ก็ได้แก่ พระธรรม หาง ก็ได้แก่ พระสงฆ์, ครบบริบูรณ์อย่างนั้นแล้ว จึงเจริญรุ่งเรืองมาได้อย่างดี จน ถึงทุกวันนี้.

เดี๋ยวนี้ เรามีพระธรรมวินัย ที่ทรงแสดงไว้แล้วบัญญัติไว้แล้ว แทนพระองค์ เราก็งยังมีหัวอย่างยิง ยืนนั่นเอง, พระพุทธองค์ทรงมีระบอบเผด็จการ คือ ทรงทำพระองค์อยู่เหนือวินัยทั้งหมด.

เอ้า, มาดูชนชาติไทย, ชนชาติไทยนั้นไม่มีหัว. *เรามีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว* มีผู้ที่อยู่บนหัว อยู่เหนือหัว คือเป็นหัวสมอง สำหรับจะนำเราไป. *เรมี้* คำว่า *ข้าพเจ้า*, *ข้าพระพุทธเจ้า*; แสดงว่าเรานี้เป็นข้าของพระเจ้า, *เรมี้* *พระเจ้าอยู่เหนือหัว*, *เรมี้* หัวเต็มที.

อย่าไปมัวโง่ประโยคที่ว่า “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” กันอยู่เลย *ผู้นำ* เดียวนั้นหาได้ง่ายกว่าผู้นำโหล. ขอให้นึกดูเถอะว่า ผู้นำเดี่ยวนะหาได้ง่ายกว่าผู้นำโหล. มันปลอดภัยกว่ากันหรือหาไม่?

ก็เพราะไม่มีหัว นี้แหละ จึงไม่มีใครกล้าจัดการกับพวกที่ยกแก้ว เหล้าข้ามพระเศียรพระพุทธรูปที่แขวนอยู่ที่คอ, ไม่มีใครกล้าจัดการ, ไม่กล้าจะทำแม้แต่ว่า คำว่าบาตรกับพวกนี้, ลงพรหมทัณฑ์กับพวกนี้ ก็ไม่มีใครกล้าทำ เพราะมันไม่มีหัว.

เราดูเถิด ดูให้ดีเถิด เราจำเป็นที่จะต้องมศีลธรรม แล้วเรา มีไม่ได้ เพราะเราไม่มีหัว; ยังเหมือนกับปู ยังเดินข้าง ๆ กู ๆ ไม่ตรงคลองของศีลธรรม. หลับตาดูภาพปูไม่มีหัว เดินข้าง ๆ กู ๆ ไม่ตรงตามคลองของศีลธรรม.

มีคนเขาไปว่า มีธรรมเป็นหัวนี้มันเสียอิสรภาพไม่เป็นประชาธิปไตย นั้นมัน เป็นประชาธิปไตยของคนโง่. ประชาธิปไตย อันธพาล, มันจึงมี

อันธพาลเต็มบ้านเต็มเมือง ไม่รู้ว่าจะหนี ไปอยู่ที่ไหน. หนังสือพิมพ์ลงข่าวข่มขืน เด็กเล็ก ๆ ข่มขืนลูกเลี้ยง กระทั่งข่มขืนลูกตัว นี้เป็นผลของการที่ไม่มีศีลธรรม เป็นหัว สำหรับบังคับจิต.

เราเป็นคนหัวขาดกันเสียหมด. คนหัวขาดเหล่านี้ กำลังแสวงหา ทรัพย์ หากาม หาเกียรติ หาอำนาจวาสนาแล้วมันจะได้ชนิดไหนมา ก็ไปคิดดู เอาเอง.

เอ้า, คุณ ทั้งทั้งโลก สักที โลกนี้จะมีอะไรเป็นหัว? มีพระเจ้า หรือมีพระธรรม เป็นหัวใช่ไหม? เราจะยอมเป็นคนหัวขาด ไม่มีหัวกันหรือ อย่างไร?

เอกชนคนหนึ่ง ๆ ต้องมีหัว คือศีลธรรม. หมู่ชนก็ต้องมีหัว, สังคม ก็ต้องมีหัว, ประเทศก็ต้องมีหัว, แต่โลกกลับไม่มีหัว มันน่าเศร้าใจ. มันจะพ้น จากความเป็นอันธพาลไปได้อย่างไร สำหรับโลกที่ไม่มีหัว.

ขอให้ศีลธรรม หรือพระธรรม กลับมาเป็นหัวของโลกเสียโดย เร็วเถิด ธรรมชาติมันรอไม่ได้ มันรอไม่ได้อีกแล้ว; ขึ้นป्ल่อยอย่างนี้ โลกนี้ ก็จะถึงยุคมิกสัญญี่ ซ้ำกันอย่างซ้ำเนื้อซ้ำปลา.

ต้องประพฤติถูกตามธรรมเพื่อมีธรรมเป็นหัว.

ธรรมชาติสร้างทุกอย่างมา สำหรับต้องการความมีหัวมีหาง. มนุษย์ก็หางไว้ระหว่างกระดูกกันกบดูไม่เห็น; แต่หัวก็กำลังจะตกลงในกระดูก

โพลารานี้ยังชนทุกที. ธรรมชาติรอไม่ได้ ธรรมชาติต้องการความมีหัวมีหาง
อย่างถูกต้อง เดียวนี้หมดหัวหมดหาง มันก็เหลือแต่ท้องสำหรับจะใส่สิ่งที่กอบโกย.
นี่กำลังเป็นกันทั้งโลกเพราะโลกกำลังไม่มีหัว ดังที่กล่าวแล้ว.

ขอให้เรานึกถึง ความมีหัวมีหาง นี้จำเป็นที่สุด สำหรับการที่ธรรมะ
จะกลับมาอยู่กับเรา. ธรรมะจะมาเป็นหัวแก่เรา ก็ต่อเมื่อเรามีการประพฤติก
ต้อง ตามความต้องการของธรรมะ. ธรรมะต้องการความคงเส้นคงวา ต้อง
การความ ถูกฝาถูกตัว ต้องการความ มีหัวมีหาง; เป็นความงามด้วยธรรมะ
ตามที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า มีความงามในเบื้องต้น, มีความงามในเบื้องกลาง,
มีความงามในเบื้องปลาย. เราจะต้องมีความงามของธรรมะ หรือ มีธรรมะเป็นหัว
จึงจะมีความงาม.

ความคงเส้นคงวา ความถูกฝาถูกตัว นี้ได้กล่าวมาแล้วในการบรรยาย
ครั้งก่อน. ในวันนี้กล่าวถึงเรื่อง ความมีหัวมีหาง. ให้มีธรรมะเป็นหัว
สำหรับเอกชน สำหรับสังคม สำหรับประเทศชาติ และสำหรับโลก.

จัดการศึกษาให้ประชาชนมีศีลธรรม จะแก้ปัญหาได้.

ขอยืนยันซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า เราเป็นประชาธิปไตยได้ เท่าที่ศีลธรรม
มีอยู่ในประชาชน ประชาชนมีศีลธรรมกันเท่าไร; เราจะเป็นประชาธิปไตย
ได้เพียงเท่านั้น. ถ้าจะมีเกินไปกว่านั้น ก็เป็นประชาธิปไตยที่ได้ยินพูดกันอยู่
ว่าหน้าเน่า; ฟังแล้วน่าสลดใจ ถ้าจะมีประชาธิปไตยหน้าเน่า.

เรามีศีลธรรมในประชาชนน้อยลงไปเท่าไร ประชาธิปไตยก็จะไม่เต็ม
ไปอยู่เพียงนั้น นับตั้งแต่เลือกผู้แทนขึ้นมาทีเดียว. ขอให้สนใจเป็นพิเศษ
ในการที่จะทำให้ประชาชนมีศีลธรรม รองรับความเป็นประชาธิปไตย.
การจัดการศึกษาทั้งหมด ต้องเป็นไปเพื่อคนมีศีลธรรม.

ขอนิยามคำว่า การศึกษา เสียใหม่ว่า การศึกษานั้น คือการกรอก
ศีลธรรม ลงไปในหัวกระโหลกของประชาชน. ให้ประชาชนมีจิตใจที่
ประกอบไปด้วยศีลธรรม. การศึกษาอย่ามีบทนิยามอย่างอื่นเลย; มีบทนิยาม
เพียงว่า กรอกศีลธรรมลงไปในหัวของประชาชน เท่านั้นก็พอแล้ว. ปัญหา
ทุกอย่างจะไม่มีเหลือ. การศึกษาจะแก้ปัญหทุกอย่างในโลกได้.

ใครพูดว่า การศึกษาไม่สามารถจะแก้ปัญหทุกอย่างได้. อาตมา
ไม่เชื่อ ขอคัดค้าน และขอประท้วงไว้ในที่นี้. เราจะ ต้องจัดการศึกษาให้นำ
มาซึ่งศีลธรรม เพราะว่าเราเป็นประชาธิปไตยได้ เท่าที่เรามีศีลธรรม; ถ้า
เกินนั้นมันก็เป็นประชาธิปไตยเนา.

ขอให้ธรรมะกลับมาก่อนแต่ที่โลกจะวินาศ? ถ้าธรรมะไม่กลับมา
โลกจะวินาศ. จงรวมกันทั้งโลก สนใจทำให้ธรรมะกลับมา.

ในวันนี้ก็สรุปความว่า ต้องเป็นคนที่มีหัวใจ มีสูงมีต่ำ อย่าอยู่
อย่างเสมอกัน, หรือลดหัวลงไปอยู่ข้างล่าง นี่มันจะเกินไปเสียอีก.

ในที่สุดนี้ เวลาสำหรับบรรยายก็หมดแล้ว ขอจบการบรรยายลงด้วยความหวังว่า มนุษย์ทุกคนจะเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง คือความมีหัวใจ มีตัว และมีหาง ที่ประกอบไปด้วยศีลธรรม, จะมีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องสมบูรณ์สมควรแก่การสร้างโลกนี้ ให้มีสันติภาพ.

ขอให้ความหวังนี้ ได้รับการพิจารณาจากท่านทั้งหลายทุกๆคน. ถ้าเห็นด้วยก็ขอให้ช่วยกันส่งเสริม ประพฤติปฏิบัติตาม นำมาซึ่งความสุขความเจริญงอกงามทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อยู่ทุกที่พาราตริกาลเถิด.

อาทมาขอจบการบรรยายปาฐกถาธรรม ในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการ การควบคุมทาง ควบคุมคอ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการการควบคุมทางควบคุมคอ.** ฟังดูก็ยากอยู่บ้าง แต่ขอให้ท่านสนใจระลึกไปถึงการบรรยายในครั้งที่แล้วมา ซึ่งอาตมาก็ได้กล่าวมาตามลำดับว่า **ธรรมะในฐานะสิ่งที่ต้องการความลงเส้นลงวา ความถูกฝ่าถูกตัว ความมีหัวมีหาง.**

ทีนี้ก็มาถึงการ **ควบคุมทาง ควบคุมคอ** : **ควบคุมทาง** อย่าให้ไปจับเอาสิ่งที่ไม่ควร, **ควบคุมคอ** ก็อย่ากลืน สิ่งที่ไม่ควรจะกลืนลงไป. **ปาฐกถาธรรมทุกครั้ง** กระทำไปในความหวังว่า **ศีลธรรมจะกลับมา; มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ.** ในความสำคัญ เราต้องการให้ธรรมะกลับมา เพื่อความสงบสุขของมนุษย์ จึงมีการกระทำทุกอย่างเพื่อให้ศีลธรรมกลับมา.

ศีลธรรมต้องกลับมา มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ.

ในตอนแรกนี้ อาตมาขอโอกาสพูดเรื่อง ศีลธรรมต้องกลับมา มิฉะนั้นโลกาจะวินาศ อย่างช้าๆ ซากๆ. ขอท่านทั้งหลายอย่าเพ้อเมื่อมองเห็นประโยชน์ของธรรมะแล้ว ก็เป็นการง่าย ที่จะมึนกำลังใจ ในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้ศีลธรรมกลับมา.

ปัญหาใหญ่ที่สุดมันอยู่ว่า เดียวนี้ คนมีวิวัฒนาการมากกว่าสัตว์ ทางสติปัญญา ทางมันสมอง ทางอะไรต่างๆ ก้าวหน้าไกลไปกว่าสัตว์; แต่ก้าวหน้าไปในทางที่ให้เกิดปัญหา หรือเกิดความทุกข์ ชนิดที่สัตว์มันไม่มี. นี่ระวังให้ดี สัตว์มันจะล้อเอาคน คนก็จะรู้สึกน่าละอายต่อสัตว์.

ขอภัย ใช้คำธรรมดาสามัญว่า *แมว หมา กา ไก่ ไม่เคยกินยาปวดหัว.* คนเรามียาปวดหัวกินกันเป็นตัน ๆ ที่เดียว ซึ่งสัตว์ไม่มีกินสักเม็ดหนึ่ง.

คนนอนไม่หลับ ต้องกินยานอนหลับ จนกลายเป็นของธรรมดาไป. สัตว์มันไม่ได้กินยานอนหลับ ไม่รู้จักยานอนหลับ มันก็ยังนอนหลับสบาย มีอนามียดี.

คนเป็นโรคประสาท ซึ่งได้ยีนว่า เป็นแสน ๆ คนแล้ว. คนเป็นโรคจิต ซึ่งได้ยีนว่าเป็นหมื่น ๆ คนแล้ว; แต่เราก็ไม่เคยเห็นสัตว์เป็นโรคประสาทหรือโรคจิต. นี่เราน่าละอายมัน เรามีสติปัญญาไปไกลกว่าสัตว์ ทำไมเกิดปัญหาอย่างนี้?

ดูอีกทางหนึ่ง สัตว์ไม่มีปัญหาทางการเมือง, ไม่มีปัญหาสงคราม, ไม่มีปัญหาเศรษฐกิจ, ไม่มีปัญหาสังคม, ไม่มีปัญหาการปกครอง, ไม่มีปัญหาอนามัย, ปัญหาเหล่านี้ มัน มาจากเรื่องปากเรื่องท้อง ทังนั้นแหละ. นี่จะต้องคุมปาก คุมท้อง คือคุมทางคุมคอ.

สัตว์ไม่มีการคดโกง, ไม่มีเจ้าหน้าที่คดโกง, ไม่มีพลเมืองคดโกง, สัตว์ไม่เบียดเบียนกัน, ไม่มีคำว่าสงคราม, สัตว์ไม่มีโรคอุปาทาน อันหลอกหลอน ตัวเอง คือปัญหาความเจริญก้าวหน้า ที่ไม่รู้จักควบคุมกิเลส.

นี่แหละ เป็นเหตุให้เราจะต้องมีอะไรสักอย่างหนึ่ง มาชดเชยการที่คนเจริญก้าวหน้าล่าสัตว์ไป แล้วสร้างปัญหาเหล่านี้ ให้มันเกิดขึ้นมา; ทังนี้เพื่อว่า เราจะไม่ต้องละอายแก่สัตว์. สัตว์ไม่มีปัญหา, เรามีปัญหาอย่างไม่น่าจะมี, หรือว่าเราจะต้องมีอะไร มาทำให้เราผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์. ถ้าเรามีปัญหาอย่างนั้นเราก็เร็วกว่าสัตว์; แม้เราไม่มีปัญหาอย่างนั้น เราก็ยังต้องมีอะไรผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์ คือทำอะไรที่เป็นประโยชน์ เป็นอันนิสงส์นำขึ้นออกชื่นใจ.

ธรรมะกลับมา จะแก้ปัญหาคือเพราะรู้จักควบคุมตน.

เดี๋ยวนี้เอาเป็นว่า เราจะมีธรรมะกลับมา เพื่อล้างบาปของมนุษย์ ที่มีมันสมองก้าวหน้ากว่าสัตว์, แล้วก็ไปมีความทุกข์ทรมาน มีปัญหามากกว่าสัตว์. มันเหมือนกับว่า พวกนักเลงเขาจะเยาะเย้ยเอาว่า ทำไม่ถึงไปมีปัญญา

มากกว่าสัตว์ แล้วกลับมีความทุกข์มากกว่าสัตว์. นี่ความจำเป็นที่ธรรมะจะต้องกลับมา.

เราไม่สามารถ ใช้ธรรมะเป็นเครื่องป้องกัน ไม่ให้เกิดเป็นพิษ เป็นภัยแก่เรา; เพราะความก้าวหน้าทางสติปัญญา นั้นเป็นไปแต่ในทางวัตถุ; ไม่เป็นไปในทางจิตใจเสียเลย จนเกิดปัญหา อย่างน่าละอายแก่สัตว์.

ถ้าธรรมะกลับมา มนุษย์ก็มีความสุขได้ โดยไม่ต้องมีสถานเริงรมย์ อย่างที่มีอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง. แต่เรามีความสุขได้ จากการทำการทำงาน.

ธรรมะคือการทำหน้าที่; ถ้าทำหน้าที่ที่รู้สึกว่าได้ประพฤติธรรมะ แม้เหง้อโหลโคลย้อยอยู่ เราก็มีความสุข, กลายเป็นมีความสุขจากเหง้อ ซึ่งไม่มีใครปรารถนาเลย ในหมู่พวกที่ไม่มีธรรมะ.

ถ้ามีธรรมะจะหาความสุขได้จากเหง้อ; อบายมุขจะหายไป คือ การดื่มน้ำเมา เที่ยวกลางคืน ดูการเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียจคร้าน ทำการงาน เหล่านี้จะหายไป; เพราะว่ามีธรรมะกลับมา. คนก็ไม่ต้องตกอบาย คือ ไม่ต้องร้อนใจเหมือนกับคนรก จะไม่ต้องโง่เง่าในความดับทุกข์ เหมือนกับสัตว์, จะต้องไม่หิวกระหายของเอิร์ดอรรอย อย่างกับเปรต, จะไม่ซ้ซลาดกลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว จนได้นามว่าพวกอสุรกาย.

อันธพาลจะลดลง, อาชญากรรมทางเพศจะลดลง, เพราะคนมีศีลธรรม. ไม่มีหญิงสาวเที่ยวคนเดียวดึก ๆ จนเกิดอาชญากรรมเป็นประจำวัน

เด็กไม่รู้แม่กระทั่งว่า *แม่นั้นเหมือนกับธนาคาร* ที่เราเบิกเงินได้เรื่อยโดยไม่ต้องฝากเงิน. มีธนาคารไหนบ้าง เราเบิกเงินได้เรื่อยโดยไม่ต้องฝากเงิน? ก็คือแม่.

เด็ก ๆ *ไม่รู้สักพระคุณของแม่*, ไม่รักแม่; แม่แต่แม่ของตนก็ยังไม่วัก แล้วจะไปรักประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้อย่างไร? ขอให้ลองคิดดูว่า การศึกษามันติดขัด ไม่สามารถทำให้เกิดรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้เพราะเหตุนี้.

เราควรจะไม่มีเด็กวัยรุ่นในเครื่องแบบนักเรียน ไล้กอดจูบก้นบนรถไฟ. อาตมาก็เคยเห็น คนมาเล่าให้ฟังมากขึ้น. นี่มันเป็นสิ่งที่น่าละอาย; เพราะว่าการศึกษาไม่สมบูรณ์. มันมีนักเรียนหญิงหายไปเดือนละคน จากโรงเรียนบางแห่ง เฉลี่ยแล้วเดือนละคน ไม่ใช่หายกลับไปบ้าน แต่หายไปกับแฟนกับนักเรียนชาย นี่คิดดูเถอะ.

นักเรียนหญิงที่มีปมด้อย รูปร่างไม่งาม เรียนไม่เก่ง *ไปคบคิดกับนักเรียนชาย* ให้ทำลายนักเรียนหญิงที่รูปร่างสวย และเรียนเก่ง จนวินาศไป; นักเรียนหญิงมีอย่างนั้นแล้ว. *นักเรียนชายไปกินเครื่องดื่ม ไปกินอาหาร แล้วไม่ใช้เงิน* จนเจ้าของร้านเขียนจดหมายถึงผู้อำนวยการว่า ของนั้นไม่เสียดาย แต่เสียดายคน.

เรามีนักเรียนที่ไม่เคารพผู้หลักผู้ใหญ่ยิ่งขึ้นทุกที. อาตมารู้สึกเสียดเมื่อได้ยินเรื่องนี้ เพราะมันต่างกันเหลือเกินกับเมื่อสมัยที่เรายังเป็นเด็ก ๆ.

โรงเรียนมีแผนกสิกกรรม เป็นรายงานพิเศษ เป็นเรื่องเกียรติ. ผู้หลัก
ผู้ใหญ่นอกโรงเรียนไปตรวจโรงเรียนนั้น เห็นร่องสวนครัวมันกด การปลูกผักก็คิด
ก็หัก นักเรียนเจ้าของร่องขึ้นว่า นี่ทำไมมันต้องกดเล่า? เด็กนักเรียนตอบว่ากด
ก็ข้างหัวมัน ให้มันงามก็แล้วกัน. คำพูดโอหังอย่างนี้คิดดูเถอะมันเป็นอย่างไร.

สมัยอาตมาเด็กๆ นี้ จะไม่มีคำพูดชนิดนี้ได้; บางทีจะถูกตบพันหัก
ไปเลย ถ้าพูดกับแม่. เป็นอันว่าเขาโอหังถึงขนาดนี้ แล้วในทางจิตทางวิญญาณ
ของเขานั้น ไม่รู้จักสวย ไม่รู้จักงาม ไม่รู้จักตรง ไม่รู้จักกด; อย่างนี้แล้วมัน
จะทำอะไรได้ ขอให้คิดดูเถิด.

นี่การศึกษาจะเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ถ้าศีลธรรมกลับมา. ในทาง
ด้านการเมือง ศีลธรรมกลับมาแล้ว ไม่มีนักเศรษฐกิจโกง ไม่มีนักการเมืองโกง
ไม่มีนักปกครองโกง ไม่มีเจ้าหน้าที่โกง ไม่มีประชาชนโกง. รัฐบาลกับ
ประชาชนจะพูดกันรู้เรื่อง ไม่พูดสวนทางกัน ต่อสู้กัน รวักบัวว่ามันเป็นคนละพวก
หรือเป็นศัตรูกัน. ประชาชนจะรู้จักรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในเมื่อ
มีธรรมะอยู่ในใจ. ประชาธิปไตยไม่เน่า.

อาตมาขอยืนยันอยู่ตลอดไปว่า เราเป็นประชาธิปไตยกันได้ เพียง
เท่าที่มีศีลธรรมอยู่ในจิตใจเท่านั้น; เราเป็นมากกว่านั้นไม่ได้, ถ้าเราไม่มี
ศีลธรรมแล้ว ประชาธิปไตยนั้นก็เน่า; เน่าตั้งแต่เริ่มเลือกผู้แทนไปที่เดียว,
แล้วก็ไปเน่าอยู่ในหมู่นักการเมือง หรือผู้แทนที่เลือกขึ้นไป; ทำอย่างไรก็เต็มใบ
ไม่ได้; แม้ประชาธิปไตยเต็มใบมันก็ใบเน่า มันก็สร้างปัญหาไม่รู้จักสิ้นจกสุด.
นี่แหละคือประโยชน์ของการที่ศีลธรรมจะต้องกลับมา ต้องกลับมาแน่ ๆ; ศีล-
ธรรมไม่กลับมาโลกาวินาศ.

ระว่างคาง - คอ หมายถึงไม้หลงบ้ำกาม กิน เกียรติ.

นี่ก็จะได้พูดต่อไป ถึงเรื่องการระว่างคางระว่างคอ. ศีลธรรมจะกลับมา ก็โดยเราประพฤติตรงหรือถูกต้อง ต่อสิ่งที่ศีลธรรมต้องการ; อย่างที่เคยพูดมาว่า ต้องการความคงเส้นคงวา ต้องการ ความถูกฝาถูกตัว, ต้องการ ความมีหัวมีหาง. เดียวนี้จะพูดถึง การควบคุมคางควบคุมคอ. ระวังให้ดี ระวังคางระวังคอ.

ความหมายของคำคำนี้คือว่า ระว่างคาง อย่าไปงับเอาสิ่งที่ไม่ควรงับมาเข้าปาก. ระว่างคอ ก็คือ อย่ากลืนสิ่งที่ไม่ควรจะกลืน ลงไปในคอ. นี่อาการนี้เป็นสิ่งที่มีค่ามาก ระว่างคางระวังคอให้ดี.

ดูไปอีกทีหนึ่ง บางทีการระว่างคางระว่างคอก็รวมอยู่ในบุคคลคนเดียวกัน; บางทีมันก็แยกกันอยู่; ระว่างคางอยู่ทางหน้าบ้าน; แต่ไม่ระว่างคอกอยู่ทางหลังบ้านหรือดลับกันก็ได้. อย่างที่พูดกันเกร่อไปหมดว่า *เข้าหน้าบ้าน เข้าหลังบ้าน เข้าที่ออฟฟิศทำงาน* หรือมาเข้าทางหลังบ้าน ที่บ้านเรือนที่อยู่. มันก็ต้องระวังกันให้ดี ๆ บางทีมันแยกอยู่คนละคน แล้วมันควบคุมยาก.

ขอให้นักถึงคำว่า คาง; ระว่างคาง ก็คือ ระว่างปาก. คางนี้มันเพื่อความอร่อย : อร่อยแล้วก็จะทำให้บ้ำ แล้วก็บ้ำกิน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ บ้ำกาม ระว่างคางระว่างคอ ให้มันมีความหมายทั่วไปหมด; ไม่ใช่เพียงแต่กินทางปากอย่างเดียว กินทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง มันก็ยังได้.

คือ หมายความว่ากลืนลงไปให้อิ่ม สำหรับจะให้หลง สำหรับจะให้
บ้าหลัง บ้าหาไม่รู้จักพอ ทั้งในเรื่องกาม เรื่องกิน และเรื่องเกียรติ มันไม่รู้จัก
พอ แล้วอะไรจะเกิดขึ้น.

เราเป็นมนุษย์ได้ เพราะมีมนุษย์ธรรม คือธรรมะสำหรับมนุษย์.
ในที่นี้หมายถึงการ ควบคุมทางควบคุมคอ; มิฉะนั้นจะกลายเป็นงูเหลือม ไม่
ใช่มนุษย์.

ที่นี้จะดูกันถึงวิธีปฏิบัติ เดียวนี้มันมีอะไรมากเหลือกิน ที่จะมายั่วให้
ล้มเหลวในการปฏิบัติ. ในยุควัตถุก้าวหน้า มีของยั่วมากเหลือกิน จนระวังกัน
ไม่ไหว. มันพรั่กันอยู่แต่การอยู่ดีกินดี ตามอำนาจของกิเลส ไม่มีการกินที่อยู่ดี
ตามทางของพระธรรม.

มันไม่ง่ายเหมือนกันว่า ถ้าน้ำตาลมันขาดตลาด มันไม่มี แล้วคนเป็น
เบาหวาน คนโรคเบาหวานก็สบาย ไม่ต้องระมัดระวังอะไร เพราะน้ำตาลไม่มี.
แต่เดี๋ยวนี้น้ำตาลมันมาก, มันมากเกินไป, มันยากที่จะระวัง. โลกนี้มันเจริญ
ด้วยเหยื่อของกิเลส.

ฉะนั้นขอให้สนใจ ตังหน้าตงตาต่อสู่กัจฉันตรายของมนุษย์. ชาว
นา หรือกรรมกร ทั้งหลาย เลิกล้างอบายมุข กันเสียเถิด มีศีลธรรมแล้ว ก็
ช่วยให้มีความสุขด้วยเหื่อ ในการหลังเหื่อ; ไม่ต้องไปหาอบายมุข ซึ่งเป็น
ความสุขหลอก ความสุขเผลาสน.

พวกเทวปุตตมาร ทั้งหลาย หยุดเป็นตัวอย่างแห่งการกินเกิน อยู่
เกิน กันเสียที่เถิด. พวกเทวปุตตมาร นี้ ตามตัวหนังสือก็ว่าในสวรรค์ แล้ว

มาหลอกคนทำอันตรายนั่น อาตมาว่ามันอยู่ที่นี้ คือคนที่รำรวยเกินสบายเกิน; ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย; แล้วกินให้ดู อยู่ให้ดู หลงไหลเพลิดเพลินให้ดู, นี่เป็นตัวอย่าง จูงใจให้คนจนต้องการอย่างนั้นบ้าง, จนเกิดคนอันธพาลต้องการอย่างนั้น, โดยวิธีอันธพาล คือฉ้อปล้น เพื่อจะเอามากินอยู่ อย่างพวกเทวบุตรเหล่านั้น.

ถ้าพวกเทวบุตรตมารถหลายเหล่านั้น หยุดแสดงตัวอย่าง หยุดแสดงอาการชนิดนั้น ไม่ยั่วใจยั่วรุ่มหรืออันธพาลแล้ว ศีลธรรมมันก็จะดีขึ้น. จะกินอาหารมือละพั้นมือละแสน ก็กลับไปกินเสียที่อื่นเถอะ; อย่าให้คนจนเขาเห็นเลย. นี่เทวบุตรตมารถหลายเหล่านี้ จะได้บุญได้กุศลอันใหญ่หลวง คือ ปิดกั้นการกินอยู่อย่างเกิน นั้นเสีย.

นี่เป็นการสงเคราะห์ เป็นการทำสังคมสงเคราะห์อย่างบริสุทธิ์อย่างแท้จริง ไม่ต้องเสียสักสตางค์หนึ่ง ก็สงเคราะห์มนุษย์ให้ดีขึ้นได้ในทางจิต ทางวิญญาณ. ขออันวอนเทวบุตรตมารถหลาย ช่วยทำหน้าที่อย่างนี้.

ถ้าพวกผู้ถึงทางธรรมะ ก็มีพระบาลีว่า น มาสเหตุ ปี กเรยุ ปาปี อย่าทำบาปเพราะเหตุแห่งการกิน.

นี่พูดสำหรับทุกคนเลยไม่ว่าใคร อย่าได้ทำบาป อย่าให้บาปเกิดขึ้น เพราะเหตุแห่งการกิน. ถ้าเราระวังคางระวังคอ มันก็ไม่มีบาปเกิดขึ้น เพราะเหตุแห่งการกิน.

แต่พระพุทธรเจ้าท่านได้ตรัสไว้ สำหรับภิกษุว่า อย่ากลืนกินก้อนเหล็กแดง ลูกไขนเข้าไปเลย. นี่สำหรับภิกษุทั้งหลาย นั่นคืออาหาร ที่ได้มาโดยไม่ถูกต้องไม่ควรแก่ความเป็นสมณะ อย่ากินเลย.

เรื่องกินนั้นมันเป็นของใหญ่, ใหญ่เอามาก ๆ. การลักลอบหนีภาษีจากทางใต้^๕ คุณเป็นของกินทั้งนั้น. ที่ชนกันเอามา^๕นั้นเป็นของกินเป็นส่วนใหญ่; มาแะที่สวนโมกข์ มันก็ยังเห็นว่าเป็นของกิน ที่ชอบเอามาอย่างไม่น่าเชื่อ, ของหนีภาษีนี้เป็นของกินเป็นส่วนใหญ่. นี่เรื่องกินมันไม่ใช่เรื่องเล็กอย่าง^๕.

ควบคุมทาง - คอได้จะชนะภัยที่เกิดจากวัตถุ.

ที่นี้มาพูดถึงอันนี้สงส์กันบ้าง ว่าถ้าเราควบคุมทางควบคุมคอได้แล้ว เราก็จะชนะอันตราย, ชนะภัยอันใหญ่หลวง ที่เกิดมาจากความก้าวหน้าทางวัตถุ. โลกก้าวหน้าทางวัตถุ แต่ทั้งหมดนั้น เพื่อประโยชน์แก่ความสนุกสนาน เอรีตอรร้อยทางเนื้อทางหนัง; ควบคุมไม่อยู่ก็เกิดเป็นพิษเป็นภัย เกิดอันธพาล ควบคุมไม่ไหวแม้ในหมู่ข้าราชการ ก็ต้องมีกิจการ ป.ป.ป. อะไรที่เขาเรียกกันนั้น เกิด^๕ขึ้น.

ถ้าเรามีศีลธรรมกลับมา ควบคุมทางควบคุมคอได้แล้ว เราเลิกกิจการ ป.ป.ป. ได้หมดไม่ต้องมี. ถ้าเราควบคุมทางควบคุมคอไม่ได้ ให้ตั้งคณะ ป.ป.ป. อีก ๑๐๐ คณะ ก็ไม่อาจจะควบคุมได้. อาตมาเห็นอย่างนี้.

ถ้ามีธรรมะได้ ควบคุมทางควบคุมคอได้. อุดมคติสูงสุดของพระเจ้า อโศก ๆ จะเป็นของธรรมาคือมีได้. พระเจ้าอโศกฯ ตรัสว่า ประชาชนทุกคนเป็นลูกของฉันทัน เขาอยู่^๕ก็ต้องมีความสุข ตายแล้ว ทุกคนต้องไปสวรรค์ อุดมคติอันนี้

จะมีได้ ในเมื่อทุกคนควบคุมกลางควบคุมคอ ; แล้วจะยังไปได้ไกลกว่านั้น คือ
ว่าเรา จะมีนิพพานที่นี้ และเดี๋ยวนี้ ก็ได้.

ควบคุมกลาง - คอได้ ก็เลสไม่เกิดจะมีสุขสงบได้.

ถ้าทุก ๆ คนควบคุมกลาง ควบคุมคอ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น กิเลสที่ว่าง
ระยะที่ว่างนี้เราเรียกว่า เป็นนิพพานน้อย ๆ เป็นนิพพานชั่วคราว ; แต่ นิพพาน
น้อย ๆ นิพพานชั่วคราวนี้แหละ ที่ทำให้คนไม่ต้องเป็นโรคประสาท ไม่
ต้องเป็นโรคจิต, หรือไม่เลวกว่าสัตว์เดรัจฉานก็แล้วกัน.

กิเลสไม่เกิดขึ้นรบกวน ก็มีนิพพานเมื่อนั้น ; ฉะนั้นเราจะไม่มี
อะไร ที่ต้องละอายแก่สัตว์. นี่แหละอานิสงส์อย่างยิ่ง.

เดี๋ยวนี้ เรากำลังอยู่ในสภาพที่ต้องละอายแก่สัตว์ ปวดหัว นอนไม่หลับ
จนต้องมียาปวดหัว ยาให้นอนหลับ, นี่กินกันเป็นตัน ๆ ที่เดียว สำหรับคนทั้ง
โลก. นี่มันน่าละอายแก่สัตว์ แล้วยังเป็นโรคประสาท เป็นโรคจิต ซึ่งทาง
แพทย์เขายืนยันว่า มันจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว มันจะไม่เพิ่มขึ้นอย่างช้า ๆ เหมือน
ที่แล้วมา.

นี่เราจะมีอะไรมาป้องกันวิกฤตการณ์อันนี้ ? ก็มีแต่ธรรมะ ที่เกิดมา
จากการควบคุมกลางควบคุมคอ.

เราเป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง มีมนุษยธรรม; เอากันแต่เพียงว่า เราทุกคนเป็นมนุษย์นี้ มีความสุข ไม่มีความทุกข์ เพราะกิเลสภายในรบกวน; แล้วการเป็นอยู่ของเรา เป็นประโยชน์แก่คนรอบด้านและทุกคน.

สรุปสั้น ๆ อีกทีหนึ่งว่า มีความสุข แล้วก็ เป็นประโยชน์รอบด้านแก่คนทุกคน เท่านั้นพอแล้วสำหรับความเป็นมนุษย์; มันสูงสุดได้เพียงเท่านั้น ไม่มีอะไรมากไปกว่านี้ เรามีความสุข แล้วเป็นประโยชน์แก่คนทุกคนโดยรอบด้าน.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มองดูโดยลำดับ แยกกันเป็นอย่าง ๆ ว่า ธรรมะจะกลับมาได้โดยวิธีใด? เราจะทำโดยวิธีนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันนี้ พูดกันถึงเรื่อง ควบคุมทางควบคุมคอ, อย่าให้อะไรที่ไม่ควรจะกินเข้าไปในปาก; อย่าให้อะไรที่ไม่ควรจะกลืนนั้น กลืนล่องลงไปในลำคอ; แล้วก็มันจะควบคุมกิเลสได้. เราจะมีความ เป็นมนุษย์ที่ไม่เห็นแก่ตัว เราก็จะรักผู้อื่น; เราก็จะรักประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ได้ เพราะความไม่เห็นแก่ตัว, คือความไม่เห็นแก่ความเอร็ดอรร้อยทางเนื้อทางหนังนั้นเอง.

ขอวิงวอนให้ท่านทั้งหลาย ได้พิจารณาเรื่องนี้ ให้เราได้ควบคุมความก้าวหน้าทางวัตถุ ความก้าวหน้าทางวัตถุมากขึ้นเท่าไรมันต้องการสิ่งควบคุมมากขึ้นเท่านั้น, คือธรรมะนั้นเอง. เดี่ยวนี้สิ่งควบคุมมันไม่พอ; ความก้าวหน้ามันเดลิิดไป มันก็เกิดเป็นพิษเป็นภัยขึ้นมาในโลก จนต้องละลายแก่สัตว์เดรัจฉานดังที่วามมาแล้ว.

ขอวิงวอนว่า เราจงช่วยกันกระทำ อย่าให้ละอาย แก่สัตว์เดรัจฉาน อีกต่อไปเลย. ขอให้ธรรมะกลับมา, ธรรมะคุ้มครองเราอยู่อย่างมีความสุข และเป็นประโยชน์แก่กันและกัน โดยรอบด้านเถิด; ก็จะไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา เป็นความได้ดีที่สุด สำหรับความเป็นมนุษย์ที่ดี ไม่มีอะไรที่จะดีไปกว่านี้แล้ว เป็นอยู่โดยลักษณะอย่างนี้ อยู่ทุกทิพารাত্রีกาลเทอญ.

आत्माशुद्धिकारव्रयाय नमः ॥ वाँतं पैयंग तंनं.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการถอนต่อแล้วลงหลัก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องการ การถอนต่อแล้วลงหลัก.

ขอให้ทบทวนถึงหัวข้อที่แล้วๆ มา ก็จะเข้าใจได้ง่ายขึ้น คือเราได้พูดกันถึง การคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ บัดนี้มาถึง การถอนต่อลงหลัก.

ธรรมะจะมาอยู่กับเราได้ ก็โดยการที่เราชวนกันมาประพฤติปฏิบัติ ให้ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ; ราวกับว่าเป็นบุคคล หรือเป็นพระเจ้า อันสูงสุด. ถ้าไม่มีการต้อนรับ เอาอกเอาใจอ่อนหวานให้ตี ก็ไม่มาอยู่กับเรา.

ดังนั้นเรา เมื่อประสงค์จะให้ธรรมะมาอยู่กับเรา เราก็ต้องมีการปรับปรุงตัวเอง ในลักษณะที่ถูกต้อง กับการที่ธรรมะจะมาอยู่กับเรา.

[บททวนถึงความจำเป็นที่ต้องมีธรรมะ.]

ในขั้นแรกนี้ จะขอพูดถึงความจำเป็นที่จะต้อง^๕มีธรรมะ ก่อนทุกคราว ไป เพื่อให้เรื่องมันชัดเจนยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

โลกเราต้องมีธรรมะ, มนุษย์เราจะต้องมีธรรมะ จึงจะเป็นโลกของมนุษย์; มิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นโลกของอะไร ก็เหลือที่จะกล่าวได้.

เรามีธรรมะ ก็เพื่ออย่าให้มนุษย์ต้องละลายแก่แมว หรือสัตว์ เจริจฉานทั่วไป. ท่านลองสังเกตดูให้ดีว่า สัตว์ เช่นแมว เป็นต้นนั้น; มันไม่ต้องปวดหัว, ไม่ต้องกินยาปวดหัว, มันไม่ต้องกินยานอนหลับ, เหมือนที่คนในโลกกินกัน ปีหนึ่งเป็นต้น ๆ ที่เดียว. แมวไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต เหมือนกับที่คนกำลังเป็น, แมวทำคอร์รัปชันไม่เป็น คดโกงก็ไม่เป็น, ทำสงครามอย่างที่คุณทำกันอยู่ก็ไม่เป็น ไม่มีปัญหาทางกามารมณ์มาก เหมือนที่คนกำลังเป็นกัน.

แมวไม่ต้องปวดหัว, มนุษย์ต้องปวดหัว ต้องกินยานอนหลับ นั่นมันน่าละลายแมว. มีข่าวว่าเศรษฐีมีเงินร้อยล้าน ก็ยังฆ่าตัวตาย เพราะปวดหัวนั่นเอง. แมวทำไม่เป็น นี่เราต้องอายุแมว; เพื่อให้ไม่ต้องอายุแมว ก็จะได้มีธรรมะ; เพื่อไม่ต้องปวดหัว เพื่อไม่ต้องนอนไม่หลับ.

สัตว์มีมันสมองต่ำจนไม่มีปัญหาเหล่านี้. คนมีมันสมองสูงทำไมจึงมี
ปัญหาเหล่านี้ ซึ่งน่าละอายสัตว์? แต่ถ้ากรรมเข้ามาแล้ว คนจะไม่มีปัญหา
อย่างนั้น คือไม่ต้องมีเรื่องที่จะต้องละอายสัตว์อีกต่อไป. คนจะไม่ปวดหัว คน
จะนอนหลับ, จะไม่เป็นโรคประสาท ไม่เป็นโรคจิต ไม่คดโกง ไม่คอร์รัปชัน
ไม่ทำสงคราม ไม่มีกามารมณ์เพื่อ.

นี่ขอให้มองเห็นว่า กรรมต้องมี จำเป็นต้องมี; มีกรรมแล้ว
ปัญหาจะไม่เกิด, ปัญหาที่เกิดอยู่ก็จะแก้ได้ ทำให้หายไป.

เรื่องของ ศีลธรรมนี้เป็นเรื่องทางวิญญาณ. เราไม่สนใจ; เรา
สนใจแต่เรื่องทางวัตถุ เรื่องการเมือง เป็นเรื่องเนื้อหนัง เป็นเรื่องปากเรื่องท้อง
ข้างเดียวมากเกินไป. ที่แท้มันต้องคู่กันไป สติปัญญาของมนุษย์ก้าวหน้าใน
ทางวัตถุเท่าไร เขาจะต้องมีธรรมะมาชดเชยกัน ให้สมกันอย่างควบคู่กันไป
จึงจะไม่มีปัญหาที่ต้องละอายสัตว์ เกิดขึ้นมา.

คุณเกิด มนุษย์นี้ไว้ใจกันไม่ได้ มีอะไรก็ต้องมีระเบียบ; แม้เช่น
ระเบียบราชการตึยบ ซึ่งแสดงว่า เป็นความไม่มีศีลธรรมของผู้ปฏิบัติ ระเบียบ
จึงมีตึยบยิ่งขึ้นทุกที ตามความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์.

ดูที่การทำสัญญา : จะทำอะไรกันสักอย่างหนึ่ง ต้องมีข้อระบุตึยบ
ราวกับว่าทุกคนพร้อมที่จะโกง โกงเหลือประมาณ. นี่สัตว์มันไม่มีปัญหาชนิดนี้.
ถึงแม้จะมีระเบียบตึยบอย่างไร ก็ไม่ทำให้สิ่งต่าง ๆ ลุล่วงไปด้วยดี; ยังมีการโกง
กันอย่างตึยบ อยู่นั่นเอง.

ขอท่านทั้งหลายอย่าได้เห็นไปว่า การแก้ไขทางศีลธรรมนั้นมันนานเกินรอ. ท่านก็มิได้แก้ไขแต่ปลายเหตุ ไม่ได้แก้ไขต้นตอ, คือแก้ไขทางศีลธรรม; กว่าถั่วจะสุกงามมันก็ไหม้. รัฐบาลทั้งหลายในโลก มิได้แก้ไขปลายเหตุ เล็ก ๆ น้อย ๆ ร้อยเรื่องพันเรื่อง ไม่มีรัฐบาลไหนมุ่งแก้ปัญหาศีลธรรม ซึ่งเป็นต้นตอแห่งปัญหาทั้งหลาย.

ลองพิจารณาดูกันอย่างเป็นธรรมว่า เมื่อศีลธรรมกำลังตายซาก อยู่อย่างทุกวันนี้ อะไรได้เกิดขึ้น? ปัญหามากมายเกิดขึ้น แล้วปัญหาเหล่านั้นแก้ไขได้ด้วยการเมือง การเศรษฐกิจ การสงคราม อย่างนั้นหรือ?

เรามิช่วยเหลือให้เกิดความก้าวหน้าแต่ทางวัตถุ ทางฝ่ายวิญญาณ มันไม่มี ก็เป็นมนุษย์กันได้เพียงครั้งเดียว.

เราต้องช่วยกัน ในทางจิตทางวิญญาณให้มาก : ช่วยกันแจกธรรมะให้มาก แจกพระธรรมให้มาก เหมือนกับที่เราแจกพระพุทธรูป สัญลักษณ์ของพระพุทธรูป ซึ่งคนก็รู้จักกันดี. ตั้งแต่โบราณมาจนถึงวันนี้ คงจะแจกกันตั้งร้อยล้านองค์แล้วก็ได้; แต่แล้วท่านก็ถูกทำให้หมดความเป็นพระพุทธรูป ด้วยการเอาไปแขวนคอ แล้วยกแก้วเหล้าข้ามพระเศียรท่าน ข้ามไปข้ามมา จนหมดความเป็นพระเศียรมันจึงไม่มีผล.

เราไม่แจกพระธรรม ให้เท่ากับที่แจกพระพุทธรูปไม่สมดุลงันกับที่แจกพระพุทธรูป เราจะต้องมีพระธรรมให้สมดุลงันกับพระพุทธรูป; แล้วจะไม่ถูกยกแก้วเหล้าข้ามพระเศียรด้วย. ขอให้ช่วยคิดดูด้วยจิตใจอันเป็นธรรม.

ถ้าสร้างขึ้นมาแขวนคอ ยกแก้วเหล้าข้ามพระเศียรจนหมดความเป็น
พระพุทธรูปแล้ว มันก็สูญเปล่า. นำเห็นใจผู้ที่ทำพิธีพุทธรูปเฝ้ากันอย่างเหน็ดเหนื่อย,
แล้วเขาเอามาลบล้างกันเสียหมดอย่างนี้. มันน่าสงสารหรือไม่? ได้กรุณาสนใจ
เพื่อเห็นแก่พระพุทธรูปและพระธรรม ที่เรายังแจกกันโดยไม่สมดุจ.

พูดถึงการศึกษา เราก็มีการก้าวหน้ารวดเร็วกว้างขวาง; พิจารณา
กันอย่างที่เรียกว่าเต็มที่มีการศึกษาก้าวหน้าโดยเร็ว และกว้างขวาง. แล้วทำไม
โลกนี้จึงยังเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์นานาชนิด? หาสันติสุขส่วนบุคคลไม่ได้, หา
สันติภาพส่วนสังคมก็ไม่ได้, มีแต่เทวดาหนุ่มสาวเป็นฝูงๆ ล้วนแต่เกรงทั้งนั้น :
ชอบยาเสพติด ชอบเรียกตัวเองว่าฮิปปี้ แชนปี เป็นฝูงๆ, ที่ล้วนแต่ผ่านการ
ศึกษามาแล้วทั้งนั้น. คิดดูเถอะว่า การศึกษาของเราเป็นอย่างไร คนของเรา
จึงเป็นอย่างนี้?

ขอให้ช่วยกัน ทำให้ธรรมะเต็มอยู่ในจิตใจ; มีธรรมะแล้ว ก็มี
พระพุทธรูปเจ้าโดยแท้จริงอย่างที่ *พระองค์ตรัสว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใด
เห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม,* หรือจะพูดเสียใหม่ก็ได้ว่า *ผู้ใดมีธรรม ผู้นั้นมีพระพุทธรูปเจ้า,
ผู้ใดมีพระพุทธรูปเจ้า ผู้นั้นต้องมีธรรม,* เป็นสิ่งเดียวกัน ที่จะแยกจากกันไม่ได้.

นี่แหละ ความไม่มีธรรมะ ไม่มีศีลธรรม สร้างปัญหาเหลือประมาณ.

เราจะทำให้ธรรมะกลับมาก ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามเหตุผลที่ธรรมะจะกลับมาก;
ซึ่งในวันนี้ จะได้กล่าวถึงคำว่า ถอนต่อแล้วลงหลัก.

ความหมายของคำว่า “ตอและหลัก”.

ถอนตอแล้วลงหลัก โดยตัวหนังสือ คำว่า ตอ ก็คืออุปสรรค หรือ อันตราย; หลัก นั้น เป็นที่พึ่ง, เป็นความปลอดภัย, เป็นความมั่นคง. ตอ ในภาษาวัตถุ ภาษาคน ก็คือหลักตอเกาะเกาะ กีดขวาง; แต่ตอในภาษาธรรม นั้น คือ มิจฉาทิฎฐิ. เราจะต้องรู้จัก ตอ ทั้งในภาษาคน และภาษาธรรม.

พิจารณาดูให้ดีว่า ถ้า ตอ มัน เต็มไปในแผ่นดิน แล้วเราจะปลูก บ้านปลูกเรือน ให้แน่นหนาถาวรมั่นคงได้อย่างไร? ถ้าไม่มีตอ เราก็ตกเข็ม ไถ่ลิก บ้านเรือนก็มีรากฐานดี.

จะพูดอีกอย่างหนึ่งก็ได้ว่า ถอนตอ คือ ละอธรรมเสียให้หมด; ลง หลัก ก็คือ สะสมธรรมะ ให้มีขึ้นมาอย่างเต็มเปี่ยม.

ที่นี่จะได้พิจารณาถึงสิ่งที่เรียกว่า ตอ หรือหลัก เป็นคู่ๆ กันไป.

คู่ที่ ๑ ตอ คือ ลัทธิที่เห็นแก่ตน มีตัวกู - ของกู เป็นวัตถุที่ตั้ง ที่อาศัย. หลัก นั้น เป็นลัทธิที่เห็นประโยชน์ของประชาชน, หรือเพื่อนมนุษย์ เพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นใหญ่ ก็มีเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นวัตถุ เป็นที่ ตั้งอาศัย.

ตอ คือ ลัทธิที่ไม่รู้จักพระคุณของแม่. แม่ของเขาเขายังไม่รู้จัก. ถามว่าแม่คืออะไร? ก็ตอบไม่ถูก. นักเรียนชั้นประถม ชั้นมัธยม เราถามว่า

ธนาคารไหนบ้างที่เราไปเบิกเงินได้ไม่มีสิ้นสุด โดยไม่ต้องฝากเลย? เขาก็ยังตอบไม่ถูก ไม่รู้จักคุณของแม่ แล้วจะไปรู้จักคุณของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ทลิกซงกว่านั้นได้อย่างไร?

การรู้จักพระคุณของแม่ ทำให้เกิดรากฐานแห่งความรัก ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ซึ่งจะแผ่กว้างขวางไปถึงความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ได้โดยง่าย. ขอให้มีการศึกษาที่ถูกต้องไปตั้งแต่ชั้นอนุบาล เป็นชนชาติที่มีศีลธรรมเป็นรากฐานของประชาธิปไตย.

ที่นี้ดูอีกคู่หนึ่ง คู่ที่ ๒ ต่อ คือการเหวี่ยงสุดซ้ายสุดขวา ไม่สมดุลย์. หลักคือมีชฉิมมา พอดี หรือ สมดุลย์เป็นทางออกที่ ๓ ของมนุษย์แห่งยุคนี้ ซ้ายสุดเหวี่ยงขวาสุดเหวี่ยง นั่นถือว่าผิดกันมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล. *กามสุขัลลิกานุโยค* จมอยู่ในกาม มันก็เหวี่ยงไปข้างหนึ่ง. *อตถกิลมถานุโยค* จมอยู่ในความเห็นผิด ทำตนให้ลำบากโดยไม่จำเป็น มันก็สุดไปข้างหนึ่ง, ถ้ามีชฉิมมา อยู่ตรงกลางมันก็พอดี.

เรามีนายทุนเพื่อกรรมกร มีกรรมกรเพื่อนายทุน มันก็ไม่มีอันตราย; เพราะว่ามัน อยู่ตรงกลางที่พอดี; แต่ถ้าเราแยกกันให้สุดเหวี่ยง มันก็ต้องฆ่ากัน.

คู่ที่ ๓ ต่อไป ต่อ คือ ความไม่มีวินัย ไร้วินัย ต้อวินัย หลัก คือ ความสมบุรณ์ ด้วยวินัย. ดูเถิด เรากำลังตะโกนเรียกหาวินัยกันคอแห้งแล้ว มันก็ยังไม่ค่อยมีวินัย.

แม้แต่ว่า ฟังเทศน์เจิบ ก็เพราะมีวินัย. ฟังเทศน์ส่งเสียงอ้ออิง ก็เพราะไม่มีวินัย. เท่าที่สังเกตมา ไปเทศน์ในกองทหารเจิบกริบน่าชื่นใจ ; เขาฟังกันน่าชื่นใจ อย่างมีวินัยถึงที่สุด. ไปเทศน์ในที่อื่นๆ ได้รับการส่งเสียง จ๊อกแจ๊กจ้อแจ แทรกแซงอย่างไม่มีวินัย. แม้แต่ในที่ประชุมครูบาอาจารย์ ก็ไม่ได้ฟังเทศน์กันเจิบกริบอย่างในหมู่ทหาร. อาตมาก็ประสบมาอย่างนี้ พวกที่เคยไปเทศน์กันมา ก็บอกอย่างนี้เหมือนกัน คือเรียกความันตรงกัน.

ฟังรู้จัก ตอหรือมิจฉาทิฎฐิ หลกคือสัมมาทิฎฐิ.

เอ้า, ที่นี้ก็จะมาถึงที่สุด ที่ควรจะจดจำไว้เป็นหลัก. ตอ คือ มิจฉาทิฎฐิทุกชนิด ทุกประเภท ทุกระดับ. หลก คือ สัมมาทิฎฐิทุกชนิด ทุกประเภท ทุกระดับ. ถอนตอ ก็คือถอนมิจฉาทิฎฐิออกไปเสีย ลงหลก ก็คือยึดหลกสัมมาทิฎฐิให้แน่นແ่่น. นี้เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สมมาทิฎฐิสมาทานา สพทํ ทุกขํ อุปจจตุ - สัตว์ทั้งหลายจะก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงได้ ก็เพราะมีสัมมาทิฎฐิ. ท่านเรียกว่า สมาทานสัมมาทิฎฐิ.

คำว่า สมาทาน นั้น หมายความว่า มีอยู่อย่างดี ถือไว้อย่างดี ; ไม่ใช่ เพียงแต่ปากว่า ; เหมือนที่คนทั่วไป โดยมากเขาสมาทานศีล เขาพูดแต่ปาก ว่าจบแล้วก็เลิกกัน. อย่างนี้เรียกว่าสมาทาน นี้ไม่ถูก ไม่จริง ไม่ใช่พุทธศาสนา.

สมาทาน แปลว่า ถือเอาไว้อย่างดี ครอบถ้วน, คือ ต้องมีอยู่ที่เนื้อที่ตัว. เราต้องมีสัมมาทิฐิ อยู่ที่เนื้อที่ตัว, ถอนมิจฉาทิฐิออกไปเสียให้หมด.

ในระดับสูงสุด มิจฉาทิฐิ ก็คือ อัสมิमानะ — ความสำคัญมันหมายเป็น ตัวกู—ของกู. ความรู้สึกอันนั้นมันสะสมมาตั้งแต่อัน แต่ออก. มันช่วยใครไม่ได้, ช่วยกันไม่ได้ ที่จะไม่มีความรู้สึกตัวกู—ของกู, มีอัสมิमानะ; เพราะว่าพอเราเกิดมาเป็นทารก ก็ได้รับแต่การสั่งสอนให้รู้สึกเป็นตัวกู เป็นของกู เรื่อย ๆ มาจนเป็นหนุ่มเป็นสาว, มันจึงลงรากลึก คือเหนียวแน่นยากที่จะถอน.

ครั้น พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสรู้ ขึ้นมาในโลก ท่าน สอนสิ่งที่ตรงกันข้าม คือว่า ดูให้ดี สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนั้น คือ กระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เปลี่ยนไป เอามาเป็น ตัวกู—ของกูไม่ได้.

ท่านสอนเรื่อง อนัตตา — สิ่งเหล่านั้นมิใช่ตัวตน. ท่านสอน สุนฺญตา ความที่สิ่งเหล่านั้นเป็นของว่างจากความหมายแห่งตัวตน.

ท่านสอน ตถตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท ว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง : เมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนี้ ผลก็เกิดขึ้นอย่างนี้; เพราะสิ่งนี้มี สิ่งจึงเกิดขึ้น; เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งจึงไม่เกิดขึ้น; มันมีแต่อาการอย่างนี้ ฉะนั้น อย่าได้ไปหมายมันให้เป็นตัวกู—ของกู ขึ้นมา ตัวเองนั้นแหละจะเป็นทุกข์, แล้วก็ จะลามปามไปถึงผู้นรอบข้าง ก็จะมีผลเป็นทุกข์ จากการเบียดเบียนบุคคลที่เห็นแก่ตน.

นี่เป็น หลักที่ควรมี ต้องปักลงไปในจิตให้แน่นแฟ้น; ถอนตอ
เก่าออกไปเสีย ลงหลักใหม่ที่ดี ที่ถูกต้องให้แน่นแฟ้นทีเดียว.

มิจนาก็ปฏิฐิ เป็นเครื่องทำลายโลก, ทำให้เห็นโดยประการที่มัน
ตรงกันข้าม จากที่ควรจะเห็น : เห็นสิ่งที่สร้างความทุกข์ เป็นสิ่งอันพึงปรารถนา.
ในโลกนี้จึงมีการผลิตสิ่งที่ทำให้คนหลงใหล ติดจมอยู่ในสิ่งนั้นมากขึ้น ๆ. น่า
เวทนาสงสารลูกเด็ก ๆ ที่เขาเกิดขึ้นมาในโลกชนิดนี้ พอมาถึงก็ถูกย้อมให้ติดจมอยู่
ในความรู้สึกหลงใหล มิจนาก็ปฏิฐิหรือตอจึงมีรากลึก ยากที่จะขุด ยากที่จะถอน
ขึ้นมา; แต่แล้วมันก็ช่วยไม่ได้ มันก็ต้องช่วยกันถอนให้ได้ แล้วก็ลงหลัก
เสียใหม่ให้ถูก ให้ดี.

ตอ คือ มิจนาก็ปฏิฐิ ความสำคัญผิด ความเข้าใจผิด ความเห็นผิด
ความเชื่อผิด ความมีอุดมคติผิด; ล้วนแต่ผิดไปทั้งนั้น นี้เรียกว่า ตอ.

จะต้องทำให้เป็นไปในทางที่ตรงกันข้าม คือ มีความเข้าใจถูก,
มีความเห็นถูก, มีความเชื่อถูก, มีอุดมคติที่ถูก, แล้วก็กลายเป็นหลัก ที่ยึดแล้ว
ก็เป็นไปแต่เพื่อความ สุขความเจริญโดยส่วนเดียว.

ขอได้รู้จักตอและหลักอันร้ายกาจที่สุด เป็นที่สรุปรวมแห่งปัญหาทั้ง
หลาย จะแก้ปัญหาคือได้หรือไม่ ได้ ก็อยู่ตรงที่เรา รู้จักตอ รู้จักหลัก อย่างถูก
ต้อง แล้วจัดการกันให้ถูกต้อง.

เขาควรจะถอนตอ เหล่านี้เสีย คือทอดกฐินก็ต้องไม่ใช่เพื่อกินเหล้า, ต้องเพื่อให้สำเร็จประโยชน์ ตามพระวินัย ตามพระพุทธประสงค์. *จะบวชมาก ก็ไม่ใช่เพื่อกินเหล้า;* แต่จะเพื่อให้เกิดบุตรพระตถาคต พุทธชินโรสเพิ่มจำนวนมากขึ้น ในพระพุทธศาสนา.

จะเรียไร หากุณหารอนมาทำการกุศล หรือจะขอความช่วยเหลือเกี่ยวกับการกุศล ก็อย่าต้องหลอกหลวงกัน, *ด้วยสิ่งหลอกหลวง,* เพราะว่าการหลอกหลวงนั้น มันเป็นบาปเป็นอกุศลเสียแล้ว จะเอาบาปเอาอกุศล มาลงทุนหาบุญหากุศลนี้ คิดดูเถอะว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไร. ขอให้เราพุทธบริษัททั้งหลาย ได้มองดูให้ดี ว่าเรากำลังจะถอนหลักแล้วปักตอ.

สิ่งที่น่าหัว อยากรจะเอามาพูดที่นี้สักนิดหนึ่ง ก็คือว่าเรื่องเกี่ยวกับ*งานศพ* ที่ทำกันอยู่เป็นยุค ๆ เป็นสมัย. *สมัยหนึ่ง* เขาสรุปเรียกว่า *คนตายชายคนเป็น.* คนที่ตายไปแล้วทำให้ลูกหลานต้องเสียเงินมากมายกจน เพราะงานศพ. *นี่คนตายชายคนเป็น.*

ที่นี้ *เดี๋ยวนี้กลับตรงกันข้าม คนเป็นชายคนตาย.* พอศพมีบนเรือน ก็เปิดให้เล่นไพ่ เล่นการพนัน กินเหล้าเมายา ทหารายได้เป็นกำไรไปเสียอีก คนเป็นชายคนตาย. ในที่บางจังหวัดภาคใต้นี้ มีคนรับเหมาเลย; ตายแล้วศพอยู่บนเรือนนี้ เขาจะมารับเหมาจัดให้หมด ให้อยู่นาน ๆ วัน, แล้วก็ได้เงินค่าธรรมเนียมจากการเล่นการพนันนั้นมาก เอามาให้เจ้าของศพ ก็วิ่งไปเลย เรียกว่าคนเป็นชายคนตาย.

แต่เมื่อดูให้ดีแล้ว จะเห็นว่า คนตายชายคนเป็น หรือ คนเป็นชาย คนตายนี้ เป็นตอทงนั้น เป็นมัจฉาทิฏฐิ^{๕๕} ทงนั้น ไม่อาจจะเป็นหลักได้. อย่า เห็นว่ามันตรงกันข้าม แล้วมันจะเป็นตอสักข้างหนึ่ง เป็นหลักสักข้างหนึ่ง, อย่าง นั้นมันเป็นไปไม่ได้, มันเป็นตอ เป็นมัจฉาทิฏฐิ^{๕๕} ทงนั้น. คนตายชายคนเป็น ก็เป็นตอ. คนเป็นชายคนตาย ก็เป็นตอ คือเป็นมัจฉาทิฏฐิ เป็นเสียหนาม ของมนุษย์. ควรจะระวังให้ดี, อย่าเห็นว่าตรงกันข้ามแล้วก็จะเลือกเอาข้างหนึ่ง อย่างนั้นมันไม่ถูก.

เราควรมีสัมมาทิฏฐิ^{๕๕} ยิง ๆ ขึ้นไป. คนเราหรือ มนุษย์^{๕๕} บางพวกเขา ถือว่า ^{๕๕}ผีให้เกิดมา, ผีสร้างคน, ผี^{๕๕} บินคน; กลิ่นไอแห่งไสยศาสตร์ยุคไหนก็ไม่รู้ มันยังเหลืออยู่ว่า คน^{๕๕} นี้เกิดมาจากผี ผีสร้างคน ผี^{๕๕} บินคน. อาตมาเห็นว่า ^{๕๕}นี่เป็น มัจฉาทิฏฐิ.

เราควรมีความเห็นให้ถูกต้องว่า พระธรรมต่างหากให้คนเกิดมา; ไม่ใช่ผีให้เกิดมา. พระธรรมให้เกิดมาตามกฎของพระธรรม, เรียกว่าพระธรรม ให้เกิด ไปเทียบกันดู ว่าผีให้เกิดกับพระธรรมให้เกิด นี่อันไหนมันจะมีประโยชน์ กว่า : เกิดมาโดยพระธรรม, โดยกฎแห่งพระธรรม, โดยเหตุแห่งปัจจัย. พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ เป็นเหตุให้พระธรรมเกิดเรามา; พระธรรมจึงเป็นแม่; พระสงฆ์ทั้งหลายก็กลายเป็นพี่ เพราะว่าเกิดก่อนเรา.

เราควรมีสัมมาทิฏฐิ^{๕๕} เป็นหลักมั่นคง.

ขอให้มีสัมมาทิฏฐิ เป็นหลัก แน่นแน่นเหลือประมาณลงไปว่า พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่; แล้วก็ทำให้สมกันกับ

ที่มี พระพุทธเจ้าเป็นพ่อ, พระธรรมเป็นแม่, พระสงฆ์เป็นพี่. รายละเอียดนี้ไปหาดูเอาเองก็ได้; ไปคิดดูเองก็จะมองเห็น ว่าพระธรรมให้เกิดมา พระพุทธเจ้าเป็นต้นเหตุให้เกิด, พระสงฆ์เกิดก่อนก็กลายเป็นพี่.

ถ้าเราถือหลักกันอย่างนี้ แล้ว พระธรรมก็จะมาอยู่ในจิตใจ; ไม่ใช่มารกรุงรังอยู่ข้างนอก หรือตามพื้นแผ่นดินหรือตามสถานที่ต่าง ๆ. พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ จะเข้าไปอยู่ในจิตใจของเรา. เรามีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ มีพระธรรมเป็นแม่ มีพระสงฆ์เป็นพี่ เราก็เดินตามกันไป ในร่องรอยที่ถูกตัด; แล้วอะไรจะเกิดขึ้น? ถ้าถึงขนาดที่พระพุทธเป็นพ่อ, พระธรรมเป็นแม่, พระสงฆ์เป็นพี่, ปัญหาอะไรจะเหลืออยู่ สำหรับให้มนุษย์ต้องละอายแก่สัตว์เดรัจฉาน เหมือนที่กล่าวแล้วข้างต้น สืบต่อไป.

ในที่ที่สุดนี้ ขอสรุปความว่า ธรรมะต้องมี; ความเป็นมนุษย์จึงจะมี. ธรรมะจะมี เราต้องประพฤติปฏิบัติให้ตรงตามความประสงค์ของธรรมะ ราวกับว่าธรรมะนั้นเป็นบุคคล เป็นพระเจ้าโดยการปฏิบัติให้เข้ารูปเข้ารอยของพระธรรม ว่าเราจะ ต้องมีความคงเส้นคงวา, เราจะมี ความ ถูกฝาถูกตัว, เราจะมีหัวมีหาง, ระวังคางระวังคอ, ถอนตอแล้วก็ลงหลัก.

อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ลงด้วยความสมควรแก่เวลาว่า ขอให้ท่านทั้งหลาย จงพยายามที่จะถอนตอแล้วลงหลัก สำหรับความเป็นพุทธบริษัทที่มั่นคง โดยการที่มี พระพุทธองค์เป็นพ่อ, มีพระธรรมเป็นแม่, มีพระสงฆ์เป็นพี่, อยู่ด้วยกันแล้วมีความเจริญงอกงามในทุกสถาน ใน کارงานทุกชนิด อยู่ทุกที่พาราตริกาลเทอญ.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่ากัจจกรหรือดอกบัว.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวไปด้วยความมุ่งหมาย ว่า ธรรมะต้องกลับมา ถ้าธรรมะไม่กลับมา โลกจะต้องวินาศ, หรืออย่างน้อยที่สุด มนุษย์ก็ยังคงต้อง ละอายแมว ต่อไปคามเดิม.

ธรรมะเท่านั้นจะช่วยแก้ปัญหาชีวิต.

ท่านลองคิดถึงดู สังเกตดู ว่า มีแมวตัวไหนปวดหัวเหมือนกับคนบ้าง ? มีแมวตัวไหนนอนไม่หลับ จนต้องกินยานอนหลับเหมือนกับคนบ้าง ? แมวตัวไหนเป็นโรคประสาท ? ซึ่งกล่าวกันว่า ในเมืองไทยนี้เป็นกันตั้ง ๗ แสนคนแล้ว แมวตัวไหนเป็นโรคจิต ? ซึ่งกล่าวกันว่า ในเมืองไทยนี้เป็นตั้ง ๒ หมื่นคนแล้ว

ยาแก้ปวดศีรษะ ยาให้นอนหลับ ที่มนุษย์กินกันวันหนึ่ง ๆ ทั่วโลก คงจะเป็น
ตัน ๆ เป็นแน่ แต่แมวไม่ต้องกินสักเม็ดเดียว มนุษย์ยังคงอายุแมว, ต้องละอายุ
แมวอยู่อย่างนี้.

สิ่งที่ช่วยได้ก็คือ ธรรมะเท่านั้น. ถ้ามนุษย์มีธรรมะ มนุษย์ก็
จะไม่มีอาการอย่างนั้น : ไม่มีอาการปวดศีรษะ นอนไม่หลับ เป็นโรคประสาท
เป็นโรคจิต อย่างนั้น; เพราะฉะนั้น ขอให้ธรรมะกลับมา.

ปาฐกถาธรรม ก็ต้องกล่าวถึงธรรม ที่จะเป็นทางรอดของคนทั้งโลก
ตามพระพุทธประสงค์. พระองค์ตรัสแล้วตรัสเล่า ว่าธรรมวินัยนี้ คือศาสนานี้
จะอยู่ในโลกเพื่อประโยชน์แก่มหาชน ทั้งเทวดาและมนุษย์.

ถ้าธรรมะมีในโลก โลกก็ไม่เกิดวิกฤตการณ์ อย่างที่กำลังเกิดอยู่
ทั้งบนดิน และใต้ดิน : เป็นสงครามร้อนอย่างที่ตะวันออกกลาง, และเป็น
สงครามใต้ดิน, เป็นสงครามเย็น, อย่างที่มีอยู่ตลอดเวลา. หรือแม้ที่สุดแต่ว่า
เรื่องภายในประเทศไทยของเรา ถ้าเราจะมีธรรมะกันบ้างแล้วก็ไม่ต้องส่งน้ำตาล
สี่แฉ่งมากิน แทนน้ำตาลสีร่ำ; ซึ่งหนังสือพิมพ์เขาเขียนกันว่า ต้องมีเงิน
ชดเชยเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายร้อยล้าน, แล้วยังบีบบังคับ ให้เราต้องไปบีบราคา
อ้อยในฤดูหน้า ถ้าบากยุ่งยากในการควบคุมการซื้อขาย การจะลักลอบเอาออก,
แล้วก็จะต้องมีการด่าทอล้อเลียนกันเปลืองหน้ากระดาษหนังสือพิมพ์ ไปหลาย
ร้อยหน้าหลายพันหน้า.

ถ้าเรามีธรรมะ อย่างที่บรรพบุรุษของเราเคยมี เรื่องดังกล่าวมานี้ก็
ไม่เกิด, คือว่ามีธรรมะ ไม่ยึดมั่นถือมั่น กันเสียบ้าง, มีธรรมะ ไม่ถือมานะทิฏฐิ
กันเสียบ้าง, มีธรรมะ อุดกถื่อนอดทน, มีธรรมะ สันโดษยินดีตามมีตามได้
อย่างบรรพบุรุษของเราที่เคยมี.

บรรพบุรุษของเรา ก็ยังไม่เคยกินน้ำตาลสีแบ่งด้วยซ้ำไป; ท่านอยู่
ได้ด้วยน้ำตาลสีร่ำ. เมื่อสงครามอินโดจีน รัฐบาลพาตามบ้านนอก เขาซังกาแพ
ด้วยน้ำตาลหม้อ แล้วก็ไม่มีเรื่องอะไร เหมือนกับที่กำลังมีเวลานี้.

ธรรมะกลับมาเกิด เพื่อโลกแห่งยุคประชาธิปไตย; ธรรมะไม่
กลับมาแล้ว ประชาธิปไตยนั้นแหละจะเชือดคอตัวเอง.

ระบบการปกครองระบบไหนก็ตาม ถ้าไม่มีธรรมะแล้ว มันจะเชือดคอ
ตัวเองทั้งนั้น. ถ้ามีธรรมะแล้ว แม้แต่ระบบเผด็จการ ก็ยังมีประโยชน์
และรวดเร็ว กว่าระบบคลานงุ่มง่าม แล้วแถมยังไม่มีธรรมะด้วย. เราจะต้อง
ช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา. ธรรมะต้องการ การประพฤติกกระทำอย่างไรจึง
จะกลับมา เราจะต้องกระทำอย่างนั้น.

ในครั้งที่แล้วมา อาตมาได้พูดโดยหัวข้อว่า เราต้องมีความ คงเส้นคงวา,
ถูกฝาถูกตัว, มีหัวมีหาง, ระวังคางระวังคอ, ถอนตอแล้วลงหลัก. ในครั้งนี้
อาตมาจะพูดโดยหัวข้อว่า ต้องรู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว.

พิจารณาคำว่า กงจักร, ดอกบัว.

เรามาศึกษาให้รู้เรื่อง กงจักรหรือดอกบัว กันเถิด ขอโอกาสเล่านิทานปรัมปรา นานทีเดียวนี่ว่า เปรตคนหนึ่ง มีกงจักรพัตน์อยู่บนศีรษะ เดินมาในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง. คนหนุ่มคนหนึ่งเขาเห็นว่า กงจักรนั้นสวยงามมาก แล้วก็อยากจะได้ ไปขอ อ้อนวอนขอจากเปรต. เปรตบอกว่ามันกงจักร มันพัตน์อยู่ด้วยความเจ็บปวด. ท่านจะเอาไปทำไม? คนหนุ่มคนนั้นก็ยังไม่เอา, อ้อนวอนแล้วอ้อนวอนอีก, เปรตนั้นก็ยกกงจักรจากศีรษะของตน ใส่ให้บนศีรษะของคนหนุ่มคนนั้น; แล้วคนนั้นก็ต้องทรมานอย่างนั้นไปจนตาย.

บัดนี้ โลกทั้งโลกกำลังเห็นกงจักรเป็นดอกบัว. ขอให้เราสนใจสิ่งที่น่ากลัวเหล่านี้กัน ให้มากเป็นพิเศษ. อาตมาจะพูดเป็นการเปรียบเทียบ เป็นคู้ๆคู้ๆไป ให้เห็นว่า กงจักรเป็นอย่างไร? ดอกบัวเป็นอย่างไร?

กงจักร คู่แรกก็คือ วัตถุนิยม กับ ธรรมนิยม. วัตถุนิยม หลงใหลในความเอร็ดอร่อย ที่เกิดแต่วัตถุหมุนโลกทั้งโลกให้แสวงหา ให้สะสม ให้บริโภคนั่นแต่ความเอร็ดอร่อยทางวัตถุ นี่กำลังเป็นกงจักร. ส่วนธรรมะหรือธรรมนิยม ที่จะทำความรอด ความสงบสุขนั้นเราไม่สนใจ การบูชาวัตถุนิยม นั้นแหละ คือการเห็นกงจักรเป็นดอกบัว.

ขอให้นึกถึงเรื่องนิทานสอนเด็ก เรื่องลูกหนูกับแม่หนู ลูกหนูมาบอกแม่หนูว่า สัตว์ชนิดหนึ่งน่ากลัวนัก, สัตว์ชนิดหนึ่งหน้าवलนัก น่ารักนัก

แม่หนูบอกว่า เอาแล้ว, ที่น้ำกล้ว น้ำกะมันไม่มีอันตราย มันเป็นหน้าไก่. ที่หน้านวลมาก น้ำรักน้ำมันอันตรายเหลือประมาณ มันเป็นหน้าแมว ได้ยินนิทานเรื่องนี้แล้ว ก็เขียนเป็นคำกลอนไว้ว่า :-

หน้าไก่อยู่ ลูกหนูว่า น้ำกล้วน้ำก
หน้าแมวนวล น้ำรัก นำเลื่อมใส
แม่หนูว่า ลูกเอ๋ย อย่าเขลาไป
ที่น้ำกล้ว นั้นหน้าไก่ ภัยไม่มี.

หน้าแมว ขาวนวล นั้นแหละร้าย
เป็นความตาย ของพวกหนู รู้ไว้สิ
พวกมนุษย์ พวกนี้ตาย วายชีวิต
สมัยนี้ เพราะหลงแมว วัตถุนิยม.

วัตถุนิยม สวยงามเหมือนกับหน้าแมว ปราภฏแก่ลูกหนู. คนทั้งโลกหลงใหลวัตถุนิยม. แมววัตถุนิยมมันจึงกัดกินลูกหนู วิनाศไปทั้งโลก. นักเห็นกงจักรเป็นดอกบัว คู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๒. ระบบการศึกษาไม่สมบูรณ์. การศึกษาเป็นเหมือนกับว่าสุนัขหางด้วนนั้น เป็นกงจักร. การศึกษาที่สมบูรณ์แบบ จะเป็นเหมือนดอกบัว.

การศึกษาไม่สมบูรณ์เหมือนกับหมาทางด่วน นั้นเพราะว่า เรียนกันแต่หนังสือ กับวิชาที่ ไม่มีธรรมะ, ไม่รู้ธรรมะ ว่าจะเป็นคนุชย์กันอย่างไร. เขาฉลาดมากในวิชาหนังสือและอาชีพ แล้วก็ไม่ทำอะไรมาควบคุมความฉลาดเอาไว้; ใช้ความฉลาดไปในทางที่เป็นอันตราย มันจึงเป็นการศึกษาระบบสุนัขทางด่วน, หรืออย่างดีที่สุดก็เป็นพระเจดีย์ยอดด่วน ไม่มีความน่าดูที่ตรงไหน.

ฉะนั้น ขอให้เรามีการศึกษาสมบูรณ์แบบ หนังสือก็ ฉลาดเฉลียวสามารถในอาชีพ แล้วก็รู้ธรรมะ ว่าจะเป็นคนุชย์กันอย่างไร โลกนี้จึงจะไม่มีวิกฤตการณ์.

พระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ ๕; ท่านตรัสเมื่อจัดการศึกษาแผนใหม่ จากแบบเก่าๆ มาเป็นการศึกษาแผนใหม่ ที่ปรากฏเหลืออยู่ทุกวันนี้. ท่านปรารภกับสมเด็จพระยาบรมมงกุฎวิมลโรส ผู้ช่วยจัดว่า ต่อไปนี้มันคงจะโกงกันอย่างวิบัติดาร เมื่อมันรู้หนังสือแบบใหม่ รวดเร็วเฉลียวฉลาดแล้ว มันจะโกงกันอย่างวิบัติดาร. วลีนี้เอาตมาจำไว้แม่นยำ เมื่อได้อ่านเรื่องนี้.

นี่แหละ การศึกษาที่ไม่มีธรรมะควบคุม มันก็เป็นอย่างนี้. ^{๕๕} เป็นกงจักรที่จะต้องมองให้เห็น อย่าเห็นเป็นดอกบัว. ^{๕๕๓} นึกเป็นกงจักรกับดอกบัวอีกคู่หนึ่ง ซึ่งจะต้องสนใจ.

กฏที่ ๓. ความเห็นแก่ตนที่บังคับไม่ได้^{๕๕๓} เป็นกงจักร, ความเห็นแก่ตนที่บังคับได้^{๕๕๓} เป็นดอกบัว. โลกนี้มีความเห็นแก่ตัว ^{๕๕๓} มันช่วย

คนที่เห็นแก่ตัวแล้วบังคับไม่ได้ มันก็ทำไปตามอำนาจของกิเลส โลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง; ยิ่งรวยก็ยิ่งเห็นแก่ตัว ก็ยิ่งหาทางเอาเปรียบ. ถ้าความเห็นแก่ตัวนี้บังคับได้ด้วยธรรมะแล้ว ก็กลายเป็นดอกบัว คือมันช่วยตัวให้รอดเร็วยิ่งขึ้น แล้วยิ่งรวยก็ยิ่งช่วยเหลือผู้อื่น นั่นคือดอกบัว. กัจจกรดอกบัวคุณก็ต่อระวังให้ดี เรากำลังใช้ความเห็นแก่ตน หรือพวกของตน ทำวิกฤตการณ์อันถาวรขึ้นมาในโลกนี้.

คู่ที่ ๔. อยากจะระบุว่าวัฒนธรรมตะวันตก ที่ละทิ้งศาสนา;

ที่นิยมการปล่อยใจไปตามใจ ตามความรู้สึกแห่งจิตใจ ของยุคปัจจุบันนี้แหละ เป็นกัจจกร. วัฒนธรรมตะวันตก ที่เคยยึดหลักศาสนาอย่างเหนียวแน่น นิยมการ รู้จักตัวเอง บังคับตัวเอง เคารพตัวเอง อย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย; นี้เป็นดอกบัว.

เรารับวัฒนธรรมตะวันตกชนิดไหนมา? มาแยกดูให้ดี ว่าอะไรยังเป็นดอกบัว? อะไรกลายเป็นกัจจกรไปแล้ว? อย่าได้นิยมนวัฒนธรรมตะวันตกกันอย่างมกมาย หลับหูหลับตาเลย นี้ก็คู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๕. ต่อไปอยากจะพูดว่า กฎหมายในโลก ที่ไม่ยอมรับก่านิยมของศีลธรรม นี้เป็นกัจจกร. เราจะ ต้องมีกฎหมาย หรือ ระเบียบแบบแผน ที่นิยมหรือยอมรับ ค่าของศีลธรรม. เรามาพิจารณาดูกันง่ายๆ ว่า กฎหมายนี้ยังโยงต่อศีลธรรม ซอกภัย มันเป็นคำหยาบคายไปสักหน่อย กฎหมายของเราโยงต่อศีลธรรม.

ยกตัวอย่างเช่นว่า คนไปปล้นคนที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ลำบาก ชีวี้อ ข้ำมน้ำข้ำมมหาสมุทรมา เพื่อหาที่ปลอดภัย อัดรอยเต็มที่แล้ว ก็ยังมีคนไปปล้น และข่มขืนผู้หญิงในเรือลำนั้น. นี่เขาก็ลงโทษกัน, ถ้าจับได้ ตามบทกฎหมาย อย่างธรรมดาสามัญ ไม่ได้เพิ่มโทษความที่มันมีใจดำอำมหิต ไร้ศีลธรรมนั้น อีกสักเท่าตัว หรือสองเท่าตัว หรือสามเท่าตัวก็ยิ่งดี. กฎหมายไม่ให้ค่าของ ศีลธรรม จึงลงโทษตามธรรมดาสามัญ เหมือนกันทุกกรณี.

คนรถคว่ำ นอนหายใจแหม่ว ๆ จะตายอยู่แล้ว คนไม่มีศีลธรรมก็ยัง ไปปล้นทรัพย์ ปลดกระทั่งเสื้อและกางเกงจากคนที่นอนเจ็บอยู่ ถ้าจับได้ ก็ยัง ลงโทษอย่างปล้นจิตตามธรรมดาสามัญ ไม่เพิ่มโทษ ความที่มันไม่มีศีลธรรมนั้น อีกสักเท่าตัวหรือสองเท่าตัว หรือสิบเท่าตัว.

คนไฟไหม้บ้าน ก็มีคนคอยขโมยของ. *คิดนึกดูเถอะ* คนกำลัง ไฟไหม้บ้านนะ มันทุข์ร้อนเท่าไร ก็ยังมีคนคอยขโมยของของเขา.

คนข่มขืนเด็กหญิง รับโทษเท่า ๆ กันกับอีกคนหนึ่ง ซึ่งขโมยมะเขือ ของเขาตะกร้าหนึ่งเท่านั้น. *อาตมาเคยสังเกตเห็น; อ่านหนังสือพิมพ์ว่า* ได้รับโทษ ๖ ปีเท่า ๆ กัน. *คิดดูเถอะว่าศีลธรรมเป็นอย่างไร? ผู้ออกกฎหมาย* ไม่เคยมีลูกสาวที่ถูกใครข่มขืนก็เป็นได้ เขาจึงพิจารณาโทษเท่ากัน.

นี่แหละ กฎหมายที่ไม่ยอมรับค่านิยมทางศีลธรรมนั้น เป็นกงจักร; จะต้องมีกฎหมายที่ยอมรับค่านิยมของศีลธรรมเต็มที่. ถ้าทำผิดทางศีลธรรม

ด้วยแล้ว ต้องเพิ่มโทษอีกเท่าตัว หรือสองเท่าตัว หรือสิบเท่าตัว จึงจะเป็น
ความยุติธรรม ตามแบบของศีลธรรม ทำให้โลกนี้มีความสุข. นี่ก็เป็น
กงจักรหรือดอกบัวคู่หนึ่ง.

คู่ที่ ๖. ถัดไป เรามีก่อน “ของสิ่งนอก”. ของสิ่งนอก ในอัญญา-
ประกาศ. เราชอบของสิ่งนอก ระบบการศึกษาที่ดี ก็สิ่งนอกมา, วัฒนธรรม
ที่ดี ก็สิ่งนอกมา, ศิลปะ ก็สิ่งนอกมา, ระบบการกินดีอยู่ดี ก็นิยมตามแบบของนอก,
สุรานารี ก็นิยมแบบของนอก, การแต่งเนื้อแต่งตัว เต็มรากันิยมของสิ่งนอก.
นี่เรียกสั้น ๆ ว่า “ของสิ่งนอก”.

ของสิ่งนอกที่ไม่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสียเลย หรือว่าแก้ไขไม่
เหมาะสมแก่ความเป็นไทย นี่ เป็นกงจักร ทั้งนี้. ต้องได้รับการแก้ไข
กลั่นกรองอย่างละเอียดสุขุม จึงจะกลายเป็นดอกบัว; เราก็ไม่ทำกัน; เพราะ
เราไปหลงความเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง ในแบบของของสิ่งนอก กันเสียหมด.
เราก็ทรุดโทรมทางเศรษฐกิจ ไม่สมดุลย์ในทางเศรษฐกิจ ก็เพราะว่าเอาของ
สิ่งนอกเข้ามาเกินมาใช้ โดยไม่มีการแก้ไข. นี่ก็เป็นกงจักร และดอกบัวอีก
คู่หนึ่ง ซึ่งต้องระวังให้ดี.

คู่ที่ ๗. ต่อไปสิ่งประดิษฐ์แห่งยุคนี้; เช่นเรื่อง *ปรมาณู* ก็ดี
เรื่อง *อวกาศ* ก็ดี เรื่อง *อิเล็กทรอนิกส์* ก็ดี *คอมพิวเตอร์* ก็ดี ควบคุมมันไม่ได้ โดย

หลักของธรรมะ มันก็กลายเป็นสิ่งที่ให้โทษ. เราตกเป็นทาสของมัน ก็ใช้มันไปแต่เพื่อส่งเสริมกิเลส. ของดีพิเศษเหล่านี้ ก็เอามาใช้เพื่อเชือดคอตัวเองให้ลุ่มหลง. มนุษย์กำลังใช้มันเพื่อเชือดคอมมนุษย์กันเอง ด้วยความก้าวหน้าในสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้ ดูให้ดี ทั่วทั้งโลกกำลังเป็นอย่างนี้ นึกดูหนึ่ง.

กู่ที่ ๘. อยากจะให้สังเกตหรือเปรียบเทียบว่า เหนือหรือความเหน็ดเหนื่อยนั้น มันเป็นดอกบัวประกอบไปด้วยธรรมะ. ถ้าเรายังบูชาเหนือ, บูชาความเหน็ดเหนื่อยแล้ว อัมณฑลก็จะไม่มีตามท้องถนน. อัมณฑลที่เคลื่อนตามท้องถนน จะมึนงันทำ แล้วก็หมดไป.

แต่ทุกคนเกลียดเหนือ ไม่นิยมความเหน็ดเหนื่อย, ไม่มีใครชอบทำงาน. ทุกคนที่ทำงานนั้น ไม่ได้ทำด้วยใจชอบ ทำด้วยความจำเป็นบังคับ; เพราะฉะนั้น มันจึงพร้อมที่จะเอาเปรียบ หรือรวลัดอยู่เสมอ. ไม่มีใครชอบเหนือ ไม่มีใครชอบเหน็ดเหนื่อย เขาชอบความสำรวย, ชอบความเป็นทาส เอรีตอร้อยทางเนื้อทางหนัง น้ำมัน เป็นกงจักร.

กงจักรชนิดนี้คนกลับเห็นเป็นดอกบัว อัมณฑลจึงเต็มบ้านเต็มเมือง; สื่อมวลชนทั้งหลาย หลายสิบชนิดก็ยังส่งเสริมกงจักรเหล่านี้อยู่ อย่างกับว่ามันเป็นดอกบัว. อบายมุขจึงเฟื่องฟูเต็มบ้านเต็มเมือง นึกดูหนึ่ง.

กู่ที่ ๕. ขอให้มองกันให้ละเอียดสักหน่อย ตามพระพุทธรูปที่
 ทั่วคำคำชั้ไทยนั้น เป็นเหมือนการชั้ชมทรัพย์ นั้มันเป็นดอกบัว.
 คำประจบสอพลอพะเน้าพะนอ นั้มันเป็นกัจจกร ทำความวินาศ. คำ
 คำชั้ไทย ซึ่งเป็นการชั้ชมทรัพย์นั้น ใครชอบบ้าง? ไม่มีใครชอบ. เดี่ยว
 นั้แม้จะมองหน้ากันเท่านั้นมันก็ยิ่งแล้ว อย่าว่าไปชั้ไทยชั้ทางอะไรเลย. ประ-
 จบสอพลอพะเน้าพะนอนั้ใคร ๆ ก็ชอบ แม้จะเป็นกัจจกร ก็เอามาเป็นดอกบัว;
 เพราะว่ามันอาจจะทำให้ได้เลื่อนขั้น ปีละ ๒ ขั้นนี่ก็เป็นดอกบัวและกัจจกรคู่หนึ่ง
 ซึ่งจะต้องสนใจไว้ให้ดี.

กู่ที่ ๑๐. อยากจะชั้ไปยังที่ อนิฏฐารมณั้ สิ่งที่ไม่ชวนให้รักใคร่
 กำหนด หลงไหล ต้องอดทน ต้องมีความทุกข์ หรือตัวความทุกข์นั้นเอง
 เป็นดอกบัว. ความทุกข์นั้นสอนดีกว่าความสุข, สอนจริงกว่าความสุข.
 สร้างคนให้ดี ให้นิยมธรรมะ. นั้คนก็กลับเห็นดอกบัวนี้ ว่าเป็นกัจจกร
 ไปเสีย. ส่วน อนิฏฐารมณั้ ความเอรีดอระยสนุกสนาน ความเป็นอยู่ด้วยความ
 หยิบหย่อง, เห็นแต่ความเล่นหัว, นั้หลอกให้คนโง่ หลอกให้คนหลง ให้ติดตั้ง
 เป็นยาเสพติด. ระวางให้ดี, นั้คือยาเสพติดอันร้ายกาจ มันเป็นกัจจกร แต่
 ทุกคนก็เห็นเป็นดอกบัว; นั้คือคูหนึ่ง.

กู่ที่ ๑๑. อยากจะให้มองให้ละเอียดสักหน่อยว่าจิตที่คิดจะให้
 นั้ สบายกว่าจิตที่คิดจะเอา. นั้มัน เป็นดอกบัว; แต่ไม่ค่อยมีใคร
 ชอบ เห็นเป็นเรื่องบ้าเรื่องบอไปเสีย. ส่วน จิตที่คิดจะเอา ๆ จะเอาเปรียบ นั้

มีค่าเฉลี่ยดูเดือนละ ๓ พันบาท. มีคนถามอาตมาว่า ท่านอาจารย์ได้นิตยภัตเดือนละเท่าไร อาตมาบอกว่า ๒๐๐ กว่าบาท สิ่งอรุ้งอุ้งที่สวนสัตว์ดุสิตนั้น ได้นิตยภัตเดือนละ ๓ พันบาท มันเป็นช่องว่างทางวัฒนธรรม หรือว่าเป็นช่องว่างทางอะไร ก็ไปคิดกันดูเอง. มันก็เป็นช่องว่างที่ควรจะคิด.

อย่าให้มีกัจจกร ให้มีแต่ดอกบัว มนุษย์ก็จะมีปัญหาบรรเทาพ้น, คือไม่มีช่องว่าง. ถ้ามีช่องว่างก็อุดด้วยธรรมะ อย่าอุดด้วยการยื้อแย่งทางการเมือง.

กู่ที่ ๑๓. สุดท้าย เวลาจะหมดแล้ว ก็อยากจะระบุว่า ศาสนาไม่ใช่ยาเสพติด หรือเป็นทางแห่งกาฝากสังคม. ศาสนานั้นเป็นดอกบัว จะกำจัดยาเสพติด ทั้งทางกาย และทางจิต. ถ้ามีธรรมะ มีศาสนาแล้ว ไม่ติดเฮโรอีน, ไม่ติดยาเสพติดทางจิต คือความเอร็ดอร่อยสนุกสนานทางกามารมณ์ จนสถานที่อบายมุขเปิดเต็มบ้านเต็มเมืองไปหมด เพราะมีคนติดยาเสพติดทางจิตใจ.

ยุวชนของเรา ก็มองไม่เห็นเป็นกัจจกร ไปมั่วสุมกันอยู่ที่นั่น กระทั่งวิชาชีพการจะมีระเบียบอย่างไรก็เป็นหมัน ; เพราะว่าเขาติดยาเสพติด. ทำไมไม่เอาศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือ ทำลายล้างยาเสพติด จะออกแต่กฎระเบียบ

อย่างน้อยๆ แก่คนที่ไม่มีศาสนานี้ มันคงจะเป็นไปไม่ได้. ศาสนามีใช่ยา
เสพติด; นี่เป็นสิ่งที่กำจัดยาเสพติด เป็นดอกบัว.

สื่อมวลชน ที่ช่วยความรู้สึกทางกามารมณ์ นั้นแหละ เป็นกงจักร
เพราะให้เกิดความเกลียดชังธรรมะ เกลียดชังศาสนา หนังสือรายคาบ ภาพยนตร์
วิทยุ โทรทัศน์ เพลงที่ขอกันทางวิทยุตอนเด็กๆ อะไรอีกมากมายหลายอย่าง.
นี่พิจารณาดูเถิด ส่งเสริมกามารมณ์ ความรู้สึกทางกามารมณ์ แก่เด็กวัยรุ่น
สักเท่าไร? ถ้าไม่ส่งเสริมทางราคะกามารมณ์ ก็ส่งเสริมทางโมหะ ทำให้เกลียดชัง
ธรรมะ เกลียดชังศาสนา นี่มันก็ต้องเป็นกงจักร.

เรากำลังมีกงจักร และส่งเสริมกงจักร กันอยู่เต็มบ้านเต็มเมือง;
เพราะไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นดอกบัว ไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นกงจักร.

ขอให้เลิกเห็นว่า ศาสนาเป็นยาเสพติด กันเสียที; ให้เห็นตาม
ที่เป็นจริง ว่าศาสนาเป็นดอกบัว จะกำจัดยาเสพติดในโลกทั้งโลก. อย่าให้มียา
เสพติด ทั้งทางจิตและทั้งทางวัตถุ โลกนี้ก็จะเป็โลกของมนุษย์ ที่อยู่ด้วย
ความสงบสุข ไม่ต้องละอายแม่อีกต่อไป. เรากำลังละอายสัตว์เดรัจฉาน เพราะ
ไม่มีธรรมะ; ถ้าเรามีธรรมะแล้ว เราก็ไม่ต้องละอาย, แล้วเราจะยังทำประโยชน์
ตน ประโยชน์ผู้อื่นได้มากกว่าสัตว์เดรัจฉาน หลายร้อยเท่า หลายพันเท่า, ก็
เรียกว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐที่สุด ยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน. เดียวนี้ เรากำลัง

มีปมด้อย ให้สัตว์เดรัจฉานหัวเราะเยาะ เพราะมนุษย์ยังต้องกินยา แก้ปวดศีรษะ
แก้นอนไม่หลับ แก้โรคประสาทกันเป็นต้น ๆ ต่อวันทั้งโลก.

ขอให้ธรรมะกลับมา วิกฤตการณ์อันเลวร้ายเหล่านี้ก็จะหายไป. ขอ
ให้เราเฝ้าดวงตาอันแจ่มใส มองเห็นกงจักรเป็นกงจักร มองเห็น ดอกบัวเป็น
ดอกบัวเถิด ธรรมะก็จะกลับมา ช่วยให้เราทุกคนเป็นมนุษย์ ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด
สมตามความปรารถนา.

ปฐกถาธรรมสมควรแก่เวลา ขอยุติลงด้วยความหวังว่า ต่อนี้ไป
มนุษย์จะเห็นกงจักรเป็นกงจักร เห็นดอกบัวเป็นดอกบัว; รักษาความเป็น
มนุษย์ของตนไว้ได้ด้วยการเป็นอยู่กันอย่างสงบสุข.

การบรรยายสมควรแก่เวลา ขอยุติไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมทุกครั้ง อาตมามีเจตนากล่าวเพื่อให้ธรรมะกลับมา ธรรมะกลับมาโลกก็จะมีสันติ ธรรมะไม่กลับมาโลกก็จะวินาศ; พุทธศาสนาก็จะหมดไปด้วย, หรือหมดด้วยกันทุกศาสนา.

[ประมวลบทพจนกิจคนไม่สนใจศาสนา.]

มีคนถามว่า รู้ได้อย่างไร ว่าธรรมะเหือดหายไป? อาตมาก็ว่า ง่ายนิดเดียว สังเกตดูในโลกนี้ มีแต่วิกฤตการณ์ : เต็มไปด้วยซากสงคราม, การเตรียมสงคราม, แข่งขันกันสร้างอาวุธ, มีปัญหาเสพติดอย่างโง่เขลา; ไม่สมกับการเป็นโลกที่เจริญ ไม่สมกับการมีธรรมะ มีศาสนามีการศึกษา. ยุวชน

ในโลก กำลังบูชาเนื้อหนังยิ่งกว่าวัฒนธรรม; เขาชอบความอุตริวิถิตถารทาง
กามารมณ์และอื่น ๆ ล้วนแต่ทำลายความเป็นมนุษย์ ของเขา.

ดูประเทศไทยเรา ได้ยินว่ามีนักโทษจะย่างเข้าเรือนแสน; **อันธพาล**
ขุมยิ่งกว่าขุม แม้ในท้องถนนบนรถเมล์, **สติติโรคประสาทโรคจิต** เพิ่มขึ้น อย่าง
น่าตกใจ. **คนเห็นแก่ตัวอำมหิตโหดร้าย** ถึงกับเปลื้องผ้าคนเจ็บเพราะรถคว่ำ
นอนแบ็บอยู่ข้างถนน; แทนที่จะช่วย. บนรถไฟมีคนไล่ที่นั่งพระ เพื่อจะ
นั่งกินเหล้า. มีการยั่วให้คนทำบุญโดยวิธีการอันหลอกลวง, เป็นอบายมุข
นานาประการ.

นี่จะไม่เรียกว่าธรรมะเหือดหายไป แล้วจะเรียกว่าอะไร? ขึ้นเป็นอยู่
อย่างนี้ พุทธศาสนาก็จะหมด โดยที่คอมมิวนิสต์ไม่ต้องมา. เรากลัวกันว่า
คอมมิวนิสต์มา พุทธศาสนาหมด นี้ยังไม่น่ากลัวเท่ากับว่า พุทธศาสนาจะหมด
เสียก่อนแต่ที่คอมมิวนิสต์จะมา.

เอ้า, จะพูดกันถึงคำว่า ศาสนาหมด : หมดไม่ใช่เพราะใครมาทำให้
หมด; แต่หมดโดยการทำกันเอง; ดังที่ **พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ ว่า ภิกษุ**
ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นั้นแหละจะทำให้ธรรมวินัยนี้หมดไป, ศาสนาหมดไป.

ศาสนาหมด เพราะอะไร? เพราะทำ **อย่างไร?** หมดเพราะสอนผิดหลัก
พุทธศาสนา, ปฏิบัติกันผิดหลักพุทธศาสนา,หวังผลผิดหลักพระพุทธศาสนา.
เขียนตำราคัมภีร์ขึ้นมาใหม่ ๆ กลายเป็นศาสนาอื่นดูไป. นี่คือหมดสนิทเช่นเดียวกับ
กับที่พุทธศาสนาได้หมดไปจากอินเดีย เพราะมีการสอนผิด, แต่งคัมภีร์พุทธผิด

จนกลายเป็นฮินดู : มีตัวตนเวียนว่ายตายเกิด; แล้วก็ไปโทษว่า อิสลามมา ทำให้พุทธศาสนาหมด หรือฮินดูรังแก. นี่ไม่ตรงตามความจริง.

เช่นเดียวกับป่าไม้ ในเมืองไทยของเรานี้หมด; หมดหมดเพราะการให้สัมปทานยึดยาว กว้างขวาง นมนาน; แล้วไปโทษว่าหมดเพราะมีผู้ลักลอบตัดป่าไม้. นี่ใช้ร่วมกันอยู่กับความจริง.

ที่นี้อยากจะแนะนำให้เห็น สิ่งที่เราควรเห็นอย่างยิ่ง ต่อไปอีกว่า ถ้าคอม ๆ มาคอม ๆ นั้นแหละจะหมด. พุทธศาสนาเป็นคอมมิวนิสต์ที่เหนือยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์. คอมมิวนิสต์จัดโลกด้วยอาวุธ; พุทธศาสนาจัดโลกด้วยธรรมะ คือ ความรัก และ เมตตา. พระเจ้าอยู่ข้างเรา, เรามี *สหกรณ์ชีวิต* ที่แตกต่างกัน.

สหกรณ์ชีวิต : เช่น *คอมมูน* ของพวกหนึ่ง, *กิบบูตซ์* ของพวกหนึ่ง, นั้น *สู้พุทธสหกรณ์ไม่ได้* ดอก. พุทธสหกรณ์นั้น เราเป็นสหกรณ์แห่งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย; อย่างที่กล่าวไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น, ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน.

แต่เพราะเราไม่ถือธรรมะในพุทธศาสนา เราก็ทำสหกรณ์อะไร *ไม่ได้* : สหกรณ์ซื้อรำก็ล้ม สหกรณ์ขายไก่ก็ล้ม, สหกรณ์ขายข้าวก็ล้ม, สหกรณ์ขายปุ๋ยก็ล้ม; ล้มทั้งนั้น เพราะมันกลายเป็นสหโกง, คือช่วยกันโกง เพราะไม่มีธรรมะ.

คอมมูนหรือ คิบบุตซ์ แบบใดในโลก นั้นเป็นสหกรณ์เพียงเพื่อทำมาหากิน. พุทธสหกรณ์นั้นเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, เป็นสหกรณ์กันถึงความเจ็บไข้และความตาย, และตลอดลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน และต้นไม้ ซึ่งก็มีชีวิตด้วยเหมือนกัน. เราถือหลักเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

ใครเจ็บลง ก็เป็นทุกข์เป็นร้อนกันทั้งหมู่บ้าน, ใครตายลง ก็มาช่วยกันทั้งหมู่บ้าน, ให้เจ้าของนังร้องให้ตามพอใจ. ถ้าเขาอยากจะนังร้องให้ ก็มีเพื่อนบ้านมาหุงข้าวหุงปลาอาหาร, หรือกระทั่งทำมาให้เสร็จ; บ้านที่มีคนตายนั้น ไม่ต้องติดไฟขึ้นเลยก็ได้. นี่คือสหกรณ์ชีวิตตามแบบของพุทธบริษัทในพระพุทธศาสนา.

คอมมิวนิสต์มา พุทธศาสนาไม่หมด; เพราะว่าพุทธศาสนาแข็งแกร่งเป็นเหล็กเพชร. พุทธศาสนาไม่ใช่ของกรอบเป็นข้าวเกรียบ, อะไรกระทบนิดหนึ่งก็แตกสลาย. พวกเราอย่าได้ดูหมิ่นพระศาสนาของเรา ถึงขนาดนั้นเลย; พุทธศาสนาที่แท้จริงนั้นเราเก็บไว้ในหัวใจ, จะหมดได้อย่างไร? ใครจะทำลายร่างกาย หัวใจก็ยังมิธรรมะ; ธรรมะก็ยังเหลืออยู่ สำหรับสั่งสอนและปฏิบัติสืบต่อกันไป. ขอให้เราทุกคนเป็นพุทธบริษัทโดยแท้จริงเถิด.

พุทธศาสนาไม่ใช่อยู่ที่เปลือก เช่น โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ เป็นต้น. แต่พุทธศาสนาที่แท้จริงอยู่ในหัวใจคน; แม้ว่าเปลือกนอกจะถูกทำลาย เราก็สร้างเอาใหม่ได้, มิซากเหลือ อย่างที่เห็นอยู่ได้ทั่วไปในอินเดีย. เรามาหล่อเปลือกกันพอกเดียว ก็ได้เป็นแสนเป็นล้าน เพราะว่าหัวใจมันยังอยู่; อย่าให้หัวใจตายเสียเลย.

การทำลายเปลือกนอกของพุทธศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร พระเจดีย์ โดยใช้อาวุธนั้น มีการกระทำกันมาแล้วแต่หนหลัง, เราก็คเคยประจักษ์กัน ก่อนแต่ที่คอมมิวนิสต์จะมีขึ้นมา ในโลกด้วยซ้ำไป. เรารบพม่าก็เคย. เรารบฝรั่งก็เคย, ชนะมาแล้วด้วยธรรมะ มิใช่หรือ?

ประเทศเล็กๆ รอดตัวอยู่ได้ด้วยธรรมะ มิใช่หรือ? อาวุธธรรมะ ชนะอาวุธเหล็ก. สามารถต่อสู้ทำลายปฏิบัติภัยได้ทุกลัทธิ ถ้าหากว่าเราใช้เป็น. อย่าดูหมิ่นพระธรรมประจำชาติของเราเลย พุทธบริษัททั้งหลายเอ๋ย พระธรรมเคยช่วยเรามาอย่างไร; จงนำมาช่วยสืบต่อไปอย่าได้หยุดเสีย.

อย่ามัวกลัวว่า คอมมิวนิสต์มาพุทธศาสนาหมด. ควรกลัวอย่างยิ่งว่า พุทธศาสนาจะหมด ทั้งที่คอมมิวนิสต์ยังไม่มา. เตรียมธรรมะไว้รับหน้าคอมมิวนิสต์ในทุกกรณี ภายในประเทศ ภายนอกประเทศ หรือทั่วโลก ช่วยกันให้เพียบพร้อมไปด้วยธรรมะ.

ธรรมะจะมีอำนาจเหมือนกับปาฏิหาริย์ จะทำให้ทหารของเรารบโดยไม่มีบาป, มีธรรมะอยู่ในใจ รบเพื่อป้องกันธรรมะ เพื่อช่วยโลก ไม่มีเจตนาจะฆ่าใคร. ทหารจะมีกำลังที่ไหนดมารบ ถ้าไม่มีกำลังธรรมะอยู่ในใจ. มีธรรมะอยู่ในใจ, อยู่ที่กาย อยู่ที่ใจ จะมีกำลังอย่างยิ่งเหมือนกับปาฏิหาริย์.

จงสะสมธรรมะเป็นอาวุธเถิด ให้พร้อมๆ กับที่สะสมอาวุธทั่วไป, สะสมธรรมะเป็นอาวุธ ให้เท่าๆ กับอาวุธทั่วไป หรือมากกว่า จงฝึกฝนการใช้อาวุธ ที่ทำให้มีอำนาจ เหมือนกับอำนาจของพระเจ้า.

สำหรับพระธรรมนั้น ทำให้เราไม่รู้จักตาย ใครฆ่าก็ไม่ตาย. พระธรรมไม่รู้จักตาย ใช้เป็นที่พึ่งได้ทุกกรณี. ใครจะมาฆ่าคนที่มีธรรมะให้ตาย มันก็ตายแต่เปลือก. ธรรมะอยู่ในหัวใจ : ธรรมะไปอยู่ในใจทุกคนที่ได้รับคำสั่งสอน, แล้วนำมาปฏิบัติกันอยู่ไม่มีวันสูญสลาย, ธรรมะไม่มีวันตาย.

ขอให้ธรรมะรีบกลับมา ขอให้ร่วมมือกันช่วยทำให้ธรรมะกลับมา เป็นที่พึ่งของผู้ถือธรรมะในโลกนี้ ; จะมาในนามของพระพุทธศาสนา ก็ได้ ของพระเป็นเจ้าในศาสนาใดก็ได้. พระเจ้าคือกฎของพระธรรม อาตมาจึง มีเจตนา บรรยายธรรม เพียงเพื่อธรรมะกลับมา.

ที่นี้ก็จะถึงการบรรยาย ในครั้งที่แล้ว ๆ มา ที่ได้พูดไปโดยหัวข้อว่า ธรรมะจะกลับมา ด้วยความคงเส้น คงวา ความถูกฝาถูกตัว ความมีหัวมีหาง ระว่าง คางระว่างคอ ดอนตอแล้วลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว. ส่วนในวันนี้จะได้กล่าว โดยหัวข้อว่า กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน.

กิเลสเป็นตัวทำให้เกิดตัวกู เห็นแต่แก่ตัว.

กิเลสเป็นตัว ระว่างให้ตี, คนเรานั้น ชอบตัวเอง เห็นแก่ตัวเอง รักตัวเอง, นั่นแหละ กิเลสเป็นตัว.

กิเลส คำนี้ ตรงกับคำว่า คอร์รัปชั่น คือ ของ สกปรกที่แทรกอยู่ในของ สะอาด. กิเลสคือคอร์รัปชั่น ถึงขนาดว่าไปปล้นเอาของธรรมชาติมาเป็นตัวกู—

ของกู หรือปล้นของของพระเจ้า ของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน; แม้ของส่วนรวมของประเทศชาติ มาเป็นของตัว, อาศัยอำนาจหน้าที่ราชการ ที่เขามอบให้ด้วยความไว้วางใจ ปล้นของประเทศชาติมาเป็นของตัว. นี่คือกิเลสเป็นตัว, ตัวเป็นของกิเลส. ตัวชนิดนี้เป็นของกิเลส, ระวังให้ดี; อย่ารักตัวชนิดนี้, อย่าเห็นแก่ตัวชนิดนี้.

ต่อไปนี้ก็ดูให้เห็นว่า ตัวกูนั้นเกิดมาจากกิเลส. พิจารณากันโดยหลักธรรมชั้นเล็ก เป็นเรื่องภายในจิตใจ ว่ากิเลสจะเกิดกันได้อย่างไร? แล้วเกิดเป็นตัวกู — ของกูขึ้นมาได้อย่างไร?

เมื่อคน มองเห็นของรัก น่ารักอย่างยิ่ง อยากรจะได้ อย่างจับอกจับใจ ไปเกี่ยวข้องกับเขาแล้ว ก็เคล็ดเคลินอย่างยิ่ง, พรั่สรรเสริญ สูดปากทีเดียว, มีจิตหยั่งแน่นลงไปในเรื่องที่ตนรัก. จิตของเขาตกเป็นทาสของความอยาก อันเนื่องด้วยสิ่งนั้น. พระพุทธเจ้าตรัสเรียกจิตชนิดนี้ ว่าประกอบอยู่ด้วยอุปาทาน, เกิดความหมายมั่นสืบนื่องขึ้นมาในตัวเองว่า ตัวกู. และหมายมั่นสิ่งที่หลงรักว่า ของกู. นี่แหละกิเลสมันสร้างตัวกู, สร้างของกู, มีกิเลสนั้นเป็นตัวกู ตามความสำคัญมั่นหมาย; เป็นมายาหลอกลวงอย่างยิ่ง เป็นตัวปลอม ไม่ใช่เป็นตัวที่แท้จริง นี่เอาเป็นที่พึ่งไม่ได้.

แต่บุญคุณคนทั้งหลายในโลกนี้ ก็มีตัวกู ตัวตนปลอมมัน ด้วยกันทั้งนั้น จึงได้เป็นทุกข์อย่างสาสมกัน ทั่วไปในโลก ทั่วทั้งโลก. อาการอย่างนั้น เรียกว่า

เป็นกิเลส ประเภทโลภะ ความโลภอยากจะได้, หรือ ราคะ ความกำหนัด
ย้อมใจ. กิเลสประเภทนี้ มีลักษณะดังเข้ามาหาตัวกู่มากอดรัดไว้ หมายึดถือไว้
เป็นลักษณะเฉพาะของมัน.

ทีนี้ ถ้าเป็นกรณีที่มีมันไม่ได้ตามต้องการ ก็เกิดกิเลสประเภทถัดไป
คือโทสะ หรือ โกรธ; มันมีลักษณะที่จะฆ่า จะทำลาย จะผลักให้ออกไป, นี้
ก็เป็นกิเลสประเภทหนึ่ง มีตัวกู่เกิดขึ้นอย่างดุร้าย. ส่วน กรณีที่หลงใหลอยู่
ด้วยความสงสัย ทั้ง สนใจ สลัดออกไปจากความรู้สึกไม่ได้; นี้เป็น กิเลส
ประเภทโมหะ.

สังเกตกันได้ง่ายๆ อย่างนี้ว่า โลภะ ดึงเข้ามา, โทสะ ตีออกไป,
โมหะ วนอยู่รอบๆ.

ทุกคน จงรู้จักกิเลส ^๕ ทั้งหมดทั้งสน ^๕ มากมายหลายร้อยหลายพันอย่าง
ว่ามัน มีอยู่เพียง ๓ ประเภทเท่านั้น. และทั้ง ๓ ประเภทนั้น มีความรู้สึก
ตัวกู่เต็มปรืออยู่ทั้งนั้น; เป็นตัวตนปลอม แต่ก็ไม่รู้จัก, ก็หลงรักโดยความ
เป็นตัวตน.

กิเลสเป็นตัวกู่. ตัวกู่ที่เกิดมาจากกิเลสอย่างนี้ ทำให้เห็นแก่ตัว,
ไม่สามัคคีกันได้, ไม่รู้จักรักประเทศชาติ, ศาสนา พระมหากษัตริย์. แม้จะเรียก
ร้องความสามัคคีอย่างไรมันก็มีไม่ได้; เพราะมันเห็นแก่ตัว มันรักแต่ตัวกู่.

นี่แหละ กิเลสเป็นตัว, ตัวของกิเลส, เป็นตัวกู ของกู ตัวมายาตัวปลอม มิได้มีอยู่จริง; เอาตัวชนิดนี้เป็นที่พึ่งไม่ได้.

ธรรมะเป็นตน

คือปฏิบัติถูกต้องมีผลถูกต้องปรากฏที่กาย วาจา ใจ.

ที่นี้มาถึง ธรรมะเป็นตน. ธรรมะเป็นตน คู่กับกิเลสเป็นตัว ธรรมะนั้นเป็นตน คือเป็นตัวตนที่แท้จริง และจะเอาเป็นที่พึ่งได้.

ธรรมะคืออะไร? ธรรมะคือผลของการปฏิบัติถูกต้อง ทางกาย ทางวาจา ทางใจ ด้วยสติปัญญา ถูกต้องตามขั้นตอนแห่งชีวิต ที่วิวัฒนาการของตน. ผลเกิดมาจากการปฏิบัติถูกต้องอย่างนี้ เรียกว่าธรรมะ, หลักปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนี้ ก็เรียกว่า ธรรมะ, ความรู้เพื่อให้ปฏิบัติได้อย่างนี้ ก็เรียกว่า ธรรมะ.

มีธรรมะจริงแล้ว ก็รู้จักสิ่งทั้งปวง ว่ามีความเป็นเช่นนั้นเอง, มันเป็นเช่นนั้นเอง ตามกฎของธรรมชาติ; เช่นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะยึดถือเอามาเป็นตัวกู - ของกู ไม่ได้ เห็นแล้วก็ไม่หลงหมายมันอะไร ว่าเป็นตัวกู - ของกู. ชนิดที่เป็นการปล้นธรรมชาติ เอามาเป็นของกู มีธรรมะแล้ว ก็ไม่ทำอย่างนั้น จึงไม่ก่อให้เกิดความทุกข์; ใช้เป็นที่พึ่งได้ แม้แก่ตัวของกิเลส, ตัวของกิเลสอันเร่าร้อนนั้น ใช้ธรรมะที่เป็นตนอันแท้จริงมาเป็นที่พึ่ง.

ตนของธรรมะ เป็นที่พึ่งแก้ตัวของกิเลสได้ จำเป็นที่จะต้องใช้กัน
ทั้งโลก; ทำให้โลกนี้มีสันติ. จงเห็นแก่นของธรรมะ; อย่าเห็นแก้ตัว
ของกิเลส.

ถ้ายังเป็น ธรรมะประเภทอสังขตะ ด้วยแล้ว ยิ่งเป็นที่พึ่งได้อย่างยิ่ง.
อสังขตะ ไม่อยู่ในอำนาจของสิ่งใด; เช่นกฎของธรรมชาติ หรือพระนิพพาน
อันเป็นอมตะนิรันดร เป็นที่พึ่งอันสูงสุด อำนวยสุขอันสูงสุด ให้ปรากฏแก่จิต.

มีตนเป็นที่พึ่ง; มีตนเป็นที่พึ่งนี้ ไม่ใช่มีตัวกู - ของกู เป็นที่พึ่ง,
มีตนอันเกิดจากธรรมะเป็นที่พึ่ง. พระพุทธองค์ตรัสว่า อตฺตทปฺปา อตฺตสรวา
อนนฺตสรวา ธมฺมทปฺปา ธมฺมสรวา อนนฺตสรวา; หมายความว่า การมีตน
เป็นที่พึ่งนั้น คือการมีธรรมะเป็นที่พึ่ง. ให้ทุกคนแสวงหามาเป็นที่พึ่ง นี้คือ
พระพุทธศาสนา ที่มีธรรมะเป็นหัวใจ.

ขอให้เรา แสวงหาที่พึ่งอันแท้จริง กันอย่างนี้ คือธรรมะที่เป็นตัวตน
อันแท้จริง แม้ของธรรมะเอง ไม่มีใครทำอะไรได้; เป็นอยู่ในลักษณะที่
สมมติเรียกกันว่าพระเป็นเจ้า, แล้วมีผลเป็นพระนิพพาน คือสุขอันเป็นนิรันดร.

ตน ที่แท้จริงคือธรรมะ, มีธรรมะเป็นตน. พุทธศาสนาเรามีธรรมะ
เป็นหัวใจ; โดยเฉพาะ หนชาติไทยเรา^{นี้} มีธรรมเป็นคูชีวิต.

๕๘๘๑ ธรรมะเท่านั้นเป็นคูชีวิต.

อาจมาขึ้นันว่า ธรรมะเท่านั้นเป็นคูชีวิต; ไม่ใช่ตัว ๆ เมีย ๆ เป็นคูชีวิต. ตัวเมียที่ไม่มีธรรมะแล้ว จะต้องกัดกันเป็นแน่นอน แล้วจะเรียกว่าคูชีวิตได้อย่างไร ?

ชาวไทยเรามีธรรมะเป็นคูชีวิตจิตใจ เป็นที่พึ่งมาแล้วแต่โบราณกาล, อย่างที่เราไม่ควรจะลืมพระคุณ อย่าได้ในรคุณต่อธรรมะเลย เอาธรรมะมาเป็นตน หรือเป็นที่พึ่งแก่ตน จงทุก ๆ คนเถิด.

ธรรมะจะต้องกลับมาเป็นที่พึ่ง แก่บุคคล แก่ประเทศชาติ แก่โลกทั้งมวล, ทั้งโลกมนุษย์ และโลกเทวดา.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า พระพุทธองค์ทรงอุบัติขึ้นมา เพื่อเป็นประโยชน์แก่โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์. ธรรมวินัย คือ พระศาสนา ของพระองค์นั้นมีอยู่เพื่อเป็นประโยชน์แก่สัตว์โลก ทั้งเทวดาและมนุษย์. ขอให้พุทธบริษัทช่วยกันรักษาพระธรรมวินัย หรือพระศาสนาไว้ เพื่อประโยชน์แก่โลกทั้งเทวดาและมนุษย์. อย่าทำให้สูญหายไป, ทำให้วิปริตผิดพลาดไป.

รวมความว่า เราจะต้องช่วยกันทำให้ธรรมะกลับมา. ถ้าใครกลัวว่า พุทธศาสนาจะหมดไป เพราะคอมมิวนิสต์มากี่ดี, หรือใครกลัวว่า พุทธศาสนาหมดเพราะเราทำกันเองให้หมด โดยที่คอมมิวนิสต์ไม่ต้องมากี่ดี; ความกลัวนั้น

เป็นความกลัวที่ถูกต้องแล้ว ก็ควรจะกลัว, แล้วจะแก้ไขกันอย่างไร? ก็ต้องช่วยกันทำ, รีบทำ ช่วยกันทำ อย่างพร้อมเพรียง ให้ธรรมะกลับมา.

อย่ามัวกลัวคอมมิวนิสต์เหมือนกลัวผีกลัวสาว หลอกกันให้กลัวจนทำอะไรไม่ถูก; แล้วกลับไปแก้ไขพระธรรมแก้ไขพระศาสนา ให้กลายเป็นอย่างอื่นไป; เช่นสอนผิด ๆ ปฏิบัติผิด ๆ หวังผลผิด ๆ, แต่งตำราขึ้นมา อย่างตรงกันข้ามกับหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ใช่ตัวตน ก็แต่งให้มีตัวตนกลายเป็นฮินดู, เป็นอุปนิสัยของฮินดูขึ้นมา อย่างนี้; ไม่ช่วยให้ธรรมะกลับมา, แล้วช่วยให้พุทธศาสนาหมดไปโดยที่คอมมิวนิสต์ยังไม่มา, ยังไม่ต้องมา, พุทธศาสนาก็หมดไปเสียเองแล้ว ด้วยน้ำมือของพุทธบริษัท.

ขอพวกเราที่เป็น ชาวพุทธ จงได้รู้จักพระพุทธศาสนาของตน ที่จะหมดไปได้ได้อย่างไร? ทำไมพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า จะหมดไปก็ด้วยน้ำมือของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา นั้นเอง? ไม่มีสิ่งอื่นใดในภายนอก จะเข้ามาทำให้ธรรมวินัยนี้หมดไปได้.

เราจึงช่วยระวังกันให้ดี เมื่อไม่ต้องการให้พุทธศาสนาหมดแล้ว ก็ต้องช่วยกันระวังในเรื่องนี้, อย่าให้มีการสอนผิดหลัก, อย่าให้มีการปฏิบัติผิดหลัก, อย่าได้หวังผลกันอย่างที่ผิดหลัก, ชักชวนกันไปแต่ในทางที่ผิดหลัก ของพระพุทธศาสนา. เช่นยั่วให้คนทำบุญ โดยเอาอบายมุขนานาประการ มาล่อหลอกกันอย่างนี้; นั้นแหละระวังให้ดี จะเป็นการช่วยกัน ทำให้พุทธศาสนาหมดไป โดยที่คอมมิวนิสต์ยังไม่มา, หรือไม่ต้องมา, เราก้ทำให้หมดสิ้นไปจากประเทศของเราได้, หมดไปจากโลกของเราได้.

ทุกศาสนามีธรรมะเป็นหลักทั้งนั้น. ไปดูให้ดี ให้ถึงหัวใจของศาสนา ที่กล่าวไว้โดยภาษาธรรม; อย่าไปยึดถือภาษาคน สำหรับลูกเด็ก ๆ. อะไร ๆ มันอยู่ที่การกระทำที่ผิดหรือถูก ในทางจิตทางใจ. มีการกระทำทางจิตถูกต้องแล้ว ก็เป็นธรรมะขึ้นมาทันที; จะช่วยคุ้มครองมนุษย์ในโลกนี้ ให้เป็นมิตรสหาย ให้รักใคร่กัน อย่างที่เรียกว่า เป็นธรรมสทกกรรม, เป็นสทกกรรมกันทั้งโลก โดยอาศัยสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ ในลักษณะที่เป็น ชีวิตสทกกรรม.

ชีวิตสทกกรรมก็เพื่อช่วยกันรักษาชีวิต เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น : ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน, ลงไปถึงต้นไม้ต้นไม้อื่น, ซึ่งก็มีชีวิตเป็นของโปรดของพระพุทธเจ้า; *เพราะว่าพระพุทธเจ้าประสูติได้ต้นไม้ ตรัสรู้ได้ต้นไม้ ประทับ* อยู่ในชีวิตประจำวันทั่วไป *ได้ต้นไม้* แล้วก็นิพพานได้ต้นไม้.

ต้นไม้เป็นของโปรดของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง; พุทธบริษัทจะทำลายป่าไม้ไม่ได้. เราขอประท้วงไว้อย่างยิ่ง ว่าเป็นการทำลายของโปรดของพระพุทธเจ้า ทำลายของโปรดของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นประมุขของพุทธบริษัท ใครทำลายป่าไม้ ไม่ถือว่าเป็นพุทธบริษัท.

ขอได้โปรดสำรวจมรรควังให้ดี ๆ ถ้าธรรมะกลับมาแล้ว ป่าไม้ทั้งหลายก็จะเจริญงอกงาม, สัตว์เดรัจฉานจะอยู่เป็นสุข, มนุษย์ก็อยู่เป็นสุข, เพราะเหตุที่มีธรรมะกลับมา.

ขอได้สนใจ ในการที่จะทำให้ธรรมะกลับมา ด้วยการประพฤติตัวอย่างคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ ถอนตอแล้วลงหลัก รู้ว่าน้ำมันงจักรหรือดอกบัว; ดังที่ได้เคยบรรยายมาแล้วแต่หนหลัง.

และขออย่าว่า กิเลสเป็นตัว อย่าเอาเป็นที่พึ่งเลย, อย่าเอาเป็นตัว
ของตนเลย. ธรรมะนั่นเป็นตน, เอาธรรมะเป็นตน. จิตถึงธรรมะแล้ว
ก็เป็นตัวตน ที่ควรจะเรียกว่าตัวตน เป็นอยู่อย่างผาสุกทุกกัปปาราตรี.

การบรรยายในวันนี้สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยาย ด้วย
ความหวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะมีธรรมะเป็นตน. อย่าเอากิเลสมาเป็นตน
มีความสุขอยู่ทุก ๆ คน ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนาเถิด.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่าเพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังมีใช้มนุษย์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้อากมาก็ยังคงทำไปโดยวัตถุประสงค์ว่า เพื่อ
การกลับมาแห่งศีลธรรม.

[ปรารภและทบทวน.]

มีผู้หวังว่า พันสมัยที่จะทำให้ศีลธรรมกลับมา อาตมาเห็นว่า ยิ่งเป็น
สมัย ที่ควรจะทำให้ศีลธรรมกลับมา; แม้ว่าในปัจจุบันนี้ ฟังดูแล้ว รู้สึกคล้าย ๆ
กับว่า การทำให้ศีลธรรมกลับมา นั้น จะเหมือนกับการกลิ้งครกขนุกเขา. แม้จะ
รู้สึกอย่างนั้น ก็ไม่เห็นว่าจะต้องท้อใจ; เพราะว่าเป็นสิ่งที่จำเป็น, ไม่มีทางหลีกเลี่ยง
เป็นอย่างอื่น.

ธรรมดาสิ่งที่มิประโยชน์มาก มันก็ต้องลำบากมาก, หรือว่าต้องใช้เวลานานมาก. ถ้ามาท้อใจในเรื่องอย่างนี้เสียแล้ว ก็ไม่ต้องทำอะไร. แม้ว่าเราจะต้องรบกันไปพลาง, ทำความเข้าใจกันไปพลาง; เราก็ยังต้องพยายาม ทำความเข้าใจอยู่นั่นเอง. แม้ว่าเราจะต้องปราบปรามอาชญากรรมแก้ปัญหาอื่น ๆ พร้อมกันไปพลาง; เราก็ยังต้องพยายาม ที่จะแก้ปัญหาในทางศีลธรรมอยู่นั่นเอง.

ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกก็วินาศ นี่คือข้อที่อาตมากระทำไว้ในใจ. ที่เป็นส่วนรวมกันทั้งโลกนั้น ก็เห็นได้ว่า มีวิกฤตการณ์อันถาวรอยู่ทั่วไป. สำหรับประเทศไทยเรา ก็มีปัญหาอย่างเดียวกัน คือว่า มีวิกฤตการณ์ในภายใน; โดยเฉพาะอย่างยิ่งอันธพาลที่รบกวน, และปัญหาต่างๆ เช่นปัญหาทางเศรษฐกิจแก้ไขไม่ได้; เพราะว่าประชาชนไม่มีศีลธรรม.

เพราะฉะนั้น ก็จะต้องหันหน้าเข้าไปหาปัญหาศีลธรรม อันเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งหลาย. การดึงศีลธรรมกลับมาคือ การปฏิบัติถูกต้อง ตามกฎของธรรมชาติเกี่ยวกับสิ่งนี้.

ในครั้งที่แล้วๆ มา อาตมาได้กล่าวโดยห้วนๆ ว่า มีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ ขุดตอลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลสเป็นตัวธรรมะเป็นตน. ครั้นนี้ก็ว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคนยังไม่ใช่มนุษย์.

๘ เป็นมนุษย์ต้องมีใจสูง, มีศีลธรรม.

คนในโลกยังไม่เป็นมนุษย์มากขึ้น โลกจึงต้องเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ที่คนสร้างขึ้น. ถ้าเป็นมนุษย์จริงไม่สร้างวิกฤตการณ์; ดังนั้น การทำให้เป็นมนุษย์ ขึ้นมาให้ได้ นั้นแหละเป็นใจความสำคัญ ของการแก้ปัญหาทางศีลธรรม, หรือแก้ปัญหาทุกปัญหา.

มีคนถามว่า มีเหตุผลอย่างไร, รู้ได้อย่างไร ว่าศีลธรรมได้เหือดหายไป? เรื่องนี้เกือบจะไม่ต้องพูดแล้วทุกคนรู้ได้ สันนิษฐานได้. มองดูให้ทั่วไปทั้งโลก ก็พบว่า โลกเต็มไปด้วยสงคราม : สงครามร้อน ทำลายกันด้วยอาวุธ, สงครามเย็น ทำลายกันด้วยสติปัญญา หรือแผนทางการเมือง.

นี่มันมีไปทั่วทุกหัวระแหง เป็นสงครามบ้าบออะไรก็ตาม, คือว่ามันทำไปอย่าง ไม่มีเหตุผล, ไม่มีควมจำเป็นที่จะต้องทำ, แล้วไปทำเข้าอย่างนี้. คิดดูเถอะว่า มันเป็นโลกบ้าหรือโลกดี.

ในโลก มีแต่เทคโนโลยีในการส่งเสริมกิเลส, ส่งเสริมทางฝ่ายวัตถุ และทางจิตที่มาจากวัตถุ ก็ยังคงเป็นทาสของกิเลส; จึงมีแต่การเป็นทาสของวัตถุด้วย, เป็นทาสของกิเลสด้วย; จึงทำลายวัตถุ ซึ่งเป็นทรัพย์สินของธรรมชาติอย่างมหาศาล.

แม้จะดูอย่างแคบๆ ในประเทศไทยเรา ก็เห็นได้ว่า ศีลธรรมกำลังเหือดหายไป. ลองจับคนมาถาม แม้แต่เรื่องศีล ๕ ก็จำได้ไม่ครบ; แม้พวกที่

มีการศึกษา เรียนมาจากเมืองนอก ก็ยังไม่รู้ว่าคือ ๕ นั้นอะไรบ้าง? ก็ยังไม่รู้เรื่อง. อบายมุขทั้ง ๖ ว่ามีอะไร? บ้านเราจึงเต็มไปด้วยอบายมุข.

ดูที่คือ ที่เขาแขวนพระนั้น. รูปที่เขาเอามาแขวนกันก่อน ๆ นั้น เป็นรูปพระ รูปพระพุทธรเจ้า. เดียวนี้เกือบจะหาไม่ค่อยได้แล้ว; มันกลายเป็นรูปคน, รูปคนคนใดคนหนึ่ง, ที่เขารู้สึกว่าจะลึกลับศักดิ์สิทธิ์ สมัยก่อนแขวนรูปพระ; เดียวนี้แขวนรูปคน มันขึ้นหรือมันลง? ก็ลองคิดดู.

ที่นี้มาดู หนังสือพิมพ์รายวัน ดูที่ ๔ หน้าของแผ่นปก ทุกฉบับ. ท่าน ท่านลองมาปิดดู สำนวนดู ก็จะเห็นแต่ภาพอาชญากรรม, อนาคต, เรื่องอาชญากรรม เลวร้าย, เรื่องอนาคต. สมัยก่อนไม่เป็นเช่นนั้น; ไปค้นพบดูในพิพิธภัณฑ์ หนังสือพิมพ์รายวันเมื่อ ๕๐-๖๐ ปีมาแล้ว แผ่นปก ๔ หน้า นั้น เขามีเรื่องอะไร? หนังสือพิมพ์สยามจินโน วารศัพท์ หนังสือพิมพ์สยามออฟเซอ์เวอร์, ไปค้นดูในพิพิธภัณฑ์ ดูแผ่นปก ๔ หน้า ว่ามันมีเรื่องอะไร? แล้วก็จะรู้ได้เองว่า มันขึ้นหรือลง?

ถ้าจะแก้ตัวว่า คนซื้อหนังสือพิมพ์เขาต้องการอย่างนั้น; ผู้ทำหนังสือพิมพ์ก็ต้องอนุโลมตาม นั่นก็หมายความว่าผู้อ่านหนังสือพิมพ์ของเรา เป็นอย่างไรในทางศีลธรรม; มันขึ้นหรือว่าลง?

ที่นี้ก็ดูว่า อะไรมันจะเต็มบ้านเต็มเมืองไปเสียหมด? ได้ยินเจ้าหน้าที่ ชนสูงเขาพูดว่า การเปิดสถานโสเภณี หรืออาบอบนวดนั้น บ่อนก้นอาชญากรรม

ทางเพศ อยากจะเปิดให้มากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาทางเพศ. นั้นมันตรงกันข้ามกับความ
คิดของเรา.

เราคิดว่าจะต้องเปิดชมรมธรรมะ ศีลภาวนา ศึกษาศีลธรรม ปฏิบัติศีลธรรม
ให้มากขึ้น จึงจะป้องกันอาชญากรรม. การเปิดสถานกามารมณ์ เพื่อ
ป้องกันอาชญากรรมนั้นมองไม่เห็น; สำหรับอาชญากรรมมองไม่เห็น.

ที่นี้ดูจากหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ แล้วก็จะเห็นได้ว่า ความเลวร้ายทาง
ศีลธรรมได้มีมากขึ้น อย่างที่แต่ก่อนนั้นมันไม่มีคือเกิดมีพ่อ ยุคคอมพิวเตอร์นี้
ข่มขืนลูกสาวของตนเอง ถูกจับไปที่โรงพักก็บอกตำรวจว่า เรียกทูนคิน. *เสียง*
ลูกหญิงมาเสียชั่วสุดมากแล้ว; เดี่ยวนี้จะเรียกทูนคิน. ท่านทั้งหลายลองฟังดู
ว่ามันเป็นอย่างไร; นี่ความรู้สึกทางศีลธรรมมันเป็นอย่างไร?

พ่อพาลูกสาวไปดูหนัง ลูกร่วงนอนก็ไล่ให้กลับก่อน แล้วถูกข่มขืน
และฆ่าตายกลางทาง. นี่ดูศีลธรรมทั้งของพ่อและของลูก ว่าเป็นอย่างไร?
ทำไมจึงเปิดโอกาสให้เกิดการเลวร้าย ถึงอย่างนั้น?

หนังสือพิมพ์เมื่อวันก่อนนี้ก็ว่า *หนุ่มอายุ ๒๐ ดักข่มขืนแม่เต่าอายุ ๗๕*
คราวทวด; ลักษณะอย่างนั้นไม่ได้ในสมัยที่ศีลธรรมยังมีอยู่ในคน คือคนยัง
เป็นมนุษย์.

เดี๋ยวนี้ ผู้หญิงถูกแย่งชิงวิ่งราวกลางวันแสก ๆ, แล้วก็หาคนช่วยได้ยาก
ไม่มีพลเมืองดีจะช่วย; เขาเห็นว่าธุระไม่ใช่ อย่างดีก็ได้แต่ดู ดูแล้วก็เดินไป.

นี้สมัยก่อนจะหาพลเมืองตีมาช่วยได้โดยไมยาก. นี่ขอให้คิดดูเถอะว่าศีลธรรม เป็นอย่างไร?

อาตมาคิดว่า เพียงเท่านั้นก็พอแล้ว สำหรับที่จะสันนิษฐานว่า ศีลธรรม เหือดหายไป, มีความไร้ศีลธรรมเข้ามาแทนที่.

ทำคนให้เป็นมนุษย์จะหมดปัญหา.

ที่นี้ก็จะพูดกันถึง วิธี ที่จะทำให้ศีลธรรมกลับมา. ถ้าพูดกันอย่าง กว้างๆ ทั้งโลก ก็ต้องช่วยกันทำให้โลกรู้ว่า โลกไม่มีทางรอดอย่างอื่น นอก จากศีลธรรมกลับมา ศาสนากลับมา, ศาสนาที่เคยช่วยโลกมาแล้ว จะต้องกลับมา.

ให้วงการที่ทรงอำนาจในโลก เป็นเจ้าก็เจ้าการในการที่จะดึงให้ ศีลธรรมกลับมา. องค์การสหประชาชาติ ก็จะเป็นองค์การพิทักษ์ศีลธรรม ของโลก; ไม่เป็นเพียงสำนักงานทู่ๆเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์เท่านั้นเอง.

ประเทศไทยเรา ช่วยกันตั้งหน้าตั้งตาทำ สักอย่างเดียวว่า ทำคน ให้เป็นมนุษย์; ตามหัวข้อที่กล่าวข้างต้นแล้วว่า เพียงแต่เกิดมาเป็นคน ยัง ไม่เป็นมนุษย์. ถ้าเป็นคนก็สร้างปัญหา; เป็นมนุษย์ก็ไม่สร้างปัญหา. ช่วย กันทำคนให้เป็นมนุษย์ ถูกต้องบริสุทธิ์ตามแบบของพุทธบริษัทเถิด จะได้ หมดปัญหาทุกๆอย่าง, ทุกๆประการ.

๔๘ มนุษย์มีคุณลักษณะต่างจากคน.

ในขั้นต้นนี้ เราสอนให้ลูกเด็กๆ รู้ว่า มนุษย์กับคนนั้น ต่างกันอย่างไร เสียก่อน. อตมาจะพูดความต่างระหว่างมนุษย์กับคน.

เด็กๆ ได้รับการสั่งสอนอย่างผิดๆ ในโรงเรียนว่า มนุษย์แปลว่าคน, คนกับมนุษย์เป็นอย่างเดียวกัน มันก็ติดตันอยู่เพียงเท่านั้น. อตมาเรียกว่า การศึกษาชนิดทางดวัน; ถ้าเป็นหมาก็หมาทางดวัน. เด็กๆ ไปตันอยู่แต่เพียงว่า มนุษย์กับคนเป็นอย่างเดียวกัน เขาก็เลื่อนขั้นให้เป็นมนุษย์ไม่ได้.

แม้ว่าเดี๋ยวนี้เด็กๆ ของเรา จะร้องเพลงว่า กิฬ่า กิฬ่า เป็นยาวิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน. ครูก็ยังไม่ได้สอนอยู่ดีว่า คนในความหมายหลังนั้นคืออะไร? แก้กองกิเลสแล้วทำคนให้เป็นคน. คนจึงต้องแก้กิเลสนั้นอย่างไร? คนที่เป็นคน เป็นผลของกิฬานั้นเป็นอย่างไร?

ในการอุปสมบทภิกษุในพุทธศาสนานี้ ต้องมีการซักใช้พิธีพิถันกันมากกว่า; เป็นมนุษย์ไหม? ไม่ได้ถามว่าเป็นคนไหม? บาลีใช้คำว่ามนุษย์; เห็นอยู่แต่ๆ ว่า เป็นมนุษย์ ก็ยังต้องถามว่าเป็นมนุษย์ไหม? นี่เขามีความหมายถึงว่า เป็นมนุษย์, คือเป็นคนที่เป็นมนุษย์ ไม่ใช่สักว่าเกิดมาเป็นคน. ยังถามว่า ปุริโสสิ? เป็นบุรุษ ก็เป็นผู้ชายไหม? เพราะว่าคำว่าผู้ชายนั้น ไม่ใช่หมายถึงเพียงแต่ว่าเกิดมาเป็นชาย; แต่ต้องมีคุณสมบัติเข้มแข็งอย่างผู้ชายจึงจะเรียกว่าเป็น

ผู้ชาย จึงถามว่า มนุสฺโสติ - เป็นมนุษย์ไหม? ปฺริโสติ - เป็นผู้ชายไหม? นั้นมันขึ้นอยู่กับความหมาย.

เรื่องเมื่อสองพันกว่าปีมาแล้ว โสเครตีส ซึ่งคนสมัยนั้นนับถือเป็นปรมาจารย์ทางสติปัญญาทางปรัชญานั้น; มีเรื่องเล่าว่า โสเครตีสได้จุดคบเพลิงเที่ยวส่องหาอะไรสว่างอยู่กลางถนน, ในกรุงเอเธนส์. ประชาชนเขาถามว่า คุณเที่ยวส่องหาอะไร? โสเครตีสเขาตอบว่า เทียวหา ส่องหาคน. นี่คิดดูเถอะว่าทำไมถึงกับต้องเที่ยวจุดคบ แล้วเที่ยวส่องหาคน เหมือนกับหาเข็ม. ก็เพราะว่าคน ตามความหมายของโสเครตีสนั้น ก็เหมือนกับคน ในความหมายที่ว่า มนุสฺโสติ นั้นเหมือนกัน.

ถ้าเผื่อโสเครตีส มาจุดคบเพลิงส่องหาคนที่กรุงเทพฯ นี้ เขาจะพบคนสักกี่คน? ขอให้ท่านทั้งหลายลองคิดดู แล้วก็รู้เองว่า คำว่า คน กับคำว่า มนุษย์นี้ต่างกันอย่างไร?

ที่นี้พิจารณากันต่อไปอย่างละเอียดสักหน่อยว่า ถ้าเราอยู่กันอย่างคน แต่อยู่กันอย่างมนุษย์เถอะ แผ่นดินนี้ยังกว้าง, โลกนี้ก็ยังหลวม, ยังไม่ต้องกุมกำเนตก็ได้, ถ้าเราอยู่กันอย่างมนุษย์. ถ้าอยู่กันอย่างคน ก็เห็นแก่ตัวแล้ว โลกก็แคบ จนว่าจะต้องเป็นอันตราย.

อยู่กันอย่างคน โลกแคบ เต็มที่แล้ว แต่ก็น่าแปลกประหลาดที่ว่า ที่ดินยังรกร้างว่างเปล่ามาก. อาตมาเคยนั่งรถไปยังที่แห่งหนึ่ง รถวิ่งตั้งเกือบชั่วโมงก็ไม่เห็นมีอะไร มีแต่ป่าละเมาะ. ถามคนข้างเคียงว่า นี่ทำไมจึงปล่อยให้เปล่า

รกร้าง อย่างนี้? เขาบอกว่า ทำอะไรไม่ได้ : เลี้ยงวัว มันก็มาลักไปฆ่าแกงเสียหมด. ปลุกสับประรด มันก็มาขโมยหมด. บ้านยังต้องทิ้งให้รกร้างอยู่อย่างนี้. นี่เสียเศรษฐกิจของชาติ ไปสักเท่าไรๆ.

ถ้าเรามีมนุษย์ บ้านี้จะเป็นประโยชน์. เดี่ยวนี้เป็นกันแต่คน ทำกินไม่ได้ คอยลัก คอยขโมยกัน เพราะไม่มีศีลธรรม; ถ้าศีลธรรมกลับมา ปัญหาจะหมดไป.

หรืออาจจะพูดได้ว่า ถ้าเราเป็นมนุษย์กันจริงๆแล้ว อาชญากรรม วันละพันๆ ราย ทั่วทั้งประเทศ หรือทั่วทั้งโลก มันก็จะหมดไป, คอร์รัปชัน จะหมดไป, ฉ้อราษฎร์บังหลวงจะหมดไป. ตำรวจ ศาล เรือนจำ ไม่ต้องมี; มีนิดเดียวก็พอ. นี่น่าสนใจไหม?

ในปี ๒๕๒๕ ที่จะมาถึงนี้ ว่ากันว่า องค์การโลกก็จะจัดให้เป็นปีเพื่อคนพิการ เป็นงานของโลก. ไม่คิดดูบ้างหรืออย่างไร? ว่าการพิการ ความพิการ มันเกิดขึ้นมาในโลกอย่างไร? อาตมาเห็นว่า มันเกิดขึ้นมาในโลกเพราะความไร้ศีลธรรม ไม่เป็นมนุษย์. ผู้ที่ให้กำเนิดเขาก็คือ, ผู้ที่กำเนิดเองนั่นก็คือ, สังคมที่แวดล้อมเขาอยู่ที่ดี, ล้วนแต่ไม่มีศีลธรรม จึงเกิดการพิการขึ้นมา. ถ้าผู้ให้กำเนิดมีศีลธรรม, ผู้กำเนิดเองก็มีศีลธรรม, สังคมแวดล้อมก็มีศีลธรรม, แล้วคนพิการจะหาทำายาหยุดดาก็ยาก.

อยากจะพูดว่า ความไร้ศีลธรรม อยู่ที่ความไม่มีมนุษย์; ถ้ามีมนุษย์ ก็จะต้องมีศีลธรรม.

อยากจะพูดว่า ผู้หญิงนี้เป็นมนุษย์มากกว่าผู้ชาย. ผู้หญิงไปวัดมากกว่า, ผู้หญิงไหว้พระมากกว่า, ผู้หญิงตักบาตรมากกว่า, ผู้หญิงกลัวบาป กลัวตกนรก มากกว่า; ผู้ชายไม่ค่อยกลัว. พยานมีอยู่ว่า เข้าไปในคุก ในเรือนจำ พบนักโทษชาย ๒-๓ พันคน; นักโทษผู้หญิง ๒-๓ คนเท่านั้น, ๒-๓ พันคนต่อ ๒-๓ คน คิดดูเถอะว่ามันที่หมั่นที่แสนเปอร์เซ็นต์กัน ที่มันต่างกัน?

เอาละ, ลองเทียบโดยหัวข้อใหญ่ ๆ ระหว่างคน กับ มนุษย์.

คน เขา หาความสุขจากกามารมณ์. มนุษย์หาความสุขจากธรรม-ปฏิบัติ เกิดจากทำหน้าที่ที่ถูกต้อง, ได้ทำหน้าที่ที่ถูกต้องของมนุษย์แล้ว ก็ยกมือไหว้ตัวเองได้ ก็มีมีความสุข, ไม่ต้องไปหาความสุขจากสถานกามารมณ์เหมือนกับคน.

คนเจริญด้วยวัตถุ. มนุษย์เจริญด้วยคุณธรรม. คนทำงานด้วยความเห็นแก่ตัวกู. มนุษย์ ทำงานด้วยความเห็นแก่ธรรม.

คนทำงานด้วยอำนาจกระดุนของกิเลส. มนุษย์ทำงานด้วยอำนาจกระดุนของสติปัญญา.

นี่เป็นการแสดงอย่างเพียงพอแล้ว ว่าคนกับมนุษย์ต่างกันอย่างไร.

ทำคนเป็นมนุษย์แล้วหมดปัญหา.

ที่นี้มาพูดถึงเรื่อง ทำคนให้เป็นมนุษย์กันต่อไป. อย่าลืมว่า มันมีเหตุผลเฉียบขาดว่า ถ้าทำคนเป็นมนุษย์กันได้แล้ว ปัญหาหมดทุกปัญหา.

ปัจจัยข้อแรก ที่จะทำคนให้เป็นมนุษย์ ก็คือการศึกษา ซึ่งทางไม่ด่วน. การศึกษาที่ทางไม่ด่วน จึงจะทำคนให้เป็นคนได้. ก็หาที่ว่า *เป็นยาวิเศษ แก่กองกิเลสทำคนให้เป็นคน* นั้นมันก็รวมอยู่ในคำว่า "ศึกษา". การศึกษาจึงแก้ปัญหา.

เดี๋ยวนี้ ไม่มีองค์การสากลในโลก ที่จะจัดโลกให้มีศีลธรรม; มีแต่จะช่วยกันให้ฉลาด ในการหาประโยชน์เพื่อตน และเพื่อพวกของตน การแพทย์ที่ช่วยให้คนตายน้อย มีคนมากจนต้องคุมกำเนิด; แต่ก็ไม่มีใครประกันว่า คนที่เกิดมานั้นจะสมบูรณ์ได้ มีศีลธรรมได้; ยังมีปัญหาเหลืออยู่ ที่จะต้องจัดการกันต่อไป; ยิ่งคนยิ่งมาก มันก็ยิ่งมีปัญหามาก. การคุมกำเนิด มีผลทำให้พลเมืองมีความสมบูรณ์ หรือมีศีลธรรมหรือไม่? หรือจะเพิ่มความไม่มีศีลธรรมมากขึ้นเสียอีก?

การศึกษาไม่ถูกต้อง ทำให้เรามีนักการเมืองที่จะต่อสู้เพื่อกิเลส, ต่อสู้เพื่อตัวเอง, ต่อสู้เพื่อตัวกู, ต่อสู้เพื่อพรรคการเมืองของกู, ไม่มีการต่อสู้เพื่อเห็นแก่ศีลธรรม. นี่การศึกษาไม่พอ.

การศึกษาไม่ถูกต้อง พลเมืองไม่มีศีลธรรมแล้วประชาธิปไตยมีไม่ได้. เรามีแต่ประโยชน์ของพรรคการเมือง, ไม่ใช่ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่. ประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น ประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่;

ไม่ใช่ประชาชนเป็นใหญ่ ซึ่งมันเป็นไปได้. ขอให้จัดไปในทางว่า ประโยชน์
ของประชาชนเป็นใหญ่ นั้นแหละคือประชาธิปไตย. การศึกษาไม่พอ;
พลเมืองก็มีแต่อยากจะเป็นใหญ่, ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของประชาชนเองเป็น
ใหญ่.

การศึกษาที่แท้จริงคืออะไร? การศึกษาที่แท้จริงนั้น อาตมา
อยากจะพูดว่า คือการทำให้มีการเกิดใหม่, ให้คนเกิดเสียใหม่ มาเกิดเป็น
มนุษย์, จึงพูดได้อีกที่ว่า การศึกษานั้น เพื่อทำคนให้เป็นมนุษย์.

ขอให้ดูให้ดี คนเราเกิดได้หลาย ๆ คน อย่างน้อยที่สุดเกิดได้ ๒ คน :
การเกิดหนที่ ๑ เกิดทางร่างกาย จากบิดามารดา นี้เป็นได้แต่เพียงคน; เช่น
เดียวกับสัตว์ก็เกิดเป็นสัตว์ คนก็เกิดเป็นคน. หนี่ เกิดหนที่ ๒ เกิดทาง
วิญญาณ. หนี่มีพระพุทธเจ้าเป็นพ่อ, มีพระธรรมเป็นแม่ มีพระสงฆ์เป็นพี่;
เกิดแล้วก็เป็มนุษย์ คือ ละความเลวทรามของคนเสีย, เกิดใหม่เป็นมนุษย์
ด้วยอำนาจของพระพุทธเป็นพ่อ พระธรรมเป็นแม่ พระสงฆ์เป็นพี่; ยังจะ
มีการเกิดใหม่ทางวิญญาณ ครั้งต่อ ๆ ไปเป็นพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี
และพระอรหันต์.

ขอให้ดูให้ดีเถิด ว่าศาสนาไหนก็ตาม ล้วนแต่ต้องการให้คนเกิด
ใหม่ทั้งนั้น. หนี่ก็เพื่อให้เหมาะสำหรับจะไปอยู่กับสิ่งสูงสุด คือพระเจ้า
หรือพระนิพพานก็ตาม. คนต้องเกิดใหม่จึงจะไปอยู่ที่นั่นได้. ศาสนาไหนก็ล้วน
แต่ต้องการให้คนเกิดใหม่.

เรามาชวนชวาย ชักชวนกัน หาเครื่องมือ และโอกาส ที่ให้คน ได้เกิดใหม่ ได้เป็นมนุษย์ กันให้สุดเหวี่ยงเถิด; แม้จะเป็นการกลังครกชั้น ญูเขาก็ไม่เป็นไร. เดียวนี้เทคโนโลยีมีมาก การกลังครกชั้นญูเขาเป็นของง่าย นิดเดียว ไม่เหมือนสมัยโบราณ.

อย่าไปดึงคนแบบเก่ามาเป็นคนแบบใหม่ อย่างหลับลูหลับลับตามลึผลาม, คือหลงความนิยมแผนใหม่ ที่เรียกว่าตามกันฝรั่ง อย่าดึงคนแบบเก่ามาเป็นคน แบบใหม่ หลงไหลในวัตถุเลย. ขอให้ผลิตศูนย์ศึกษารธรรม อบรมธรรม ปฏิบัติ ธรรม, แทนการเพิ่มสถานกามารมณฺ์ สโมสรกินเหล้า ยกแก้วเหล้าข้ามหัวพระ ที่เขวนอยู่ที่คอ ให้มันมากขึ้นไปอีกเลย.

พระราชพิธี ๑๒ เดือน อย่างที่มีอยู่ในคัมภีร์นั้น หนังสือเล่มนั้น ควรได้รับการปรับปรุงใหม่, เอามาประพฤติปฏิบัติ ให้ผดุงศีลธรรมประจำ เดือนทั้ง ๑๒ เดือน ไม่ใช่เพียงเพื่อสนุกสนานเท่านั้น แม้อย่างว่า ลอยกระทง เมื่อไม่กี่วันนี้ ต้องทำไปในลักษณะที่ส่งเสริมศีลธรรม; ไม่ใช่ส่งเสริมกิเลส.

แผ่นกระดานหินของพ่อขุนรามคำแหง ที่เอามาเก็บไว้อย่างวัตถุพิพิธภัณฑ์กันนั้น ดึงออกมาใหม่เถิด, ดึงออกมาใช้อย่างสมัยสุขุขทัย. แผ่นกระดานหิน แผ่นนั้นใช้อย่างไรในสมัยสุขุขทัย ขอให้เอามาใช้กันเต็มที่ในยุคนี้อีกเถิด. อย่า เก็บไว้เป็นวัตถุพิพิธภัณฑ์เลย.

ขอให้ท่านทั้งหลายได้พิจารณาดูว่า นี่จะเป็นหนทางที่จะแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ได้หรือไม่? คือทำให้ศีลธรรมกลับมา การศึกษาที่แท้จริงนั้น คือทำให้

คนกลายเป็นมนุษย์. การศึกษาที่แท้จริงนั้น ทำให้มีโอกาสดำเกิดใหม่ ในทางจิตทางวิญญาณ.

การเกิดแต่ทางร่างกายอย่างเดียว นั้นก็เป็นได้แต่เพียงคน; ไม่ผิดแปลกแตกต่างจากสัตว์เดรัจฉาน มันเกิดมามันก็เป็นสัตว์เดรัจฉาน; คนเกิดมาก็เป็นคน. ต้องเกิดทางจิตทางวิญญาณอีกครั้งหนึ่ง จึงจะได้เป็นมนุษย์; มีวิธีการอย่างทีกล่าวมาแล้ว.

ทำคนให้เป็นมนุษย์ได้ วิกฤตการณ์ทั้งหมด.

สรุปความว่า พอคนได้เป็นมนุษย์แล้ว ปัญหาหมด, วิกฤตการณ์ต่างๆ ก็หมด; เพราะว่ามีศีลธรรมคุ้มครอง. พวกเขาไม่เสียที่ใดเกิดมาเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา.

ขอวิงวอนว่า ท่านทั้งหลาย จงได้พิจารณาสิ่งนี้อย่างตงอกตั้งใจ. ขอให้มองให้เห็น เพราะมันออกจะมองเห็นยาก; จะมองเห็นกันไปแต่ในทางว่ามันพ้นสมัยแล้วมันยากเกินไป หรือมันนานเกินไป. ยกเอาปัญหาว่า *กว่าจะสูงศักดิ์ให้มัน ขึ้นมาเป็นเครื่องขัดขวาง; มันมันคนละเรื่องกัน.*

เดี๋ยวนี้มันเป็นเรื่องที่ไม่มีความเลือกอย่างอื่น จะต้องพยายามทำให้ศีลธรรมกลับมา. มองเห็นตามที่เป็นอย่างจริง เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งโลก, เมื่อคน

ในโลกเห็นด้วย โลกนี้มันก็เปลี่ยนเป็นโลกอย่างอื่น. ถ้าคนยังยึดมั่นในวัตถุ; ความเจริญทางวัตถุ ที่เป็นเหยื่อของกิเลสแล้ว; โลกนี้ก็ยิ่งเป็นเหยื่อของกิเลสสืบต่อไป; ไม่มีทางที่จะ หายใจอย่างบริสุทธิ์สะอาด ปราศจากความทุกข์ร้อน และวิกฤตการณ์ทั้งหลาย.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน มองเห็นด้วยตนเอง, แล้วก็ เชื่อตนเอง, แล้วก็ แน่ใจด้วยตนเอง จึงจะเกิดความกล้าหาญขึ้นมา; กลังครกขันธ์เขา สักสิบลูกร้อยลูกก็ทำได้ เพราะว่าก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากแล้ว. ที่นี้ก็บอกกับันที่จะทำให้เกิดมนุษย์ขึ้นมาในโลกให้จนได้ ขอได้มีความแน่ใจ เชื่อตัวเอง กล้าหาญบอกกับัน อย่างนี้กันทุกคนเถิด.

ขอให้ระลึกนึกถึง ข้อความ ที่อาตมาได้เคยกล่าวมาแล้วแต่หนหลัง ว่าเราจะต้องสร้าง ความคงเส้นคงวา ถูกฝา ถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ ถอนคอแล้วลงหลัก รู้จักว่าอะไรเป็นกงจักรหรือคอกบัว กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน เกิดมาเป็นคนนี้ยังไม่เป็นมนุษย์.

ขอให้สร้างโลกแห่งมนุษย์ เพื่อจะแก้ปัญหาทางศีลธรรม. เป็นมนุษย์ แปลว่ามีใจสูง หรือเป็นเหล่ากอของมนุษย์มีใจสูง จะสร้างปัญหาได้อย่างไร; เพราะมีจิตใจสูง อยู่เหนือกิเลส ย่อมอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง.

หวังว่าท่านทั้งหลาย คงจะให้ความสนใจ ด้วยเห็นแก่มนุษย์ เห็นแก่ความเป็นมนุษย์ ที่หายไป ซึ่งจะเหลือแต่ความเป็นคน ล้วนแต่จะสร้างปัญหา. และ ขอให้ทุกคนนี้ ได้เกิดเป็นมนุษย์กันเสียโดยเร็วเถิด.

อาตมาขอแสดงความหวังว่า เราจะได้เป็นมนุษย์กันเพิ่มขึ้น ๆ แล้วก็
มีความเป็นอยู่อย่างผาสุก ทุกทิพาราตริกกาล ตามแบบที่ได้เป็นมนุษย์ และ
ได้พบพระพุทธศาสนา; อาศัยพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่มีความหมาย
อย่างเดียวกัน เป็นเครื่องนำทาง คือไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นลักษณะของคน. เห็น
แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันหมดทั้งสิ้น ซึ่ง
เป็นลักษณะของมนุษย์ รุ่งเรืองอยู่ด้วยความเป็นมนุษย์ ทั้งโดยส่วนตัวและส่วน
รวม ทุกทิพาราตริกกาลเกิด.

อาตมาขออุทิศปาฐกถาธรรมในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่าถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาจมากก็ได้กล่าวด้วยความมุ่งหมายว่า ศีลธรรม
จงกลับมา เหมือนครั้งที่แล้ว ๆ มา.

[ปรารภและทบทวน.]

ทุกครั้งบรรยายไป ด้วยความหวังการกลับมาแห่งศีลธรรม ไม่สนใจ
ที่ใครจะกล่าวหาว่า เพื่อไปคนเดียว และเป็นสิ่งที่นานเกินรอ เพราะว่าที่จริง
มันไม่ใช่สิ่งที่นานเกินรอ.

มันเป็นความจำเป็นสูงสุด ที่โลกจะต้องมีศีลธรรมกลับมา; ไม่มี
ศีลธรรมแล้ว นักเศรษฐกิจ ของโลกก็ คดโกง จนเศรษฐกิจปั่นป่วนไปทั้ง

โลก, นักการเมืองก็คดโกง จนการเมืองของโลกเลวร้ายลงไปทุกที, นักการปกครองก็ฉ้อราษฎร์บังหลวงทุกวิถีทาง, คนผลิต คนขาย คนซื้อ คนกลาง ก็ล้วนแต่คดโกง.

อันธพาลจะเพิ่มขึ้น จะเต็มบ้านเต็มเมือง ชุมยิ่งกว่าชุม และ คนก็ยากจนมากขึ้น เพราะไม่มีศีลธรรมในข้อที่ว่า มีความ پاکเพียร; เพราะว่าการงานเป็นการปฏิบัติธรรม. คนเห็นแก่ตัว จนไม่มีความรักผู้อื่น การเรียกหาความสมัคสมานสามัคคี ก็เป็นสิ่งที่เหลวไหล.

แม้คนไทยเราก็จะ ไม่รู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยแท้จริง. พุดกันแต่ปาก: เพราะขาดศีลธรรมในข้อกตัญญู ขาดปัญญา ความรู้; และจะสูญเสียเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมไทย เพราะว่าศีลธรรม คือ เอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย.

ทุกคนปล่อยไปตามความรู้สึกฝ่ายต่ำไม่มีใครบังคับจิตใจ, บูชาส่วนเกิน ตามทางของวัตถุนิยม ซึ่งเป็นการทำลายโลก หรือทำลายมนุษย์นั่นเอง.

เพียงแค่ศีลธรรมกลับมาเท่านั้น มนุษย์ก็มีศีลธรรม โลกก็มีศีลธรรม, แล้วเศรษฐกิจ หรือการเมือง หรือการปกครอง ก็หมดปัญหา ที่กำลังมีอยู่อย่างหนาแน่น. ทรัพยากรธรรมชาติจะไม่ถูกทำลาย อย่างสะเพร่า. มันจะมีเหลือใช้, หรือจะใช้ได้ไปอีกนาน มีความรักความเมตตาเต็มไปในโลก แล้วโลกนี้ก็จะเป็โลกของพระศรีอารย์ หรือพระศรีอารยเมตไตรย. วิกฤตการณ์ทุกชนิดจะหมดสิ้นไปโดยอัตโนมัติ.

จึงขอท่านทั้งหลาย จงได้พิจารณาความจริงข้อนี้. อย่าได้มองข้ามไปเสียเลย. มนุษย์ทุกคนจงช่วยกันสร้างโลกของมนุษย์ คือโลกแห่งศีลธรรม. อย่าปล่อยให้มันเป็นโลกของอมนุษย์ต่อไปอีกเลย. หนทางเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรมนั้น มิใช่หนทางสั้น และมีใช่จะต้องนานจนเกินรอ.

ขอให้ได้คิดถึง ท่านนั้น มันก็ จะมีทางออก ก็จะมีทางปรับปรุง ให้เกิดผลได้ในเวลาอันสมควร; มิใช่ยาวนานเกินรอ. มิใช่ว่าคนคนหนึ่งจัด แล้วคนยุคหลังๆ จึงจะได้รับผล จะต้องรอกันตั้งร้อยปี อย่างนั้นก็หาไม่ได้.

ถ้าหากว่าวงการที่ทรงอำนาจ หยิบปัญหาขึ้นมาพิจารณาแล้ว ก็จะต้องเป็นไปได้ ในเวลาอันไม่นานเกินรอ. ขอร้องให้สนใจเป็นพิเศษ เพื่อความเป็นมนุษย์ของเราเอง.

เอาตามที่ได้กล่าวถึง หนทางแห่งการกลับมาของศีลธรรม มาตามลำดับว่า เราจะ ต้องมีความคงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังทางระวังคอ ดอนตอ แล้วลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลศเป็นตัวละครมาเป็นตน เป็นแต่เพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์. ส่วนในครั้งนี้จะกล่าวโดยหัวข้อว่า เป็นชาวพุทธปัญหาที่จะหมดทุกปัญหา.

ดังนั้น สิ่งที่จะต้องบรรยายในวันนี้ ก็มีหัวข้อว่า ชาวพุทธนั้นคือใคร? ปัญหานี้มีอย่างไร? เป็นชาวพุทธแล้วจะหมดทุกปัญหาได้อย่างไร สืบไป? และจะขอแถมด้วยเรื่องอันเกี่ยวกับปีใหม่ และวันเด็ก บ้างตามสมควร เพราะทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็เนื่องกับความเป็นชาวพุทธ. ปีใหม่ก็ยังล่วงไปไม่กี่วัน

ยังมีกลิ่นอาย, วันแดกก็ได้ลงไปสัปดาห์เดียวเท่านั้น ยังมีกลิ่นอายที่ควรจะนำมาพูดในฐานะที่เป็นเรื่องปีใหม่ของชาวพุทธ.

พุทธศาสนิกพึงปฏิบัติอย่างชาวพุทธ.

ที่นี่จะได้พูดถึงคำว่า ชาวพุทธ. ชาวพุทธมาจากความหมายของคำว่าพุทธ. พุทธ หรือ พุทธะ แปลว่า ผู้ตื่น ผู้รู้ ผู้เบิกบาน. ผู้ตื่น คือตื่นจากความหลับด้วยอวิชชา, หรือ หลับด้วยกิเลส. ผู้รู้ ก็คือ รู้ทุกสิ่งทุกอย่าง สำหรับความเป็นมนุษย์. ผู้เบิกบาน ก็คือ เบิกบานด้วยปัญญา และด้วยความสุข ที่เกิดขึ้นจากการประพฤติปฏิบัติอย่างชาวพุทธ.

คนที่พูดถึง ผู้ตื่น, ตื่นจากการหลับ; หลับในภาษาคน ก็คือนอนกรนๆ อยู่คนเดียว; หลับในภาษาธรรมนั้น หลับด้วยความโง่ หลับด้วยอวิชชา, วิ่งอยู่ เดินอยู่ ทำงานอยู่ ก็ยังหลับอยู่คนเดียว เพราะหลับด้วยอวิชชา.

ถ้าพูดอย่างหายบคายก็ว่า โง่อยู่ทุกอิริยาบถ ทำอย่างหลับหูหลับตาอยู่ทุกการงาน; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีอวิชชาในขณะแห่งผัสสะ : เมื่อตาเห็นรูป, เมื่อหูได้ยินเสียง, เมื่อจมูกได้กลิ่น, เมื่อลิ้นได้รส, เมื่อกายได้สัมผัสผิวหนัง มันก็เกิดอวิชชา ความโง่ขึ้นมา เพราะความลอกดวงของสิ่งเหล่านั้น มันก็โง่ไปตามกระแสแห่งความทุกข์, คือไปหาความทุกข์จนได้. นี้เรียกว่าคนหลับอยู่ด้วยอวิชชา.

ต้นจากหลัก ก็หมายความว่า รู้ตามที่เป็นจริง ว่านี่เป็นอะไร, นี่เพื่ออะไร, เกิดมาทำไม, ที่สุดของมนุษย์จะต้องไปถึงไหน, ความเป็นมนุษย์มีความหมายว่าอย่างไร? ก็จะ ต้นจากหลักคืออวิชา.

นั่นมาถึงคำว่า ผู้รู้ : รู้ในสิ่งที่ควรรู้. อะไรเป็นสิ่งที่ควรรู้? โดยพื้นฐานทั่วไป ก็รู้สำหรับจะรอดชีวิตอยู่ ไม่ต้องตาย, แล้วก็อยู่อย่างมีอนามยัตติ มีสมรรถภาพดี, รู้สำหรับให้เจริญก้าวหน้า ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจในหนทางที่ควรเจริญ ไม่เกิน ไม่เพ้อ.

โดยหลักใหญ่ ท่านระบุไว้ว่า รู้ทุกข์, รู้เหตุแห่งทุกข์, รู้ความดับทุกข์, รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์, อย่างนี้ก็หมดปัญหา ทั้งส่วนเอกชน และส่วนโลก เป็นส่วนรวม.

และ รู้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ลงไปว่า ทุกอย่างมีเหตุมีปัจจัยเป็นไป เช่นนั้นเอง ตามกฎแห่งเหตุและปัจจัย; จะมามัวรัก มัวเกลียด มัวกลัว มัวอะไรอยู่ทำไม.

ระบบแห่ง ความเป็นเช่นนั้นเอง นั้นมีมาแล้วสำหรับทุกคน. บางทีเขาก็ เรียกว่า พรหมลิขิต บ้าง, ตามบุญตามกรรม บ้าง, ที่แท้มัน เป็นระบบแห่งความเป็นเช่นนั้นเองของธรรมชาติ. เขาจึงรู้ว่า ทุกสิ่งไม่ควรหมายมั่นเอามาเป็นตัวกู - ของกู; เพราะมันเป็นเช่นนั้นเองตามกฎของธรรมชาติ. รู้จัก ทำการงานทุกชนิดด้วยจิตที่ว่างจากความหมายมั่นแห่งตัวกู, มีแต่ปัญญาและสติสมบูรณ์อยู่เสมอ. รู้สิ่งที่ควรรู้ หมายความว่าอย่างนี้.

ที่นี้ ผู้เบิกบาน มันก็เบิกบานด้วยปัญญาหรือความรู้ อย่าง ที่กล่าวมาแล้ว. ปัญญา คือ ความรู้ที่ทำให้เกิดความแน่ใจ วางใจ ในสิ่งที่จะถือเอาเป็นที่พึ่ง หรือในหลักประกันทั้งปวง; เพราะว่าเราได้กระทำไปด้วยปัญญา มีความแน่ใจ วางใจ ในสิ่งที่เป็นที่พึ่ง เรียกว่าศรัทธา. เมื่อเชื่อ แน่ใจ ลงไปในสิ่งใด ก็เกิดความรู้สึกที่เป็นสุข เพราะเป็นหลักของสัตยชาติญาณ คือว่าสิ่งที่มีชีวิต เมื่อรู้ว่าปลอดภัยแน่ แน่ใจว่าปลอดภัย ก็รู้สึกเป็นสุข; เหมือนกับว่าเราแน่ใจในบ้านเรือน ประตู หน้าต่าง ลुकกลอน ที่เราอาศัยอยู่ว่าปลอดภัย เราก็นอนหลับ; มิเช่นนั้นเราก็กว้าและนอนไม่หลับ.

ชาวพุทธมีศรัทธาที่เกิดมาจากปัญญา ในศาสนาอื่นสมาชิกแห่งศาสนานั้นก็มีศรัทธา ที่เกิดมาจากความรู้หรือปัญญา ในพระเป็นเจ้าของตน, ถ้ามีพระเป็นเจ้า; แล้วแต่จะ ถืออะไรเอาเป็นที่พึ่ง ต้องมีความรู้และปัญญาในสิ่งนั้น ๆ เพียงพอ จึงจะรู้สึกเป็นสุข.

↓ ปัญหาของมนุษย์หมด เพราะความเป็นพุทธะ.

ที่นี้มาถึงคำว่า ปัญหา. ปัญหา นี้ มีทั้งส่วนบุคคล และ ส่วนสังคม ของโลก.

ปัญหาส่วนบุคคลโดยธรรมชาติธรรมดา ก็มี ความทุกข์ เพราะอำนาจกิเลส : โภคะ โทสะ โมหะ, หรือทุกข์ตามธรรมชาติ ก็คือความเกิด

เล่นการพนัน ซึ่งทำให้ถูกผีสิงไม่เป็นผู้เป็นคน, ไม่คบคนชั่วเป็นมิตร คือไม่รวม
 หัวกัน ทำสิ่งที่ผิดไปจากหลักแห่งความเป็นชาวพุทธ, ไม่เกี่ยวข้องกับทำงาน
 เพราะถือว่าการงานเป็นการปฏิบัติธรรม. หน้าที่ของมนุษย์คือการปฏิบัติธรรม,
 ปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์แล้วก็คือปฏิบัติธรรมก็พอใจ เป็นสุข, รู้สึกว่าได้บุญ
 ในการปฏิบัติหน้าที่ของมนุษย์, ปัญหาสังคมก็หมดไป เพราะความมีศีลธรรม.

คำว่า “หมดปัญหา” น หมดปัญหาเพราะเป็นชาวพุทธ โดยลักษณะ
 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น : เศรษฐกิจดี เพราะมีนักเศรษฐกิจที่ดีเป็นธรรม, การ
 เมืองดี เพราะมีนักการเมืองที่ดี ที่มีศีลธรรม, ประชาชนดี รัฐบาลดีเพราะมี
 ศีลธรรมร่วมกัน, มีเพื่อนร่วมโลกทั้งโลกดี เพราะโลกนี้มีศีลธรรม. นี่แหละ
 ขอให้คิดดูเถาะว่า การกลับมาแห่งศีลธรรมนั้นเป็นอย่างไร.

วันปีใหม่ วันเด็ก, ควรต้องทำให้ศีลธรรมกลับมาอย่างขน.

ท่านอาจมาขอกล่าวถึงการบรรยายครั้งนั้น ว่าจะมี พูดถึงปี ใหม่และ
 วันเด็ก เพราะกำลังมีไปหยก ๆ นี้เอง. คำว่า ปีใหม่ นั้นก็ต้องใหม่ ของชาว
 พุทธก็ต้องใหม่แบบชาวพุทธ คือมีอะไรดีขึ้น, มีอะไรเพิ่มขึ้น.

จะขอยกตัวอย่างกันลิ้มว่า พืชที่มีหัวซ่อนอยู่ใต้ดิน พอจะถึงฤดูหนาว
 มันก็ต้นตายไป เก็บหัวไว้ใต้ดิน หัวใหญ่กว่าเดิม. พอถึงฤดูแล้งจะผลิขึ้นมา
 ใหม่ เพราะมีหัวใหญ่กว่าเดิม, ต้นจึงใหญ่กว่าเดิม. ถ้าถึงฤดูที่จะต้องเก็บหัวไว้

ต้นตายไป หัวก็ใหญ่กว่าเดิม. พอถึงฤดูที่จะออกมาเป็นต้น ต้นก็ใหญ่กว่าเดิม โตขึ้นทุกปี ๆ. นี่โดยธรรมชาติของพืชพันธุ์ หรือสิ่งที่มีชีวิต มันก็ยังมียู้อย่างนี้; แล้วทำไมคนเราจะเร็วไปกว่าพืชที่มีหัวใต้ดิน.

หมายความว่า เราเกิดครั้ง^{นี้} ด้วยความรู้สักคิดนึกเป็นต้น^๗ เป็นตน^๘ อย่าง^๙ เสริมแล้ว ก็ควรจะ^{๑๐} มีผลที่ดีเหลือไว้สำหรับจะมีตัวมีตนที่ดีกว่า; พรุณ^{๑๑} ก็ดีกว่าวัน^{๑๒}, เดือนหน้าก็ดีกว่าเดือน^{๑๓}, ปีต่อไปก็ดีกว่าปี^{๑๔}.

นี่คือ^{๑๕} วัน^{๑๖} ปี^{๑๗} ใหม่ของชาวพุทธ มีอะไร^{๑๘} เพิ่มขึ้นใหม่ดีกว่าเดิม. ถ้าไม่^{๑๙} ดีกว่าเดิม ก็ไม่ใช่ชาวพุทธ; เพราะชาวพุทธเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน^{๒๐} ดังนั้นจึงดีกว่าเดิม, ขอให้วัน^{๒๑} ปี^{๒๒} ใหม่เป็นอย่าง^{๒๓} นี้ คือดีกว่าเดิม.

นี่สำหรับ^{๒๔} วัน^{๒๕} เด็ก ก็ต้องเป็นเด็กของชาวพุทธ จะต้องเป็นเด็กที่ดี^{๒๖} กว่า^{๒๗} ปี^{๒๘}ที่แล้วมา. เด็กต้องสร้างโลกได้ดีกว่า^{๒๙} ที่^{๓๐}ที่แล้วมา.

เด็กเป็นผู้สร้างโลก ไม่ใช่เป็นแต่เพียงว่า “เด็กวัน^{๓๑}นี้คือผู้ใหญ่ใน^{๓๒} วัน^{๓๓}หน้า” ไม่มี^{๓๔}ความหมายอะไร เด็กต้องเป็นผู้สร้างโลกในอนาคต แล้วโลกนั้นจะ^{๓๕} ต้อง^{๓๖}ดีขึ้น; เพราะว่าโลกประกอบขึ้นมาด้วยคนทุกคนในโลก. ทุกคนในโลก^{๓๗} นั้นมาจากความเป็นเด็ก; เมื่อเป็นเด็กสร้างมาดีแล้วก็มีโลกที่น่าพอใจใน^{๓๘} อนาคต ถ้าหากว่าการศึกษาไม่^{๓๙}ดีวัน.

การศึกษาทาง^{๔๐} ด่วน หัว^{๔๑} ด่วน ยอด^{๔๒} ด่วน^{๔๓} นี้ เขาไม่สอนเรื่องศีลธรรม^{๔๔} สำหรับมนุษย์จะสร้างโลก; สอนให้^{๔๕} รู้แต่หนังสือกับอาชีพ; ไม่มี^{๔๖}ศีลธรรม^{๔๗}

ก็ใช้ความฉลาดในหนังสือและอาชีพนั้น เอาเปรียบกัน คดโกงกัน; นัก เศรษฐกิจโกง นักการเมืองโกง นักปกครองโกง ก็เกิดขึ้น.

อีกอย่างหนึ่ง อย่ามัวมองสั้น ๆ อย่างหลับตาว่า *คบเด็กสร้างบ้าน* เป็นภานิตโบราณว่า จะเอาอะไรกับเด็กนั่นก็ได้, คบมาสร้างบ้านมันก็ล้มเหลวหมด. นั้นอยู่ที่ผู้ใหญ่; ถ้าผู้ใหญ่สร้างเด็กมาดี ก็มีโลกที่น่าพอใจในอนาคต. ให้การศึกษาให้เพียงพอ; อย่าให้แต่หนังสือกับอาชีพ, ให้ความรู้เรื่องศีลธรรมด้วย เด็กก็โตขึ้น เป็นคนดีในโลก แล้วโลกนี้มันก็ดี.

ผู้ใหญ่เน้นแหล่งมงายเสียเอง ไม่เตรียมให้เด็กเป็นผู้สร้างโลก เพียง แต่ “เด็กเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า” มันจะมีความหมายอะไร: เพราะธรรมชาติ มันก็เป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว. จงเตรียมเด็กให้สร้างโลก.

ครู ต่างหาก ที่ยังไม่สามารถเตรียมเด็กให้สร้างโลก. ครูไม่มี ความรู้ที่จะอธิบาย แม้แต่คำว่า *กีฬา กีฬาเป็นยิวพิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน.* ทำคนให้เป็นคนอย่างไร นี้ ครูยังไม่เคยอธิบาย. อาตมาถามเด็ก ๆ ดู ก็ไม่รู้ เหมือนกัน; เพราะเป็นคนอยู่แล้ว จะทำคนให้เป็นคนอย่างไรกันอีกเล่า? เรื่องนี้อาตมาได้บรรยายโดยละเอียดแล้ว ในปาฐกถาธรรมในครั้งที่แล้วมา.

บิดามารดาอาจจะถูกเด็กถามว่า พ่อเป็นคนแล้วหรือยัง? เพราะว่าพ่อ ไม่ได้เล่นกีฬา. *กีฬาเป็นยิวพิเศษ แก้กองกิเลสทำคนให้เป็นคน.* กีฬาที่แก้กอง

กิเลส นั่นคือศีลธรรม, มีน้ำใจประกอบไปด้วยธรรม ไม่เอาเปรียบใครหมด. นี่เรียกว่า เป็นคนที่สมบูรณ์ คือเป็นมนุษย์; ไม่เป็นเพียงคน สักว่าเกิดมา. ครูก็อาจจะถูกถามว่า คุณครูเล่าเป็นคนแล้วหรือยัง? ครูไม่เคยอธิบายว่า ทำคน ให้เป็นคน นั่นคือทำอะไร?

วันเด็กของชาวพุทธ อย่างจัดให้เป็นเพียงได้เล่นหัวกันมากขึ้น. ต้องพร้อมที่จะให้เด็กมารู้จักตัวเอง, รู้จักบิดามารดา ครูบาอาจารย์, รู้ภาระหน้าที่ ตามธรรมชาติของมนุษย์ ว่าจะต้องช่วยกันสร้างโลกให้น่าพอใจ. นี่เด็กของ ชาวพุทธ ต้องสามารถสร้างโลกในอนาคต ให้เป็นโลกที่น่าพอใจ. ที่อาจจะ เรียกได้ว่าโลกของพระศรีอารยเมตไตรย เพราะรู้จักแต่รักใคร่กัน, เกื้อกูลกัน, บังคับตัวเองไม่ให้กระทบกระทั่งกัน, แล้วก็สนุกสนานในการทำการทำงาน. เมื่อ ได้ทำงานในหน้าที่ที่พอใจ; ยกมือไหว้ตัวเองได้ว่า ไม่เสียที่ที่ได้เป็นมนุษย์, รู้จักธรรมะ คือหน้าที่ แล้วทำหน้าที่ของตน.

ขอให้ผู้ใหญ่ทุกคน เตรียมเด็กให้เป็นผู้สามารถ ในการที่จะสร้าง โลกอันน่าพอใจ ในอนาคตเกิด เรื่องของศีลธรรมก็จะหมดปัญหา ปัญหาต่างๆ มันรวมอยู่ที่ปัญหาของศีลธรรม, คือไม่มีศีลธรรมแล้ว ปัญหาเศรษฐกิจก็เกิด ขึ้น ปัญหาการเมืองก็เกิดขึ้น ปัญหาการปกครองก็เกิดขึ้น ปัญหาทั้งโลกก็เกิดขึ้น เพราะว่าโลกไม่มีศีลธรรม.

เอาละ, เป็นอันว่า วันปีใหม่ ศีลธรรมต้องกลับมามากขึ้น. วันเด็ก เด็กจะต้องมีศีลธรรมมากขึ้น ไม่ใช่เป็นลิงทโมนมากขึ้น. เราจัดให้เด็กได้รับ

ความสนุกสนานเจริญพอดิ เหมือนกับสิงทโมนมากขึ้น ไปกว่าวันธรรมดา; จัตัวนเด็กอย่างนั้นมันไม่ถูกแน่ เพราะแทนที่จะมีศีลธรรมมากขึ้น ก็กลายเป็น สิงทโมนมากขึ้น. ประชาชนชาวไทย ทั้งหลาย ก็ต้องมีศีลธรรมกลับมามาก ขึ้น จนหมกบ่ปัญหาอันร้ายกาจโดยประการทั้งปวง.

สรุปความว่า วันปีใหม่มีศีลธรรมมากขึ้น, วันเด็ก เด็กมีศีลธรรม มากขึ้น, ประชาชนชาวไทยมีศีลธรรมเพิ่มขึ้น ๆ. นี้เรียกว่าหน้าที่ทางศีล- ธรรมในวันปีใหม่และวันเด็ก.

อาตมาขอ ทบทวนวิธีปฏิบัติเพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม. ตาม ที่ได้กล่าวมาแล้วว่า : เราต้อง มีความคงเส้นคงวา : ยึดหลักธรรมะ ยึดหลัก ศาสนา ถือความถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติมากขึ้น.

มีความถูกต้องอย่างถูกผิด : มีหน้าที่การงานอย่างไรเนื่องกันอย่างไร ล้วน แต่ทำถูกต้องอย่างถูกผิด.

ต้อง มีความมีหัวมีหาง คือบังคับบัญชากันได้ เคารพนับถือกันตาม ลดหลั่น; ไม่ใช่ประชาธิปไตยเพื่อเจ้า ไม่มีใครเคารพใคร เหาเมาล้อเล่นอย่าง ไม่มีมีความหมายกันไปเสียทุกระดับ. นี้ไม่มีหัวไม่มีหาง.

แล้วจะต้อง ระวังคางระวังคอ คืออย่าคอร์รัปชั่น. ระวังคางระวังคอ คืออย่าคอร์รัปชั่น; คนต่อคนก็ไม่คอร์รัปชั่น, ชาวนาต่อชาวนาก็ไม่คอร์รัปชั่น

เราจะต้องนึกถึงความเป็นคน “ทำคนให้เป็นคน”. ถ้าคนเป็นคน เป็นมนุษย์แล้ว นักเศรษฐกิจคดโกงก็ตายไปหมดจากโลก, นักการเมืองเลวร้าย ก็ตายไปจากโลก, นักปกครองฉ้อราษฎร์บังหลวงก็จะหมดไปจากโลก. ประชาชน ก็เป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย แก่กันและกันอย่างที่สุด หรือถึงที่สุด. รัฐบาล ก็ปกครองคนได้ ถ้าประชาชนมีศีลธรรม.

ถ้าประชาชนไม่มีศีลธรรมแล้ว ต่อให้สืบริัฐบาลก็ปกครองบ้านเมือง ไม่ได้, สืบริัฐบาลปกครองพร้อม ๆ กัน ก็ปกครองบ้านเมืองที่ไม่มีศีลธรรมให้ สงบเรียบร้อยไม่ได้. ปัญหาอันแท้จริงจึงอยู่ที่ความไม่มีศีลธรรม; ศีลธรรม กลับมาแล้วก็หมดปัญหา.

ขอให้เราหวังได้ว่า ศีลธรรมเป็นสิ่งที่กลับมาได้ ไม่นานเกินรอและ ไม่เหลือวิสัย; ขอแต่ให้เราสนใจ. **เดี๋ยวนี้เราไปสนใจเรื่องประโยชน์** : เรื่อง ปากเรื่องท้อง, บุชาลัทธิประโยชน์ จนเรียกว่า ลัทธิประโยชน์นิยม; ถึงแม้ที่จะเรียกว่าประชาธิปไตย ก็ยังบูชาประโยชน์อยู่เป็นส่วนใหญ่. เลิกบูชาประโยชน์ มาบูชาธรรมะ หรือศีลธรรมแล้ว ก็จะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง คือ ประโยชน์ของมนุษย์ทุกคน เพื่ออยู่กันอย่างผาสุก.

เวลาสำหรับการบรรยายก็หมดแล้ว อาตมาขอยุติการบรรยายนี้ ด้วย ความ หวังว่า ศีลธรรมจะกลับมา. ปีใหม่ของชาวพุทธมีอะไรเพิ่มขึ้น น่าดีใจ น่าสนใจ น่าพอใจ. วันเด็ก เด็กก็เป็นผู้ที่พร้อมที่จะสร้างโลกในอนาคต อย่าง เป็นที่น่าพอใจ และเราก็จะนอนตาหลับด้วยกันทั้งโลก.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แต่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่าบัญญัติต้องคู่กับสติ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี อาตมาก็ยังคงกล่าว ด้วยความมุ่งหมาย เพื่อ
การกลับมาแห่งศีลธรรม อีกนั่นเอง.

การบรรยายทุกครั้ง หวังในการกลับมาแห่งศีลธรรม โดยถือว่า โลก
ที่ขาดศีลธรรมจะเป็นโลกที่ต้องวินาศ; ถ้าโลกมีศีลธรรมแล้ว ความรักและเมตตา
ก็จะครองโลก.

การเศรษฐกิจดี, การปกครองดี, การเมืองดี, จะหมดปัญหา
ที่กำลังมี, ทรัพย์สินการชราชาติจักเหลือใช้ หรือจักใช้ ได้ไปอีกนาน. วิกฤตการณ์
ทั้งหลายในโลกจักสิ้นไปโดยอัตโนมัติ. โดยหัวข้อปฏิบัติ ดังที่เคยกล่าวมาแล้ว
ครั้งก่อน ๆ ว่า ขอให้เราปฏิบัติไปในทางที่มีความ คงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัว

มีทาง ระว่างคางระว่างคอ ถอนตอลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว กิเลส เป็นตัวธรรมะเป็นตน เป็นคนยังมีใช้มนุษย์ เป็นชาวพุทธก็หมัดปัญญา. มาวันนี้ก็จะกล่าวโดยหัวข้อว่า **ปัญญาต้องคู่กับสติ.**

ขอภยที่จะพูดว่า อาตมายืนยันว่า การกลับมาแห่งศีลธรรม เป็นสิ่ง ที่จำเป็นอย่างยิ่ง. ปัญหาทุกอย่างต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม. ขอตะโกน อย่างนี้สักพันครั้ง ขอให้ท่านผู้ฟังที่เห็นด้วยก็ได้ช่วยตะโกนต่อ ๆ ไปด้วย.

มีปัญญาแต่ขาดสติ จะทำโลกให้วินาศ.

ปัญญาอันปราศจากสตินั้น เป็นความไม่มีศีลธรรมอย่างยิ่ง และ จะทำลายโลก ให้วินาศไปได้เหมือนกัน. เรากำลังปฏิบัติผิดในโลกนี้ ด้วยมีแต่ ปัญญา แต่ขาดสติ. เรากำลังมีปัญหา หรือ ก้าวหน้าในฝ่ายปัญญา ล้นเหลือ : แต่เรา ขาดสติที่จะควบคุมปัญญา จึงได้เกิดมีวิกฤตการณ์ขึ้นเต็มโลก. เป็นการ ใช้ปัญญา ไปในการทำลายโลกเสียเอง, กำลังเป็นโลกที่ขาดสติ.

เพราะ ขาดสติ จึงไม่เฉลียวว่า ปัญหาทุกอย่างต้องแก้ด้วยความมี ศีลธรรม; เพื่อจะมีศีลธรรม ต้องมีปัญญาที่คู่กันอยู่กับสติ, สติช่วยให้เรา ใช้ปัญญาอย่างถูกต้องแก่กาละเทศะ และกรณี. ถ้าปราศจากสติแล้ว ความโง่ นั้นแหละจะผุดเกิดขึ้นมาในปัญญา, หรือปัญญากลายเป็นความโง่.

เพื่อประหยัดเวลา อาตมาจะขอเล่านิทานสั้น ๆ นานทีเดียว นิทานนั้น

มีว่า:-

มีหญิง คนหนึ่ง อยู่ด้วยกัน
คนก็รัก ถึงนั้น เป็นนักหนา
ถึงก็รัก คนจัด เต็มอัตรา
ทั้งสองรา รักกัน นั้นเกินดู.

วันหนึ่งคน นอนหลับ อย่างสบาย
แมลงวัน มาได้ ที่กักหู
ลึงคิดว่า อ้ายนี้ชวน กวนเพื่อนกู
จะต้องบู๊ ให้มันตาย อ้ายอัปปริย.

หยิบค้อนไม้ มาเง้อ ขึ้นสองมือ
ฟาดลงไป เต็มต้อ แมงวันหนี
ข้างเพื่อนรัก ดันชัก ไปหลายที
คูเถื่อนนี้ ความรัก ของอวิชชา

แล้วอีกเรื่องหนึ่ง สั้น ๆ ที่สุดว่า:-

ลูกอ่อน กลืนสตางค์ ค้างติดคอ
นางแม่หล่อ น้ำกรดตรง ลงแก้ไข
ให้ช่วยกัด ขึ้นโลหะ ละลายไป
ผลอย่างไร เชื่อว่าหาย ได้ทุกคน.

ท่านทั้งหลายจงได้พิจารณาดู จากนิทานเรื่องหน้าขาดสติ ก็ใช้ความรู้ผิด ๆ ปัญญากลายเป็นความโง่ขึ้นมา. เช่นเอาน้ำกรวดกรอกลงไป ในคอ เพื่อละลายสดวงค์ที่ติดอยู่ในคอ อย่างนี้ ; มันเป็นความรู้ที่ไม่มีสติ ใช้ผิดแก่กรณี.

คนเรากว่า ปราศจากสติ เสียแล้ว ปัญญา นั้นแหละ จะกลายเป็นอันตราย : อันตรายต่อเราด้วย, ต่อสังคมด้วย ; เพราะที่ใช้ด้วยความเห็นแก่ตนอย่างสะเพร่าเสมอ, ไม่มีความรับผิดชอบ มันก็ผิดกาลละ ผิดเทศะ และผิดกรณี.

ปราศจากสติ แล้ว ความรู้หรือ ปัญญาก็เสื่อมหมด, ระลึกไม่ได้ ระลึกไม่ทันเวลา เกิดอาการ ความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด ; อย่างที่คนโบราณเขากล่าว ๆ กัน, คนโบราณท่านเรียกว่า จลลาดแต่ไม่เจลียว, เป็นสิ่งที่กล้วกันนัก จลลาดแต่ไม่เจลียวนี้. ความจลลาดนั้นแหละจะกลายเป็นอันตรายขึ้นมา.

ไม่มีสติ แล้วก็ เปรียบเหมือนกับว่านกไม่มีหาง มันจะบินไปได้อย่างไร รถหรือเรือ ไม่มีหางเสือ ไม่มีพวงมาลัย มันจะวิ่งไปได้อย่างไร เรียบร้อยได้อย่างไร ? แม้จะมีความเร็วอย่างไร ? มันก็เป็นหมัน.

เรามีการศึกษาชนิดที่ตัวน ; จะหางตัวนหรือหัวตัวน ก็สุดแท้แต่จะเรียก, คือการศึกษาที่เรียนกันแต่หนังสือกับวิชาชีพ, ไม่มีเรียนทางศีลธรรมว่าเราจะเป็นมนุษย์กันอย่างไร. นี้ ไม่มีศีลธรรม ซึ่งเป็นเสมือนหาง, เป็นการศึกษาที่ไม่มีสติสำหรับควบคุมปัญญา, ปัญญาก็กลายเป็นพิษขึ้นมา, ไม่รู้จักสิ่งที่ควรใช้แก่ปัญหา เอาสิ่งที่เพิ่มปัญหามาแก่ปัญหา.

ดังที่โลกปัจจุบันนี้ มุ่งแก้ปัญหาด้วยเศรษฐกิจกันตะพืด มันเป็นการ
เพิ่มปัญหา, ยิ่งแก้ยิ่งเพิ่มปัญหา; เพราะปัญหามันเกิดขึ้นจากความไร้ศีลธรรม.
ต้องแก้ที่ต้นเหตุแห่งปัญหา คือความไร้ศีลธรรม; ปัญหาเศรษฐกิจการเมือง
เป็นต้น ก็จะถูกแก้ไปด้วยดี.

ต้องแก้ปัญหา ด้วยจัดให้มีศีลธรรมในทุกกรณี.

ขอให้เรามองดูกันต่อไป ถึงการแก้เศรษฐกิจด้วยเศรษฐกิจ โดยไม่มี
ศีลธรรม. เขาพูดกันว่า เดียวนี้จำนวนโสเภณีมีมากกว่าจำนวนครู. บ่อน
ทั้งหลาย : บ่อนการพนัน บ่อนชนวัวชนควาย บ่อนทั้งหลายเหล่านี้ มีจำนวน
มากกว่าโรงเรียน ลองคิดดูเถอะว่า โดยมุ่งจะแก้เศรษฐกิจด้วยเศรษฐกิจจึงเกิด
อาการอย่างนั้นขึ้นมา.

ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจนั้น ต้องดูให้ดีว่า ตัวเศรษฐกิจ นั้นแหละ
เป็นเครื่องมือสร้างความร่ำรวยให้แก่บุคคลกอบโกยทุจริต; มันเป็นต้นเหตุให้เกิด
อาการอย่างนั้นแล้วจะนำมันมาแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการกอบโกยทุจริตในโลกนี้
ได้อย่างไร.

ขอทบทวนใจความของนิยาย นิทาน ที่กล่าวมาแล้วนั้นให้ดีเถิด.
แม้กรอกน้ำกรดให้กัดสตาจค์ในคอลูก. น้ำกรดนั้นคือเศรษฐกิจ ที่จะเอามาแก้
ปัญหาเศรษฐกิจ มันกลายเป็นเพิ่มเศรษฐกิจ, ทำเศรษฐกิจให้เป็นอันตรายถึงตาย
ถึงวินาศ.

เราจะเปิดสถานกามารมณ์เพิ่มให้มากขึ้น เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมทางเพศ; แทนที่จะเพิ่มศีลธรรม. หรือเพิ่มควมมีแห่งศีลธรรม ไปเพิ่มสถานกามารมณ์ เพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมทางเพศ สถานที่เพิ่มมาก การแสดงเพิ่มมาก แม้ที่สุดแต่ภาพโฆษณาอัน ๆ ก็เป็นการทำลายศีลธรรม. เด็ก ๆ เพียงแต่มองเห็นภาพโฆษณาเหล่านั้น จิตก็ทรมานหมดทั่วทั้งเมือง.

กระทรวงศึกษาธิการ กับกระทรวงมหาดไทย ควรจะช่วยกันกำจัดป้ายโฆษณา ประเภทที่ทำให้จิตทรมานเหล่านั้นลงเสียให้หมด.

หรือว่ามี ปัญหาเรื่องของแพง แล้วจะแก้ปัญหาด้วยการขึ้นเงินเดือน ให้แก่ข้าราชการไม่มีหยุด. แก้ด้วยการเพิ่มเงินเดือนตะพึด แก่กันอย่างไรก็ไม่หยุด; มีแต่ยุ่ง; เพราะว่าต้นเหตุมาจากความไม่มีศีลธรรม ของผู้ที่เงินเดือนไม่พอใช้. หรือการปฏิบัติอย่างอื่นได้อีกมากมาย ที่ไม่มีศีลธรรมที่เป็นเหตุ ให้คนมีเงินเดือนไม่พอใช้.

มาพิจารณาจะเห็นว่า บัจฉัยหรืออุปกรณ์แห่งกามารมณ์นั้น เขาผลิตกันโดยเครื่องจักรเป็นอุตสาหกรรม และเป็นเรื่องเครื่องมือของเศรษฐกิจไปเสีย; สิ่งที่จะมาทำลายศีลธรรมมันก็เพิ่มมากเหลือประมาณ. เมื่อไรจะมีเครื่องจักรผลิตอุปกรณ์ศีลธรรมกันบ้าง?

การกรอกน้ำกรดลงไปในคอลลูก มีผลอย่างไร? นี้เราจะแก้เศรษฐกิจของคน ด้วยเศรษฐกิจของผีกันอย่างไรหรือ? ปัญหาเศรษฐกิจของคนจะแก้

ด้วยเศรษฐกิจของคินมันจะเป็นไปได้อย่างไร? ช่วยทบทวนความหมายในนิทานสั้น ๆ นั้นดูอีกทีเถิด.

ควรดำเนินตามระบบเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้า.

อาตมามีความเห็นว่าการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในโลกนี้ จะต้องแก้ด้วยระบบเศรษฐกิจของพระพุทธองค์ จะสำเร็จแน่ ๆ. ระบบเศรษฐกิจในพระพุทธศาสนานั้น มีหลักสั้น ๆ ว่า ผลิตให้มาก กินแต่น้อย เหลือเอาไปช่วยโลก. นี่ระบบเศรษฐกิจของพระพุทธเจ้า ว่าผลิตให้มาก ใช้หรือกินแต่น้อย เมื่อเหลือก็อย่าเอาไปบำรุงกิเลส แต่เอาไปช่วยโลก.

ขอให้ดูความเป็นอยู่ของพระพุทธองค์ ก่อนพระพุทธเจ้าไม่มีตึก ไม่มีรถยนต์ แม่แต่มุ้งก็ไม่มี ร่มก็ไม่มี รองเท้าก็ไม่มี คิมตัดเล็บอย่างที่เรามีกันอยู่เดี๋ยวนี้ ท่านก็ไม่มี.

อาตมาได้รับคิมตัดเล็บที่สวยงาม ที่ดี ที่แข็งแรง มาอันหนึ่ง; พอสักว่าบิบบันก็ขาดเหมือนว่าเล่น เกือบจะไม่ต้องออกแรง; ทำให้ระลึกนึกถึงพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง ว่าทำอะไรหนอ เราจะสามารถส่งคิมตัดเล็บนี้ไปถวายพระองค์. นั่งเศร้าใจอยู่คนเดียว ว่าพระพุทธองค์ไม่ทรงมีแม่แต่มุ้ง แม่แต่ร่ม แม่แต่รองเท้า แล้วจะมีคิมตัดเล็บอย่างสมัยนี้ได้อย่างไร?

แล้วดูที่ พระพุทธกิจว่า ตื่นเช้าก็นึกถึงแต่จะช่วยคน, แล้วก็ไปช่วยตลอดวัน; เย็น กลับมาอบรมภิกษุ; ดึกแก้ปัญหาเวทดา คือคนชั้นสูง. ดูที่การกระทำแล้วจะเห็นว่า ทรงกระทำมากที่สุด, ทรงรับมาน้อยที่สุด รับมาบาตรเดียวต่อวัน คือบาตรที่ใช้ถือบิณฑบาตจะเป็นราคาสักเท่าไร, ประโยชน์ที่ช่วยสัตว์โลกให้พ้นจากกิเลสและความทุกข์มีค่าเท่าไร. นี่ทรงรับน้อยที่สุด ทรงให้มากที่สุด. เกิดเป็นเศรษฐกิจของชาวพุทธว่า ผลิตให้มาก กินแต่น้อย แล้วมันเหลือมาก. ที่เหลือมากนี้ ไม่เอาไปเลี้ยงกิเลส; แต่เอาไปเลี้ยงโลก เลี้ยงสังคม เลี้ยงเพื่อนมนุษย์ ซึ่งเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น.

สังเกตเห็นได้ว่า พุทธศาสนานี้ อยู่ได้ด้วยคนที่มีเศรษฐกิจตามแบบของพระพุทธเจ้า; แม้จะเป็นคนจนอย่างไร คนจนก็ยังอุทิศสัจต่ักบาตร ๘ องค์ ๑๐ องค์ทุกวัน, สุขภาพก็ไม่สมบูรณ์ มือไม้ก็สั้น ก็ยังใส่บาตร ๘ องค์ ๑๐ องค์ ทุกวัน; พलयทำให้หัวใจของอาดมาสันไปด้วย เมื่อรับบิณฑบาตจากพุทธบริษัทที่ยากจนเหล่านี้.

บางบ้าน **สังฆินโต**ทุกวัน, มีพิธีทางศาสนาปีละหลายๆ ครั้ง **รับฎีกา** **เรียไรตลอดกาล.** แม้ฎีกาของทางราชการเอง สร้างสาธารณวัตถุ สร้างถาวรวัตถุ สร้างถาวรสถาน สร้างพระคัมภีร์ หอดกฐิน หอดผ้าป่า บวชลูก บวชหลาน บวชคนอนาถา, **ส่งเสียบลูกลานที่บวช** **ส่งเสียบพระเณรที่ปวารณา,** หยุดงานไปวัดทุกวันหยุด, **ช่วยสาธารณกิจ** ด้วยแรง ด้วยเงิน ด้วยอิทธิพล, เลี้ยงสัตว์ ปล่อยสัตว์ ปล่อยนก ปล่อยเต่า ปล่อยปลา, สร้างศาลา ขุดสระ ขุดบ่อ ก่อเจดีย์

ทราย บีโหนดมีข้าวดี ปลาดี นาสวนดีแล้ว ทำมากเป็นพิเศษ รวมแล้วเกิน ๕๐ เปอร์เซ็นต์ของรายได้.

คนจนพุทธบริษัทมีหลักเศรษฐกิจตกอยู่ในแบบดังกล่าวมานี้ พุทธศาสนาจึงอยู่ได้ด้วยพุทธบริษัทที่ยากจน.

ขอให้ท่านทั้งหลาย จับใจความเศรษฐกิจของชาวพุทธ กันให้ได้ ในลักษณะที่ว่า ผลิตมาก กินน้อย เหลือมาก ไม่เลี้ยงกิเลส แล้วก็เลี้ยงโลก.

ทำให้ศีลธรรมกลับมา บัญหาต่างๆ จะแก้ได้.

ที่นี้มาพิจารณาดูกันต่อไปว่า ระบบเศรษฐกิจชนิดนี้มัน แก้ปัญหาหมด โดยแก้ที่ศีลธรรม, แล้วปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง การสังคม ก็พลอยหมด, แล้วยังสามารถแก้ปัญหาคอมมิวนิสต์ได้ด้วย.

เรามีหลัก ๓ ประการว่า ผลิตมาก กินน้อย ที่เหลือช่วยสังคม โดยอุทิศคิดว่า สัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; เป็นอยู่กันอย่างนี้มีนัยความหมายยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์ของจีน หรือกบฏบูตซ์ของอิสราเอล. นั่นเขาทำด้วยความจำเป็นบังคับ ตามระเบียบ ตามกฎแห่งลัทธิ; แต่เราทำด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์ มองเห็นข้อเท็จจริงอันนี้.

เรามีหลักเศรษฐกิจอันนี้แล้ว จะกลัวอะไรกับคอมมิวนิสต์, มันเป็นหลักคอมมิวนิสต์ที่เหนือยิ่งไปกว่าคอมมิวนิสต์ ที่ว่า ผลิตมาก กินน้อย ที่เหลือช่วยสังคม. คอมมิวนิสต์มา คอมมิวนิสต์นั้นแหละจะหมดเอง; ไม่ใช่ศาสนาหมด ให้คอมมิวนิสต์มาเผชิญกับพุทธบริษัท ซึ่งมีหลักเศรษฐกิจอย่างนี้ แล้วคอมมิวนิสต์นั้นแหละจะหมดเอง; ไม่ใช่ว่าคอมมิวนิสต์มาแล้วศาสนาจะหมด.

อาตมาจะยืนยันว่า คอมมิวนิสต์มาคอมมิวนิสต์หมดเมื่อมาเผชิญกับลัทธิเศรษฐกิจของชาวพุทธ. ขอให้เราผลิตมาก กินน้อย ที่เหลือช่วยสังคม.

นี่เป็นปัญหาที่เรายังไม่แตก เพราะเราทำเหมือนกับ แม่คนนั้นใช้น้ำกรตกรอกลงไปใ้ในคอกลูก เพื่อจะละลายสตาบคัที่ติดอยู่ในคอ.

เรามาคูปัญหาเฉพาะหน้า ที่ควรระสังงกันเดี๋ยวนี้บ้างก็จะดี ว่าคนทั้งหลายที่กำลังรับเงินเดือนอยู่ในโลกเวลานี้ หรือในประเทศไทยเวลานี้ เขาทำงานคุ้มค่าของเงินเดือนที่เขาได้รับนั้นไหม? ได้ยินยายแก่ ตาแก่ บ่นกันอุ๊ยว่า มาเสียเวลาเปล่าๆ ไม่ได้ทำกิจการที่ออฟฟิศราชการนั้นให้ลุล่วงไป; เพราะเขาทำงานกันอย่างไร ก็ไม่อยากจะเอามาพูดในที่นี้.

พระพุทธองค์ทรงทำงานคุ้มค่าวันละบาตร, วันละบาตรใหม่ คือบาตรที่ทรงถือไปรับอาหารประจำวันนั้น? แล้ว พระสงฆ์ทุกองค์ของเรา ในประเทศไทยนี้ ก็ทำงานคุ้มค่าวันละบาตรวันละบาตรใหม่? หรือว่ากำลังเป็นกาฝากสังคม อย่างที่เขาว่าๆกัน วัดทุกวัด กำลังให้ประโยชน์คุ้มค่าของการลงทุนสร้างวัด หรือมีวัดนั้นไหม?

ข้าราชการทุกแผนกงาน ที่ทำงานเพื่อเป็นแรงงานหรือเป็นมันสมองก็ตาม ทำงานคุ้มค่าเงินเดือนไหม? เทียบกับแมวที่เลี้ยงไว้ มันจับหนูคุ้มค่าข้าวสุกไหม? เอามาเทียบกันดู โดยเปอร์เซ็นต์ของการทำงาน และประโยชน์ที่เกิดขึ้น.

เรามีกันแต่ปัญญา ไม่มีสติ ไม่เคยคิดนึกถึงข้อนี้, แล้วก็ไม่ได้จะรับผิดชอบ. เรากำลังทำกับตัวเราเองอย่างนี้, กำลังทำกับชาติของเราอย่างนี้ อย่างลิงตัวนั้นหรือเปล่า คือจะทำลายเราเองให้วินาศไป?

ต้องมีสติคู่กับปัญญาจึงจะสำเร็จประโยชน์.

สรุปความต้องว่า เพราะไม่มีสติคู่กับปัญญา จึงไม่สามารถจะทำให้ปลอดภัย หรือสำเร็จประโยชน์ได้. ปัญญาต้องคู่กันกับสติในทุกกรณี; ขาดสติแล้ว ปัญญาก็จะทำอะไรๆจนเกินดี หรือดีเกิน.

เกินดี หรือดีเกิน นี้ เชื่อว่าคงเข้าใจกันได้ทุกคน, แล้วสั่นหัว. ถ้าว่าขาดสติแล้ว ปัญญาอันเหลือเฟือนั้นก็จะทำอะไรเกินดี หรือดีเกิน เสมอ; เป็นลักษณะที่กำลังมีมากที่สุด ในโลกแห่งสมัยปัจจุบันนี้ ที่ปัญญา นั้นยังเพื่อสตินั้นยิ่งขาด, ปัญญามันยิ่งเกินยิ่งเพื่อ ความรู้วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีอะไร มันยิ่งเพื่อ; แต่สติที่จะควบคุมมันนั้นยิ่งขาด จึงใช้ไปผิดกาลละ ผิดเทศะ ผิดกรณี ทำลายโลกเสียเอง. ปัญญา ยิ่งเพื่อ สติยิ่งขาด นี้มันจะสัมพันธ์กันในลักษณะใด?

อาตมาจึงมีความเห็นว่า ช่วยกันพิจารณาในเรื่องนี้เป็นพิเศษเถิด
ศีลธรรมจะกลับมา คือ ให้ปัญญาคู่กันอยู่กับสติ.

ปัญญานั้นเหมือนกับความคม, สมาธิเหมือนกับน้ำหนัก, สติ
เหมือนกับ การพินทุถูกกาละเทศะ. เรามีแต่ปัญญา ความคม ถ้าไม่มีน้ำหนัก
ก็พินไม่เข้า; ไม่มีสติก็พินผิดกาละเทศะ มันก็ไม่ควรที่จะพิน, หรือพินก็ไม่
ได้ผล.

ในการ ปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน ก็ยังมีความจำเป็น
อย่างยิ่ง ที่จะต้องมีสติ; ต้องการสติในทุกกรณี ควบคุมปัญญา ในขณะที่
ประสบอารมณ์, ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง จนกิเลสไม่เกิด.

ขอให้นึกถึงข้อที่ศีลธรรมต้องกลับมา; ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา
โลกาภิวัตน์. ศีลธรรมกลับมา โดยการกระทำที่ถูกต้อง คือ มีการประพฤติ
ปฏิบัติที่คงเส้นคงวา; อย่างถูกฝาถูกตัว ไม่ผิดกาละเทศะ ไม่ผิดกรณี. เรา
เป็นชาวพุทธมีสติปัญญา, ต้องเบิกบานต้องรู้ต้องตื่นจากหลับ คือกิเลส. แผ่นดิน
กสิกรรมก็ต้องแก้ปัญหาด้วยกสิกรรม จึงจะถูกฝาถูกตัว.

ต้องมีหัวมีหาง คือมีผู้น้อยผู้ใหญ่ มีสูงมีต่ำตักเตือนกันได้; ไม่ใช่
เอามาล้อกันเล่นจนไม่มีผู้น้อยผู้ใหญ่.

ระว่างคางระว่างคอ คือไม่งับ ไม่กลืน สิ่งที่เป็นต้นเหตุของคอร์รัปชัน
จ้อราชฎีรั้งหลวง.

ต้องถอนต่อแล้วลงหลัก; มีฉันทปฏิรูป มีปฏิรูปมานะว่าตัวกู ของเราของกู
นั้นถอนทิ้งกันให้หมด, แล้วมีหลักเป็นสัมมาปฏิรูป.

รู้ว่าจงจักรหรือดอกบัว ไม่หลงผิดเป็นชอบ จนต้องทนทุกข์ด้วยความ
ความโง่เขลา.

กิเลสเป็นตัว คือเป็นตัวกู - ของกู; ธรรมะเป็นตน คือสิ่งที่จะ
เป็นที่พึ่งได้.

เป็นแต่เพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์ เกิดทางกายเป็นคน เกิดทางธรรมะ
เป็นมนุษย์ หรือเป็นคนที่ดีมีคน.

ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา คือเป็นผู้รู้ ผู้ตน ผู้เบิกบาน ไม่
สร้างปัญหา แต่แก้ปัญหา.

บัดนี้มาถึง ปัญญาที่จะต้องคู่กันกับสติ; ปัญญา^๕นั้น คือความรู้
ที่มีอยู่เต็มคลังของความรู้, สติคือผู้ขนเอาความรู้^๕นั้นมาใช้ ให้ถูกต้องตามกาล
ตามเทศะ และตามกรณี อย่าให้ผิดพลาดได้; ก็ไม่มีการผิดพลาดเกิดขึ้นใน
โลก^๕นี้ เพราะว่ามีมนุษย์มีปัญญาคู่กันอยู่กับสติ.

ปัญหาทุกอย่าง แก้ได้ด้วยความมีศีลธรรม.

ฉะนั้น ขอให้เราสนใจในการที่จะแก้ปัญหาทางศีลธรรม ในลักษณะ
อย่างนี้ ปัญหาทุกอย่าง ต้องแก้ด้วยความมีศีลธรรม ซึ่งอาตมาขอตะโกน
สักพันครั้ง, ยังขอตะโกนว่า ให้ท่านทั้งหลายช่วยกันตะโกนต่อไปด้วย.

ขออย่าให้ปัญญาอันปราศจากสติของเรานั้น มาฆ่าเราเสียเอง. อย่าให้ปัญญาอันปราศจากสตินั้น มาฆ่าเพื่อนของเรา ฆ่าลูกของเรา กระทั่งฆ่าประเทศชาติของเราในที่สุด. คนชอบปัญญาก็เป็นคนฉลาดอยู่; แต่ขาดสติก็เป็นคนไม่เฉลียว จึงได้ใช้ปัญญานั้นไปในทางที่ย้อนกลับ คือเป็นอันตรายแก่บุคคลผู้ใช้ปัญญานั้นเอง.

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน จงระลึกนึกถึงธรรมะข้อนี้ ซึ่งเป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นหลักใหญ่ในพระพุทธศาสนา ว่า สติจำเป็นในทุกกรณี. ช่วยกันให้มีสติกลับมาควบคุมปัญญา; ให้การศึกษาของเราถูกต้อง, ไม่อบรมเด็ก ๆ แต่เพียงมีปัญญา; แต่ว่าจะ อบรมเด็ก ๆ ให้มีสติ คือใช้ปัญญาให้ถูกต้อง.

เด็ก ๆ เป็นคนสร้างโลก เป็นผู้สร้างโลก เป็นพระเจ้าสร้างโลก; เพราะในโลกในอนาคต มันสร้างขึ้นด้วยคนในอนาคต. คนในอนาคตก็คือเด็ก ๆ สมัยนี้; ถ้ามีความรู้มีสติปัญญา ก็จะสร้างโลกที่ดี ที่น่าอยู่ น่าปรารถนา; ไม่เสียที่ที่ว่าเป็นมนุษย์ เป็นสัตว์ที่มีใจสูง.

อาตมาเห็นว่าสมควรแก่เวลา ในการบรรยายนี้แล้ว ขอยุติด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายจักเป็นผู้มีปัญญาอันเพียงพอ, แล้วก็มีสติรวดเร็ว มาควบคุมปัญญา ในทุก ๆ กรณี แห่งกิจการงานที่เกิดขึ้น ถูกต้องตามกาลเทศะ, แล้วประสบความสำเร็จความแจ่มแจ้งของความเป็นมนุษย์ที่เป็นพุทธบริษัท อยู่ทุกที่พาราครีกาลเทอญ.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า ทัศนคติต้องเป็นสัมมา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปรากฏธรรมในวันนี้ อาจมาจะกล่าวโดยหัวข้อว่า ทัศนคติต้องเป็นสัมมา.

การบรรยายนี้ เป็นไปเพื่อส่งเสริมศีลธรรม ให้ศีลธรรมกลับมา โดยเชื่อว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ. การบรรยายทุกครั้ง จึงกระทำไปเพื่อศีลธรรมกลับมา มีหัวข้อชักชวนให้ประพฤติปฏิบัติเพื่อศีลธรรมกลับมาเป็นลำดับ: นับตั้งแต่ว่า เราจะต้องมีกรกระทำที่คงเส้นคงวา ถูกฝาถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังกางระวังคอด อดทนอดหยิ่ง รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลสเป็นตัวละครเป็นคน เป็นคนยังมีใช้มนุษย์ เป็นชาวพุทธก็หมดปัญหา ปัญญาต้องคู่กับสติ; มาถึงวันนี้ก็มีหัวข้อว่า ทัศนคติต้องเป็นสัมมา.

บางคนอาจจะงงตรงที่คำว่า ทัศนคติ. อาตมาก็ขอภัยที่จะกล่าวกับท่านทั้งหลาย ในทำนองที่อาจจะฟังเป็นการสบประมาทว่า ท่านทั้งหลายส่วนมากยังไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ทัศนคติ โดยถูกต้อง; แม้จะรู้ก็รู้เป็นอย่างอื่น ไม่เหมือนกับที่มุ่งหมายจะพูดในวันนี้, คือท่านทั้งหลายมีทัศนคติ โดยความหมายแห่งคำคำนี้ในภาษาไทย เพื่อมีมานะคือตั้งใจ ไม่ยอมใคร. ถ้าเข้าใจคำว่า ทัศนคติ อย่างนี้ ก็ไม่ตรงตามความหมายในภาษาเดิม คือภาษาบาลี.

ให้รู้จักความหมายของคำว่าทัศนคติ โดยถูกต้อง.

ในภาษาบาลี คำว่า ทัศนคติ นั้น หมายถึง ความเห็น หรือ ความคิดเห็นประจำคน คนหนึ่ง; ไม่ได้หมายถึงไปในทางดี หรือทางชั่วก่อน; ต้องมีคำประกอบเข้าข้างหน้าว่า ทัศนคติถูกต้อง หรือทัศนคติผิดๆ. ฉะนั้นจึงขอให้ทำความเข้าใจ ในสิ่งที่เรียกว่าทัศนคติ กันเสียเป็นข้อแรก.

ขอให้เรามองให้เห็นตัวสิ่งที่เรียกว่า ทัศนคติ. แล้วมองให้เห็นตามที่จะได้กล่าวในวันนี้ว่า ตัวทัศนคติ นั้นแหละ คือตัวตนของคนคนนั้น. พูดอย่างนี้ยังไม่ถูก ว่าทัศนคติของคนนั้น. พูดให้ถูกต้องกว่า ทัศนคติ นั้นแหละคือคนคนนั้น. คนแต่ละคน ๆ มีทัศนคติเป็น ตัวตน - ของตน. นี่คือนสิ่งที่ขอให้มอง ขอวิงวอนให้มอง ขอวิงวอนให้ยอมเสียเวลา เพื่อทำความเข้าใจกับคำว่า ทัศนคติ ซึ่งมันเป็นตัวของตัวเองของแต่ละคน.

ขอให้พิจารณาดู สังเกตดูจนเห็นว่า คนเราทำอะไรไปตามทฤษฎี
 ะนั้น : มีทฤษฎีเป็นสิ่งที่บังคับให้ทำ. เราจะรู้สึกอะไร ก็ต้องรู้สึกไปตาม
 ทฤษฎี; คิดนึกอะไร ก็คิดนึกไปตามทฤษฎี, ต้องการอะไร ก็ต้องการไปตามทฤษฎี,
 จะพูด ก็พูดไปตามทฤษฎี, จะทำก็ทำไปตามทฤษฎี. แม้จะเลือกบริโภคอะไร ก็
 เลือกไปตามทฤษฎี, จะใช้สอยอะไร ก็ใช้สอยไปตามทฤษฎี. เราบริหารชีวิตของ
 เราไปตามทฤษฎี, เราจะเกลียด หรือจะรัก ชีวิตนี้ ก็แล้วแต่ทฤษฎี. เราจะ
 ทะเลาะกันในสภา ก็เพราะทฤษฎี, เราจะรบกันทั้งโลก แบ่งพวกรบกันทั้งโลก
 มันก็เป็นไปตามทฤษฎี.

นี่ ขอให้มองเห็นที่ ทฤษฎี นั้นว่า มันคืออะไร? แล้วในที่สุดจะพบได้
 เองว่า ทฤษฎีนั้นแหละคือตัวคนคนนั้น, ตัวคนคนนั้นก็คือทฤษฎีของเขา; แต่
 เรามักจะพูดว่า ทฤษฎีของคน ไม่เคยพูดว่า ตัวทฤษฎีนั้นแหละคือตัวคนคนนั้น.

เดี๋ยวนี้เอามาขอให้พิจารณาดูเสียใหม่ว่า ทฤษฎีนั้นแหละคือตัวคน
 คนนั้น. คำว่า ตัวตน ตัวกู ของตน หรือ ของกู นั้นแหละคือตัวทฤษฎี :
 ตัวตนก็คือทฤษฎี, ตัวกูก็คือทฤษฎี, ของกูก็คือทฤษฎี, ทฤษฎีของใครคือตัวคนคนนั้น;
 จัดการอะไรกับทฤษฎี ก็คือจัดการกับตนเอง. ฉะนั้นเรามาพูดกันถึงเรื่องทฤษฎี
 ก็คือพูดเรื่องตัวเอง.

นี่เป็นข้อเท็จจริง ที่เป็นอยู่จริงตามธรรมชาติ; ถ้าพูดโดยตัวหนังสือ
 ก็เป็นอย่างอื่น. ความจริงของธรรมชาตินั้น มันอยู่ที่ว่า ทฤษฎีนั้นคือตัวคน
 คนนั้น; นี่คือนสิ่งที่เรียกว่า ทฤษฎี.

มูลเหตุที่เกิดทิฏฐิ.

ที่นี้เรามาดูบ่อเกิด หรือ มูลเหตุ ให้เกิดทิฏฐิ กันบ้าง. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ทิฏฐิมาจากเวทนา นี่เป็นคำสำคัญมากในพระพุทธศาสนา, แทบจะกล่าวได้ว่าความคิดนี้รู้สึกต่าง ๆ นี้ มาจากเวทนา.

เวทนา คือผลของการสัมผัส : สัมผัสทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ; รู้สึกเป็นเวทนาขึ้นมาอย่างไร มันก็ก่อให้เกิดทิฏฐิอย่างนั้น ทิฏฐิอย่างนี้.

ดังนั้น การสัมผัส นั้นแหละ เป็นการศึกษา; ตั้งแต่อยู่ในท้องมารดา สัมผัสอะไรบ้าง, ออกมาในโลกนี้แล้วสัมผัสอะไรบ้าง นั้นจะเป็นการศึกษา สัมผัสทุกครั้งให้เกิดเวทนา เวทนานั้นจะให้เกิดทิฏฐิ โดยสมควรแก่เวทนา; คนจึงมีเวทนา ที่สัมผัสมาแล้วแต่ทนหลังนั้นเป็นบ่อเกิดแห่งทิฏฐิ; ส่วนที่จะถูกหรือจะผิดนั้น มันก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง.

นี่คือทิฏฐิ หรือคนนั้นแหละคือทิฏฐิ ตัวทิฏฐิของใคร ก็คือตัวคนคนนั้น. ขอให้เป็นที่ยุติเสียก่อนที่หนึ่งว่า คนนั้นแหละคือทิฏฐิ, ทิฏฐิ นั้นแหละคือคน.

ศึกษาให้เข้าใจคำว่าสัมมา.

ที่นี้ก็มาถึงคำว่า สัมมา ในประโยคที่ว่า ทิฏฐิต้องเป็นสัมมา; ตามตัวหนังสือ คำว่า สัมมา แปลว่า โดยชอบ นิยมแปลกันอย่างนี้ ยังไม่พอที่จะ

เข้าใจ. ต้องเอาความหมายที่มีอยู่โดยพฤตินัย ว่า คำว่า สัมมา นั้นแปลว่า ถูก
ต้อง. ถูกต้อง คือมัน สมดุลย์สำหรับจะรอดได้ ไม่เป็นอันตรายแก่ตนเองและ
ผู้อื่น. นี้เรียกว่าถูกต้องหรือสัมมา.

คำว่า ถูก หรือ ผิด ตามความหมายทางศาสนา นั้น กำหนดได้ง่าย
นิดเดียว; ถูก ก็คือ มีประโยชน์ทั้งแก่ตนและคนอื่น, ผิด ก็คือ ให้โทษทั้ง
แก่ตนและคนอื่น. ฉะนั้น สัมมา จึงมีความหมายง่ายๆ ว่า ถูกต้องสำหรับ
จะรอด.

ที่นั่นมีหลักต่อไปว่า ทิฏฐินี้ต้องเป็นสัมมา หรือจะพูดอีกอย่างหนึ่งว่า
ตนตนนี้ ต้องเป็นสัมมา; มีทิฏฐิถูกต้อง ตนก็ถูกต้อง, ถูกต้องสำหรับจะ
ไม่เกิดปัญหา. ตนเป็นสัมมากเท่ากับทิฏฐิเป็นสัมมา, มีทิฏฐิถูกต้องก็ไม่เกิด
ปัญหา.

สัมมาทิฏฐิ คือรู้ตามที่เป็นอย่างจริง ต่อสิ่งที่จะเป็นปัญหา; เราจึง
แก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยสัมมาทิฏฐิ.

โดยหลักทั่วไป ถือว่า รู้เรื่องทุกข์ รู้เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ รู้เรื่องความดับ
ทุกข์ รู้ทางให้ถึงความดับทุกข์, นี้ก็เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ.

ที่นี้รู้สึกลงไป ถึงว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติ, เป็นไป
ตามธรรมชาติ, ไม่มีตัวตนอันแท้จริง นอกจากจะเข้าใจเอาเอง. นี้คือรู้ว่า
สิ่งทั้งปวงเป็นไปตามกฎอิทัปปัจจยตา หรือกระแสแห่งอิทัปปัจจยตา, เรียกว่า

สัมมาทิฏฐิ. หรือรู้ว่า ธรรมชาติทุกอย่างมันเป็นเช่นนั้นเอง, มันมีความเป็นเช่นนั้นเอง อยู่ในธรรมชาติทุกอย่างแต่ละอย่าง ไม่ควรจะยึดถือเป็นตัวเป็นตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล.

มีสัมมาทิฏฐิแล้วจักก้าวล่วงทุกข์ทั้งปวงได้.

ถ้ามีสัมมาทิฏฐิ เห็นความเป็นเช่นนั้นเอง ของแต่ละอย่างๆ แล้ว จะไม่เกิดความรู้สึกที่โง่เขลา, คือความรู้สึกรัก รู้สึกโกรธ รู้สึกเกลียด รู้สึกกลัว รู้สึกทุกข์ร้อน วิตกกังวลต่างๆ นานา ที่เป็นเครื่องทรมานคน.

ผลที่เกิดขึ้น ก็คือ จิตเป็นอิสระ จิตปรกติ จิตเกลี้ยง จิตเต็มไป ด้วยสติปัญญา เพราะมีสัมมาทิฏฐิ รู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง; ไม่มีปัญหาใดๆ ที่แก้ไม่ได้ มันจึงดับทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง; สมตามพระบาลีที่ว่า สมมาทิฏฐิสมาทานา สพฺหิ ทุกฺขํ อุปฺจจฺจํ - คนก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงเสียได้ เพราะการสมาทานสัมมาทิฏฐิ ไม่ว่าจะในแง่โลก หรือในแง่ธรรมะ, ไม่ว่าจะในแง่ของโลกียะ หรือในแง่ของโลกุตตระ, จะก้าวล่วงความทุกข์ทั้งปวงเสียได้ ก็โดยอำนาจของสัมมาทิฏฐิ, คือมีตนเป็นสัมมา.

คนจะพ้นทุกข์ต้องมีสัมมาทิฏฐิ ให้ถูกต้องจริง.

ที่นี้เมื่อเรารู้จักคน หรือรู้จักตน ว่าคือทิฏฐิแล้ว เราก็จะมาพิจารณาความจำเป็น ของสิ่งนี้ ว่าจะต้องมีสัมมาหรือความถูกต้อง กันอย่างไร.

ตัวอย่างที่มีให้เห็นอยู่ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติบ้านเมืองของเรา : ยังไม่มีสัมมาทิฏฐิพอ ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ. การศึกษาไม่พอที่จะทำให้รู้จักชาติ หรือรู้จักความจำเป็นที่จะต้องมีชาติ; ยังขาดสัมมาทิฏฐิในขั้นนี้. เด็ก ๆ ของเราจึงไม่ค่อยรู้จักชาติ หรือรู้จักชาติโดยจริงใจ. การขอร้องให้รักชาติไม่ค่อยจะมีผล มีการแตกแยกขึ้นมาแทน กระทั่งมีการขายชาติ.

ถ้ามีสัมมาทิฏฐิเกี่ยวกับชาติเพียงพอ จะไม่มีปัญหาที่จะแบ่งแยกกัน เข้าอยู่ป่า อยู่เมือง อยู่อะไร, แล้วก็ทำการต่อต้านซึ่งกันและกัน. ถ้ารู้จักชาติ โดยสัมมาทิฏฐิแล้ว ปัญหาเกี่ยวกับการรักษาชาติก็จะหมดไป.

ดูที่การทำบุญ ไม่มีสัมมาทิฏฐิแล้ว ก็ทำบุญชนิดที่ประหลาด ๆ เดียวนี้ รู้จักทำบุญกันแต่ชนิดที่ว่าทำแล้วดีใจ, ทำแล้วสนุกสนาน สนุกใจ, **ทำบุญให้ดีใจ แต่ไม่ได้ทำบุญให้ใจดี.** ดีใจนั้น ใจไม่ดีก็ได้; แต่ถ้าใจดีนั้น ดีแน่ ถูกต้องแน่.

คนเป็นอันมากรู้จักทำบุญเพียงเพื่อให้ตนดีใจ; แต่ไม่ใช่ทำเพื่อให้ใจดี หรือใจของตนดี. **บุญที่ทำกลับกลายเป็นบาป** หรือเป็นเพิ่มบาป, ไม่ล้างบาป ตามความหมายของคำว่า บุญ. คำว่า **บุญ** แปลว่า **สิ่งที่ชำระบาป.** เดียวนี้เรา **ทำบุญเพิ่มบาป** ก็เลยไม่ใช่สัมมาทิฏฐิ; แต่มันเป็นมิจฉาทิฏฐิไปเสียแล้ว.

ทีนี้ **ดูสิ่งที่เกี่ยวกับประโยชน์** สิ่งที่ดีควรจะเป็นประโยชน์ **มาก** ภายเป็นโทษ เพราะขาดสัมมาทิฏฐิ.

อาตมารู้สึกว่า วิชฺญู โทรทัศน์ เหล่านี้ ซึ่งมีกันทั่วไปหมดนี้ มันกลายเป็นเรื่องให้ผลผลิตความมุ่งหมาย คือ แทนที่จะเป็นการศึกษา มันทำให้เกิดอาการ "ค่าเข้าเท่าสี่ขอ เข้าแต่ขอ ล่อกลามา" ไปเสียหมด; เพราะคนส่วนมากทั้งวิชฺญู ในรายการที่เพลิดเพลินสนุกสนาน, ส่งเสริมความรู้สึกสนุกสนานทางนั้น ไม่มีการศึกษา.

ยังมีสิ่งที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า คนที่อยู่ในป่า ซึ่ง เต็มไปด้วยไม้พื้ ก็เปลี่ยนเป็นใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ไปเสียแล้ว. ถ้าไม่ทราบก็โปรดทราบเถอะว่า มันเป็นอย่างนี้แล้ว ที่อาตมาก็เห็นเอง อยู่ในป่าเต็มไปด้วยพื้ แต่เปลี่ยนเป็นใช้หม้อหุงข้าวไฟฟ้าเสียแล้ว. เราไม่ได้มีไฟฟ้า เพื่อจะให้ชาวบ้านนอกคอกนา หุงข้าวด้วยไฟฟ้า; เพราะไม้พื้มันยังเหลือเพื่อข้างบ้านนั่นเอง. นี้เรียกว่า ใช้สิ่งที่เป็น ประโยชน์ ไม่ตรงตามความมุ่งหมาย เพราะว่าขาดสัมมาทิฏฐิ.

วันหนึ่งได้ฟังเพลงที่ส่งทางวิทยุ ว่าเป็นเพลงปลุกใจ ปลุกใจให้ทำงาน แต่ว่าทำนองเพลงนั้นฟังดูมันเป็นทำนองเพลงรัก, ชวนให้เข้าห้องมากกว่าที่จะชวนให้ออกไปทุ่งนา. นี้เพราะความเข้าใจผิดของผู้ที่ประดิษฐ์เพลง หรือว่าจะเนื่องจากว่าเรานั้นเคยชินกับเพลงรัก หรือทำนองของเพลงรัก จนชินสมอง ประดิษฐ์ทำนองเพลงอะไรขึ้นมา มันก็เป็นอย่างนั้นหมด. นี้เพราะยัง ขาดสัมมาทิฏฐิ ไม่อาจจะควบคุมความรู้สึกที่ไม่ควรจะรู้สึกนั้นเสียได้.

ที่นี้ อาตมาจะพูดถึงตัวอย่างสุดท้าย คือว่าปัญหาโลกแตก เดียวนี้ กลายเป็นปัญหาโลกแตก คือปัญหา นายทุนกับชนกรรมาชีพ. ถ้าเอาตามที่ธรรมชาติต้องการ ที่พระเจ้าต้องการ คนมันมีกับคนยากจนนั้นเป็นคู่สมรสกัน. ช่วย

ฟังดูให้ตี ๆ ว่า คนมั่งมีกับคนยากคนจนนั้นเป็นคู่สมรสกัน แยกกันไม่ได้; พระเจ้าสร้างมาอย่างนั้น; คือว่าถ้าคนจนไม่อาศัยคนมั่งมี ก็ไม่มีงานทำ; คนมั่งมีไม่อาศัยคนจน ก็ไม่มีแรงงานไหนจะมาทำ. นี่นายทุน ถ้าไม่ได้กรรมกรก็ไม่มีแรงงาน; กรรมกรไม่มีนายทุน ก็ไม่มีงานทำ; เพราะฉะนั้น เขาเป็นคู่สมรสกันมากกว่า.

แต่เมื่อ ไม่มีสัมมาทิฐิ แล้ว มันก็เกิดมิจฉาทิฐิ มันก็กลายเป็นยักษ์เป็นมารต่อกัน : นายทุนกับชนกรรมาชีพก็เกิดเป็นศัตรูกัน, ต่อมามันก็เติลิดเปิดเปิงไปถึงว่า ต่างฝ่ายต่างใช้เป็นเครื่องมือ ที่จะครองโลกด้วยกัน. นายทุนจับกลุ่มกันเพื่อครองโลก ชนกรรมาชีพก็จับกลุ่มกันเพื่อครองโลก. มันเลยเถิดไปกว่าปัญหาที่มีอยู่จริง; เพราะ มิจฉาทิฐิมาครอบงำ หันไปบูชาเงิน เห็นแก่่มิจฉาทิฐิ ไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของศาสนาหรือของพระเจ้า มันก็เกิดวิฤตการณ์ขึ้นมาในโลก อย่างนี้.

นี่แหละ คืออาการที่เรากำลัง ชาติสัมมาทิฐิ ขอให้ช่วยกันพิจารณา ดึงให้กลับมา.

การทำให้สัมมาทิฐิกลับมา เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในโลกปัจจุบัน. สัมมาทิฐิจะกลับมาได้ ด้วยมีการศึกษาสมบูรณ์ อาตมาใช้คำอย่างนี้.

สัมมาทัศนคติจะกลับมาได้ ต้องมีการศึกษาถูกต้อง.

อาตมาเป็นคนมีความคิดว่า การศึกษาสามารถ จะแก้ปัญหทุกอย่างในโลก ถ้าการศึกษานั้นถูกต้องและเพียงพอ. เดียวนี้เขาผูกขาด เอาการศึกษาไปไว้เพื่อแก้ปัญหเฉพาะอย่าง ตามบทนิยามของคำว่าการศึกษา; นี่ไม่เห็นด้วย.

การศึกษาที่ถูกต้องจะแก้ปัญหได้หมด. เราจะต้องจัดการศึกษาให้ครบถ้วน แล้วก็จะแก้ปัญหได้หมด. การศึกษาสมบูรณ์จะทำให้เกิดสัมมาทัศนคติ; อย่างมีการศึกษาชนิดถ้วน คือหางถ้วน หรือหัวถ้วน หรือยอดถ้วน.

สำหรับคำว่าการศึกษา^{นี้} ขอให้กว้างขวางลึกซึ้งตั้งแต่ต้นจนปลายว่า โดยสัญชาตญาณ เรา^{นี้}รู้สึกทางผัสสะเป็นเวทนาอะไรขึ้นมา แล้วจะเป็นการศึกษา^{นี้}ทั้งนั้น; ตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ สัมผัสอะไรในท้องแม่ ก็ได้รับความรู้สึกเป็นเวทนา^{นี้}นั้นก็เป็นการศึกษา. การศึกษา^{นี้}ตั้งต้นแต่ในท้องแม่ จนกระทั่งคลอดออกมา และตลอดชีวิต; เพราะเรามีผัสสะ มีเวทนาอยู่ตลอดเวลา.

นี่ศึกษาจากอำนาจของสัญชาตญาณ ที่มีผัสสะแล้วก็มีเวทนา; มีเวทนาแล้ว ก็เป็นการศึกษา ตั้งแต่อยู่ในท้องแม่ คลอดออกมา จนกระทั่งตาย.

นี่ การศึกษาจากพ่อแม่ หรือผู้ที่ทำหน้าที่แทนพ่อแม่ จะต้องมีความ^{นี้}ตัวอย่างที่ถูกต้อง ที่เนื้อที่ตัวของพ่อแม่ หรือผู้แทนพ่อแม่ ตลอดเวลา.

การศึกษาจากโรงเรียน : โรงเรียนสอนหนังสือก็ดี, โรงเรียนสอนวิชาชีพก็ดี; ต้องสอนถูกต้อง มีเรื่องของสัมมาทิฐิ. รู้จักเป็นมนุษย์ให้ถูกต้องแก่ความเป็นมนุษย์อยู่ด้วย จึงจะเป็นโรงเรียน เรียกว่าควรแก่นามว่าโรงเรียน.

ที่นี้ ศึกษาจากศาสนา หรือวัฒนธรรมทุกชนิด รู้จักชีวิตให้ถูกต้องในทุกแง่ทุกมุม สำหรับจะเป็นมนุษย์ที่ดี.

แล้วศึกษาจากสื่อมวลชน ทุกรูปแบบ, ทุกรูปแบบ อัดมาใช้คำว่า ทุกรูปแบบ. เดี่ยววันสื่อมวลชนกลายเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ของคน เขาก็เสนอสิ่งเลวร้าย สร้างมิจฉาทิฐิเสียมากกว่า ขอให้ปรับปรุงสื่อมวลชนทั้งหลาย ให้เป็นสื่อของสัมมาทิฐิเถิด.

ที่นี้ ศึกษาจากสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ. เรามีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ชนิดที่เป็นมิจฉาทิฐิ : ไปที่นั่นเพื่อเพิ่มกิเลส. ที่จริงที่พักผ่อนหย่อนใจทุกแห่งควรให้ความฉลาด ให้ความรู้ที่ถูกต้อง ให้สัมมาทิฐิ ให้ถูกประเล้าประโลมใจด้วยสัมมาทิฐิ.

ที่นี้ จะ ศึกษาจากสังคม ซึ่งเป็นที่เคารพของมหาชน. สังคมใดสมาคมใด เป็นที่เคารพของมหาชนเป็นสังคมที่มีเกียรติ นี้ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี. สังคมของคนที่มีเกียรติ นี้ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี, สังคมที่มีอำนาจต้องเป็นตัวอย่างที่ดี. สังคมที่เป็นที่เคารพของมหาชน ต้องเป็นตัวอย่างที่ดี. ถ้าเราได้ศึกษาอย่างนี้ ก็จะมีสัมมาทิฐิโดยง่าย.

อาตมาอยากจะพูดว่า ระบบกระดานหินในดวงตาล ของพระเจ้ารามคำแหง นั้นควรจะกลับมาอีก : มีกระดานหินในป่า ในดวงตาล ที่ไหนก็ได้ ให้มีทุกหัว ระวัง ทุกตำบล ทุกหมู่บ้าน. พอถึงโอกาสก็ประพุดติ อย่างที่พระเจ้ารามคำแหง ประพุดติ กับกระดานหินในดวงตาล. ทุกคนก็หาเรื่องกันอ่านดูได้ ก็จะมีเกิดมีการไปเที่ยวในดวงตาล คือในป่าไม้ มีโอกาสที่จะฟังธรรม ไปปีนคิน, ไปกินอาหารกันที่นั่น ก็จะเป็นธรรมปีนคิน, ไปทัศนารกันที่นั่น ก็จะเป็นธรรมทัศนาร, มีสิ่งประเล้าประโลมใจด้วยธรรมะที่นั่น ก็จะเป็นธรรมมหรสพ. ทุกคนสนุกสนานอยู่ด้วยเหตุปัจจัย ที่จะให้เกิดสัมมาทัศนคติ.

ระบบกระดานหินในดวงตาลของพ่อขุนรามคำแหงจึงกลับฟื้นชีวิตขึ้นมาใหม่; เขาออกมาจากพิพิภนธ์; เขามาจัดตั้งในดวงตาล คือตั้งไม้อะไรก็ได้, แล้วประพุดติ และปฏิบัติอย่างเดียวกัน, สัมมาทัศนคติก็จะมาครองเมือง.

นี้แสดงให้เห็นว่า สัมมาทัศนคติต้องมา ในฐานะเป็นศีลธรรมอันเลิศ มิฉะนั้นโลกจะวินาศ.

ดูตัวอย่างผลของความไร้ศีลธรรม.

ที่นี้อาตมาจะยกตัวอย่าง ด้วยสิ่งที่กำลังมีอยู่อย่างสด ๆ ร้อน ๆ ในวันนี้ว่า ปีนี่เขาจัดเป็นปีแห่งคนพิการ ความพิการเกิดเป็นปัญหาทันสมัยขึ้นมา เป็นปัญหาโลก. **ทำไมไม่มองว่าความพิการนั้นเกิดมาจากความไร้ศีลธรรม?** ถ้ามีศีล-

ธรรมแล้ว ความพิการจะไม่เกิดขึ้นมาในโลก เราจะป้องกันการพิการได้ด้วย
ความมีศีลธรรม.

ตัวอย่างง่าย ๆ ที่จะเห็นได้ว่า เด็กอยู่ในห้อง มีการพิการ เพราะ
ความไร้ศีลธรรมของพ่อแม่ ในเรื่องกามกิจ. *หมอต๋ายไร้ศีลธรรม* ในการทำคลอด
เด็กก็พิการ. *คนเลี้ยงดแลเด็กไร้ศีลธรรม* เด็กก็พิการ ด้วยความพลั้งเผลอ *เด็ก*
ซุกซนพ่อแม่ไม่สนใจ เด็กก็เกิดความพิการ. นี่เรื่องของเด็กที่จะเกิดความพิการ.

โตขึ้น ไม่มีศีลธรรม : ซี้เกียจ ยากจน ก็นำไปสู่ความพิการ ด้วย
โรคภัยไข้เจ็บ หรืออุบัติเหตุใดๆก็ได้. *โรงเรียนก็ไร้ศีลธรรม, ประมาทก็คือไร้*
ศีลธรรม, สะเพร่าก็คือไร้ศีลธรรม มันก็เป็นหนทางแห่งความพิการ. *การละเลย*
สุขภาพอนามัย น้ผิดศีลธรรม ไร้ศีลธรรม ก็เกิดความพิการ. *ไม่รักษากฎ*
ระเบียบ เช่นกฎจราจรในท้องถนนเป็นต้น ก็เกิดการพิการ : *คนใช้รถไร้ศีล*
ธรรม, คนรักษากฎจราจรไร้ศีลธรรม, ก็เกิดการพิการ. *คนแก้ทุกข์พลภาพได้รับ*
การทอดทิ้ง มันก็ยังส่งเสริมความพิการ, เกิดการพิการ.

ทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่าง ที่เห็นได้ง่ายๆว่า ความพิการนี้เกิดมา
จากความไร้ศีลธรรม. ถ้ามีศีลธรรมกันมาตั้งแต่เด็กอยู่ในห้อง ก็หาความพิการ
ทำยาหยอดตาได้ยาก; ในโลกนี้จะไม่มีความพิการ เป็นภาพสะอาดตาเต็มไป
ทั่วทุกหัวระแหง.

สรุปว่า ถ้ามีศีลธรรม ยากที่จะเกิดการพิการ. *ทำไมไม่สนใจความ*
ไร้ศีลธรรม ซึ่งเป็นต้นเหตุของความพิการ? มาสนใจแต่ปลายเหตุ คอยช่วยๆกัน
มันเรื่องปลายเหตุ; ไม่ป้องกันการความพิการ. ขอให้ศีลธรรมกลับมาแล้ว
ป้องกันการความพิการ.

สรุปความว่า ศีลธรรมกลับมาเกิด สัมมาทิฐิครองโลกแล้ว ปัญหาชนิดนี้ก็จะมี.

ปรับปรุงทิฐิของทุกคน ให้เป็นสัมมาจะไม่มีปัญหา.

นี่การบรรยายวันนี้ เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าศีลธรรมสำคัญอย่างยิ่ง ก็คือสัมมาทิฐิ ทิฐินั้นคือตัวคนนั่นเอง ต้องทำให้เป็นสัมมา คือถูกต้อง; เมื่อถูกต้องแล้วก็ไม่มีปัญหา เช่นความพิการ เป็นต้น.

ขอให้เรามองกันด้วยความมีเหตุผล ด้วยความตั้งใจจริง ซื่อสัตย์สุจริต ต่อความเป็นมนุษย์; มองเห็นคุณค่าของศีลธรรมแล้วทำให้กลับมามี. โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวินัยมีข้อปัญหาอยู่ที่สัมมาทิฐิ หรือมิจฉาทิฐิ; ถ้าเป็นมิจฉาทิฐิ ก็เป็นการทำลายโลก, ถ้าเป็นสัมมาทิฐิ โลกนี้ก็จะรอด, เป็นโลกที่พึ่งปรารถนา.

หวังว่าท่านทั้งหลาย จะสนใจกับสิ่งที่เรียกว่า ทิฐิคือตัวท่านเอง, ตัวท่านเองคือตัวทิฐิของท่าน. ใช้คำว่าทิฐิของท่าน นี้ไม่ค่อยถูกต้องกับความจริง; ใช้คำว่าทิฐิคือตัวท่าน ตัวท่านคือทิฐิ. จงปรับปรุงทิฐิของท่านให้เป็นสัมมา คือมีความถูกต้อง อยู่เหนือปัญหาทุกอย่างทุกประการเกิด ก็จะไม่เสียที่ ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธศาสนา หรือศาสนาใด ๆ ก็ตาม ตามที่ตนถืออยู่ ปัญหา ก็จะหมดไป.

เวลาสำหรับการบรรยายหมดแล้ว อาตมาขอจบลงด้วยความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะสามารถบำเพ็ญตน ให้เป็นตัวสัมมาทิฐิ อยู่ด้วยกันทุกคน ตลอดกาลนานเทอญ.

ธรรมะ ในฐานะสิ่งที่ต้องรู้ว่า วิชาต้องส่องแสง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกระทำไปด้วยความหวังว่า ศีลธรรมกลับมา; เพราะมีความเชื่อว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกาก็วินาศ, โลกมนุษย์ก็วินาศ, โลกต้นไม้ โลกสัตว์เศรษฐกิจวินาศ, โลกต้นไม้ก็วินาศ แม้แต่โลกแผ่นดินนี้ก็วินาศ ถ้ามนุษย์ไม่มีศีลธรรม.

โลกจะปรกติสุขอยู่ได้ ก็เพราะความมีศีลธรรมอยู่ในโลก เราจึงควรจะช่วยกันทำให้โลกมีศีลธรรม. เมื่อศีลธรรมหายไป ตามความเจริญสมัยใหม่ ก็ต้องช่วยกันตั้งให้กลับมา.

อาตมา ขอทบทวนวิธีทำให้กลับมา อย่างที่เคยกล่าวมาแล้วครั้งหนึ่ง คือเราจะต้องมีหน้าที่ของมนุษย์ ที่คงเส้นคงวา ถูกฝ่าถูกตัว มีหัวมีหาง อย่างระวัง

กางระวางคอ ถอนตอลงหลัก รู้ว่ากงจักรหรือดอกบัว ก็เลสเป็นตัวยุทธธรรมเป็นคน เป็นเพียงคนยังไม่ใช่มนุษย์ ถ้าเป็นชาวพุทธก็จะหมดปัญหา ปัญญาต้องคู่กันกับสติ วิทยุต้องเป็นสัมมา. นี่ที่กล่าวมาแล้ว; วันนี้ก็ว่า วิชาต้องส่องแสง, วิชาต้องส่องแสง เสมอไป; ถ้าไม่ส่องแสงก็ไม่ใช่วิชา.

การศึกษาจัดให้รู้แต่วิชา มิใช่วิชา.

ขอให้ท่านทั้งหลายสังเกตว่า วิชา กับ วิชาไม่เหมือนกัน; ขอแยก ความหมายออกจากกัน. ที่เราใช้อยู่ใน ภาษาไทย เราใช้ว่าวิชา เราไม่ได้ออก เสียงว่าวิชาตามภาษาเดิมในอินเดีย.

รูปศัพท์เปลี่ยนจากวิชามาเป็นวิชา มีหน้าความหมายก็พลอยเปลี่ยน ตามไปด้วย คือ วิชา ในภาษาบาลีนั้นมีความรู้เรื่องดับทุกข์ได้, โดยเฉพาะ เรื่องความดับทุกข์อย่างเดียวก็นพอ.

ส่วน วิชาในภาษาไทยนั้น ไม่มุ่งการดับทุกข์โดยตรง; แต่ส่งเสริม ตัณหา หรือความพอใจในทางเนื้อทางหนัง; เพราะวิชาเช่นนั้นไม่ สมบูรณ์ เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน. สอนกันแต่ความรู้ทางภาษาและ วิชาชีพ; รู้แต่หนังสือกับวิชาชีพ ยังไม่ใช่วิชาที่จะดับทุกข์ได้, เป็นเพียง วิชา ที่คนพวกหนึ่งต้องการ.

แม้ว่าวิชา นี้ จะก้าวหน้าไปถึงเทคโนโลยี มันก็ยังไม่เป็นวิชาอยู่
 นั้นเอง มันยังเป็นความมืดสีขาว เป็นแสงสว่างสีดำ. ความมืดสีขาว คือ
 ผ้าหมอก มันก็ไม่มองเห็นอะไร. แสงสว่างสีดำ มันก็ไม่มองเห็นอะไร.

เรามีวิชา ชนิดนี้กันอยู่ทั่วไป มัน ไม่สามารถจะส่องทาง ให้โลกนี้
 มีศีลธรรมหรือมีสันติสุขได้ เห็นได้ว่า พวกครูบาอาจารย์ ยังชอบความสุข
 ทางอบายมุข จากอบายมุขคือความสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อหนัง; นัก-
 เรียนจึงต้องเสพยาเสพติด เพราะวิชาไม่มีแสงสว่าง. นักเรียนก็ทำตามครูบา-
 อาจารย์ สุกบุตร ตีมสุรา ทำอบายมุข ซึ่งสนุกก่อนห้ามในทางเพศ.

ทุกคนยังไม่รู้ว่า ชีวิตนี้จะไปไหนกัน? ไม่รู้หลักชัยแห่งชีวิต ว่าชีวิต
 นี้จะไปไหนกัน? ถามคอมพิวเตอร์มันก็บอกไม่ได้ ทั้งที่บุชชาคอมพิวเตอร์กัน
 อย่างสูงสุด. คอมพิวเตอร์ก็บอกไม่ได้ ว่าชีวิตนี้จะไปทางไหนกัน; เพราะ
 คนทำคอมพิวเตอร์, คนทำคอมพิวเตอร์ก็ใส่ข้อมูลไม่ถูกว่าจะให้ตอบว่า ชีวิตนี้
 จะไปทางไหนกัน.

เพราะฉะนั้นขอให้ย้อนกลับไปเอาวิชามาพร้อมทั้งความหมายเดิม
 คือไปเอาคำว่าวิชา ภาษาเดิม มาใช้ พร้อมทั้งความหมายเดิม คือต้องดับ
 ทุกข์ได้ ดับกิเลสได้. นี่จึงจะเป็นวิชา ในชื่อเดิมและคุณค่าอย่างเดิม เดียวนี้
 มันเป็นวิชา ตัว ช มันขาดไปเสียตัวหนึ่ง; เอามาทำตามความต้องการของตัว
 จนมันไม่ส่องแสง.

วิชาเป็นเหมือนกับเพชร เป็นเรื่องจิต มันก็ส่องแสง เพราะมัน
 เป็นเรื่องของจิต; ส่วน วิชา นี้ เป็นเหมือนก้อนอิฐ มัน เป็นวัตถุ มันไม่

ส่องแสง. ไปเอาวิชาที่เคยส่องแสง มาทำให้เป็นวิชาที่ไม่ส่องแสง เพราะเป็นทาสของกิเลสตัณหาของมนุษย์ไปเสีย, เอามาทำเป็นวิชาเพื่อประโยชน์เฉพาะหน้าของตน ๆ เป็นพวก ๆ ไป; การศึกษาก็ด่วน ทางมันด่วน หรือยอดมันด่วน ก็แล้วแต่จะเรียก.

การศึกษานิดนี้ สอนเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ไม่ได้ผล; สอนเรื่องชาติ คนก็ยังไม่รู้จักชาติ, ยังไม่รู้จักความจำเป็นที่จะต้องมีชาติ, ไม่รู้จักรักชาติ ไม่รู้จักเสียสละชีพเพื่อชาติ; เพราะว่าสอนอย่างวิชา ที่ไม่ส่องแสง เข้าไปถึงส่วนลึกของสันดาน นักเรียนจึงไม่รู้เรื่องชาติ, ไม่รู้เรื่องความจำเป็นอันแท้จริงที่จะต้องมีชาติ เป็นต้น.

แม้เมื่อสอนเรื่องศาสนา ก็ยังไม่รู้จักศาสนา : ไม่รู้จักความจำเป็นที่จะต้องมีศาสนา, ไม่รู้จักศาสนา ว่านำมาใช้แก้ปัญหาในชีวิตนี้ได้. ขอให้คิดดูเถอะว่าวิชามันไม่ส่องแสง.

สอน เรื่องพระมหากษัตริย์ คนก็ยังไม่รู้จักพระมหากษัตริย์ คือ ไม่รู้จักความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีพระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง; มีพระมหากษัตริย์ไปตามธรรมเนียม.

เขาสอนเรื่อง ช่วยตัวเอง ไม่สำเร็จประโยชน์; เพราะว่าสอนให้ช่วยตัวเองเท่าไร ลูกศิษย์ก็หวังแต่จะให้คนอื่นช่วยอยู่เรื่อยไป เป็นการเลี้ยงไม่รู้จักโต. เราสอนให้เขาช่วยตัวเองไม่ได้ เขาคอยแต่หวังจะให้คนอื่นช่วย. ดูเพื่อนมนุษย์ของเราทั่ว ๆ ไปเถิด.

การศึกษาชนิดวิชาก่อนอื่นดูไม่ส่องแสงนี้ ไม่ให้ผลตามที่ควรจะได้รับ ตามความหมายอันแท้จริง : การศึกษาชนิดนี้ ผลัดนักศึกษาเพื่อไปช่วยชาติอยู่ในบ้าน แทนที่จะมาช่วยกันในบ้านในเมือง.

การศึกษาชนิดนี้ ไม่สอนให้นายทุน กับชนกรรมาชีพ รู้จักความจริง ว่านายทุนกับชนกรรมาชีพนั้นต้องเป็นคู่รักกัน เป็นคู่สมรสกัน ; เพราะว่าถ้าไม่มีนายทุนชนกรรมาชีพก็ไม่มีการทำ, ถ้าไม่มีชนกรรมาชีพ นายทุนก็ไม่มีแรงงานจะทำ. มันขาดเสียฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ได้ มันควรจะรักกัน เหมือนกับเป็นคู่สมรสกัน เดียวนี้เขากลายเป็นศัตรูกัน เพราะการศึกษาหมาทางตัวนี้ เป็นเพียง วิชา ไม่ใช่วิชา ดังที่กล่าวแล้ว. ขอให้สังเกตว่าตัว ช มันหายไปเสียตัวหนึ่ง.

นายทุนกับชนกรรมาชีพก็ตั้งลัทธิแข่งขันกัน เพื่อครองโลกด้วยกัน ทั้งนั้นแหละ, มีความมุ่งหมายจะครองโลกด้วยกัน ทั้งลัทธินายทุน และลัทธิชนกรรมาชีพ แล้วมันจะทำความเข้าใจกันได้อย่างไร; ก็ต้องเป็นคู่ปรับกัน อยู่ตลอดไป โดยไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่แหละคือ วิชา ที่ไม่ใช่วิชา ไม่สามารถจะส่องแสงให้รู้ว่า นายทุนกับชนกรรมาชีพ ต้องเป็นคู่รักกัน ต้องเป็นคู่สมรสกัน.

วิชา ที่ไม่ใช่ วิชา ไม่สามารถจะส่องแสงให้คนเรารู้ว่า ศีลธรรม นั้นแก้ได้ทุกปัญหา. ถ้ามีศีลธรรมแล้ว ปัญหาทุกชนิดในโลกนี้จะหมดไป.

วิชาไม่ส่องแสงเพราะสอนกันผิด ๆ.

ขอให้ดูต่อไปให้ยิ่งขึ้นไป ในหมู่พุทธบริษัทเราโดยเฉพาะ เรามีพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์. พระพุทฺธองค์เป็นผู้คบเพลิงที่มีแสงสว่าง, พระธรรมก็คือคบเพลิง หรือแสงสว่างนั่นเอง, พระสงฆ์ ก็คือผู้ส่งต่อคบเพลิงต่อ ๆ กันไป ต่อแสงสว่างต่อ ๆ กันไป. ถ้าเป็นไปอย่างถูกต้องของวิชา พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็เป็นเครื่องส่องแสง และส่องต่อ ๆ กันไป.

เดี๋ยวนี้เราไม่มีพระพุทฺธจริง พระธรรมจริง พระสงฆ์จริง. เราไปมีพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่ไม่ส่องแสงอย่างพระองค์จริง บัญหามันก็เกิดขึ้น. เราไม่มีพระพุทฺธที่ส่องแสง, ไม่มีพระธรรมที่เป็นแสง, ไม่มีพระสงฆ์ที่ช่วยสืบต่อการส่องแสง, กำลังเป็นอย่างนี้ ในโลกปัจจุบันนี้ ของพุทธบริษัท.

พระศาสนากำลังไม่ส่องแสง. ทำไม? เพราะว่าเราสอนผิด ๆ จนไม่เป็นพุทธศาสนาเสียแล้ว, สอนพุทธศาสนาผิด จนไม่เป็นพุทธศาสนาเสียแล้ว. พระพุทธศาสนาก็ไม่ส่องแสง, และกำลังไม่ส่องแสง; เพราะเราสอนเฉไปจากพระพุทธศาสนาอันแท้จริง.

พระเป็นเจ้าก็ไม่ส่องแสง; นี้ใครมีพระเป็นเจ้าขอให้คิดดูว่า กำลังไม่ส่องแสง เพราะว่าเราไม่มีพระเป็นเจ้าที่แท้จริง เรามีแต่พระเป็นเจ้าของความมลาย มั่นก็ส่องแสงไม่ได้.

พระเครื่องรางที่แขวนคอก็ไม่ส่องแสง เพราะว่าเราไม่รู้จักพระเครื่องรางอันแท้จริง. พระเครื่องรางอันแท้จริง คือพระธรรม ที่ทำให้เราประพฤติ

ถูกต้อง ทุกกระเบื้องนิ้ว ทุกเวลานาที ไม่มีอันตรายเกิดขึ้น เราไม่รู้จักเอาพระ-
ธรรมมาเป็นพระเครื่องวาง; เรามีแต่พระเครื่องดิน พระเครื่องอิฐ พระเครื่อง
อะไรก็ได้ ที่ไม่ส่องแสง, แสงก็ไม่มี.

เหลียวดูอีกทางหนึ่ง เราเจริญด้วยวิชาเทคโนโลยี. เทคโนโลยี
เหล่านั้น ก็ส่องแต่แสงที่หลอกลวง แสงที่เป็นพิษ, เป็นเทคโนโลยีที่เพิ่ม
ความเห็นแก่ตัวให้แก่นมนุษย์ : เห็นแก่ตัวเองจัด ให้หลงความเอร็ดอร่อยในทาง
วัตถุ. นี้เราเรียกว่า ยิ่งเจริญด้วยเทคโนโลยีชนิดนี้ ก็ยิ่งส่องแต่แสงที่เป็นพิษ.

โลกนี้กำลังจะวินาศ; เพราะเรามีแต่วิชาที่ไม่ส่องแสง ตัว ช
มันหายไปเสียตัวหนึ่ง วิชาที่เลยกลายเป็นวิชา ที่ไม่ส่องแสง.

วิชาจะส่องแสงให้มนุษย์เอาตัวรอด.

วิชาแท้จริงนั้น จะส่องแสงแก่จิตใจ จนทำให้ได้บรรลุนิพพาน
อันเป็นสิ่งสูงสุดของมนุษย์ เพราะว่าวิชานั้นส่องแสง.

ชาวอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของคำว่าวิชานั้น ถือหลักกันว่า วิชาขาย
วินุเท อมต - คนเราจะได้อมตะก็ด้วยวิชา ที่มี ช ส่องตัว.

รวมความว่า วิชาแล้วจะส่องแสง จะทำให้ถึงนิพพาน หรือถึง
อมตะ หรือ ถึงที่สุดแห่งความทุกข์ ก็แล้วแต่จะเรียก.

ทำจิตให้ว่างจากกิเลส จิตว่างจากกิเลสย่อมส่องแสงให้รู้ตามที่เป็นจริง ให้ดำเนินไปตามที่เป็นจริงจนถึงที่สุด. จิตที่วุ่นอยู่ด้วยกิเลสนั้น มันส่องไม่ออก; ส่องแสงไม่ออกเพราะกิเลสมันปกคลุม จิตวุ่นก็ส่องแสงไม่ออก. จิตว่างจากกิเลสย่อมส่องแสง และส่องออกมาอย่างไพศาลกว้างขวาง ให้มนุษย์เอาตัวรอดได้.

ใจความสำคัญนั้นมันมีอยู่ที่ว่า วิชา ๆ ในความหมายปัจจุบันนี้ ไม่ได้รับการควบคุม; สอนไปในทางเพิ่มความเห็นแก่ตัว; เพิ่มความเห็นแก่ตัว มันเป็นกิเลส มันก็กลบแสงเสียหมด ปิดแสงเสียหมด. นี้วิชามันกลบแสงเสียหมด วิชาแบบสุนัขหางด้วนนั้นนะ จะกลบแสงหนักขึ้นไปอีก. ส่วน วิชาในความหมายเดิม ของภาษาบาลีนั้น ทำลายความเห็นแก่ตัว, ทำลายความเห็นแก่ตัวหลากหลายไปหมด, มันก็เปิดแสงออกมา มันจึงส่องแสง.

ถ้าเรามีวิชาจริง ก็ จะส่องแสงให้เราทราบว่า การงานนั้นคือการปฏิบัติธรรม. จงทำหน้าที่การงานของตน จะเป็นการปฏิบัติธรรมอยู่ที่นั่น ที่โต๊ะทำงาน ที่ออฟฟิศทำงาน มีการปฏิบัติธรรม จะแก้ปัญหาความทุกข์ทั้งหมดได้. เราก็ควรจะมีความสุขได้ที่โต๊ะทำงาน ที่ห้องทำงาน ที่ออฟฟิศทำงาน; ไม่ซิงกันปิดออฟฟิศไปเที่ยวสถานเริงรมย์ ด้วยความเห็นแก่ความสุขทางเนื้อทางหนัง. เขาเบื่อบริหาที่จะทำงานอย่างถูกต้อง ให้สัมพันธ์ความเป็นมนุษย์; คนเหล่านั้นจึงทำงานไม่คุ้มค่าเงินเดือน จะสู้อะไรสักตัวหนึ่งก็ได้ ที่ทำงานคุ้มค่าอาหารที่เจ้าของเขาเลี้ยง.

ลูกจ้างทำงานหนัก ๆ นั้น ไม่ค่อยจะมีปัญหา มักจะทำพอกู้มค่าเงินเดือน; แต่พวกลูกจ้างสำรวจ; อย่าให้ต้องออกชื่อว่าข้าราชการเลย นั้น ส่วนใหญ่ทำงานไม่คุ้มค่าเงินเดือน : อยากจะปิดออฟฟิศเร็ว ๆ ไปสถานเริงรมย์. นี้วิชาไม่ช่วย; มีแต่วิชาช่วยให้มีมตมภ์.

วิชาแท้ ๆ ถ้ามีแล้วจะต้องรักผู้อื่น, จะบังคับตนหรือก็เลสได้ ความทุกข์ก็ไม่อาจเกิด พอที่จะมองเห็นได้ชัดเจนว่า มันเป็นอย่างไวกันหนอ? โลกสมัยนี้เจริญก้าวหน้า ด้วยอำนาจเทคโนโลยี และอื่น ๆ เจริญกว่าคนป่าสมัยนั้นมากมาย; แต่แล้วทำไมมนุษย์ในโลกนี้ ในสมัยนี้จึงเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์อย่างน่าละอายคนป่า. คนป่าเขาไม่รู้จักกินยาแก้ปวดหัว ไม่รู้จักกินยาแก้ไอนอนไม่หลับ เขาไม่มีวิกฤตการณ์ทั่วไปทุกหัวระแหงในโลก เหมือนโลกปัจจุบันนี้ทำไมโลกสมัยนี้เจริญกว่าคนป่า แต่กลับมีวิกฤตการณ์มากกว่าคนป่า; ก็เพราะว่าวิชาของเขาไม่ส่องแสง เพราะว่าเขาไม่มีวิชา.

ต้องปรับปรุงให้วิชากลับมา.

เราควรจะรู้ว่า ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องรีบปรับปรุง ให้วิชากลับมา, ให้วิชากลับมา, หรือว่าให้วิชาของเรา กลายเป็นวิชาขึ้นมาให้ได้ คือ ให้การศึกษาสมบูรณ์; อย่าสอนกันแต่หนังสือและอาชีพ ซึ่งเป็นการศึกษาทางด้าน หรือหัวด้าน. ขอให้มีการศึกษาที่สมบูรณ์ รู้หนังสือสำหรับทำให้ฉลาด แล้วก็รู้อาชีพสำหรับจะเลี้ยงชีพ.

แต่เพียงแค่วัดชีวิตอยู่ได้นี้ไม่สมบูรณ์ : กิเลสยังท่วมหัว ยังเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานจิตใจ เห็นแก่ตัวเองจัด, ไม่มีหลักที่ว่า เราจะผลิตกันให้มาก แล้วก็ใช้แต่พอดี ที่เหลือเอาไปช่วยสังคม ซึ่งเราเรียกบุคคลชนิดนี้กันว่า พวกเศรษฐี มาแต่โบราณ ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล.

เศรษฐี คำนี้แปลว่า *ผู้ประเสริฐที่สุด*; เพราะมีหลักว่า ผลิตช่วยกัน ผลิตมากที่สุด ได้ผลมากที่สุด แล้วก็ *ใช้แต่น้อย* กินแต่น้อยเท่าที่พอดี มันก็เหลือมาก แล้วก็ *ไปช่วยสังคม*. ทำอย่างนี้จึงจะเรียกว่าเศรษฐี คือผู้ประเสริฐที่สุด.

บุญชน คือ *ผู้เห็นแก่ตัว ผลิตมากก็กินมาก, กินจนหมด จนไม่มีเหลือ* สำหรับจะช่วยเหลือสังคม เลยเรียกว่าเศรษฐีไม่ได้; *ควรจะเรียกว่านายทุน* มากกว่า.

เศรษฐีผลิตมาก กินแต่พอดี เหลือไปช่วยสังคม; อย่างน้อยก็มี โรงทาน เป็นเศรษฐีใหญ่ก็มี โรงทานหลายโรง, แล้วยังส่งทรัพย์สินสมบัติซ้อนไว้ใต้ดิน เพื่อจะเอามาช่วยยามฉุกเฉิน เพื่อเหลือเผื่อขาด อย่าให้โรงทานนั้นล้มไป.

จิตใจอย่างนี้จะไม่เรียกว่าประเสริฐที่สุด แล้วจะเรียกจิตใจอย่างไหนว่า ประเสริฐที่สุด? *ช่วยกันผลิตให้มาก ใช้แต่พอดี เหลือช่วยสังคม* นี้เรียกว่า *เศรษฐีตามคำในภาษาบาลี*.

ส่วนนายทุนสมัยนี้เป็นอย่างนี้หรือเปล่า? ว่าช่วยกันผลิตให้มาก ใช้แต่น้อย เหลือเท่าไรเอาไปช่วยสังคม หรือช่วยโลก : ช่วยโดยตรง, เช่นมีโรง

ทาน, ช่วยโดยอ้อมเช่นสร้างวัดวาอาราม. เศรษฐีสมัยก่อนในเมืองไทยเราก็ช่วยกันสร้างวัดวาอาราม; เศรษฐีก็ต้องมีการสร้างวัดทั้งนั้น เป็นธรรมเนียมไปเลย; แต่นายทุนไม่มีธรรมเนียมเช่นนั้นจึงต่างกัน.

วิชา ทำให้เราเห็นแก่ตัว รักตัวเราไม่รักผู้อื่น. วิชาทำให้เราไม่เห็นแก่ตัว เรารักผู้อื่นได้; วิชาไม่สามารถจะแก้ปัญหาลงโลกได้. ขอให้วิชากลับมาโดยเร็วเถิด.

ศีลธรรมต้องกลับมา วิชาจึงจะส่องแสง.

สรุปความว่า ศีลธรรมไม่กลับมา วิชาก็ไม่มีโอกาสส่องแสง. วิชาจะไม่มีโอกาสส่องแสง ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา. วิชาไม่มีโอกาสส่องแสงแล้วศีลธรรมก็จะไม่กลับมา. นีมันพัวพันกันอยู่อย่างนี้แยกกันไม่ออก.

ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา วิชาที่จะไม่เปลี่ยนเป็นวิชาสำหรับจะส่องแสง วิชาไม่มีโอกาสจะส่องแสง ศีลธรรมก็ไม่มีโอกาสจะกลับมา. ฉะนั้นจะทำการอย่างไรดี? จะขยับขยายปรับปรุงกันอย่างไรดี? ให้เกิดมีศีลธรรมขึ้นมา เพื่อว่าวิชานั้นจะส่องแสง?

ขอให้การศึกษาของเรามีลักษณะเป็นวิชา คือส่องแสง; *อย่าให้ เป็นวิชา เป็นความมืดดำ, เป็นแสงสว่างสีดำ, มีแต่ช่วยให้คนเห็นแก่ตัว ให้*

สัตว์โลกเห็นแก่ตัว ไม่เห็นแก่ผู้อื่น จนเกิดลัทธิที่ต่อสู้กันในทางเศรษฐกิจอย่างเป็นคู่อาฆาตมาดร้าย ครอบงวนโลกให้ระส่ำระสายวุ่นวายไม่มีทางจะสงบได้.

เราขาดวิชา, เรากำลังขาดวิชา; เรามีแต่วิชา โลกจึงไม่มีแสงสว่าง. สัตว์โลกกำลังดุ่มอยู่ภายใต้ความมืดสีเทา หรือแสงสว่างสีดำ คือความไม่มีวิชา; มีแต่วิชา ที่สนองกิเลสตัณหาของมนุษย์. เรากำลังมีวิชาที่สอนอยู่ในสถานศึกษา เพื่อสนองกิเลสตัณหาของมนุษย์. เราไม่มีวิชา ที่จะเช่นฆ่ากิเลสตัณหาของมนุษย์. นี่เรียกว่า โลกกำลังมืดอยู่ภายใต้ความมืดสีเทา หรือแสงสว่างสีดำ. เราจึงช่วยกันรีบกระทำให้ศีลธรรมกลับมา ด้วยการปรับปรุงวิชานั้นเสียใหม่ ให้กลายเป็นวิชาโดยเร็วเถิด.

วิธีทำให้ศีลธรรมกลับมา.

เอาตามโอกาสทบทวน วิธีทำให้ศีลธรรมกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ว่าในการทำหน้าที่ของมนุษย์นั้น ขอให้มีความ *คงเส้นคงวา* คือว่าตรงต่อความเป็นมนุษย์.

ให้อุถูกฝาลูกตัว เช่นว่าศีลธรรมจะแก้ปัญหา ก็อย่าไปเอาเศรษฐกิจมาแก้ปัญหา มันไม่ถูกฝาลูกตัว.

เราจะ *ต้องทำอย่างมีหัวมีหาง* คือมีสูงมีต่ำ มีเล็กมีใหญ่ ควบคุมกันได้ ปกครองกันได้.

ต้องกระทำอย่างระวังคางระวังคอง อย่าไปจับเอาสิ่งที่ไม่ควรจับแล้วเอามากินกินลงไป.

ถอนตอ และ ลงหลัก มีจนาทิฎฐิถูกถอนออกไป สัมมาทิฎฐิเกิดขึ้น
รู้ว่า^๕ เป็นกงจักร รู้ว่า^๕ เป็นดอกบัว และเลือกเอาอย่างถูกต้อง.

กิเลสเป็นตัว สำหรับทำให้เห็นแก่ตัว, ธรรมะเป็นตน สำหรับทำลาย
ความเห็นแก่ตัว.

เป็นเพียงคนยังไม่ใช้มนุษย์ ต่อเป็นชาวพุทธจึงจะหมดปัญหา, ปัญญา
ต้องคู่กันกับสติเสมอ ทิฎฐินั้นต้องเป็นสัมมา, วัน^๕นี้ วิชาต้องส่องแสง.

เวลาสำหรับบรรยายปาฐกถาธรรมในวันนี้ สิ้นลงตามกำหนดเพียง
เท่านั้น อาตมาขอแสดงความหวังว่า ท่านผู้ฟังทั้งหลาย จะได้นำไปคิดนึก เห็น
จริงอย่างไรแล้วก็จะได้ปฏิบัติตาม เพื่อกลับมาแห่งศีลธรรม เพื่อศีลธรรมกลับมา
โลกจะได้ไม่วินาศ.

อาตมาขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้แค่เพียงเท่านี้.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายปรากฏธรรมในเวลานี้ อาจมากยิ่งขึ้นไปในวัตถุประสงค์ว่า ศีลธรรมจะกลับมา, ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกก็วิบัติ และการบรรยายในวันนี้มีหัวข้อว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า.

ประโยคนี้น่าฟังแล้ว มันคล้ายกับเป็นเรื่องเศรษฐกิจหรือการค้า ไม่ใช่ศีลธรรม แต่โดยแท้ที่จริงนั้น เนื้อหาของเรื่องก็เป็นเรื่องศีลธรรม, ศีลธรรมส่วนปัญญา; หรือเมื่อวิชาส่องแสงถึงที่สุด การทำการลงแรงที่คุ้มค่าก็เป็นศีลธรรม เพราะว่าการทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้มีความมากมายก็เป็นศีลธรรม.

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มนุษย์เราทุกคนมีธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิทยาศาสตร์ หรือแยกออกได้เป็นเบญจขันธ์ ๕ ประการ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ด้วยกันทั้งนั้น. แต่แล้วทำไมบางคนจึงแทบจะไม่มีค่าอะไร? ทำไมบางคนจึงมีชีวิตที่มีค่าสูงสุด ทั้งที่เรามีทุนเดิมเหมือนกันเท่ากัน?

พระพุทธองค์ทรงลงแรงคุ้มค่า.

พรุ่งนี้ก็เป็นวันวิสาขบูชา เป็นวันฉลองชัยชนะอย่างยิ่งของมนุษย์ ซึ่งมีบุคคลแรก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเอาชนะกิเลสได้อย่างน่าอัศจรรย์. มนุษยชาติตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสตลอดเวลา; ครั้นมาถึงวันนั้น ก็มีมนุษย์คนหนึ่ง สามารถเอาชนะกิเลสได้อย่างน่ามหัศจรรย์ เราจึงฉลองวันนั้น ทำการฉลองวันนั้น กันอย่างใหญ่หลวง คือฉลองชัยชนะของมนุษย์เหนือกิเลส. มีพระพุทธองค์เป็นผู้ทรงกระทำไปในนามของมนุษยชาติ; สัตว์โลกซึ่งเคยเป็นทาสของกิเลส ก็มารู้วิธีที่จะเอาชนะกิเลส อยู่เหนือกิเลส.

อย่างนี้ก็คิดดูเถอะว่า พระพุทธองค์ซึ่งทรงเป็นมนุษย์ ประกอบด้วยชีวิตร่างกาย มีขันธ์ ๕ มีธาตุ ๖ เหมือนกับเรา; แต่ทำไมพระองค์จึงประสบความสำเร็จ ในการชนะมาร ในนามของมนุษยชาติทั้งมวล? นี่เป็นการลงแรงที่คุ้มค่า เกินค่า เกินยิ่งกว่าเกิน, เกินยิ่งกว่าค่า ยิ่งกว่าเกินค่า. ชีวิตนี้ใช้ไปในทางลงทุน ได้ผลเป็นกำไรเกินยิ่งกว่าเกิน ยิ่งกว่าเกินค่า นี่จะเป็นศีลธรรมหรือไม่เป็นท่านลองคิดดู?

คนหัวเศรษฐกิจการค้า เขาก็มองไปในทางเป็นการค้า; แต่ว่าเราเป็นพุทธบริษัท ย่อมมองเป็นศีลธรรมคือการทำสิ่งที่มีค่าน้อยให้มีค่ามาก, หรือทำสิ่งที่ไม่มีความให้เกิดมีค่าขึ้นมา, นี่ก็เป็นศีลธรรม; ถึงแม้ว่าจะมองกันในลักษณะของเศรษฐกิจ ในความหมายธรรมดาสามัญ สิ่งที่เราเรียกว่าเศรษฐกิจนั้นก็ยังเป็นศีลธรรม อยู่นั่นเอง; เพราะว่าทำไปเพื่อให้ได้รับประโยชน์ต่อมนุษย์, ให้มนุษย์มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้นไป, แต่ต้องทำอย่างมีศีลธรรม.

ถ้าไม่มีศีลธรรม ก็เป็นเศรษฐกิจโกง, ดังที่กำลังกระทำทำให้โลกนี้กระวนกระวาย ระส่ำระสาย เพราะเศรษฐกิจโกง คือไม่มีศีลธรรมนั่นเอง. แม้จะมองในแง่ของเศรษฐกิจ มันก็ยังคงเป็นศีลธรรมได้; ดังนั้นเอาตมาจึงยืนยันหัวข้อว่า การลงแรงต้องคุ้มค่า. ก็เป็นหัวข้อการปฏิบัติ เพื่อการกลับมาแห่งศีลธรรม.

ที่นี่ยากจะทำความเข้าใจกันถึงคำว่า ลงแรงหรือลงทุน การลงแรงหรือลงทุนนี้ โดยธรรมชาติมันก็เป็นของมันเอง ของมนุษย์ที่มึนเจตนาจะกระทำมันก็มีอยู่อีกส่วนหนึ่ง แต่การลงแรงของธรรมชาตินี้ เรียกว่ามันแสนจะคุ้มค่า.

วิวัฒนาการทั้งหลาย เป็นการลงแรงคุ้มค่า.

ขอให้อธิบาย วิวัฒนาการทั้งหลาย คือการลงแรงที่คุ้มค่า. การลงแรงที่คุ้มค่าและแน่นอน คือกระแสแห่งวิวัฒนาการของธรรมชาติ. ธรรม-

ชาติลงแรงด้วยความว่างเปล่า, ไม่มีอะไร, แล้วเกิดดวงอาทิตย์ขึ้นมา, ดวงอาทิตย์แบ่งเนื้อหนังให้ชนิดหนึ่ง ออกมาเป็นโลก; พอเย็นลงก็เป็นหินชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่าหิน *acneous stone* เป็นหินล้วน ๆ, แล้วโลกก็ลงทุนด้วยหินล้วน ๆ นี้ ทำให้เกิดชีวิตนานาชนิดขึ้นมาในโลกในที่สุด, นี่เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เรียกว่าธรรมชาติแท้ ๆ มันก็มีวิวัฒนาการ ที่เป็นการลงทุนลงแรงที่คุ้มค่าหรือเกินค่า; แต่เรามนุษย์นี้ ไม่เอาอย่างมันเลย.

ทีนี้จะดูกันถึงการลงแรงด้วยเจตนาของมนุษย์ก่อน *ในทางโลก มนุษย์ ลงแรงลงทุนเพื่อความร่ำรวย* เพื่อเรื่องกินเรื่องกาง; แม้ที่สุดแต่เรื่องวัฒนธรรม แต่จะคุ้มค่าหรือไม่ก็ขอให้พิจารณาดู, เดี่ยวนี้อยู่ในสภาพอย่างไร หรือว่า *มนุษย์ลงแรงในทางศีลธรรม* เพื่อเกิดบุญ เกิดกุศล เกิดเกียรติยศ เกิดสาธารณกุศล กระทั่งเกิดสวรรค์ในที่สุดก็ต้องคอยดูต่อไปว่า มัน *กำลังคุ้มค่าหรือไม่?*

ทีนี้ถ้าดูในชั้นสูงสุด คือใน *ทางปรมาตม์* มนุษย์เราก็ลงทุนเพื่อมรรค ผล นิพพาน แล้วมันก็ได้ผลตรงตามความประสงค์ *คุ้มค่าแห่งการลงทุนหรือหาไม่?* ขอให้ลองคิดดู.

การลงทุนของมนุษย์แม่ทางโลก ยังไม่คุ้มค่า.

อาดมามองเห็นในลักษณะของการไม่คุ้มค่า : มนุษย์ในโลกกำลังลงทุนไปในลักษณะที่ไม่ได้ผลคุ้มค่า; เพราะลงทุนด้วยทุจริต ด้วยความคดโกง ด้วยความเห็นแก่ตัว ไม่มีศีลธรรม มันก็หมุนไปในทางให้เกิดผลร้าย.

ตัวอย่าง ที่นำเอามาพิจารณาดูกันเล่น ว่าเดี๋ยวนี้มนุษย์มีความไม่ถูกต้องในเรื่องปัจจัย ๔ : เรื่องอาหาร, เรื่องเครื่องนุ่งห่ม, เรื่องที่อยู่อาศัย, และเรื่อง *บำบัดโรค*, มนุษย์ไม่ประสบผล ที่ควรจะพอใจ ที่น่าพอใจ คือไม่มีสันติสุข.

แม้ว่าจะมีอาหารเลิศอย่างไร, นุ่งห่มอย่างเลิศลอยอย่างไร, ที่อยู่อาศัยเลิศลอยอย่างไร, บำบัดโรคอย่างดีที่สุดอย่างไร, ซึ่งต้องลงทุนมาก; มนุษย์ก็ยังไม่คุ้มค่า, ไม่ได้รับผลคุ้มค่าของการลงทุน ยังเต็มไปด้วยวิกฤตการณ์ ยังเต็มไปด้วยอันตราย, ความไม่มีศีลธรรม สิ่งเลวร้ายก็ยังมีอยู่.

ที่นี้ก็ดูว่า ที่ลงทุนเพื่อการศึกษา ซึ่งยกย่องกันนัก ว่ากำลังเจริญก้าวหน้า. ประเทศไทยเราก็กลงทุนเพื่อการศึกษา สร้างบัณฑิตขึ้นมาเป็นหมื่น ๆ; แต่แล้วก็เป็นบัณฑิตที่เตะฝุ่นไม่เป็น, ล้วนแต่เป็นบัณฑิตที่เตะฝุ่นไม่เป็น. ลัทธิไม่รู้จะทำอะไร : ทำนาก็ไม่ได้ แม้จะทำสวนครัวก็ไม่เป็น. เราผลิตแต่บัณฑิตชนิดที่เตะฝุ่นไม่เป็น. ผู้พวกอื่นที่เขาผลิตบัณฑิตที่เตะฝุ่นเป็นไม่ได้.

ดูต่อไปถึง เรื่องเทคโนโลยีทั้งหลาย. เจริญก้าวหน้าเหลือประมาณ. จนไม่รู้ว่าจะไปทางไหนกัน; แต่แล้ววิชาเทคโนโลยีทั้งหลายเหล่านั้น ก็ส่งเสริมให้มนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุ, ตกเป็นทาสของความเอร็ดอ่อยทางเนื้อหนัง, สมน้ำหน้ามัน. นี้เทคโนโลยีมันให้ผลอย่างไรคุ้มค่าหรือไม่?

กิจกรรมอวกาศทั้งหลาย ซึ่งท่านทั้งหลายก็ได้ยินได้ฟังอยู่ตลอดเวลา. ในเรื่องของอวกาศ แล้วได้ผลเป็นอย่างไร? คุ้มค่าไหม? เงินเสียไปจนไม่รู้กี่แสน ๆ

ล้าน หรือก็ล้านล้าน ก็ได้เป็นสันติสุขเท่าไร? เอามาเปรียบเทียบค่านวดูแล้ว มัน ได้ผลเท่ากับ ซีเรอบินจับตักแตน. กิจกรรมอวกาศของเรามีผลเพียงว่า ซีเรอบินจับตักแตนคุ้มค่าไหม?

ดูต่อไปถึง กิจกรรมปริมาณ, ระบบปริมาณก้าวหน้า; ดูว่ามันจะ เกิดอะไรขึ้น, มันจะเกิดผลอะไรขึ้น? สักวันหนึ่งมันจะเกิดผลอะไรขึ้น. อาตมา มองเห็นว่า กิจกรรมปริมาณ ทั้งหลาย นั้นมัน เหมือนเตรียมโลงไว้ใส่โลกล่วงหน้า, เตรียมโลงไว้ให้โลกเป็นการล่วงหน้า, กิจกรรมปริมาณ คือในที่สุดจะนำ มาซึ่งการล้างโลก.

แล้วทีนี้ดูของที่สวยงามประณีตกันบ้าง งานศิลป์ในโลกกำลังก้าวหน้า : นิยมศิลป์ ส่งเสริมศิลป์, เพื่อฝันกันถึงเรื่องศิลป์, แต่ดูแล้วมันมีผล อะไรบ้าง ที่เกิดมาจากความก้าวหน้าทางศิลป์?

ศิลป์ก้าวหน้า จนมาถึงคนธรรมดาเข้าใจไม่ได้; ต้องไปเรียนไว้ ให้มาก ๆ ให้มากที่สุด จึงจะเข้าใจศิลป์นั้นได้. นี่มันมีประโยชน์อะไร? นอกจาก ว่าให้มันเสียเวลามากขึ้น.

แล้วก็ เป็นศิลป์ที่ไม่เคยรับใช้สันติภาพ, ไม่เคยรับใช้พระศาสนา เหมือนแต่กาลก่อน, เป็นศิลป์ที่รับใช้กิเลสของมนุษย์, ให้มนุษย์ได้ขยายกิเลส มากออกไป. อย่างดีที่สุดก็รับใช้การเมือง ศิลปะเพื่อประโยชน์แก่การเมืองรับใช้ การเมือง ยังไม่มีลู่ทางที่จะแสดงให้เห็นว่า จะสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพ.

ดูต่อไปอีก ถึงสิ่งที่มันไม่คุ้มค่า คือวิชาโบราณคดี และ ประวัติศาสตร์ การค้นคว้าการร้อยกรอง เกี่ยวกับโบราณคดีประวัติศาสตร์ ค้นคว้าขึ้นมาเท่าไร ก็ไม่ให้เกิดผลในทางที่จะให้มนุษย์รักกัน.

ประวัติศาสตร์และโบราณคดี ขุดค้นขึ้นมาแต่เรื่องฆ่าฟันกัน, อาฆาตมาดร้ายกัน,เกลียดชังกันจนเป็นประวัติศาสตร์เลย. ไม่ให้ผลเพื่อความมีแห่งศีลธรรม.

จะยกตัวอย่างดูว่า โบราณคดีประวัติศาสตร์ พวกไหน ส่วนไหน แง่ไหน ที่ส่งเสริมให้มนุษย์ให้รักกันและเพื่อความมีศีลธรรม. ดูมันจะเป็นไปเพื่อความอาฆาตมาดร้าย รุนแรงขึ้นกว่าเดิมไปเสียหมด.

นี้เราเรียกว่า มันไม่คุ้มค่า ลงทุนมาก เหนื่อยมาก เสียเวลามาก อดอะไรมาก แล้วยังไม่ได้ผลคุ้มค่า จากวิชาโบราณคดีและประวัติศาสตร์.

ที่นี้เอาให้ไกลเข้ามาอีกว่า ระบบการยุติธรรมการรักษากฎหมาย การราชทัณฑ์ ลงโทษคนทำผิด นี้ก็ยังไม่ได้ผลคุ้มค่า : ลงทุนมาก แต่มันดีเกินไป ยิ่งเพิ่มอันธพาล ยิ่งให้มีอันธพาลในโลกหนาแน่นขึ้นมา. เพราะว่าระบบยุติธรรมราชทัณฑ์นั้นมันดีเกินไป มันแพงเกินไป; ถ้าเอากันให้ถูกๆ ให้หยาบๆ อย่างสมัยบรรพบุรุษเชื่อว่าการปราบอันธพาลจะดีกว่านี้.

นี้อาตมาจะมองไปในทางที่ว่า สิ่งเหล่านี้ ตามที่ยกตัวอย่างมานี้ มนุษย์เรายังไม่ได้รับผลคุ้มค่า, เรื่องโลกๆทั้งหลายเรายังไม่ได้รับผลคุ้มค่า : จาก

การเป็นอยู่ด้วยปัจจัย ๔ จากการศึกษา ที่ผลิตแต่บัณฑิตที่ตะมุตะมูไม่เป็น, เรื่องเทคโนโลยี เรื่องกิจกรรมอวกาศ เรื่องกิจกรรมประมาณู งานศิลปะ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ราชทัณฑ์ ยุติธรรมยังไม่ได้รับผลคุ้มค่า. เพราะความไม่มีแห่งศีลธรรม ซึ่งมันเพิ่มปัญหาให้มากขึ้น, แล้วความไม่มีแห่งศีลธรรม ไม่สามารถจะแก้ปัญหาเหล่านั้น แล้วเราก็ลงทุนลงแรง เป็นเรื่องเสียเปล่า; ลงแรงแล้วไม่คุ้มค่า. นี่เรื่องโลก ๆ เรื่องชาวบ้านแท้ ๆ.

กิจกรรมของโลกระดับศีลธรรมก็ไม่คุ้มค่า.

ทีนี้ก็มาดูเรื่องที่สูงขึ้นมา คือในระดับศีลธรรม, การกระทำในระดับที่เป็นศีลเป็นธรรม ในโลกนี้ยังไม่ได้ผลคุ้มค่า. เช่น การสังคมสงเคราะห์ สงเคราะห์เหมือนอย่างกับว่าเลี้ยงลูกอ่อนไม่รู้จักโต, สงเคราะห์แต่ทางวัตถุที่ทำให้โง่ ให้เห็นแก่ตัว, ไม่สงเคราะห์ทางจิตใจให้เขาเฉลียวฉลาด ในการที่จะช่วยตัวเองได้. สงเคราะห์อย่างนั้นมัน ไม่ช่วยให้พ้นจากการตกนรกทั้งเป็น บางทีจะเพิ่มให้มีการตกนรกทั้งเป็น ยึดยาวไปกว่าเดิม.

หรือว่าจะดูเรื่อง การบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญทาน : สร้างโบสถ์ราคา ๕๐ ล้าน ปีหนึ่งเปิดใช้ไม่กี่วัน ปิดไว้ตลอดเวลา สร้างโบสถ์ราคา ๕๐ ล้าน คุ้มค่าตรงไหน? ยมบาลเขาจะว่าอะไร? ยมบาลเขาจะต่อว่า พวกเขาใช้เงินไม่คุ้มค่า. ใช้เงินของประชาชนไม่คุ้มค่านี่ ควรจะให้อะไร? ควรจะโยนลงไปในหม้อไหนมากกว่า?

ที่นั่นหมายความว่า วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เหล่านี้มันคุ้มค่าหรือไม่? สิ่งที่ไม่ต้องลงทุน ก็ทำให้ต้องลงทุน.

ยกตัวอย่าง การบวชภาค บวชเป็นพระ ถ้าเป็นสมัยพุทธกาลไม่มีการลงทุนเลย ไปอยู่กับพระพุทธเจ้า หรือไปอยู่กับใครก็ตาม เขาก็บวชกันไม่ต้องลงทุนเลย. เดียวนี้เขาลงทุนกัน อย่างน้อยรายละเอียดหมิ่นบาท ๒ หมิ่นบาท; ไปกู้เข้ามา, เอาเงินไปจ้างองจ่านำ, เอาเงินมาลงทุน บวช ๔-๕ วันก็สึกแล้ว.

นี่มันคุ้มค่าที่ตรงไหน? ยังทำให้เต็มไปด้วยอบายมุข, เล่นหัวสนุกสนานอย่างอบายมุข, ดมหน้าเมออย่างอบายมุข ในการบวชภาคนี้เอง.

กฐิน ก็เหมือนกัน ถ้าเป็นอย่างครั้งพุทธกาล ไม่ต้องเอาเงินไปละลายเม็ดเงินมากเหมือนเดี๋ยวนี้. เดียวนี้เขาทอดกฐิน เพื่อจะได้เดินทางไปกินเหล้าไปเล่นไพ่ ไปสรวลเสเฮฮา นั่นแหละคือตัวกฐินของเขา. นี่ก็รถกว่า แล้วยกตายนั่นเป็นหมู่ๆ อย่างนี้เรียกว่ามันได้ผลคุ้มค่าอย่างไร?

งานเผาศพยิ่งเปลี่ยนแปลงมากไป จนมีการใช้จ่ายมาก เพียงแต่ค่าดอกไม้อย่างเดียวแล้วก็น่าตกใจ คือเป็นพันเป็นหมื่น ในศพๆ หนึ่งที่มีเกียรติ.

นี้อาตมาดูรูปถ่ายการ เผาศพมหาตมคานธี มหาบุรุษที่รู้จักกันทั้งโลก คือมหาตมคานธี เขาพนมมากองเข้า แล้วเอาศพวางบนนั้น แล้วก็เผา ไม่ได้ใส่โลงด้วยซ้ำไป. คิดดูซิเผาเหมือนกับกองไม้กองหนึ่งเท่านั้น. นี่ภาพงานศพมหาตมคานธี ภาพอย่างนี้ในเมืองไทยมีไหม? แม้แต่คนขอทานก็ยังจะทำดีกว่านี้.

นี้เราลงทุนมากเกินไป ในขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เรามาตั้งชื่อให้ใหม่ ๆ เพราะ ๆ ว่าวัฒนธรรม. ขอให้ดูการบวชนาค การทอดกฐิน งานเผาศพ, อะไรต่าง ๆ มันกำลังทำอะไรให้เกิดขึ้น แก่เศรษฐกิจของชาติ.

กิจกรรมฝ่ายปรมัตถธรรมก็ยังไม่คุ้มค่า.

เอ้า, ที่นี้ดูให้สูงขึ้นไปอีก คือ กิจกรรมในระดับปรมัตถธรรม ที่เราเรียกกันว่า วิปัสสนาธุระ นั้นแหละ. กิจกรรมวิปัสสนา ยังไม่ได้ผลคุ้มค่าข้าวสุก ที่เอามาเลี้ยงนักวิปัสสนา. ไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจที่เสียไป เพราะกิจกรรมวิปัสสนา ยังทำให้เกิดความเข้าใจผิดอยู่บางอย่าง หรือมากอย่าง ไม่ได้ผลคุ้มค่าของคำว่า วิปัสสนา.

คำที่ประหลาดที่สุด คือคำว่า นิพพานปัจจุโย โทตุ —ขอให้สิ่งนี้เป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน อย่างนี้ก็ยังไม่มีความหมาย อยู่แน่นอน; กระทำแล้วขอร้องอย่างนั้นอ่อนนอนอย่างนั้น มันก็ยังไม่มีความหมายเป็นปัจจัยแห่งพระนิพพาน.

ประชาชน ยังไม่รู้จักพระนิพพาน ด้วยซ้ำ; พอเอาเรื่องพระนิพพาน มาอธิบายให้ง่าย ให้เห็นเป็นนิพพานที่นี้เดี๋ยวนี้ ก็ถูกด่า. อาตมาถูกด่ามาจนไม่รู้จะถูกด่าสักเท่าไรแล้ว เรื่องพูดให้เห็นว่า นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้.

นี่ มันยังขัดขวางสวนทางกันอยู่อย่างนี้ ; เรียกว่าไม่ให้ผลคุ้มค่า, เห็นว่าเรากำลังลงทุนอย่างไม่คุ้มค่า. ถ้าดูให้มัน เป็นเรื่องขาดทุน, เป็นเรื่องถอยหลัง, เป็นเรื่องรับผลร้ายมากกว่าผลดี.

นี่คือตัวอย่างแห่งการลงทุนที่ ไม่คุ้มค่า.

เป็นพุทธบริษัทให้สมบูรณ์จึงจะมีผลคุ้มค่า.

เอ้า, ที่นี้เราจะทำให้มันคุ้มค่า ทำอย่างไรจึงจะคุ้มค่า? อาตมาเห็นว่าเราจะต้องมีความเป็นพุทธบริษัท ให้มากขึ้นหรือสมบูรณ์ คือให้มีศีลธรรมควบคุมอยู่ในทุกระบบงาน. นั่นแหละเรียกว่ามีความเป็นพุทธบริษัทให้มากขึ้น.

พุทธบริษัท แปลว่า ผู้ หัด ผู้ เบิกบาน. เราเป็นผู้ หัด ผู้ เบิกบาน แล้วทำอะไรมันก็ไม่ผิด, มันจะไม่หลงไปทำสิ่งที่ไม่คุ้มค่า มันจะรู้จักเลือกทำแต่สิ่งที่คุ้มค่านี่เรียกว่า มีความเป็นพุทธบริษัทให้มากขึ้นเถิด การลงทุนอะไร ๆ ก็จะไม่คุ้มค่าไปหมด.

หรือว่ามีเศรษฐกิจเป็นศีลธรรม เรามีเศรษฐกิจให้เป็นศีลธรรม, ใช้ศีลธรรมเป็นเครื่องทำสิ่งที่มีความน้อยให้มีความมาก, อะไร ๆ ที่ประพาศเพื่อผลเพื่อประโยชน์ แล้วก็ให้ศีลธรรมเข้าไปคุ้มครอง เป็นเศรษฐกิจที่มีศีลธรรม. แม้เศรษฐกิจในครอบครัว จะหาเงิน จะใช้เงิน จะบริโภคปัจจัย ๔ ก็ขอให้ศีลธรรม.

อยากจะพูดว่า ขอให้เราเป็นเศรษฐีตามแบบพุทธบริษัทกันเถิด เศรษฐีตามแบบพุทธบริษัทนั้นหมายความว่า ผลิตให้มาก กินแต่น้อย เท่าที่จำเป็น แล้วเหลือเอาไปช่วยสังคม นี่คำว่าเศรษฐีตามแบบพุทธบริษัท.

คำว่า เศรษฐี แปลว่า ผู้ประเสริฐที่สุด; ไม่ใช่นายทุนที่ลงทุนหากำไร เพิ่มกำลังทุน แล้วก็กวาดล้อมเอาทุนมาเพิ่มให้มากขึ้น อย่างนั้นเป็นนายทุน. แต่ถ้าเป็นเศรษฐี ก็จะต้องผลิตให้มาก กินแต่น้อย เหลือไปช่วยสังคม. เศรษฐีมีโรงงาน เศรษฐีผู้ทรงทรัพย์ไว้เพื่อหล่อเลี้ยงโรงงานอย่าให้ขาดมือ.

เป็นเศรษฐีตามแบบพุทธบริษัท ขึ้นมาในโลกนี้แล้ว นายทุนก็หมดไปเอง; คอมมิวนิสต์ก็ไม่มีงานทำ คอมมิวนิสต์ก็หมดไปเอง. นี่ขอให้เราเป็นเศรษฐี ตามแบบพุทธบริษัทขึ้นมาเท่านั้น หรือว่าขอให้เรา ยึดถือหลักว่า เราหนีเกิดมาเพื่อเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น. ถ้าเรายึดถือความเป็นเพื่อนอย่างนี้ ไม่มีอะไรที่จะเป็นไปเพื่อการเบียดเบียน หรือการดูตาย ความไม่ช่วยเหลือ.

เรายึดหลักพุทธบริษัท : เกิดมาเพื่อเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น; ลงทุนก็ลงทุนเพื่อเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น ก็เป็นผลแก่โลกทั้งหมดทั้งสิ้น.

อยากจะพูดที่ชวนให้คิดนึกอีกสักอย่างหนึ่งว่า อาตมาขอร้องให้คนทั้งโลก ถือศีลเพียงข้อเดียว, ถือศีลข้อเดียวเท่านั้น ไม่ขอมาก, ถือศีลข้อเดียวว่า รักผู้อื่น รักผู้อื่น รักผู้อื่น ถือศีลข้อเดียวนี่ โลกจะหมดปัญหา.

รักผู้อื่นแล้ว *ท่าใครไม่ได้*. รักผู้อื่นแล้ว *ขโมยของใครไม่ได้* รักผู้อื่นแล้ว *จะล่วงละเมิดกาเมของใครไม่ได้* รักผู้อื่นแล้ว *ก็โกหกใครไม่ได้* รักผู้อื่นแล้ว *จะไม่กินเหล้าให้ใครรำคาญได้*. เดียวนี้ยังทำอะไรให้คนอื่นรำคาญได้ด้วยการกินของเมา รักผู้อื่นเป็นศีลข้อเดียวจะตั้งเอาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ก็ร้อยก็ตามมาสู่ศีลข้อเดียวนี้ได้ทั้งหมด.

โลกถือศีลเพียงข้อเดียวก็พอ คือ รักผู้อื่น ซึ่งเป็นหัวใจของพระศาสนาทุกศาสนาเลย ซึ่งเน้นในการรักผู้อื่น. ขอให้รักผู้อื่นเถิด จะได้ผลคุ้มค่า เกินค่าเกินยิ่งกว่าเกิน จะอยู่กันด้วยความรักสามัคคี เมตตาปรานี ไม่มีใครเป็นข้าศึกศัตรูแก่ใคร.

ศาสนาพระศรีอารยก็เกิดขึ้น ในเมื่อทุกคนทั้งโลกถือศีลเพียงข้อเดียวว่า รักผู้อื่น. นั่นคือความหมายของคำว่า ศรีอารยเมตไตรย *เมตไตรย* แปลว่า รักผู้อื่น, *ศรีอารย* อย่างเลิศ อย่างประเสริฐที่สุด, คือให้ รักจริงๆ รักด้วยความบริสุทธิ์ใจ ปัญหาในโลกนี้ทั้งหมด.

เลือดเนื้อร่างกายชีวิตของเราไม่มีค่าเท่าไร แต่มาใช้ลงทุนในการถือศีลข้อนี้แล้ว ก็ได้โลกพระศรีอารย พระศรีอารยเมตไตรย มาเป็นของตอบแทน ก็เรียกว่าได้ผลเกินค่า.

นิวริที่จะให้ทุกอย่างมีผลเกินค่า; แม้แต่ร่างกายเน่าๆ นี้ ที่ตายแล้วไม่มีใครเอา ก็สามารภทำให้มีค่าขึ้นมา มีคนไม่ลืม, ตายแล้วก็พ้นปีก็ยังไม่มีใครลืมเพราะว่าเขาได้ทำให้เป็นสิ่งที่มีค่า.

อย่างสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านี้จะไม่มีการลิม จะไม่มีวันที่มีการลิม เพราะว่าท่านได้ทำให้ร่างกายที่ไม่มีค่านั้น เกิดเป็นของมีค่าสูงสุดขึ้นมา แล้วยังแนะนำผู้อื่นทำได้ด้วย.

เวลาจะหมดแล้ว ขอสรุปกันที่ว่า ปัญหาอันเลวร้ายในโลกนี้ แก้ได้ด้วยการทำให้ศีลธรรมกลับมา, ศีลธรรมกลับมา ปัญหาทุกอย่างจะหมดไปจากโลก.

ขอทบทวน หัวข้อแห่งการทำให้ศีลธรรมกลับมา ว่ามีวิธีอย่างไรบ้าง? คือจะทำอะไรในฐานะเป็นมนุษย์นี้ ทำอะไรต้องคงเส้นคงวา ต้องถูกฝาถูกตัว. มีหัวมีหาง คือมีสูงมีต่ำ, บังคับบัญชากันได้. ระวางคางระวางคอ อย่าหามาหรือกลืนไป ด้วยทุจริต. ตอนตกลงหลัก รู้ว่าจักรหรือดอกบัว ก็เลสมันเป็นตัวธรรมะเป็นคน เลือกลงเอาแต่ธรรมะ. คนยังไม่ใช้มนุษย์ ต้องเป็นมนุษย์กันอีกทีหนึ่ง. ถ้าเป็นชาวพุทธก็หมดปัญหา; เพราะเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน. ปัญหาต้องคู่กันกับสติ ทัศนคติต้องเป็นสัมมา วิชชาต้องส่องแสง เหมือนที่อธิบายมาอย่างละเอียดแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน. ครั้งนี้ก็ คือ ลงแรงต้องคุ้มค่า, การลงแรงลงทุนต้องคุ้มค่า.

เดี๋ยวนี้โลกกำลังไม่ลงทุนอย่างคุ้มค่า. การศึกษาในประเทศไทยเรายังสร้างแต่บัณฑิตที่เตะฝุ่นก็ไม่เป็น, เตะฝุ่นก็ไม่เป็น, เทคโนโลยีทั้งหลายส่งเสริมความเป็นทาสวัตถุ. กิจกรรมอวกาศเหมือนกับขี้อาวุธบินจับตักแตน, กิจกรรมปรมาณูคือเตรียมโลงไว้ใส่โลกล่วงหน้า, อย่างนี้เป็นต้น. โลกนี้ไม่มีอะไรที่เป็นการกระทำที่คุ้มค่า จึงไม่มีสันติภาพอันถาวร.

จึงขอวิงวอน ท่านทั้งหลาย ที่เป็นพุทธบริษัท โดยเฉพาะ ว่าจงเอาอย่างพระพุทธเจ้าเถิด. การลงแรงต้องคุ้มค่า, การทำอะไรคุ้มค่านั้นเป็นศีลธรรม; ไม่ใช่เรื่องเศรษฐกิจหรือการค้า. การลงแรงต้องคุ้มค่า คือใช้ชีวิตให้คุ้มค่า, วัฒนาการคือกระแสแห่งการลงแรงที่คุ้มค่า ของธรรมชาติที่ดีของมนุษย์เราก็คือ.

ในที่สุดนี้ ของบการบรรยายด้วยความหวังว่า ต่อไปเราจะมี การลงแรงที่คุ้มค่า
พอใจในการกระทำของตน มีความสุขอยู่ทุกทีฟาราตรีกาลเทอญ.

ธรรมะในฐานะ สิ่งที่ต้องรู้ว่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายปาฐกถาธรรมในครั้งนี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น** เป็นการบรรยายครั้งสุดท้าย ของชุดศีลธรรมกลับมา ซึ่งอาตมาได้บรรยายมาแล้วเป็น ๓๖ ครั้ง รวมทั้งครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นการปรับทุกข์ ถึงปัญหาทางศีลธรรมของมนุษย์ในโลก.

ในวันนี้จะเป็นอย่างเหมือนกับบทสรุป **ขอขอบคุณแต่โดยหัวข้อ ที่ควรนำมาพิจารณา**กัน.

ขอให้รำลึกนึกถึงอำนาจของศีลธรรม.

ข้อแรก ก็ขอให้ย้อนระลึกนึกถึง ประโยชน์อันนิสงส์ และ อำนาจของศีลธรรม **ว่าเป็นอำนาจที่เข้าไปครอบงำถึงส่วนลึกของจิตใจ.** เมื่อทำให้คนกลัวบาปแล้ว ก็ไม่ประพฤติผิดศีลธรรม ทำบาป ทำชั่วแต่ประการใด.

การที่คนในโลกยังมีศีลธรรมเหลืออยู่ ก็เพราะศีลธรรมที่ติดมาในสายเลือด หรือว่าคนที่ควร จะทำบาปบางคนยังไว้ได้ ไม่ใช่โดยกลัวกฎหมาย ; แต่ด้วยอำนาจความมีศีลธรรม คือกลัวบาป ที่เหลืออยู่ในใจบังคับไม่ให้ทำ, หรือแม้ที่สุดแต่อันธพาลบางคน ไม่กระทำความบาปในบางคราวหรือสุดเหวี่ยง ก็เพราะมีศีลธรรมเหลืออยู่บ้าง, ขอให้ใคร่ครวญดูถึงข้อนี้ จะเห็นความจำเป็นของศีลธรรม.

คนจนสมัยก่อน จนเท่าไร ก็ไม่สมัครใจที่จะตัดเศียรพระพุทธรูปขาย เขาอาจจะพูดว่า ให้ตั้งแสนตั้งล้านฉันก็ทำไม่ได้; แต่มาถึงสมัยนี้ ตัดกันเป็นว่าเล่น แม้ที่ไม่ค่อยจะมีราคา ก็ยังถูกตัดเอาไปขาย.

หรือจะย้อนไปถึงสมัยคนป่าไม่แต่งผ้า หญิงสาวมีแต่หางไปไม้แขวนข้างหน้านิดหนึ่ง ข้างหลังนิดหนึ่ง ก็ไปป่าหาผักหาฟันไปบ้าน ไปป่าอย่างปลอดภัย ไม่มีใครฉุดคร่า.

ส่วนบ้านเราสมัยนี้ ดูตามหน้าหนังสือพิมพ์แล้ว มีการฉุดคร่าอย่างที่ไม่น่าจะมี คือใจกลางเมืองหลวงก็ยังมี. ถ้ายังมีศีลธรรมเหลืออยู่ มันก็ทำไม่ได้ และคุ้มครอง อย่างที่เคยคุ้มครองคนป่าสมัยไม่แต่งผ้า. นี่แหละ น่าจะนึกถึงพระคุณของศีลธรรมกันให้มาก ถึงขนาดนี้.

ทีนี้อยากจะขอร้องให้พิจารณาเป็นพิเศษ ก็คือว่า การกระทำที่เป็นไปเพื่อปรกติสุขของมนุษย์แล้ว เรียกว่าศีลธรรม ะ ะ. เดียวนี้เราเรียกชื่อต่างๆกัน เป็นเศรษฐกิจบ้าง การค้าบ้าง การเมืองบ้าง การทหารบ้าง การปกครองบ้าง การสถิตยุดิธรรม การราชทัณฑ์ กิจกรรมนายหน้า แม้แต่ทนายความ.

เราไม่มองเห็นว่า สิ่งเหล่านั้นทุกอย่าง แต่ละอย่างคือศีลธรรม
เกิดมาในรูปแบบของศีลธรรมในตอนต้น ๆ; แล้วเพิ่มกลายเป็นมิใช่ศีลธรรม
จนกระทั่งว่าเป็นข้าศึกของศีลธรรมไปในที่สุด.

เมื่อมนุษย์พ้นมาจากความเป็นคนป่า มาตั้งตัวมาหากินแล้วเดือดร้อน
เพราะการเบียดเบียนกัน ก็ต้องมีศีลธรรมในชั้นระเบียบวินัยการปกครอง หรือ
กฎหมาย.

ต่อมาเขารู้จัก ค้าขาย เพื่อความสะดวก สงบสุข ยิ่งขึ้นในรูปแบบของ
ศีลธรรม เป็นการแลกเปลี่ยนด้วยความหวังดีต่อกันและกัน เพื่อความสะดวก
การค้าก็ทำไปเพื่อความสะดวกของสังคมมนุษย์นั่นเอง.

การเมือง ไม่เคยเรียกว่าการเมืองในสมัยนั้น แต่ก็มีกรกระทำชนิดที่
เรียกว่า การเมือง คือปรับปรุงกันให้อยู่โดยความเป็นผาสุก โดยไม่ต้องใช้อำญา.

แม้ การทหาร ก็เป็นเพียงป้องกันตัว ให้รอดอยู่ได้ มันก็อยู่ในรูปของ
ศีลธรรม.

จะมี การศาล การกฎหมายอะไรขึ้นมา มันก็เพื่อความปรกติสุข ในรูป
ของศีลธรรม.

แม้ในที่สุด เกิดกิจกรรมนายหน้า ก็เพื่อความสะดวก ความเป็น
ปรกติสุข, เป็น ทนายความ ก็เพื่อความสงบสุข ความต่อสู้รักษาซึ่งความยุติธรรม
ของผู้ที่ไม่มีปัญญาจะต่อสู้. ทุกอย่างมันเป็นรูปของศีลธรรม ไม่ยกเว้นอะไรเลย.

ต่อมามนุษย์มีความเจริญ จนเห็นแก่ตัว สิ่งที่เคยเป็นศีลธรรม ทุกสิ่งนั้นก็แยกตัวออกมาเป็นอย่างไร ๆ สำหรับเป็นเครื่องมือหาประโยชน์ หากำไร กลายเป็นโอกาสแห่งการคอร์รัปชัน การฉ้อโกง ไปหมดสิ้น. เช่นว่า การแลกเปลี่ยนเพื่อความสงบสุขของสังคม ก็กลายเป็นโอกาสสำหรับทุจริต อย่างนี้เป็นต้น.

แม้การราชทัณฑ์ การยุติธรรม ก็จะกลายเป็นเครื่องมือ สำหรับการทุจริต ในเมื่อผู้ปฏิบัติงานเหล่านั้นไร้ศีลธรรม. การทนายความ จึงถือกันว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าเสนาหา บางคนไม่ยอมให้ลูกเรียนกฎหมาย เพื่อไปเป็นทนายความ. นี่เป็นความคิดนี้กันอย่างคนโบราณ; เพราะว่ากลายเป็นโอกาส หรือเครื่องมือ สำหรับการทุจริตไปเสีย ในเมื่อไม่มีศีลธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง.

ดังนั้น ขอให้ย้อนระลึกไปถึงดึกดำบรรพ์ ว่าสิ่งเหล่านี้ แต่ก่อนเคยเป็นตัวศีลธรรม แขนงหนึ่ง ๆ; บัดนี้แยกตัวออกมาเป็นอะไรก็ตามแต่จะเรียก แล้วก็มีมุ่งหมายที่จะแสวงหาประโยชน์ส่วนบุคคลทั้งนั้น.

ทีนี้เรามาดูความเจริญ ที่เรียกกันว่า ความก้าวหน้า ความเจริญของมนุษย์ ซึ่งพูดกันว่า เจริญ ๆ; แล้วก็พูดโดยไม่รับผิดชอบว่าเพื่อสันติภาพ, คือไม่ได้รับผิดชอบว่า มันจะมีสันติภาพได้จริง. ความเจริญของมนุษย์ทุกแขนงที่เหมือนกันจะแข่งกับเทวดานั้น มันก็ไม่มีทางมาแข่งสันติภาพ เพราะความเจริญเหล่านี้.

ขอรบกวนเวลา และความอดทน ของท่านผู้ฟังอีกครั้งว่า เราจะพิจารณาในเรื่องนี้กันพอเป็นที่เข้าใจ :-

เรื่องแรก ความเจริญในการผลิตปัจจัย ๔ : ผลิตอาหาร ผลิตเครื่องนุ่งห่ม ผลิตที่อยู่อาศัย ผลิตวิธีการบำบัดโรค มันก็ก้าวหน้าเหลือประมาณ จนจะแข่งกับเทวดาได้; โลกนี้ก็ยังมีสันติภาพอยู่นั่นเอง, มันกลายเป็นการสร้างแพะชั้นที่เพื่อ ที่พุ่มเฟื่อย, แล้วก็เพิ่มความเห็นแก่ตัว ให้ผู้บริหารโลกปัจจัยนั้นยิ่งขึ้น ๆ. เมื่อมีความเห็นแก่ตัวแล้วอะไรจะเกิดขึ้น ท่านทั้งหลายก็จะรู้ว่าตัวเอง.

ดูที่ การใช้ทรัพยากรของธรรมชาติ : เราขุดน้ำมัน ขุดโลหะ มาเป็นเครื่องมือสำหรับประหัตประหารกันด้วยการทำสงคราม หรือมหาสงคราม น้ำมัน เพื่อสันติภาพ หรือเพื่ออะไร? หรือว่าเราเอาสิ่งเหล่านี้มาใช้ เพื่อชีวิตอันพุ่มเฟื่อยฟุ้งเฟ้อ มันก็เป็นการทำลายมนุษย์อยู่นั่นแหละ, แล้วมันเป็นการทำลายตัวโลกนี้ให้หมดค่า ไปเสียด้วย.

นี่จะดูถึง การศึกษา : อักษรศาสตร์ วรรณคดี ปรัชญา เหล่านี้มัน ก็ไม่ส่งเสริมความมีศีลธรรม เหมือนในยุคก่อน ๆ; จะหาวรรณคดี อักษรศาสตร์ ที่ส่งเสริมศีลธรรมโดยตรง อย่างบางคัมภีร์ในอินเดีย มันหาไม่ได้. ปรัชญาเป็นเครื่องทำความเห็นเข้าใจแก่สันติภาพ และไม่นำไปสู่สันติภาพ. การศึกษา ผลิตบัณฑิตที่จบแล้วก็เตะฝุ่นไม่เป็น, ทำสวนควรวักไม่เป็น, จะหุงข้าวกินสักหม้อก็ทำไม่ได้.

จะดูไปถึงสิ่งที่เรียกว่า เทคโนโลยี ซึ่งกำลังบูชากันหนักหนา เทคโนโลยีทั้งหลาย กำลังกลายเป็นเครื่องขุดหลุมฝังคน, ฝังมนุษย์ ให้จมอยู่ภายใต้วัตถุนิยม, บูชาวัตถุเป็นพระเจ้า; ฝังมนุษย์ลงไปในผัสสาตนิกรก คืออนรก

ที่จะเกิดขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางผิวหนัง ทางจิตใจ ของบุคคล
นั้นเอง.

จะดูกิจกรรมอวกาศ ไปโลกพระจันทร์ ไปโลกไหนก็จะได้อยู่แล้ว
แต่มันก็ไม่ผลเพื่อสันติภาพเลย เป็นเครื่องมืออะไรอย่างหนึ่งเท่านั้น ไม่มีผล
แก่สันติภาพเลย. มองในส่วนนี้แล้ว ก็เหมือนกับซีเรียบินไอพ่น สำหรับไล่
จับตักแตน คนโบราณเขาถือว่า ซีข้างจับตักแตน นมน้ำบาดัสเต็มทีแล้ว
เดี๋ยวนี้เราซีไอพ่นไล่จับตักแตน ; ไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ.

กิจกรรมปรมาณู ก็ขอให้ดูเถิด มัน ไม่ได้เป็นไปเพื่อสันติภาพ,
เป็นไปเพื่อความยุ่งยากมากขึ้น. สักวันหนึ่งเมื่อบังคับไว้ไม่อยู่ บันดาลโทสะแล้ว
ก็ใช้อาวุธปรมาณูทำลายกัน นั่นก็คือการทำลายโลก สรุปผล กิจกรรมปรมาณู
ก็เป็นเสมือนการต่อโลงไว้ใส่โลก ในอนาคต.

เอ้า, มาดูตัวอย่างประณีต เช่น ศิลป, งานศิลป์ สมัยนี้ บัญญัติอะไร
ไกลออกไป ๆ เพื่อความ (ความ . . . .) ขอบภัยต้องใช้คำว่า ความมงงายโง่เขลา ;
ทำให้เสียเวลามาก, ไม่ถึงจุดของสันติภาพ, และก็ไม่รู้ว่า ศิลปนี้จะมีไว้เพื่อ
รับใช้อะไรกัน ? เพื่อรับใช้สันติภาพ หรือเพื่อรับใช้วิกฤตการณ์ หรือรับใช้ความ
มัวเมาที่สร้างให้ขยายตัวมากขึ้นทุกที ?

ดูมาถึง การศึกษาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศึกษากันมากมาย
ศึกษากันได้เป็นพัน ๆ ปีเหมือนกัน มันก็ไม่ส่งเสริมศีลธรรมแห่งความรักมนุษย์

ด้วยกัน; ได้แต่รื้อฟื้นความอาฆาต และค้นหาวิธีการที่จะเอาเปรียบผู้อื่น มาจากความรู้ทางประวัติศาสตร์นั่นเอง มันไม่เป็นไปเพื่อสันติภาพ.

ที่เราหวังกันมาก เช่น การสถิตยุดิทธิธรรม หรือราชทัณฑ์ ที่คู่กัน เดียวนี้เขาจัดกันอย่างดี โอ้อวดกันมาก; แต่มันก็ตีเกินไป แพงเกินไป แล้วก็ ยังเพิ่มคนอันธพาล อยู่นั่นเอง, ในโลกยังเพิ่มคนอันธพาลอยู่นั่นเอง ประจักษ์ พยานมันมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง.

การสังคมสงเคราะห์ ยังไม่ช่วยให้คนพ้นจากนรกทั้งเป็น, ยังจม อยู่ได้ปลักแห่งปัญหาชีวิต คือความโง่ของตน เลี้ยงไม่โต; เพราะที่ไม่สงเคราะห์ กันทางจิตทางวิญญาณเสียเลย.

ที่นั่นที่ตัว พระศาสนาเอง ก็ได้แปรรูปไป จนพระศาสนาไม่เป็น ที่ตั้งแห่งศีลธรรม ไม่ควบคุมศีลธรรม เป็นการลงทุนมาก ได้ผลไม่คุ้มค่า. เราจะสร้างโบสถ์ใหญ่ๆ แข่งกัน, สร้างพระใหญ่ๆ แข่งกัน, สร้างพระเจดีย์ใหญ่ๆ แข่งกัน และอะไร ๆ อีกมากมาย ละเปยยาลใหญ่ไว้ก็ได้. มันก็ไม่ได้ผลชนิด ที่ให้เกิดสันติภาพ มันจะกลายเป็นเรื่องใช้เงินไม่คุ้มค่า สร้างความวุ่นวายปั่นป่วน ไปเสีย.

ในที่สุดก็มาถึง ขนบธรรมนิยมประเพณี เปลี่ยนแปลงไป จน ส่งเสริมอบายมุข; แทนที่จะส่งเสริมศีลธรรม มันก็กลายเป็นทำลายศีลธรรม. การบวชนาค การทอดกฐิน งานศพ หรืออะไรเหล่านี้ ก็มีอะไรแทรกแซง เข้ามา เป็นอบายมุขโดยไม่รู้สีกตัว; มันไม่มีความหมายของคำว่า บวชนาค

หรือทอคกฐิน หรืองานศพอันบริสุทธิ์. มัน เป็นช่องทางให้เกิดความสนุกสนานส่งเสริมกิลเลส โดยอาศัยสิ่งเหล่านั้นเป็นเครื่องบังหน้า.

นี่แหละดูเถิด ความเจริญของมนุษย์เราในสมัยปัจจุบันนี้ กำลังเป็นอย่างนี้. โลกไม่ได้รับสันติภาพ เพราะสิ่งเหล่านั้นกำลังเป็นเสียอย่างนี้.

เมื่อพูดถึง หนทางแก้ไข ก็ต้องทำให้ศีลธรรมกลับมา, ใหม่หรือเป็นเรื่องของศีลธรรม. แต่จะทำไม่ได้ด้วยเหตุเพียงว่า แต่งเพลงเพราะ ๆ ขึ้นสักเพลงหนึ่งให้ร้องกัน ให้ส่งวิทยุกระจายเสียงให้ลั่นไปหมด ศีลธรรมก็ไม่กลับมา. ต้องโดยการ แก้ไขปรับปรุงหรือฟื้นฟูทางศีลธรรม รณรงค์กัน เหมือนที่มีการรณรงค์ทางการเมือง.

หลักปฏิบัติทำให้ศีลธรรมกลับมา.

จะขอสรุปเหลือเพียง ๓ หัวข้อว่า ข้อที่ ๑. ศีลธรรมที่จำเป็นนั้น ก็คือรักผู้อื่น รักผู้อื่นแล้วหาใครไม่ได้ ขโมยไม่ได้ ล้วงละเมิดกามไม่ได้ หลอก-ลวงไม่ได้ คัดน้ำเมาไม่ได้. และโดยส่วนตัวนั้น เมื่อรักผู้อื่น ก็ไม่เห็นแก่ตัว มันก็ทำลายอหังการ มมังการของตัว คือกิเลสผูกทำลายจิตสูงไปทางพระนิพพาน.

ส่วน ทางสังคม นั้น มันไม่มีปัญหาอะไรเหลือ เมื่อรักผู้อื่นแล้ว ไม่มีการเบียดเบียน มีแต่การช่วยเหลือกัน, แล้วจะทำให้รักชาติ รักเพื่อนมนุษย์. รักเพื่อนมนุษย์แล้ว นายทุนก็ไม่เกิดขึ้นในโลก ที่มีอยู่ก็ตายไปเอง.

นายทุนตายไปหมดแล้ว คอมมิวนิสต์ก็ไม่มีงานทำ ก็ตายไปเอง. นี่ความมี
ศีลธรรม ทำให้ไม่ต้องฆ่าแกงกัน ไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัน มีสันติสุข
เข้ามาแทน.

ข้อที่ ๒. ขอให้บังคับจิต บังคับตน บังคับกิเลส บังคับความ
รู้สึกฝ่ายต่ำ; สรุปรวมเรียกว่า บังคับตน. มนุษย์ก็จะเดินตรงทาง มีมนุษย-
ธรรม ไม่ต้องกระวนกระวายให้ปวดหัว นอนไม่หลับ จนน่าละอายแมว. แมว
นอนหลับไม่ต้องกินยานอนหลับ; คนต้องกินยานอนหลับ เป็นโรคประสาท
เป็นโรคจิต. บังคับจิตได้แล้ว ก็หยุดอาชญากรรม ลดอันธพาล เพิ่มพล
เมืองดี เพิ่มสัตบุรุษ.

ข้อที่ ๓. ถือหลักว่า มีความสุขเมื่อทำหน้าที่ อยู่กับโต๊ะทำงาน,
มีความสุข เพราะรู้สึกว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม.

ธรรมะ คือหน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของธรรมชาติ; เมื่อเราทำได้ทำ
หน้าที่ของมนุษย์ เราได้ประพฤติธรรม ก็มีความสุข พอใจในตัวเอง ยกมือไหว้
ตัวเองได้จึงมีความสุข; ไม่มีใครสร้างอบายขึ้นมาได้ ถ้าว่าเขาเป็นสุขเมื่อทำ
การงานสร้างสวรรค์แทนไปทุกหนทุกแห่ง. แม้จะอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่ก็มีความสุข
ไม่มีความยากจน ไม่มีการแย่งชิง กตสี ขูดรีด คอร์รัปชั่น เพราะว่าทุกคนเป็นสุข
อยู่ที่โต๊ะทำงาน. การงานในโลกก็กลายเป็นศีลธรรมไปหมดทุกแขนง, ไม่ว่า
แขนงเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง อะไรมันกลายเป็นศีลธรรมไปหมด.

ทีนี้ผลที่เราจะได้รับ ที่ควรจะมี มอง ควรจะหวัง หรือหวังได้; เมื่อศีลธรรมกลับมาอย่างนั้นแล้ว โลกนี้จะสงบเย็น, สงบเย็น ไม่มีนักเศรษฐกิจ โกงงานปั่นป่วนไปทั่วโลก, ไม่มีนักการเมืองโกง จนการเมืองของโลกได้ชื่อว่าเป็นเรื่องสกปรก, ไม่มีนักปกครองคอร์รัปชัน ฉ้อราษฎร์บังหลวง โดยทุกอย่างทุกประการ, ไม่มีคนผลิต คนขาย คนซื้อ คนกลาง ที่พร้อมที่จะโกงอยู่ทุกระเบียดนิ้ว ไม่มีอันธพาลเต็มเมือง หรือข่มขืนกว่ายุง, ไม่มีคนยากจน เพราะเขาสนุกเป็นสุข, ในการทำการงาน บุชาการงานเป็นพระเจ้า, ไม่มีคนที่เห็นแก่ตัว ที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทุกปัญหาในโลกนี้. เราจะรักษาไว้ได้ซึ่งเอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรมไทย ถ้าเรามีศีลธรรม. คนไทยจะรู้จักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถึงขั้นที่เรียกว่า สมบูรณ์แบบ.

ขอให้พิจารณาดูให้ดีว่า ผลที่ควรจะได้ที่สูงสุดประเสริฐ วิเศษ มหาศาล เราไม่ได้ เพราะความไม่มีศีลธรรม, ไม่เอาใจใส่ในความเป็นศีลธรรม, ปล่อยให้ เป็นไปตามกิเลสของคน. ศีลธรรมก็ไม่มีอยู่ในรูปกิจกรรมต่างๆ ในโลกนี้ทุกแขนง เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับเอาเปรียบกัน สร้างปัญหาขึ้นในโลก. การทำให้ก้าวหน้าในชีวิตในผลประโยชน์ ซึ่งเป็นหัวใจของเศรษฐกิจ จะทำให้มนุษย์เป็นสุข ก็กลายเป็นโอกาส เป็นเครื่องมือ สำหรับกดขี่ขูดรีด ผูกขาด อะไรรันไปเสีย.

นี่ขอให้ดูให้ดีว่า ศีลธรรมทุกๆ แขนงในแต่กาลก่อนนั้น มาเปลี่ยนรูป เป็นเรียกว่า อาชีวะบ้าง เศรษฐกิจบ้าง การค้าบ้าง การเมืองบ้าง การทหารบ้าง การปกครองบ้าง ความยุติธรรมบ้าง กระทั่งกิจกรรมนายหน้า กระทั่งถึงนายความ ซึ่งที่แท้แต่ละอย่างๆ เป็นศีลธรรม; เพราะว่าถ้าทำไปอย่างถูกต้องแล้ว ทำให้มนุษย์มีปกติสุข

ศี - ละ, ศีละแปลว่า ปรกตีสุข ศีลธรรมแปลว่า สิ่งที่ทำให้ความ
 ปรกตีสุข. มนุษย์คิดขึ้นมา นึกขึ้นมาได้ตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์นั้น เพื่อความ
 ปรกตีสุข; ต่อมามันเปลี่ยนรูปเป็นเครื่องมือ เป็นโอกาส สำหรับเอาเปรียบ
 ผู้อื่น โลกมันก็ยุ่งยากมากขึ้น ๆ จนหาความสงบสุขไม่ได้เป็นวิกฤตการณ์ถาวรไป.

ศีลธรรมไม่กลับมา สันติภาพก็มีไม่ได้.

พูดถึงสันติภาพแล้วก็น่าหัว คนในโลกกำลัง พูดถึงสันติภาพถาวร,
 แต่ว่าเขากำลังทำเหตุทำปัจจัย แห่งวิกฤตการณ์อันถาวร คือไม่มีศีลธรรม,
 ทำพลาดจนศีลธรรมเปลี่ยนรูป. ศีลธรรมโบราณ ที่เคยทำความสงบทุกแขนง
 แก่มนุษย์นั้น เปลี่ยนรูปเป็นวิธีการต่างๆ เพื่อจะแสวงหาประโยชน์ใส่ตัว ด้วย
 ความเห็นแก่ตัว ดังที่ได้ยกตัวอย่างให้ฟังมาแล้วข้างต้นนั้น.

ขอให้พวกเราทุกคน ในฐานะที่รวมกันเป็นมนุษยชาติ จงมองเห็น
 หนทางแห่งความวินาศ ในเมื่อศีลธรรมไม่กลับมา. ศีลธรรมไม่กลับมา
 เหมือนอย่างสมัยคนป่าที่ยังไม่แต่งผ้า ก็อย่างหญิงสาวไม่แต่งผ้า ก็ยังไปทำงานตามป่า
 ตามภูเข่า ตามทุ่งนาได้ โดยไม่มีใครจู้จี้จกๆ นั้นแหละมันเป็นศีลธรรม ที่สร้าง
 ขึ้นมาจากธรรมชาติอันบริสุทธิ์. เดียวนี้เราคิดดูเถอะเป็นอย่างไร อยู่ในบ้าน
 เรือน ในห้องของตัว ก็ยังไม่พ้นจากการจู้จี้จกๆ สำหรับหญิงสาว.

นี่ศีลธรรมมีอันวิบัติอย่างไร, มีอันสุภาพอย่างไร, ขอได้ทบทวนกัน
 ให้ดีๆ เกิด ถึงเวลาแล้ว ที่จะต้องช่วยกันให้ศีลธรรมกลับมา.

เอาตามขอโอกาส ที่จะอ่านร่ายยาว หัวข้อของการกลับมาแห่งศีลธรรมอีกครั้ง เป็นวาระสุดท้าย ของการบรรยายชุดนี้ คือว่าเอาตามจะหยุดการบรรยายเรื่องศีลธรรมกลับมา. ถ้ากรมประชาสัมพันธ์ยังอำนวยความสะดวกให้พูดต่อไป ก็จะพูดชุดอื่นแล้ว ก็ขอให้คอยดูว่าจะพูดชุดอะไร. สำหรับชุดศีลธรรมกลับมา ครึ่งนี้เป็นครั้งสุดท้าย เป็นครั้งที่ ๓๖ แล้ว ฟังดูก็น่าสงสาร ๓๖ ครั้งแล้ว อ้อนวอนท่านทั้งหลายเพื่อศีลธรรมกลับมา.

หัวข้อการกลับมาแห่งศีลธรรมนั้น ก็คงจะชินหูของท่านทั้งหลายอยู่ไม่มากก็น้อย คือคำว่า ถ้าจะให้ศีลธรรม หรือศีลธรรมกลับมา เราจะต้องมีการประพัตติกระทำต่อกัน หรือต่อตัวเอง อย่างคงเส้นคงวา ถูกฝ่าถูกตัว มีหัวมีหาง ระวังคางระวังคอ ถอนตอลงหลัก รู้ว่ามันเป็นกงจักรหรือเป็นดอกบัว กิเลสเป็นตัว ธรรมะเป็นตน เป็นคนยังไม่ไข่มนุษย์ เป็นชาวพุทธก็จะหมัดปัญหา ปัญหาต้องคู่กันกับสติ วิทยุต้องเป็นสัมมา วิชาต้องส่องแสง การลงแรงต้องคุ้มค่า ศีลธรรมกลับมาโลกาสงบเย็น คือหัวข้อแห่งการบรรยายครั้งสุดท้ายแห่งชุดนี้ในวันนี้.

เวลาที่กำหนดไว้ สำหรับการบรรยายก็หมดลงแล้ว เอาตามขออ้อนวอนท่านทั้งหลาย ว่า จงได้ช่วยกันพิจารณาตามหัวข้อที่ว่า ศีลธรรมไม่กลับมาโลกาก็วินาศ ถ้าศีลธรรมกลับมาโลกาก็สงบเย็น.

ขอให้เราทั้งหลายมีความหวัง ตั้งความหวัง ความปรารถนาว่า ศีลธรรมจักต้องกลับมา ก่อนแต่ที่โลกจะวินาศ แม้เอาตนเองก็ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลายจะได้นำไปพิจารณา พิเคราะห์พิจารณา แล้วประพัตติกระทำให้อุกตรงตามปัญหา เพื่อจะแก้ปัญหานั้นได้โดยสะดวกกาย แล้วก็จะมีความเป็นอยู่สุขสบายด้วยกันทุกทิพาราตรีทุกท่านทุกคน เทอญ.

โปรดแก้คำผิดที่สำคัญ

ในหนังสือธรรมบรรยาย เทคนิคของการมีธรรมะ
(การนับบรรทัดให้นับลงมาตั้งแต่บรรทัดบนสุด คือบรรทัดของเลขหน้า
ถ้ามี (จล.) ให้นับขึ้นจากล่าง เพื่อประหยัดเวลา)

หน้า	บรรทัด	คำที่ผิด	แก้เป็น
๑๑	๕, ๘, ๙, ๑๑	ปฏิบัติ	ปฏิบัติ
๙๗	๙ จล.	ศรีอารีย์	ศรีอารีย์
๑๔๒	๘ จล.	ยง	ยัง
๑๙๓	๙	ได	ได้
๒๒๓	๒ จล.	ทิน	ทิน
๒๒๕	๕ จล.	ดีกว่า	ดีกว่า;
	๔ ,,	ธรรมะน ^๕	ธรรมะน ^๕
๒๕๐	๔ จล.	เป็นหน้าจะ;	เป็นหน้าที่จะ
๒๕๓	๔ จล.	คำ ๆ	คำ
๒๗๓	๑	กจ	กิจ
๒๗๕	๑ จล.	เวลาน	เวลาน ^๕
๒๘๓	๑๑ จล.	เกิด	เกิด
๒๘๕	๒ จล.	มน	มัน
๒๙๗	๑๐ จล.	อย่าง	อย่าง
๓๐๒	๗ จล.	แม่	แต่
๓๐๗	๑ จล.	ไม่ได้	ไม่ได้
๓๖๖	๔	เชือด	เชือด
๔๑๘	๑๑	อัปปริย	อัปปริย
๔๔๔	๗ จล.	โลกต้นไม้	— (ขีดคำ “โลก ต้นไม้” ออก)
๔๔๕	๘ จล.	เปลี่ย	เปลี่ยน
๔๖๒	๖	แม่ว่า	แม้ว่า
๔๖๔	๒ จล.	น	น ^๕
๔๖๘	๙ จล.	ผู้	ผู้ ^๕
๔๗๗	๙	สนติภาพ	สนติภาพ